

MAGYAR
SZINMŰVÉSZETI
LEXIKON

A MAGYAR
SZINJAI SZAS
TÖRTÉNETI

S
4
L

S
4
L

MAGYAR SZÍNműVÉSZETI LEXIKON

A MAGYAR SZINJÁTSZÁS ÉS DRÁMAIRODALOM
ENCIKLOPÉDIÁJA

SZERKESZTETTE :

ERÓDI JENŐ ÉS KÜRTHY EMIL ÖSSZEGYŰJTŐT ANYAGÁNAK FELHASZNÁLÁSÁVAL,
A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SCHÖPFLIN ALADÁR

IV. KÖTET

RABATINSZKY MÁRIA—ZWISCHENAKT

KIADJA :

AZ ORSZÁGOS SZINÉSZEGYESÜLET ÉS NYUGDÍJINTÉZETE
BUDA ST, 1931

THÁLIA-KULTURA MŰINTÉZET
KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDA RT.
BUDAPEST, V., CSÁKV U. 14.
Felelős nyomdavezető: Elbert A

R

Rabatinszky Mária, operaénekesnő, koloratura-szoprán, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1842-ben, Csákyán (Abauj vm.), ahol atyja gr. Barkóczy János erdőmestere volt. Nálunk 1862. szept. havában tűnt fel; utoljára 1866. márc. 24-én lépett fel mint Gilda (Rigoletto). 1865. júl. havában négy évre a bécsi operához szerződött, ahol nov. 23-án mutatkozott be, az udvari operában, az »Ördög Róbert«-ben. 1873. márc. 25-én Bécsben férjhez ment Zachariás János berlini gyároshoz és lépett a pályáról.

Rácalmási színészeti. Rácalmásan (Féjér m.) 1837. okt. 11-én Balogh István tartott színelőadást. Az újabb időkben, 1882. aug. végén Tóth Ferenc társulata működött itt. (Márkus Emilia e községben 1876. nyarán, mint műkedvelő nagy sikert ért el.)

Racine (raszín) Jean de, fr. drámaíró, sz. 1639. dec. 21-én, La Ferté-Milonban (Aisne), megh. 1699. ápr. 26-án, Párizsban. Magyarra fordított színművei: »Andromache«, ford. Zilaby Imre, Marosvásárhely, 1866. »Bajazet«, ford. Paulay Ede, Budapest, 1872. »Iphigenia«, ford. Paulay. U. o. 1875. »Phaedra«, ford. Farkas Albert. U. o. 1872. Bem. 1876. dec. 1. Nemzeti Színház. »Athalia«, ford. Csiky Gergely. Temesvár, 1876. »Britannicus«, trag. 5 felv., ford. Ivánfi Jenő. Bem. 1899. dec. 22. Nemzeti Színház. (Racine legjobban a női szívet és szenvedélyt tudta festeni, így hát természetes, hogy darabjainak főalakjaivá nőket állított. Kilenc remek szomorújátéka közül hatnak a címe nőnév: »Iphigénie«, »Bérénice«, »Andromaque«, »Phèdre«, »Athalie« és »Esther« és a többi három darab-

jának főszemélye is nő. »Bajazet«-ben Roxane, »Mithridate«-ban Monime és »Britannicus«-ban Junie.) A franciák méltán tartják legnagyobb tragédiáirójuknak. A drámai formának éppen oly embere volt, mint a klasszikusan szoborszerű emberábrázolásnak s az emberi indulatok mindenféle árnyalatát kifejező nyelvnek. Magyar színpadon sohasem tudott nagy sikert aratni, s irodalmunkra sem volt jelentősebb hatással, mert a magyar drámai hagyomány R. klasszicizmusával szemben Shakespeare romantikáját hangsúlyozza.

Rachel (rasel) Felix Elisa, világ-hírű fr. tragika, sz. 1821. febr. 28-án, Mumpfbán (Svájc, Aargau kanton), megh. 1858. jan. 3-án, Toulon mellett, egy cseti nyaralóban. — Az apja: Felix, házaló zsidó volt. Anyja: Ester Haya. Tehetségét Charon, a párizsi egyházi zenefőiskola igazgatója fedezte fel. A kis leányt ő iratta be a Théâtre Français színésznének: Pagnon St.-Aulaire szavalóiskolájába. A legtöbb híres kómikus: tragikus hős szeretett volna lenni ifjúkorában. Rachelnél megfordítva történt: őt a komédia vonzotta jobban. 1836. október 26-án lépett fel először, egy iskolai előadáson. A »Philosophe marié« című vígjátékban, játszotta Hermione s a szubrett szerepét. Az előadást végignézte Bédél, a Théâtre Français pénztárosa s Bédél urat annyira elragadta a tizenhat esztendő kis színésznő játéka, hogy rohant az igazgatójáért, Joustin de Lassalle-ért, aki már másnap elhelyezte Rachelt a Conservatoire-on. Még két évig kellett küzdenie. 1838. június 12-én azonban, amikor először jelent meg a Théâtre Français deszkáin, klasszikus tragédiában, tehetségének ellenállhatatlan varázsa egyszerre meghó-

dította a közönséget s a közönségen keresztül egész Franciaországot. Egy csapásra ő lett a nemzet legnagyobb, legelső színésznője. Húsz éves korában, a Théâtre Français hatvanezer frank jövedelmet biztosított számára és három hónap szabadságot a szezonban. 1848-ban a Théâtre Français színpadán Rachel személyesítette Franciaország Génuszát s szavalta a Marseillaisét. Hasonlíthatatlannak tartották, egyetlenegynek, utolérhetetlennek a régi francia tragédiában. Corneille, Racine és Voltaire heroináinak legtökéletesebb megjelenítőjét látták benne. Tündöklő jelenség volt s noha deklamált ő is: pátozsa igazi volt. Az egész világ, Amerika csakúgy, mint Európa meghódolt genie-je előtt. Szívéért a világ legelső gvallérijai versengtek; amikor meghalt, több birtok, palota s kétfélmillió frank maradt utána. Nálunk az első fellépte 1851. szept. 5-én volt a Nemzeti Színházban, »Az özvegy férj« és »Les Horaces«-ben; a második fellépte a »Phaedra«-ban, azután a »Lecouvreur Adrienne«-ben, végül a »Stuart Mária«-ban és »Angelo«-ban volt. (Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy az első estén a jövedelem 1956 frt, a másodikon 1767 frt, a harmadikon 2446 frt volt, míg a negyedik előadás jövedelme a 2000 frtnál valamivel kevesebb volt.)

Ráckeve, pestmegyei község színészet-történeti nevezetessége, hogy Kelemen László (L. o.) itt kántor és jegyző volt. 1820. nov. 4-én itt működött egyébként Balogh István úttörő színészcsapata, de csak három előadást tartott. 1837. nov. 12-én újra felkereste a községet; ez időben 22 előadásban gyönyörködtette a közönséget s többek között a »Botsinálta doktor«, »Romeo«, »Béla futása« is színre került.

Rác (Kajári) Dezső, színigazgató, sz. 1873. jan. 18-án, Ujszónyön. Színigazgatását megkezdte 1909-ben. 1910. szept. havától mint területi színigazgató járt Nógrád, Hont, Árva, Liptó, Zólyom, Bars, Trencsén, Heves, Gömör, Szepes, Turóc és Borsod megyében. 1920-ban abbahagyta a direkciót. 1893-ben lépett a színipályára. 1926. aug. 1-én nyugdíjazták. — Neje: Billik Emma, kiváló drámai színésznő, sz. 1882. nov. 16-án, Ujpesten.

Rác Endre, író, színikritikus, sz. 1908. dec. 23-án, Kaposvárott. Számos verse és novellája jelent meg, önálló lapot is szerkesztett magyar és esperantó nyelven. Jogi és hírlapírói szakcikkei érdemelnek különös figyelmet.

Rác Ede dr., színész, (családi néven Rothauser; Rothauser Teréz operaénekesnő [l. o.] testvéröccse). Már 30 éves elmúlt, mikor kitünően jövedelmező ügyvédi irodájával felhagyott, hogy a színészetnek szentelje magát és Komjáthy János kassai igazgatóhoz szerződött. Itt Sardou »Boszorkány« című darabjában lépett fel, de nem igen tetszett. A színügyi bizottság Kassán ritkán szolt bele művészi kérdésekbe, ekkor azonban kifogást emelt Rác szerződésére ellen. Komjáthy tisztában volt Rác hívatottságával és kivédte a színügyi bizottság támadását. Ebben az időben került a kassai társulathoz Kürti József és Doctor János, akik az úttörő Thália társaság haladó, közvetlen, lélekszínezet stílusát hozták. Rác hamar aperiáciált és szinte napról-napra fejlődött, nőtt. Majd hat évig volt Kassán, ahol távozásakor napokon át búcsúztatták és olyan népezerőségre tett szert, mint kevés primadonna. A pesti Nemzeti Színháznál jelentékeny sikerrel vendég szerepelt, de az ezt követő tárgyalások nem vezettek eredményre. Külföldre utazott, a híres Strakosch mesternél tovább képezte magát, utána Reinhardt szerződötte, vele Pesten is vendég szerepelt (Sumurum stb.) és ma is Reinhardt igen megbecsült tagja. Keresett filmszínész is.

Rác Gyula, tenorista, sz. 1853-ban, Jászkiséren, megh. 1908. aug. 7-én, Egerben. 1873-ban lett színész, Gerő Jakabnál. 1886. nov. 8-án mint vendég fellépett a Népszínházban, a »Cigánybáró« c. operett Barinkay szerepében, ugyanezen szerepben megismételte szereplését 1887. jan. 26-án. A pályán 30 évig működött, majd Egerben nyugalomba ment, ahol a színház gondnokává nevezték ki és mint egyházi énekes is funkcionált.

Rác Sándor, úttörő színész, sz. 1785. máj. 7-én, nemes családból, megh. 1859. jan. havában, Miskolcon. Kolozsvárott nevelkedett, báró Pánffy Sándornénál, ahol

a kollégiumot végezte. 1810-ben Kolozsvárott színész lett. Társai voltak: Székely József, Ungár Anikó, Vándza Mihály, Simén Borbála, Pataki Anna, Jancsó Pál és Pergő Celesztin. Kolozsvárott 10 évig működött. Szereplésén kívül volt díszítő és pénztáros is. 1810-ben Máramarosszigeten működött azon színtársulattal, mely itt elsőül hirdette a művészetet. Ezután Miakolcra szerződött, ahol 33 évig működött. Közben meg akarták választani jegyzőnek Sátoraljauhelyre, de nem vállalkozott rá. Főbb szerepei: Bohó Misi, Gyáva Peti, Buta János, Vándorló szabólegény, Fúrge inas, Gyűrűs zsidó stb. — »Temetésén sokan voltak jelen s a Labatár-társulat tagjai koporsója fölött bús dallamokat énekeltek és saját karjaikon szállíták a temetőbe kiszendített vén pályatársukat.« (»Hölgyfutár«, 1859. 4. sz.) Munkája: »Emléklapok egy aggszínész életéből.« Miskolc, 1856. (É könyvecské-ről a »Hölgyfutár« (1856. 10. sz.) azt írja, hogy: »a vidéki színészeknek még nincs nyugdíjintézetük; óhajtanók, hogy e kis könyvet minden magyar ember megvegye.«)

Rácz Vilmos dr., lapszerkesztő, ügyvéd, sz. 1889. máj. 31-én, Budapesten. U. o. végezte tanulmányait. 1919. nov. havában átvette a Madách Színház igazgatását. Színházi lapot is adott ki »Színház és Divat« címmel.

Rácz Zsuzsanna, úttörő színésznő, 1808-ban Kolozsvárott találjuk. Férje: Benke József. (L. o.) Házasságukból született Jókainé Laborfalvi Róza, nagy tragikánk. (L. o.)

Radákovics József, író. (Lásd: Vas Gereben.)

Rádai Dénes, rendező, sz. 1887. júl. 3-án, Nagyborosnyón (Háromszék megye). A színiakadémia elvégzése után a Nemzeti Színház segédügyelője, később, Hevesi Sándor igazgatása alatt nevezték ki rendezőnek (1925). Főként népszínműveket és a régi magyar írók darabjait rendezte művészi érzékkel és rajongó színpadszeretettel. Egy időben a Beszédművészeti Iskolának és Rákosi Szidi színésziokolájá-

nak tanára volt. A Városi Színház ifjúsági előadásainak nagy részét is ő rendezte.

Ráday Gedeon, (rádai gróf), v. b. t. t., koronaőr, sz. 1745. máj. 30-án, megh. 1801. júl. 10-én, Pesten. Színműfordítása: »Klementina avagy a testamentom.« Egy felhuzásokba lévő dráma. Írta: Gebler Tóbiás Fülöp. Fordítva német nyelvből magyarra, az igaz hazafiak kedvéért. Pest, 1790.

Ráday Gedeon, (rádai gróf) legidősb, sz. 1806. jún. 26-án, Pesten. Atyja R. Pál, Kazinczy Ferenczel elsőül ragadta föl a nemzeti művelődés zászlóját és a magyar színészet egyik megalapítója lett, anyja br. Prónay Ágnes, derék honleány. Tanult Pozsonyban, a jogot Pesten végezte. Az 1825-iki felső táblán atyját képviselte s a következő évben Pestmege tisztviselője lett. 1829-ben nőül vette gr. Teleki Borbálát, ki több fiúval és egy leánnyal ajándékozta meg. Az ellenzékhez tartozott s 1844-ben másodszor lett Pestmege követe. Ekkor választotta őt az országgyűlés a Nemzeti Színház igazgatójává és alatta 1845—47-ig bámulatos virágzás fejlődött. Rendbe hozta a színházat s Hollósy Kornéliát is ő szerződtette először, 1846-ban. A következő évben a főrendi tábla szabadelvű tagja, 1848. tavaszán helyettes főlovászmester s nógrádi főispán lett. A szabadságharcnak híve volt s az alatt is buzgón igazgatta a színházat, amikor csak tehette. Világos után neki is szenvednie és visszavonulnia kellett, de 1854-ben ismét őt szólitották a Nemzeti Színház zavart ügyeinek rendbehozására. És ő csinált is rendet. Sok pénzt gyűjtött a színház teljes megújítására, a drámának könnyelműen elbocsátott jó tagjait visszazeroztette, Hollósy Kornéliát újra megnyerte s több éven át vezette buzgón az intézetet. Életének balsorsa volt, hogy számitani, pénzzel bánni nem tudott s bönkrement. Anyagi zavarai miatt nem tarthatta meg az állását, s fényben folytatott pályáját szomorú visszavonultságban kellett befejeznie. 1873. júl. 12-én halt meg, a végzet különös játékaiból Kaiser-Ernstné halála után, kihez sok éven át kölcsönös

áldozatkész barátság kötötte. Betegségben és halálban is osztozott azzal a nővel, ki élete végső idejének csaknem egyetlen vigasza volt. A Ráday-család Rátholt lovagtól származik, aki Kálmán király idejében, 1098-ban jött Nápolyból. Ennek unokái magyar vezérek, nádorok, országbírák lettek. Egy R. Pál Rákóczi Ferenc híres kancellárja, ennek fia Gedeon, a tudományok főlkentje, II. József alatt báró, II. Lipót alatt gróf lett (1790.). R. szmüfordítása: »A szerencse gyermeke«, Birch-Pfeiffer Sarolta után. Bem. 1860. nov. 28. Nemzeti Színházban.

*mai 1911
Vim megint
szék a thali slau*

Ráday Imre, színész, sz. 1905. szept. 4-én, Budapesten. Szegeden főreáliskolát, majd a fővárosban kereskedelmi iskolát végzett, mely után Rózsashegyi Kálmán növendéke lett. Előbb Szekesfehérvárott játszik, Faragó Sándornál, majd Kaposvárra megy, Mariházy Miklóshoz (1924.) Onnan Forgács Rózi kamaraszínházának meghívását fogadta el. 1926-ban Berlinben filmen játszik, azután 1929. okt. havától a Belvárosi Színház egyik elismert művésze volt, ahol számottevő sikereket aratott. 1930. szept. havában a Magyar Színház tagja lett.

Ráday Pál, (rádai gróf), a magyar színészet lelkes pártfogója, sz. 1768. márc. 31-én, Pécelen, megh. 1827. jún. 22-én, Pesten. 1790. szept. 21-én az első magyar színtársulat élére állt, majd 1792. júl. 9-től aug. 31-ig újra elvállalta a társaság gondozását, miután a vezető (Protasevitz) visszalépett. 1807-ben úgy óhajtott volna a magyar színészek ügyét rendezni, hogy a német színház bérletét a magyarral egybekapcsolni akarta, mert — szerinte — »a magyar színészeknek tönkre kell menni, ha a németnek jövedelme nem fordítatik a magyarnak eltartására. Csak ily módon juthat a nemzet magyar színpadhoz.« Kéri e levélben, bízzák meg őt a magyar társaság vezetésével. »Valójában csak hazám iránti szeretetem és buzgalmam annak nyelve mellett s azon óhajtság, hogy az kiképeztessék és terjesztessék, csak ezek indíthatnak arra, hogy egy aprólékoságaiban oly kellemetlen, mint amely merész vállalatba kezdjek.« Ajánlatot tett még az iránt is, hogy hajlandó lesz ez

esetben nyugdíjalapot teremteni meghatározandó módok mellett. (A vezetést azonban nem kapta meg.)

Radetzky Irma, operetténekesnő, színpályára lépett 1869. máj. 15-én. Ez év jan. 6-án házasságra lépett Odry Lellel, (L. o.) Kolozsvárott.

Rádió-Studio-előadások. 1925. nov. 30-án, a Rádió Rt. Studiójának megnyitásakor, a magyar színészetnek új hajléka keletkezett, amelynek akkor még nagy horderejű jelentőségét talán maguk a szervezők sem ismerték föl. A megnyitáskor a Studio helyisége a Rákóczi-út 22. szám alatti negyedik emeleti szerény kis lakásban volt. Egy hónapi kísérletezés után, 1926. jan. 1-én, indult meg a Studioban a színészek szereplése. A Rádió Studiójának igazgatója és megteremtője Szóts Ernő volt, a mai vezérigazgató. Agilis és körültekintő tudásával támogatta a ma már európai színvonalon mozgó Studiót. Az első zenei tanácsadó Kern Aurél volt. A mostani zenei tanács tagjai, Kern halálával Papp Viktor, Szabados Béla és Stefániai Imre lettek. A Studio első színi előadása »János vitéz« c. daljáték volt 1926. június 16-án. Rendezte Bálint Béla, vezényelte Kalotay László. A Studio első házi rendezője Gyarmathy Sándor volt, azután Feld Irén, Somló István, Kubányi György, Tiszay Andor, Tihanyi Béla és főképp Teleki Sándor rendezett. 1928. október 7-én költözött át a Studio új helyiségébe, a Főherceg Sándor ucca 7. szám alá, amelynek hatalmas Studióját Tolnay Pál, az állami színházak műszaki főfelügyelője építette akusztikailag. Ekkor új levegő vonult be a Studioba, úgy hogy a régi rendezők lassan elmaradtak. Az új rendezők Odry Árpád és Hegedüs Tibor. Első karnagy Berg Ottó lett.

Ónálló rádió-hangjátékra 1927 őszén hirdettek először pályázatot. Több mint 3000 darab érkezett be, amik közül alig 3 meglehetőséset sikerült csak kiválasztani. Ezeket 1928. apr. 12-én mutatták be. (Peterdy Sándor: »Váratlan vendég«, Pápai Nándorné: »Lepketánc«, Gábor-Dezséri: »No. 777.«) A következő hangjátékot, ugyancsak magyar szerző írta, a címe: »Hét fakereszt« volt. 1929. jan.

15-én játszottak még eredeti hangjátékokat, amelyeknek címei: Büky György: »Az órák«, Kugel Ernő: »Kaland« és Csanády György három darabja, az »Oroszok«, »Vakok a temetőben« és »Ballada«. Gyarmathy kiválása után Csanády György és Kiszely Gyula kerültek be rendezőnek a Studióba. A Studió állandó bemondói a népszerű Schertz Ede, Radó Árpád és Hintz Győző. Több mint ezer darab került eddig mikrofon elé, Budapest majdnem összes színészeivel. Gyermekelőadásokat Manchen'Mariska, Kincses László, Somody Pál, Hans Göttling, Oszkár bácsi, Rítóók Emma és Pósa Lajosné rendeztek. A Studió igazgató dramaturgja vitéz Somogyváry (Freissberger) Gyula. Vezető igazgatója Szóts Ernő.

Rádió-színész az, aki a mikrofon előtt szerepel. Míg a színjátszásnál a hang csak eszköze a színésznek, itt a hang a játék lényege. Jó rádió-színész az lehet, akinek hangja leginkább megfelel a mikrofonon való közvetítés igényeinek. Minthogy a rádióon való szereplés a színésztől speciális hangszínezést, úgynevezett »rádióhang«-ot kíván, a Studióban való érvényesülés egyike a legnehezebb színészi feladatoknak.

Radna-fürdőn (Beszterce-Naszód m.) 1839. aug. 14-én Abday Sándor társulata járt. Tagjai közt volt: Mátéfy és neje, Pázmán Mihály, Inczedy, Kovács József, Sepay Károly stb. (»Honművész«, 1839. 73. szám.)

Radnai Erzsí, operaénekesnő. 1923. jún. 22-én fellépett a Városi Színházban, a »Troubadour« Azucena szerepében. Ekkor a »Nemzeti Ujság« ezeket írta róla: »A művésznőnek sötét színezetű, tömör és nemesen telt hangja különösen az alsóbb regiszterekben hat sok drámai erővel«. Ezután az intézethez szerződtek. 1929. jún. 7-én itt először énekelt Fidelio-t. Főbb szerepei: Suzuki (Pillangókisasszony), Santuzza (Parasztbecstület), Leonora (Fidelio) stb.

Radnai György, színész, sz. 1864-ben, Aradon. Színész lett: 1882. április 16-án, Mártonfi Pál társulatánál. 1916. nov. 6-án nyugdíjba vonult. A vidéken elismert baritonista volt.

Radnai Miklós, zeneszerző, a M. Kir. Operaház igazgatója, sz. 1892. jan. 1-én, Budapesten. Zeneakadémiát végzett, Horváth Attila és Koesler János tanítványa volt. Állami ösztöndíjjal Münchenbe ment, ahol Mottl Felix mellett tanult. 1912-ben Berlinben és Párizsban tanulmányúton volt, majd hazatérve, a Fodor-féle zeneiskolában tanított. 1919-ben kinevezték a Zeneművészeti főiskola zeneelméleti tanárává. Néhány évig a »Szózat«-nál és »Nemzeti Ujság«-nál mint zenekritikus működött; zenekritikáit mindig objektivitás jellemezte és kizárólag művészi szempont irányította. 1925. tavaszán megvált a Zeneművészeti Főiskola tanári székétől, mert ápr. 30-án kinevezték a M. Kir. Operaház igazgatójává. 1927. jún. havában az V. fizetési-osztály jellegét kapta. Munkái: »Az arany« c. zeneműve (Kozma Andor szövegére), megnyerte a Lipótvárosi Kaszinó díját. »Az infánsnő születésnapja«, némajáték három képben. Wilde Oscar meséjéből. Bem. 1918. ápr. 26. M. Kir. Operaház. (E művével ez év jún. havában elnyerte a főváros Ferenó József-koronázási jubileumi alapítvány zeneművészeti díját.) »Három szív«, énekes játék. U. o.

Radnótfáy Nagy Sámuel, cs. és kir. udvari tanácsos, a Nemzeti Színház intendantsa, sz. 1803-ban, megh. 1869. okt. 9-én, Pesten. 1862-ben átvette a Nemzeti Színház vezetését, melyet művészi magaslata emelt, több humanus intézkedést tett, így többek között segély- és kölcsönalapot teremtett, ahol a szerényebb fizetésű színészek kis kamatra kaphattak kölcsönt s így nem kellett az uzsorások zsákmányának kitenni magukat. Erős akarata, tevékenysége, ügyszeretete nemcsak hogy a süllyedéstől óvta meg az ország első műintézetét, hanem a viszonyokhoz mérten szellemi és anyagi fellendülését is elősegítette. Koporsója felett Felek Miklós mondott búcsúbeszédet. Számos színműfordítása van.

Radnóti Sándor, (Dániel Sándor), sugó, sz. 1883. ápr. 6-án, Tasnádon (Szilágy megye). Debrecenben nevelkedett, ott végezte iskoláit, azután Solymossy Elek zenesziskolájába iratkozott, de azt nem vé-

gezte el, mert közben (1905. márc. 15-én) leszerződött színésznek, Zoltán Gyula színtársulatához, Németpalánkára. U. e. év virágvasárnapján elszerződött Szabadhegyi Aladár színigazgatóhoz. 1911-ig kisebb társulatoknál színészkedett, közben két évig mint daltársulati igazgató saját társulatával járta a Felvidéket. 1911-ben leszerződött ságónak Zilahy Gyula színtársulatához, Debrecenbe, innen 1913. márc. 1-én a Vígszínházhoz hívták meg, ahonnan 1915-ben bevonult katonának, Kolozsvárra és soronkívül, önként ment ki a frontra. 1915. május 4-én orosz fogságba esett. Fogsága alatt többször próbált sikertelenül megszökni, bejárta egész Oroszországot és Déláziát, végre 1918. augusztus havában hazaszökött. 1918. őszén Bárdos Artur a Belvárosi Színházhoz szerződtette a azóta (két évi megszakítással, amelyet a Renaissance Színháznál töltött) a Belvárosi Színház tagja. Három leánya van: Margit (sz. 1907.), Irén (sz. 1909.) és Ibolya (sz. 1911.), akik közül Irén 1928-ban szintén a színpályára lépett s ugyanazon év októberében férjhez ment Tóváry Béla daltársulati igazgatóhoz, kinél mint szubrett működik.

Radó Ágoston, ezredes, a Kövessy-vár ura, a színésznép nagy barátja, meghitt barátja volt Kövessy Albertnek, kinek örökét átvette, sz. 1865. dec. 5-én, Budapesten. A Kövessy-várban eredményesen munkálkodik a nyugdíjas színészekért. Érdemeiért az Országos Színészegyesület Nyugdíjintézete (1927. ápr. 12.) és a Magyar Nyugdíjas Színészek Egyesülete (1929.) dísztagnak választotta.

Radó Aladár, zeneszerző, sz. 1882. dec. 26-án, Budapesten. Zenei tanulmányait a Zeneakadémiában mint Koessler János kiváló növendéke végezte, 1908-ban, amikor mesterének nyugalombavonulása után Weiner Leó vezetése alatt folytatta még tanulmányait. Zenekari és kamarazenei művei gyors egymásutánban kerültek előadásra. Zenekari scherzoja, vonónegyese, vonóötöse, Petőfi-szimfóniája, »Faluvégén kurta kocsmá« című szimfóniai költeménye őszinte, nagy sikert aratott és a magyar zenei élet nagy várakozással tekin-

tett a fiatal muzikus tehetségének további fejlődése elé. Még zeneakadémiai növendék korában megkapta a Liszt Ferenc-ösztöndíjat, majd a bayreuthi-díjat, az állam is ösztöndíjjal tüntette ki, 1909-ben pedig megkapta a fővárostól a Ferenc József millennium-díjat, amelynek segítségével Berlinbe ment hosszabb tanulmányútra. Itt írta meg rövid életének főművét, »A fekete gavallér« című négyfelvonásos operát Lilienfein Henrik német író szövegére. Ezt az operát a M. Kir. Operaház már régebben elfogadta előadásra, szövegét Lányi Viktorral le is fordította, színre azonban még nem hozta. Berlini tartózkodása alatt két pantomimet is írt Radó. Az egyiknek »Die Rache« a címe, szövegét dr. Zippert Lajos írta, a másik Fulda és Hofmannsthal »Rückkehr zur Natur« című szövegére készült. A frankfurti Schauspielhaus bemutatta: 1915. nov. 6-án. Ebben az időben komponálta a kisézőzenét is Schmidtbonn »Der verlorene Sohn« című drámájához.

A világháború kitörése véget vetett ennek a nagyszerű, fiatalos lendületű művészi termelésnek. Radó Aladár a szerb ultimátum átadásának hírére elutazott Berlinből, a mozgósítás napján már Budapesten volt és alig huszonnégy óra múlva bevonult Szolnokon a 68. gyalogezredhez, amelynek tartalékos hadnagya volt. A háború első áldozatainak egyike lett: 1914. szept. 9-én a Száva mellett a Timok-divízió betörése alkalmával hősi halált halt Boljevce-nél. Művészi hagyatékában egész sereg kompozíció maradt: egy zenekari szvit, »A tavaszhoz« című zenei kép zenekarra és vegyes karra, egy gordonkaverseny, ötven dal, számos férfikarra írt dal és különböző kisebb kompozíció. Hősi halála után (1917. aug.) a III. oszt. vaskoronarenddel tüntették ki.

A »Petőfi-szimfónia«, amelyet 1909-ben Kun László szimfónikus zenekara mutatott be, az első modern magyar zenei alkotás, amely a halhatatlan költő alakját és életét festi. (A M. Kir. Operaház bemutatta 1915. febr. 12-én.)

Radó Antal dr., költő, műfordító, a Kisfaludy-Társaság tagja, a Magyar Pen-Club megalapítója és ügyvezető alelnöke, sz. 1862. jún. 29-én, Moórrott, Fejér m.

Radnai Miklós

Rác Dezső

Ráczné Billik Emma

Rác Ede dr.

Ráday Imre

Radnóti Sándor

Radó Ágoston

Radó Mária

Radó József

Radó Béla

Radó Sándorné Balogh Lidia

Radó Sándor (sz. 1881.)

Radó Teri

Radó Sándor

Rajna Alice

Ragányi Iza

Rajz Ferenc

Rajna Ferenc

Rajnai Gábor

Könyvesi István

Iskoláit szülővárosában és Szombathelyen végezte. Műfordításai már 19 éves korában jelentek meg a Budapesti Szemlében és a szombathelyi lapokban. Első kísérletei Phaëdrusnak, meg Goethe Reinecke Fuchsának fordításai voltak. Budapesten tanári oklevelet szerzett, tanult Rómában, működött a gyakorlógimnáziumban. 1885-ben a képviselőház gyorsíródjának tagja lett, majd annak főnökévé léptették elő. Műfordításai egész könyvtárra valót tesznek ki, úgyszintén színpadaink számára is számos darabot fordított. (Coriolanus, Velencei kalmár, III. Richard stb.) 1889. jún. 24-én a velencei tudományos akadémia kültagjának, 1895. febr. 6-án a Kisfaludy-Társaság rendes tagjának választotta. 1922. szept. 24-én abból az alkalomból, hogy az általa szerkesztett »Magyar Könyvtár« ezredik száma megjelent, tisztelői és barátai meleg ünneplésben részesítették.

Színműfordításai: »Mefistofeles«. Opera, szöveg. írta Arrigo Boito. Bem. Nemzeti Színház. 1882. ápr. 25. »A hazug«, vj. Írta: Goldoni Carlo. (1882.) (L. o.) Bem. 1907. ápr. 13. Nemzeti Színház. »A jótékony zsémbes«, vj. (Goldoni). »A Rajna kincse«. Zenedráma (L. o.). »Bajazzók«. Zenedráma 2 felv. Írta: Leoncavallo Ruggero. Bem. 1893. márc. 28. M. Kir. Operaház. »A bibliás ember«, zenés szmü 2 felv. Írta: Kienzl Vilmos. Bem. 1896. márc. 7. U. o. »Borus szerelem« (Tristi amori), szmü 3 felv. Írta: Giacosa Giuseppe. Bem. 1897. jan. 22. Nemzeti Színház. »Bohémélet«, Leoncavallo operája. (L. o.) »Énekek éneke« (Il canto dei Cantici), dramolett 1 felv. Írta: Cavallotti Felice. Bem. 1900. nov. 3. Vigaszínház. »Gioconda«. Opera. Szöveg. Tobia Gorrio [Arrigo Boito]. Bem. 1884. dec. 18. M. Kir. Operaház. »Parasztbecsület«, népdráma 1 felv. Írta: Verga Giovanni. Bem. 1903. márc. 20-án, Nemzeti Színház. »Sámson és Delila«, opera 3 felv. Írta: Lemaire Ferdinand. Zen. szerz. Saint-Saëns Camille. Bem. 1904. okt. 22. M. Kir. Operaház. »Manon Lescaut«, opera. (L. o.) »Szerelem játéka«, vj. 3 felv. Írta: Marivaux Pierre. Bem. 1908. jún. 12. Nemzeti Színház. »Az árnyék«, szmü 3 felv. Írta: Dario Nicodemi. Bem. 1923. febr. 16. Nemzeti Színház. »Gioconda«, szmü

4 felv. Írta: D'Annunzio. Bem. 1926. febr. 12. Kamaraszínház.

Radó Béla, színigazgató, sz. 1876. máj. 8-án, Pécsen. Sokáig volt daltársulati igazgató, majd 1911-ben felvettette magát a Színészegyesület kötelékébe. Sok elismeréssel működik a vidéken, jól összeválogatott társulatával. — Neje: Tolnai Cornélia Matild, színésznő, sz. 1879. jan. 5-én, Pécsen, megh. 1914. febr. 18-án, Budapesten. Jónévű drámai színésznőnek ismerték. Színészszülők gyermeke volt. Atyja Tolnai Boldizsár, anyja Szigeti Mari. (Lásd Radó Mária-t is.)

Radó Imre, színműíró. Munkája: »Esküvő előtt.« Szmü 3 felv. Bem. 1912. febr. havában, Szabadkán.

Radó József, zeneszerző, sz. 1894-ben, Nagyváradon. Tanulmányait részint Nagyváradon, a premontrei gimnáziumban, részint Budapesten, a Vasa-utcai felsőkereskedelmi iskolában végezte. Már gyermekkorában kibontakozott zeneszerzői tehetsége, amennyiben 13 éves korában (mint IV. gimn. oszt. tanuló) édes atyja halálára komponálta »Ábránd« címen első nagyobb zenei művét, mely Nagyváradon jelent meg. Egy ideig előadó volt és műdalokat szerzett, melyek több színpadon és ünnepi est keretében stb. szerepeltek. Több zeneszáma jelent meg, így többek között: »Feledjük el!...«, »Mit ér nekem már az élet«, »Violaszál, violaszál...!«, »Sötét bánat szállt szívemre«, »Szerettem egy rózsát« stb. Ez azonban nem elégítette ki a szerző ambícióját, ki úgy érezte, hogy tehetsége többre érdemesítálnja. Így robbant ki óriási sikerrel (1925. máj. 20.) a Király Színház színpadán első egész estét betöltő zenei munkája, az utóbbi évtizedek egyik legnagyobb operett-sikere, a »Régi jó Budapest!«, mely az akkor válsággal küzdő Unió-színházakat mentette meg az összeomlástól. (Szövegét Szilágyi László írta, ment 1925—26-ban 130-szor). A Rádió közvetítette több kisebb rádió-daljátékát (pld. A Práter, Szóchy Mária, Aranykalitka stb.) és zenei estjét, majd következett nagy zenei sikerrel szintén a Király Színházban a »Pesti család« c. operettje. (Szövegét Szenes Béla

a »Gazdag lány« c. vígjátékából irták Stella Adorján és Szilágyi László, bem. 1929. szept. 5.). »Lord Rothermere azt üzenté!...« címen megjelent nemzeti dalt a szerző hazánk nagy barátjának, Rothermere lordnak ajánlotta fel, ki az alanti meleg köszönő és elismerő sorokkal fogadta el és dedikálta: »Kedves Radó Úr! Köszönetet mondok Önnek azokért a szép gondolatokért, melyeket a nekem dedikált Rothermere-indulóban életre keltett. Igaz tisztelettel: Rothermere s. k.« — Egyéb műve: »A meztelen Pest«, énekes táncos-revű 12 képben. Szövegét írta: Feld Mátyás, verseit: Harmath Imre. (Zenéjét Lajtai Lajos is szerzette.) Bem. 1925. jún. 27. Budapesti Színház.

Radó Mária, színésznő, sz. 1904. aug. 22-én, Hidalmáson (Kolozs m.), színész-családból. Atyja Radó Béla színigazgató. (L. o.) 15 éves korában lépett színpadra, atyja társulatánál, majd 1924. okt. 29-én mutatkozott be a Nemzeti Színházban, az »Egy pohár víz« c. vígjáték Abigail szerepében, midőn kellemes megjelenésével, finom lényével, keresetlen játékával megnyerte a közönség tetszését. Ekkor a Nemzeti Színház igazgatósága tagjai sorába szerződtette. Főbb szerepei: Bobsy (Blanco Posnet), Zerbinette (Scapin csinyjei), Jill (Életre halálra), Juliska (Doktor Nikodémusz), Sári (Gyurkovics lányok), May (A házitündér), Mabel (Az eszményi férj), Irma (Rang és mód), Sylvette (Regényesek), Lucinde (Szerelem, mint orvos), Lydia (A szerelem iskolája), A leány (Bunbury), Piroska (Nagymama), Noémi (Aranyember), Lucy (Földnélküly János), Lica (Tizennyolc évesek), Hedvig (A vadkacsa), Angelika (Képzelt beteg), Anna (A névtelen hajó) stb. — 1929. szept. havától a Belvárosi Színház tagja volt.

Radó Sándor, színész, sz. 1876-ban, a zemplénmegyei Bethlen-pusztán. Iskolai képzettsége: kereskedelmi akadémia 3 osztálya. Budapesten végezte a Rákosi-féle színiiskolát, 1896-ban. Első vidéki szereplése Havi Lajosnál volt, Léván. Mint vidéki színész bejárta majdnem az egész országot. Működött: Aradon, Miskolcon, Győrben stb., mint énekes és jellem-színész. Főbb szerepei: »Bánk bán«-ban Pe-

tur és Tiborc, »Elnémult harangok«-ban a pápa, »Falu rosszá«-ban Gonosz, »Ezred apjác«-ban az ezredes stb. Ezután nyugdíjba ment, de azért néha-néha visszatér a világot jelentő deszkákra; s így 1928-ban is az Uj Színházban Földes Imre »Tüzek az éjszakában« c. darabjában Gönci szerepét 200-szor játszotta sikerrel. Neje: színésznő, (leányneve Burján Etel), sz. 1876-ban, Borosbényesen (Arad m.). Iskolai képzettsége 4 polgári és kereskedelmi tanfolyam. A színészetet Leszkay Andrásnál kezdte, Aradon. Sokáig működött vidéken. Legutóbb vígjátéki anyákat és énekes-táncos komikákat játszott Budapesten, a Royal Orfeumban és a Renaissance Színházban. Nemsokára nyugdíjba vonult.

Radó Sándor, színész, sz. 1881. dec. 22-én, Kúnszentmiklóson (Pest m.). Gimnázialis tanulmányai után iparművész lett, majd kedvet kapva a színészethez, 1903. jún. havában felvétette magát a Színészegyesület kötelékébe, ahol kellemes hangjával általános feltűnést keltett. Nádassy Józsefnél kezdte a pályát, kinél hat esztendeig volt szerződésben, tőle megválván, Krecsányi Ignáchoz ment Temesvárra, azután a Vigopera lett a következő állomása. 1911-ben visszavonult és műkereskedő lett. — Neje Balogh Lidia, színésznő, sz. 1889. szept. 22-én, Kabán (Hajdu m.). Iskoláinak elvégzése után a Népszínház ballet-iskolájának növendéke volt. Ennek befejezésével a Népszínházhoz szerződött, ahol mint temperamentumos, ügyes táncosnőnek számottevő sikerei voltak a régi operettekben és operákban. Itt annyira kedvelték, hogy Mader Raoul igazgató tovább képezte, Nemsokára azonban férjhez ment és ekkor lemondott a színpadi szereplésről.

Radó Sándor, színész, komikus, sz. 1891. máj. 3-án, Rahón, Máramarosmegyében. A Vigszínház színésziskoláját látogatta, majd 1908-ban színész lett, Szamosújváron, Krémer Sándornál. Itt rövid ideig volt, mert elhatározta, hogy kabaró-színész lesz. Még ez év nyarán elmegy Szegedre, Krémer Jenő Vigszínpadához, ahol az együttesnek jelentékeny tagja lett. Ezután Kondor Ernő szerződtette, később

Szilassy Etel, Grüner Jacques, Keleti és Riebner, Ferenczy Károly vállalatainál működött; majd a legtöbb fővárosi kabaré színpadjain aratja sikereit: Muskáti Kabaré, Fővárosi Kabaré, Royal Orfeum, Andrassy-úti Színház, Apolló Kabaré stb. Működött a Fővárosi Orfeumban is és csakhamar az elismert kómikusok közt említették nevét. 1930-ban a Fővárosi Művész Színház tagja volt.

Radó Teri, színésznő, sz. 1904-ben, Temesvárt. Az Orsz. Színészegyesület színészképző iskoláját látogatta, majd 1920-ban a Vigszínház tagjai sorába lépett. Onnan Nagy Endre hódította el, azután Upor József lett az igazgatója. Sok siker kísérte művészi útját a Renaissance Színháznál is. Berlinben és Bécsben mint film-művésznő is sok szép sikert ért el. 1930. ápr. havában egy berlini kabarében játszott.

Ragályi Elemér, színész, sz. 1897. dec. 22-én, Miskolcon. Az Orsz. Színészegyesület iskoláját 1924-ben végezte. Forgács Rózi Kamaraszínházánál voltak sikerei.

Ragályi Károly, a miskolci színház-építő részvénytársaságnak (1848—1850.) elnöke volt.

Ragányi Iza, színésznő (családi néven Kerekes Izolda), sz. 1874. május 30-án, Budapesten. Színésznő lett 1894. szept. 15-én. Mint elismert szubrett-primadonnának a vidék nagyobb színpadjain sok jelentős sikerben volt része. 1926-ban nyugdíjba ment.

Ragasztott szakáll. Ha a színész a maszkjához szükséges szakállt masztix-szal vagy diáflastrommal ragasztja fel, akkor úgy mondják, hogy az »ragasztott szakáll«, megkülönböztetésül a »felkötő szakáll«-tól. (L. o.) A ragasztott szakáll előnye, hogy jobban tapad az archoz és jellegzetesebb, másrészt kevésbé lehet rá eshetőség, hogy játék közben feszélyezi a színészt a bizonytalanság érzete, melyet a felkötött szakáll okoz.

Raggamby András, színműíró, sz. 1892-ben, Szegeden. Színműve: »Bazsa-

rózsa«, vj. 3 felv. Társsz. Békeffi László. Bem. 1926. aug. 19. Magyar Színház.

Raicseff Péter, operaénekes, tenor, a szófiai Nemzeti Színház művésze, nálunk 1927. ápr. 21-én mutatkozott be a »Carmen« Don José szerepében. A hazáján kívül is jóhírű operaénekes tenorjának kellemes timbréje, énekkultúrája, színészi alakítása a közönség tetszésével találkozott és a vendégművészt szívesen, melegen taposolták minden felvonásvégén. A románc után nyílt színen is hosszan ünnepelték. Azon túl is többször vendégszerepelt a magyar fővárosban.

Raimann Rezső, zeneszerző, sz. 1861. máj. 7-én, Veszprémben, megh. 1913. szept. 26-án, Bécsben. Több operát és operettet írt, melynek Hamburgban, Münchenben, Tatán és Budapesten kerültek színre. Ismertebb művei: »Arden Énok«, opera 1 felv. Szövegét írta: Gross Károly. Bem. 1894. máj. 8. M. Kir. Operaház. »A szoknyahős«, operett 3 felv. Szövegét írta: Buchbinder Bernát. Ford. Hervay Frigyes. Bem. 1906. jún. 15. Városligeti Nyári Színház. »A gépirókiasszony«, (»A Tipp Mamzell«) víg operett 3 felv. Írták: W. Friesen és G. Zwerenz. Bem. 1908. máj. 15. Városligeti Nyári Színház.

Raimund Ferdinánd, osztrák-német színész, színműíró, sz. 1790. jún. 1-én, Bécsben, megh. öngyilkosság folytán, 1836. szept. 5-én, u. o. Működését magyar színpadokon kezdte, Pozsonyban, Sopronban és Győrött. 1814-től bécsi színész volt. Több darabja magyar színpadokon is színre került. (»A havasi rémkirály«, »Tékozló«, stb.) Az osztrák-német drámairodalom nevezetes alakja volt, tündéri játékeit óriási sikerrel játszották. Bécs szobrot is állított neki és egyik színháza róla van elnevezve:

Raimundtheater, Bécsben, R. Ferdinándról elnevezve, megnyílt 1893-ban. A színház együttese nálunk a Vigszínházban 1923. máj. 16-án vendégszerepelt. Ekkor Horace Hodges és Wigney Percival »Der Wauwau« c. 4 felvonásos víg komédiájával mutatkoztak be. Tagok: Lessen,

Homolka, Nova Gregor, Garden, Margarethe Rie, Neugebauer, Wieland. 1924. máj. 20-án a Fővárosi Operett Színház vendégei voltak. Ekkor Luigi Pirandello: »Hat szereplő keresi a szerzőt« α vígjátéka került színre.

Rajcsányi István, (rajcsányi), epizód-színész, sz. 1863. okt. 9-én, Debrecenben, megh. 1929. máj. 15-én, Derecskén, Bihar m. Előbb r. kath. pap volt, majd kedvet kapott a színészethez és 1891. okt. 1-én Leszkay Andrásnál színipályára lépett. Kisebb társulatokkal bejárta újszólván egész Magyarországot. 1894. júl. havában Nagyváradon házasságra lépett Demény Viktória színésznővel. 1914. máj. 1-én nyugalomba ment. — Első neje Demény Viktória, színésznő. (Atyja szentkatolnai Demény József, anyja haraklányi Szabó Anna.) Sz. 1854-ben, Tordán, megh. 1910. dec. 9-én, Füzesgyarmaton. 1873-ban lépett a színipályára. 1907. ápr. 1-én nyugdíjazták. — Második neje: Herczeg Eugénia (cs. n. Fürst Leontin), színésznő, sz. 1867-ben, megh. 1926. ápr. 26-án, Csongrádon. 1889. dec. 28-án katolizált, Rozsnyón, ahol Balogh Árpád színigazgató neje volt. 1913. jan. 1-én nyugalomba ment.

Rajkai Friebeisz István, színházi ügy-
nök. (Lásd: Friebeisz István.)

Rajna Alice, színésznő, sz. 1893-ban, Budapesten. Színésznő lett 1909-ben. A Színházakadémia kitűnő sikerrel végezte. Működött Ujpesten, aztán a Modern Színpad Kabaré tagja, 1916-ban a Belvárosi Színház kiváló művésznője volt, ahol mint komika is elismerést vívott ki. Ezután az Andrássy-úti Színháznál aratta sikereit, majd a Teréz körúti Színpad egyik vonzóereje lett. — Férje Kornai József festőművész volt.

Rajna Ferenc, író, sz. 1861. jan. 27-én, Solton (Pest m.). Középiskolai tanulmányait Budapesten és Bécsben, az egyetemet Budapesten végezte. 1886-ban (még Reiner ca. nevén) a Neues Pester Journal, 1922-ben a Pester Lloyd színházi referense lett. 1900. jún. 10-én kinevezték a Magyar Színház igazgatójává; beiktatták szept. 27-én, azonban ezen állásától 1901. máj. 17-én magvált. Szín-

művei: »A milliomos nő«, operett 1 felv. Zen. szerz.: Bátor Szidor és Hegyi Béla. Bem. 1887. jan. Népszínház. »Egy görbe nap«, boh. Bem. 1897. jún. Városligeti Színkör. »Asszonyregiment«, látványos zenés bohóság 3 felv. Zen. szerz.: Rosenzweig Vilmos. Bem. 1899. nov. 24. Magyar Színház. »A pesti utca«, énekes fővárosi életkép 3 felv. Zen. szerz.: Verő György. Bem. 1900. nov. 14. U. o. »A hajdúk hadnagya«, operett 3 felv. (L. o.) »Ex-lex«, látványos revü 6 képben. 1905. márc. 14. Magyar Színház. Társsz. Helldai Jenő. 100-adszor: 1905. szept. 2. »Rab Mátyás«, eredeti daljáték 3 felv. Zen. szerz.: Czobor Károly. Bem. 1906. okt. 26. Népszínház. »A Hradzsín foglya«, szmü. »Tiszti fruska«, vj. 1 felv. Bem. 1907. nov. 27. Vígyszínház. »Táncos huszárok«, operett 3 felv. Zen. szerz.: Szirmai Albert. 1910. jan. 7. Király Színház. »A mexikói leány«, operett 3 felv. Zen. szerz.: Szirmai Albert. Bem. 1912. dec. 11. Király Színház. »Szépasszony kocsisa«, operett 3 felv. Zenéjét Kulinyi Ernő verseire szerz.: Czobor Károly. Bem. 1923. máj. 19. Blaha Lujza Színház. 100-ik előadása: 1923. okt. 11. Fordításai: »Párisi élet«, operett 3 felv. »Boszorkányvár«, operett 3 felv. Írta: Berla Alajos. Ford. Reiner néven, Fái J. Bélával. Zen. szerz.: Millöcker Károly. Bem. 1890. okt. 3. Népszínház. »A garasos kisasszony«, operett 4 felv. Szöv. írták: Mars és Desvalières. Zen. szerz.: Planquette Róbert. Bem. 1898. nov. 12. Magyar Színház. »Négy menyasszony«, operett 5 képben. Írta: Lioret és Fontenay. Zen. szerz.: P. Lacombe. Bem. 1901. márc. 16. U. o. »Három grácia«, vj. 3 felv. Írták: Héros és Milon. Bem. 1902. szept. 24. Vígyszínház. »Raquin Teréz«, dr. 4 felv. Írta: Zola Emil. Bem. 1903. jan. 13. Magyar Színház. »Apajune, a vízi szellem«, operett 3 felv. Zen. szerz.: Millöcker Károly. Bem. 1904. júl. 30. Fővárosi Nyári Színház. Szakmunkája: »Budapester Theaterdekameron«. (Színészek, énekesnők stb. önéletrajza, 2 kötetben.) Budapest, 1925. május havában jelent meg.

Rajna kincse (A). »A nibelung gyűrűje« zenésdráma-trilógia (L. ezt) előjátéka, 4 képben. Szövegét és zenéjét írta: Wagner

Richárd. Ford.: Radó Antal. Bem. 1889. jan. 26-án, a Magy. Kir. Operaházban.

Rajnai Gábor, színész, sz. 1885. máj. 11-én, Aradon, ahol atyja ügyvéd volt. 1906-ban végezte a színészakadémiát, ezután Kolozsvárra szerződött, dr. Janovics Jenőhöz, ahol a »Dolovai nábob leánya«-ban Tarján Gida volt az első szerepe. 1907. febr. havában a Vígszínház, 1908-ban a Nemzeti Színház tagja lett, ahol nov. 20-án mutatkozott be, Bródy Sándor »Hófehérke« c. vígjátéka Balassa Imre szerepében. A világháborúban bevonult, de mint a Nemzeti Színház tagját felmentették. 1922. febr. havától a Renaissance Színháznál működött, majd u. e. évben újra a Vígszínház tagja lett. Főbb szerepei: Faun, Mátyás (Remény), Pathelin, Cimber (Julius Caesar), Demetrius (Szentiványi álom), Chatillon (János király), Box (Cox és Box), Noszty Feri (Noszty fiú esete Tóth Marival), Ságody Jenő (Alvó férj), Andránszky Laci (Nem nőülök), Szabó György (A farkas), Gergely (Bölcsődal), Pali (A házibarát), Henry Higgins (Pygmalion), Evans (Külnös köztétel), Lekenczey (Uri muri) stb. — Neje: Gombaszögi Frida (L. o.), kitől később elvált.

Rajz Ferenc, színész, sz. 1894. jan. 5-én, Nagykárolyban, színészszülőktől. (Atyja R. Ödön. L. o.) Színipályára lépett 1920. júl. havában.

Rajz Irén, színésznő, sz. 1886. aug. 12-én, Érkeserűn (Bihar m.). Színészszülők gyermeke. (Atyja R. Ödön. L. o.) Már hat éves korában a M. Kir. Operaház ballet-növendéke volt. Tizenkét éves korában külföldön járt turnén. Tagja volt a Király Színháznak és a Népoparának. Innen vidékre került és szerződésben volt Szegeden, Miskolcon, Debrecenben, Szabadkán, Nyíregyházán stb.

Rajz (Raisz) János, színész, sz. 1830-ban, Kapnikbányán (Szatmár m.). 1848-ban honvédtüzérszolgálatban volt. 1850-ben lépett a színipályára, Tóth Istvánnál. 1881. szept. 11-ig működött. Ekkor hunyt el, a budai irgalmasoknál. Főbb szerepei: Szerafin (Dalos Pista), Nagy Jancsi (Nagyapó), Kelendi (Pünkösdi királynő), Szellemfi

(Liliomfi), Ugri Miska ((Mama), stb. Utolsó szerződése Völgyi Györgyhez kötötte. — Neje: Keresztesi Amália, színésznő, sz. 1853-ban, Szabadkán. 1869. febr. 2-án lépett a színipályára, Hubay Gusztávnál. 1880. jan. 1-től Balogh Árpádnál, márc. 21-től Gáspár Jenőnél, majd 1881. szept. 1-től újra Balognál találjuk. 1883-ban a Császár-Pesti-Polgár egyesített társulat tagja, 1884. máj. havában Pesti Iház Lajos tagja, itt működik 1887-ig. Két év múltán Geröffy Andor, azután 1890—1894. között Egri Kálmán, Deréki Antal és Szalkai Lajos volt az igazgatója. 1902-ben nyugdíjazták. — Ifj. Rajz János, színész, sz. 1907-ben, Budapesten. Színipályára lépett 1922-ben. Előbb vidéken működik, majd a Király Színház szerződtette.

Rajz Ödön, színész, sz. 1859. ápr. 14-én, Csehipusztán. Színpadra lépett 1877-ben, B. Polgár Gyulánál. Színészkedése 25 éves jubileumát Miskolcon ünnepelte meg. 1907. július 18-án volt a 30 éves jubileuma. 1914. június 1-én nyugalomba ment és Hódmezővásárhelyen telepedett le. Az Orsz. Színészegyesületnek éveken át elismert tanácsosa volt. — Neje: Dóri (Vámosi) Gizella, színésznő, sz. 1865. febr. 16-án, Pesten. 1882. okt. 1-én lépett színpadra, Bogyó Alajosnál. 1903-tól a Király Színház sugónője volt. 1915. jún. 2-án ideiglenesen, 1921. ápr. 1-től véglegesen nyugdíjazták.

Rákóczi Ferenc (II.), erdélyi fejedelem, I. R. Ferenc és Zrinyi Ilona fia, sz. 1676. márc. 27-én, Borsiban, Zemplén m., megh. 1735. ápr. 8-án, Rodostóban (Törökország). Gróf Zichy Géza, a költő és zeneszerző operát, sőt trilógiát írt róla. Ennek első darabja: »Nemo«, magyar történelmi dalmű 1 előjátékban és 3 felv. Bem. a M. Kir. Operaházban, 1905. márc. 30-án, ezzel a szereposztással: Zrinyi Ilona: Vasquezné; Komáromy János: Kertész Ödön; Jusszuf bég: Szendrői Lajos; Elek, Nemo: Arányi Dezső; III. Achmed: Dalnoki Viktor; II. Rákóczi Ferenc: Takáts Mihály; Hesseni Sarolta Amália: Flatt Gizella; Badinyi Klára: V. Krammer Teréz; gr. Bercsényi Miklós: Beck Vilmos; Lackó, a fia: Szoyer Ilonka; Desalleurs

marquis: Gábor József; Sieniawska Elisabetha hercegnő: Ambrus Zoltánné; Vay Ádám: Várady Sándor; Andrásy Miklós páter: Ney Dávid; Korbe apát: Pichler Elemér; 1. Kuruc: Dalnoki Béni, 2. Hegedüs Ferenc, 3. Kornai Richárd. Vezénylő: Szikla Adolf.

A trilógia II. darabja: »II. Rákóczi Ferenc«. Bem. 1909. jan. 30. U. o. Szereposztása: Zrinyi Iлона: Vasquez Italia gr.; II. Rákóczi Ferenc: Szemere Árpád; Rákóczi Julianka: Payer Margit; Absolon: Venczell Béla; Radics: Várady Sándor; Kőrösi: Mihályi Ferenc; Badinyi: Kertész Ödön; Gazda: Ney Dávid; Kulcsár: Dalnoki Béni; Hesseni Sarolta: Flatt Gizella; Sieniawska hercegnő: Szamosi Elza; gr. Bercsényi M.: Mihályi Ferenc; gr. Nigrelli: Kornai Richárd; Longueval: Anthes György; Korcsmáros: Déri Jenő; Kapitány: Hegedüs Ferenc; Bence: Dalnoki Viktor; Berzeviczy: Pichler Elemér; Esze Tamás: Szendrői Lajos.

A trilógia harmadik darabja: »Rodosto«, dalmű 3 felv. Bem. u. o. 1912. márc. 20. Szereposztása: II. Rákóczi Ferenc: Rózsa Lajos; Sarolta Amália: Krammer Teréz; Rákóczi György: Kodolányi; Sieniawska hercegnő: Sándor Erzsai; Bercsényi Miklós: Dalnoki Viktor; Longueval: Balta Károly; gr. Eszterházy Antal: Juhász; Máriássy Ádám: Budai; gr. Csáky Mihály: Várady Sándor; János: Déri Jenő; Öreg paraszt: Venczell Béla; Parasztaszszony: Háber Györgyike; Lengyel katonatiszt: Ney Bernát; Lengyel katona: Várkonyi; Csajághy brigadéros: Pichler Elemér. Vezénylő: Szikla Adolf.

Rákóczi Ferenc (II.) fogsága, dr. 5 felv. Írta: Szigligeti Ede. Bem. 1848. nov. 4-én, a Nemzeti Színházban.

Rákóczi-induló-t a Nemzeti Színházban az 1860-ban hazatért Reményi Ede közkívánatra, noha tiltva volt, eljátszotta óriási hatással. Művészi formában, Berlioz Hector francia zeneköltő nagyértékű és rendkívül hatásos zenekari feldolgozásában, 1846-ban a Nemzeti Színház mutatta be. Petrichevich Horváth Lázár, a »Honderű« szerkesztője, előzetesen betekintett a partitúrába és meglepetve látta, hogy Berlioz pianóval jelölte meg az in-

duló zajos bevezetését. Aggódva a siker érdekében, figyelmeztette Berliozt. Ez azonban mosolyogva mondta, hogy »a cigányok mindent elrontanak.« A szorongásig megtelt színházban a közönség nagy izgatottsággal várta az előadást. Már az első hangok fölkeltek az érdeklődést. A cigányok a Rákóczi-indulót nagy zajjal párosult élénkséggel szokták kezdeni és ıme a zenekar most halkán, a húros hangszerek pengetésével kísért fuvolákkal kezdte. A fokozat azonban egyre növekedett. A zene hullámszerűen emelkedett, a hangok egyre tömörebb kifejezést vettek fel, a tömegesen alkalmazott ütőhangszerek az ágyúhoz hasonló morajjal váltak ki, s a zenekar most már nekizudulva, eddig itt teljesen ismeretlen hangerővel töltötte be a színházat, mindenkit magával ragadva. A hangulat percről-percre emelkedett s Berlioz a tomboló tapsviharra kénytelen volt az előadást megismételni. Minden oldalról üdvözölték és fényesen ünnepelték. Pesti tartózkodásáról emlékirataiban rokonszenvesen s hízegőleg nyilatkozik. Tudvalevő, hogy Rákóczi-átiratát bevette a »Damnation de Faust« c. drámai szimfóniájának első részébe s világszerte ez a rész biztosítja a remekmű szenzációs hatását; ez a hatalmas mű a M. Kir. Operaházban 1904. márc. 29-én került először előadásra.

Rakodczay Pál, színigazgató, író, később polgári iskolai tanár, sz. 1856. jan. 15-én, Pesten, megh. 1921. jún. 4-én, Szentendrén. Négy gimnáziumot végzett; a tanulásba azonban beleunt s így könyvkereskedő lett. Ekkor az volt a terve, hogy felcsep színésznek, de mert kistermetű volt, szándéka meghiúsult és így a könyvkereskedői pályán működött hetedfél évig. Közben elemi- és polgári iskolai tanári vizsgát tett és mint székesfővárosi tanító nyert alkalmazást. Azonban a színészetért továbbra is rajongott és hihetetlen szorgalommal tanulmányozta a színészet elméleti kérdéseit. 1886. febr. 14-én ennek hatása alatt a Petőfi-Társaságban Kántorné jellemrajzáról értekezett. Ekkor már mint műkedvelő is kitűnt nem köznapi műveltségével és mint recitátor is kezd működni. 1887. jan. 8-án fellép Kolozsvárott mint Shylock. 1889. márc. havában mint

jellemszínész és rendező Debrecenben volt szerződésben. 1890-ben Német- és Franciaországban tanulmányúton volt. 1891-ben végre teljesedik álma: színigazgatóvá lett és Iglón kezdte meg igazgatását. 1892-ben Shakespeare-rel és Madách-csal körutat tesz az országban, Győr, Sopron, Szombathely, Nyitra, Kassa, Sátoraljaújhely, Nyiregyháza, Arad, Makó városában. Ugyanezen évben Zomborban igazgató. 1893. jan. 15-én Teleki László »Kegyenc« c. drámájával befejezi Zomborban a drámai turnét, utána Baja, Nagykanizsa és Óbuda színházait igazgatta. Ideális vállalkozása azonban felémésztette nagy vagyonát, megtörte energiáját, mert a nagy és nemes cél: irodalmat kultiválni a vidéken — egyenlő a bukással, így tehát felhagyott a direkciónal és 1900. júl. havában tanító lett Kapuvárott, majd 1901. szept. havában állami polgári iskolai tanárrá nevezték ki Jászóra. — Első neje Mihálka Giza, második neje: Metzler Giza, kivel 1908. júl. 21-én lépett házasságra. Számos szakkikket gazdagította irodalmunkat. A »Színészeti Közlöny«, »Színészek Lapja«, »Pesti Napló«, »Pesti Hirlap«, »Koszorú«, »Magyar Szemle«, »Fővárosi Lapok« régebbi évfolyamaiban láttak napvilágot magvastartalmu cikkei. Szakkönyvei: »Színepadi tanulmányok«. Budapest, 1881. »A színészet rendszere«. U. o. 1884. »Jászai Mari mint Elektra«. U. o. 1891. »Prielle Cornélia élete és művészete«. U. o. 1891. »Szigligeti Ede élete és költészete«. U. o. 1901. »Katonai József élete és költészete«. U. o. 1901. »Madách Imre élete és költészete«. U. o. 1901. »Dramaturgia«. U. o. 1902. Legnagyobb műve: »Egressy Gábor és kora«. Kecskemét, 1911. 2 kötet. Kéziratban maradt irodalmi levelezése a Nemzeti Múzeum irattárában van elhelyezve.

Mint színigazgató maga a puritán becsületesség, mint rendező, oktató, felbecsülhetetlen érdemeket szerez a színésznevelés terén; annyira buzgólkodott rendezői hivatása gyakorlásában, hogy egyes színészekkel külön órán is foglalkozott. Mint ember kedves modorú, színészeit pályatársainak tekinti, drámai körútján néha nem tart előadást és tagjait egész napi kirándulásra hívja meg, dúsan megvendégeli őket, amellet humorá bő-

ségesen szárnyra kap s így felséges mulatóságokat rendez. Sok baja volt vidéken a színügyi bizottságokkal, ez nagyban hozzájárult elkedvetlenedéséhez s pályájának — a magyar színészet örökös kárára — elég hamar fordított hátat. Egész szegényen halt meg. (Erődi Jenő.)

Rákosi Fanny, színésznő, sz. 1853-ban, megh. 1906. júl. 4-én, Budapesten. Színészakadémiát látogatott, azután Szabadkán lépett a pályára, ahonnan egy év múlva Szegedre kapott meghívást. Ekkor Rákosi Jenő a Népszínházhoz szerződtette, ahol ritka értelmiségénél, jeles színészi tudásánál, kiváló szorgalmánál és főleg megbízhatóságánál fogva elsőrendű drámai szerepekben foglalkoztatták. Így többek között a »Vízözön«, »Utazás a holdba és a tenger alatt«, Kolumbusz Kristóf«, »Utazás a föld körül« és a »Falu rosszá«-ban feltűnő sikert aratott. Játéka mindig világos, értelmes és őszinte volt. Szavának jelentőséget tudott adni és beszéde elmés s érdekes volt. — A kerepesi-úti temetőbe temették el. — Főbb szerepei voltak: Anna (Deborah), Stella (Szerelem iskolája), Diana (Arany chignon), Gondremark báróné (Párisi élet), Ilon (Vén bakancsos), Henriette (Tudós nők) stb. — Férje Hermann Béla, fővárosi tanácsos volt, kivel 1878. febr. 2-án lépett házasságra.

Rákosi Jenő (mindszenti), a magyar gondolkodás, érzés, akarás legnemzetibb képviselője, publicista, író, költő, színházigazgató, rendező, színész... hamarjában nem is lehet róla elmondani, mi minden volt, mivel írta be tündöklő ragyogású nevét a magyar kultúra nagy könyvébe, hogy az a név a legelsőik között áll és hogy az a név mindenha ismert és hódolva tisztelt nagy név marad.

A biblikus kort is túlszárnyaló magas életkorában — úgy halt meg, mintha egy erős, sokatbíró, mindenért lelkesedni, küzdeni tudó ifjuság veszett volna el benne. Ma, amikor ezeket a sorokat írjuk, még nem az egész életműve áll előttünk, de az a párja nélküli csodálatos öreg kor, mely annyi tetterős, munkaképes, lelkesedni tudó ifjúságnál is erősebb volt, bámulatos egyénisége — korának nyolcvanhatodik esztendejében — épen olyan gazdag volt

a munkás férfiu képességeiben, mint amilyen akkor volt, amikor legtöbbet tudott tenni a közéletben. Életpályája sokszorosán felülmulja azokét, akik a nemzetnek a kiegyezés utáni átformálódásban a legnagyobb szerepet játszották, mert ő azokban a nagy évtizedekben mindenképp úgy kivette a maga részét, mint abban a szomorú évtizedben, amikor Trianon után minden magyarnak részt kellett vennie a nemzet újra teremtő és fentartó munkájában.

Dunántúl adta őt Magyarországnak. A vas megyei Acsón látta meg a napvilágot, 1842. november 12-én, ahol atyja, István, az előkelő Szegedy-család birtokán gazdatiszt volt. Anyjának elei — épen, mint atyjáé is — idegenek, sőt anyja férjhezmenetele idején magyarul sem tudott. Ebből az idegen — nem magyar nászából fakad a magyar nemzeti eszmények legintranszigenőbb harcosa. Van valami végtetszerűség abban, hogy ez így van. Petőfi a legmagyarabb költő, Munkácsy a legmagyarabb festő, hát még Budenz, a leglelkesebb magyarnyelv kutató — otthon a családi körben nem kaphatták a magyarság, a magyarság iránti rajongás eszméjét. Idegenül hangzó kifejezései a szülői szeretetnek, erélynek, jóakarásnak szólnak először hozzá és ezeknek az emlékei vezérlik életén végig.

Rákosi Jenő, — aki 1867-ben atyjával és hat testvérével együtt lett Kremsznerből Rákosivá — híhetetlen és lélektanilag rendkívül érdekes szívóssággal volt magyar. Gazdag lelkének minden hatalmával, erejével és alkotásvágyával egyedül a magyar nemzeti szellemet szolgálta és szolgálta úgy, hogy szokatlanul hosszú közéleti pályafutása alatt még amikor talán nem is minden megjegyzést magától távöltartó formában küzdött a *magyarságért* (például: pek = peh, München = München) — akkor is tiszteletet parancsolt, mert akkor is csak magyar akart lenni.

Közéleti pályáján — nagy szerepet játszik a színészet, a színház, a színpad.

A színészetnek lelkes, nagylátókörű gondozója volt. A magyar színészetnek a budapesti talajban való gyökeret-~~verésének~~ ő volt az igazi kertésze. Amíg a magyar fővárosban volt más színház is, mint ma-

gyar, amíg a Nemzeti Színház nem volt egyedüli temploma itt Tháliának, addig nem volt otthon a magyar színészet Budapesten. Ezt látta át legelőször Rákosi és átlátta, hogy a német műzsát ki kell szorítani Pestről, még pedig a magyar műzsának kell ezt megtennie. Ő először a »Reform« c. lapjában kezdte el a munkát. Diszkreditálni akarta és diszkreditálta is: az akkor az Erzsébet-téren állott ideiglenes német színházat kidisputálta onnan, azt lebontották; igaz, hogy a Gyapju utcában újat nyitottak meg helyette, de az mégis csak kijebb volt, messzebb a belvárostól és messzebb a Nemzeti Színháztól. Levegőhöz jutott általa a magyar színészet; s a német színészetnek a kegyelemdőfést akkor adja meg, amikor megteremti a Népszínházat.

A színháznak nagy mestere volt. Amikor minálunk a színházvezetés a német direktor kezében volt igazán helyén, aki nem a tradíciók útmutatója szerint járta a maga útját, de az akkori színházigazgatás racionális alapelve szerint, (a klasszikus Nemzeti Színházat a kitűnő Szigligeti mellett különösen a Gondviselés dirigálta...) akkor jött Rákosi és megdöntötte azt a tévhitet, hogy a magyar nem tud színházat vezetni. Ő megteremtette és vezette a Népszínházat: a Nemzeti mellett — a nép számára egy komoly, kitűnő színházat, mely magyar volt — és az egész művelt világ színpadi termését hozta ide. Megteremtette a magyar operettet és továbbfejlesztette a népszínművet a maga színpadán.

A színpadnak mestere volt. Írt darabot a színpad számára. A magyar költői vígjátékot elsőül szólaltatta meg az új magyar irodalomban, aztán írt tragédiát, drámát, vígjátékot, népszínművet, operaszöveget, paródiát, színművet, bohózatot, allegorikus drámát és parasztragédiát, tehát mindent, ami a színpadnak kell. És ezen kívül átültette a színpad számára az idegen költők és drámaírók, operett-librettisták örök értékű és napi szükségletre szánt alkotásait.

És a színpadon rendező volt, aki a zseni érzékével, fantáziájával és hozzáértésével új szint, zamatot, erőt tudott adni minden darabnak.

És színész volt, aki a próbán minden-

Rakodczay Pál

Rákosi Fanny

Rajz János (Rajz ödön fia)

Rákosi Szidi

kinek a szerepét tudta és tudta eljátszani, úgy, hogy ha az a színész őt kopírozta — sikert ért el.

Ez volt az a nagy jelentőség, amire a Mindenható kiválasztotta, hogy lenne a nagy nemzeti átformálódás idején Mózes a magyar Théátronnak.

Nagyszerű tehetsége, mely annyi helyen jelölte meg számára a legelső sort, ahol dolgoznia és eredményt elérnie kellett — itt is érvényesült, s ma a magyar színesztörténetnek újabb korát az ő nevével kell elkezdni.

Biblikus életkora utolsó éveiben is lelkesedni tudott a színházért. Esti előadásokon ritkábban lehetett látni, de a főpróbák félhomályos nézőterén — a sötét páholy mélyében ott ült és figyelt, bíralt.

Emlékét a magyar Thália hervadhatatlan babérral övezi. (Rexa Dezső)

*

A nagy magyar publicista 1888-ban az Orsz. Színészegyesület tanácsosa volt, majd 1913. márc. 19-én az Egyesület disztagjává választotta. 1915. máj. 6-án elnyerte a Bródy-jutalmat. 1923. máj. 27-én a család szülőházát emléktáblával jelölték meg, melynek ez a felirata:

»Vándor! Ki erre jársz, ezen a tájon,
A lelked itt dalolva szálljon!
Idő! Vihar! Kegyetlen, durva szárnyad
Kimélje, óvja, védje ezt a házat!
Falát, tetőjét ne bántsa kezéd,
Csak simogassa: itt sas született!
Magyar sas. Turul. Szellemének fénye
Örök dicsőség hálás nemzetére!«

(Lőrinczy György)

Sopronban a Benedek-rendű főgimnázium épületét ez év okt. 28-án szintén megjelölték emléktáblával. Felírása: »Itt járt iskolába R. J. 1856—1860.« — 1926. jún. 5-én 60 éves színműírói jubileuma alkalmából a Városi Színház bemutatta »Magdolna« c. drámáját. 1927. febr. 13-án a Nemzeti Színház muzeumában leleplezték az arcképét, 14-én diszeloádással ünnepelte a Nemzeti Színház 60 éves drámaírói munkásságát. (»A szerelem iskolája.«) Meghalt 1929. február hó 8-án. Temetése a Tud. Akadémia előcsarnokából impozáns részvét mellett folyt le. A főváros díszsírhelyén temették el. Szobrára lord Rothermere fejedelmi bőkezűséggel

hatalmas összeget ajánlott fel, leleplezték 1930. nov. 30-án, az Erzsébet-körut és Dohány-u. sarkán. 1929. máj. 14-én Debrecenben a Király uccát az ő nevével nevezték el.

*

Eredeti színművei: »Aesopus«, (L. o.), »Özvegy Pitykeiné«, vj. 1 felv. Bem. 1867. Budai Népszínház. »A szent korona varázsa«, szmü. Bem. 1867. jún. 30. Budai Népszínház. »Régi dal, régi gyűlölségről«, szmü. Bem. 1867. okt. 13. Nemzeti Színházban. (A Teleki-pályázaton »Shylock ma« címmel dicséretet nyert.) »Reggeli előtt«, dramolett 1 felv. Bem. 1868. jan. 8. U. o. »Színre színt«, vj. 5 felv. »A krakói barátok«, szmü 5 felv. Bem. 1873. ápr. 28. Nemzeti Színház. »Szerelem iskolája«, vigjáték (L. o.). »Titilla hadnagy«, operett. Zen. szerz. Puks Ferenc. Bem. 1880. febr. 27. U. o. »Szép Ilonka«, operett 1881. máj. 22. U. o. »Szelháziak«, boh. 1882. márc. 10. U. o. »A fekete hajó«, operett. Zen. szerz. báró Bánffy György. Bem. 1883. febr. 26. U. o. »Ripacsos Pista dolmánya«, népsz. »Tempefői«, operett. Zenéjét szerz. Erkel Elek. 1883. november 16. U. o. »Magdolna«, dráma (L. o.). »Ida«, vj. 1883. jan. 5. U. o. Felújították a Magyar Színházban, 1920. okt. 30. »A bárónó levelei«, boh. 3 felv. Bem. 1885. máj. 8. Nemzeti Színház. Felújították 1890. jan. 29-én, majd a Belvárosi Színházban is bemutatták 1920. máj. 21-én. »Endre és Johanna«, tört. szomorújáték, (L. o.). »Budavár megvétele«, szmü. 1886. aug. 31-én adták a Népszínházban. »Világszép asszony Marcia«, operett 3 felv. Zen. szerz. Serly Lajos. Bem. 1887. febr. 25. U. o. »Éjjel az erdőn«, népsz. 1889. jún. 16. Városligeti Színkör. »A négy király«, operett 3 felv. Zen. szerz. Szabados Béla. 1890. jan. 10. Népszínház. »Királynék harca«, tört. szmü 4 felv. 1890. Nemzeti Színház. »István király«, tört. dráma. 1891. jan. 23. U. o. »Az ezredév ünnepe«, látomány. 1896. máj. 2. Népszínház. »A bolond«, énekes legenda 3 felv. Zen. szerz. Szabados Béla. Bem. 1898. dec. 29. Magyar Színház. U. o. felújították: 1902. jan. 8. A Magyar Kir. Operaház is műsorába iktatta: 1911. márc. 14-én, majd 1920. nov. 19-én, továbbá:

1920. nov. 19-én is előadták Rákosi Jenő jubileuma alkalmából. »Elektra«, parodisztikus tragikomédia. 1891. máj. 20. Népszínház. »Tárgya királyné«, tragédia az ősidőkből 3 felv. Bem. 1902. jan. 15. Nemzeti Színház. Egyéb színműve: »Egy kicsit körül a földön«; »Két királyné«; »Az aradi vértanú«; »Ötödik László«. — Színműfordításai: »Felsült szerelmesek«, Shakespeare drámája. (Nem került színre. Ford. 1867-ben.) »A talléros pékné«, operett 3 felv. Irták Meilhac és Halévy. Zen. szerz. Offenbach Jakab. Bem. 1876. febr. 22. Népszínház. »Fatinitza«, operett. (L. o.). »A kis menyecske«, operett 3 felv. Irták Leterier és Vaonloo. Zen. szerz. Charles Lecoq. Bem. 1876. szept. 21. U. o. »Koziki«, operett. 1877. ápr. 27. U. o. »Ninon koreszmárosné«, operett 3 felv. 1877. nov. 25. U. o. »Ancsi sár, Jancsi nevet« és »Szenes lány, szenes legény, operett, 1 felv. 1878. jan. 18. U. o. »Kis néma«, boh. 1878. febr. 12. U. o. »Zengő angyalok«, látv. 1879. ápr. 19. U. o. »Kokó« boh. 1879. máj. 16. U. o. »Utszéli grófkisasszony«, operett, 1880. aug. 6. U. o. »Apajune« operett, 1881. márc. 4. U. o. »Az Afrika-utazó«, operett. U. o. 1883. szept. 25. »Cornevillei harangok«, operett. (L. o.). »Kis herceg«, operett. (L. o.). »Dragonosok«, operett, 1881. máj. 14. U. o. »Üdvöske«, operett. »Cymbeline«, dr. (L. o.) »Pálinka«, dr. »Csillag«, operett 3 felv. Zen. szerz. Bátor Szidor. Bem. 1887. máj. 21. Népszínház. »Az első és második«, operett 3 felv. Labiche után. Zen. szerz. Szabados Béla. Bem. 1891. ápr. 8. U. o. »Indigo«, operett. 1893. ápr. U. o. »Mikádó«, operett. (L. o.). »Hetén Théba ellen«, trag. (L. o.). »A perzsák«, trag. (L. o.). »Athéni Timon«, trag. (L. o.).

A nagy magyar publicista életét és működését megírta Süle Antal, 1930-ban.

Rákosi Márton, úttörő színész, színpadra lépett 1822-ben. 1827—1830-ban az erdélyi társaságnál működött, 35 frt fixumgázi és fél jutalomjáték kikötése mellett. 1833. máj. 4-én Nagyváradon előadták: »A halál-mátka a borzasztó éjjeli 12 óra-
kor, vagy a bombardói vérmenyegző« c. színművét. 1846-ban Miskolcon működött. 1850—51-ben Havi Mihály tagja, Győ-

rött. 1864-ben Óbudán játszott, Keszy Józsefnél.

Rákosi Pál, színész, rendező, sz. 1898-ban, Budapesten. Atyja R. Viktor, író. 1922-ben végezte a Színészakadémiát, innen Miskolcra szerződtek. 1923-tól a Felvidéken járt: Ungváron, Kassán, Pozsonyban stb., azután egy évig hírlapírással foglalkozott. Közben Lipcsében filmszínész is volt, majd 1927. szept. 1-től a Belvárosi Színházhoz szerződött, ahol mint rendező is igen tevékeny munkásságot fejtett ki. — Neje: Balla Zsuzsi, színésznő, néhai Balla Miklós költő leánya. (L. o.)

Rákosi Ferenc, színész, sz. 1870. júl. 30-án, Zürichben. 1892. okt. 1-én lépett a színpályára, Makó Lajosnál. A vidéken előkelő nevet szerzett művészetével, mindenütt, ahol csak megfordult, megkedvelték, mert az előadásoknak ő volt a központja. 1927. aug. 1-én nyugalomba ment. 1930. ápr. 20-án Szatmárt megülte 40 éves jubileumát. (»Árendás zsidó.«) — Neje: Kohut Lulu, színésznő, sz. 1879. szept. 16-án, Kassán. Színpadra lépett 1902-ben.

Rákosi Szidi, a Nemzeti Színház örökös és tiszteleti tagja, az ezidőszertint működő színésznők doyenneje, 1852. május 28-án született a zalamegyei Ötvösön. Neveltetéséről a soproni orsoliták zárdájában testvérbátyja, R. Jenő (L. o.) gondoskodott. A pesti Színképezde növendéke lett, 15 éves korában pedig, 1867 telén, már a nyilvánosság előtt is fellép Molnár György budai Népszínházában, Dóczy Lajos »Utolsó próféták«-jának Rachel szerepében. 1868. nov. 29-én ugyanott Berczik Árpád »Fertálmánások« c. vígjátékában Emma szerepét játssza s ekkor már a kritika is figyelmessé lesz rá. A Nemzeti Színházban 1870. febr. 23-án volt a próbafellépése a »Tücsök« Fanchon szerepében; a kísérlet szépen sikerült és szerződtetéssel végződött. Ápr. 3-án már mint szerződött tag mutatkozott be bátyja, R. Jenő »Aesopus«-ának Erotájában. Két évvel később, 1872. júl. 21-én házasságra lépett Beöthy Zsolt (L. o.) egyetemi tanárral s akkor pár évre visszavonult a színpadtól. Házasságuk utóbb felbomlott s 1877-ben R. vissza-

tért a színpadra, még pedig a bátyja igazgatása alatt harmadik éve működő Népszínház társulatába, melynek kötelékében nyolc éven át maradt. Időnkint ezalatt is fellépett a Nemzeti Színházban (így 1885. ápr. 22-én Scribe »Női harc« c. vígjátékában), 1885. okt. 15-én pedig végleg visszaszerződött, Paulay Ede hívására. Színészpedagógusi működését 1891-ben kezdte meg, előbb a Színészeti Gyakorló Iskolában volt tanár, majd 1892-ben önálló, nyilván joggal felruházott színészképző iskolát nyitott, mely mindmáig fennáll s hosszabb időn át az Unió (L. o.) fennhatósága alatt működött. Növendékei közül egész sora került ki a neves fővárosi művészeknek, nála végzett Jókainé Nagy Bella, Felhő Rózsi, Fedák Sári, Komlóssy Emma, Ledofszky Gizella, Feledi Boriska, Somló Emma, Forrai Rózsi, Tanay Frigyes, Gyenge Anna (Anne Roselle), Lábas Juci, stb.

1909. ápr. 1-én a Nemzeti Színház örökös tagjává nevezték ki, 1911. júl. 14-én pedig érdemei elismerésül I. Ferenc József királytól a koronás arany érdemkeresztrel való kitüntetésben részesült. 1928. febr. havában tiszteleti tagjává lett a Nemzeti Színháznak s ugyanott 1929. ápr. 13-án díszelőadás keretében ünnepelték meg nemzeti színházi tagságának ötvenedik és művészi pályájának hatvanadik évfordulóját. Ez alkalommal Magyarország kormányzója a *signum laudis*szal tüntette ki, a főváros és a vidék művészeti és társadalmi alakulatai pedig a »Nagymama« ünnepi előadását megelőzőleg nyílt színpadon tolmácsolták előtte hódolatukat. Ez évi május hó 4-én intézetének volt növendékei rendeztek bensőséges ünnepet 40 éves színésznevelői jubileuma alkalmával. Jubileuma évében rendre vendégül látták a nagyobb vidéki városok is s mindenütt valóságos diadalünnepet rendeztek tiszteletére.

*

Hatvan esztendei működésének a mai színházi közönség jobbra már csupán a második felét ismeri a saját megfigyeléséből, de ez évtizedekben művészete egyre emelkedett, mintegy a szemünk láttára gazdagodott, ízesebb s nyert hovatovább nyilvánvaló történeti jelentőséget. Nemcsak lépést tartott színjátszásunk haladásával,

hanem annak a nagy tehetség bátorságával jóformán elébe vágott, kivált amikor pályája derekán, búcsút mondvá a naiva és fiatal hősnőszerepeknek, egy ideig szinte kizárólag az ú. n. »komika«-szerepkörben működött. Ez a terület meglehetősen a külső hatások birodalma, de R. itt is ki bírta bontani az egyéniség színeit: alakjait többrétűekké tette, a külső groteskségnek valami benső visszhangját, néha szinte melancholikus aláfestését érezte, a puszta komikumra kiélezett alak az ő kezén bizonyos belső életet nyert, nem ríktó színészes vagy túlhangsúlyozás által, inkább a fonák külső alatt mélyebb, gazdagabban színeződött lelki valóságot sejtető diszkrécioja következtében. Kitűnő megfigyelésén, hibátlan mesterségtudásán túl kedélye és humora is szabadjára szóhoz jutott. Ez a kedély nem csupa verőfény, ez a humor nem cseppentett méz: van benne egy szemernyi érdesség és fanyarság, de tökéletes színpadi hitelét éppen ez adja meg, a neveltségességnek vagy a jóságoknak tőle nem afféle »in vacuo« fogalmát kapjuk, hanem a valódi étellel pontosan egybevágó megjelenési formáját. Ezért is valóságos specialistája azoknak az alakoknak, melyeknél a jellem magvát csalóka külszín takarja. Bíróné nemzeti asszony (»Himfy dalai«) örökös zeámbeledése alatt remekül érezte az elvakulásig menő lágyszívűséget, a Pierre Wolf-féle »Titok« Jovenelnéjában az erkölcsi szigor mögé rejtőző megértést és megbocsátást. Prielle Kornélia híres szerepeiben is rendre meghódította a kritikát és a közönséget, összehasonlításra voltaképp alkalmat sem adott, mert lélektelen utánzatra képtelen lett volna: lelkében újjá érlelte ez alakokat s azok az ő fantáziájától egyéni ízt kaptak, akár a nyersebb színek területéről valók voltak, mint Szedervári Kamilla figurája a »Proletárok«-ban vagy Trundusiáé az »Aesopus«-ban, akár pedig a finoman érzelmes stílusba tartoztak, mint Réville hercegnő az »Ahol unatkoznak«-ban, vagy Csiky »Nagymamá«-ja. Ez utóbbi szerepet immár huszonhat éve játssza Prielle Kornélia örökében (1905. szept. 8. óta), s részben a Blaháné-éban is, mert színésziskolájának növendékeivel fellépett e szerepnek abban az énekes-táncos változatában is, mit Csiky

után 1908 elején Pásztor Árpád alakított át Blaháné egyéniségéhez. Mint érdekességet meg lehet említeni, hogy Sass Edének »Blaháné« c. darabjában, mely a Budapesti Színházban került színre közvetlenül a népszínmű nagyasszonyának halála után s ragyogó pályafutásának képeit vitte színpadra, a multjára visszaemlékező fehérhajú Blaháné szerepében R. elevenítette meg elköltözött barátnőjének verőfényes alakját.

Vendégként fellépett a főváros valamennyi színpadán, az utóbbi évek során is a Vig-, Magyar és Belvárosi Színházban sűrűn láttuk Herczeg Ferenc, Molnár Ferenc s mások újdonságainak egy-egy matróna-figurájában, sőt legutóbb a Király Színház egyik operettújdonságában (Tomy és társa) is elvállalt és »en suite« előadások hosszú során át estéről-estére nagy hatással játszott egy egyéniségéhez pompásan vágó szerepet.

A Nemzeti Színházban újabban leginkább genre-alakokban láthatjuk, szerepei ritkán haladják meg az epizódok méreteit, de ezeket is az élet egész gazdagságával tölti meg. Ibsen »Hedda Gabler«-ének Juliájában, Hevesi »Elzevir«-jének Ginette kisasszonyában egy egész életnek ad melancholikus kifejezést, csakúgy, mint Harsányi »Vén gazember«-ének Perkálnéjában vagy Csathó »Uj rokon«-ának Tóni mamájában. De legnagyobb sikereit a legutóbbi években talán Zilahy Lajos újdonságainak kedves öregasszony-alakjaiban aratta, a »Süt a nap« tekintetes asszonyában, a »Szibériá«-ban, hol a büntető fogolytábor jólelkét, az energikus és csupa-szív Ödgyotát tette feledhetlenné, s legutóbb a »Tábornok«-ban, hol a katonafiáért könyörgő, gyámoltalanságában is hősi lelkű öreg Pásztorné alakjában teremtette meg a kicsinyben nagyot-alkotásnak valódi remekét. Itt a rábizott alakból valósággal élő szobrát faragta meg a világháborúban sinylődő és vérző katona édesanyjának s a megilletődött közönség is a művészetnek ezt a nagy egyetemestítő varázsát, szimbólikus mélységét érezte meg alakításában.

Szeretet és érdeklődés övezi R. előkelő művészetét hat évtized óta, mely a magyar színészet történetének felét jelenti. S ő e hosszú mult után — életének het-

venkilencedik évében — ma is nemes és becsült értéként ragyog a színpadon.

(Rédey Tivador.)

Rákosi Viktor, író, országgy. képviselő, sz. 1860. szept. 20-án, Ukkon (Zala m.), megh. 1923. szept. 15-én, Budapesten. Iskoláit a budapesti piaristáknál végezte, akik egy ünnepi ódáját már 16 éves korában kinyomatták. A tudományegyetemen Greguss Ágost, Gyulai Pál és Kerékgyártó Árpád előadásait hallgatta, de csakhamar belépett testvérbátyja, R. Jenő lapjában, a Budapesti Hírlapnak szerkesztőségébe, ahol haláláig dolgozott. Sokáig szerkesztette a »Kakas Márton« c. éldapot. Számos színművet írt, amelyek sokáig voltak műsoron; regényei s egyéb művei mintegy 16 kötetben jelentek meg. Nevéről elnevezett társaság Zalaegerszegen megalakult 1926-ban. Eredeti színművei: »A dezentor«, népsz. 3 felv. 1886. Népszínház. »Aranylakodalom«, hazafias látványos színmű. Társsz.: Beöthy László. Zen. szerz.: Fekete József. Bem. 1898. márc. 12. Magyar Színház. »Mátyás király«, szm. Társszerző: Bródy Sándor. 1900. Magyar Színház. »Napoleon öcsém«, eredeti boh. 3 felv. Társsz.: Guthi Soma. Bem. 1900. jan. 23. Vigaszínház. »Tartalékos férj«, boh. 3 felv. Társsz. Guthi Soma. Bem. 1900. nov. 22. U. o. »Jupiter és társai«, énekes boh. 3 felv. Társsz.: Guthi Soma. Bem. 1901. febr. 19. Népszínház. »A Sasok«, vj. 3 felv. Társsz.: Guthi Soma. Bem. 1901. okt. 4. Nemzeti Színház. »A képviselő úr«, boh. 3 felv. Társsz.: Guthi Soma. Bem. 1902. jan. 9. Vigaszínház. »A brezováci hős«, boh. 3 felv. Társsz.: Guthi Soma. Bem. 1903. jan. 2. U. o. »Elnémult harangok. (L. o.) »Rákóczi fia«, szm. 3 felv. 1 előjátékkal. Zen. szerz.: Kun László. Bem. 1906. okt. 25. Vigaszínház. Fordításai: »Jozefin Egyiptomban«, operett 3 felv. (franciából). Bem. 1886. okt. 8. Népszínház. »Benyovszky Móric«, dr. 3 felv. 1887. U. o. »A két Champignol«, vj. »B. A. L. E. K.«, operett 3 felv. Írta: Raymond és Burani. Zen. szerz.: Hervé. Bem. 1898. dec. 3. Magyar Színház. »A szabin nők elrablása«, vj. 4 felv. Írta: Schönthan Ferenc. Bem. 1909. máj. 28. Magyar Színház.

Rákosszentmihályi színészet. Rákosszentmihályi közönsége áldozatkészséggel és szeretettel támogatja a színészeket és a fővároshoz való közelsége ellenére is a helyi viszonyokhoz mérsékeli igényeit. Halász Alfréd, Sajó Vilmos, Fehér Vilmos, Tóvári Antal, Csáki Antal, Deák Lőrinc társulatai működtek ott, jelenleg pedig Szabó Ferenc kerületéhez tartozik. 1929. jún. 22. óta a színtársulat támogatására színpártoló bizottság működik a községben, melynek elnöke: dr. Piukovics József főszolgabíró.

Ramazetter Jolán, színésznő, sz. Pécsen. 1879-ben végezte a színészkadémiát, mely után Kolozsvárra szerződött, ahol május 12-én mutatkozott be »A legújabb botrány« c. szmü Letellier Julia szerepében. 1880-ban Aradon és Kolozsvárt működött. Ez év jún. 4-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, »Az idegen nő« c. szmü Katalin szerepében, midőn így írt róla a »Pesti Hírlap«: »Arca és szemei szépek, kifejezők, hangja kellemes, csengő, társalgása elfogulatlan, természetes. Van benne hév, melegség, közvetlenség.« 1883. okt. havában a bécsi Burgtheater szerződtette, azután Berlin, majd 1886-ban Pétervár színpadjain aratott sikert. 1887-ben francia színésznőnek készült és meghívást kapott (szept.) a Théâtre Français-hez. 1891. okt. 24-én a párizsi Ambigu-színház tagja. Itt Ramazetta néven lépett fel. Később férjhez ment és lelépett a színpályáról.

»Rang és mód«, Szigeti József 3 felv. színműve, 1882. febr. 5-én adták elő először a Nemzeti Színházban (Bannai: Bercsényi; Clarisse: Helvey Laura; Irma: Márkus Emilia; Bannai Gerő: Szigeti, Erzsébet: Prielle K.; Sándor: Hetényi; Auenburg: Ujházi; Eltei Oszkár: Benedek L.; Tauer: Pintér; Weber: Szigeti Imre; Klein: Komáromi; Szobalány: Vízváryné; Inas: Sánta). 1914-ig 48-szor került színre. (Nyomatásban: »Szigeti József színművei« II. Rényi Károly kiadása, 1912. és »Szigeti József drámái«, Bayer József kiadása, 1914.)

Ránkfüredi színészet. Ránkfüred aba-újtornamegyei fürdőn (más néven: Her-

lány) 1844 nyarán Kőrössi Ferenc járt itt valószínűleg első ízben magyar színtársulattal. (L.: »Honderű«, 1844. 5. szám. 84. oldal.)

Ráosztani a szerepet. Ezt a kifejezést annál a processzusnál használják a színházi világban, midőn a színház igazgatósága valamely új szindarab szerepei kiosztásáról tart megbeszélést. Ilyenkor természetesen a főbb szempontokat is figyelembe kell venni: a színészek képességeit és külső megjelenését.

Rapée Ernő, a newyorki Roxy Theater budapesti szüületésű karmestere. 1929. máj. havában tizezredszer dirigált, midőn babérkoszorúval tüntették ki. Családi neve: Rappaport; filmzenét komponál.

Ráskai Emilia, színésznő, sz. 1873. nov. 12-én, Budapesten. Színészkadémiát látogatott, mely után Krecsányi Ignác tagja lett. Működött Pozsonyban, Temesvárott, majd Feld Zsigmond szerződtette, a Városligeti Színkörbe. 1897-ben a Magyar Színház kötelékébe hívták. Működése itt rövid ideig tartott, de 1904. okt. havában újra visszatért ide. 1906. jan. 2-án nyugalomba ment.

Ráskai Ferenc, író, hírlapíró, sz. 1883. nov. 23-án, Komáromban. Jogi tanulmányai befejezése után újságíró lett. Előbb a »Magyar Közélet« szerkesztője volt (1902.), 1903-ban a »Pesti Hírlap« színházi rovatának vezetésére hívták meg. Színművei: »Kolumbusz báró«, operett 3 felv. Zen. szerz.: Chorin Géza. Bem. 1910. nov. 12. Várszínház. (Nádassy József soproni színigazgató vendégtársulatával.) 1911. máj. 16-án a Városligeti Színkör is műsorába iktatta. »A templom tövében«, pesti történet 1 felv. Bem. 1911. jún. 24. Nagyvárad. »Faun«, vj. 3 felv. Bem. 1912. márc. 13. Kolozsvár. »A gyerekváros vagy a megtréfált Mátyás király«, ifjúsági komédia énekkel és tánccal 3 felv. Zen. szerz.: Stefanidesz Károly. Bem. 1914. ápr. 4. Vigaszínház. »Lidi-Lidia«, szmü 1 felv. 1915. jún. 11. Király Színház. (Háborús konzorcionális társulattal.) »Bestia«, »Prof. Nick El Hama«, »A kalandornó«, »A mai témák«, egyfelvonásosok. »A hivatalnokleány«, társadalmi szmü 3

felv. Bem. 1916. aug. 2. Budai Színkör. A Budapesti Színház is bemutatta: 1918. jún. 12. »A budai ház«, vj. 3 felv. Bem. 1917. júl. 13. Budai Színkör. »Mentőangyal«, vj. Renaissance Színház. »A gavallér«, életkép 1 felv. Bem. 1919. dec. 3. Dunaparti Színház.

Raskó Baba, (Kiss Ilona), színésznő, sz. 1902. jan. 19-én, Baróton (Háromszék m.). Atyja: Kiss István, állomásfőnök, vendéglős. Az Orsz. Színészegyesület színészképző iskoláját végezte és 1921-ben az Apolló Kabaré tagja lett, onnan a Blaha Lujza Színház együttesébe jutott, ahol a »Szép Heléna«-ban Oreszteszt, »Levendula«-ban Lottikát, »Fifi« címszerepét, »Lili bárónő«-ben Clarisse-t játszotta. Tagja volt a Városi Színháznak is és mint ilyen a Budai Színkörben is fellépett, szép siker mellett. Az Esküteri Színháznak is volt szerződött tagja, majd meghívást kapott a Royal Orfeumhoz is. 1922-ben férjhez ment.

Raskó Géza, énekes színész (bariton), sz. 1870-ben, Budapesten. A zeneakadémia operai tanfolyamát és Rákosi Szidi iskoláját látogatta, majd 1891. nov. havában Rakodczay Pálnál kezdi a pályát. 1893. febr. 13-án mint szerződött tag fellépett a Népszínházban, a »Cornevillei harangok« Márki szerepében. 1894. szept. havában egy évre Krecsányi Ignác tagja lett, Temesvárott, majd két év múlva (1896. ápr. 6.) újra visszaszerződött a Népszínházhoz, ahol a »Vereshaju« Ferkójában lépett fel először; csakhamar a »Görög rabszolga« és más operettek főszerepeit énekelte. 1908. febr. 28-án a Király Színház meghívását fogadta el s közben többször vendégszerepelt Balla Kálmán pozsonyi színtársulatánál. — Neje: Eötvös Stefánia, színésznő, 1898-ban végezte a színészakadémiát és ez év febr. havában a Népszínház tagja lett. Itt okt. 16-án kezdte meg működését. Esküvőjük 1900. jún. 30-án volt, Budapesten.

Rásó Ida, (férjezett Korda Sándorné), színésznő, sz. 1889. aug. 15-én, Szegeden. Atyja R. Gábor, szijgyártó, anyja Baksa Julianna. 1911-ben lépett a színipályára. Működött özv. Makó Lajosnénál, Krecsányi Ignácnál, Nádassy Józsefnél, Balla

Kálmánnál, Palágyi Lajosnál, Krémer Sándornál, Heves Bélánál, Kiss Árpádnál stb.

Rasofszky Juci, színésznő, az Országos Színészegyesület iskoláját végezte. Szép sikerrel szerepelt a Városi Színházban, majd az Andrássy-úti Színházban. 2 évig tagja volt a Király Színháznak. Sikerként szerepei közül felemlítendő: Nadja (Strogoff Mihály), Gaston (Hajduk hadnagya) stb.

Ráth Mátyás, szerkesztő, evangélikus lelkész, az első magyar hírlapszerkesztő, egyházi író, sz. 1749. ápr. 13-án, Győrött, megh. 1810. febr. 2-án, u. o. Ő szerkesztette Pozsonyban az első magyar hírlapot, a »Magyar Hirmondó«-t. 1780-ban lapjában megkezdte propagandáját a nemzeti színjátszás érdekében. Midőn azután 1790-ben megalakult az első magyar színtársulat, mindenkor jóakarattal foglalkozott a színészet ügyével. (Lexikonunk sok forrásanyagot vett át a »Magyar Hirmondó«-ból.)

Ráth Pál, úttörő színész, az első magyar színtársulat tagja volt Pesten, 1790-ben. Közben megvált a társulat kebeléből, majd ismét kedvet kapott a színügyet szolgálni, amikor is a következő kérvényt nyújtotta be a színtársulat vezetőségéhez: »A Magyar Theatralis Társaságnak meglett jeles organizációja, az alólirtban a Theatrumhoz való hajlandóságát újra felerkentette, minekokáért ezen Társaságba még pedig mint régi tag bévétettetni, azért is az úgynevezett debü rolléktul dispensáltatni következő okokra nézve kíván: 1. Az egybe állott tagok között ő volt a leg-első. 2. A többiekkel egyetemben eljárta a játékra való engedelmnek ki-nyerésében. 3. Maga indításából adta a Te-kintetes Nemes Pest vármegyének a Magyar Theatrumnak szükséges voltát egy foganatos Instantziában elő. 4. Még két esztendő előtt a leg-elsőször adott játékban Igazháziban a főrollt, a Polgármestert mind Budán, mind Pesten köz-megelégé-déssel eljátszotta s ez által az egész játéknak kegyelmes el-fogadására ő is tett hozzá. 5. Leszszing Bärnhelm Minna vagy Katona Szerentse nevű vig játékját magyarrá fordítva közre bocsátotta. Pesten.

29. Dec. 1792.« (Az említett »Katonaszerencse« c. vj. fordítása 1792. júl. 29-én került színre, Pesten.) [A kérvény eredetije megvan a Pestvármegyei levéltár theatrális aktái között.]

Ráthonyi Ákos, színész, sz. 1868. nov. 8-án, Kőkényesden, Ugocsa vm., megh. 1923. márc. 24-én, Nagyszöllősen. (Ugocsa m.). Dzsenri családból származott, az egész családja a megyénél szolgált. 1891. jan. 13-án mint III. éves színészakadémiai növendék a »Sheridan« címszerepében vizsgázott, miről így ír a »Fővárosi Lapok«: »Sok tanulmányt fordított szerepére s dicséretet is érdemel ily Proteusz-szerű alak meglepő eljátszásáért. Kellems hangja van, csinos színpadi alak.« Tanulmányai végeztével Kolozsvárra szerződött, (1892. ápr. 1.). 1894. ápr. havától a Népszínházban működött, ahol nem jutott megfelelő szerephez. Itt egyetlen valamirevaló szerepe a »Szókimondó aszszonyság«-ban volt, Neipergé. (Szirmai Imre és Blaha Lujza voltak a partnerei.) Amikor a Vigszínház megalakult, oda szerződött, itt Beöthy László »Béni bácsi« című darabjában lépett föl először, nagy sikerrel. Innét 1898. márc. 13-án a Magyar Színházba ment, amely akkor Zoltán Jenő operett-színháza volt és első, igazán nagy és általános sikerét a »Vig özvegy« híres Daniló-szerepében aratta, melyet 330-szor játszott. De nem szerette az énekes szerepet és később Beöthy szinte kényszerítette, hogy énekes darabban lépjen föl, a »B. A. L. E. K.« c. francia operettben. Egyetlen egyszer tért még vissza a drámához, a »Gyurkovics lányok« Horvay Ferijéhez, amely voltaképen szintén bonvivant szerep, de igazi nagy sikerei a »Vig özvegy« Danilója és a »Varázskeringő« Niki grófja voltak.

Gyönyörű, elegáns megjelenésű férfi volt, senkin úgy nem állott a frakk, senki olyan utólréhetetlen könnyedséggel nem mozgott operett-színpadon. Tetőtől talpig úr és gavallér volt, önmagát játszotta híres bonvivant szerepeiben.

1906. nov. 4-től a Király Színházban működött. Nemsokára megelégette a múlt dicsőségét, lelépett a forró deszkákról, hazament Kőkényesdre, ahol birtokán gazdálkodott. Itt megválasztották a ref. egy-

ház főfelügyelőjévé és tb. főbíróvá. Két ízben nősült. Első neje: Maróthy Margit, színésznő, (L. o.), kivel 1893. júl. 12-én lépett házasságra; második neje özv. Almássyné Borbély Erzsébet, 1908. ápr. 7. óta. R. Á. főbb szerepei még: Pott kapitány (A postásfiú), Bohóc (Primadonnának), Boronay (Hajduk hadnagya), Jupiter (Mulató istenek), József (Putifárné), Tettey Béla (Asszonyregiment), Balivet (Fecskefészek) stb. — Fia: R. Ákos, film-színész, sz. 1906-ban. 1930-ban a londoni British International-filmgyár tagja.

Ráthonyi Stefánia, színésznő, sz. 1882-ben, Kassán. Színészi pályáját Rakoczay Pál igazgatónál kezdte, mint szubrett, ahonnan 1898-ban Csóka Sándor színgazgatóhoz szerződött. Első nagyobb szerepe az »Eleven ördög« c. operettben a szabóné volt. Különösen az akkor divatos angol operettek táncos-szubrett szerepeiben voltak nagy sikerei még, így többek között Miskolcon, a »New-York szépé«-ben a fő női szerep, melyben partnere, Mészáros Alajos, a Nemzeti Színház későbbi tagja volt. Itt oly sikerrel működött, hogy a következő évben már ő lett a társulat első szubrettprimadonnája. Parádés szerepei voltak: Gésák (Molly), San Toy (szobalány), Kis szökevény (Gray Winnifred), Görög rabszolga (Iris). Csókatól Micsey F. Györgyhöz szerződött, ahol a »Bob herceg«, »Aranyvirág«, »János vitéz« címszerepeit és a »Vig özvegy« Glavari Hannáját játszotta. 1907-ben Szalkai Lajos színtársulatához szerződött, ahol utolsó sikerét a »Gül Baba« Gábor diákjában aratta. 1908-ban férjhez ment dr. Kárnik József székesfehérvári főorvoshoz és visszavonult a színésztől.

Rátkai Márton, színész, sz. 1881. nov. 18-án, Budapesten. Színészakadémiát végzett, majd 1903. június havában felvették az Orsz. Színészegyesület kobebe, ez évben a Magyar Színházhoz szerződött, azután Miskolcra hívták meg, Németh József, majd Balla Kálmán színtársulatához, innen Beöthy László 1905. nov. 15-én a Király Színház együttesébe szerződtette, amelynek éveken keresztül egyik főerőssége volt. 1918. júl. 27-én házasságra lépett Lábass Juci színésznővel, tőle azonban el-

vált és 1924. szept. 16-án Kalmár Rózsival lépett frigyre. 1921. júl. havában elhagyta a Király Színházat és aug. havában a newyorki Willner és Romberg Corporationhoz szerződött, azonban már 1922. szept. 21-én újra viszontlátjuk a Király Színház színpadán az »Offenbach« reprízé alkalmával. 1924-ben a Színészszövetség alelnöke. 1928-ban a Magyar színházhoz szerződött, ahol kizárólag drámákban növelte emlékezetes sikereinek szériáját. Csaknem egész évben játszott. A szezon vége felé romániai vendégturnéra hívták. Mivel a Magyar Színház műsora is úgy alakult ekkor, hogy Rátkainak nem jutott megfelelő szerep a következő újdonságokban, a színház és művész közös megállapodással felbontották a szerződést. Ez év. jún. havában a Budai Színkörben játszott. (»Szökik az asszony«). 1929. szept. 20-án Bécsben aratott dicsőséget a magyar színjátszásnak, amidőn az An der Wien színpadán a »Luxemburg grófja«-ban ünnepelték a bécsiek. A próbákon mindennap részt vett és este Budapesten lépett fel. Ezt úgy érte el, hogy repülőgépen tette meg naponként az utat Budapest és Bécs között és így el lehet mondani róla, hogy ő az első repülőgépen »pendlítő« színész.

Főbb szerepei: Metternich (Sasfiók), Róth bácsi (Hivatalnok urak), Dijnok (Cifra nyomorúság), Celesztin (Nebántsvirág), Limonádé ezredes címszerepe, Cigányprimás címszerepe, Molnár-inas (Gyrekasszony), I. Sírásó (Hamlet), Bolond (Lear király), Menelaus (Szép Heléna), Offenbach és Mánás Miska címszerepe, dr. Kelemen Achilles (Eva grófné), Stühmüller Alois (Ellsler Fanny), Pfefferkorn (Drótostót), Dom Gil di Tenorio (A tökéletes asszony), Kristóf (Mers-e, Mária?), Ribizli (Aranyhattyú), Rezeda Rudolf (Legkisebbik Horváth-lány), Roth (A kis gróf), Bocard (A zebra), Rettenetes Tamás (Rose Marie), Károly herceg (Alexandra), Gáspár apó (Cornevillei harangok), Csollán Manó (Pillangófőhadnagy), Buhu (Mézskalács), Boni (Csárdáskirályné), Zülfikár (Gül Baba), Francia király (János vitéz), Bárány Zsupán (Marica grófné), Bogár Vince (Ida regénye), Fóthy András (Szökik az asszony), Droppa Tóbiás (Halványsárga rózsa) stb.

Rátkai Sándor, színész, sz. 1870. jan. 27-én, Aradon. Gimnáziumot végzett, majd színipályára lépett, 1888-ban, Dercsenyi Gyulánál, ahol a »Vereshajú« Veréb Jankója volt az első szerepe. Később Aradra került, majd Szabadkára, Szatmárra és a vidék sok más nagy városába, mindenütt elismeréssel működött mint komikus. 30 éves művészi jubileuma Miskolcon volt, 1918. ápr. 3-án, ugyancsak a »Vereshajú«-ban, Veréb Jankó szerepében. Hosszú időn át az Orsz. Színészegyesület tanácsosa volt. 1928. szept. 1-én nyugalomba ment. Színművei: »A regruta«, népsz. 3 felv. Bem. 1897. jún. 18. Városligeti Színkör. »Udvari bolond«, vj. »Karácsony éjszaka« o. darabja a Porzolt Kálmán-féle népszínház pályázaton dícséretet nyert, fel is volt véve a Népszínház műsorába, de Porzolt igazgató távozásával a bemutatót elhalasztották és a darab nem is került színre. — Neje: Hegyi Jolán, színésznő, sz. 1878. okt. 10-én, Kassán. 28 és fél évig működött a színpályán, majd 1928. szept. 1-én nyugalomba ment.

Rátkay László, ügyvéd, orsz. képviselő, színműíró, sz. 1853. okt. 11-én, Gönyön, Győr m. Tanulmányait elvégezve, Budapesten joggyakorlatot végzett és ügyvéd lett. Egy ideig az Orsz. Színészegyesület tanácsosa volt. Színművei: »Toborzás«, népsz. 3 felv. Bem. 1880. nov. 19. Népszínház. »Felhő Klári«, népsz. (L. o.). »Bársony uram«, népsz. 3 felv. Zen. szerz. Scheffer Sándor, dunaföldvári ügyvéd. Bem. 1887. dec. 26. Népszínház. »Pünkösdi királyság«, népsz. 3 felv. Bem. 1891. febr. 7. U. o. »Magyar ember«, népsz. 3 felv. Bem. 1892. aug. U. o. »Csillaghullás«, népsz. 3 felv. Bem. 1893. dec. 1. U. o. »A letört virág«, népsz. 3 felv. Bem. 1893. U. o.

Ratkó Ilona, Ismert név a színészvilágban, a Nemzeti Színház Farkas-Ratkó nevű alapítvánnyal kapcsolatban. — (V. ö. Farkas István címszóval.)

Raupach Ernest, (Benjamin, Salamon), német drámaíró, sz. 1784. máj. 21-én, Straupitzban, Porosz-Szilézia, megh. 1852. márc. 18-án, Berlinben. Halleben elvégezve teológiai tanulmányait, Pétervárra ment udvarmesternek s itt udvari taná-

csos, majd egyetemi tanár lett. 1824-től Berlinben élt drámai művei jövedelme után. Írt 117 színművet. Több műve a mi színpadjainkon is színre került. Legismertebb: »Enzio király«, tört. szomj. 5 felv. Ford. Fánecy Lajos. Bem. 1835. aug. 21. Buda; okt. 2-án Pesten. »Molnár és gyermeke.« (L. o.). »Ördög Róbert vagy királyfi mint koldus«, regényes színjáték. Ford. Kiss Iván. Bem. 1839. jún. 29. Nemzeti Színház.

Ray Radovanovics Margit, színésznő, sz. 1907-ben, Debrecenben. Színiiskolai tanulmányait Rákosi Szidi iskolájában kezdte, majd énektanulmányait a Zene-művészeti iskolában folytatta. 1926-ban elszereződött Csáki Antal kecskeméti színtársulatához, ahol mint naiva, szép sikereket ért el, majd áttért az énekesnői szerepkörre és ezidőszerint keresett operett-primadonna a vidéken. Férje: Szalay Pál, színész, az Országos Színészegyesület tanácsosa. (L. o.)

Realizmus. Az idealizáló vagy romantikus színésszel szemben realiztikusnak azt a színészt nevezzük, aki lehetőleg élethíven, a valóságból vett vonásokkal, szépítés vagy eszményítés nélkül ábrázolja az alakokat s ezzel a való élet benyomását igyekszik kelteni a színpadon. A színészi realizmus tehát nem tűr sem páthozt, sem retorikát, sem stilizált szavalást, beszédben, mozgásban az életszerűség fokvetelményét állítja fel. A dikcióban is az egyszerűséget kívánja: a színész beszéljen úgy, ahogy az emberek az életben szoktak. A realizmust a színpadra, a romantikus szavaló stílussal szemben, az irodalmi realizmus juttatta. A XIX. század vége felé terjedt el a színpadokon s ma már általános érvényű, de már kísérletek történnek új stílussal való felváltására. A ma működő magyar színészek legnagyobb része is a realizmusnak hódol.

Rebicek József, a M. Kir. Operaház karnagya, sz. 1844. febr. 7-én, Prágában, megh. 1904. márc. 24-én, Berlinben. A prágai konzervatóriumot elvégezve, Liszt Ferenc mint weimari operaigazgató szerződtette első hegedűsnek. Majd karnagy volt Prágában, Wiesbadenben, Varsóban; 1891. szept. havában jött a M. Kir.

Operához, honnan 1893 végén önként távozott. 1894. febr. havában érdemei elismerésül a Ferenc József-rend lovagkeresztjét kapta. 1897-ben a berlini filharmóniai társulat első karmestere lett.

Recensio (lat.: recenzió), a. m.: meg-számlálás, bírálat, valamely irodalmi mű, színdarab kritikai átvizsgálása, ismertetése az ujságban.

Recht Elza, pesti születésű operaénekesnő (alt), a Nemzeti Színház vendége volt 1854. márc. 9-én mint Pierotto (»Linda« c. operában) és szept. 5-én mint Maffio Orsini (»Borgia Lucrezia«). Tanulmányait Hasselt-Barth asszonynál végezte. 1856-ban a hamburgi opera tagja volt; 1863 nyarán a moszkvai opera szerződtette 5000 rubel évi fizetéssel és 3 havi szabadsággal. »Terjedelmes, erős s néhány erőcs hangnak van birtokában, de amelyből a kellem, a varázs hiányzik« — írta róla itteni fellépéséről a »Hölgylutár«, 1854. 247. oldal.

Recitator (latin: recitátor), a. m.: idéző, felmondó, szavaló, felolvasó, előadó. Nálunk e téren kiváltak: Bethlen (Bolnai) Miklós gr., Bagyik Ferenc, Temesváry Lajos; a 80-as évek végén Szakáll Antal, utána Demény Albert, R. Kovács Laura, Ányos László (I. kötet, 56. old.), Kómives Imre; a 90-es években Tordai-Grail Erzs; újabban Lévy Gyula, a Vígszínház egykori ügyelője az egész »Ember tragédiájá«-val (két napra beosztva) járt egy darabig az országban.

Recitativo, olaszul: recitativo; »szavalva«, énekbeszéd, szavaló rész énekes műben.

Rédei István, tenorénekes, sz. 1873. aug. 1-én, Budapesten. Előbb vidéken (Halasi Béla színiigazgatónál) működött, majd a Magyar Színház tagja lett, ahol Kátána (Gésák) szerepében mutatkozott be, sikerrel. De hamarosan Amerikába távozott és az ottani magyar színielőadásoknak lett egyik erőssége és főleg a »János vitéz« címszerepében aratott nagy sikert.

Rédey Szidi, énekesnő, az Orsz. Zeneakadémia operaiskoláját 1898-ban elvégezve, azonnal szerződést kapott Leszkay

András aradi társulatához. »A cigánybáró« Szaffijában mutatkozott be nagy sikerrel. 1903. januárjában a M. Kir. Operaház vendége: 17-én Angela (A fekete domino), 30-án Friquet Rózsi (Villars dragonyosai); júniusban a Népszínház tagja lett. 1905. ápr. 7. mint a Király Színház új tagja, a »János vitéz« francia királykisasszonyát játszotta. Majd férjétől, dr. Mandl Vilmos ügyvédtől elválva, Andorffy Péter pozsonyi társulatához szerződött; innen 1908 júl. havában távozva, Szeged primadonnája lett; 1909 őszén Kolozsvárra szerződött.

Rédey Tivadar dr., író, a Nemzeti Múzeum hirlaptári igazgatója, sz. 1885. jún. 18-án, Budapesten. Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte és itt 1909-ben bölcsészettudományi képesítést nyert. 1910-ben a Nemzeti Múzeum tisztviselője lett, itt 1929 óta az Országos Széchényi Könyvtár Hirlaptárának igazgatója. 1925 óta a Könyvtár hivatalos közlönyének, a »Magyar Könyvszemle«-nek szerkesztője. Irodalomtörténeti, esztétikai és kritikai dolgozatai megjelentek valamennyi fővárosi folyóiratban. A »Napkelet« c. folyóiratnak megindulása óta belső munkatársa. Szépirodalmi munkásságot is fejtett ki, költeményei, műfordításai jelentek meg folyóiratokban és anthológiákban. 1912-ben »Prizma« címmel verses könyve jelent meg. Önállóan megjelent kötete még: »Péterfy Jenő«. Irodalmi tanulmány. Továbbá: E. T. A. Hoffmann két regényének fordítása. Színészetelméleti, színészet-történeti és színészetkritikai dolgozatai napilapokon kívül a »Magyar Élet«, »Szívárvány«, »Magyar Muzsa«, »Napkelet«, »Élet« és a »Budapesti Szemle« c. folyóiratban jelentek meg. A »Napkelet«-nek 1928 óta színházi rovatvezetője, a »Budapesti Szemle«-nek 1926 óta rendszeres színházi szemleírója. A balatonfüredi magyar játékszínről a »Balatoni Társaság«-ban tartott felolvasása vázlatosan a »Balatonfüredi Évkönyv«-ben, teljes szövegében az »Élet«-ben jelent meg. A Magyar Színművészeti Lexikon munkatársa. »Kritikai dolgozatok és vázlatok« c. könyve 1931-ben, Pfeifer F. kiad. jelent meg. (Benne »Bánk bán« 200. előad., Jászai Mari, Odry Árpád, Harsányi Kálmán.)

Reflektor. (fr.: reflexio), a. m. visszahajt, visszavet, visszaver pl. fénysugarat. Magyarul fényvető készülék. A színpadon használják. Alakja egy téglalakú vasszerkezet, amelyben szénszálas vagy izzószálas villanszerkezet van, amelynek fényét egy félgömb alakú tükrös vetítőkészülék sugározza szét és egyesíti a hatalmas nagyítólencsén keresztül. A belőle kisugárzó fénycsóva élesen világítja meg azután a szereplőt. A reflektor fehér fényét különböző színű zselatin-lemezekkel színezik, míg legújabbán a fénycsóvát az úgynevezett irisszel kicsinyíteni (behúzni), vagyis koncentrálni is tudják az adott helyre. (V. ö. Fényhatás. Fényszóró. Világítás.)

Régisseur (fr.: rezsizör), a. m. rendező. (L. o.) Nálunk a színészet kezdetén egy ideig magyarosan »rendelő«-nek mondták még a Nemzeti Színházban is jó ideig, később átformálták a szót és lett belőle: rendező.

Regösök. Az árpád-házbeli királyok alatt az énekmondók egy rendje, akik a budai várhoz tartozó Regtelők névű birtokkal állottak valamely összefüggésben. (Talán szervezett, zárt királyi rendet képeztek, melynek eltartására ép e birtok jövedelme szolgált.) A nemzeti hagyományok hivatásszerű őrizői voltak, epikai tárgyú regés énekekkel mulattatták a helytartókat. Nevezték őket combibatoroknak is, talán azért, mert akiknek regéltek, azok azután együtt mulattak és ittak velük. Bizonyára költők is akadtak közöttük, kik a regéket költői formába öntötték, melyek azután szájról-szájra járva, hirdették a mult harci dicsőségét. És bizonyára akadt a régi vitézek között olyan is, aki a saját harci tetteiről készített dicséző éneket. Miután — olykor párbeszédes formában is megírt — regéiket szervezetségükben binyos előkészültséggel és játékokkal kísérve adták elő, bennük sejtethetjük a magyar színészet előfutárjait. A XIV-ik században szerteszéledtek és rendjük végleg megszűnik és a XVI. században végleg letűnnek és szerepüket a lantosok veszik át. (V. ö. Igricek.) 1924 után működött az országban egy néhány jeles zenészből és énekesből álló ú. n. regőcsoport, akik a haza-

fias ünnepségeknél magyaros ruhában megjelenve, régi és új magyar nótákat adtak elő. Végigjárták az ország kisebb helyeit is, ahová színtársulatok és nevesebb előadók nem mennek, és hasznos szolgálatokat tettek a magyarság ügyének.

(Dr. Farkas Ferenc.)

*

1930. júl. havában Gömbös Gyula honvédelmi miniszter rendeletet adott ki a régi magyar regösök intézményének visszaállítására. A rendelet, amelyet valamennyi vármegyei és városi hatóság megkapott, azt közli az illetékes ténylezőkkel, hogy a honvédelmi miniszter egy öttagú regös csoportot állított fel s annak tagjai az ország vidékein utazva, főleg a községekben, különböző ünnepségek alkalmával versek, ének, zene és táncszámok előadásával propagálják régi idők emlékeinek felelevenítésével a műsorszámaikban interpretálható magyar szellemet.

A regöscsoport tagjai: Lugosy István, a m. kir. Zeneművészeti Főiskola növendéke, továbbá Lévay Béla, Lantos Ferenc és Komlóssy János, a Városi Színház kórusának legkitünőbb énekesei, Radnay György és Farkas Dezső lettek. A csoport tagjai egyszerű magyaros formaruhát kaptak. Ezt a ruhát Oláh Gusztáv, a M. Kir. Operaház tervezője tervezte. A regösök műsorát a bizottság állította össze, régi magyar dalokból és népdalokból, irredata versekből és régi dallamokra írt újabb költeményekből. Külön hivatása a regös csoportnak, hogy valamennyi magyar ezred ünnepélyén megjelenve, az újonnan elnevezett ezredek számára írt rigmusokat, úgynevezett ezredkölteményeket előadják. Ezek a költemények azoknak a nagy magyar hősöknek tetteiről szólnak, akikről az egyes ezredek elneveztek.

Rehák József, pesti ügyvéd, 1794-ben mint pestmegyei cassatiszt az első színtársulat ügyeivel hivatalból foglalkozott; így — többek között — 1798. okt. 11-én jelentést tett Pestmegyéhez az elszórt (de ismert tartózkodású) színházi tagok nevében azok követeléseiről. Ez időben híre járt annak, hogy őfelsége a pesti német theatrumra 90.000 frtot ajánlt fel, R. tehát arra törekedett, hogy egy magyar színház felállítására is kapjon engedélyt

Pest megye, megfelelő anyagi hozzájárulással. Erre szerte a hazában a vármegyék megkezdték az adakozásokat. 1808-ban R. is tagja volt a magyar társaság felügyelői bizottságának. — Neje: a híres Moor Anna (L. o.), kiváló színésznő.

Reich Irma, operaénekesnő, szoprán, Prágában nyerte kiképeztetését, majd Milánóban Terellitől. Mint a prágai cseh nemzeti színház tagja vendégszerepelt nálunk a Nemzeti Színházban, 1883. jún. 9-én (Margit: »Faust«-ban), 12-én (Valentine: »Hugonották«), 16-án (Recha: »Zsidónő«), 21-én (Margit: »Mefistofeles«) oly sikerrel, hogy a Nemzeti Színház és folytatólag a M. Kir. Operaház 1888. júl. végéig, szerződtette. Már 1884. máj. 29-én »Carmen«-t magyarul énekelt. — 1885—6-ban Párizsban Marchesi Matildnál tökéletesítette énektudását; eredményét »Mignon«-ban nagy sikerrel mutatta be. Énekelt még »Ernani«-ban, »Ördög Róbert«-ben, »Lohengrin«-ben, »István király«-ban stb. — 1896. febr. 18-án Keszler Józsefnek, a jeles színházi kritikusknak (l. ezt) neje lett, azóta csak egy-egy jótékony célú hangversenyen énekelt. Megh. 1930. jún. 4-én, Prágában.

Reichenberg Suzanne, magyar származású francia színésznő, sz. 1853. szept. 7-én, Párizsban. Atyja Nagyváradon született, ott töltötte ifjúságát, később Párizsban telepedett le, ahol leánya született, aki — miután kitüntetéssel végezte el a színiiskolát — csakhamar a Théâtre Française tagja lett és a »Nők iskolája«-ban debütált. 1896. márc. 22-én társulatával Budapesten is vendégszerepelt, a Somossymulatóban lépett fel, »Az egér« c. vjban. 1898. jan. 31-én Párizsban elbűcsűzött a színpadtól.

Reichert Henrik, német színműíró, nálunk is bemutatott színművei: »Csak utána« boh. 3 felv. Társsz.: Leon V. Ford. Komor Gyula. Bem. 1916. máj. 19. Budapesti Színház. »A reichstadti herceg«, operett, szövegét írta Leon Victor társaságában. Zen. szerz. Sztojanovits Péter. Bem. 1921. okt. 14. Városi Színház. »A cárevics«, nagy operett 3 felv. Zápolska—Scharlitt hasonló című darabjának felhasználásával írta: Jenbach Béla tár-

saságában. Ford. Kulinyi Ernő. Zen. szerz. Lehár Ferenc. Bem. 1928. máj. 25. U. o.

Reichl, magyar születésű operanékes. Vácott Eschner Konstantin tanította énekre. 1820—21-ben kórista volt a pesti német színházban, ahol mint vendég újra fellépett 1833. máj. 9-én, a »Tündérsíp« c. opera Sarastro szerepében, nejevel, aki Paminát énekelte.

Reina János, olasz baritonénekes, 1847-ben a pesti német színház tagja; febr. 3-án virradóra a színház leégett s R. máj. 19-én már a Nemzeti Színház szerződött tagjául lépett fel Verdi »Nabucodonosor«-ának Zachariás főpapjában. »Ezen fiatal művészek igen tiszta, csengő, erőteljes baritonja ép oly hajlékony, mint terjedelmes, emellett igen érthetően énekel, a magyar szót tisztán mondja ki.« (»Pesti Divatlap«, 1847. 22. sz.) Nemzeti Színházunktól 1851. márc. 29-én mint Gara nádor (Hunyadi Lászlóban) búcsúzott. Vendégül még fellépett: 1852. júl. 15-én (Francesco: Két Foscari) és 1855. jún. 18-án (Don Carlos: Ernani). Egyéb szerepei: Figaro (Sevillai borbély), Henrik herceg (Rohan Mária), Luna gr. (Troubadour), Abayaldos (Dom Sebastian), Ashton (Lucia), Rigolotto stb.

Reiner Antónia, operettprimadonna, sz. 1857-ben, Szabadkán. Follinusz tár-sulatánál 1875 tavaszán Pozsonyban működött. 1880. márc. 25-én a Népszínházban fellépett Blaháné szerepében mint »Boccaccio«. Ekkor a »Pesti Hírlap« ezt a kritikát írta róla: »Várakozásunkban nem is csalódtunk, midőn szép hangját és jeles iskolázottságát dícsérőleg hallottuk említeni... Hangja csengő és szép, némely fekvéseiben igen emlékeztet Blahánéra, intonációja biztos s ami előnynek mondható, gyorsabb ütemhez van szokva, mint a népszínház operettje rendesen.«

Reiner Frigyes, karmester, sz. 1890. dec. 19-én, Budapesten. 1906-ban tett gimnáziumi érettségét (praematurus), egyidejűleg a zeneakadémiát kitűnő eredménnyel végezte, ahol Koessler János tanítványa volt. 19 éves korában kapta meg a zene-szerzési és tanári oklevelet, közben az egyetemen egy évig jogra is beiratkozott, de

jogi tanulmányait nem folytatta. 1908—1909-ben a Népszínház-Vigopera karmestere, 1909—1911-ig Laibachban működött, a Landestheaterben, 1911—1914-ig a budapesti Népopera első karmestere volt. 1914-ben a drezdai udvari operaház karmestere lett, majd 1915-ben ugyanott királyi karnaggyá léptették elő. 1921-ben a római Teatro Costanzi karnagyává hívták meg. 1922-ben Amerikába ment, ahol a cincinnati-i Ohio-állam szimfónikus zenekar karnagyává szerződttették. Félévig azonban Stokowsky világhírű karnagy-helyettese volt Philadelphiában s évente hangversenysorozatot vezényel a newyorki Metropolitanban és a Carnegie-Hallban. 1931-ben a philadelphiai nagy opera zenei igazgatója. Vendégkarnagy volt a milánói Scalaban is. A budapesti Városi Színházban 1918. máj. havában, a M. Kir. Operaházban 1926. máj. 13-án (Walkür) és 16-án (Nürnbergi mesterdalnokok) dirigált. Itt 1928-ban meghívták főzeneigazgatónak, de nagygigényű követeléseit nem teljesíthették.

Reinhardt Henrik, magyar származású német zeneszerző, sz. 1865. ápr. 13-án, Pozsonyban, megh. 1922. jan. 31-én, Bécsben. Nálunk is színre került operettjei: »Az édes lányka«, szövegét írta: Landesberg Sándor és Stein Leo. Bem. 1902. ápr. 26. Fővárosi Nyári Színkör. »Az első feleség«. Szöv. írták: Willner és Österreicher. Ford.: Mérei Adolf. Első előadása a Budapesti Színházban 1917. jún. 14-én volt, Babits Vilma, Fátyol Hédi és Inke Rezső főszereplőkkel; dirigált Donáth Ede. (Egyéb operettje: »Der Generalkonsul«. »A főkonzul« c. Bem. a Király Színházban, 1904. ápr. 21-én. Társzerző: Landesberg Sándor és Stein Leo. Ford.: Bokor József. »Krieg im Frieden«, »Die süßen Güssen«, »Ein Mädchen für alles«.)

Reinhardt Max, német színművész, rendező és utóbb színházigazgató, sz. 1873. szept. 9-én, a pozsonymegyei Stomfáról Ausztriába elszármazott magyar szülöktől, a Bécs melletti Bädenben. Reinhardt Miksa már igen korán vonzódott a színpadi művészethez és középiskolai tanulmányait megszakítva, a bécsi színészeti akadémiára iratkozott be, ahol szorgalmával és elméleti tudásával csakhamar fel-

tűnt. Ez pedig nem volt Reinhardt számára könnyű dolog, mert a természet nagyon mostohán bocsátotta útra külső előnyök dolgában. Alacsonyabb termete csaknem teljesen útját állotta a klasszikus, de még a kisebb igényű jellemszerepek irányában is. Ennek dacára nagy szorgalma és korán feltűnt tudása segítségével, minden akadályt leküzdve, már 21 éves korában, 1894-ben elvégezte az akadémiát és Berlinbe ment, ahol Brahm Ottó éppen akkor vette át a Deutsches Theater igazgatását és Reinhardt mint kezdő színész ehhez a modern levegőjű, sok művészi lehetőséget kínáló színpadhoz szerződött. Természetesen, itt is szorgalma és nagy tudása volt a Reinhardt legerősebb érvényesülési fegyvere, úgy hogy sok híres német színpadi reklám-nagyság mellett is, alig két-három éves start után, már jelentékeny szerepeket töltött be és messzehangzó kritikákat kapott a berlini világsajtóban. Dacára ezen gyors érvényesülésének, Reinhardt nem maradt sokáig a Brahm vezetése alatt. Nagy képességei, elméleti és gyakorlati készsége arra sarkalták, hogy maga vegye kezébe a vezérést és nemcsak a maga, de mások sorsának színpadi irányítását. E mindenképpen jogos ambíciónak eredménye volt, hogy már 1902-ben, tehát 23 éves korában, amikor más színházi bohémek — különösen ezekben az időkben — a kávéházak és játéktérmekek füstös, áporodott levegőjében töltötték minden idejüket a színpadon kívül, Reinhardt már komoly céltudatossággal átvette a berlini »Schall und Rauch« kabarét és azt komoly színházzá átalakítva, most már nem mint színész, de mint igazgató-rendező kezdett magáról egyre szélesebb és szélesebb körökben beszélni. De mert ez a kabarének épült színpadi vállalkozás sem méreteiben, sem színpadi lehetőségeiben nem elégítette ki Reinhardt erőitől és képességtől duzzadó becsvágyát, még ezen év őszén átvette a Deutsches Theater vezetését is. Innen kezdődik Reinhardt naturalistikó-veristikus úttörésének és — úgyszólván az egész világ színpadi művészetére kiható — egyéniségének róla elnevezett hatása. Ez a hatás, kétség kívül, átütő erejű és forradalmi volt. A régi színpadi lehetőségek nagyon is körülhatárolt birodalmát kiszélesítette,

a konvenciókat áttörte, az akadályokat lerombolta és bevallott főcélja gyanánt a nyüzsgő, véres valóságot, az életet bevezélte az eleddig mesészerűen homályos, infantilis klasszikus színpad szuette deszkáira. Kétségtelen, hogy ezzel Reinhardt nagy érdemeket szerzett és ezeket a nagy érdemeit mindenhol elismerték. Így: elméleti kiválóságának első jutalmául csakhamar megkapta a tanári címet a színész-nevelés terén elért kitünő és példaadó eredményei fejében. Már 1912-ben a francia becsületrend lovagkeresztjét is megkapta, sőt 1916-ban, jóllehet a világháború javában dühöngött, a norvég Szent Olaf-rend első osztályú lovagjává nevezték ki. Hogy a mi kormányzatunk eddigelé még nem gondolt a származására nézve magyarnak reklamált színpadi újító itthoni megbecsülésére, ennek bizonyára a világháború utáni szomorú magyar küzdelmek és az azóta is alig enyhült súlyos nemzeti gondok lehetnek valószínűleg az okai. Egyébként: ami késik nem múlik. Visszatérve már most a Reinhardt újító színpadi rendszerének ismertetésére, a kiváló rendező-direktor tulajdonképpen a meiningeni rendszert háziasította össze az oberammergaui tradicionális színpadrendezéssel, de mindehhez a filmrendezés szélességét, tömegerejét, bosszorkányos géplelkűségét, megunthatatlan változatosságát, izgalmait, hangsúlyozó kaleidoszkópiáját, amerikanizmusát, sok síkú kiszélesedtséget stb. csatolta. Kétségkívül friss a vér, amelyet Thália ereibe ömlesztett a Reinhardt-féle rendezés. De a jövő színpadtörténeti historikusa mégis kénytelen lesz Reinhardt irányáról megállapítani, hogy a mai színpadi világválság egyik lényeges oka éppen az, hogy a forrásvízből (a klasszikus színjátszásból) talán egy kissé erőszakosan — bár igen tiszteletreméltó tudással — csinál konkurrenciát a pezsgőnek... Ez aztán megboszulja magát mindenestre nemcsak a színpadokon, hanem az irodalmon is. Mert ezt az iramot a film összehasonlíthatatlannul jobban bírja és pedig minden tekintetben. A nagyok dajkameséje, a régi színpad — különösen a Reinhardt-epigonok törtető vadságai és túlzásaiban — andalító, vonzó, kedves, régi hangjai helyett rikácsol és elűzi az illúzió imett — álomszerűségét. Kitenyésződött a rein-

hardtizmus nyomába a »kirakat-rendezők« iparszerűsége. Nem a kereskedelmi kirakatok derék arrangeurjeire gondolok, hanem azokra, akik a régi görögötüzes — tudatlanok reinhardtilag föltámadt színpadiparosainak unokái. Ezek a hangoskodók mindig a színpad kirakatában ülnek és »művészetük« abban áll, hogy tönkreteszik a színész egyéniségén túl az írókat is. Reinhardt ezt bizonyára nem akarta. Mint ahogy nem akarta Petőfi sem, hogy az ő izes magyarságának a nyomába kontár »népieskedők« verjék föl a magyarónak és ligetek hangulatos csöndjét. Petőfi zsenijének hagyatékai védőjeül egy Gyulai Pálnak kellett kiállania, hogy a gyom, a gaz végleg tönkre ne tegye a legnagyobb magyar lírikus gazdag vetését... Reinhardt után és nyomában szintén elkelne egy világtekintély, aki a színpad strébereit, — akik a színészetet is már szinte végromlásba vitték akarnokságukkal, — elűzné onnan, ahová nem valók. Reinhardt zsenije kétségkívül megérezte azt, amit a színpadon javítani kell és javítani lehet. Hogy itt-ott túlozta a dolgokat, hogy az idő túllícitálta az ő cirkuszi Ödipusát a kétszáz statisztával (Budapest, 1911. szept. 19-én), és hogy ma már az egyszerre levegőbe emelkedő kétszáz dárda és négyszáz kar szánalmasan szegényes produkció a mozi határtalan tömeglehetőségeihez mérten: ez bizonyítja, hogy a reinhardtizmus veszélyes lejtőre vitte a színészetet, amikor nem látta előre a gépi és tömegtúltengést a verisztiko-naturalista irány túlzott térfoglalásában. Lehetetlen be nem látni, hogy a színészetnek a mese konzervativizmusában és a nézők szuverén fantáziájában van a létgyökere. És mint ahogy nem szabad és nem lehet tangó és slow-fox-tempóban dajkadalt modernizálni, úgy a színészetet sem szabad a modernizmus és mindenáron való újjítószellem prédájául és áldozatául odavetni. Mert a válságból nagyon könnyen végpusztulás lehet. Reinhardt Miksa működéséről különben még a következő adatokat lehet följegyezni, amely adatokat Franz Horch állított össze »Max Reinhardt játérendjei, 1905—1930-ig« címmel írott könyvében, a kiváló és világhírű rendező huszonöt éves jubileuma alkalmából Berlinben. Leghíresebb rendezései voltak:

»Az éjjeli menedékhely«, a »Szentivánéji álom«, »Revolution im Krehwinkel«, a »Mirakel«, »Ödipus«, az »Ifjúság«, a »Talizmán«, továbbá bennünket, magyarokat érdeklőleg: Molnár Ferenc »Riviera« c. darabja, a budapesti Renaissanceban, azután az ugyancsak Molnártól való »Színház« és az »Olympia«, valamint a »Farsang«, Bródy Sándor »Tanítónő«-je, Lengyel Menyhért »Taifun«-ja, Verő György »Brettgräfin« itthon színre sem került műve és még egy sereg nagyszerű és az egész világra kiható színpadrendezési munkája, amelynek sikeréhez nemcsak a vén Európa, de az üzleti szellemű Amerika is évekig tapsolt. Végeredményében Reinhardt hatása nemcsak abban hasznos a színpadra vonatkozóan, hogy a díszletlehetőségekben, tömeg-életszerűségben, templomi hangulatokban, ünnepi játékokban a verizmó szenszenzációit vitte bele az ósdiasság vászonváraiba, a fűszerelésükben ásatag színpadokra, de a túlfeszített és már elpattant hurokkal hibáiban túlélve magát, azt bizonyította be, hogy a konzervativizmus megbecsülése nélkül a színház inkább degenerálódik, mint fejlődik. A színpadnak tehát vissza kell térnie a maga eredeti rendeltetéséhez és nem a tömegeknek, nem a gépeknek, hanem az igazi színészegyéniségeknek és az irodalomnak kell a vezérhegedűt játszania az illúzió, a színpad világában. Mindennek dacára meg kell hajolnunk a nagy színpadi újjító, Reinhardt Miksa tudása, akaratereje, fantáziája és üzleti szervezőképessége előtt, amely túl mindazon, amit a színpadokon, templomokban, cirkuszokban, szabadtérségeken, régi kastélyok gyertyavilágítású ódon termeiben stb. megbámultatott a színjátszás számláján, bebizonyította, hogy sem a színészet a mozinak, sem a mozigép a színpadnak sohasem lehet véglegesen és érdemileg a riválisa. Mint ahogy nem volt az soha a vásárok »panoramája« sem.

(Liptay Károly.)

Reischl J. Gáspár, budai »cs. kir. polgári« ácsmester volt. 1792-ben Kelemen László első magyar színigazgató ő tőle bérelte dunaparti fabódéját a hajóhid budai oldalán, melyben valószínűleg 1783. ápr. 1-én tartottak első ízben színelőadást. Kelemen egy évre 200 Rh frtot

tartozott fizetni bérletéért. Első előadása itt 1792. máj. 5-én volt a »Talált gyermek« (L. o.) c. 5 felvonásos vj-kal.

Réjane (rezsán) Gabrielle, fr. színésznő, (igazi neve: Reju), sz. 1857. jún. 6-án, Párizsban, megh. 1920. jún. 15-én, u. o. Színészcsaládból származott. 1874-ben végezte a színiiskolát, majd 18 éves korában a Vaudeville szerződtette. 1885-től az Ambigu-színház tagja volt. Nálunk több ízben vendégszerepelt, így előbb 1897. nov. 23-án és 24-én, a Vígszínházban, a »Madame Sans-Gêne« és a »Ma cousine«-ben; újra 1901. nov. 20–23-án volt nálunk, ekkor a »Zaza«, »Vörös talár«, »Sappho« és a »Parisienne« c. drámákban játszott a vígszínházi közönség előtt, 1903. nov. havában ismételtelen felkereste a magyar fővárost, majd utoljára 1905. nov. 18-án játszott, ugyanezen a Vígszínházban, a »L'age d'aimer« c. színműben. (Írta: Pierre Wolff).

Rékai András, a M. Kir. Operaház rendezője (R. Nándor fia), sz. 1901-ben, Budapesten. Főiskolai tanulmányai közben, 1919-ben, leszerződik az Operához. 1923-ban tanulmányúton van egy évig Berlinben. 1926. tavaszán rendezti első darabját az Operában. Donizetti: »A csengetyű« és Pergolesi: »Az úrhatnám szolgáló« c. vígoperákat. Azóta számos darabot rendezett (»Bohémélet«, »Hoffmann meséi«, »Othello«, stb.). Közben résztvesz az avant-gardeista mozgalmakban, melyeknek egyik legizmosabb tagja. 1927. óta rendezi a Zeneművészeti Főiskola vizsgelőadásait, mint rendkívüli megbízott. 1928 tavaszán bemutatja az Operaház »Ezüst kulcs« c. balletjét, ugyanez évben többekkel megalapítja a Színpadművészeti Studiót. 1929-ben elnyeri az állami rendezői-tanulmányút egyik ösztöndíját. Színházzal foglalkozó oikkei a napilapok hasábjain jelentek meg.

Rékai Nándor, zeneszerző, karnagy, sz. 1870. febr. 6-án, Pesten. Hegedűt és Benkő Henriknél zeneszerzést a Nemzeti Zenedében tanult. 1890-ben a M. Kir. Opera mélyhegedűse lett; Ritter-brácsájával 1892 óta több ízben Bayreuth ünnepi színjátékaiban részt vett. 1901. dec. havában magánének-korrepetitor, 1912. júl.

havában karmester lett. Mint ilyen, Helsinkiben és Stockholmban is (Wagner-ciklus) nagy sikere volt. 1918. június havában a M. Kir. Opera énekmeesterévé is kinevezték, 1927. máj. 20-án karnaggyá. Zenekari műveit a Filharmóniai Társaság mutatta be. Operái: »A nagyidai cigányok.« Szövegét Arany János tragikomikus eposzából Várady Sándor írta. Bem. a M. Kir. Opera, 1906. febr. 24. — Mészáros Károly-féle pályadíjat (2.000 koronát) nyert »György barát« c. operájával; szövegét, saját Teleki-díjas szomorújátékából, Tardos Viktor írta. Bem. u. o. 1910. nov. 12., felújították 1921. febr. 3. Erkel Ferenc »Névtelen hősök« c. operájának átdolgozását is, Kern Aurél operaigazgató megbízásából, R. végezte, 1916-ban.

Rekesztő kortina volt a neve az 1794-es évekig a színházi függönynek, de a »kárpit« elnevezés is használatos volt. Ha vége volt a felvonásnak, a sűgőkönnyben ezt így jelezték: »a kárpit legördül.« Ma, amikor bayreuthi-függönnyet használnak a legtöbb színházban, a szerző így instruálja a darab befejezését: »a függöny összecsapódik.«

Reklámfüggöny. Így hívják a magán-színházaknak azon függönyeit, amelyekre hirdetéseket vetítenek a felvonásközökben; ha azután e vetítéssel végeztek, megcsendül a gong, felszalad a reklámfüggöny és a bayreuthi-függöny kettéválásával megkezdik, illetve folytatják a játékot. A reklámfüggöny jelentékeny hasznot hoz a színházaknak, ezért honosították meg e szokást.

Reklám-színész. Arra a színészre mondják e kifejezést, aki quasi maga csinálja magának az elismerést; az önnünnepeltetés bolondja, aki — különösen vidéken — a kávéházakban szédíti a könnyen hevülőket. Olyan, mint a nappali-színész. (Lásd ezt.)

Rekvizitum. (Lásd: Requisitum).

Relle Gabriella, operaénekesnő, sz. 1902. okt. 22-én, Budapesten. 16 éves korában beiratkozott a Zeneakadémiára, ahol Anthes György növendéke lett, később Vadnai Frida és Szabados Béla vol-

tak a tanárai. Még mint növendék 1924. jún. 7-én fellépett a Magy. Kir. Operaházban, »Lohengrin«-ben és júl. 1-én az intézethez szerződötték. 1925. júl. 8-án férjhez ment. 1930. febr. 6-án Berlinben a Staatsoperben a »Tosca« címszerepében nagy sikerrel vendégszerepelt. Főbb szerepei: Elsa, Sieglinde, Margit, Mimi, Gut-rune, Santuzza, Manon Lescaut, Thaïs, Recha, Vénusz, Agatha, Gilda, Arzéna (Cigánybáró), Márta (Hegyek alján), Nedda, Rosalinda (Denevér), Pillangókis-asszony, Liu (Turandot), Marina (Borisz Godunov), Françoesea da Rimini stb.

Relle Iván, postafőtanácsos, sz. 1861. márc. 9-én, Győrött, megh. 1914. nov. 2-án, Budapesten. Fialat korában újság-író volt, 1878-ban a győri »Hazánk«-nál dolgozott, sok ambícióval, majd színírdirektor lett Budapesten, később Pozsonyban s meglelt ember volt, mikor a kétszer változtatott életpályáról hivatalnoki sorba lépett. A nyolcvanas évek elején jött fel Győről az akkor ifjú, nagyvárosnak induló Budapestre, tele írói ambíciókkal, melyeket a »Pesti Napló«-nál akart érvényesíteni. Öt évi ottműködése után, 1885-ben, a régi »Nemzet« munkatársa lett s ott dolgozott 1897-ig. Közben — 1885-től — a Népszínház ellenőre volt. A nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején igen népszerűek voltak Vadnay Károly lapjában, a »Fővárosi Lapok«-ban megjelent kedves béli tudósításai. Mikor 1898-ban megvált a »Nemzet«-től, melynek segédszerkesztője volt, a Magyar Színház első igazgatója lett. E színház megteremtése körül igen sokat fáradozott s a »Gésák«, majd Hauptmann Gerhart »Hannele«-jének mintaszerű színrehozatalával bizonyosságot tett kiváló érzékéről. Első színpadi tapasztalatait mint titkár s mint író a Népszínháznál szerezte, ahol »Fityfirity« (Lányi Géza zenéjével, bem. 1890. szept. 16. Népszínház) és »Március tizenötödike« című darabjai (1892. Népszínház.) sokáig műsoron maradtak. 1898—1900-ig a pozsonyi színház igazgatója volt, aztán búcsút vett a színházi élettől. 1901-ben a budapesti postai igazgatósághoz titkárrá nevezték ki, ahol kiváló postai szakérővé híressé vált. A népszerű és közismert tudakozó postairoda eszméje és gyakorlati

megvalósítása tőle ered. Később postafőtanácsosi minőségben a kereskedelmi minisztériumba rendelték, ahonnan a háború kitörésekor mint táborigazgató a déli, majd az északi harctérre vonult. — Egyéb színműve: »Árvalányhaj«, bem. 1878-ban győri műkedvelők.

Relle Pál, hírlapíró, színházi kritikus, sz. 1883. szept. 8-án, Budapesten. A fővárosban járt reáliskolába, majd a műegyetemet látogatta, végül jogot hallgatott. 22 éves kora óta foglalkozik írással. 1929. okt. havában a Magyar Színház dramaturgja volt. — Neje: Pécsi Blanka (L. o.), színésznő. — Színművei: »Muskátli«, vj. 1 felv. Belvárosi Színház. »Egy perc«, vj. 1 felv. Apolló Kabaré. »Ember tervez«, komédia 3 felv. Bem. 1926. máj. 1. Kamara Színház. Több aprósága kéziratban. Fordításai: »Egy szenzációs eset«, színjáték 5 felv. Írta: Stevenson. Bem. 1909. okt. 20. Városligeti Színkör. »Házasság«, színmű 3 felv. Írta: Jakoby M. Karl. Bem. 1911. szept. 15. Vígszínház.

Rémdráma. Azon drámákra alkalmazott kifejezés, amelyek valószínűtlen cselekménnyel, hátborzongató fogásokkal vannak szerkesztve; az alacsonyabb intelligenciájú közönség körében az ilyesmiknek megvan a kellő hatásuk.

Remek-színész. Manapság elég gyakran alkalmazott színikritikusi kifejezés a jó színészre; régen ritkán használták, aminek érdekes dokumentuma a következő megjegyzés: »Vörösmarty 14 hónapig volt a pesti Nemzeti Színház állandó színi tudósítója és e szót »remek«: 14 hó alatt egyetlen egyszer használta — Megyerire.« (»Hölgyfutár«, 1862. aug. 14. 773. old. I. hasáb, csillag alatti szerkesztői megjegyzés.)

Remény, dr. 3 felv. Írta: Heyermanns Hermann. Ford.: Hevesi Sándor. Előbb a Thália Társaság mutatta be, majd 1909. jún. 11-én a Nemzeti Színház is műsorába iktatta, ahol ezzel a szereposztás mellett került színre: Johanna: S. Fáy Szeréna; Károly: Pethes Imre; Barend: Somlay Artur; Róza: K. Hegyesi Mari; Jansen: Gál Gyula; Klementin: Váradi Aranka; Matild: K. Gerő Lina; Léni:

Rákosi Jenő

Frintelek Elvöröség,

a pörrekötő hivatalos elvörösítés
altam a formát, ahogy mel-
tíz laccs, felajánlani, mivel
mim nére megjelöl, sorné.
pessim köpörccent elfogadom.
Iha alkalmas nyitir arra is,
hogy valamivel polgári kuglar,
nemdekerésűre fogott alkni.

Kiváló kifeccent a letter
Elvörösinar alájakor polgári

J. Rákosi

Rákosi Jenő levele, melyben a Színművészeti Lexikon szerkesztőbizottsági elnökségét vállalja. Időközben, fájdalom, elhunyt és helyét a bizottság kegyelethől nem töltötte be.

Rákosi Viktor

Raskó Baba

Ramazetter Jolán

Rasovszky Juci

Ráthonyi Stefánia

Vizváry Mariska; Betty: K. Demjén Mari; Cibus: Gabányi Árpád; Simon: Bartos Gyula; Maris: V. Molnár Rózi; Péter: Kovács; Jelle: Narczisz; Mátyás: Rajnai Gábor; Kaps: Hajdu József. Felújítása: 1918. máj. 17-én, volt, Forgács Rózi bemutatóközlésével. A többi új szereplők: Kürti József, Uray Tivadar, Nagy Teréz, Ághy Erzsébet és Pataki József. (A berlini Deutsches Theater a Vígyszínházban bemutatta: 1902. jún. 6-án.)

Reményi Béla, zeneszerző. Színműve: »Egy férj, két feleség«, operett 3 felv. Szöveg. írta: Erdődy Elek és Erdődy Mihály. Zen. szerz.: Kun Richárd társaságában. Bem. 1917. aug. 19. Budai Színkör.

Reményi Ede, világhírű hegedűművész és zeneszerző. Születése helyéről és évéről egészen a legutóbbi évekig sok vita és harc folyt két felsőmagyarországi város: Miskolc és Eger között. Így például a miskolciak jeles történésze, Szendrey, »Miskolc város története« V. kötet, 401—408. oldalain azt olvashatjuk, hogy Reményi 1829. júl. 15-én Miskolcon született. Ezzel a minden hitelesség látszatával rendelkező komoly följegyzéssel szemben viszont a Pallas Lexikon (XV. kötet) azt hirdeti és pedig Ábrányi Kornél cikkében, hogy: Reményi Ede Egerben született 1829-ben. A Pallas Lexikon utóda, a Révai Lexikon, természetesen ugyanezt mondja. És id. Szinnyei József: »Magyar írók élete és munkái« c. kitűnő művének VI. kötetében ugyanezt a följegyzést találjuk Reményi Ederől, mint zeneszerzőről. Ezeknek a kúsza és összevissza-adatoknak a kibogozását a miskolci Lévai József Közművelődési Egyesület ama dicséretes elhatározása sürgette, mely szerint a miskolciak vélt — és utóbb tényleg annak is bizonyult — Reményi Ede születési centennáriumát meg akarták ünnepelni. Bank Sándoré, a Lévai Egyesület igazgatójának az érdeme, hogy Reményi Ede származási adatai immár kétségtelen bizonyossággal tisztázták. Hozzásegítették ehhez az érdekes kutatót nemcsak a Reményi Ede ma is élő rokonai, de főleg tisztázta a zavaros adatokat az egri cisterciák gimnáziumának anyakönyve, amely a »Miskolci Szemle« Re-

ményi-számának centennáriumi adatai szerint a következőket tartalmazza az 1838—1839-iki tanévről:

In Schola Primae Gramatices Semest. I. 1838—39.

26. Hoffmann Eduar 1828. 17. jan. R. C.

Hung. Miskolo, C. Bora.

Henr. Civis Agria, C. Heves.

Mor. 1. Ex doctrinis em. 2.

Ezerint tehát Reményi Ede, a jeles művész és zeneszerző, 1828. január 17-én Miskolcon született. Atyja Hoffmann Henrik volt, aki később magyarosította meg nevét Reményire és mint aranyművesmester átköltözött egész családjával Egerbe. Az ifjú Reményi Ede már nyolcéves korában feltűnt zenei tehetségével úgyanyjára, hogy az egri székesegyház karnagya: Bartmann József kezdte oktatni a hegedűjáték misztériumaira. Hírt szerzett azonban a tehetséges fiú zenei elhivatottságáról maga az akkori egri érsek, a költői lelkületű Pyrker János László is és anyagiilag lehetővé tette, hogy az ifjú Reményi 1843-ban a bécsi híres konzervatóriumban folytathassa tanulmányait Böhm Józsefnél. Három év múlva már föllépett Győrött és utóbb Pesten, Petrichevich Horváth Lázár, a »Honderű« szerkesztőjének irodalmi szalonjában. Ezt a szalont a történelem a »Gyűlde« néven ismeri. Itt és más ilyen hozzáértő fórumok előtt már 1847-ben olyan híre volt a Reményi Ede varázscs »szárazfájának«, bűvös vonójának, hogy sikerei eredményeül csakhamar Párizsba utazhatott, még pedig nem kisebb protektor ajánlólevelével, mint amilyen gróf Széchenyi István volt. Nem csoda, ha minden fényes szalón megnyílt a nemes gróf ajánlatára a fiatal Reményi előtt. Első legzajcsabb sikerét Párizsban, gróf Apponyi Antal palotájában aratta. De csakhamar búcsút mondott Párizsnak és a csatornán áthajózva, már 1848 tavaszán Londonban első színházi hegedűs — hangverseny-mester — a Her Majestis Theaterben. Itt azonban nem maradhatott sokáig, mert a magyar szabadságharc híre átcsapott a távolságon Reményi Edehez is és a forró temperamentumu, hazáját szerető magyar művész sietett egyenesen a zászló alá, hogy szolgálja a szent magyar ügyet. Önként beállott katonának és

a színházat fölcsérelte a csatatérrel. Először Klapka seregeinél szolgált, majd a fővezér, Görgey Arthur, törzskarához került, ahol — különösen a pihenők alatt — elképzelhetetlenül nagy szolgálatára volt a magyar honvédek fölleskésítésének, csodarejű hegedűje, magávaragadó hangjával. A »Repülj, fecske!«, amely általa lett ismeretes és egy egyszerű népdalból később világhírű koncert-számmá lett, az »Ezt a kerek erdőt járom én!«, továbbá a vulkanikus erejű Rákóczi-induló, a Klapka-induló (Thaly Kálmán szerzeménye), mind-mind jobban és jobban fokozták a negyvennyolcas hősök, a legendás hősiességű vörössipkások lelkesedését, amikor Reményi Ede játszott a tábornokok mellett. A görög Thyrtous lánglelke lobogott Reményiben is, amit nemcsak Petőfi, nemcsak Tompa, de a higgadtabb vérmérsékletű Arany János is honorált egy-egy gyönyörű költeménnyel. Még Berzsenyi Lászlót is dalra fakasztotta Reményi bűvös hegedűje, amely — a szabadságharc vérfelújítása után — emigrált művésznők kezében sirta, zokogta a világ fülébe a szomorú magyar végzet iszonyú megpróbáltatásait: egy a történelmi Golgothára korbácsolt nép és nemzet véres tragédiáját. Föl kellett erre figyelnie az egész résztvevő világnak csakúgy, mint ahogy Kössuth nagyszerű szónoklataira mellénk szegődött az egész hatalmas külföldi közvélemény. Világos után Reményi Amerikába ment, onnan visszajött Európába, ahol is különösen Párizs hangversenyein ünnepezték. Az írók közül különösen Hugo Victor és Georg Sandhoz való vonatkozásai nevezetesek. Párizsból 1852-ben Hamburgba került és itt Brahms Jánossal, Wagner Cosima első férjével kötött barátságot. Hamburgból Weimarba ment a két barát, hogy az ott dirigensi tevékenységet folytató nagy magyar zeneművésszel, Liszt Ferencel jussanak közelebbi nekszusba. Liszt Ferenc csakhamar fölismerte Reményi nagyszerű képességeit és tanítványul fogadta őt az úgynevezett »Murl«-ok közé. (Ezek voltak a Wagner és Liszt ifjú követői.) Bászba is elvitte Reményit Liszt Ferenc, még pedig Joachim, Cornélius Péter és Bruckner társaságában. Ezek voltak a legtehetségesebb Liszt-tanítványok, Reményi Ede mellett. Liszt mellett töltött

művészkiképző idején túl, mestereinek ajánlatával Angliába ment Reményi és ott működött 1854-től 1860-ig. Bejutott ezalatt Viktória királynő udvari magánzenekarába és megkapta a nagy királynő »Szóló-hegedűs«-ének a címét is. Ezzel aztán világhírré tetőzést nyert. Reményi 1859-ben ujongva közölte mesterével, Liszt Ferencel, hogy I. Ferenc József amnesztiában részesítette. A hazáját viszontlátni kívánó Reményi tehát, a dicsőség és a jómód öleléséből kitepven magát, hazasietett és már 1860. jan. 30-án föl is lépett a Nemzeti Színház színpadán. Ezen az estén tombolva követelték tőle a Rákóczi-induló eljátszását. Ez pedig meg volt neki tiltva a műsorát cenzuráló Prottmann helytartótanácsi fő-főcenzor által. Reményi mégsem tudott ellentállani a közönség parancsoló lelkeségének és olyan hévvel, olyan magyaros tüzellel játszotta Rákóczit, hogy Prottmann rendőrfőnök visszavonta a hangverseny-engedélyt tőle, sőt Pestről internálta két teljes hónapra. Amikor aztán újra szabadon járhatta útjait, magyar ruhájában, rámás csizmájában, csodahagedűjével lelkesítette a magyar közönséget az elnyomatás idejében. Diadalmenet volt útja mindeneflél. Valósággal térdig járt a virágban. Reményi Wagner Richarddal is közelebbi vonatkozásba jutott akkor, amikor 1863-ban megismerkedett vele itt Budapesten és a nagy német zeneszerzőnek átadta tanulmányát a magyar zenéről, kérve Wagnert, hogy mondana prognoszt a magyar muzsika kilátásairól. Wagner egy aug. 8-án kelt és Ábrányi Kornélhoz intézett levelében meg is felelt a Reményi által összegyűjtött magyar zenei anyagra vonatkozólag és mert némi kedvet árult el a magyar fővárosban leendő esetleges letelepedést illetően, a mindig lelkes és rajongó magyar hegedűs, Reményi, föl is vette erre vonatkozóan Wagnerrel a tárgyalást. Hogy már most ezt csak a saját iniciatívájára tette-e vagy pedig állt mögötte valamely pénzes csoport, mecénás, ezt nem lehet tudni ma már. De a dologból nem lett semmi, sőt utóbb Wagner meg is neheztelt emiatt Reményire, aki terve sikertelenségétől bizonyára megrémülve, nem felelt a Wagner későbbi leveleire. Liszthez való közeli nekszusát azonban semmiféle zavarta Re-

ményi életében. Amikor a nagy és világhírű Liszt 1876-ban letelepedett Magyarországon, Reményi állandóan a társaságában volt látható. Intimuszabb zeneestélyein, amelyekre csak barátai voltak hivatalosak, Reményi egyszer mindenkorra meg volt hívva és hegedűjével mindig közre is működött. Ezekből az évekből — mint ismeretes — csoportképek bőven maradtak, amelyeken Reményi Ede a Liszt Ferenc és Plótényi Nándor társaságában látható. Amidőn még föl kell jegyeznünk azt a keleti hangverseny-körútát, amelyet Reményi szintén nagy diadallal exekutált, meg kell itt örökíteni Reményinek azt a nagy-nagy érdemét, hogy a 67-es kiegyezés után Magyarországon beköszöntött nagyobb szabadsági lehetőségeket kihasználva, úgyszólván Reményi egyedül, egymaga hegedültte össze a Petőfi-szobrot, amelyet Izsó Miklós tervei alapján, annak halála után tanítványa, Huszár Adolf mintázott. Reményi adománya, jótékonycélú hangversenyei révén hatvanezer forint volt. Oly összeg ez, amelyet legalább is azzal kellett volna viszonzoznunk, hogy az ország fővárosában uccát neveztünk volna el a különben is legnagyobb magyar hegedűművész nevééről. No, de hiszen ami késik, nem múlik. Mert Reményi, a Petőfi-alap összehegedülésén kívül, a magyar regényirodalom apjának, Dugonics András szegedi szobrának is megvetette alapját az ő jótékony, zengő, dicsőséges hegedűjével. Érdekes, hogy Reményinek ezeket a nagy érdemeit Jókai Mór a koszorús költőkirály is kiemelve méltatta és ünnepelte a Petőfi-szobor leplezési ünnepélyein, amikor az akkor Csikágóban időző Reményiről ezeket mondotta: »Uraim! A Petőfi-szobor a legdrágább emlék a földkerekségen, mert a legcsengőbb éreből van öntve: Csupa hegedűszóbból készült...« Reményi nagyobb csodát tett lantjával, mint Orfeus, mert ő a köveknél nehezebbet mozdított meg: a nemzeti közönyt és meg tudta szelidíteni a minden fenevadnál erősebbet, az akkori policiát...« — A lángeklü művész 1872-ben nősült. Elvette Fáy Antal, a jeles magyar naturalista zenész és zeneszerző miskolci születésű leányát. Így borult össze két borostyánág a szülőföld és a szülőváros ősi televényéből. Reményi házasságából két gyermek származott: Tibor és Adrienne. Utóbbi egy német zeneszerző

felesége lett és ma Newyorkban él. Utolsó életévei alatt nemcsak földközi hangversenyútra vállalkozott és nemcsak Párizsban, Londonban aratott még egyszer világhírt, de mintha érezte volna élete alkonyát, még egy búcsúkörvutát is végzett hazájában és ötven, nagyrészt teljesen vagy legalább is részben jótékony hangversenyt adott itthon és a hetvenedik éve felé közeledő idős művész ezután még egyszer átkelt a tengeren, hogy e éje menjen végzéének, amely hangversenyen hegedűjével a kezében, San-Franciskóban, a hangversenydobogón érte utól. Halála a kiválasztott művészek halála volt. Ilyenről álmodozott mindig bizalmas környezetében. San-Franciskóból átvitték holttestét Newyorkba és őt cigányzenekar játszotta sírva-zokogva a »Repülj fecském« a Reményi koporsója fölé. A gyászleplelt a temetési menetben a nagy magyar művész amerikai barátai fogták. Ezek között, az egykorú lapok följegyzései, megőrizték Reményi Ede legjobb barátjának, Edisonnak, a nagy fölitalálónak a nevét.

Legvégül még csak azt tartjuk szükségesnek kiemelni, hogy a Reményi zenei zsenialitását nagyszerűen átörökítette a természet a Reményi-család ma is élő leszármazottaiba, unokáiba, sőt dédunokáiba is. Így Farkas Aladár nyugalmazott ezredes és Farkas Ferenc komárommegyei földbirtokos — Reményi unokáinak — gyermekei, szintén nagyszerű zenei képességeket árultak el dédapjuk talentumának örökségképpen. Farkas Mártha, Hubay Jenő zseniális tanítványa, mint hegedű-virtuóz, már évek óta a legjobb nevet szerezte és 1914 óta nemcsak hazánk határain belül, de a legigényesebb zenekülföldön is sikert sikerre aratott. Technikája élénken emlékeztet nagynevű dédje, Reményi Ede művészetére. Hasonlóképpen egy másik ifjú Reményi-rokon, Farkas Pál, mint karmester és zeneszerző arat sikereket Rómában, ahová először is a magyar közoktatásügyi kormányzat támogatásával került. Most már hírnevével és sikereivel viszonyozza ő is azt a bizalmat, amellyel koldusszegény hazája, a magyar kultúrfölény terebélyesítése érdekében őt is támogatta és anyagilag segítette. Ugy látszik a Reményi-leszármazotakon is bebizonyosodik, hogy: a vér vizzé nem válik.

(Liptay Károly.)

Remete csengetyüje. Egy-egy vidéki színpad ezzel a (bécsi operai színlapról: »Das Glöcklein des Eremiten« németből fordított címmel adja a »Les dragons de Villars« című francia vígoperát. Zenéjét Maillart írta. Budapesten először a Népszínház adta elő, 1881. máj. 14-én »A dragonyosok« c. a., ebben tünt fel Hegyi Aranka; a M. Kir. Opera utóbb átvette a Népszínházról s 1889. márc. 21-én az eredetiből szolgailag fordított »Villars dragonyosai« címmel adta elő.

Remete Géza, színész, sz. 1878. aug. 21-én, Tatán, ahol gimnáziumot is végzett. Színésziskolai tanulmányai után kisebb-nagyobb vidéki társulatoknál működött (1896. okt. 6-tól), azután Győrben, Pécsen, Nagyváradon szerepelt, majd Debrecenbe szerződött és addig minden válfajú szerepet játszott. Hosszú idők óta az Országos Színészegyesület egyik agilis és népszerű tanácsosa, ki életrevaló, szociális törekvéseivel friss lendületet adott a vidéki színészet intézésének, úgyannya, hogy egyike lett a legnépszerűbb tanácsosoknak és mint ilyent a közbizalom csakhamar az alelnöki székbe ültette. A debreceni Csokonai Színház főrendezője volt évekken keresztül. 1930 őszre színgazgatói engedélyt nyert. Ugyanez évben lemondott a színgazgatásról és nyugdíjba vonult. Irodalommal régebben foglalkozik, s legtöbbszörre színészeti cikkeket közölt a vidéki lapokban. »Álomország« című 3 felvonásos operettje, melynek zenéjét Krammer Ödön nagyváradi zeneszerző írta, 1925-ben került színre Sopronban, utána Szombathelyen, majd a debreceni színpadon egyhuzamban 11-szer adták elő. Kéziratban: »A vén színész«, színmű 3 felv. Főbb szerepei: Lucifer, Lear király, Ördög, Biberach, Biboros, Danilo (Víg özvegy), Csodadoktor (Hoffmann meséi), Képzelt beteg, Tartuffe, Tokeramó stb. — Neje: Nagy Erzsébet, színésznő. (L. o.)

Rémy Lajos, hőstenor, Hofer Lajosnak, a hg. Esterházy uradalom tisztviselőjének fia volt. Barátainak biztatására kiképezte hangját s nevét is megmagyarosította. 1851. július 14-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, az »Er-

nani« cimszerepében, miről a »Pesti Napló« így írt: »Biztossággal futja be a scala felsőbb lépcsőit is anélkül, hogy erőlködés látszanék rajta. S midőn egyrészt ily kedvező hangtehetséggel bír, másrészt külseje, derék férfias termete is megfelel a színpad igényeinek.« Ezután az intézet tagja lett. 1852. jún. havában megvált a Nemzeti Színházról. 1854. júl. 18-án a »Zampa«-ban itt újra vendég volt; közben német, olasz és francia színpadokon működött. 1864. nov. 5-én ismét eljött hozzánk, ezúttal az »Ördög Róbert« cimszerepét énekelte. Innen Bécsbe hívták, ahol betegségétől gyötörtetve, 1887. jún. havában öngyilkos lett.

Renaissance (röneszszansz) Színház. Budapesten, a Nagymező ucca 22—24. sz. Télikert nevű orfeum helyisége 1920-ban a Radius magyar filmgyár tulajdonába ment át, ahol először 1920. dec. 10-én adtak filmeket Barna Károly igazgatása alatt; mint színházi vállalkozás 1921. apr. 15-én indult meg, Harsányi Zsolt igazgatósága és Góth Sándor főrendezősege alatt. Bemutatóul színre került: a »Pesti asszony« c. Liptai Imre-operett. Tagok: Dezséri Gyula, Csillag T. m. v., G. Kertész Ella, Góth Sándor, Ungváry Kálmán, Jákó Amália, Benedek Margit, dr. Torday Ottó, László Annie, Király Olga, Szenes Ernő, Erdős Alice, Vass Irma, Csataj Janka, V. Berzsenyi Margit, Kabók Győző. Nemsokára újra Barna Károly az igazgató, őt követte 1922. dec. 11-től dr. Bárdos Artur. Ez időben a színházi előadás mellett két mozielőadást is tartottak a Renaissance Színházban, de Bárdos alatt csak színelőadások voltak. 1926. febr. 1-én a színház konzorcialis alapon működött és miután az anyagi helyzet egyre súlyosabb lett, ez év apr. 12-én az intézet bezárta kapuit. (Utána újra filmszínház lett belőle, Radius c. alatt.)

Rendelkezőpróba. Így hívják színésznyelven az olvasópróba (L. o.) után következő próbát, amelyet az új darabból szoktak a színházaknál megtartani. Lényege az, hogy e próbán a rendező az egész darabot beosztja, a színészeket felvilágosítja szerepeik szelleméről, megállapítja

azoknak karakterét, minden járást-kelest, leülést, felállást, távozást megjelöl, szóval: rendelkezik. Innen a próba elnevezése. (V. ö. Rendező. — Próbák.)

Rendelő. A régi színészvilágban a rendező neve. (Néha úgy is mondták, hogy: elrendelő. »A' darabolt 's össze nem hangzó előadás hibái, a' rossz betanulásban, elrendelésben, szóval a' Regisseur-ben, az »elrendelőben« gyűlnék' össze.« »Rajzolatok«, 1835. 6. szám.) (V. ö. Főrendező. In-spekciós-rendező. Régisseur. Rendező.)

Rendezett társulat. Színésznyelven így hívják azon színtársulatot, amelynél pontos időben kapják a gázsit, ahol tisztelik a törvényt, rend van a vezetés körül és ilyen formán az illető társulatnak csak a jóhírét költik.

Rendezés. A magyar »rendezés« szó meglehetősen fedi a színpadi rendezés fogalmának őserelmét. Eredetileg a rendezés nem is jelentett mást, mint a színpadon lévő tárgyak és emberek fizikai elhelyezését, elrendezését. Primitív színpadokon még ma sem jelent többet és a primitív kritika még ma is úgyszólván csak ennyit lát feladatának. (»A színészek rosszul játszottak, de a rendezés jó volt«, vagy megfordítva...) A francia »régisseur« sem jelent többet, mint modern színpadon az ügyelő; a művészből munkát végző, tulajdonképpen rendezőt már »metteur en scène«-nek nevezik. A rendező mindig jelen volt már a színház ősfarmájában is, szerepe magátólértődő, de jelentéktelen és mesterségszerű volt és körülbelül csak bizonyos technikai kérdések összeegyeztetőjét jelentette. (Még Zubolyék komikusan primitívnek szánt színjátásában is van egy kézműves, aki a szerepeket kiosztja, magyarázza.) Kétségtelen, hogy a világot járó XVII. és XVIII. századbeli angol színészetben már észrevehető, fontosabb szerep jutott a rendezőnek, de nevét még évszázadokig nem tüntették fel a színlapokon, a leghaladottabb udvari színházak színlapján sem és sok helyütt ez a tradíció — eléggé értelmetlenül — még tartja magát.

Egy önálló, »sui generis« művészet igényeivel körülbelül csak a XIX. század

vége felé lépett fel a rendezés, Németországban, a meiningeniek — és természetesen később még inkább Brahm — továbbá Párizsban Antoine, Moszkvában Stanislavszky színpadi reformjával kapcsolatosan. Vagyis: a lényegbe vágó színpadi reformok egyszeriben felmutatták a fontosságát és művészi tartalmát annak a tevékenységnek is, mely a színpadi felfogást, az egész színpadi látást ily gyökeresen át meg át tudta formálni. Az újjá formált színpadon már lehetetlen volt csupán a színészt meglátni, meg kellett látni a színész mögött azt a művészi tényezőt is, mely a színészi játék és az egész színpad stílusát új formák egységébe fogta össze. A rendezés kérdése ezentúl egyre uralkodóbb lett a színpadon. Reinhardtról már annyit írtak össze a világ minden nyelvén, amennyit még soha egyetlen színészről sem. A német színpad pedig máig már elérkezett a rendezői munka túlértékelésének olyan fokára, mely, a rendezőt már riktó és többnyire üres külsőségek hajszolására sarkantúzza. Ezek a rendezők már nem a darab lényegét akarják hangsúlyozni, színpadilag újraalkotni, a maguk művészi temperamentumán át kiteljesíteni, hanem legtöbbször már a darab lényeges mondanivalójával, stílusával ellentétes irányban, egyenesen a darab ellen hangsúlyozzák a maguk úgynevezett színpadi egyéniségét, helyesebben: a maguk külsőséges trükkjeit.

Sem a rendezés története, sem kimerítő tárgyalása nem foglalhat itt helyet; mindennek megvilágításával egy egész irodalom kísérletezik. Álljon itt néhány megjegyzés e témáról szóló nagyobb dolgozataimból (»Nyugat«, XXII. 7., XII. 8.):

A rendező az író által szolgáltatott materiát teljes szabadsággal értelmezheti és hozhatja egyenértékű színpadi kifejezésre, sőt a jó rendező: csakis így. Hogy az író szavakbar. megnyilatkozó közléseiből mennyit bír a szavakra és mennyit a gestusra, a hangra, a hang zenéjére, továbbá a kísérő vagy illusztráló zenére, a dekorációra és a világításra, hogyan adagol és ritmizál: mindez a rendező dolga és csakis a rendező dolga lehet. Az író még annyit sem közölhet a darabban a rendezővel, mint a zeneszerző a partitúrában a karmesterrel, mert a partitúra pontosan közölheti a

hangmagasságokat, a hangszíneket, a tempó-arányokat is, csak éppen magát az alapvető, az átfoglaló tempókat és az árnyalásokat, hangsúlyokat nem bízhatja a metronóm gépi eszközére, ezeket a karmesterre kell bízni. Csak éppen ezeket nem... És mennyi szabadsága, az invenciónak, a léleknek, az egyéniségnek mekkora alkotó területe marad még így is, a karmesternek is, a zenei interpretáció lényegesen reprodukívabb műfajában!

Az tehát kétségtelen, hogy a rendező a darab tolmácsolásának mikéntjében szuverén. De mi az, amit tolmácsolnia kell? Mégis csak: a darab. Sőt: nemcsak a darab szavai és szerzői előírásai, hanem több is ennél: a darab lényege, lelke, legmélyebb intenciói, támadatának, megszületésének legintimebb, legszűzebb és legátfogalóbb vonalai... Ez az, aminek minden külső eszközön innen és túl, inspirálnia kell a rendezőt, akár a legszabadabb és legmerészebb interpretációban, színpadi fogalmazásban is. Sőt éppen ettől, csakis ettől kaphatja alapvető szempontjait és ötleteit, azokat, amelyekben van erő és léleket egy egész előadás, egy teljes rendezői alkotás egységes felépítésére, átfogó lendületére. Csakis ez lehet az az alap, melyre az egész hangszerezést, az egész előadást állíthatja.

És ezen a ponton válik el a szabad rendezői alkotás a kicsinyes és külsőséges ügyeskedésektől, trükköktől, rendezői viccektől, melyek sosem a lényegre tartoznak, sosem a legmélyebb írói titkokra világítanak rá hirtelen és intenzív magnéziumfényvel... hanem mindig csak a felületen maradnak, sőt a figyelmet a lényegről elterelik, tehát hamisítanak is.

És ez a rendezői szabadságnak az a foka, melynek már nincsen művészi jogosultsága sem. Eddig már nem mehet a színpad szabadságharca, az *írótól ellenkező irányban* már nem keresheti a maga lehetőségeit.

Az előadás stílusának a rendező imaginációjában kell élnie. Ez már eleven élet, de a színpadi megvalósításig még nagy az út: ott már nem elég a rendező imaginációja, ott már a rendező szuggesztív erején múlik minden. A színpadon nem elég az elképzelés; az eredmény: a kivitel kérdése.

Valahogyan minden darabnak más a

stílusa; ugyanazon korbeli író, sőt esetleg ugyanazon író mindegyik darabjának is. Stílus alatt nem, vagy nem csak a kor, hanem a darab tartalma, művészi szándéka szerint való stílust kell érteni. A stílus a mű leglényesebb, legbensőbb — a támadathoz legközelebb eső — vonalait fogja össze egy széttörhetetlen pánt egységébe és az előadás veretét, szuggesztív egységét, alaptónusát és ritmusát jelel, melyben minden szín, hang és mozdulat összecsendül. Természetesen nemcsak az úgynevezett stilizált, hanem a legnaturalisztikusabb darabnak is van stílusa, mely az előadásban minden szó, minden hang színértékét, hangmagasságát, minden dekoráció-részlet, világítási hatás és minden mozdulat valóját meghatározza. Mindez, persze, már nem kiszámítás, pontos rendezői előírás kérdése. Mindennek a rendező imaginációjában... nem: a rendező ujjá hegyén kell vibrálnia, élnie...

Egy rendezőn a színészei kóros állapotot — mondhatjuk így is: bizonyos trance-ot — figyeltek meg. Egészen más hangon mondta reggelenként azt, hogy: jó reggelt! — ha Goethe-t és más hangon, ha Sardout kellett próbálnia a színpadon...

Ezt a trance-ot a színésztől is szinte kötelezően lehetne elvárni a próbákon. És ezek a különböző kóros állapotok alapján nem okoznak ütközést... A színész teljesen és szabadon kiélheti magát a szerepében; a rendező akár mindent elfogadhat, amit a színész magával hoz, ha jó az, amit hoz: csak aztán következik az ő összefoglaló, összeolvasztó, az előadás egészét fölvetítő, stílust formáló munkája.

Rákosi Jenő egyszer azt írta nekem: »a színész játssza a szerepet, a rendező játssza a darabot«. Ennél a néhány okos szónál erről talán nem is kell többet mondani. (Bárdos Artur ár.)

Rendező. (A latin ordinator: rendelő szóból.) Azon színházi faktor, aki a színdarabot rendezi.

Az a szabatosság, amelyben a nagyközönség szeretettel gyönyörködik, a színpadi rendező kemény munkája. Nehéz az ő feladata, mivel az egész mű kerekdedége, egyöntetűsége nem csupán egyéni felkészültségétől, hanem az előadó interpre-

tálásától is függ. Vegyük apróra, mi mindenféle munkát végez a rendező. Amint az előadandó darabot elolvassa, azt át is tanulmányozza, belemélyed a szcenikai kérdésekbe, megismeri az alakítandó egyének jellemét, törekvéseit, küzdelmeit és mindazokat a körülményeket, amelyek szerves kiegészítői a kérdéses darabnak. Megismeri a mű stílusát, megállapítja a »kihozható« hatásokat, megérteti a darab levegőjét a szereplőkkel és rávezeti őket a helyes útra, amelyen az egész műben haladniuk kell, azután szcenáriumot készít és utasításokkal tüzdeli tele. Irodalmilag is foglalkozik a darabbal, amennyiben, ha látja, hogy néhol gyenge dolgok vannak a szövegben, ott bonckésével javító munkát végez. Így felkészülve az előadandó darabbal, a színpadi próbákat megkezdi, ezeket ő vezeti stílusosan, egyénien és mégis élethűen, színtér és játék tekintetében teljes összhangzásban.

A színrekerülő darab első próbája: az az »olvasópróba«, ezt követi a »rendelkezőpróba«, amelyen már a színpadra előkészítik a forma-színfalakat, bútorokat, ajtókat, ablakokat már jelezve vannak, a színészek pedig ceruzával felfegyverkezve írják be a szerepükbe, hogy mely oldalról jönnek be a színre, hol állnak meg, hová kell fordulniuk, hol távoznak majd a szöveg során, stb. A következő próba az »emlékpróba«, vagyis ekkor már ismeri a színész a szöveget és ezeken a próbákon gyakorolják magukat. Közben ezer gondja van a rendezőnek: tárgyal az igazgatóval, a dramaturggal, díszmesterrel, utasításokat oszt a férfi és női szabónak, festőnek, ügyelőnek, a világosítóval külön alapos próbákat végez, a kassirozóval is folytat megbeszéléseket, az asztalos, fodrász, sügő, kellékes, gondnok, kárpitós és a színház minden rendű és rangú faktora meghallgatja utasításait. (Alapos munka után következik a házi »főpróba«, a »nyilvános főpróba«, végül a »bemutató előadás«, a premier.)

A rendező műveltsége első kritériuma művészi munkája keresztülvitelének. Alaposan kell ismernie a magyar és a világ-irodalmat és ennek történetét, a bölcsészet, lélektan és dramaturgia, művészettörténet, és etika ismeretével is tisztában kell lennie, de egyben az építészet, szobrászat, festő-

szet köréhez is fel kell emelkednie, mert csak ezek ismerete után lehet módja, hogy az idevágó szakkérdésekhez is hozzászólhasson.

Mint ember: szavának, utasításainak feltétlenül súlyának kell lennie. Ha parancsot ad, azt az illetékes közegeknek végre is kell hajtaniuk abban az irányban, mert csak ilyen korlátozással lehet művészi munkáról beszélni.

A magyar színészet őskorában is súlylyal bírt a rendező a színházi világban. Így például az erdélyi színészet legelső rendezőjét: Kócsi Patkó Jánost nagy műveltségénél fogva igen szerették pályatársai, de egyben Pergő Celesztint is kitüntették hódolatukkal. Ernyi Mihály szintén ezek sorába tartozott. A pesti első szintársulatnak előbb Protaševitz Penedek, majd Láng Ádám volt a rendezője. A vidéki társulatok alakulásánál ott találjuk a múlt század elején Udvarhelyi Miklóst, Benke Józsefet, Szentpétery Zsigmondot, Murányi Zsigmondot. A Nemzeti Színház első évében ott találjuk Fánicsy Lajost, a »rendelőt«, — ahogy az egykori színlap jelzi a rendező nevét, azután Egressy Gábor tűnik föl, a későbbi években Szigligeti Edét bízzák meg a rendezés munkájával, az 50-es években Szigeti József a rendező; majd Molnár György, a híres tragikus veszi át a rendezés munkáját, a 70-es években pedig Paulay Ede. Elismert neve volt már ez időben Kolozsvárott E. Kovács Gyulának, a 80-as években Krecsányi Ignác, Ditrői Mór, majd Rakodczay Pál vezet az első vonalban.

Ujabb időkben kitűnt, hogy a régi konzervatizmust meg lehet szüntetni és nem feltétlenül szükséges, hogy a rendező színész-ember legyen. A gyakorlati élet ezt eklatánsan be is bizonyította. Ma már a fővárosi színpadokon a nem-színész rendezők dominálnak. A Nemzeti Színházban dr. Hevesi Sándor és egy ideig Csathó Kálmán a rendezők, kik sohasem voltak színészek, úgyszintén Márkus László, az Operaház rendezője, dr. Bárdos Artur, a Magyar Színház igazgatója, valamint Bródy Pál, a Belvárosi Színház igazgatója és Jób Dániel, a Vígszínház ig-rendezője, szintén nem voltak színészek.

Rendezői tanfolyam. Az Országos Színművészeti Akadémia reformja keretében

ben az akadémián 1930-ban rendezői tanfolyam nyílt meg, melyen végzett akadémiai növendékek, továbbá egyetemi képzettségű ifjak vehetnek részt. A rendezés elméletének és gyakorlatának anyagába Sebestyén Károly dr., Hevesi Sándor dr. és Ódry Árpád vezetik a növendékeket, akik korlátozott számban és sikeres felvételi vizsga letétele mellett iratkozhatnak be a tanfolyamra.

Rendező-példány. Hivatása magaslatán álló színháznál a bemutatásra kerülő darabból több példányt készítenek, ezek egyike a rendezőpéldány. A rendező ezen könyvbe rajzolja az általa beállított darab díszlet- és bútortervét, ábrákkal jelzi a szereplők járását, mozgását, úgynevezett »állásait«. Ilyen munka minden színház maradandó értéke; egyes rendezőpéldányok annyira becsesek, hogy utasításuk hagyományos.

Tágabb lelkiismerettel vezetett színházaknál gyakori, hogy hirtelen, szinte máról-holnapra tanulnak be új darabot, mert a gyengén álló színházi pénztár a bemutatótól (premiértől) több közönséget remél; ily esetben mellőzik a rendezőpéldány elkészítését. A rendező feladata, hogy át meg áttanulmányozza a darabot, elmélyeojen az író gondolataiban, invencióval, ragyogó ötletekkel, szikrázó értelemmel fogjon neki a művészi beállításnak s így az egész előadás képét szinte előrelátva — mindent megrögzítessen. Ezért készül a rendező-példány. Cél-szerű tehát az eredeti példány minden lapja mellé egy-egy üres lapot köttetni, hogy a fontos instrukciókat, szükséges rajzokat s egyéb megjegyzést rá lehessen vezetni. (D. J.)

Rendkívüli-előadás alatt a megszokott előadástól eltérőt kell érteni, melyet leginkább jótékony célra szokás rendezni, amidőn a rendező-bizottság nagyobb bevételre számít. Vidéken a rendkívüli előadások keretében a helyi színtársulat tagjait is fel szokták léptetni, akik épúgy, mint a többi műkedvelők, nem kapnak külön fellepti díjat.

Rendkívüli Színpad. 1928 őszén alakult meg, Budapesten, a volt Zöld Szamár és Cikk-Cakk tagjaiból. Előadásait a Zene-

akadémián tartotta. Művészeti vezetői: Palasovszky Ödön és Tiszay Andor voltak. Három eredeti bemutatót tartott: Happy End, A mechanizált ember és Lélegzők címmel. Műsorán: Jevreinov: »A lélek kulisszái« c. világhírű monodramája, Palasovszky konferánszrevűje, Conwlee: »Valuta« c. groteszkje, Goll: »Monparnasse állomás«-a, Küpper-Vallentin: »Propeller« c. gépjátéka és Goehring: »Tengeri ütközet« c. antimilitarista drámája kerültek színre. Szereplői: Kövesházy Ágnes, Turnay Alice, Szentpál Olga, Baló Elemér, Gaál Dezső, Biró Lajos, Szimonidesz Lajos, Hevesi Iván, Zólyomi Jenő, Nádassy József, Dolgos Ida, Ascher Oszkár, Elek Ica és Kádár Anna voltak.

Ezen az előadásokon kerültek először Budapest közönsége elé a világító és mozgó díszletek, mechanikus konferánszrevű, parlandó-groteszkok és egyebek. (V. ö. Prizma.)

Rényi Aladár dr., ügyvéd, zeneszerző, sz. 1888. szeptember 9-én, Kolozvárrott. A budapesti egyetemen tanult jogot és a zeneakadémia hallgatója is volt, ahol zene-művészi és zenetanári oklevelet nyert. Tanárai: Thomán István és Koessler János voltak. Operettjei: »A kis gróf«, szövegét írta Martos Ferenc. Bemutató Király Színház, 1911. szeptember 9. 50-ik előadása 1911. okt. 28. Bécsben »Susie« címen került színre (1912, Carl Theater). 250-ik előadását 1913 nov. havában érte meg. Színre került Amerikában is. »Tiszavirág«, szöv. írta: Bródy István és Vajda László. Bem. 1915 március 27. U. o. »Vandergold kisasszony«, szöv. írta: dr. Hevesi Sándor és Harsányi Zsolt. Bem. Városi Színház, 1917. okt. 24. »Kitty és Kati«, szöv. írta: Martos Ferenc. Bem. 1926. ápr. 30. Király Színház. Többi zenei művei: Vonósnégyes, Zongoraötös, Dalok, stb.

Répássy Gusztó, színész. (Lásd: Bejczy György címszónál.)

Repertoire (fr. repertoár), a színház műsora, játérendje. Minden színház hirdető tábláján minden héten, esetleg két hetenként kifüggesztik az előadandó színműveket, ezeknek az előre való megállapí-

Ráthonyi Ákos

Rátkai Márton

Reinhardt Max

Rella Gabriella

Rátkai Sándor

Ray Radovánovics Margit

Reiner Frigyes

Rédey Tivadar dr.

Rékai András

Rékai Nándor

Reményi Ede

Réthy Laura

tott sorrendje a: repertoire, azaz: műsor. (L. o.).

Reprise (fr.: röpriz), annyi, mint ismétlés, valamely színdarab felevenítése, ha t. i. hosszabb ideig nem volt műsoron. A reprise-re kerülő darabból a fővárosban ép úgy tartanak próbát, mintha az egészen új volna, — vidéken az idő rövidsége miatt erre ritkán kínálkozik alkalom.

(V. ö. Felevenítés. — Felújítás.)

Reprodukció. A szó művészi értelmezésében egy megalkotott teljesítmény visszaadását, mását jelenti.

Repülőgép zaját a színpadon úgy utánozzák, hogy a szín mögött megfelelő távolságban egy ventilátort működésbe hoznak, melynek a szélére vastag papírlapot illesztnek, a sűrűlódás következtében a ventilátor repülőgép hangjához hasonló zajt ad vissza.

Repülő-társulatnak nevezték régebben azon vidéki színtársulatokat, amelyek csak két-három napig játszottak egy helyen, azután tovább utaztak (repültek). Tulajdonképp ösátyja a mai s'aggione-társulatnak.

Requisitum, (latin: rekvizitum), a. m. kellék. Az első magyar színtársulatnál használt kifejezés volt, midőn a színpadi tárgyak megnevezésére latinos szavakat alkalmaztak.

Resicabányai színművészet. Resicabányán (Krássó-Szörény m.) 1901—1902-ben Földesi Sándor erdélyi színtársulata játszott. A színpad a Panonnia Szálló nagytermében volt felállítva, amely 1908. ápr. 22-én leégett. 600 ember fért el a nézőtéren. 1910. máj. 31-én Polgár Károly délvidéki színtársulata vonult be a városba, egy év után újra ő itt az igazgató. 1912. júl. 17-én Bányai Lajos társulata kezdte meg előadásait. Főbb tagok: B. Illésházy Margit, Bányainé Emilia, Várnai Rózsi, Bányai Lajos, Erdélyi Rezső, Bévárdi József, Bartos Ernő, Moor Sándor. — 1913. jún. utolsó hetében Mezei Béla délvidéki társulata kezdte meg előadásait a »Cigányprimás«-sal, majd a »Limonádé ezredes«,

»Tavaszi ünnep«, »Éva« került színre. 1914. máj. 14-én Balla Kálmán társulata kezdte meg előadásait.

Ressler István, tenorista, színikazgató, sz. 1831-ben, megh. 1874. júl. 13-án, Budapesten. Mint jómódú pesti polgár fia, kora ifjúsága idején nagy hajlamot érzett az énekes-pályára. 1846. márc. 5-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a »Bájital« c. opera Nemorino szerepében, amikor ezt a kritikát kapta: »Ezen ifjú talán még húsz éves sincs és éneke mégis oly szép iskolát tanúsított, hangja oly szívhez szóló és sima vala, szavai pedig oly tisztán érthetők, hogy a közönséget a szó teljes értelmében bámulatra ragadta.« (»Budapesti Híradó«, 1846. márc. 10.) Ez után a Nemzeti Színház tagja lett, azonban már egy hónap múlva elhagyta az intézetet és Olaszországban tovább képezte hangját. 1850. december 2-án azonban visszatért; akkor mint az olmtüzi színház tagja lépett fel a »Márthá«-ban. 1853-ban Pozsonyban, 1856-ban a bécsi An der Wienben működött. 1858-ban Aradon volt szerződésben. Miután igazgatói ambíciói is voltak: 1859. nov. havában felsőbb helyről engedélyt nyert színikazgatásra 1860 nyarán Zágrábban pártolás mellett működött. 1861. jan. havában mint pécsi színikazgató Debrecen városától engedélyt nyert ideiglenes színikör építésére; a színikör ápr. 2-án el is készült és megkezdte előadásait. 1863. máj. havában Pozsonyban működött, onnan Győrbe és Sopronba tette át működése színterét. 1864 telén Debrecenbe tért vissza, majd 1865. jún. 11-én Nagyváradon kezdett játszani kitűnő ensembléjával. Itt is és Debrecenben is nagy pártolásnak örvendett a társulata, meglehetősen vagyona is tett szert, de a nagyszámú társulat tartása csakhamar felemésztette vagyonát. 1873-ban az István-téri színházhoz volt kénytelen elszereződni. Itt működött haláláig.

Részpróba, mint a szó maga is magyarázza, — az a próba, amelyen csak bizonyos részeket vesznek át, azokat, amelyeket valamely új szereplő miatt kell próbálni. Olyankor tartanak részpróbákat, amikor például valaki hirtelen beteg lesz, ez esetben sürgősen (körlevél vagy telefon

útján) összehívják a darab szereplőit és azokkal elpróbálják a kérdéses jeleneteket, annyszor, ahányszor ezt a rendező kívánja. Az ilyen részpróbákat a színészek úgy is mondják, hogy futópróba, miután »átfutnak« a darabon. (L. »Futópróba.«)

Rethberg Elisabeth, magyar származású operacékesnő. Anyai nagyatyja, Székely Adám, 1848-ban a magyar szabadságharcban főhadnagy volt, majd Sziléziában telepedett meg. R. Szászországban született és Drezdában nevelkedett. Salzburgban énekelt először, azután Lipcsében aratott sikert. 1923 óta a newyorki Metropolitan Opera House tagja. Hangja tömör, minden fekvésben fénylő, ritka hajlékonyságú drámai szoprán és kiváló énekesi kvalitásai mellett van még egy ritka művészi értéke: kitünő drámai színész is. Énekelt már a milánói Scala-ban is. Nálunk 1930. ápr. 25-én mutatkozott be az »Aida« címszerepében.

Réthei Fadgyas Etelka, színműíró, sz. 1858-ban, megh. 1928-ban, Budapesten. Felesége volt Katiburgi Maderspach Olivér államvasuti főellenőrnek. Több novella kötetet és szindarabot írt; az utóbbiak közül való a »Másodvirágzás«. Bem. 1916. febr. havában, Pozsonyban.

Réthey Lajos, színész, sz. 1860-ban, Budapesten. Iskoláit a fővárosban végezte. Félévig jogászodott, egy évig bölcselő-hallgató volt. 1884-ben végezte a színiakadémiát, jeles eredménnyel s már növendék korában — a Várszínházban — méltó feltűnést keltett maga iránt. Első szerződése Feleky Miklóshoz kötötte, aki a budai Várszínházban működött. 17 évig oszlopos tagja volt Krecsányi Ignác legjelesebb ensemble-lal dicsekvő színigazgatónak.

1906 óta a Magyar Színháznál működött, ahol komoly ambícióval játszott, mint aki nem kenyérkeresetből, hanem hivatottságból szegődik a színpad szolgálatába. A legzajtanabb magyar színész, aki valami meghatározható aszketizmussal élte a régi színészvilág lelkiismeretét, és egész szívét adta szerepébe. Játéka mindig gondos, szerepét mindig átérzte, alakítása meg olyan, hogy azokkal még társai körében is fel-

tűnést keltett. R. a maszknak nagymestere. Aprólékos gonddal, nagy tanulmánnyal, pompás stílusérzékkel, a naturalista művészet minden technikai fogásával elkészített maszkjai, parókái híresek voltak. 1921-ben a Renaissance Színház tagja volt. Az Orsz. Színészegyesületnek évek óta egyik legbuzgóbb tanácsosa volt. 1929. aug. 1-én nyugalomba vonult.

Főbb szerepei: Ferenc oszár (Sasfiók), Avinov (Trojka), Titkár (A farkas), Csihás (Sárga liliom), Varga Péter (Egy magyar nábob), Dr. Grive (Oroszország), Zomotor Dömötör (Szabin nők elrablása), stb.

Réthy Fanny, színésznő, sz. 1862. ápr. havában, Nagykőrösön. Színésznő lett 1883. szept. 18-án. 1883-ban Miklóssy Gyulánál működött, 1885-ben Mészáros Kálmánnál, 1887-ben Jakab Lajosnál találjuk.

Réthy László, színházi karmester, sz. 1867-ben, Nagykőrösön, megh. 1915. máj. 18-án, Budapesten. Színházi működését 1886. dec. havában kezdte, Csizsér Kálmánnál. — Neje: Szécsényi Erzs, színésznő, sz. 1863-ban, megh. 1911. máj. 9-én, Budapesten. Színésznő lett 1883-ban. Később, 1889. jún. 12-én, férjhez ment dr. Blau ügyvédhez. Nyugalomba vonult 1910. jan. 1-én.

Réthy Laura, énekes színésznő, a vidék ünnepelt primadonnája (Rudnyánszky Gyulának, a költőnek özvegye), sz. 1865. márc. 13-án, Nagykőrösön. Már 12 éves korában feltűnt szép hangjával, a török sebesültek javára rendezett hangversenyen; 3 év múlva fellépett a »Tolonc«-ban (Angyal Liszka). Kecskemétre szerződött Lászy Vilmoshoz, »Angot«-ban lépett másodsor színpadra, epizód szerepben. Egy év múlva Budapesten a Nemzeti Zenedében és Paks Ferencnél tanult, aki a Népszínház karnagya volt s ajánlotta őt Rákosi Jenőnek. Szerződést is kapott egy évre; a »Karácsonyfa« c. angol látványosságban 1881. okt. 16-án mint Bagatelle tündér mutatkozott be. Innen Szegedre ment, Aradi Gerőhöz, majd Csóka Sándorhoz; volt Kassán, Kolozsvárott, a Thália-Szövetkezetnél Szabadkán, Budán (itt Deréki Antal »Bu-

zavirág»-át kreálta); közben 1884—86. Bécsben Gänsbachernél tökéletesítette ének-tudását, 1887-ben Ditrói Mór Kolozsvárra szerződtette évi 7.000 forint fizetéssel, ami a vidéken akkor hallatlan magas gáge volt. 1889. dec. 19-én a Népszínházban mint vendég énekelte a »Cigánybáró«-ban Szafit, majd a »Nebántsvirág«-ban Deniset; 1890. febr. óta itt szerződtött tag. 1892-ben Leszkay András szerződtette Debrecenbe (itt ment férjhez) és Nagyváradra, 1904-ig; 1896—7-ben ismét Szegeden énekelte. Működött Pozsonyban és Temesvárott is. Járt Kossuth Lajosnál Torinóban, énekelte neki... Vendégszerepelt 1900. szept. 4-én, a Vigszínházban (»3 pár cipő« Éder Lujza szerepében), sőt 1901. ápr. 18-án a M. Kir. Operaházban (Carmen). 1905-ben férjét Amerikába követve, hangversenyeket adott, majd a Boston Opera-Company primadonnája volt. 30 éves jubileumát matiné keretében a Vigszínházban 1912. dec. 1-jén megülve, visszavonult a színpadtól.

Réthy Lina, színésznő, sz. 1872-ben, megh. 1917. dec. 3-án, Budapesten. 1891. szept. havában Kolozsvárott, 1896-ban Szatmárt működött, azután a Népszínházban folytatta pályafutását, Evva Lajos igazgató idejében, ki csakhamar felfedezte a tehetségét és kiképezte a hangját. A Népszínházból nemsokára vidékre szerződtették, ahol elsőrendű primadonna-szerepekben jelentős sikereket aratott. Különösen Szabados Béla és Rákosi Jenő »Bolond«-jának Bimilla szerepében hódított meg mindenkit, szép hangjával, könnyen gördülő koloratúrájával és kifejező játékával.

Réthy L. Pál, színházi ügynök, sz. 1862. szept. 6-án, Nagykőrösön. 1882-ben megalakította a ma is fennálló szerződési ügynökséget, amellyel szorosán bekapcsolódott a magyar színházi életbe, mert hosszú éveken át ez volt az egyetlen színházi ügynökség az országban. Rajkay István halála után megalapította az irodalmi ügynökséget is és a vezetése alatt álló Első magyar színházi ügynökség volt az egyetlen, amely állami approbációt is nyert. Később társul vette maga mellé Valentin Lajost, aki az irodalmi ügynökség

vezetője lett. Az ő ügynöksége helyezte el először Csiky Gergely, Herceg Ferenc, Molnár Ferenc stb. darabjait. Annak idején a »Cyrano« c. darabért ő maga utazott ki Párizsba és leküzdvé az akkor fennálló nehézségeket, személyesen hozta el a darabot Rostandtól. Alig van az országban színész, akinek ne közvetített volna szerződést és a magyar színészet nem egy kiválósága köszönheti karrierjét az ő felfedezésének és támogatásának. Ő foglalkozik legjelesebb színészeink vendégjátékainak adminisztrálásával is. Évtizedeken át szerkesztője és kiadója volt a »Színészeti Közlöny« c. szaklapnak, amely az ügynökségi részen kívül a színészet minden kérdésével foglalkozott. Kedves és mulatságos kiszólásai szállóigék lettek a magyar színészetnél és bonhómiája folytán számos történettel vált személye népszerűvé színházi körökben. A régi időkől megírt feljegyzései sűrűn szerepelnek a napilapok hasábjain. Fiai: R. György, (a háborúban főhadnagy) és R. István, tevékeny-részt vesznek a színházi ügynökség vezetésében és atyjukkal együtt színészjóléti ügyekben (pl. a Kövessy-várban) is eredménnyel buzgólkodnak. R. Lajos, a »Pesti Hírlap«-nál, R. Sándor, a »Magyar Hírlap«-nál működnek mint ujságírók.

Réthy Mihály, színész, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1810. jún. 21-én, Debrecenben, megh. 1875. máj. 29-én, Budapesten. Eleinte katonai pályára szánták, de nem maradt az intézetben sokáig, visszatért Debrecenbe, hogy pappá legyen. De ez a pálya sem tudta ambícióját kielégíteni, megint csak katona lett, Lichtenstein-huszár, azután azt is otthagya és ügyvédnek készült. Nagyváradon már patvaristáskodott. Ekkor látta Megyerit kétszer játszani a »Veres köpönyeges«-ben és a »Szigeti kastély«-ban s ekkor rögtön be akart állni színésznek, de az igazgató nem fogadta föl. Elment hát 1834. őszén Debrecenbe, Éder György társulatához, be is fogadták, de csak világosítónak. Egy baleset még ettől az állástól is megfosztotta. Réthy ugyanis egy elcsent szerepet tanult a színpalak mögött, egy beosont vadászkutya a mécsesek faggyúját megette, s Éder azonnal elcsapta a világosítót. A következő évben Fánecs társula-

tához szegődött harmadmagával. Társai Arany János és Hegedüs Lajos voltak. Aranyt akkor született színésznek tartották, s szerepeket adtak neki, míg Réthyt csak jegyszédőnek tették. De ez állását is elvesztette, amikor megtudták, hogy minden jóra való tanulót ingyen eresztget a színházba. Később a Balla Károly társulatánál Nagyváradon, a Komlóssyénál Kassán, Füreden alkalmazták, de csak színlaphordozónak és statisztának; szerepet sehol se kapott. Ez elkedvetlenítette. Egyszer (1838.) Miskolcon, Ujfalussy társulatánál kávéasztalt kellett a színpadra vinnie, de megbotlott, az asztalt elejtette, s őt megint elkergették.

Ekkor jött Pestre. Színész szeretett volna lenni, de reményét veszve, beállt jurátusnak. Látna azonban a régi színészek jó játékát, addig kérte Földváry alispánt és igazgatót, míg csekély fizetéssel bevették a Nemzeti Színházhoz kardalosnak és statisztának. Közel hat évig itt se jutott szerephez, csak az ügyelőséget nyerte el.

Élete fordulója a forradalom előtt az az idő volt, midőn Nagy Ignác »Tisztújítás«-át Szentpétery javára adták elő. Ekkor Szentpétery jószívűsége juttatta a »nemesek hadnagya« szerepéhez. A színháznál azt hitték, elejti, holott roppant hatást csinált vele. A közönség tapsolta s arcképe csakhamar megjelent e jelmezben.

Az addig mellőzött színész igen népszerű lett eredeti, kedélyes, jóízű alakításaiért s a népszínművek megkedveltetésében lényeges része volt. Azóta a népszínmű egyik oszlopa lett s Piros Pistája, Kányai kocsmáros-a, Vén csikós-a, Vén bakancsos-a, Borbócs-a (»Nők az alkotmányban«) stb. a legtöbgyökeresebb alakok emlékében maradnak meg.

Ő minden ízében ismerte a népet, tudott alakítani, bőven volt leleménye, s kedélye. A népszínműíróknak is sok hálás ötletet és jó tanácsot adott. Az ötvenes évek elején azt hitték, hogy ha ő visszavonul a színpadtól, lesz folytatása fiában, Csongorban, ki már 14 éves korában szintén jóízű eredetiséggel tudta ábrázolni a pásztorgyerekeket, de a fiúból nem lett semmi, elcsavarodott, elzüllött. Atyja elfelejtette úgy nevelni, hogy ember legyen belőle.

A vén színész szert tett egy kis va-

gyonra is, de nem tudta megőrizni. Kőbányai szőlője más kézre került s csak az Orczy-ház mögötti telke, hol egy kis kunyhóban lakott, maradt meg. Onnan került a kórházba, hol végrendeletet írt.

Humora majdnem az utolsó órájáig kitartott. Kevéssel halála előtt beüzent az Athenaeum kiadóhivatalába, ahova egészséges korában eljárógatott újságot olvasni, hogy küldjék el neki az »Üstökös«-t és a »Bolond Miskát«, hadd vihessen magával egy kis friss tréfát — útravalónak. Már beszélni se tudott s Szigeti Józsefnek kézmozdulatokkal mutatta, hogy ő már megy fölfelé. Szigeti két óraker még mellette volt, azután a drámai ülésbe kellett mennie, a haldokló oda üzentetett neki, hogy gyorsan jöjjön, valami mondanivalója van. Mire azonban Szigeti a színháztól a pár száz lépésnyire levő orvosegyetemi klinikára ért: a hatváni (ma Kossuth Lajos) és az Uj világ (ma Semmelweis)-utca sarkára, szemben a híres Arany Sas szálloda (ma Országos Kaszinó) épületével, öreg pályatársa már meghalt.

Máj. 31-én d. u. 4 óraker temették a színház udvarából, mely tömve volt részvevő közönséggel, de ennek zöme nem fért be s az uccán hullámozott. A koszorúkkal borított koporsót a drámai tagok vették körül égő fáklyákkal. A színházi énekar gyászdalokat adott elő; Fejes Dániel ref. segédlelkész mondott halotti beszédet s Feleky Miklós búcsúztatót. A temetőben a lelkész mondott imát a sír szájánál s mindenki áldást kívánt az öreg színművész hamvaira. (Réthy Mihály családi neve Szikszay volt.)

Sírkövének ez a felirata:

»A magyar embernek százfőle alakja van! Itt lenn, Ősi fajunk, népünk, mesteri tüköre mind, Nem színész, de való képmás volt véle a színpad, Izről-izre igaz. Miért, hogy a sírja is az?«

(Erődé Jenő.)

Révai Miklós, nyelvtudós, sz. 1749. febr. 24-én, Nagyszentmiklóson (Torontál m.), megh. 1807. ápr. 1-én, Pesten. Tanulmányai végeztével tanári pályára lépett és mint nyelvtudós is rendkívüli munkásságot fejtett ki. 1779-ben egy tudós társaság eszméjének ügyét szorgalmazta, ezzel egyidejűleg Bessenyei György röpiratát, az »Egy magyar Társaság iránt való jámbor szándék«-ot kiadta és ő maga

osztotta szét 1790-ben, Budán, az országgyűlés rendjeinek és később is lelkesen agítalt a nemzeti színészet érdekében.

Revere, olasz eredetű zenészcsalád. Vilmos és neje Sára, a M. Kir. Opera kerdaloesai; leányuk: Elvira, szoprán énekesnő, 1902. júl. havában a bécsi udv. opera tagja, a M. Kir. Operaházban vendégül énekelte Hoffmann meséi hármás főszerepét 1904. jún. 6-án; fiúk: Gyula, hárfaművész és énekmester, a M. Kir. Opera tagja; Manó: operai karénekes.

Révész Ferenc, az Országos Színészegyesület irodalmi ügynökségének igazgatója, sz. 1875-ben, Zentán. Szegeden végzett kereskedelmi akadémiát. Kereskedelmi iskolai tanárjelölt volt, majd 1907-ben átvette az Orsz. Színészegyesület irodalmi ügynökségét. Színművei: »Á. B. C.«, operett 3 felv. Társsz.: Bródy István. Zen. szerz.: Bródy Miklós. Bem. 1903. nov. 26-án, Pécsen. »Láthatatlan kezek«, látványos színmű, énekekkel és táncokkal, 3 felv. Társsz.: Mészáros Kálmán. Bem. 1906. aug. 18-án, Fővárosi Nyári Színház. »Berger Zsiga«, énekes bohózat 3 felv. Zen. szerz.: Barna Izsó. Bem. 1907. máj. 29-én, Városligeti Nyári Színkör. Fordításai: »Szerelmeskedés«, szmü 3 felv. Írta: Schnitzler Arthur. Bem. 1908. dec. 18-án, Nemzeti Színház. »Az erdészleány«, operett 3 felv. Szövegét írta: Buchbinder Bernát. Zen. szerz.: Jarnó György. Bem. 1909. jún. 20-án, Városligeti Színkör. (Társfordító: Mérei Adolf.) 100-ik előadása 1910. ápr. 16-án. A Városi Színház 1927. ápr. 16-án iktatta műsorába, midőn Zilahy Irén és Törzs Jenő játszották a főbb szerepeket. »A kedélyes paraszt«, operett 3 felv. Szöv. írta: Leon Viktor. Fordította: Tábori Emillel. Zen. szerz.: Fall Leó. Bem. Fővárosi Nyári Színházban, 1909. jún. 25-én.

Révész Ilonka, színésznő, sz. 1891-ben, Budapesten. Elvégezte az Országos Színészegyesület iskoláját, mely után elszerződött előbb a Magyar Színházhoz, azután Polgár Károly pozsonyi színiigazgatóhoz és rövid időn belül az ország egyik legnépszerűbb primadonnájává küzd fel magát. A vidéki színiigazgatók versengtek érte. Meghívást kapott: Győrbe, Nagyváradra,

Szabadkára, Székesfehérvárra, majd ismét felkerült a fővárosba, ahol a Király- és Andrássy-úti színházakban aratja sikereit. Főbb szerepei voltak: »Csárdáskirályné«, »Mágnás Miska«, »Pompadour« stb. főszerepei. Révész Ilonka nemcsak operettekben, hanem prózai darabokban is elsőrangú alakításokat produkált és drámai készségét bebizonyította a »Féltékenység«, »Szerető«, »Hotel Imperial« és sok más dráma fő női szerepeiben. 1926-ban férjhez ment dr. Lengyel Jenő veszprémi ügyvédhez és lelépett a pályáról.

Révész Imre, színész, sz. 1889. okt. 16-án, Székesfehérváron. 1909-ben diplomával elvégezte az Országos Színészegyesület Színésziskoláját. 1908—1909-ben mint növendék kis szerepeket játszott a Vigaszínházban. 1910-ben a szegedi színház énekes naturbursa (Igazgatója Almásy Endre volt), azután behívták katonának. A világháborúban 19 hónapig a 24. vadászszázalaj fővadásza volt. Jelenleg egyik hazai nagy vállalatnál mint főtisztviselő működik.

Révész Jenő, színész, sz. 1888. márc. 31-én, Budapesten. Színipályára lépett 1905-ben. Az Orsz. Színészegyesület iskoláját végezte, majd Halmay Imre, Fehér Károly, Makó Lajos, Almásy Endre, Kövessy Albert, dr. Farkas Ferenc, Balla Kálmán, Mariházy Miklós és Fodor Oszkár társulatainál szerepel. 1910-ben Budapestre kerül, a Royal Orfeum társulatához, ott kezd a varieté iránt érdeklődni. Három évi háborús katonáskodás után Dél-Amerikába utazott, ahol mint pantomimszínész varieté-színpadokon működött. Buenos-Airesben, Montevideóban, Rio de Janeiróban kis ballet-pantomim társulata volt. Innen Olaszországba szerződik, ahol revütársulatot szervez »El Teatro-Encantador« néven. Tagjai olasz színészek, de a táncsoport és műszaki személyzete magyar. A revüket maga írta. Társulatának szubrettje a volt magyar szubrett: Kohári (Koszilkov) Ella, aki »Gaby Gabris« néven szerepelt ott és aki a felesége.

Révész Lajos, színész, sz. 1909. ápr. 29-én, Kolozsváron. 1926-ban lépett a színipályára. Szendrey Mihály színiigazgató-

nál Aradon, ahol 2 évig működött. Innen a kolozsvári magyar színtársulat tagja lett és ott mint jellemszínész működik. Főbb szerepei: Raymond (Névtelen asszony), Guiche gróf (Cyrano), Huber de Linancourt (Kékszakkal nyolcadik felesége), Roy Lam (Broadway) stb.

Révész Manó, színész, sz. 1891. febr. 27-én, Székesfehérvárott. Első szerződése Szabados László színingazgatóhoz kötötte. Mint táncos-kómikus elismert nevet vívott ki magának. Főbb szerepei voltak: Csollán Manó (Pillangó főhagnagy), Pfefferkorn (Drótostót), Morris (Ezred apja) stb. — Neje: Rózsa Maca, színésznő, sz. 1898. okt. 1-én. Színipályára lépett 1915-ben. Főbb szerepei: Rózsika (Gróf Rinaldo), Bessi (Leányvásár) stb.

Reviczky Gyula, költő, sz. 1855. ápr. 9-én, Vitkócon (Nyitra m.), megh. 1889. júl. 11-én, Budapesten. Ösnemes családból származott. Felsőkubinban, Léván és Pozsonyban nevelték, ez utóbbi helyen kitűnően végezte gimnáziumi tanulmányait. Atyja halála után Garamujfaluban nevelődött, megtanult németül, franciaul és sokat foglalkozott Schoppenhauerral. Sokat nyomorog, küzd az étellel. Jóbról drámát tervezett, de nem adta ki. 1877-ben »Jobáb« címmel tragédiát írt, pályadíjra, de céltalanul. Tagja volt a Petőfi Társaságnak. Fordította Ibsen »Nórá«-ját, előadták a Nemzeti Színházban, 1889. okt. 4. 1891 szept. havában Nagyváradon az ő fordítása szerint adták elő Kleist Henrik: »Heilbronn Katica« című drámáját.

Revue (fr.: röví) a. m. seregszemle, később általában mindenféle szemlét értettek alatta. Színházi értelemben a. m. zenés, látványos darab (L. o.), aktualitásokkal fűszerezve. Az első magyar revü Heltai Jenő és Rajna Ferenc: »Ex lex« c. műve, 6 képből. Bemutatták a Magyar Színházban, 1905. márc. 14-én. Századszor 1905. szept. 2-án került színre. (A revue megteremtője Henri Blondeau, színpadi író, sz. 1841-ben, megh. 1925. máj. havában. Lásd: »Magyarország«, 1925. máj. 10.)

Revü Színház. Budapesten, a Paulay Ede (azelőtt Szerecsen) uccában, a régi

Wertheimer, illetve Friedmann-Orfeum, később Kristály-palota helyén 1919 szept. 6-án nyílt meg. Igazgató: Bródy István. Színre került a »Heje-huja báró« c. operett. Díszlettervező: Kálmán Lajos, a színház titkára. Az operett főszereplői: Balogh Böske, Somogyi Nusi, Magaziner Böske (később mint Magyar Erzsi Amerikába került), Tarnay Leona, Horthi Sándor, Kabos Gyula, Gallai Nándor, Simonyi Dezső, Kubinyi György. Karmester: Barna Izó. 1921-től az Unio Rt. bérelte a színházat és Blaha Lujza Színház (L. o.) néven vezették. 1925 szept. havától hivatalosan a Nemzeti Színház Kamaraszínháza a neve.

Révy Aurélia, énekesnő, sz. 1879. máj. 12-én, Kaposváron. Zenei tehetsége nagyon korán nyilvánult, zongorázni Saphir Saroltától tanult, amellel a hegedűben is kiművelte magát; egy műkedvelői előadáson a »Parasztbecsület« Santuzzáját olyan sikerrel énekelte, hogy erre a pályára szentelte magát, feljött Budapestre, Káldy Gyula kiművelte szép szopránját s hangversenyen szép sikert aratott. Néhány énekszámát saját hegedűjátékával kísérte, ami az 1897-ben őt szerződtetett Népszínháznak azt az ötletet adta, hogy Verő György »Ezer év« c. színjátéka Czinka Pannájában léptette föl először (nov. 10.). Egy év múlva Oroszországba ment, 1902-ben a bécsi Carl-Theater tagja, de csakhamar Londonba, majd Berlinbe ment: itt a Theater des Westensben 1903. márc. 3-án már a »Faust« opera Gretchenjét énekelte. Következtek Frankfurt, Észak-Amerika, 1904-ben a londoni Covent-Garden opera, novemberben pedig a milánói Teatro Lirico vendége. — 1908. júl. 21-én neje lett Alexander Chapman angol őrnagynak s földbirtokosnak, de két év múlva tőle elvált. 1911-ben a berlini Komische Oper igazgatását vállalta, de nem bírta sokáig. Szerepei még: Nedda (Bajazzók), Carmen, Aida, Olympia (Hoffmann meséi), Mimóza és Molly (Gésák), Harriet (Szegény Jonathán), Szaffi (Cigánybáró), Laura (Kolduskiák) stb.

Rexa Dezső (nemeskuthi), író, színesztörténeti szakíró, Pestvármegye főlevéltárosa, sz. 1872. febr. 28-án, Budapesten. Egyetemi tanulmányai után hírlapíró lett

és érdeklődése hamarosan a színészettörténeti kutatások felé vezette. Ezt az érdeklődést, melyet a magyar színészet meleg, nagy szeretete jellemez, megtartotta egész írói pályáján. A színészet iránti rajongó szeretet tükrözik vissza minden sor írásából, legyen az komoly színészettörténelmi tanulmány vagy szépirodalmi munka. Mint hírlapíró Árva vármegye főlevéltárosává, majd Székesfehérvárra nevezték ki. Itt a nagy hírű Székesfehérvári Nemzeti Színjatszótársaság történetének megírásával foglalkozott. Utóbb hasonló minőségben Pest vármegyéhez helyezték át. Hivataloskodásának ideje alatt is állandóan a színjátszás történeti adatainak összegyűjtésével foglalkozott és számos, új adatot hozott eddig napvilágra, melyek e levéltárakban voltak elhelyezve és a fővárosi hírlapokban szerteszét jelentek meg. Ő pendítette meg először a színészettörténeti múzeum felállításának gondolatát és ennek az ügynek mai napig is lelkes propagálója. 1908-ban megjelent »A Nemzeti Színház könyv- és levéltára« c. munkája. 1912-ben a székesfehérvári városi színházban színészettörténeti előadást rendezett. 1913-ban megírta a »Székesfehérvári színészet 100 éves történetét«. Színészettörténeti kutatásait kiadta az Irodalomtörténeti Közleményekben (Petőfi első fellépte Székesfehérvárt stb.), »Vasárnapi Ujság« (Bánk bán első előadása Kassán, 1833-ban, A gróf Valtron előadása Mohán stb.), »Pesti Hírlap«, »Budapesti Hírlap«, »Magyarság«, »Nemzeti Ujság«, »Színészek Lapja«, »Színészujság«, »Napkelet« stb. lapokban. 1928-ban Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye megbízásából megírta a »Nemzeti Színház megnyitása« című nagyszabású monográfiát. Ő van megbízva egyúttal »Budapest székesfőváros színészettörténeté«-nek megírásával is. Kéziratban levő munkái: »A magyar színészet története«, »A magyar színészeti almanachok bibliográfiája« és a »Budapesti Nemzeti Színház könyvtárának története« c. tanulmány. A »Kotzebue és a magyar színpad« c. munkájának anyagában négyszáz drámát gyűjtött össze, amit a magyar színpadokon Kotzebue neve alatt játszottak. »A Faust dráma története Magyarországon« c. monográfiája a M. Tud. Akadémiánál vár kiadásra. Igen becses magángyűjteménye

van magyar színészettörténeti kéziratokból, képekből, rajzokból, színlapokból. Lefordította Dumas »Kean« c. drámáját 1899 és Macchiavelli »Mandragola« c. vígjátékát 1924. Eredeti színművei: »Mézés-órák«, verses vj. 1 felv. (Megjelent 1899-ben, a »Fővárosi Lapok« husvétii számában.) »Modern ember«, boh. 1 felv. Bem. 1911. jan., Székesfehérvár. »A sárga veszedelem«, vj. 1 felv. R. D. tagja a Magyar Irodalmi és Művészeti Szövetség elnöki tanácsának és elnöke a szövetség felügyelőbizottságának. Foglalkozott színézpédagógiával is. A színészet érdekében kifejtett irodalmi tevékenységét ezidő szerint is fáradság nélkül folytatja és munkatársa ennek a lexikonnak is.

(Dr. Farkas Ferenc.)

Rézler István, pesti lakatosmester, 1837. aug. 22-én a Nemzeti Színház megnyitójára 100 zártszéket készített el ingyen. Ezzel a hazafias tettel »120 frt. kiadástól kiméli meg a színházépítési pénztárt«, írta ekkor róla a »Rajzolatok«, 1837. 57. száma.

Rezsny Aurélné, (pacséri) (családi neve: Mezey Kresszy), színésznő, sz. 1891-ben. Az Országos Színészegyesület iskoláját jeles eredménnyel fejezte be, mely után a Belvárosi Színház tagja lett. Jobb szerepei voltak: Janetta (Vörös talár), Judit (Ötvenéves férfi), Viola Éva (Felhő Klári) stb. Nemsokára férjhez ment Rezsny Aurél rendőrfőtanácsoshoz és lépett a művészpályáról.

Rhédey Lajos, (kis-rhédei gróf), mecénás, cs. kir. kamarás, Bihar vm. főispánja és adminisztrátora Nagyváradon, sz. 1763-ban, megh. 1831. máj. 21-én, Pesten. 1780-ban belépett a nemes testőrző seregbe. 1781-ben első munkája jelent meg. 1783-ban belépett a Wurmser-huszárezredbe, majd a színészethez való vonzalmát azzal dokumentálja, hogy 1794. júl. havában 1000 Rhfrtot ajánlott fel az első színtársulat felsegítésére, továbbá 1819. jan. 1-én a nagyváradai Rhédey-kertet a városnak ajándékozta. (Itt volt egy időben a színház is, melynek megnyitásáról hírt ad a »Magyar Kurir«, 1805. júl. 15. 172. oldalon.) R. írt egy alkalmi szín-

játékot, mely 7 részből állt. Címe: »A királyi hertzeg és Magyarország nádorispánya nevenapján való megtiszteltetésére készült versek, melyeket a Nemzeti Játzó Társaság ama híres Mozart által szerzett muzsikára alkalmaztatva, a nagyváradi játékszínen martius 19. napján 1799. esztendőben elénekelt.«

Rhédey László gróf kolozsvári palotája báltermét 1813-ban a németek részére játszószínné alakította át. (Bayer József: »A Nemzeti Játékszín története.« I. kötet, 521. old.)

Rhédey Mihályné gr. (sz. báró Bánffy Terézia), kolozsvári mecénásnő, 1792. nov. 11-től egy egész esztendőre díjtalanul engedte át házának egy nagy termét magyar színelőadások tartására az úttörő színészeknek, kiknek pályakezdését e nagylelkű támogatás lényegesen megkönnyítette. (Lásd: »Magyar Kurir«, 1792. 88. szám. 1397. old.) — 1892. nov. 11-én az erdélyi színészet 100 éves születésnapján e ház falába emléktáblát helyeztek el.

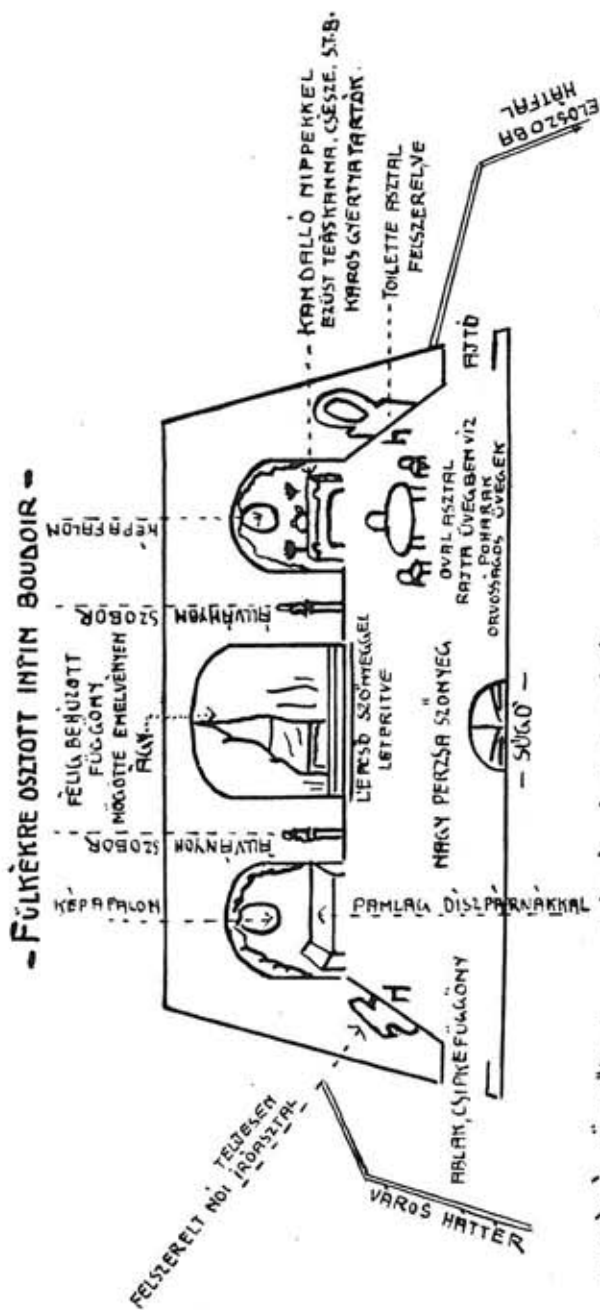
Ribáry József (ritári), a főrendiház tagja, miniszteri tanácsos, a Szent István rend lovagja, az Orsz. Színészegyesületnek 1872 óta volt elnöke, később örökös tb. elnöke, sz. 1825. jan. 25-én, megh. 1901. máj. 21-én, Budapesten. Középkorait Budán végezte, a jogot a pesti egyetemen hallgatta. A színészet egyetemes érdekében — mint a Színészegyesület érdemes első elnöke — korszakalkotó tevékenységet fejtett ki és elsősorban a kormányánál agítált a vidéki színészet támogatása ügyében. 1883. dec. 13-án a Színészegyesület palotájában leleplezték az aroképét.

Richard (III.), Shakespeare tragédiája. Első előadása Pesten 1794. aug. 4-én volt. A Nemzeti Színházban 1843. apr. 1. volt a bemutatója. Ford. Vajda Péter. (A Burgtheater 1852. febr. 14. mutatta be.) Szereposztása: IV. Edward: Udvarhelyi Miklós; Edward hg: Balogh Pepi; Richard hg: Szilágyi Pál; György: Bartha János; Richard, glosteri hg: Lendvay Márton; Henrik: Füredi Mihály; Buckingham hg: Fánesy Lajos; Rivers gróf: László József; Hastings lord: Szentpéteri Zsigmond;

Stanley lord: Szilágyi Pál; Erzsébet királynő: Lendvayné; Yorki hercegnő: Erkelné; Lady Anna: Hubenayné. 1847-ben Richard: Egressy Gábor; 1859. okt. 24. Tóth József. (Új szereposztásban.) 1867-ben Kolozsvárt is színre került. 1873. okt. 29-én Szigligeti Ede fordításában új betanulással adják a Nemzeti Színházban, ekkor Molnár György játssza Richárdot. 1910. nov. 12-én újból felelevenítették. Richárd személyesítője Ivánfi Jenő volt. A többi főszereplők: Anna királyné: Márkus Emilia; Margit királyné: Jászai Mari; Buckingham: Gál Gyula; Edward király: Molnár László; Hastings: Bakó László. Felújították még 1922. ápr. 19-én, 1923. jún. 27-én, 1925. máj. 8-án stb. A Budai Népszínházban 1863 nyarán került színre, midőn a főszereplők ezek voltak: Henrik: Bényei István; Buckingham: Takács Ádám; III. Richard: Molnár György, stb.

Richter János, karnagy, sz. 1843. ápr. 4-én, Győrött, megh. 1916. dec. 5-én, Bayreuthban. Atyja székesegyházi karnagy volt, fiát a gimnáziumi évek után Bécsbe küldte teljes zenei kiképzés végett. R. itt az udv. operazenekarban kürtös lett, de az egész zenekar működését gondosan tanulmányozta. Megismerkedvén Wagner Richarddal, ennek — mint rajongó híve — famulusa lett: másolta a »Nürnbergi mesterdalnokok«, majd a »Nibelung-trilogia« partitúráját; 1868-ban Münchenben a bajor udv. opera karnagya lett, honnan Wagnerrel együtt távozott. 1871 őszén a pesti Nemzeti Színház karnagya lett, (»Tannhäuser«-t és »Bolygó hollandi«-t ő illesztette műsorunkba) a zenekart; filharmónikus hangversenyeket magasabb színvonalra emelte. 1875—1898-ig a bécsi udv. opera karnagya volt s itt Wagner eredményes és ünnepelt apostola; 214 filharmónikus-hangversenyen főleg a klasszikusok nagyvonalú, méltó dirigense; közben Bayreuthban a »Nibelung-trilogia« első betanítója és dirigense (1876. aug. 13 óta). Utóbb Münchenben telepedett le, Manchesterben, Londonban, Budapesten vendégképpen dirigált. Tetemét Berlin krematóriumában elhamvasztották, a bayreuthi temetőben Liszt Ferenc mauzoleuma közelében nyugszanak hamvai. 1875. jan. 27-én Budapesten nőül vette Sztányi Má-

MUTATVÁNY A RENDEZŐPÉLDÁNY EGYIK LAPJÁRÓL

„A KAMÉLIÁS HÖLGY” (IFJ. DUMAS DRÁMÁJA) V. FELVONÁSÁNAK DISZLET ÉS BÜTÖR VÁZLATRAJZA

DOKTOR JÁNDOS ÚJ RENDEZÉSÉBEN

Re rendezőpéldány címszóhoz

Remete Géza

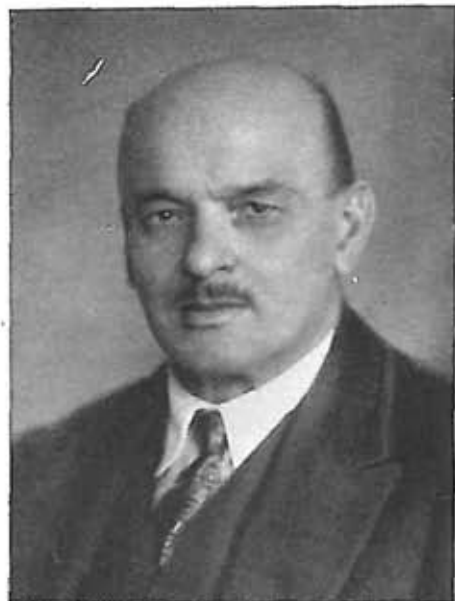
Répássy Gyuszi
(Lásd: Bejczy György
címszónál)

Relle Pál

Réthey Lajos

Réthy L. Pál

riát, Justh Gyula országos nevű függetlenségi képviselő nejének nővérét.

(Kereszty István)

Riedl Frigyes, a Magy. Kir. Operaház főkaszírozója, sz. 1848-ban, megh. 1929. febr. 7-én, Budapesten. Negyven éven át volt a régi Nemzeti Színház, majd az Operaház kaszírozóműhelyének vezetője. Kiváló tudásával, megbízhatóságával és ernyedetlen szorgalmával mindig kiérdemelte feljebbvalóinak tetszését, szeretetreméltó modorával pedig pályatársainak és a színházhoz tartozóknak ragaszkodását. — Fiai: Rékai Frigyes, pénzügyminiszteri miniszteri tanácsos és Rékai Nándor, az Operaház főzeneigazgatója. (L. o.)

Riedl Frigyes, egyetemi r. tanár, a Szent István Akadémia tiszteleti, a M. Tud. Akadémia lev. és a Kisfaludy-Társaság r. tagja, sz. 1856. szept. 12-én, Ladoméron, Bars m., megh. 1921. aug. 7-én, Budapesten. Munkája: »A magyar dráma története«, 1907. »Shakespeare és a magyar irodalom« c. alatt nagyértékű tanulmányt írt. (1916.)

Riegler Tibor, zeneszerző. Színpadi munkája: »A fekete huszár«, operett 3 felv. Szövegét írta: Endrődi Béla. Bem. 1924. márc. 12-én, a Blaha Lujza Színházban.

Rigoletto. Dalmű 4 felv. Szövegét írta: Piave F. M. Zen. szerz. Verdi J. Ford. Nádaskay Lajos. A Nemzeti Színház bemutatta 1887. jún. 25-én. Cím szereplő: Fűredi Mihály; leánya Gilda: Hollósy Lonovics Kornélia; Mantua hercege; Ellinger József; Maddaléna: Ellingerné.

Nagyhirű szereplők még: a herceg (tenor): Ellinger József, Luigi Carenno, Angelo Masini, Hájós Zsigmond, Stoll Ágoston, Perotti Gyula; Gilda (koloratura-szoprán): Hollósy Kornélia, Lesniewska Lujza, Mizsey Mari, Markovits Ilka, Murska Ilma, Fehérvári Mari, Rabatinszky Mari, Balázsne Bognár Vilma, Minnie Hauck, Bianca Donadio; címszerep (hősbáron): Beck N. János, Pandolfini, Maleczky Vilmos.

A M. Kir. Operaház már 1885. júl. 28-án mutatta be. Herceg: Perotti, majd Broulik Ferenc, Henri Prévost, Ippolito

Lazzaro, Jan Kiepora, Pataki Kálmán, Lauri-Volpi; Gilda: Bély Hermin, majd Bianchi Bianca, Maleczkyné Ellinger Jozefa, Sigrid Arnoldson, Selma Kurz, Yvonne de Tréville, Ivogün Mária; címszerep: Manheit Jakab, majd Ödry Lehel, Jan Lassale, Bignio Lajos, Francesco d'Andrade, Fumagalli, Alessandro Bonci, Jos. Orelia, Fritz Feinhals, Titta Ruffo, Holge Lindberg, dr. Schipper.

Rimabrezói színészet. Rimabrezón (Hont m.) az első magyar színielőadás 1882. ápr. havában volt. (Lásd: »Pesti Hirlap«, 1882. ápr. 23. számát.)

Rimaszombati színészet. Rimaszombatban a legrégebb adatok alapján megtudjuk, hogy 1834. jún. 10-én Balogh István kis tarsulatával kereste fel a várost, amikor 5 előadást tartott, de már júl. havában újra visszahívták és jellemző a kisvárosi közönségre, hogy »Hamlet« is műsoron volt. Az úttörő csapattal meg lehetek elégedve, aminek bizonyítéka, hogy 1835. máj. 31-én újra visszatértek Rimaszombatba. 1838. farsangján Ujfalussy Sándor társulata járt a városban. (»Honművész«, 1830., 80-ik szám.)

Rimskij-Korjakov Nikolaj, orosz zeneszerző, sz. 1844. márc. 14-én, Tichvinben, (Novgorod), megh. 1908. jún. 22-én, Szentpétervárott. Már 6 éves korában kezdett zongorázni tanulni. 1865-ben már komponált. 1871-ben a pétervári konzervatórium hangszerelési tanszékét foglalta el. Nálunk is bemutatott művei: »Hópehely«, (»Snegorucska«), opera 5 felv. Ford. ifj. Lovászy Márton. Bem. 1928. febr. 6. Városi Színház. »Seherezádé«, ballet 4 képből. Bem. 1930. márc. 13. M. Kir. Operaház. »Boris Godunov«, nagy opera. Musszorgszki Modeszt műve ugyan, de R. hangszerelésében, részben átdolgozásában járja be a világot; Szentpétervár mutatta be, 1881-ben; a M. Kir. Operaház 1917-ben adta először, de akkor nem talált a kellő megértésre; felújították 1930. máj. 10-én.

Ripacs. A színésznép gúnyneve, abból az időből származik, midőn faluról-falura vándoroltak, borostás arccal, olcsó

és silány eszközökkel játszottak, pajtáiban, deszkaszínekben. Ők azok, akik szellemtelen és finomtalan trükkökkel a kevés intelligenciájú tömeg tetszését hajhásszák, akik elhanyagolják szerepeik értékes detailjait, hogy a rikító, lármás kulisszahasogatás és álpátosz hazug, de annál feltűnőbb és hangosabb banditafogásaival csikarjanak ki egy-egy tapsot vagy nevetést a közönségből. Az elnevezés Szigeti Józseftől származik, aki a »Csókonszerzett vőlegény«-ben egy Ripacs nevű színészt szerepeltet. Hogy közelebről ecseteljük a ripacs-szó fogalmát, itt közlünk róla egy érdekes dokumentumot: »Vannak oly társulatok, hol maga az igazgató is korhely lévén, a legnagyobb drámát egyetlen díszítménnyel kiállítják, negyedmagukkal Belgrádot beveszik s Zrinyit frakkban is kijátsszák, sokszor pedig a dráma hősnője csak levélben jelenik meg! Vannak esetek, hogy a darab nincs meg, mit előadni akarnak, s találkozik egyén, ki a munkát fejből, néhány látás és hallás után leírja; továbbá nem egyszer történt meg, miszerint a darab a korcsmában elveszett s a sugó: hasából elsugta! Olvashatni elferdített színlapokat, elkeresztelt művek címeit, hallhatni össze-visszatört stílt, láthatni iszonyúan megcsönkített jelenéseket, úgyannyira, hogy ha az író ily előadáson történetesen jelen lenne, neve a színlapon megneveztetvén, ijedtében kitörné a hideg! Némelykor pedig részegség miatt a darab be nem végeztethetik. Ezek valóságos satyrái a színművészetnek.« (»Pesti Hirlap«, 1847. 37-ik szám, 1156-ik oldal. Sepsy Károly színigazgató tollából. A ripacs fogalmáról lásd még: »Pesti Napló«, 1890. 95. sz.)

Ripacskodás. Ezzel a szóval színészi nyelven a túlzást illetik. Aki túloz, aki túllép a kereten, tényleg ripacskodik; csak az a kérdés, mit nevezünk túlzásnak? A legártatlanabbnak látszó, legdiszkréttebb formában kifejezésre jutott gesztus, vagy ötlet: elítélendő, durva ripacskodás lehet, ha ellenkezik a darab stílusával, vagy nem egyeztethető össze az alak énjével. Viszont sokszor szélsőségesnek, gyakran tévesen izléstelennek ítélt játék vagy szó stílszerű művészet lehet, ha a megjátszott alakkal összefér, ha a darab szellemébe illik. Itt

csak példával lehet illusztrálni állításunk helyességét. Valamelyik nagyobb vidéki színpadon egy igen tehetséges színész játszotta a »Három a kislány« c. énekes játékban Schubertet. Mindvégig — hogy úgy mondjam — »schuberti« volt. De az utolsó felvonásban, mikor a selypes, pösze Grisi nevű színésznő így szól: »Nekem boffu (bosszú) kell«, a mi Schubertet alakító színészünk partnerét utánozva így szól: »Minek magának a boffu?« A publikum kacagott, ezt elérte a színész, de kettőtörte abban a pillanatban Schubert alakját. Mert az ügyefogyott, mindenről lemaradt Schubert, nem az az ember, aki arra képes, hogy valakit pöszségeért kiviccéljen.

Veszületett tehetségénél fogva bármily közvetlenül és diszkrétan extemporizált is a máskülönbben igen tehetséges színész, mégis megbocsáthatatlan túlzásba esett. Mert a darabszerint is inkább Schubertet ugratják, ő senkit se tud kigúnyolni, megréfélni.

»A falu rosszá«-t láttam egyszer olyan színész alakításában, aki piszkos, tépett lajbiban, ingben, gatyában játszotta ezt a szerepet; nem hófehér vasárnapi, csak színházi jelmez benyomását keltő férfikosztümben; csizmája sáros volt. Elhihető ez Göndör Sándorról, aki elkecserezésében iszik s a »Makkhetes«-ből kitanorogva valami útszéli árokba zuhant s bár ez az öltözködés kissé drasztikus, mégis stílszerű, mégis elősegíti a hű emberábrázolást s távolról sem túlzás. Aki a stílus (Lásd ott) mesgyéin jár, — nem ripacskodhatik soha. (Doktor János)

Rip van Winkle. A legszebb romantikus operettek egyikének hőse, a nem éppen romantikus Északamerikában lett mondai alakká. Az irodalomba az angol Washington Irving vezette be. A gyönyörű zenéjű darabot Budapesten a Népszínház mutatta be, 1883. dec. 28-án; színlapja ez volt:

»Rip van Winkle«. Regényes operett 3 felv. Szövegét írták: Meilhac, Gille és Farnier. Ford.: Evva Lajos és Fái J. Béla. Zenéjét szerz. Robert Planquette. Személyek: Derrick polgármester: Solymosi Elek; Adrien, fia: Eöri Berta (gyermekszerep); Szabó Antal; Rip van Winkle:

Vidor Pál; Lisbeth, neje, A kék hegyek szelleme, Alice: Pálmay Ilka; Van der Bilt: Kassai Vidor; Nick és Jean: Ujvári Károly; Charlotta: Sik Gizella; Cathrina: Szelényi Anna. 1884 végéig 53-szor adták, 1888. szept. 5-én pedig 100-adszor.

Népszerűségét hadd tanusítsák a következő adatok: A Népopera bemutatta 1914. febr. 7. Szántó Gáspárral és Szoyer Ilonával. A Városi Színház bem. 1919. ápr. 26. Bihari Sándorral és Péchy Erzsivel. A Revü-Színház 1921. máj. 14-én tűzte műsorába. A vidék: 1884 febr. Sátoraljaújhely (Pesti-Polgár társul.), márc. Debrecen (Rip: Kiss Mihály), ápr. Szeged, júl. Komárom, szept. Nagyvár, Kolozsvár, nov. Kassa, Marosvásárhely stb.

Párizsban a Gaîté-színház mutatta be, 1900. júl. 22-én 986-odszor adta. Ekkor Londonban (1882. okt. 14. óta) 400-adszor ment. Berlinben csak 1886. nov. 13-án mutatta be a Walhalla-Theater.

Risley Lélia, operaénekesnő, a Nemzeti Színház és a Magyar Kir. Operaház tagja volt 1882. szept. 16-tól 1888. jún. 30-ig. Nagy tehetségét már szülőföldjén, Texasban felismerték és 16 éves korában Bécsben tanult Marchesi Matild asszonynál. Báró Podmaniczky Frigyes akkori intendáns szerződtette őt Budapestre s itt a »Szevillai borbély« Rozinájában egész lázba hozta a közönséget hangja ritka csengésével, bámulatos és egyenletes terjedelmével s csillogó koloratúrájával. E nagyszerű partiját igaz ambíciótól sarkalva magyarul is betalulta és akkor énekelte először, midőn a Nemzeti Színházban (1884-ben) utoljára tartottak operai előadást. Az új operában már több tere nyílt az érvényesülés lehetőségére s itt is őszinte sikert ért el Szilágyi Erzsébettel (Hunyadi Lászlóban). Gróf Keglevich intendáns ezután Bianchi Biankát szerződtette, mire R. elhagyta az intézetet, Párizsba ment, majd Londonba egy staggione társulathoz. Itt súlyosan megbetegedett, mire Bécsben keresett gyógyulást. De hiába. A császárvárosban halt meg, 1891. jan. havában. Első budapesti fellépéséről a »Pesti Hírlap« 1882. szept. 17-én ezeket írja: »Bécsben Marchesinél tanult (Rosina-t énekelte a »Szevillai borbély«-ban.), Firenzében lépett először színpadra. Ritka terjedelmű, határozottan alt-

színezetű mezzoszoprán hangja (ma 2 és fél oktávát hallottunk, g-től d-ig) a mélyebb regiszterekben meglepő szonoritással bír, mely azonban nem dominál a magasabb regiszterek rovására. Mily biztosan és tisztán törnek elő a hangok ebből a romlatlan gégeből, melyen a forszírozásnak, a tremolónak semmi nyoma. És milyen érthetően, értelmesen ejti ki a szöveget!»

Ristori (risztóri) Adelaide, olasz színésznő, sz. 1822. jan. 29-én, Cividaleban, megh. 1906. okt. 9-én, Rómában. Mint drámai hősnő nem csak hazájában, hanem az egész kontinensen becsült névre tett szert. 1856. nov. 21-én nálunk a Nemzeti Színházban is vendégszerepelt, a »Stuart Mária«-ban, melyről Salamon Ferenc tartalmas kritikát írt a »Budapesti Hírlap«-ba, a nov. 23. tárcában. 1885. máj. havában visszavonult.

Ritter-dráma, a. m.: lovagidráma. A régi színházi referádákban gyakran előforduló kifejezés.

Rittka Ferenc, színész, sz. 1880. okt. 1-én, Budapesten. 1904. november 1-én kezdte a pályát.

Rivalda. Az olasz: »ribalta« átvétele. Származik a »ribaltare« (felfordítani, felkődni) igéből, a. m. csapódeszka, csapóajtó s különösen az a fel- és lecsapható deszka, amely a színpad előterében a lámpasor előtt van. Általában a színpad előterét és magát az egész színpadot jelenti. (Lásd: »Magyar Nyelvőr«, 1926. 9. és 10. szám, 153. oldal). Tóth Béla a rivalda-szót ekképp magyarázza: »Rivalda«, ribalta: korlát. Valamikor drótból csinált korlát volt a sугólyuktól jobbra-balra eső lámpasoron, azért, hogy a színész tudja, meddig mehet előre, hogy a leereszkedő kárpit ne essék a nyaka közé. A »rivalda« ez a korlát volt, ma már csak a helye az. (»Pesti Napló«, 1906. júl. 17-én, 7. old. I. hasáb.)

Rivalda-világítás. A színpad élvonalát — melyet lámpasor világít meg — a színházi világosító világítja meg, a színt, amint a rendező ezt kívánja. Haj-

dan a rivaldát úgy szabályozták, hogy előtte alkalmaztak egy deszkalapot, amelyet kívülről a világosító egy zsinag segítségével kezeltek, a szerint, amint az instrukció sötétséget vagy világosságot kívánt. Ilyenkor a rivalda-deszkalapot vagy kifeszítették és ezáltal a deszkalap a lámpasort eltakarta, miáltal sötét lett a színpad, vagy pedig lebocsátották, ekkor világosság áradt szét a színre. Ma már a rivalda-világítás fokok szerint szabályozható.

Rivaldázik. Az a színész, aki a rivalda elé kiáll és ott játszik, e ténnyel izléstelenkedik. Ezt a színházi világban úgy mondják, hogy az illető: »rivaldázik«.

Rivalis, (latin szó) a. m. vetélytárs. Már a színészet első éveiben ismerték e fogalmat, ami gyakran volt előmozdítója a belbéke fölforgatásának (a nehezen megteremtett jóhírnév aláásásának), a tekintély bukásának. Mint a színészzel egykorú mételty — sajnos — ma is ismerik a színészvilágban — a szó gyűlölködő értelmében is.

Robbanás. A robbanás a színpadon úgy történik, hogy a színpad megfelelő oldalán egy emelvényre felraknak nagy kődarabokat, amelyeket a végszó elhangzása után a kellő pillanatban a helyükről lehengergetnek. Hogy az ekként keletkezett zaj nagyobb és hatásosabb legyen, ugyanakkor többszörös puskalövés is elhangzik, utána gipszporthintenek a színre és hirtelen működésbe hozzák a vörös színű reflektorokat, melyekkel egyidejűleg a szuffitában és rivaldában is kigyúlnak a vöröszínű lámpák, amik égést jeleznek. Fokozni lehet a hatást még azzal is, hogy a szín mögött recsegést, ropogást idéznek elő vékony fadarabok, furnirok eltéréseivel; ha a szín házat ábrázol, akkor a háztetejét kívül dróttal felhúzzák, úgyszintén az oldalait is és további tompa zuhanások, vakolat lehullások mindjobban tökéletesítik a robbanás zaját.

Róbert (Magyar) Imre, magyar származású német színész (hősszerelmes), sz. 1847. máj. 21-én, Pesten, megh. 1899. máj. 30-án, Würzburgban. Mint 20 éves jogász feltűnt egy műkedvelői előadáson,

ott meglátta Lewinsky és tanítványául fogadta. (1865.) Zürichben lépett színpadra (1865. szept. 6.) a »Szép Heléna« Ajax szerepében, majd gyakorlatszerzés céljából Stuttgartba szerződött (1866. máj. 1.), azután 1868. jún. 7-én Berlinbe ment, ahol ő volt a legünnepeltebb színészek egyike, ki férfias szépségével, csodás zengésű hangjával az általános megbecsülés központjába jutott. 1872-ben a bécsi Burgtheater tagja lett, majd 1878-ban az intézet örökös tagjává nevezték ki. 1889. febr. 10-én Budapesten is fellépett, a német színház vendége volt, a »Graf von Hammerstein« c. színmű címszerepében mutatkozott be. Utolsó fellépte 1899. márc. 7-én volt. — Neje: Loosy Natália, kivel 1890. márc. havában lépett frigyre. (Még. 1908. jan. 25. Bécs).

Róbert Jenő, (családi néven Kovács), magyar származású német színigazgató, sz. 1877. júl. 23-án, Budapesten. Eredetileg ügyvédnek készült, sokáig a Pester Lloyd kritikusa volt, majd 1908-ban átvette a berlini Hebbel-színház igazgatását, azután pedig Roland Idát (a későbbi feleségét) kísérte vendégszereplési körútjain. Mint igazgató elsőrendű szakemberek bizonyult, de színháza nem tudott gyökeret verni és néhány év múlva bezárta kapuit. Ezután magyar színdarabok fordításával foglalkozott, majd a Kammerspielét vette át Münchenben, ennek bukása után pedig a lipcsei Albert-színházat vezette. 1915-ben rendező volt Drezdában. 1916-ban visszatért Berlinbe, ahol ez év szept. 15-től a Residenz-színház igazgatója lett. Újában a Tribüne igazgatója, második színháza a Theater am Kurfürstendamm. 1927. nov. 11-én a Magyar Színházban a »Külváros«-t rendezte. Ugyanakkor a budapesti színészszövetségnél tanulmányi ösztöndíjat létesített magyar színészek, illetve rendezők számára. Róbert Jenő a német színpadnak egyik legtudatosabb és legsikeresebb megvívója. Mint rendezőt, mint színésznevelőt és színházvezetőt, mint nagyvonalú üzletembert, ki az üzletet átítatja művészettel, s a művészetet üzlettel támogatja, Németországban ma a legelső közt emlegetik. 1908. április 10-én a Hebbel-színház együttesével Budapesten is vendégszerepelt, a Magyar Színház-

ban, majd 1915. május 6-án a Budapesti Színházban, 1918. jún. 8-án pedig a Residenztheaterrel a Fővárosi Orfeumban, midőn Asch Salom: »Der Gott der Rache« c. színművét mutatták be.

Róbert Mária, drámai hősnő, sz. 1905. szept. 10-én, Zágrábban. Miután az Országos Színészegyesület iskoláját kitűnő sikerrel fejezte be, elszerződött az Orsz. Kamara Színházhoz, melynek ezidőszerint is egyik jelentékeny tagja.

Roboz Aladár, színigazgató, sz. 1895. jan. 9-én, Budapesten. Iskolái elvégzése után hadiszolgálatra vonult be. 1917-ben megsebesült és mint hadnagy 1918-ban leszerelt. Először a Phönix Filmgyár rt. igazgatója, majd a Korona Film rt.-t alapította meg, s onnan a Projectograph Mozgófénykép és Gépgyár rt. igazgatója lett. Ugyanebben az időben alapította meg a Teréz körüti Színpad rt.-t, melynek ma is igazgatója. 1926-ban a Projectograph Mozgófénykép és Gépgyár rt. kötelékéből kivált és átvette a Royal Orfeum vezetését. 1930. nov. 1-én a Sascha Filmipari rt.-nek a budapesti igazgatója lett.

Roboz Elek, az Orsz. Színészegyesület számfejtője, sz. 1860. júl. 15-én, Kaposváron (Somogy), megh. 1926. nov. 1-én, Budapesten. Iskoláinak elvégzése után vasuti tisztviselő lett és éveken keresztül Sopronban teljesített szolgálatot. Már itt megnyilvánult nála a színészet iránti vonzalom. Szívesen kereste fel a színészek társaságát és szívesen tett mindenkinek szolgálatot, úgy hogy amikor nyugdíjaztatása után, 1901-ben, az Országos Színészegyesület tisztviselője lett, már neve jó hangzású volt a színészvilágban. Huszonöt éven át volt főtisztviselője az egyesületnek és ez idő alatt becsületességével, szorgalmával, nagy munkabíráásával úgy hivatalos fellebbvalói, mint a színészek nagyrabecsülését és szeretetét vívta ki. Mindenkiel szemben udvarias, előzékeny és szolgálatkész volt, a hozzá fordulóknak ügyesbajos dolgait készségesen intézte el, el látta jó tanáccsal és eljárt minden ügyükben, nem lehet tehát csodálni, hogy a vidéki színészet »Roboz bácsi«-ja volt és így ismerték őt mindenütt. Hervadhatlan érdemei voltak a nyugdíjvagyton gyarapi-

tása körül, amely felett féltékeny szeretettel őrködött. Fáradságot nem ismerve, éjt nappallá téve munkálkodott a pótfillérek létesítésén.

Stella Gyula, Géczy István, Körmeny János és Heltai Nándor búcsúztatták.

Roboz Imre, a Vígyszínház igazgatója, sz. 1892-ben, Budapesten. Tevékenységét a filmnél kezdte és hosszabb ideig a Projectograph tisztviselője, majd a Phönix Filmipari Rt. igazgatója volt. Közreműködött az Apolló-kabaré megalapításában és vezetésében. A fővárosi színházi életébe akkor kapcsolódott be intenzívebben, amikor 1921. márc. 15-én Ben Blumenthal reá bízta a Vígyszínház és a Fővárosi Operettszínház vezetését. Nagy hozzáértéssel vezette a két színházat és utóbb a Vígyszínháznak bérlőigazgatója lett, mellyel a hanyatló színházi konjunktúrában is állandó eredményes működést fejt ki; a színeszeti közügyek tárgyalásánál és az igazgatók és színészek állandó összeütközéseinél nem egy kényes ponton az ő kitűnő színházi diplomáciája segítette át a tárgyaló feleket. Az utóbbi időben a hangosfilmgyártás körül keresett és talált oly összeköttetéseket, melyek révén a magyar színésztársadalom és a magyar filmgyártás is megtalálta a bekapcsolódást ebbe a rohamosan fejlődő, új korszakot és lehetőségeket jelentő művészeti eseménybe.

Roeder Karlotta, operénekesnő, sz. Oroszában. Tanulmányait Oroszországban, 3 évig Bolognában Umberto Matetti vezetésével, Lipcsében Hedmondtnál egy évig, Párizsban 5 hónapig Reszkénél, közben Patti Adelinánál Angliában végezte. Lipcsében 1905-ben debütált. Németország legtöbb színpadán szerepelt. 1909 óta a braunschweigi udv. színház tagja. 1911-ben 83 operából állott a repertoireja, köztük több operett is, még pedig magyarul, németül, olaszul, franciául és oroszul. 1911–12. telén Moszkvában vendégszerepelt, ahol testvérbátyja ujságíró volt. Nálunk 1913. máj. 13-án lépett fel, a Magyar Kir. Operaházban, a »Traviata«-ban. »Kellems csengésű, jól iskolázott szopránja könnyen megy föl a magasba, technikája kényesebb igényeknek is meg tud felelni, előadása és játéka izlésre és rutinra vall.

A nagy ária hatásos előadása után nyílt színen is kapott tapsot, a haldoklási jelenetben realiztikus játékaival mélyebb hatást is keltett, — írta ekkor róla a »Pesti Hirlap«.

Roger (rozsé) Gustav, fr. tenorista, sz. 1815. dec. 17-én, Párizsban, megh. 1879. szept. 13-án, u. o. 1859-ben egy vadászat alkalmával történt baleset miatt elvesztve jobb karját, kénytelen volt még a férfikor teljes erejében elhagyni a művészi pályát. Nálunk a »Prófétá«-ban mutatkozott be, a Nemzeti Színházban, 1858. ápr. 5-én. Kantilénájával nem tett nagy hatást, mert nem volt jól diszponálva, de a nagy kavatináját a sugólyuk elé állva magyarul énekelte: »Berta, életem virága...«, mire persze a nemzeti hiúság tapsorkánt fakasztott a nézőtérén.

Roger (rozsé) Victor, fr. zeneszerző, sz. 1854-ben, megh. 49 éves korában, 1903. dec. 7-én, Párizsban. Operettjei közül a Népszínházban színre került: »Klári«, »Erigitta«, »Jáfet 12 felesége«, »A fehér csirke« (1899. ápr. 28; ford. Makai Emil és Zempléni P. Gyula), »A bibliás asszony« (szöv. írták: Mars és Hennequin; bem. 1898. dec. 5.). A Magyar Színházban: »A babona« (szöv. írták: Ferrier és Clairville) 1898. szept. 3. A Budai Színházban: »Vegye el a lányomat!« (Miss Nicole Nick; szöv. Raymond Hippolyte és Mars Antony, ford. Komor Gyula). 1895. szept. 25; és »Össze-vissza fogadó«, »Corbillon utazása«, énekes boh. 4 felv. Irta: Antony Mars. Ford.: Peterdi Sándor. Bem. 1897. ápr. 18. Kisfaludy Színház.

Rohits-fürdőn. (Stájerország) 1846. július havában a Havi—Szabó-féle daltársulat tartott előadást. A társaság 23 tagból állott. »A minden oldalról jött tapsviharnak alig volt vége« — írta ekkor hízogően az »Életképek«, 1846. 8. száma, 254. oldalán.

Rohoncon (Vas m.) 1788-ban gr. Batthyányi olasznyelvű színészei számára díszes színházat építtetett. (A felszerelés egynémely anyaga később a Nemzeti Színházé lett.)

Róka Gyula id., táncitanár, sz. 1846-ban, meghalt 1899-ben, Budapesten. (R.

János öccse.) A Nemzeti Színház ballet-iskolájának növendéke volt. Míg bátyja külföldön járt, addig ő táncolta a magyar táncokat a színpadon is, később azonban tánciskolájának szentelte minden idejét és azt előkelő nivóra emelte. A Táncitanítók Egyesületének élete végéig alelnöke volt és igen sok táncmester és táncos neki köszönhette tudását. Egy magyar kettőst szerzett. Igen sokáig szerkesztette a táncitanítók szaklapját is.

Róka Gyula ifj., táncitanár, id. R. Gyula fia, és unokaöccse R. Jánosnak, sz. 1876-ban, Budapesten. Igazgatója a belügyminiszter által felállított Magyar Országos Táncmesterképzőnek, amelynek mint első vezetője, egyben megszervezője is. Magdolna főhercegnő tánctanára volt. Megírta a táncmesterképző tananyagát felölelő »Táncitanítás alapelvei« című tankönyvet, a »Modern táncok albumát«, »A magyar táncok albumát« és a »Táncművészeti Lexikon«-t. A magyar táncoknak úgyszólván egyedüli igaz ismerője. Növendéke volt János nagybátyjának, aki e téren a leg híresebb volt. A Magyar Táncitanítók Országos Szövetségének elnöke. A táncitanítók nemzetközi kapcsolatának lelkes úttörője. Évekig folytatott küzdelmeért a francia, német, hollandi, román és jugoszláv táncitanítók dísz- és tiszteletbeli tagjának választották. Az Artista-Egyesület vizsgabizottságának tagja. 1927-ben ünnepelte meg táncitanítói működésének 25 éves jubileumát. Szobrászművész, majd vívómester volt, míg a táncmesteri pályára tért át, ahol a legkiválóbbak közé küzdötte fel magát.

Róka János, a Nemzeti Színház táncművésze, sz. 1835-ben, Pesten, megh. 49 éves korában, 1884. márc. 20-án, u. o. Állítólag talált gyermek volt. Mint pici fiút a Nemzeti Színház előtt találták és a színháziak vették pártfogásba.

Az 50-es években már a népszínművekben és magyar operákban ő volt a toborzó és csárdás első táncosa. Noha nem nagy termetű s nem is valami magyaros arcu legény volt, mégis sajátos dőléssel s igaz alföldi hévvel táncolt. Majd mindig megisméltették táncát. Annyira szükséges tag volt a maga nemében, hogy

midőn katonáskodási idejét elérte s beorozták, az intendáns utána járt, hogy kiszabadíthassa. (A »Fővárosi Lapok« nekrológiájából.)

Róka Pál, táncművész, R. János unokaöccse, fia id. R. Gyulának és öccse f. R. Gyulának, sz. 1877-ben, Pesten, megh. 1924-ben, u. o. A Színművészeti Akadémiának és az Országos Színészegyesület színiiskolájának volt tanára. Több mint egy évtizeden keresztül elnöke volt a Táncitanítók Egyesületének, a berlini Akademie der Tanzlehrkunstnak volt tagja. Tanulmányait nagybátyja és atyja mellett, továbbá külföldön végezte. Műrich, Engelhardt, Weirich balletmesterek voltak Berlinben a tanárai. Kiváló komponista volt és igen sok szerzeménye van, amit a táncitanítók sokasága használ. Tánctudását kollégáinak szentelte. Legmaradandóbb szerzeménye a »Sétapalotás«, ennek a zenéjét is ő írta. Szerzeményei közül még a »Hungária«, »Méhecskék a szabadban«, »Virágok hódolata a rózsakirálynő előtt« címűek híresek. Irodalmi tevékenységéről is több munka tanuskodik, így a »Táncművészeti Szaktankönyv«-e 1901-ben jelent meg és ennek második kiadása is már fogytán van. 1922-ben jelent meg »Klasszikus és ritmikus iskola« c. munkája, továbbá a Színművészeti Akadémia tankönyvéül használták »Színpadi mozgás és szokások« c. tankönyvét.

Roland Ida, német színésznő (Róbert Jenő [L. o.] színész neje) berlini társulatával 1915. máj. 1-én vendégszerepelt a Népopera »A cárnő« c. Lengyel—Biró-féle drámában.

Rolle. Német szó, a francia: róléból, annyi mint: jegyzék, szerep. Színészetünk első éveiben a legtöbb színházi fogalom megjelölésére német kifejezéseket használtak s így a szerepre is azt mondták, hogy: rolle, vagy rolla. (Lásd: »Hadi és más nevezetes történetek« c. bécsi magyar lap 1790. aug. száma, 291. oldalán). Mikor Déryné mint kezdő színésznő a társulathoz került, végtelenül örvendett a rollénak; Bartha János pedig ezekkel a szavakkal lépett elő Szentpétery rendezőhöz: »Megtanulok én mindent, csak adjanak rollét.« Ma már a »szerep« szó az álta-

lános kifejezés, a rollét egészen kitörölték a magyar színészek szótárából. — (V. ö. Szakmány. — Szerep.)

Rolland (rolan) Romain, fr. író, tanár, zenetörténész, sz. 1866. jan. 29-én, Clamecyben. (Nièvre). Párizsban a tanárképző főiskolát látogatta, onnan aránylag rövid idő alatt találta meg az utat a Sorbonnera, miután volt egy darabig Olaszországban, tanulmányozta az olasz zenét, képeket. Számos értékes regényével európai hírnévre emelkedett. 1913-ban megkapta a francia akadémia irodalmi nagydíját: a névtelen adakozó által adott 10.000 frankos díjat; öt év múlva pedig Sully-Prudhomme és Mistral mellé harmadiknak került be a Nobel-díjas írók sorába. — Nálunk is bemutatott színműve: »A Szerelem és Halál játéka«, (Le Jeu de l'Amour et la Mort) szmú két részben. Ford. Kállay Miklós. Bem. 1925. okt. 24. Belvárosi Színház. »Páris« 1794, színjáték 3 felv. Ford. Sebestyén Károly. Bem. 1929. máj. 25. Városi Színház.

Rolkó József, színész, sz. 1897. márc. 19-én, Poprádon (Szepes m.) A színészegyesületi iskola elvégzése után Székesfehérvárra szerződött, Andor Zsigmond igazgatóhoz. Andor utóda, Alapi Nándor további két évre kötött szerződést vele. Három esztendeig Debrecenben működött, Kardoss Gézánnal, onnan a Belvárosi Színházhoz került. 1930-ban a Royal Orfeum rendezője volt s népszerű jellemkomikusa, bár értékes talentuma sokkal komplikáltabb színészi feladatok megoldására való, mint amilyenekhez a varieté juttatta. Vidéken a »Haramiák« Ferencétől »Bizánc« Giovanniáig mindent játszott. Sikere volt Luciferben és fokozta népszerűségét a »Süt a nap« tanító szerepében. Az a bizonyos derűs, igaz kedélyt árasztó színész-individualitás ma már csaknem egészen kiveszett. Rolkó József egyénisége ott ér el abszolút művészi szintet, ahol alkalma nyílik mesterkéeltségtől ment, közvetlen humorát csillogtatni. Tud jellegzetes és mégis mulatságos lenni. »Tartuffe« Orgonját, »A fősvény« Harpagonját legjobb alakításai közé sorozhatja.

(D. J.)

Romains (romen) Jules, fr. színmű-író, sz. 1885-ben. Mint lírai költő kezdte, feltűnő belső dinamikájú, újszerű rimtelen verseivel, amelyeket eleinte Louis Farigoul álnév alatt írt. Később néhány barátjával, Duhamellel, Charles Vildracal, Jean Jouveval megalapította a L'Abbeynévű csoportot, amelyből az úgynevezett unanimitista irány sarjadt ki, ez pedig a mai neoklasszicizmus forrása lett, melynek hivatalos folyóirata a »Mouton blanc«. Jules Romains regényeket is írt, amelyekben már megnyilatkozott erős humoros és satirikus vénája. Drámai kísérletei a »Cromedeure« és »Monsieur Troubadec saisi pur le débauche« nem arattak nagy sikert. Első nagy színpadi sikere a »Knock« volt, amelyet a Théâtre des Champs Elysées 1923-ban megszakítás nélkül játszott. A darab igazi molièrei humorú satíra, főszereplője egy sarlatán orvos, aki mindenkinek bebeszéli, hogy beteg és így szédületes arányokig fokozza egy igénytelen vidéki orvostól megvásárolt praksisát. A darab nagy diadalt hozott egy fiatal tehetséges francia színésznek, Jean Jouvetnek, a Herbertot színházak egyik rendezőjének, aki közel ötszázszor játszotta el a Knock címszerepét, melyet a Magyar Színházban Karinthy Frigyes fordításában 1924. dec. 5-én mutattak be.

Római Fő-Hertzeg, vendégfogadó volt Pesten, a Hatvani-Kapu mellett, ahol Nou-seul János (L. o.) bécsi színész 1802 április havában társulatával magyar előadást tartott.

Román színészet Magyarországon. Magyarországon a román színészet fejlődése mindenkor szabad utat talált. 1864. okt. havában Tordini asszony, előkelő nevű román színésznő, Brassóban mint vendég sikerrel lépett fel. Ez idő tájban állandó társulatokat nem találunk még hazánkban, ezeket a Romániából ide jött színészek pótolták. 1868. aug. havában Aradon Pascaly társulata játszott, ahol különösen az igazgató játéka tetszett. Ezentúl sűrűn találkozunk román műkedvelői előadásokkal, például a csanádmegyei ifjúság 1869-ben tartott ilyennemű előadást. Őket követték a belényesi, balázsfalvi, kolozsvári, temesvári ifjak stb.

A romániai Millo és Pascaly színtársulatai hazánkban minden évben megfordultak Brassóban, Nagyszébenben, Aradon, Temesvárott, Lugoson.

A román fiatalság s a bukaresti színtársulatok itteni működése hozta felszínre azt az eszmét, melyet Vulcan József 1869-ben a Nagyváradon román nyelven szerkesztett »Familia« egy cikksorozatában indítványozott: »Alapítsunk egy román nemzeti színházat!« Az indítványozó csakhamar támogatást is nyert, s 1870 február 10-én Hodosiu József, a Mocsonyi-testvérek s több román képviselő fölhívást intéztek a román érdelmiséghez, február 28-ra a nemzeti színház ügyében Pestre előleges tanácskozást hirdetve. Ez értekezlet Babesiu, Hodosiu, Mihály, Mocsonyi Sándor és Vulcan Józseftől öttagú bizottságot küldött ki a program kidolgozására, s javaslatukat 1870 október 4-én a dévai közgyűlés fogadta el. Főbb pontjai ezek: a társulat célja: előteremtteni oly tőkét, mely a román nemzeti színház megalapítását lehetőségessé tegye; a társulatot a Pesten székelő bizottság igazgatja, mely minden évben közgyűlést hív össze; az ezer frtot fizetők alapító, a száz frtot fizetők pedig rendes tagok; midőn a begyűlt összeg a színház megalapítását lehetőségessé teszi: a közgyűlés határozni fog a teendők felől.

Ugyanezen gyűlésen Vulcan számot adott a hozzá befolyt pénzekről, összesen mintegy tízezer forintról. Az igazgató-választmányt is megválaszták s tagjai: Hodosiu elnök, Vulcan József pénztárnok és Horia titkár. A társulat megalakult tehát 1870-ben. 1871. máj. havában a magyar belügyminiszter jóváhagyta a Hodosiu által bemutatott román színházi-alapecyilet felállításának alapszabályait. Ez évben Pascaly társulata Erdélyben működött. 1874. jan. havában Jonescu és neje — galaci román színészpár — Pesten játszott a Széchenyi-téri kioszkban. Apró énekes-darabokat, magánjeleneteket, népdalokat adtak elő. 1881. okt. havában Petrolescu társulata kezdte meg előadásait a temesvári gyárudvarban. »Barbatel gelos« (A féltékeny férfi) énekes vj; Alexandri »Rusdele« (Tündérek) vígjátéka; »Barbatri farmecati« (Megbabonázott férfiak); »Advocatul seracilor« (A szegények ügyvéde),

Roboz Elek

Rezsnyí Aurélné (pacséri)

Róbert Jenő

Roboz Aladár

Rodt Jenőné
(I. Színjátzó társaságok)

Róka Gyula ifj.

Roboz Imre

Rónai Gyula (sz. 1828.)

Róka Pál

Rolkó József

Róna Valér

Rónai Géza

Rónay Gyula (zombori)

Rónai Imre

Rosos Gizella

Ross Jenő

Rott Sándor

Rotter Gizella

Rózsa (S.) Lajos

Rózsa Lili

vj. volt többek között a műsorában. Ez évben a román színház-egylet alaptőkéje közel 25.000 frtra rúgott. (Lásd: »Színészeti Közlöny«, 1881. 20. szám.) 1883. aug. 8-án Lippán a román színpártoló-egylet közgyűlésén Vulcan József alelnök felolvasta »Dicsekedők« e. vígjátékának első felvonását. 1904-ben a színház-egylet vagyona közel 400.000 K volt. (»Pesti Napló«, 1904. aug. 27.) 1910. aug. havában Szászrégenben az »Astra« — a román színházalap-egylet neve — nagy gyűlést tartott a létesítendő színház megépítése céljából. Nov. havában Brassóban újra tartottak gyűlést, Mihú János dr., elnöklésével és ezen azt határozták el, hogy nem állandó színházat alapítanak, hanem vándortársulatot szerveznek, mely bejárna a románok lakta nagyobb városokat és községeket. Ily értelemben meg is változtatták a színi egyesület alapszabályait s ehhez kikérték a belügyminiszter jóváhagyását. A módosított alapszabályok szerint a színházi alap hatvan százalékát akarták a vándortársulat szervezésére fordítani. Nov. 20-án Nagyváradra érkezett Banutiu Aurél, a román színház-egyesület művészi igazgatója, s ebből az alkalomból a Rimánóczy-féle vendéglőben összegyűltek a román társadalom tagjai. Egy fiatal ügyvéd felvetette az eszmét, hogy a nagyvárad-i románság adakozzék a színházalapra. Az ötlet lelkes tetszésre talált. Azonnal ívet szövegeztek s legelsőnek a jogakadémia román hallgatói jegyezték fel adományaikat: 3000 koronát írtak alá. A példa hatott. A jelenlévő urak nyomban 5000 koronát ajánlottak fel s így a színházalap pár perc alatt 8000 koronával gyarapodott. 1911. ápr. 12-én a »Poporul« nevű lugosi pénzügyintézet az ottani piacon nagy házat vásárolt, melyet egy állandó román színház céljaira szándékozott átalakítani.

1911. júl. havában Biharmegyében Banutiu Aurél színtársulata kapott játszási engedélyt. 1913. márc. 6-án Nagyváradon úri műkedvelők előadták a »Functionarul de la Domini« (A gazdatiszt) című román darabot. Írta: Petre Locustianu, román író. Pitu Ardelean és Valeria Stefanica kellemes játékkal tűntek ki, továbbá nagy hatást ért el Bibiana Nyes; a férfiak közül Radu Barcianu és Pinteru tűnt ki. Ez évben a színház-alap

tőkéje egy millió K-ra rúgott. Szept. havában a belügyminiszter engedélyt adott Antonescu Viktornak, hogy a bukaresti Nemzeti Színház tagjaiból összeállított társulatával Magyarországon körutazást tegyen és előadásokat tarthasson. Az engedély tartama három év. A román színtársulat a következő helyekre kapott játszási engedélyt: Nagyszeben, Balázsfalva, Szászváros, Szászsebes, Gyulafehérvár, Fogaras, Brassó, Arad, Brád, Abrudbánya, Nagyvárad, Nagybánya, Lippa, Belényes, Karánsebes és Lugos. A belügyminiszter által jóváhagyott program a modern román színműirodalom termékeit, elsősorban Caragiale műveit tartalmazta.

Nov. havában a színházalap-egylet eddigi elnöke, dr. Mihú János szászvárosi ügyvéd lemondott állásáról, mert nem tartották elég agilisknak. Helyébe Vajda Sándor országgyűlési képviselőt választották meg elnökké. Azonkívül beválasztották az elnökségbe Mánuit, Branistyt és Brediceanut, a román nemzetiségi párt vezető tagjait. Dec. hó elején Antonescu Viktor színtársulata, mely két hónapon át vendégszerepelt Magyarország különböző román városaiban, befejezte körútját és utolsó előadását Balázsfalván tartotta. A színészek kijelentették, hogy a románok őket mindenütt nagy lelkesedéssel fogadták, még Bihar-, Szatmár- és Szilágy megyében is. Oly anyagi eredményeket értek el, amilyenre nem is számítottak. Ekkor, hogy elhagyták az országot, kötelességüknek tartották, hogy köszönetet mondjanak Derussi György budapesti volt főkonzulnak, akinek közbenjárására sikerült a magyar kormányt rábírn arra, hogy az engedélyt megadja. 1914-ben Baila Nicolea román színész, a bukaresti Nemzeti Színház tagja kapott magyarországi színgazgatói engedélyt, ki staggione alapján kezdte meg működését. A staggione tagjai mindannyian magyarországi román úri családok fiai és leányai; számosan közülök színiiskolát végeztek, de voltak olyanok is, akik tudományos, vagy egyéb pályákat hagytak oda, hogy a román kulturális ügynek a szolgálatába álljanak. Volt néhány olyan tagja is az új román staggionnak, akik a bécsi zene- és énekekadémiát végezték s akik oszlopai kívántak lenni a staggione román operaelőadásainak.

(Erődi Jenő)

Romeo és Julia. Shakespeare legnépszerűbb szomorújátéka. Magyarra 1786-ban fordították le. Első előadása Kun Szabó Sándor átültetésében (a német Weise nyomán) Budán volt, 1793. márc. 13-án, újra 15-én, majd megismételték Pesten, máj. 15-én, amikor 45 frt 59 kr volt a bevétel. 1794. jan. 9-én Kolozsvárott is bemutatták, amiről a »Magyar Hirmondó« ezekben számol be: »A' Nemzeti Játzó Társaság Romeo és Julia nevezetű szomorú Darabot igen kellemetesen ad-elő a' mult Hétfőn. Erdemlett is számos taposásokat. Nevezetesen Őri, Kontzné és Anna Mária játzó Személyek úgy viselték magokat, hogy sok esztendőig gyakorlott Játékosoktól is elég lett volna.« (1794. jan. 28. 143. old.) Ugyancsak az erdélyi színészek előadták Debrecenben is. 1811. jan. 12-én és jún. 11-én. A Nemzeti Színházban 1844. ápr. 17-én mutatták be, Gondol Dániel fordításában, prózában. Az akkori szereposztás ez volt: Escalus fejedelem: Udvarhelyi Sándor; Mercurio: László; Paris: Szigeti József; Capulet: Udvarhelyi Miklós; Capuletné: Miskolczy Júlia; Júlia, leányuk: Lendvayné; öreg Capulet: Balogh J.; Dajka: Kovácsné; Tybald: Bartha János; Montecchi: Szilágyi Pál; Montecchiné: Bartókné; Romeo, fiuk: Lendvay; Benvolio: Szigligeti; Lőrinc barát: Szentpétery; Sámson: Telepi; György: Réthy; Péter: Morvai; Bolzszár: Hubenai; Ábrahám: Vas.

Ez évben még négyszer került színre: ápr. 17-én, 23-án, máj. 1-én és okt. 15-én. Első előadásáról a »Honderú« ezekben emlékezik meg: »Ki ne ismerné Romeo és Julia boldogtalan szerelmét, melyet a lángeszek lángesze olly utólréhetetlenül fest színművében? Hány százan, mondjuk ezen rajzolásnak már azóta szerelemvalloást, s hány vala képes csak megközelíteni is bár amaz egyetlen jelenetet, mellyben két szerető első vallomását teszi? Ki közelíté meg ama képet, melly az erkélyeni éji jelenetben festi a szerelmet, melly túlárad majdnem a költői képektől? Talán egyetlen műve sincs e nagy mesternek, a tiszta poesis dús erétől annyira át meg áthatott, mint ez. S a közönség osztani látszott véleményünket, mert kivált hölgyek igen-igen szép számmal jelentek meg e remekmű nyujtotta élvezetre

s az olly kedvezően fogadták, miszerint okunk van hinni, hogy Shakespeare művei közül alig fog egy-egy még mostanában ennél tartósban kedvező fogadtatásra számíthatni.« 1851., 1854., 1858., 1859-ben egyszer-egyszer, 1850., 1853., 1855—1856. és 1857-ben pedig kétszer-kétszer került színre e remekmű. 1853. jan. 19-én Júliát Bulyovszkyné játszotta, majd 1856-ban Fánchy Ilka kapta e szerepét, azután Munkácsy Flóra (1859), Szigligeti Anna (1860. szept. 26.), Boér Emma (1871), Rákosi Szidi (1871), Jeney Cornélia (1872), Szigligeti Ferike (1872), Bercsényiné Takács Emes (1876), Márkus Emilia (1877), Török Irma (1892) játszotta stb. Romeo szerepét játszotta: Feleky Miklós (1853), ifj. Lendvay (1856), Nagy Imre (1871), Szacsvay (1875), Mihályfi (1886), Pálfi (1891), Somló (1892), Beregi (1899) stb.

1871. ápr. 14-én Szász Károly fordítása szerint adták. Újabb fordítónk: Zsigány Árpád (1898) és Telekes Béla (1903). A mű századik előadása: 1905. jún. 4-én volt. Ekkor a főszereplők a következő művészek voltak: Beregi Oszkár (Romeo), Paulay Erzsébet (Julia), Pálfi György, Ódry Árpád, Hetényi Béla, Bakó László, Mihályfi Károly, Gál Gyula, Vizváry Gyuláné, Fáy Szeréna és Paulayné. Felújították: 1918. jún. 7. (Romeo: Beregi Oszkár, Julia: Bajor Gizi). 1923. okt. 24-én (Julia: Bajor Gizi, Romeo: Abonyi Géza). 1926. jún. 9. (Romeo: Lehotay Árpád) stb.

A Magyar Színház is műsorába illesztette: 1930. ápr. 23-án, ahol ezzel a szereposztással került színre: Romeo: Beregi Oszkár; Julia: Rosthy Magda; Montague: Dénes Ervin; Montague: Sziklai K. né; Capulet: Kemény Lajos; Capuletné: Zala Karola; Mercurio: Földényi László; Benvolio: Vándory G.; Tybald: Justh Gyula; Paris: Lázár Tihamér; Escalus fejedelem: Bondy István; Lőrinc barát: Várnai Jenő; Julia dajkája: Simon Marcsa.

1916. febr. havában a temesvári színházban Romeo szerepét Ujj Kálmáné Dinnyéssy Juliska játszotta. A mindenütt rajnógó szeretettel fogadott Shakespeare-darab a zenét is meghódította: több kiváló zeneköltő írt belőle operát. Magyarul először a »Normák«-val híressé lett Bellini Vin-

cenzo műve jelent meg a Nemzeti Színház színpadán, »Montecchi és Capuleti-párt« c. alatt 1837. nov. 28-án. Személyek: Capulet: Udvarhelyi Miklós; Julia: Éder Lujza; jegyese, Theobald: Egressy Béni; Romeo (nadrágszerep): Schodelné; háziorvosa, Lorenzo: Szerdahelyi József (aki Romani 4 felv. szövegét fordította). Még 1860-ban is adták (42-edszer), Romeo volt Voggenhuber Vilma, Julia pedig Huber Ida. A »Romeo és Julia« c. operát azután Barbier Jules és Carré Michel szövegével, Gounod Charles zenéjével bemutatták a Nemzeti Színházban, Ormay Ferenc átültetésével, 1872. jan. 27-én. Szereposztása ez volt: Escalus: Tallián János; Páris: Ernst Henrik; Julia: Pauliné Markovics Ilka; Capulet: Bodorfi Henrik; Gertrud: Kvassayné Saxlehner Emma; Tybald: Bogyó Alajos; Romeo: Hajós Zsigmond; Mercutio: Láng Fülöp; Benvolio: Kacsvinszky János; Stefano: Kocsis Irma; Gregorio: Ormay Ferenc; Lorenzo: Kőszeghy Károly. A premier 2077 frtot jövedelmezett (felemelt helyárakkal). Az Operaház is műsorába illesztette, 1886. nov. 13-án. Szereposztása: Escalus: Szendrői Lajos; Páris: Kiss Dezső; Capulet: Tallián János; Julia: Maleczky Vilma; Gertrud: Saxlehner Emma; Tybald: Pauli Richárd; Romeo: Perotti Gyula; Mercutio: Láng Fülöp; Benvolio: Vass; Stefano: Kordin Mariska; Manuela: Ábrányiné Wein Margit; Pepita: Henszler; Angelo: Dalnoki Béni; Gregorio: Szekecs Ferenc; Lorenzo: Ney Dávid. Híres vendég-Juliák voltak: a Nemzeti Színházban Hauck Minnie, az Operaházban: Bianchi Bianca, Arnoldson Sigrid, Yvonne de Tréville, Svärdström Valborg.

*

»Romeo és Juliá«-ról értékes tanulmányt írt Rakodczay Pál, a »Színészek Lapja«, 1898-iki évfolyamába.

(Erődi Jenő.)

Romváry Várady Lajos, sugó, sz. 1852-ben, Hajdúhadházon, megh. 1916. dec. 20-án, Pécsen. Színész lett 16 éves korában, Kolozsvárt. Egy ideig kórista volt a budapesti Gyapjú-uccai német színházban, ahol magyarul »fujta« a kórust, mivel nem tudott németül. Igazgató lett

1899-ben. Járt társulatával többek közt Csíkszeredán, Fogarason, Székelyudvarhelyen, Vízaknán, Szamosujvárt, Gyulafehérvárott, stb. Igazgatása előtt 1894. őszétől a Népszínháznál volt 8 évig sugó, utána pedig vidéken működött, Kövessy Albert pécsi társulatánál. Kedélyes ember volt és kitűnő sugó, aki a kedélyt a sugással is egyesítette. Híres volt a szerepezéséről. Ismerték arról az oldaláról, hogy a műsordarab előadása alatt szerepezett, miközben fejből sugott és szokása szerint közbeszúrt egy-egy humoros elszólást. Rakodczay Pál színtársulatánál, ahol sok fiatal tehetség játszott Shakespeare, minden előadás után kritikát írt a színészek játékaról — de csak saját magának. Ezek a kritikák napló formájában Kalotai László birtokában vannak. Blaháné, Küry Klára, Hegyi Aranka kedvence sugója volt. 40 éves jubileumát 1910. júl. havában ülte meg, Nagykanizsán, majd 1911. szept. 1-én nyugdíjba ment. — Neje: Kiss Emma, színésznő, sz. 1855. márc. 18-án, Ungvárt, megh. 1896. okt. 10-én, Budapesten. — 1876. aug. 16-án kezdte pályáját, Veres Lászlónál.

Róna Valér, színész, sz. 1877. febr. 16-án, Baján. Tanulmányai végeztével segédjegyző, majd 22 éves korában a Vig-színház színésziskolájának növendéke lett. Első szerződését Halmay Imrével kötötte, egy év után Polgár Béla az igazgatója, azután 1905-ben Makó Lajoshoz került, tőle pedig Krecsányi Ignáchoz. A következő igazgatója Komjáthy János, majd Sebestyén Géza (Temesvár—Buda), kinél 14 évig működött egyfolytában, egyúttal titkári minőségben is, amellet, hogy komikus epizód-figurákat játszott. 1921-ben Galgahévízen jegyzőnek választották meg.

Róna Zoltán, színész, sz. 1890. okt. 31-én, Budapesten. Iskolái végeztével festőművésznek készült, de közben mégis színész lett és Sziklai Kornél »Kis Színház«-ánál kapta első szerződését. 21 éves korában felvételi vizsgát tett az Orsz. Színészegyesületnél, mely után Kövessy Alberthez szerződött táncos-komikusnak, majd Mariházy Miklós kecskeméti színtársulatának lett egyik kedvence tagja. Itt hét

évet töltött. A világháború alatt frontkatonára volt. (L. Világháború címszót.) Leszerelés után újra vidékre szerződött. Írt több színdarabot. »A cselédgrófa«, Bem. Sopronban, 1922. »Célibátszerelem«, »Hárem gyöngye«, »Nem vagy legény, Berci«. Számos egyfelvonásos is van, írt több népdal-szöveget, kuplét. — Neje: Csillag Mária, színésznő, sz. 1902. ápr. 6-án, Szatmárnémetiben. 1924-ben kezdte a pályát. Mint társalgási színésznő ismert névre tett szert a vidéki színpadokon.

Rónai, Petőfi egyik színészi álneve.

Rónai Géza, színész, sz. 1886. okt. 6-án, Debrecenben. 1902-ben Sárospatakon kezdte a színészetet, azután Debrecenbe szerződött, később bejárta úgyszólván az egész országot. A világháború alatt a Doberdón harcolt, 13 hónapig. Működött teljes elismerés mellett Nagy Endre kabaréjában, 1924 óta a Teréz-körúti Színpad tagja volt, ahol mint epizód-komikus különösen a paraszthalakok ábrázolásával ért el számottevő sikereket. Játzott szerepei: Gonosz Pista, Mephisto, Lucifer, Flambeau (Sasfiók), Genesius (Császár és komédiás), Svengali (Trilby), Baracs Matyi (A bor), Lear király, Shylock stb. — Neje: Weisz Etel, színésznő, sz. 1881. ápr. 24-én, Kókán.

Rónai Gyula, színész, sz. 1828. jan. 6-án, Somlyóvásárhelyen (Veszprém m.), megh. 1874. szept. 6-án, Nagyváradon. A nemes Morócz-családból származott. Jogi pályára készült, de hajlama a színpadra vitte és 1845-ben már színpadon volt. Budán játszott először, a »Lorenzino« címszerepében. Atyja ezért megharagudott rá, haza vitte, azonban R. nemsokára újból visszatért a színészethez és néhány év leforgása után már mint híres tragikusról emlékeztek meg róla. 1850-ben Kilényi Dávid és Chiabay Pál egyesített társulatánál működött. 1859. ápr. 6-án a Nemzeti Színházban vendégszerepelt, a »Dózsa György«-ben és mindjárt első fellépésével meghódította a közönséget, mire a Nemzeti Színház tagja lett. 1862. febr. végétől ápr. 13-ig Hubay Gusztávnál működött, Győrött, majd Fekete Pálnál, akinél művezető volt, majd 1863 nyarán és 1864 telén Reszler Istvánnál volt szerző-

désben, Győrött. 1872. ápr. 3-án mint vendég újra fellép a Nemzeti Színházban, Peturt játszotta ekkor, 8-án a »Lowoodi árva« Rochesterjét, 12-én Lear királyt játszotta. R. igen tehetséges színész volt; hatalmas hanggal, természetes tűzzel volt megajándékozva. Egyike volt a legszerencsésebb alkatú színpadi fejeknek, írja róla Egressy Gábor, — férfias, csengő hang, szabályos termet, rugalmas lélek, gyúlékony kedély. Annaira pedáns volt, hogy az nap, midőn kedvenc szerepét játszhatta, nem is ebédelt. Művészete oly magas fokon állott, hogy Egressyhez hasonlították s ezért mindenütt tisztelet és becsület vette körül. Debrecenben, Nagyváradon, körülrajongott művész volt. Mándoky Béla búcsúztatta. Sírköteleplezése 1875. szept. 5-én volt. Az emlékkő megtört oszlop, befuttatva zöld folyondárral. Felirata: »A művész alkotásaiban halála után is él. A megtört oszlop hű jelképe életének.« — Jobb szerepei: Lear király, Lugarto gróf (Chantilly-éj), Ralph (Londoni koldusok), Moor Ferenc (Haramiák), Macbeth, Shylock, Othello, Petur, III. Richard, Károly király (Margot), Claude Frolo (Notre Dame), Balassa (Török János), XI. Lajos (Gringoire), Mortsauf (Völgy lilioma), Essex gróf, Gritti, Julius Caesar, Brankovics György, Alba herceg stb. — Neje: Prielle Lilla, színésznő. (L. o.) Leánya: Rónai Mari, színésznő. 1862—1864-ben Győrött működött. 1871. jún. 13-án fellépett Nagyváradon, III. Richardban, — majd mint debreceni színésznő, a »Fernando« c. dráma Georgette szerepében mutatkozott be. (Lásd: »Debrecen—Nagyvárad Értesítő«, 1871. 45. szám.) 1877. okt. 4-én házasságot kötött Kiss Béla miskolci színésszel. (Erődi Jenő.)

Rónai Gyula, színész, sz. 1861-ben, Szelevényen, Jászkunszolnok m., megh. 1896. dec. 11-én, Szegeden. Tanulmányait a színészakadémián végezte, ahonnan Kolozsvárra hívták, azután Pécsre szerződött, végül Szegeden aratta sikereit. Kiváló jellemszínész volt. 1895-ben nyugdíjba ment. — Neje: Balogh Etel, színésznő, sz. 1865-ben, az abaujmegyei Szina községben. 1884. okt. 1-én lépett színpadra, Feleky Miklósnál. Egy év múlva Csóka Sándor tagja, kinél 1891-ig működött. 1886. jan.

havában Kolozsvárott R. felesége lett. 1888. jún. 9-én mint vendég fellépett a Népszínházban, a »Strogoff Mihály« c. szmü Nádia szerepében, amikor ezt a kritikát kapta: »Szép megjelenés, eleven temperamentum és rokonszenves természetesség kvalifikálják arra a szerepkörre, mely a Népszínházban olyan hézagos képvisellettel bír.« (»Pesti Hirlap«.) Utóbb férje mellett Szegeden a nagy drámai hősnőket játszotta. 1899. június havában Toponarszki Uros szerbkeresztúri községi jegyzővel jegyben járt.

Rónai Imre, színész, sz. Budapesten. Itt végezte 19 éves korában a színésziskolát. Színpadra lépett Besztercebányán, özv. Veszprémy Jenőnél, 1898-ban. 1901-ben Krecsányi Ignác tagja, 1908-ban Heves Bélához szerződött, 1910 őszén Mezei Béla győri színtársulatának az egyik előkelő nevű művésze. 1914-ben Pécsre kapott meghívást. Itt ülte meg 25 éves jubileumát, 1923. máj. 18-án, a »Pacsirta« c. operett Pali bácsijában. Pécsi színészkedése alkalmával alapítja ott a »Pannonia Színpad« c. kabarét, melynek három évig igazgatója, jóhírnevének megteremtője. — Neje: Utassy Putnik Izabella, színésznő, aki 1918 óta nem működik, fia Rónai Béla, a Szegedi Városi Színház tagja.

Rónaszéki Béla, színházi rendező, sz. 1891. szept. 22-én, Budapesten. 1910-ben Solymossy Eleknel tanult. Első szerződését 1913-ban, Székesfehérvárra kapta, azután a Magy. Kir. Operaház kötelékébe szerződötték, mint ügyelőt. Ebben a minőségben három évig volt tagja az Operaháznak, mely idő alatt több szépirodalmi cikke jelent meg.

Rónaszéki Gusztáv, színész, sz. 1854-ben, Királyvölgyben (Máramaros m.), megh. 1913. febr. 28-án, Budapesten. Atyja Kirchbaum Gyula, anyja Czauncer N. (megh. 1888. márc. végén, Zsolnán.) Gyógyszerésznek készült és oklevelének megszerzése után lépett a színipályára, 1871. febr. 14-én, Huszton, Miklóssy Gyulánál. 1880-ban Aradon, 1883-ban Krecsányi Ignácnál, 1886-ban a Népszínháznál, 1887—1889-ben Valentin Lajosnál, 1890-ben Feld Zsigmondnál, 1891-ben

Csoka Sándornál működött. 1891. jan. 11-én Székesfehérvárott megülte 20 éves jubileumát »A betörők« c. népszínművében. 1896. jan. Aradon 25 éves jubileumát ülte meg. Ezután a debreceni színház művezetője volt. 1896-ban a Víg-színház megnyitásakor ő is a fővárosba szerződött és tagja is maradt a Víg-színháznak mindaddig, amíg betegsége ágyba nem döntötte. Intelligens, sokoldalú színész volt s tevékeny részt vett a Színészegyesület munkálkodásán is, hol később alelnökké választották meg. A Víg-színház színésziskolájának kezdetől titkára volt, majd amikor az iskola a Színészegyesület kezelésébe ment át, akkor Rónaszéki lett az igazgatója. Vidéki működése idején (1882. aug. 13-án) alkalma volt a Népszínházban vendégszerepelni, a »Vereshajú« c. népszmü Veréb Jankó szerepében, amide ezt a kritikát kapta: »Ügyes, gyakorlott színész, eleven mozgású, hangjának meg van a vastag komikumhoz nélkülözhetetlen érdessége és ereje.« (»Pesti Hirlap«, 1882. augusztus 14.) — Első neje: Szentesy Vilma, színésznő. Második neje: Rostagni (rosztányi) Irén (azelőtt Karikás Józsefné), színésznő, sz. 1863-ban, Pesten. Színipályára lépett 1883. szept. 16-án, Nagy Vincénél. 1896-ban a Víg-színház tagja lett. 1915. jún. havában nyugdíjazták. Házasságuk 1887. aug. 29-én volt, Máramaroszigeten. (R-né atyja: R. Alajos, olasz származású rajztanár, megh. 1886. jan. 16. Budapesten.) Leánya: R. Irén, színésznő, 1908-ban Kecskeméten működött, onnan máj. havában a Víg-színház szerződött, ahol máj. 3-án mutatkozott be a »Szatir« c. szmü Suzanne szerepében. R. Gusztáv színművei: »A betörők«, f. v. népszmü 3 felv. Bem. 1890. jún. 8. Budai Színkör. »Királyi tréfa«, operett 2 felv. Zen. szerz.: Norgauer Ágost. Bem. 1892. ápr. havában, Pozsonyban, Krecsányi Ignác színtársulatánál. »A dadai uzsorás«, népszmü 3 felv. Bem. 1893. júl. 16. Budai Színkör. »A paradicsom« (Huszárosan), operett 3 felv. Zen. szerz. Barna Izsó. Bem. 1894. aug. 31. U. o. »Ördögűző huszár-tiszt«, vj. 1895. Nagyvárad. »Vasárnap délután«, énekes boh. 3 felv. Zen. szerz. Barna Izsó. Bem. 1896. ápr. 12. Városligeti Színkör. Egyéb színműve: »A mama

bárót akar», vj. 3 felv. 1875. Székesfehérvár. »Házasság a börtönben«, vj. 3 felv. 1886-ban adták Debrecenben, Balogh Gusztáv zenéjével. »Asszonyok bűne«, népsz. 4 felv. 1889. ápr. 4. Népszínház. »Tyukodi Lőrinc és familiája«, boh. 3 felv. 1889. júl. 22. Budai Színkör. »A méltóságos csizmadia«, boh. 3 felv. 1895. Nagyvárad. »Bimbófealés«, monolog. Arad. 1895. (Erdős Jenő.)

Rónaszéky Lajos, vitéz, színész, sz. 1886. dec. 10-én, Zólyomváralján. Középiskoláit Besztercebányán végezte, majd színész lett. Kiválóbb szerepei: »Cifra nyomorúság«-ban: Mádi Simi, »Takarodó«-ban: Volkmann, őrmester, »János vitéz«-ben: Bagó stb. A háborúban 45 hónapig teljesített arcvonalbeli szolgálatot, számos kitüntetést szerzett, majd 1927-ben vitézzé avatták. Jelenleg a jászberényi Kultúr-Színpad agilis rendezője.

Rónay Gyula, (zombori), sz. 1888. ápr. 6-án, Nagybecskerekén (Torontál vm.). Középiskolai tanulmányait a kalksburgi, majd a kalocsai Jézustársasági és a szegedi kegyesrendi gimnáziumban végezte. Utána kereskedelmi főiskolai tanulmányokat végzett és kereskedelmi doktorátust is szerzett a lipcsei egyetemen. Ezután az Osztrák-Magyar Bank tisztviselője lett. 1922-ben megalapította Budapesten az akkori Helikon mozgóképszínház helyiségében az Irodalmi Színházat, amelyet szerződés nélküli színművészek bevonásával nagy sikerrel vezetett. Ez a színpad adta a magyar színművészetnek többek között Gyöngyösy Erzsit, Maklár Zoltánt, Pethes Sándort és Dénes Györgyöt. A nagy sikerűnek ígérkező színházi vállalkozás azonban a helyiség bérletének meg nem újítása miatt derékban kettétört. 1924-ben Csanád vármegye törvényhatóságának színi- és színművészeti bizottsága megbízta őt, hogy úgy a Kiss Árpád színiigazgató vezetése alatt működő makói Hollósy Kornélia Színházat, mint a vármegye minden akcióját ellenőrizze és irányítsa. Ezen három esztendőre szóló megbízatásnak a legnagyobb meglepéssel tett eleget. Beutazta az egész kontinenst, Délamerikát, Afrikának és Ázsiának nagy részét. Utazásai közben mindenütt a színművészettel kapcsolatos kérdéseket is ta-

nulmányozta, hogy azokat hazájában a köz érdekében tudja értékesíteni. Irodalmi működését 1917-ben kezdte meg az »Incognito« c. három felvonásos vígjátékkal, amely Budapesten könyvalakban is megjelent. Ezt a darabot legelőször 1919-ben a kiszombori (Torontál m.) úri műkedvelők társasága adta elő. A darab később 1922-ben az Irodalmi Színházban is tizenötöször került előadásra. Második darabját az »OMHÉV« c. négy-felvonásos komédiát 1918-ban írta. 1920-ban fejezte be harmadik darabját, a »Vezető« c. 3 felvonásos társadalmi színművét, amely később »Nemes vér« címen egyfelvonásos alakban 1925. máj. havában a Fővárosi Operett Színházban került színre, a budapesti úri társaság műkedvelő tagjainak előadásában, színészi jótékony célra. Ugyanezt a darabot ugyanebben az évben a makói Hollósy Kornélia Színházban is előadták, műkedvelők, jótékony célra. R-nak még két színdarabja áll készen előadásra. Az egyik: »Mimóza«, játék 4 felv. Német nyelven is előadásra készen áll a szerző átdolgozásában, a másik »Tisztító tűz« c. játék 4 felv. Színdarabjain kívül még a következő művei jelentek meg: 1924-ben zombory Rónay Jenő Torontál vm. főispánjának hátrahagyott iratai, 1925-ben »Egy reménytelen ifjú végzetes tragédiája«, 1926. évben »Budapest—Buenos Ayres«. Utazásom a spanyol és portugál nyelvű, Ó- és Újvilágban.« Mind a három műve az Arany János nyomdai rt. kiadásában jelent meg.

Rónay Zoltán, dr. (aranyosmaróthi), miniszteri tanácsos, sz. 1875-ben, Aranyosmaróthon (Bars m.). Jogi tanulmányainak befejezése és rövid bírósági szolgálat után 1902-ben neveztetett ki a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumba miniszteri segédfogalmazóvá. Szolgálati idejének túlnyomó része, elnökségi osztálybeli szolgálatán kívül, a miniszterium művészeti ügyosztályában telt el, hol ez idő szerint is a képzőművészeti ügykör előadója. Mint az ügyosztályfőnök állandó helyettesének azonban eme minőségében gyakran nyílt alkalma a színművészeti ügyekkel való foglalkozásra, amelyek iránt mindenkor nagy megértést és szeretetet tanúsított.

Rondella = Kerek Őrtorony. Régente Pest (még a XVI. században is) falakkal volt körülvéve, a keleti fal ott végződött, ahol ma a Váci ucca végződik, ott volt a Váci-kapu és közel hozzá volt egy saroktorony, ennek a neve kőralakjánál fogva: rondella, azaz: rondella. (Nem meszet volt tehát a rondella, amint sokan magyarázzák.) Mint a pesti németek színház-helyisége 1774. aug. 14-én nyílt meg. Ekkor Berner Félix játszott itt gyermek-társulatával. Volt benne: 18 páholy, 49 zártszék, a földszinten és a II. emeleten karzat. Elfért benne: 500 néző. A rondella-színház a város tulajdona volt, az adta bérbe. 1807-ben már magyar előadásokat is tartottak itt. A színház magyar tagjai ez időben: Láng Ádám, Benke József, Sáska János, András Elek, Murányi Zsigmond és neje, Kántor Gerzson, Sáskáné, Kemény, Garzó, Rehákné Moór Anna, Simén Borbála stb. 1812. febr. 8-án zárult a németek részéről. A bécsi udvar rendeletéből — nehogy a magyarosodás előmozdítója lehessen e színház — a helytartótanács 1814. jún. havában elárverezték az épületet, majd 1815-ben lebontották. (A színháznak Ó-theátrum is volt a neve.) (Erődi Jenő.)

Rósa János. Az aradi színészet lelkes pártfogója volt, 1849-ben nagy áldozatot hozott a helyi magyar színészet megteremtéséért.

Roselle Anne, magyar énekesnő. (L. Gyenge Anna).

Rosen (Dufek) Julius, német vigjátékiró, sz. 1833. dec. 8-án, Prágában, megh. 1892. jan. 4-én, Görzben. Nálunk is bemutatott színművei: »Garibaldi«, boh. 1 felv. Megjelent a debreceni »Színházi emlely« 1868. évi kiadásában, a 11. oldalon. »A pénzügyminiszter jobb keze, azaz: plus-e vagy deficit?«, vj. 3 felv. (Eredeti címe: »Kanonenfutter«). Bem. 1869. nov. 13. Budai Népszínház. »Nagyás hóbertja«, boh. 3 felv. Ford. Kuliffay Ede. Bem. 1878. máj. 12. Nemzeti Színház.

Roskoványi Ágoston, nyitrai püspök 1884. okt. havában a helyi színház építé-

séhez 40.000 téglát adományozott, a színház fűtéséhez pedig ingyen fát ajánlott fel.

Rosmersholm, dráma 4 felvonásban. Irta Ibsen Henrik. Bem. Aalberg Ida (L. o.) finn társulata a Magyar Színházban, 1907. november 30-án. Személyek: Rosmer Johannes, Rosmersholm tulajdonosa, volt pap: Elo Kosti; West Rebekka: Aalberg Ida; Kroll, rektor; Rosmer sógora: Välsalmi Heikki; Brendel Ulrik: Laakso Reino; Mürtensgård Peder: Braxén Kaarlo; Welset asszony Braxén Helmi.

A Nemzeti Színház színre hozta: 1917. ápr. 14-én. Szereplők: Rosmer: Ödry Árpád; West Rebekka: Márkus Emilia; a többiek: Gál Gyula, Somlay Artur, Demjén Mari. A darabot Ambrus Zoltán fordította. Ibsen-ciklusok alkalmával a darabot több ízben felújították; Forgács Rózsi Kamaraszínháza is bemutatta. (1923. dec.)

»Rosmersholm« több, mint dráma és több, mint modern. Modern tragédia, sőt még talán annál is több: ez maga a modern tragédia, amely ilyen tökéletesen csak Ibsennek sikerült és neki is csak egyszer. Tragédiát írni, mai, modern emberekről, akik egész életüket egy vagy két szobában élnek le s akik életük legválságosabb pillanataiban egy asztalnál ülnek, egymással szemben, akik úgy érznek és úgy beszélnek, mint mi: ez a legnagyobb és a legnehezebb feladat, amelyet drámáiról maga elé tűzhet. Ibsen maga elé tűzte és a »Rosmersholm«-ban megoldotta.

Mi Rosmersholm? Egy régi úriház, egy régi család tulajdona, amelynek utolsó gazdája Rosmer lelkész, a család utolsó sarja. Ebben a régi úriházban nem hal meg soha a múlt, van is róla egy babona, hogy a halottak »rohanó fehér paripák alakjában visszajárnak«. Rosmersholmon a halottak nem tudnak elszakadni az élőkől és az élők nem tudnak elszakadni a halottaktól.

De ha egy kicsit jobban megnézzük ezt a Rosmersholmot, igen hamar rájövünk, hogy ez a hely nem északon van, nem Ibsen hazájában, vagy nem csak ott, hanem itt, minálunk, sőt, mi több: mibennünk. Minden gondolkodó és érző ember lelkének van egy kényes, titokzatos pontja, ahol régmúlt idők eszméi és érzései, örökségei és hagyó-

mányai kereszteződnek. Egy pont, ahol a régi babonák is élnek, ahol a múltból hazajáró lelkek találkoznak. Minden gondolkozó és érző modern ember lelkében van egy pont, amelyet nem lehet megmodernizálni, ahol a legradikálisabb és legszabadgondolkozóbb ember ép oly ösztönös és babonás, mint az a parasztdajka, akinek a tején fölcsperedett.

Rosmer lelkész, az utolsó Rosmer, egy rendkívül erős akaratú nőnek a hatása alatt hiába válik szabadgondolkozóvá, hitehagyottá (a szónak abban az értelmében, hogy örökölt vallásához hűtelenné válik), mihelyest rájön arra, hogy első feleségének öngyilkosságában neki is része van, bár ő maga nem tett semmit és nem tudott semmiről, a Rosmerek örökletes finom és kényes lelkiismerete felébred benne és csak megdöbbenéssel és rémülettel tud arra a nőre nézni, aki ambícióból és utána való szerelmi sóvárgásból az első feleségét úgyszólván halálba kergette. De maga ez a nő is — West Rebekka — Rosmersholm végzetes hatása alá került. És mikor az első feleség halála után azt hitte, hogy most már elérte célját: éppen akkor került legmesszebbre attól. Amíg ő Rosmer lelkészt megismertette és átítatta a modern, szabadgondolkozó eszmékkel, ugyanakkor ennek az embernek a naiv, tiszta, gyermeki lelke őt magát is átalakította. Rebekka halálba kergette Rosmernét, hogy elfoglalhassa a helyét és amikor Rosmer ezt a helyet fölkinálja neki: Rebekának Rosmer hatása alatt felébredt *büntudata* nem engedi meg, hogy elfogadja azt, amire föltette az életét. Ez a jelenet — olyan megrendítő és olyan nagyszabású, hogy az egész modern drámairodalomban — a második felvonás végén hiába keressük párját.

Az ilyen tragédia a legnagyobb feladatot rózza a színészre: a természetesség és a közvetlenség, az egyszerűség és a mesterkéletlenség maszkjában a legnagyobb, a sorsdöntő érzéseket követeli meg tőlük. A legkisebb pózolás, a legcsekélyebb színészkedés megrontja a hangulatot. Kiveszi a szavukból az igazságot és az erőt. A magas, sőt a legmagasabb tragikai iskola fogásai és mesterkedései itt nem érnek semmit. Hiába emeli a színész a hangját, hiába áll föl emelvényre, hiába berzenkedik és hiába ágál: — itt csak a legmélyebb és legvaló-

dibb *áté és az* a kulcs, amelyre megnyílnak a kapuk. A legbensőbb átélés és a legpuritánabb kifejezés, a legnagyobb belső fölszereltség és a legteljesebb külső leszereltség: ez az a mód, ahogy Ibsen-tragédiát játszani lehet és kell. (Hevesi Sándor.)

Rosos Gizella, színésznő, sz. 1883-ban, Budapesten. Színésznő lett: 1906-ban. (A Nemzeti Színház tagja.) Főként epizód-szerepekben ért el sikereket.

Ross Jenő, színész, sz. 1890. aug. 28-án, Győrött. Színész lett 1910-ben. Sok siker mellett működött Faragó Ödön kassai társulatánál, azután 1916-ban a Modern Színpad tagja lett. Onnan újra vidékre szerződött.

Rossi (rosszi) Ernesto, híres olasz színész, sz. 1829-ben, Livornóban, megh. 1896. jún. 4-én, Pescarában. Polgári családból származott, — ügyvédnek szánták a szülei, de már gyermekkorában viaszalakokat készített és azokat egy kis színpadon járatta, verseket szavalt hozzájuk és kedves mozdulatokkal mulattatta velők a környezetét. Midőn színész lett (1846.), Modena nevű mimikust választotta példányképül. 1855-ben Párizsban vendégszerepelt, 1857-ben Bécsben. Hozánk 1874. febr. 3-án látogatott el, a német színház vendége volt, »Othello«-ban, febr. 4-én »Kean«-ben, majd »XI. Lajos«-ben. 1879. jan. 16-án újra a főváros vendége volt (»Re Lear«), majd tíz év után (1889. jan. 24-én, a Népszínházban) és 1895. március 29-én vendégünk volt. Ez utóbbi alkalommal újra a »XI. Lajos«-ban lépett fel, a Városligeti Színkörben. A magyarokat nagyon szerette, többször elragadtatva nyilatkozott Budapest szépségéről, lakóinak kedvességéről. (»Pesti Hírlap«, 1896. jún. 5.)

Rossi Rosina, operaénekesnő, sz. 1878. nov. 25-én, Budapesten. Mint a csernovici színház tagja 1910. júl. 13-án vendégszerepelt a Budai Színkörben, a »Rigoletto«-ban, midőn Gildát énekelte, mely után Krecsányi Ignác szerződtette. Fellépett Temesvárott is, ahol a »Bohémélet« c. operában mint Mimi, szintén elragadta a közönséget pompás énekművészetével. 1914. jún. havában a Népopera vendége

Réthy Mihály

Révész Ferenc

Révész Ilonka

Révész Lajos

Rexa Dezső (nemeskuthi)

Ribáry József

volt. Azóta ő is, mint férje: Erényi Antal, énektanár.

Rossini (rosszini) Gioachino, híres olasz zeneszerző, sz. 1792. febr. 29-én, Pesaróban, megh. 1868. nov. 14-én, Párizsban. Már gyermekkorra tele volt muzsikával és szép hangjának kiképzésére elküldték Bolognába, Angelo Tesseihez. Hamarosan áttért azonban zeneszerzői próbálkozásokra és több operai kísérlete után »Tankréd«-je a velencei Feniceben került előadásra, majd »Az olasz nő« Algériában és végre 1816-ban életének legteljesebb értéke, a »Sevillai borbély«, az az olasz buffo-opera, amely még ma is teljes frissességében és népszerűségében uralkodik a zenei színpadokon. Termésének gazdagságát semmi sem bizonyítja jobban, mint hogy még ugyanebben az esztendőben három operát írt: »Othello«-t, »Hamupipóke«-t és »A tolvaj szarká«-t. Közben egy bukása is volt. A »Semiramis«-t Velencében 1823-ban nagyon rosszul fogadták. (De egy-egy áriáját ma is éneklik.) Népszerűsége ekkor már olyan nagy volt, hogy mikor Itáliától elkedvetlenedve Londonba ment, öt hónap alatt hangversenyekkel és zeneórákkal tízezer font sterlinget keresett. Még ugyanebben az esztendőben Párizsban találjuk, ahol az olasz színház igazgatását veszi át, a színházat azonban, adminisztratív dolgokban való teljes tájékozatlansága miatt két év alatt a csőd szélére juttatta. Kárptólul jól jövedelmező színekurát kapott: főzeneintendánsá és főénekelőfelügyelővé nevezték ki, húszezer frank évi díjjal. A júliusi forradalomban elvesztette állását és később csak pör útján tudta elérni, hogy évi hatezer frank nyugdíjat fizessenek neki. Párizsban írta meg utolsó operáját, az erősen franciás ízű »Tell«-t. Ezzel szakított is az operairodalommal és 1829-től élete végéig, tehát harmincegy esztendőn át csak egyházi muzsikát írt, azt is keveset. Ebből az időből való híres »Stabat Mater«-je, néhány templomi darab és cantate. Egy ideig megint Olaszországban élt, de meghalni visszatért Párizsba. A Père-La-Chaiseben temették el, de ott csak rövid ideig pihent: onnan Firenzébe szállították és a Santa Croce templomban temették el. Rossininak a már említett operákon kívül még

harminchárom dalműve maradt. — Mikor Pesten a Nemzeti Színház megnyílt: első operája a »Sevillai borbély« volt. 1837. aug. 29., u. e. volt 1884-ben ott az utolsó operaelőadás tárgya is. Ott még színre került a »Hamupipóke« 1858. július 26.: »Othello« 1842. ápr. 26. (1. ezt) és »Tell Vilmos« 1856. máj. 9. óta. A M. Kir. Operaház is sietett műsorába iktatni ezeket: »A sevillai...«-t 1884. okt. 25., »Tell...«-t u. a. hó 2-án.

(Kereszty István.)

Rostand (rosztan) Edmond, fr. költő, sz. 1864. ápr. 1-én, Marseilleben, megh. 1918. dec. 3-án, Párizsban. Az irodalom terén egy verskötet volt a székkfoglalója, majd a Comédie színpadán aratta sikereit. Az ő neve a poézisban az előkelőséget, az eleganciát, a kellemet jelenti. A legigazibb széplélek volt, eltűnődő, elmerengő szellem, aki az őszi hervadásnak is csak a báját érezte. A legtisztább romantika érvényesül a műveiben, az, amelyik örök marad, mint maga az emberi érzés. Nem átható, megremegtető kürtzengés volt a költészete, hanem a pásztor-síp álmodó, lágy szava, vagy a szelid, méla holdsugár, amely végigrezeg a bűgő fenyvesen. Csodálatos érzékenységű, finom hangszernek mutatkozott a kezében a vers, amelyen olyan virtuozitással játszott, mint csak kevesen. Corneillenak, Racinenak egyenes leszármazottja ő, akinek az anyag szerencsés megválasztása, elgondolása és a drámai fölépítés mellett külön nagy érdeme az elragadó, tündöklő dikció, amely a magyar nyelvben mesteri tolmácsolóra lelt Ábrányi Emilben. Nálunk is bemutatott színművei: »Cyrano de Bergerac«, dráma. (L. o.) »A regényesek«, vj. 3 felv. Ford. Telekes Béla. Bem. 1903. ápr. 3. Nemzeti Színház. »A napkeleti királykisasszony«, verses dr. 4 felv. Ford. Benedek Marcell. Bem. 1904. máj. 28. Nemzeti Színház. »A sasfiók«, dráma. (L. o.) »A fehér vacsora«, mesejáték. Ford. Kosztolányi Dezső. Bem. 1919. nov. 7. Madách Színház. »A samarai asszony«, dr. Ford. Telekes Béla. Bem. 1921. jan. 21. Várszínház.

Roszner Ferenc, magyar születésű, európai hírű tenorista, sz. 1799. aug. végén, Vácott, megh. 1841-ben, Stuttgartban. Atyja — nem, mint német lexikonok

írják, tiszt — Rosznik nevű ötvösmester volt, aki fiát ugyan 15 éves koráig tanította a kegyesrendiek gimnáziumában, de kereskedőnek szánta, s — noha a fiú már kitűnt a templomi énekekben — Bécsbe inasnak egy kereskedő barátjához küldte. Ez azonban a Szt. István-dómban hegedült, mint nagy zeneértő támogatta R. tehetségét, akit tanítottatott is. A 20 éves R., már némethangzású néven, egy nyilvános fellépésén olyan sikert aratott, hogy Weigl József udvari karmester szerződtette és tovább képezte énektudását. Fioravanti »Falusi énekesek« c. operájában, majd Rossini »Tolvaj szarká«-jában stb. lépett fel R. — Három év multán az Operaház új bérlője új személyzetet hozott magával, R. Amsterdamba ment. 25 éves korában Braunschweig, 1829-ben már London ünnepelte szép lírai tenorját. Ismét Amsterdam, majd a szintén magas színvonalú kasseli opera következett, ezt azonban nemsokára feloszlatták, így jutott R. végre Stuttgartba. »Németország legnagyobb tenoristája volt«, írja egy német zenei lexikon; egy másiknak egykorú munkatársa pedig: »Sohasem hallottam édesebb, kellemesebb hangot«. — Váci jó forrásból tudjuk, hogy családját külföldről nagy szeretettel támogatta, tehát aligha tagadta el származását. (*Kereszty Is'ván.*)

Rossz közönség az, amely nem rokon-szenvez az előadó színésszel, nem nevet ott, ahol a színész megneveztetésre törekszik, nem reagál a színész sírására, közönyös marad a hatásos résznél, nehezen melegszik fel, holott az együttes produkciója semmi kívánni valót nem hagy maga után; — ellentéte a: jó közönség. (L. o.)

Rothauser Teréz, operaénekesnő, mezzoszoprán, sz. Pesten. Éneket Bellovics Imrénél tanult, színpadi játékot Ujházi Edétől. A Budapesti Zenekedvelők Egyesületének hangversenyein tűnt fel (Schumann: Faust), majd Bécsben énekelt (Haydn: Az évszakok). 1887. júniusában a lipcsei városi színház szerződtette, 1889. ápr. óta a berlini udv. operában II. Vilmos császár kitüntetett énekesnője lett; itt ülte meg 25 éves jubileumát, 1914. júniusában. Legjobb szerepeiben a M. Kir. Operaházban is fellépett: 1905. márc. 31. »Mignon«, ápr. 3. és 6. »Carmen«. Szerepei

még: Donna Elvira (Don Juan), Djamilah, Dorabella (Cosi fan tutte) stb.

Rothschild Henry báró, fr. színmű-író. Nálunk is bemutatott műve: »Rampe« (A rivalda), szmü 4 felv. Előadták a Vigszínházban, Després Suzanne vendégszereplő társulatával, 1911. okt. 16. A kolozsvári színtársulat Magyar Színházi vendégszereplésekor szintén előadta, 1912. máj. 5-én, délutáni előadás keretében.

Rott Sándor, komikus-színész, sz. 1868-ban, Budapesten. Első szerződése a Folies Caprice-hoz kötötte, ahol egy egész emberöltőt töltött, nagy népszerűsége tőle szert és híres partnerével, Steinhart Gézával Budapest legismertebb művészei közé emelkedett. Vendégszerepelt több ízben Bécsben is és ott is elsőrangú komikusnak bizonyult. Leghíresebb szerepe a »Klabriász-parti« kibice volt, mellyel sokszor megnevettette a publikumot. Tíz éven át önálló színgazgató volt a fővárosban. 1927-ben a Fővárosi Operett Színházban az »Ábris rózsája«-ban nagy sikert aratott. 1928. szeptember 3-ától állandó vendég volt az Andrássy-úti Színházban, ahol Zilahy Lajos »Pelikán« c. kis darabjában új oldalról mutatkozott be: tragikus szerepet játszott és ezzel is frappáns sikert ért el. — Fia: Rott Ferenc, kiváló táncos-színész, elismert táncoktató, sz. 1901-ben, Budapesten. 1921 óta színész.

Rotter Gizella, operaénekesnő, szoprán, sz. 1866-ban, Fegyverneken (Szolnok m.) Nagyváradon iskolázott, majd az Orsz. Színészakadémiát végezte. 1884—1903. szept. 30-ig a M. Kir. Operaház elsőrendű tagja volt, Liszt F. »Szent Erzsébet«-ének ideális ábrázolója. Midőn 1884. jún. havában az operai tanfolyamon vizsgázott, ezt a kritikát kapta: »Gyönyörű színpadi alakja, szabályos, kifejezésteljes arca, szép csengésű terjedelmes és moduláció-képes orgánuma, mely minden rétegében egyforma erősen hangzik, olyan előnyök, amelyeket ritkán találunk énekesnőben egyesítve.« (»Pesti Hirlap«, 1884. júl. 2.) Mager százados vette nőül. Főbb szerepei: Éva (Mesterdálnokok), Agata (Bűvös vadász), Grófnő (Figaro lakodalma), Mara (Brankovics György), Margaréta (Faust) stb.

Rotter Irma, a Nemzeti Színház prima ballerínája, sz. 1841-ben, Kassán, megh. 1913. ápr. 17-én, Budapesten. Édesapja honvédkapitány volt s mint ilyen végig küzdötte az 1848—49-iki szabadságharcot, melynek végén a harcmezőn kapott sebeiben meghalt. Özvegye, három leány és egy fiúgyermekével maradt hátra. Kassán egy jótékony célú műkedvelő előadáson a hat éves Irma, táncával, hallatlan föltűnést keltett. Az előadást a kassai arisztokrácia rendezte s a táncok betanítására Bécsből hozatták el Mayer akkori híres táncmestert. Ennek a táncmesternek a tanácsára Kassa előkelőségei gyűjtést indítottak s a saját költségükön fölküldték Rotter Irmát Pestre, a Nemzeti Színház tánckarába, ahol neveltetéséről és tanítatásáról gondoskodtak. A fiatal növendék tizennégy esztendőskorában Campilli balletmester vezetése alatt már a Nemzeti Színház első táncosnője volt. Első önálló szerepe Verdi: »Guzman Johanná«-jának »4 évszak« balletjében volt: a tavaszt személyesítette meg. 1865-ben a bécsi udvari operához hívták meg, onnan azonban egyre hazavágyott s Radnótfáy intendáns meghívására 1869-ben ismét visszaszerződött Pestre és jan. 12-én fellépett a »Don Carlos«-ban s nemsokára a legnagyobb diadalait aratta, itt 1879. márc. 29-én mint »Sylvia« búcsúzott. 1885-ben ment férjhez Peterdy Lajoshoz, a Magyar Földhitel Intézet osztályfőnökéhez s a Magyar Színház Részvénytársaság elnökéhez, akivel halála napjáig boldog házasságban élt. A főváros díszsírhelyet adományozott az érdemes művésznőnek a kerepesi-úti temetőben, ahol a sírt a szépséges táncművésznő mellszobra díszíti.

Roubal (rubál) Vilmos, a Magy. Kir. Operaház karigazgatója. Az intézethez 1898-ban szerződött. Működését a zenekarban kezdette, majd korrepetitor lett és innen került az énekkar élére (1913. okt. 28.), ahol évtizedek óta kiváló tehetséggel, változatlan buzgalommal és kitűnő eredménnyel végzi nagyértékű munkáját. A kórusok magas színvonalát az ő szakértelmének, komoly, céltudatos vezetésének köszönhetjük. Roubal Vilmos mint énektanár is elsőrendű. Nála tanult Rózsa S. Lajos, Sebeők Sári, Pataky Kálmán, Ti-

hanyi Vilma és egész sor neves énekes. 1928. ápr. 28-án 30 évi tagsága ünnepe alkalmával a kormányzó legfelső elismeréssel tüntette ki. Fia:

Roubal (rubál) Vilmos ifj., a M. Kir. Operaház első korrepetitora, sz. 1905. ápr. 30-án, Budapesten. Zeneakadémiai végzettsége után a Városi Színház szerződött, 1919-ben. 1922-ben nevezték ott ki karmesternek, 1924-ben hívta meg az Operaház. 1925. decemberében vezényelte az Operában először a »Mályvácska kisasszony«-t. 1927-ben a Filharmoniai tagokból alakult simphónikus zenekart vezényelte. Jelenleg az Operaház tagja.

Routine (fr.) = rutin, a. m. gyakorlat, jártasság, ügyesség, tapasztaltság, otthonosság. Ha a színész könnyedén mozog a színpadon, ha elfogódottság nélkül tesz-vesz, arra azt mondják, hogy rutinos színész.

Rovetta Gerolamo, olasz író, sz. 1854-ben, Bresciában, megh. 1910. máj. 8-án, Milanóban. Nálunk több darabját mutatták be. Ezek: »A becstelenek«, (»l'disonesti«), ford. Radó Antal és Hegedüs György. (Deréki Antal is lefordította.) Bemutatták a Vígszínházban, 1896. dec. 1-én, melyben Gál Gyula döntő sikert aratott. »Excellenciás papa«, szmü 3 felv., ford. Balla Ignác. Bem. 1908. máj. 22., Kolozsvárott.

Royal English Burlesque Company (rajel inglis bürleszk kampeni) angol színtársulat 1892. szept. 19-én kezdte meg vendégszereplését Budapesten, a Városligeti Színpadon.

Rózsa, vj. 3 felv. Irta: Szigligeti Ede. Bem. a Nemzeti Színház, 1840. nov. 30-án, Lendvaynéval a címszerepben. A Belvárcsi Színház műsorába illesztette: 1919. nov. 27-én, ahol Simonyi Mária játszotta a címszerepet.

Rózsa Dezső, író, sz. 1885. márc. 19-én, Budapesten. Tanulmányait Budapesten, Oxfordban és Párizsban végezte. A budapesti Pázmány Tudományegyetem lektora, Marlowe »Faust«-jának fordítója. Különösen Shakespeare - tanulmányaival

tűnt ki. A Kisfaludy Társaság, Shakespeare-bizottságának tagja. Munkája: »Ál-shakespeare-i drámák«. A »Budapesti Szemlé«-ben egyéb angol drámáiról tanulmányokat is írt.

Rózsa Gyula, a Magyar Kir. Operaház jegypénztárosa, sz. 1847-ben. 1875-től hét esztendeig a gypaju-uccai német színház pénztárosa volt, Swoboda Albin igazgatása alatt, majd 1882. ápr. 1-én báró Podmaniczky Frigyes akkori intendáns a Nemzeti Színházhoz szerződtette, 1000 frt. évi fizetéssel. 1884. szept. 25-én az Operaházban kezdte meg működését, ahol 1922. ápr. 1-én jubilált. Meghalt 1930.

Rózsa (S.) Lajos, operaénekes, hősbariton, sz. 1879-ben, Budapesten, megh. 1922. december 26-án, Detroitban, Amerikában. Rózsa ritka karriert csinált. Mint kereskedőségél kezdte pályafutását. Feltűnően szép hangja volt, ismerősei rábeszélésére felcsapott színésznek. Felvették a Népszínház énekkarába, ahol azonban jó ideig háttérben maradt a névtelenek között. A »Bob herceg«-ben végre alkalma nyílt, hogy nagyobb szerepet énekeljen. Ez is úgy történt, hogy a borbély személyesítője megbetegedett és Rózsa ugrott 'be helyette. Szép hangjával feltűnést keltett, s előadás után a »Magyarország« színházi referense hívta fel az Operaház igazgatóságának figyelmét a fiatal baritonistára. Az Operaház ekkor még nem vett tudomást Rózsaról, Krecsányi Ignác azonban felismerte benne a nagyszerű énekest és társulatához szerződtette Temesvárra és Budára. Budán jutott azután jobban érvényre Rózsa és ezután 1909 őszén már az Operaház tagjai sorába szerződtette. 1920-ban Amerikába ment, ahol a Metropolitan operában »Lohengrin«-ben lépett fel először Jeritza Máriával. 1917. máj. 29-én Ferenc Salvator főherceg a Vöröskereszt hadiékítményes másodosztályú díszjelvényével tüntette ki. Szerepei: Escamillo (Carmen), René (Álarcosbál), Amonasro (Aida), Telramund Fridrik (Lohengrin), Rigoletto, stb. — továbbá: Hans Sachs (Nürnbergi merterdalmokok), ezt első ízben 1918. máj. 4-én énekelte a Magyar Kir. Operaházban.

Rózsa Lili, színésznő (családi néven: bugaci és szentkirályi Szentkirályi Márta), sz. 1876. dec. 10-én, Budapesten. Édes anyja Szentkirályi Albert, nagybirtokos, függetlenségi párti 48-as országgyűlési képviselő, édes anyja Helvey Ilka, operaénekesnő volt. Mint egész fiatal leány került a Rákosi Szidi-féle színésziskolába, ahonnan már mint első éves növendéket. Relle Iván, az akkor megnyílt Magyar Színház igazgatója, szerződteti. Első fellépése a »Gésák« című operettben Juliette szerepében volt s a közönség már az első alkalommal szeretetébe fogadta; gróf Keglevich István, a Nemzeti Színház intendánsa szerződéssel kínálta meg a fiatal színésznőt, de ő inkább első sikereinek színhelyén, a Magyar Színházban maradt. Később a Vigszínház szerződtette, de Zilahy Gyula kérésére, társulatához szerződtött Aradra, ahol a közönség dédelgetett kedvence lett. Főbb szerepei voltak: Gyurkovics leányok (Katinka), Szulamit (Abigail), Newyork szépe (Kissy), Bob herceg, János vitéz stb. Időközben lelépett a pályáról és férjhez ment ifj. Ormódy Vilmos biztosító társulati igazgatóhoz, Debrecenben.

Rózsa Márton, úttörő színész, a Kelemen László igazgatása alatti első színtársulat tagja volt Pesten, 1790-ben; 1792-ben is itt találjuk, ekkor 24 frt volt az egyhavi fizetése. Egy időben a színtársulat pénzügyi vezetője is volt. Ezután neve letűnik a színlapokról. (Az 1792. évi dec. 22-én kelt szerződését őrzi a Pestvármegyei levéltár. — Theatralis-akták között.)

Rózsa Miklós, író, sz. 1873. márc. 12-én, Pápán. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. Tanulmányúton volt Németországban, Olaszországban, Franciaországban és Svábjában. Színművei: »A hit« népsz. 3 felv. 1902. nov. 22. Népszínház. »Narancsos Katóka«, operett Malonyai Dezsővel. Előadta a Népszínház, 1906-ban. »Félemberek«, dr. 3 felv. 1896. A Nemzeti Színházi pályázaton dicséretet nyert.

Rózsahegyi Gyula, színész, sz. 1882-ben, Mezőtúron, megh. 1901. okt. 26-án, Budapesten. 17 éves korában a kolozsvári színházhoz szerződtették. Hosszas betegsége meggátolta művészi pályafutásában.

Rózsahegy Kálmán, színész, a Nemzeti Színház örökös tagja, sz. 1873-ban, Endrődön. (Nevelőatyja Rózsahegyi Ödön, színész volt, sz. 1854-ben, Nagyszalontán, megh. 1900. márc. 26-án, Budapesten. Anyja megh. 1926. jún. 21-én, Budapesten, 91 éves korában.) Színészakadémiát látogatott, majd 1892. ápr. 16-án Dobó Sándor társulatánál lépett színpadra, onnan Debrecenbe, majd Kolozsvárra megy. 1898. aug. 24-én fellép a Magyar Színházban, mint az intézet szerződött tagja, az »Aranylakodalom« Mikulák szerepében. Sikerei révén nemsokára a Nemzeti Színházhoz hívták meg, ahová 1900. nov. 2-án szerződött le és első ízben 1901. jan. 18-án mutatkozott be Bródy Sándor »Hófehérke« c. játékában, a kis tiszteletes szerepében. Ez év ápr. 6-án elnyeri a Farkas—Ratkó-díjat, majd jún. 22-én elbúcsúzik Kolozsvárott, a »Gyimesi vadvirág« Marci szerepében. 1903. szept. 7-én házasságra lép Hevesi Angélával, Hevesi József szerkesztő leányával. E házasságból született László fia, aki ügyestollú újságíró, és Marica leánya, aki egy ideig a Nemzeti Színház művésznője volt. 1923. április 21-én kinevezték a Nemzeti Színház örökös tagjává. 1925. október havában Endrőd község képviselőtestülete díszpolgárrá választotta. 1926. febr. 26-án megülte Nemzeti Színházi tagsága 25 éves jubileumát; ez évtől Newyorkban vendégszerepelt. Saját színiiskolát igazgat és elismert neve van a színészképzés terén. 1926. febr. 16-án kormányzói elismerésben részesült és egyuttal megkapta a polgári érdemkereszt (Signum Laudis) harmadik osztályát, abból az alkalomból, hogy 25 esztendőt töltött el a Nemzeti Színház kötelékében.

Rózsahegy a legjobb magyar paraszt-színész, mint a »Bor« Baracs Matyija országos hírre tett szert. De nemcsak a surbankó legény alakjában aratott dicsőséget; az öreg-típus jellemzésében is kiválót produkál. Főbb szerepei: Laci (Sárga csikó), Sírásó (Hamlet), Gonosz Pista, Madarász, Rip van Winkle, Gyuri (Tündérlak), Blinkibill (Newyork szépe), Brazovics (Aranyember), Borly Gáspár (A vén gazember), Baracs Matyi és Imre (A bor), Baczur Gázi (A peleskei nótárius), Szellemfi (Liliomfi), Gida (Gyurkovics

lányok), Cox (Cox és Box), Zuboly (Szentivánéji álom), Dandin György, Bolond (Lear király), Tiboro, Juhász (Uri divat), Matyi (Matyólakodalom), Csoma Bálint (Cifra nyomorúság), Ladányi Miska (Te csak pipálj, Ladányi), Zsiga (Cigány), Tanító (Süt a nap), Angyal (Zenebohócok), Pry Pál, Lajos bácsi (Nem élhetek muzsikaszó nélkül), Harlington (Fruska), stb.

Rózsahegy Kálmánné Hevesi Angéla írt egy színművet »Az ideál« c. alatt, bemutatta a Nemzeti Színház, 1909. ápr. 7-én.

Rózsahegy színészet. Rózsahegyen (Liptó m.) 1887. telén Bánfalvi Béla társulata járt. 1903-ban Szabadhegyi Aladár, 1905-ben dr. Farkas Ferenc, 1910. szept. havában Szabados László itt az igazgató. Ekkor tagok voltak: Szabadosné V. Gizi, Hikisch Kató, Ungvári Miklós, Korda Sándor, Sugár Gyula, Perényi Sári, Mészáros Aranka, Nyárai Rezső, Jeszenszky Dezső. 1911. okt. havában Kövessy Albert játszott itt, aki 1914. márc. havában és 1916. ápr. havában is itt működött.

Rózsássy Ágnes Ibolya, színésznő, sz. 1904. máj. 21-én, Budapesten. Felsőkereskedelmi iskolát végzett, majd utána beiratkozott a Rákosi-féle színésziskolába. Mint fiatal komika került a színpadra, ahol igen szép sikerei voltak. Szeged, Nyiregyháza, Kaposvár voltak főbb állomáshelyei. 1930-ban a Bethlen-téri Színpad tagja.

Rózsavölgyi Márk, zeneszerző, sz. 1778-ban, Balassagyarmaton, szegény szülöktől. A kereskedelmi pályára lépett és 1806-ban Pesten telepedett le. Szabad óráit a zenének szentelte és nemsokára, mint hegedűművész ismertté tette nevét széles e hazában. Többször volt karmester, 1813-ban, midőn a háza leégett, kéziratái is elpusztultak. 1837-ben a Nemzeti Színházhoz szerződötték, de egy év múlva elvesztette állását és szegényen halt meg, 1848. jan. 23-án, Pesten. Halálát Petőfi szép versben örökítette meg, melynek befejező sorai ezek:

»Ebredj fel, vén muzsikus, vén barátom,
Hadd búsuljunk, lelkesedjünk nótádon,
Olyan istenigazában tudtad te,
Hogy hol fekszik a magyarnak a szíve,
A magyarnak a szíve!»

»Rózsi, megvetlek!« Szálló-ige Szígligeti Ede »Cigány« c. népszínművéből.

Rozsnyai Iona, színésznő, sz. 1892-ben, Budapesten. Színésznő lett 1910-ben. A Blaha Lujza Színháznak elismert komikája volt.

Rozsnyay Kálmán, (Van der Hoshke) író, sz. Aradon. Középiskolai tanulmányait félbe szakítva, Munkácsy tanácsára a pesti mintarajziskolába iratták be. Szülői háza évtizedeken át meleg otthona volt a színészeknek. Természetes, hogy a kalandos élet megfogta a koránál fejletlenebb, de erősebb szellemi életet élő gyerek fantáziáját. Csiky Gergely pártfogásával — aki megszerezte számára a korengedélyt is — az Országos Színitanodába iratkozik.

A szülők erről mit sem tudnak, sőt arról se, hogy egy esztendei tanulás után le szerződik Lángh Ödön vándor-társulatához. Német-Szt.-Miklós, Nagykikinda, Nagylak, Pécska az állomásaik. Itt megcsípi a szülők, hazaviszik s már mint változhatatlanba belenyugosznak, hogy Aradi Gerő társulatához szerződjenek. Majd ismét tovább tanul, Rákosi Szidiné. Csakhamar külföldre megy és évekig él Londonban. Ott egy beteg színész helyett — Sir John Martin Harvey társulatánál — beugrik az »Ouly way« egyik vezető szerepébe, hónapokig játssza, de dacára, hogy ajánlatot kapott, az amerikai turnén nem vesz részt. Ezután teljesen az irodalomnak él. Főleg sokat ír színészekről. Megjelent két kötet emlékirata is. Wilde »Verá«-ját és »Páduai hercegnő«-jét az ő fordításában játszották. Eredeti darabjának: »Cornélia Debrecenben«, mely Petőfi — Prielle Cornélia szerelmi epizódját viszi színpadra — egyetlen próbaelőadása Csabán volt. Kétszer nősült. Először Prielle Cornéliát, a Nemzeti Színház örökös tagját vette feleségül, majd dapsai és alsószuhai Dapsy Gizellát, az ismert költőnőt, aki *Nil* néven ír.

Rozsnyói színészet. Rozsnyón (Gömör m.) már 1820-ban van magyar színészet, — Kilényi Dávid társulata járt itt, akinél ez időben Déryné is működött. 1821. febr. 12-én, I. Ferenc király születése napján, a tanuló ifjúság előadta a »Barátság« c. 5 felvonásos érzékeny-játékot. A színhely a püspöki palotában volt felállítva. (Lásd: »Magyar Kurir«, 1821.—14. szám.) 1826-ban itt kezdte dicső pályáját Egressy Gábor (L. o.), a nagy tragikus, aki Gombos Imre »Esküvés« c. színműve Angelo szolga szerepében lépett először színpadra, Jánosi Kakas János színtársulatánál. 1833. máj. 8-tól a kolozsvári színtársulat üttette fel tanyáját. 1834. jún. 22-től Balogh István játszott kised csapatával, 8 előadást tartott mindössze. 1838. szept. 27-én újra eljöttek a színészek, Balla Károly társulata kereste fel a várost. Egy év múlva (1839. dec. 14.) műkedvelői társulat alakult, id. Sthymmel Sámuel és dr. Pelech János közreműködésével, midőn színre került »Szádvar vagy a tatárok Magyarországon« c. szmü Kisfaludy Károlytól. 1840-ben Demjén Mihály az igazgató, 1858. nov. havában Hubay Gusztáv társulata járt itt. Jobb tagok: Györfiné, L. Lilla, Hubay, Pongrác. (Lásd: »Napkelet«, 1858., 47. szám, borítékdoldal.) 1867. jan. havában Kétszery József az igazgató; 1870. január havában Gerő Jakab társulata hirdette itt a kultúrát, egy év után újra Kétszery volt itt; öt év múlva (1875. jan. 1.) Miklóssy Gyula, 1877. okt. 13-tól pedig Gáspár Jenő kapott meghívást. 1884. nov. havában megalakult a színügyi-bizottság. 1886. máj. havában Báródi Károly társulata játszott itt; nov. 13-án felváltja őt Balassa Károly. 1888. febr. 16-áról újra olvasunk hírt a színpártoló egyesületről, melynek vagyona 1118 frtot tett ki. Elnök volt: Markó Sándorné és Szepessy Károly, alelnökök: Sárkány Lujza és dr. Pösch Dezső. (»Rozsnyói Hiradó«, 1888. márc. 4.) 1904. okt. havában Szabadhegyi Aladár, 1910. jan. közepétől Rácz Dezső, 1917. jan. havában Farkas Mihály volt itt a színigazgató. (Erődi Jenő.)

Rögtönzés. A rögtönzés szükségessége a színpadon gyakran jelentkezik, de első

sorban a vidéki színházaknál, ahol a késületlen előadások zökkenője miatt egyes jelenéseken késedelmek vagy szöveghibák fordulnak elő, ezeknek kiparizása miatt a rögtönzés szükségessége helyt álló. Operettkórikusok szívesen éltek a rögtönzés szabadságával, mert egy-egy talpraesett vice, kiszólás, kuplé-betét nem tévesztette el hatását. Rögtönözni már a régi Nemzeti Színházban is ismert tény volt, ezt egy egykori színházi törvény 113. §-a tiltja is; — úgy látszik azonban, hogy a színészek nem hederítettek rá, ezért 1842-ben újra megtiltják a rögtönzést, vagy ahogy akkor mondták: »hevenyészés«-t. A »Regélő« 1842. évi 73. számában (750. old.) ezeket ismerteti a rögtönzés betiltásáról: »A hevenyészés — extemporizálás — szabály szerint tiltva lesz s komoly darabokban általában meg nem engedtetik: 5 for. büntetés alatt. Vig darabokban egy kis tréfa, vagy talpraesett elmésség nem annyira korlátozandó, a mennyiben ízléssel s az előadott jellemmel megegyeztethető, de csupán bohózatokban s ott is minden hevenyészéért felelős az illető, s ha személyre, színészi vagy más magánviszonyokra sérteleg céloz, (fizetésök egy-egy forintjától) 12 kros büntetést szenved, felmaradván a' sértett félnek joga őt a polgári törvény útján is megkeresni.« 1862. febr. 1-én Virág Gyula és Pártényi János színészeket rögtönzésért a hatóság egy pár napi börtönre ítélte. (»Hölgyfutár«, 1862. febr. 4.). Általában a Bach-korszakban a színpadi politikai célzású rögtönzés büntetéssel járt, legalább erre enged következtetni az alábbi híradás: »A helybeli színtársulat egyik legjobb tagját, Újfalussy Sándort, a »Két huszár és egy bakancsos« c. vasárnapi darabban mondott rögtönzéseiért hétfőn 3 napi börtönre s ennek kitöltése után 6 óra alatt a város elhagyására ítélték; azonban főispáni helyettes ő méltósága tegnap délután a rögtönzést szabadlábra helyezte s a társulatban további maradhatását kegyesen megengedte.« (»Szegedi Hiradó«, 1863. ápr. 15.) 1882. jún. havában a nagyváradai színi-ügyi-bizottság Mannsberger Károly színiigazgatónak meghagyta, hogy tiltsa meg a tagoknak a rögtönzést. (Lásd: »Pesti Hir-lap«, 1882. jún. 28.) 1921. okt. 21-én fővárosi rendőrkapitányi rendelet megtil-

totta a rögtönzést. (Az első színészek idejéből híres rögtönző volt: Jancsó Pál. L. o.) [V. ö. Exptemporizálás. Improvizál.]

Rökk Szilárd, gazdag fővárosi polgár, sz. 1799. aug. 21-én, megh. 1888. szept. 25-én, Budapesten. Alapító levelében színművek jutalmazását tüzte ki, 4000 frtnyi tőke kamataival, két-két évenként annak a színésznek, ki valamely jó eredeti drámát írt. — Elsőül 1891. máj. havában Gabányi Árpád nyerte el a díjat »Az apósok« c. 3 felv. vígjátékával, mely 1890. okt. 10-én került először színi-re a Nemzeti Színházban.

Rösler Endre, a M. Kir. Operaház magánénekes, sz. 1904-ben, Budapesten. Jogi tanulmányaival párhuzamosan mint hegedűművész készült a zenei pályára, majd dr. László Gézánál énekelni kezdett tanulni. Olaszországba kerülve, Giuseppe De Luca olasz mesternél folytatta énektanulmányait és sikeres olaszországi szereplései után az Operaház 1926-ben szerzőltette. A magyar énekművészet — különösen a klasszikus opera-repertár — egyik jelese. Főszerepei: Germont Alfred (Traviata), V. László (Hunyadi László), Schippel (A tenor), Gonzalvo (A pásztor-óra) stb.

Rösler János, pesti lakatosmester, 1837-ben a megnyíló Nemzeti Színház részére ingyen készített 100 székre zárt és vasalást. (Lásd: »Honnművész«, 1837., 55. szám).

Rövidítés. Ha a premiér után a színház igazgatósága azt konstatálja, hogy a darab hosszú, akkor húznak belőle, amit másképp »rövidítés«-nek hívnak. Erre sokszor szükség van, mert a rövidítés csak hasznára van a darabnak. (V. ö. »Húzó-próba.« »Meghúzni a darabot«.)

Rubinyi Tibor, színész, sz. 1896. szept. 29-én, Budapesten. Kereskedelmi érettség-tett. 1915-ben végezte a Színészakadémiát, majd Pozsonyban kezdte a pályát. Innen Debrecenbe szerződött, azután Bárdos Artur a Renaissance Színházhoz hívta meg. Működött még Szegeden, azután az Unio-színházak tagja volt. Innen

Miskolcra ment, majd 1928-ban a Fővárosi Operett Színház tagja lett. Ugy drámában, mint énekes-darabokban jobb szerepei vannak.

Rubos Árpád, színész, sz. 1869. ápr. 25-én, Dédesen, Borsod vm., megh. 1918. ápr. elején, Kassán. Iskoláit Egerben és Késmárkon végezte, majd Egerben jogot hallgatott és szerkesztője volt az »Eger és Vidéke« c. lapnak. 1891. máj. 1-én lépett a színipályára, Veszprémi Jenőnél, játszott Marcaliban, Győrött, Kassán, Sopronban, Szombathelyen, Debrecenben, azután Aradon. 1902-ben rendező lett a Magyar Színházban, Leszkay András igazgatása alatt, onnan Kolozsvárra hívták. Mint a kassai 34. gy.-ezred zászlósa hunyt el. — Neje: Serfőzy Zseni, színésznő. (L. o.)

Rudas-darab — kifejezés azon szindarabra értendő, amelyet a vidéki színtársulat pompás együttesben tud előadni; az ily darabban mindenki kedvére való szerepet kapott s a legkisebb szereplő is helyén van; jól van betanulva és döcögőség nem fordul elő. Leginkább az olyan énekes darabokra mondják, amelyben a zene, tánc, kórus a hatást előnyösen szolgálja. Ilyen volt például az 1860-as években Molnár György budai híres társulatánál a »Pünkösdi királyné« c. énekesjáték, mely oly kedvelt darabja volt a színtársulatnak, hogy azt Budán sűgő nélkül adták elő! (Ami páratlan eset a magyar színészet történetében).

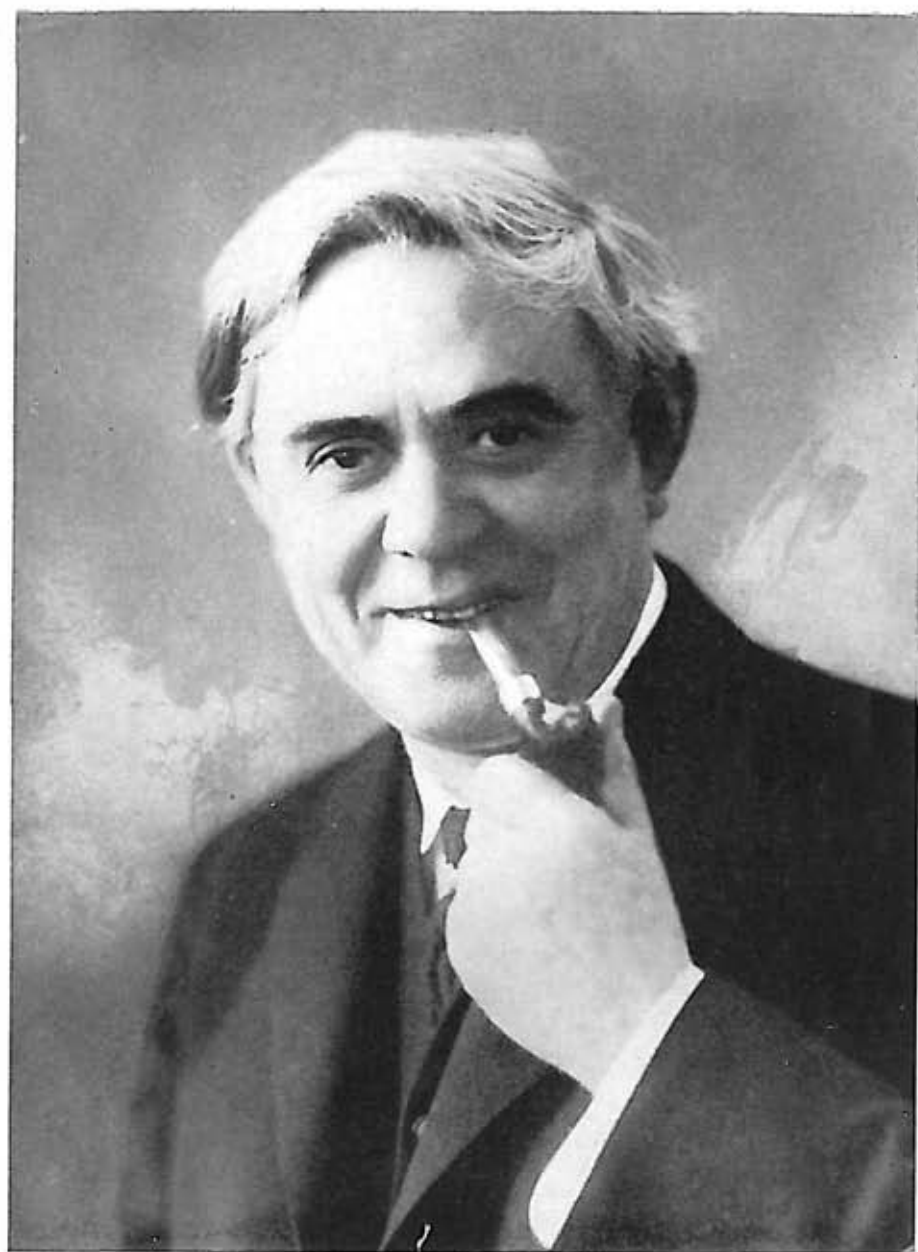
Rudas Józsa, énekesnő. Ismert nevű tagja volt Molnár György budai Népszínházának. Egy ideig a bécsi Carl Theater tagja is volt, 1864-ben Aradon működött. 1870 telén Lübeckben működött, 1871 ősztől a bécsi Vaudeville-színház tagja volt.

Rudnai Győző, költő, hírlapíró, sz. 1875-ben, Rudnán (Temes m.) 1899. máj. 1-től 1902 elejéig a »Művészvilág« c. lapot szerkesztette. Színművei: »Ilma«, szomorújáték 1 felv. 1892. »Lorenzo Magnifico«, szmú, a Budai Nyári Színpadban adták elő, 1900-ban. »Az utolsó táltos« c. színműve 1916. márc. 19-iki Teleki-pá-

lyázaton figyelmet keltett s a bíráló-bizottság által külön is dicséretre ajánlották. »Liliomhullás« című opera-szövegét 1929. márc. 28-án mutatta be a Városi Színház. Zen. szerz. Sági Cserevinka Henrik.

Rudnyánszky Gyula (dezséri), költő, sz. 1858. máj. 1-én, Ózdögen (Nyitra m.), megh. 1913. dec. 8-án, Budapesten. 1876-ban az irodalom terére lépett. Debrecenben lapszerkesztő volt, ott ismerkedett meg Réthy Laurával (L. o.), a jeles primadonnával, kivel aztán házasságra is lépett. (Leánya: Réthy Ibolya, színésznő, sz. 1898. aug. 14-én, Domoszlón (Heves m.), Rákosi Szidi színésziskoláját végezte, majd 1919. okt. havában a színi pályára lépett, de csakhamar visszavonult). Rudnyánszky Gyula színdarabjai: »Kisértetek«, szmú 3 felv. Ibsen után ford. »Petőfi«, színjáték 1 felv. 1899. »Egymásért«, vj. 1 felv. Budai Színpad 1897. »A gyáva«, 1893., »A kakasülön«, »Tot 5-re«, »A műkedvelő fotográfus«, »A mama kedvence«, »A kosár«, »Szeretem a nőket«, »A légy« (monológok).

Rudnyánszky Ibolya, színésznő, sz. 1896. aug. 14-én, Domoszlón, mint Rudnyánszky Gyula költő és Réthy Laura kiváló énekesnő leánya; Amerikában és Budapesten járt iskolába. 1917-ben végezte Rákosi Szidi színésziskoláját. Első fellépte Pozsonyban volt Puck szerepében (Szentivánéji álom), innen Miskolcra szerződött Palágyi Lajoshoz. Nagy sikerei alapján a fővárosba akarták szerződtetni, de házassága miatt visszavonult a színpadtól, mint Róth József dr. miskolci orvos felesége. Sikerült alakításaiból felemlítendők: Noémi (Aranyember), Csitri címszerepe, Márta (Nagymama), Lyon Lea, Sári (Tündérlaki lányok), Boriska (Falurossza) stb. — Fivére: Rudnyánszky Sándor, zeneszerző, karmester, sz. Budapesten. Iskoláit Amerikában és Budapesten végezte. Sok kiváló zenei szerzeménye van és a zeneművészeti főiskolán megtartott szerzői estje nagy sikert aratott. Jelenleg Amerikában él és az amerikai magyar társadalom egyik legkedveltebb tagja és a magyar művészek őszinte barátja. 1929-ben Clevelandban 200 tagú zenei és 300 tagú énekkarral vezényelte a nemzetek szín-

Rózsahegyi Kálmán

Rózsahegyi Marica
(l. Rózsahegyi Kálmán
címszónál)

Rózsássy Ágnes Ibolya

Rösler Endre

Rubinyi Tibor

Rudas Józsa

Rupp Margit (nyílhegyi)

Saásdy Alice

Sáfrány Vilmos

Salamon Béla
Magyarországi Honvéd

Salgó (László) Béla

Salgó Rózsi

Sallay Géza dr.

Sándor Erzsi,
a M. Kir. Operaház örökös tagja, cs. és kir. kamaraénekesnő

házában a »János vitéz«-t. Amerikában sok dala és szerzeménye jelent meg.

Ruhakikészítés a színházban. A budapesti színházakban hosszú időközön át az volt a bevezetett szokás, hogy a jegyszedők megbízásra előkészítették a ruhatárban elhelyezett ruhadarabokat és az előadás végén a közönségnek ez a része csekély borraival ellenében tolongás nélkül juthatott a felsőruhájához. Ezt az évtizedek óta bevált gyakorlatot 1925. szept. 10-én a rendőrség betiltotta, a tűzörség javaslatára.

Ruhás-színész-kifejezést a régi színészvilágban arra a színészre mondták, akinek a leggazdagabb ruhatára volt a társulat valamennyi tagja között. A régiek ugyanis nagyon ambicionáltak az öltözködés művészetét, amit a nagyszerű megfigyelő, Déryné is sokszor megemlít híres naplójában, de a »Honművész« és »Athenaeum« színi-referensei is megemlékeznek ilyesmiről. Az a színész, akinek alkalma nyílt egy kis pénzmagra szert tenni: első dolga volt ruhatárát gazdagítani, mert azon időben a színész jobbára maga gondoskodott ruhatáráról. A magyar színészet története szerint a 40-es években Boér János színész volt a leggazdagabb ruhás-színész.

Ruhatár. A színház előcsarnokában elhelyezett helyiség, megfelelő ruhafogással ellátva, melynek kezelője a ruhatáros, férfi vagy nő, kik e helyiséget bérbeveszik a színháztól. A gyors kiszolgálás lebonyolítása végett a ruhatárosnak több munkaeső áll segítségére. Nagyobb színházaknál több ruhatár áll a közönség rendelkezésére abc számozással.

Ruhatár gondviselője. Ez volt a neve az 1790-iki első magyar színtársulatnál működő öltöztető-szabónak. Kötelessége volt a fűpróba előtt a kellékeket is beszerezni és azokat a színészeknek átadni; minden feledékenységeért 30 kr. büntetést fizetett. A kellékeket játék után ő tartozott helyére tenni és annak minden darabjért felelősséget kellett vállalnia. A ruhatár gondozása volt a legfőbb kötelessége s főleg annak tisztán tartására kellett ügyelnie. Pontos jegyzéket vezetett a ruhatár minden darabjáról és neki kellett

a színészek részére elkészíteni a játékhoz szükséges ruhákat, a sűgő utasítása alapján. A ruhatár gondviselőjének 14 frt volt a fizetése havonta.

Rumy Károly György, Szepes vm. asszeszora, táblabíró, sz. 1780. nov. 18-án, Iglón, megh. 1847. ápr. 5-én, Esztergomban. Egy létesítendő Nemzeti Színház céljaira 1820. jan. havában 100 frtot adományozott. (Lásd: »Magyar Kurir«, 1820., 8. szám.)

Rundella. Ugyanaz, mint: rondella. (L. o.)

Rupp Margit, (nyilhegyi), énekesnő (szoprán), sz. 1900. nov. 6-án, Budapesten. Előkelő magyar családból származik. Már 8 éves kora óta tanult zongorát, Fodor Ernő zeneiskolájában, utóbb ugyanitt éneket. De Sanctis Arturtól, aki az eredetileg filigrán, csak szalonban hallható hanganyagot kellő vivőerejűvé fejlesztette. R. nem járt színészkolába; a Zeneművészeti Főiskolán 19 éves korában énektanári oklevelet szerzett, majd egy félévet Bécsben töltött, hogy művészetében tökéletesítse magát. Itt hangversenyen és szalonokban énekelt s 1920-ban nőül ment a magyar származású Schenker-Angerer Gottfriedhez. Évek múlva lépett fel ismét; 1926-ban Verdi Requiemének egy hangverseny-előadásán a bécsi áll. opera igazgatója, Schalk Ferenc, hallotta a szemnek és fülnek egyaránt gyönyörű művésznő kulturált énekét s rábirta őt, hogy próbaképpen lépjen fel színpadán. Első színpadi kísérletét (Verdi »Végzet hatalmá«-ban) sajtó és közönség egyhangú elismeréssel fogadta s 1928 ősze óta R. — művészi nevén mint Angerer Margit — a híres bécsi operai együttesnek egyik csillaga. Az ifjú, drámai szerepkörben Elsa (Lohengrin), Margit (Faust), Rózsalovag (1930-ban a salzburgi ünnepi előadásokon is, 1931-ben a londoni Covent Garden operában), Aithra (Egyiptomi Heléna), Komponista (Ariadne), Iphigenia (»auf Tauris«, Salzburg) stb. az ő eleme. Több ízben nagy sikerrel vendégszerepelt a berlini áll. operában is.

[Ezzel helyesbítettük az I. kötetünkben »Angerer« címszó alatt olvasható közleményt. (A »Lili« név ott tévedés.)]

Rust József, a Népszínházi Bizottság tagja, sz. 1860. jan. 2-án. Régi nagy vászonkereskedő-cég sarja és folytatója; szenvedélye a színház s mint a Lipótvárosi Kaszinó elnöke, sok komoly művészi értéknek csinált propagandát. (Aki valaha megírja Budapest művelődéstörténetét, az becses anyagot fog találni e Kaszinó híres művészestéinek krónikájában). R. tevékeny lelkesedését nemcsak a hazai és külföldi művészek tiszteletére adott lakomái tanúsítják, hanem az is, hogy 1918. márc. havában a közel 30 éve fennálló operaházi nyugdíj-intézetnek, 5000 koronás adománnyal, első (és máig egyetlen) alapító tagja lett. Irodalmilag is működött: cikkei a »Budapester Tagblatt«-ban jelentek meg: »A modern magyar drámairodalomról« írt essay pedig a »Budapesti Szemlé«-ben (1903).

Rutin = a gyakorlat neve. (Lásd: Routine).

Ruttkay György, (Rothausser Miksa) műkritikus, publicista, író, sz. 1863. szept. 25-én, Vácott, megh. 1913. júl. 19-én, Budapesten. Számottevő, jelentékeny munkása volt a fővárosi német zsurnalisztikának s 1890-től mint a »Pester Lloyd« munkatársa magas nívón álló tárcákban foglalkozott különösen az újabb magyar irodalommal, a színházi irodalmi eseményekkel, irányokkal, mint drámaíró és műbíráló a magyar dráma és esztétika történetében is maradandó helyet biztosított magának. Előbb mint operett-librettista, majd mint vaudeville- és népszínmű-szerző ért el figyelemre méltó sikert. Igen szorgalmas és súlyos nevű tagja volt a Nemzeti Színház drámaíró bizottságának, ahol mindig a legnagyobb jóindulattal viseltetett a támadó új tehetségek iránt. Bírálati mindenkor egy tiszta, igazságos és megértő léleknek voltak hamisítatlan vallomástételei. Ez a lélek mindig csak örvendeni tudott, ha dicsérhetett, ellenben bánata volt, mikor dorgálni, sujtani kellett. — Eredeti színművei: »Peking rózsája«, ered. regényes operett 3 felv. Előadták a Népszínházban, 1888. ápr. 7. Zenéje Stojanovits Jenőtől. »Holtomiglan!« népsz. 1896. ugyanott. — »Moharózsza« dalmű 4 képben, előjátékkal, szövegét Ouida novellája után írta. Zen. szerz. Hubay Jenő. Bem. 1903. febr. 21. M.

Kir. Operaház. »Sötétség«, szmü 4 felv. Bem. 1903. okt. 16. Nemzeti Színház. »A rikkancs«, nagy operett 2 felv. Társ-szerző: Mérei Adolf. Zen. szerz. Stoll Ágost. Bem. 1904. ápr. 23. Magyar Színház. »Vénusz«, vj. 3 felv. Bem. 1906. jan. 19. Nemzeti Színház. »A pesti háziúr«, énekes életkép, (A »Holtomiglan« c. népszínművének átdolgozása.) Zenéjét szerz. Zerkovitz Béla. Bem. 1910. szept. 29. Városligeti Színkör. Felújítása: 1910. dec. 30. »Az első és második«, szmü 3 felv. Bem. 1913. jan. 31. Nemzeti Színház. Fordításai: »Golgotha«, dr. 3 felv. Írta Philippi Felix. Bem. 1900. máj. 19. Vígszínház. »A modell«, operett 3 felv. Szövegét írta Réon Viktor és Held Lajos. Ford. Makai Emillel. Zen. szerz. Suppé F. Bem. 1901. febr. 1. Népszínház. »Drótostót«, operett 3 felv. (L. o.) »Sherry«, operett 3 felv. Írta Felix Hugó. Zen. szerz. Ordonneau. Ford. Mérei Adolffal. Bem. 1904. jan. 9. Magyar Színház. »Huszárvér«, nagy operett előjátékkal, 2 felv. Szöv. írta Stein és Landesberg. Zen. szerz. Mader Raul. Ford. Mérei Adolffal. Bem. 1904. dec. 2. U. o.

Ruttkay György ifj., író, sz. 1890. jún. 1-én, Budapesten. Tanulmányai végzetével újságíró, majd Az Est-lapok bécsi szerkesztője lett. Színművei: »A nagy cék«, dr. 1 felv. Bem. 1909. máj. 8. Magyar Színház. »Keringő«, színjáték 3 felv. Bem. 1916. szept. 23. Vígszínház. »A nagyvilági nő«, vj. 3 felv. Bem. 1920. febr. 14. U. o. Színműveit német színpadokon is bemutatták.

Ruzicska József, zeneszerző életéről, sajnos, igen kevés adat beszél. Debrecenben volt a magyar ezred karmestere; 1820-táján a kolozsvári színtársulathoz került, itt Kotzebue »Bela's Flucht« c. darabjából Udvarhelyi Miklós operaszöveget írt. R. számára, ki ilyen módon a »Bela futása« (L. o.) első magyar opera zeneszerzője lett. (Első előadása 1821-ben Kolozsvárott volt; a pesti magyar színtársulat 1826. szept. 11-én mutatta be; Molnár György is a Budai Népszínházban az 1860-as évek elején megismertette az újabb nemzedékkel, mely azonban a sok próza miatt a művet inkább daljátéknak nézte.)

Még egy operáját adták Kolozsvárott, 1822-ben: »Kemény Simon« c. alatt. (Kéziratát a M. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtára őrzi.) Ez után R. eltávozott Kolozsvárról, Bayer József szerint Olaszországba, felesége hazájába, ezután nyoma veszett. Van egy vélemény arról, hogy Kolozsvárott 1833. febr. 13-án halt meg. Egy szájhagyomány szerint ő írta le hangjegyekben először a Rákóczi-indulót, Bihari János játéka nyomán.

(Kereszty István)

Ruzitska György, zeneszerző, sz. 1786. febr. 10-én, Bécsben, megh. 1869. dec. 2-án, Kolozsvárott. Mint teljes képzettségű, sokoldalú zenész jutott Erdélybe, 1910-ben, főúri családoknál tanított, 1819-ben Kolozsvárott állapotott meg, itt 1837-ben megalapította az első zeneiskolát: a Conservatóriumot, hol késő öregségéig nemcsak a fiatal nemzedéket nevelte, hanem nagyobbabbszabású hangversenyek állandósításával a közönség zenei művelődésén is a legszébb eredménnyel dolgozott. Írt »Alonso« c. alatt egy operát (1826.), »Zrinyi« c. nyitányt és egyébeket zenekarra, kamarazene-műveket; 1848-ban a »Talpra magyar«-t is megzenésítette. Műveinek kézirati gyűjteményét a M. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-Könyvtára őrzi. — Neje: Fuchs Amália, sz. 1799. jan. 9-én, Komáromban, megh. 1899. márc. 22-én, Kolozsvárott, hol magas koráig a Conservatorium nagyrődemű zongoratanárnője volt.

(Kereszty István.)

Ruzsinszky Ilona, operaénekesnő, szoprán, sz. 1870. aug. 11-én, Podolinban (Szepes vm.). Az Orsz. Zeneakadémia operaiskoláját végezve, 1890. dec. havában lépett színpadra, Csóka Sándor társulatánál. Volt Kassán, 1896—97-ben Kolozsvárott, 1904-ben Aradon, 1906-ban Szabadkán dr. Farkas Ferencnél, de legtöbbször Debrecenben; itt ment nőül Bereczky Lajos rendőrfogalmazóhoz, 1895 máj. havában. Körülbelül 30 operai szerepe volt, de az operettek főszerepeit is énekelte, így a Népszínházban 1894. aug. 21-én a »Szultán«-ban Szelimet, vendégül. Szathmáry Zoltán »A debreceni színház története«-ben magasztalólag szól így hanganyagáról, min: iskolázottságáról. 1911 végével a művész nő nyugalomba lépett.

Rückwand (német), = hátfal. Diszlet-rész, melyet takarásra használnak, hogy ha pld. középajtót nyitnak, a közönség megfelelő diszletet és ne a színpad csupasz falát, vagy oda nem illő tárgyat (esetleg háttéri részt) lásson. (A szó a német díszítőmunkások révén maradt meg.)

Rührstück (német). Régebben: »Érzékenyjáték« a drámai előadás jelzésére.

Rüti Emma, operaénekesnő, színpadi néven Emma da Rütty, egy nyug. tengerészeti felügyelő leánya, Budapesten született, több éven át Olaszországban sikerrel énekelt. 1881-ben Grácban lakott szüleinél. Tagja volt az ottani magyar együletnek.

S

Saáry Fáni, hírneves balletáncosnő, sz. 1828-ban, Pesten, nemes családból. (Atyja bőrkereskedő volt.) A ballethez már kis korában nagy hajlamot érzett és elég hamar szerződtek is a Nemzeti Színház ballet-karába. 1844-ben Párizsban képezte tehetségét, gr. Fáy István, (L. o.) a híres mecénás költségén. Tagja volt a bécsi udvari színháznak. 1845. ápr. havában fellépett ismételten a Nemzeti Színházban. Ez időben őt nevezték a »magyar Elssler Fanny«-nak. (»Regélő«, 1843., 35. szám, 1111. old.) Minden fellépése diadalmámmor volt. Egy-egy jutalomjátéka alkalmával annyi virágot dobta a színpadra, hogy gereblyével kellett összeszedni. 1846. júl. 18-án mint vendég jelent meg a nemzeti színpadon. Ezután Bécsbe szerződtek.

Saásdy Alice, színésznő, sz. 1902. dec. 20-án, Debrecenben. Iskolái elvégzése után Rossi Rosinánál, majd a Zeneakadémián tanult és elszerződött az Apolló színpadhoz, ahol később operettekben és főleg chansonokkal szerepelt és ez utóbbi műfajnak egyik legjelentősebb megtestesítője lett. Elért sikerei alapján szerepel az Emke, Palace, Faun kabarékban, a Csengeryuccai színpadon. Azután külföldre ment és négy nyelven előadott chansonjaival aratta sikereit. 1928-ban visszatért külföldről, de nem vállalt szerződést, hanem saját mátyásföldi virágkertészetében és budapesti előkelő virágüzletében folytat eredményes tevékenységet.

Sába királynője, opera 3 felv. Szöv. írta: Mosenthal S., zen. szerz. Goldmark Károly, ford. Dóczy Lajos. Bem. 1875. márc. 10-én, a bécsi udvari operában, óriási siker mellett. A szerzőt lelkesen ünnepelték minden felvonás után, úgyszin-

tén a szereplőket is, akik a magánénekesek legjavából kerültek ki. Materna Amália a címszerepet énekelte, Wilt Mária Szulamitot, a kitűnő Walter Gusztáv Asszádót, Beck János Salamont, Rokitsansky a főpapot, stb. A bemutató sikerét szenzációssá avatta még az a körülmény is, hogy a premier két nagyszabású »Wagnerhangverseny« között zajlott le. Ezeket a koncerteket az éppen akkor Bécsben időző Wagner Richárd és Cosima asszony személyes jelenléte avatta rendkívüli ünnepessé. A lázas érdeklődés, amely a hangversenyek iránt a császárvárosban megnyilvánult, mit sem érintette azt a feszült várakozást, amelyen a »Sába királynője« bemutatásának művészi eseménye elé néztek. Egy év múlva — 1876. márc. 18-án Nemzeti Színházunk is bemutatta a nagyszerű operát, ezzel a szereposztással: Salamon király: Ódry Lehel; Baál Hanán: Tallián János; Asszád: Ellinger József; Főpap: Kőszeghy Károly; Szulamit: Nagyné Benza Ida; Sába királynője: Tanneré Sz. Róza; Asztarot: Humann Alexa. A keszthelyi születésű zeneköltő remek operája itthon is fényes sikert aratott. A bemutató előadás zsúfolt nézőtér előtt folyt le. Az első jelenésben Szulamit örömeke, amelyet Benza Ida drámai hévvel adott elő, olyan nagy hatást keltett, hogy a jelen volt szerzőt, jelenés közben is, hangosan a színpadra szólították.

Még abban az évben tizenötször adták és az előadások során a pénztári bevétel 1600 forintot is mutatott egy-egy estén, ami abban az időben tekintélyes összeget jelentett. A következő évben nyolcszor adták az operát, 1878-ban pedig Perotti Gyula, a színház új tenoristája énekelte először Salamon király favoritjának a szerepét, 1880-ban Wilt Mária avatta szenzációssá »Sába királynő«-jének az elő-

adását. Háromszor énekelte Szulamitot egymásután, aztán pedig négyszer, óriási sikerrel. A kitünő művész nő szereplése alatt 1800 forintot felüli összeget is eredményezett egy-egy ilyen Sába-est. 1880. szept. 8-án Spányi Irma énekelte először a királynő szerepét. A következő években Brethol Berta, Szigetiné Humann Erzsi, Beermann Stefánia, Nittinger Irma, Turolla Emma szerepeltek váltakozva a női főszerepekben. A statisztikai adatok szerint 1876-tól 1884-ig ötvenkétszer adták a Nemzetiben Goldmark dalművét és ez az 52 előadás 53.841 forint 40 krajcárt jövedelmezett a színháznak.

Az új Operaházban 1885. máj. 10-én adták először »Sába királynője«-t. Salamont Ódry, Baál Hanánt Zsitvai, Asszádót Broulik, a főpapot Ney Dávid, Szulamitot Reich Irma, a címszerepet Turolla Emma, Asztarotot pedig Kordin Mariska énekelte. 1910-ig százkétszer adták elő az operát, mely idő alatt persze már az újabb művésznemzedék tekintélyes sora juthatott szóhoz a főszerepekben. Az új házban Spányi Irma, Turolla, Bellinioni Gemma, Györgyné Zsófia, Szilágyi Arabella, Heller Mira, majd később Diósné Handel Berta, Vasquezné (aki később Szulamitot is alakította), Flattné, Szamosi Elza, Dömötör Ilona énekeltek a címszerepet. Hosszú névsorát idézhetjük azoknak a művésznőknek is, akik Szulamitot kényes szólamában szerepeltek az idők során. Wiltné az új házban is gyönyörködtette a közönséget páratlan Szulamitjával és ebben a szerepben élvezhették Schröder-Hanfstaengel asszony nagy művészetét is. Danczkay Sarolta, Lejo Lili, Eibenschütz Riza szintén vendégszerepeltek ezzel az alakítással. Reich Irma, Vasquez grófné, majd Krammer Teréz sokszor énekeltek a szerepet, úgyszintén Sebők Sári és Bánó Irén (a későbbi Sándor Pálné) is.

Asztarot csalogató-dalát Ábrányiné, Bárdossy Ilona, Gábos Nelli és Berts Mimi, Salamon király szerepét pedig Ney Dávid, Ódry, Takáts Mihály, Beck Vilmos, majd pedig Szemere Árpád énekeltek. Perotti és Broulik után Arányi Dezső vette át Asszád szerepét és énekelte az Operaházból való kiválásáig. A főpap szerepének Szendrői Lajos és Erdős Richárd, a palotaőrnek pedig: Takáts, Tallián, Mihályi

és Ney B. voltak az ábrázolói. Az operát Erkel Sándor, Kerner István, majd később Márkus Dezső, Lichtenberg Emil és Szikla Adolf dirigálták.

Volt a »Sába királynője«-nek három jubileumi előadása is. 1897. febr. 21-én századik előadását ünnepelték, a szerző jelenlétében, 1910. máj. 22-én pedig Goldmark születésének 80-ik és 1930. máj. 18-án százados évfordulóján rendeztek díszelőadást a dalműből.

(Lipcsében: 1879. szept. 6-án, Berlinben: 1879. dec. 1-én, Frankfurtban: 1881. okt. 9-én, Madridban: 1887. jan. közepén, Milanóban: 1887. dec. 26-án, Kölnben: 1891. jan. 10-én, Montecarlóban: (francia nyelven) 1897. febr. 28-án volt a bemutatója. Londonban még ma is fennáll az ősrégi tilalom: bibliai tárgyú mű nem juthat színpadra).

Sáfrány Vilmos, színész, sz. 1875. dec. 22-én, Karcagon. Színész lett 1896-ban, Szalkai Lajosnál; 1910-ben Krecsányi Ignác tagja lett. Itt egy alkalommal oly bravúrosan énekelte el a »Cár és ács« c. opera Ivanov szerepét, hogy azonnal »kivették« a kórusból, — ahol eddig működött — és szereplő színésszé léptették elő. Ezután Pozsonyba kapott szerződést, Andorffy Péterhez, vele volt Fiumében és Kaposvárott, azután Beöthy László a Király Színház együttesébe szerződött, ahol 10 éven át mindenféle szerepet játszott. A világháború idején 4 évig katonának volt. 1918—1921-ig az Apolló Kabaré, 1924-ig pedig a Royal Orfeum tagja volt. Ezután egyházi karénekes lett.

Sághy Zsigmond, id., színigazgató, sz. 1844. dec. 24-én, Hódmezővásárhelyen, megh. 1904. jan. 30-án, Budapesten. Egyetemi tanulmányai után, 1863. jún. 22-én lépett a színészet szolgálatába, Demjén Károly színtársulatánál. Később színigazgató lett, főleg Abauj-, Zemplén- és Gömör vármegyét barangolta be és a nagyobb mezővárosokban hirdette a nemzeti nyelvet és kultúrát. 1896. dec. 23-án Székesfehérvárott a »Rang és mód«-ban jubilált. Felhagyva az igazgatással, a Színesegyesületben ügynök lett. 1902. ápr. 1-én nyugalomba vonult. — Neje Kétszery Anna, színésznő, sz. 1848. jan.

27-én, Abonyban, megh. 1923. ápr. 30-án, Ujpesten. Színészszülők gyermeke volt és mint ilyen, sok gyermekszerepben játszott. Hivatalos fellépésének dátuma: 1864. jan. 1. 26 évig működött a pályán. 1897. jan. 1-én nyugdíjazták. (S-né nővére: Kétszery Emilia, színésznő. Lásd: Lénárd Pálné.)

Sajó. Petőfi Sándor többféle álnéven működött vándorszínész-korában. A Sajó név is egyik színészi álneve volt, verseket is írt e néven.

Sajó Géza, színész, sz. 1878. aug. 31-én, Pécsen, megh. 1918. jan. 27-én, Budapesten. A kabarészínpadoknak volt egyik erőssége, akit nagyon a szeretetbe fogadott a közönség. Színészi pályájának első időszaka a vidéken telt el és kitűnő tehetségét Budapest számára igazában Maer Czso fedezte föl, aki leszerződtette a Népszínház-Vigoperához a »Három feleség« c. operett főszerepének eljátszására, amelyben igen lelkes sikert ért el. Érvényesülésének új utakat nyitott Nagy Endre, aki a kabaréjában különleges képességeihez méltóan tudta foglalkoztatni. Ő volt a gitáros fiú, aki aktuális strófákat énekelt és maga pöngette hozzá a kíséretet. Sokféle feladatot bíztak rá és ő valamennyinek meg is felelt értékes tehetségének egész erejével és eredetiségével. Utolsó hangos sikereit az Apollóban, majd a Modern Színpadon aratta, azokkal a vídám duettekkel, amelyeket Boross Géza társaságában adott elő. Súlyos betegsége korán visszavonulásra kényszerítette. A kerpesi-temetőbe temették el, díszsír helyre.

Sajó Sándor, állami főgimnáziumi tanár, költő, a Kisfaludy Társaság rendes tagja, sz. 1868. nov. 12-én, Ipolyságon (Hont m.). Középkorait a selmecbányai evangélikus liceumban végezte, 1903 óta a budapesti III. kerületi főgimnáziumban tanár volt, majd a budapesti Szt. László főgimnázium igazgatója lett. Színműve: »Zrinyi György házassága.« Történelmi vj. 3 felv., mellyel 1903. márc. 20-án a Teleki-féle 100 arany jutalmat nyerte. Bemutatták 1907. máj. 17-én, a Nemzeti Színházban. »A gyáva«, társ. szmü. 1904-ben a Nemzeti Színház pályázatán dícsé-

retet nyert. U. o. előadták, 1906 jan. havában.

Sajó Vilmos, színész, sz. 1880. jan. 16-án, Pécsen. A színművészeti akadémia diplomája alapján 1903. szept. havában fölvtették az Országos Színészegyesületbe. Első szerződése Monori Sándorhoz szolt, utána Balla Kálmánhoz, majd Nádassy Józsefhez, Pécsre, azután Budapestre szerződött. 1911. okt. 16-án Kunhegyi Miklós társulatát átvette, színigazgató lett s mint ilyen, 1927—28-ig egyfolytában működött. 1929-ben visszavonult. Neje: Áporkai Vörös Margit, színésznő, sz. 1879. okt. 25-én, Nagykárolyban. Rákosi Szidi színiiskoláját végezte és Kunhegyi Miklósnál kezdte a pályát.

Sajólászlófalva, borsodmegyei község, Egressy Gábor szülőfaluja, ahol atyja református pap volt, híres szónok, gyönyörű, hatalmas hangjáról a »harangszavú pap«-nak hívták kortársai. A templomban a szószók felett gyönyörű emléktábla hirdeti Egressy Gábor emlékét, amelyet az Országos Színészegyesület Miskolc város közművelődési egyesületével karöltve 1908-ban emelt Hidvégi Ernő buzgólkodására, aki az emléket felavató beszéd kíséretében adta át a református egyháznak országos ünnepség keretében. Az emléktáblát Kürthy György tervezte.

Salamon Béla, kabaré-igazgató, sz. 1885-ben, Beregrákoson (Bereg m.). Kereskedelmi iskolát végzett. Előbb, 1921-ben, az Apolló Kabaróban, majd Nagy Endre kabaréjában, azután a Teréz-körúti Színpadon működött. Ez utóbbi helyen annyira megszerette a publikum, hogy ma már el sem képzelhető nélküle kabaré-előadás. 1923 óta a Teréz-körúti Színpad igazgatója. Évek óta nyaranta teljes társulatával turnékon szokott vendégszerpelni és az ott elért sikerek is azt bizonyítják, hogy a népszerű művészt móltán szeretik, nemcsak a fővárosban, de a vidéken is.

Salamon Ferenc, egyetemi tanár, jeles kritikus, sz. 1825. aug. 29-én, Déván, megh. 1892. okt. 9-én, Budapesten. Nagyenyedi deákkorában beállott honvédek Csucsánál az ágyú kereke összetörte a lá-

bát, azonban egészséges lett és Világosig szolgált. Egy ideig tanítóskodott, aztán orvosnak készült Pesten, de a tanári pályára lépett, előbb 1853-ban Nagykőrösön, egy év multán Pesten működött, ahol szűk körülményei miatt egyúttal újságírással is foglalkozott. Később a magyar történelem egyetemi tanára lett. Nagybecsű történelmi munkáin (»Budapest tört.«, 3 kötet, stb.) kiváló sok értékes színészeti cikket írt, továbbá nagyértékű kritikákat, így többek között Szigligeti »Cigány«-áról, Dobsa Lajos: »I. István« c. tragédiájáról. A Kisfaludy-Társaság 2 kötetben adta ki irodalmi tanulmányait.

Salamon József, sűgő, sz. 1890. aug. 28-án, Dombóvárott. Igazgatói voltak: Pilisi Lajos, Fehér Vilmos, Patek Béla, Balla Kálmán, majd Budapestre szerződött, a Belvárosi Színházhoz, onnan a Renaissance, később az Andrassy-úti Színházhoz hívták, végül a Vígszínház tagja lett. 1916-tól 1918-ig orosz és olasz fronton harcolt. Több vidéki lapban közölt tárcákat, cikkeket, harctéri tudósításokat. »Köszívű leány« c. drámáját 1911-ben Fehér Vilmos színtársulata mutatta be, Dombóvárott.

Salamon Ödön, hírlapíró, sz. 1864. febr. 17-én, Érsekújváron, megh. 1903. nov. 6-án, Budapesten. Középiskoláit Budapesten végezte s a technikai pályára készült, vonzalma azonban csakhamar a hírlapírói pályára vitte. A Magy. Kir. Operaháznál 1891—92—93-ban mint intendánsi titkár működött és a sűrűn adott »Korrigan« c. ballet szövegmagyarozatát ő írta meg. Színpadi munkái: »Hipnotizmus«, szmü 1 felv. Írta Bethlen Miklós gróffal. (1894-ben Kolozsvárott adták elő.) »Szervusz«, »A párbajhős«, »A hosszú ruha«, monológok.

Salamon Katinka, színésznő, előbb a kolozsvári színház művésznője, majd 1896-tól a Kisfaludy Színház tagja volt, mint ilyen, 1897. jún. 11-én fellépett a Népszínházban, a »Bűbös pacsirta« Léni szerepében. 1902-ben lelépett a pályáról.

Salgó Andor, színész és színházi titkár, sz. 1893-ban, A háború után Erdélyben működik mint drámai színész és titkár.

Bukarestben is résztvett az ott működött magyar színtársulat megalapításában.

Salgó Ernő dr., orvos, író, színikritikus, sz. 1873. dec. 31-én, Jánosházán (Vas m.). 1899. okt. 15-től a Magyar Színház titkára volt, később pedig dramaturgja. Tanulmány-kötete: »Írók és szindarabok.« Budapest, 1916. Színműfordításai: »New-York szépe«, operett 2 felv. Írta: Hugh Morton. Zen. szerz. Kerker Gustav. Ford. Makai Emillel. Bem. 1900. jan. 30. Magyar Színház. (100-adszor: 1902. jan. 11.) »Régi jó idők«, komédia 3 felv. Írta: Marlowe Charles. Bem. 1900. ápr. 1. U. o. Felújítása: 1909. ápr. 2, 25-ödször: jún. 3-án adták. »A kis ártatlan«, boh. 3 felv. Írta: Merrick Leonard és Sims G. R. Bem. 1901. aug. 31. U. o. »Egmont«, szomj. 5 felv. Írta: Goethe. Ford. 1902-ben. (Bem. 1908. jan. 27. Nemzeti Színházban, az ő fordításában.) »Herkules munkái«, operett 3 felv. Írta: G. A. de Caillavet és Robert de Flers. Ford. Keszthelyi Ernővel. Bem. 1902. ápr. 25. Magyar Színház. »A postásfiú«, operett 3 felv. 5 képb. Írta: James T. Tanner és Alfred Murray. Bem. 1902. jún. U. o. »A kis pajtás«, vj. 4 felv. Írta: Pierre Veber. Bem. 1904. szept. 17. Vígszínház. »A válás útjai«, vj. 3 felv. Írta: Paul Gavault. Bem. 1906. dec. 1. U. o. »Sabrier Antoinette«, szmü 3 felv. Írta: Coolus Romain. Bem. 1907. máj. 11. Nemzeti Színház. »Kerülő út«, szmü 3 felv. Írta: Henri Bernstein. Bem. 1907. nov. 2. Magyar Színház. »Két iskola«, vj. 4 felv. Írta: Capus Alfréd. Bem. 1908. febr. 29. Magyar Színház. »Turcaret«, vj. 5 felv. Írta: Lesage Alain Renè. Bem. 1908. jún. 13. Nemzeti Színház. »Amihez minden asszony ért«, vj. 4 felv. Írta: Barrière M. Bem. 1910. márc. 11. U. o. »Théodore és társa«, boh. 3 felv. Írta: Armont és Nancy. Bem. 1910. ápr. 8. Vígszínház. »Az élet szava«, szmü 3 felv. Írta: Schnitzler Arthur. Bem. 1911. okt. 7. Magyar Színház. »Piktorok«, vj. 3 felv. Írta: Rivoire André és de Mirande Yves. Bem. 1912. szept. 7. Vígszínház. »Az apostol«, szmü 3 felv. Írta: Bourget Paul. Bem. 1912. szept. 21. Magyar Színház. »A fogadott apa«, vj. 4 felv. Írta: Barde André és Duquesnel Félix. Bem. 1913.

máj. 2. Nemzeti Színház. »Marion vétke«, dr. 4 felv. 12 képben. Írta: Cecil Raleigh és Henry Hamilton. Bem. 1913. aug. 23. Magyar Színház. »A villámhárító«, vj. 4 felv. Írta: Mouézy Eon és Nancy. Bem. 1913. szept. 5. Vigszínház. »A préda«, dr. 3 felv. Írta: Schnitzler Arthur. Bem. 1913. okt. 11. Magyar Színház. »A mandarin«, angol-kínai játék 3 felv. 2 képben. Írta: Harry M. Wernon és Harold Owen. Bem. 1914. febr. 14. U. o. »Smith«, játék 4 felv. Írta: Somerset Maugham. Bem. 1920. máj. 14. U. o. »Hallgasson meg; Adrienne!« (Pour avoir Adrienne) vj. 3 felv. Írta: Louis Verneuil. Bem. 1921. aug. 20. Vigszínház. »A negyvenéves asszony«, (Notre Passion), szmü 4 felv. Írta: Wacht-hausen René és Gabriel Renillard. Bem. 1921. okt. 4. Belvárosi Színház. »Karnéval«, szmü 4 felv. Írta: Abel Hermant. Bem. 1922. márc. 16. Nemzeti Színház. »Az ütközet«, dr. 3 felv. Írta: Frondaie Pierre. (Farrère regénye után). Bem. 1923. ápr. 6. Belvárosi Színház. »Az ezüstlakodalom«, (Les nocés d'argent), szmü 4 felv. Írta: Paul Gérardy. Bem. 1925. jan. 24. Vigszínház. »Nagytakarítás«, (Spring cleaning), színj. 3 felv. Írta: Frederick Lonsdale. Bem. 1926. jan. 30. U. o. »Félemelet balra«, boh. 3 felv. Írta: Armont és Nancy. Bem. 1927. máj. 20. Fővárosi Operett Színház. »Utolsó kaland«, vj. 3 felv. Írta: Frederick Lonsdale. Bem. 1929. dec. 14. Belvárosi Színház.

Salgó (László) Béla, színész, sz. 1878-ban. Színpadra lépett 1895-ben, Horváth Emil daltársulatánál. Rövid vidéki színészkedés után kikerül Amerikába és 1911-ben magyar színtársulatot alakít. Társulatánál működnek: Pálmay Ilka, Rédei István és Serly Lajos. Utóbb visszajött Magyarországra és Szalkai Lajos titkára lett. A háború után Kolozsvárott a Lloyd Expressz vállalat tulajdonosa lett és lapot szerkeszt. — Felesége: Sebestyén (Dermák) Klára, 1913-ban lépett a színpályára, ahol 2 évig működött.

Salgó Rózsi, (Adler Richárdné), táncpedagógus; 1928. évben a szakkörök ezüst koszorús kitüntetéssel ismerték el jeles érdemeit.

Salgótarjáni színészet. Salgótarjában (Nógrád m.) 1884-ben nyári színház épült; aug. végén kezdte meg előadásait Báródi Károly társulata, felváltva a távozó Gál Sándort. 1886. máj. havában Pesti Ihász Lajos társulata működött itt. 1910. jún. végén Szabadhegyi Aladár társulata fejezte be előadásait. Egy év múlva újra jönnek ide színészek: Rácz Dezsőék (1911. júl.), 1916. jún. havától Farkas Mihály társulata működött itt. A tagok: Nádaszi Mici, Gyulai Gizella, Dinnyési Rózsi és Kató, E. Zöldi Hermin, Csolnakossy Gyula, Erneyi János, Molnár János, Korányi Károly. Műsoron volt: »Tiszavirág«, »Legénybúcsú«, »Vagy Ó, vagy senki«, »Lengyelvér«, »Mágnás Miska«, »Lyon Lea«. 1917. júl. havában újra Farkas Mihály társulata jött a városba. A színielőadásokat a városi mozi épületében tartják. A színiévad a nyár folyamán jún., júl. és aug. hónapokban szokott tartani. A pártolás elég élénk, aminek bizonyítéka, hogy hat hétig is itt vannak a színészek. Ezen idő alatt a helyiséget teljesen díjmentesen bocsátják a társulat rendelkezésére, azonkívül a mozi állandó alkalmazottait is. Vigalmi adót nem szed a város. A színi-ügyeket a polgármester intézi. A mozihelyiség 1912-ben épült, ahol 480 néző fér el. Ujabbán Halmi Jenő színtársulata keresi fel Salgótarján városát.

Sallay Géza dr. (nagysarlai), a vidéki színészet és az áll. eng. magánművészképzőiskolák volt felügyelője, jog- és államtudományi doktor, okleveles középiskolai tanár. Borostyáni Nándor és Borostyáni Irma írók unokaöccse; atyja, S. Jenő szintén író- és újságíró volt. Sz. 1884. dec. 15-én, Temesvárott. Filológiai tanulmányait a budapesti, a jogit viszont a debreceni tudományegyetemen végezte. Állami szolgálatát mint középiskolai tanár kezdte, de rövidesen, gr. Zichy János minisztersége idején, a kultuszminiszteriumi művészeti ügyosztályába kerül, hol egy ideig a képzőművészeti-, majd a zenei-, végül a színészeti ügyek előadója lett. Ezen minőségben előbb az Orsz. Színművészeti Tanács előadójegyzőjévé, majd 1922-ben a vidéki színészet és az áll. eng. magánművészképző iskolák orsz. felügyelőjévé nevezik ki. A vidéki színészet felügyeletét

a világháború és az azt követő forradalmak okozta legválságosabb időben vette át és rátermettségének, valamint fáradságot nem ismerő ügyszeretetének, mellyel a vidéki színészet minden baját hamarosan felismerte és a vidéki hatóságokkal közvetlen kapcsolatot teremtett, köszönhető jó részben, hogy nemzeti művelődésünknek ezen oly fontos tényezője eddig még nem omlott össze, sőt lassan ismét a fejlődés útjára tért. Kezdetből fogva előharcosa a vidéki színházak városiasításának és a staggione-rendszer életbeléptetésének. A színészképzés kérdésének rendezésében ugyancsak tevékeny része van. Irodalmi munkássága pályája első felében szakirodalmi cikkeken kívül: »Döbrentei Gábor élete és munkássága« (1912). 1930. szept. havában állásáról lemondott.

Saljapin Feodor, világhírű orosz ének-művész (basszista), sz. 1873. febr. 17-én, Kazán-ban, Oroszországban, szegény szülőkötől, kik cipészinásnak adták. 16 éves korában Kazánban egy kis fásületben dolgozott, majd vasúti munkás volt tíz évig; közben megszerette a vándorszínészek életét, ő is útrakélt velök és Tifliszben fel is lépett. Ezután hazamegy és Ussotow tanár kiképezte a hangját. 1896-ban Szentpétervárra megy, itt kezdi új pályáját, ahol példátlanul értékes hanganyagát felfedezték és nagy szerepekhez juttatták. Mefisztófelesz és Boris Godunov parádés szerepei hozták meg számára első monumentális sikereit. Ma a világ legnagyobb énekesei közé tartozik. A magyar főváros előbb mint koncerténekest ismerhette meg, 1825. okt. 13-án, a Városi Színházban önálló estét tartott, — majd két év múlva: 1927. máj. 14-én ismét vendégszerepelt a Városi Színházban, »Faust« Mefisztójában. 1927. nov. 3-án újra vendégünk volt, ekkor a »Szevillai borbély« Basilio-jában láttuk viszont. 1928. dec. 10-én mint Mefisztó lépett fel, 15-én pedig hangverseny keretében ragadta el a fővárosi közönséget. 1929-ben ismét ellátogatott hozzánk.

Salvini (szalvini) Gustavo, olasz színész, sz. Firenzében. Tulajdonképpen ügyvédnek szánták, de ehhez nem volt kedve és színész lett. Nálunk első fel-

lépte Budapesten, a német színházban 1880. ápr. 20-án volt, ekkor a »La morte civile« c. drámában mutatkozott be; következő vendégszereplése a Városligeti Színkörben volt, 1896. okt. 11-én, »Othello«-ban. 1897. jan. 8-án a Vígszínház vendége volt, »Hamlet«-ben, 9-én a »Makrancos hölgyek«-ben lépett fel, majd újra »Othello«, »Romeo és Julia« és »Kean« volt műsorán. Ezután országos körútra indult, fellépett Pécsen, Aradon, Kolozsvárott stb., mindenütt mély hatást keltett differenciált művészetével. Atyja:

Salvini (szalvini) Tommaso, olasz színész, sz. 1829. jan. 1-én, Milánóban, megh. 1915. dec. 31-én, Luganóban. Salvini és barátja — akit egyedüli vetélytársának ismert el — Rossi Luigi, voltak az első olasz színészek, kik külön társulattal évtizedeken át bejárták a külföldet és vendégszereplési körútjaikon még Amerikába is eljutottak. Az olasz színészet e vándor virtuózai közt Salvini volt a sokoldalúbb; mint jellemszínész ép olyan kiváló volt, mint heroikus és szerelmes-szerepekben. Nagybőrára Shakespeareat játszott: Othello, Hamlet, Lear, Shylock voltak kedvence szerepei; de a modern repertoirt sem vetette meg: Delavignenak »XI. Lajos«-ában és a »Morte civile«-nek Corradojában híres alakításokat produkált. Salvini külső, főleg fonetikai hatásokra törekedett; menydörgésszerű akcentusokkal és vehemens mozdulatokkal akarta lenyűgözni hallgatóságát. Az »öreg« Salvini nálunk a Hermina-téri német színházban lépett föl először, 1877. ápr. elején, a kis Fűst-színházban (később Herzmann-orfeum lett belőle) és a kis színház eleinte ép olyan kevéssé telt meg Salvini előadásaira, mint a városligeti színkör annak idején, 1891-ben, Duse debütjén. De csakhamar felkarolta Salvinit a pesti közönség és utóbb már a gyapju-uccai színház tag nézőtere is szüknek bizonyult fellépéseinek. Ekkor 1880. ápr. 23-án vendégszerepelt nálunk, »Macbeth«-ben, másnap »Othello« címszerepében. — Fia: S. Gustavo, színész. (L. előbb).

Sámson Mária, operanékes-nő, sz. Marosvásárhelyen. Zeneakadémiai tanulmányai után, 1914. máj. 29-én mutatkozott be a

M. Kir. Operaházban, a »Bohémélet« Mimi-jében, mely után az intézet kötelékébe lépett. 1922-ben New Yorkban vendégszerepelt és nagy sikert aratott a »Rose Marie« c. operettben. 1927-ben férjhez ment dr. Vass Béla ottani orvoshoz. Azóta a newyorki Capitolban működik. Majdnem minden operában fellépett, azután hangversenykörútra indult az Egyesült Államok minden nagyobb városába. Hazalátogatva 1928-ban, Hollandiában énekelt; októberben Budapesten is hangversenyzott.

Sándor Erzsi, operaénekesnő, a M. Kir. Operaház örökös tagja, egyetlen magyar cs. és kir. kamaraénekesnő. Kolozsvárt született, abból a tőzsgyökeres székely törzsből, mely annyi tehetséget adott a magyar hazának. Atyja lokodi Sándor János, anyja Sebesy Róza. Már gyermekkorában feltűnő zenei tehetséget árult el, hét éves korában már színpadra is került: a Hőköm Matyit énekelte feltűnő sikerrel. Ezután évekig nyilvánosan csak templomban énekelt. Tanítónőnek készült, de — protekció híján — kitűnő bizonyítványaival sem vették fel a preparandiára. A magyar művészet ennek köszönhette, hogy Sándor Erzsiből énekesnő lett. Kolozsvárt végezte első tanulmányait, a Zenekonzervatórium kiváló igazgatójának, Farkas Ödönnek vezetésével. Innét került fel Budapestre, ahol a Zeneakadémián olyan sikerrel vizsgázott, hogy nyomban az operai tanzakra vették fel. Maleczkyné-Ellinger Josephine-nek, a kiváló koloraturaénekesnőnek lett a tanítványa. Két év múlva, egy zeneakadémiai vizsga nyomán, Bezerédj Viktor, az Operaház akkori kormánybiztosa és Mader Raoul igazgató a M. Kir. Operához szerződtették. Az Operában »Lakmé«-ben lépett fel először, 1905. december 9-én, mint az Operaház ösztöndíjas tagja. Ettől fogva hatalmas ívben emelkedik pályája. A diadalmas »Lakmé«-estét tüneményes sikerek követik. Legnevezetesebb szerepei: a Mozart-operákban, melyeknek hivatottabb interpretálója még nem szerepelt a magyar színpadon: Constanza, Donna Anna, Suzanne (Figaro), Mirandolina, Fiordiligi (Cosi fan tutte), Éj királynője. Egyéb operákban: Traviata, Lakmé, Gilda, Desdemona, Rosina, Philine, Mignon, Lucia, Manon, Oszkár, Saffi,

Zerbinetta, Dinorah, Ophelia, Valois Margit, Észak csillaga, a Hoffmann meséi hármass női szerepe, Mimi, Madame Butterfly, Liu. Magyar operákban: Melinda, Gara Mária, Giannina (Hubay: »Cremonai hegedűs«), Fanny, Bimbilla (Szabados: »Bolond« c. operájában) és még sok más döntő sikerű szerep. Nagy szeretettel műveli az oratóriumot is: Messiás, Judas Makkabeus, Sámson, Acis és Galathea, Máté-passió, Teremtés, Verdi-requiem... megannyi nemes és emlékezetes szereplés. Attól az időtől kezdve, hogy Párizsban tanult, Crostynál, a nagy külföldi operák fényes ajánlatokkal árasztották el. De Sándor Erzsit nem sikerült elhódítaniok a magyar operától, melynek fejlesztésében misszióját látta. Nemzetének tragédiája, az, hogy székely hazája elveszett, még szétéphetetlenebb szálakkal fűzte őt a magyar rőghöz. Férjét, felsőpataki Bosnyák Zoltán (L. o.) államtitkárt is, akinek régebben színpadi sikerei is voltak a Nemzeti Színházban (és akihez 1907. nov. 19-én ment nőül) hivatása kötötte Magyarországhoz.

Sándor Erzsi kivételes karrierjét egyénisége és képességei plasztikusan indokolják. Hangjának terjedelme és szépsége éppen úgy, mint kultúrája. Ez a hang nem a koloraturaénekesnők bravúros, de rendszerint kissé üres hangszere, hanem mélyen drámai fényű és erejű hang, mely a mély fekvéstől a legnagyobb magasságig (a magas é-ig) egyenlő tömörséggel csendül. Intenzitása, ereje rendkívüli, de legnagyobb ereje a pianók halk, páratlan finomságában rejlik. Az ő híres pianói zsolozsma-szerű áhítattal csendülnek meg és áhítatos hatást váltanak ki a hallgatóból. Hogy a magyar színpadnak egy másik büszkeségét idézzük, Jászai Mari, a halhatatlan tragika, ezt mondta róla: »Nem üveghang ez, nem üres üvegpohár csengése. Kristálykehely csengése ez, melyben tokaji bor gyöngyözik. Ez a csodálatos hang egy fülemile énekét juttatja eszembe, amikor virágcs tavaszéjen álmában hallottam énekelni...« Jászai Mari nagy stilita és nemcsak nagy művésznő, hanem nagy conaïsseuse is volt.

Sándor Erzsi színjátékos tehetsége lassan fejlődött. Talán az énekművésznő szigorú önfegyelme, talán más, természeté-

ben rejlő gátlások kötötték le benne a színésznőt. Mintegy tíz év óta és még inkább a legutóbbi években, fokról-fokra, kinyílt színjátszó tehetsége, eldobta az »operai stílus« poros hagyományait, poseait. Játéka leszűrődött, egyszerű lett és bensőséges, elmélyedő a szerep stílusában és lélektani rajzában. Ma már fölényesen győzi a legnagyobb játék-igényeket is, sőt előadásának fölényessége és könnyűsége egyik legelőkelőbb tulajdonsága művészetének, ebben olvad össze énekművészete és játéka; hangja olyan könnyűséggel csendül meg, mint a nagy Gemma Bellincioni-é és ezt a magátólértődő természetességet ma már játéka is harmónikus festi alá. Csupa harmónia és nobilitás ez a nagy, operaszínpadi jelenség, mely ma is tehetségének, képességeinek teljes fényében ragyog. Minden új szerepe ünnepe a magyar operának, régi szerepei operákat tartanak műsoron. A legnagyobb énekesnők egyike, ma is a legelevenebb jelené.

Nyilván ez a valódi oka annak is, hogy amikor — 1930. december 9-én — operaházi tagságával 25 éves jubileumát ünnepezték, az ország nem egy elkönyvelt nagyságot honorált, nem »kegyelettel adózott« egy nagy művészi multnak, hanem azzal a lelkeséggel és forrósággal hódolt előtte, amely csak a legelevenebb, leggyújtóbb, pályájuk zenitjén levő művészeknek jut ki. Elárasztották a hódolat és a szeretet minden jelével, ünneplő levelek tömegét kapta ismeretlenektől, az igazi közönségtől és a jubiláris Lakmé-előadás a spontán kirobanó ünneplések végtelen sorozata volt. Az összes lapok hasábos cikkekben mint a legnagyobb magyar énekművésznőt méltatták.

Szobrát az Operaház csarnokában helyezték el, a kormány és az ország első testületeinek képviselői hódoltak előtte. A kormányzó a kultúra nagyjainak kitüntetésére alapított Corvin-koszorúval tüntette ki, »a magyar művészet terén és a magyar nemzeti művelődés föllendítése körül szerzett kiváló érdemei elismeréséül.«

(Dr. Bárdos Artur.)

Sándor Jenő dr. (farcádi), zeneszerző, belügyminiszeri titkár, sz. 1891. június 30-án, Székelykeresztúron (Udvarhely m.), Gimnáziumi tanulmányait a nagyenyedi Bethlen Gábor református kollégiumban

végezte, majd a kolozsvári Ferenc József tudományegyetem jogi fakultásán doktori oklevelet szerzett.

Számos közismert nóta szerzője, melyek közül nagy népszerűsége tettek szert: a »Halvány sárga rózsát«, »Szerelmes vagyok én szépasszony magába«, »Csak egy szál virágot« stb. című dalok.

Több egy- és kétfelvonásos gyermekoperettje került színre Budapesten, a Teréz-körúti Színpadon és több mint száz önálló hegedű-koncertet adott a fővárosban. 1930. márc. 1-én színre került Budapesten a Városi Színházban a »Halványsárga rózsá« c. 3 felvonásos nagysikerű operettje. Szövegét írta: Szenes Andor.

Sándor Jenő, ügyelő, sz. 1891-ben, Budapesten. Színész lett 1909-ben. Előbb vidéken működött, majd 1922-től a Magyar Színház szerződöttette. 1931-ben a Vig-színháznál működik.

Sándor József, (szentléleki) a kolozsvári színház titkára, sz. 1824-ben, Kolozsvárott, megh. 1889. márc. 12-én, u. o. Tanulmányait szülővárosában, a r. k. liceumban és a marosvásárhelyi főiskolában végezte. 1845-től kezdett irodalommal foglalkozni. 1867-ben az »Unio« szerkesztője lett. Színházi hivatalát 1865-ben foglalta el. A színház felvirágoztatása körül sokat fáradozott. Mikor a színház nyugdíjintézete megalakult, őt választották meg elnöknek.

Sándor József, színész, később az Artista Egyesület elnöke, sz. 1879. jún. 15-én, Bácsföldváron, ahol atyja aljegyző volt. 6 esztendőskorában egy kis komédiástársulat vetődött Földvárra, kik, hogy bevételeket gyarapítsák, a falu előkelőségeinek gyermekeivel előadást rendeztek, egy kis darabban S. is kapott főszerepet, Hagyma Pétert. Énekelt is benne és olyan sikere volt, hogy elhatározta: színész lesz. 24 éves korában valóra vált álma és beiratkozott a Színművészeti Akadémiára, ahonnan az előkészítő után azonban elbocsátották, miután tehetségtelennek mondták. Ekkor a Thália-társulathoz kapott meghívást, ahol dr. Hevesi Sándor felismerve benne a szunnyadó tehetséget: elsőrangú szerepekhez juttatta, úgy a drá-

mákban, mint a vígjátékokban. Vidéken is működött, de csak három hónapig, Moly Tamás igazgatása alatt, Kecskeméten, azután felkerült Budapestre. Itt több színháznak és kabarének volt jeles tagja. Azután áttért a variétére és mint ilyen, ma az artisták egyesületének elismert elnöke.

Sándor Mária, énekesnő, mezzoszoprán, Sándor Erzsébet testvérhuga, sz. 1895-ben, Kolozsvárott. Farkas Ödönnél kezdte énektanulmányait. Első fellépte otthon a »Lalla Roukh« c. operában volt, mindjárt 1912 elején a Népopera tagja lett, mint Serpolette (Cornevillei harangok) kellemesen feltűnt; 1915 dec. óta a M. Kir. Operaház tagja. 1921. okt. 30-án Környei Bélának, a kitűnő hőstenornak neje lett, akivel Amerikában is fellépett és ott is gyarapította nagy műsorát. Szerepei: Finum Rózi (A falu rossza), Rosa (Lakmé), Orlofsky (Denevér), Myrta (Thais), Rossweise (Walkür), Jancsi (Jancsi és Juliska), Fanchette (Figaró házassága), Mercedes és Carmen, Marta (Hegyek alján) stb.

Sándor Stefi, színésznő, sz. 1895-ben, Budapesten. A Rákosi-iskola elvégzése után Krecsányi Ignác-hoz szerződött Buda-Temesvárra szubrettprimadonnának. Első fellépte a »Svibákok« c. operettben volt. Utóbb Balla Kálmán és Mariházy Miklóshoz szerződött. Nagy sikerrel játszott szerepei: Denise (Nebántsvirág), Piroska (Obsitos), Gábor (Gül Baba), Aranyvirág stb. Vidékről a budapesti Royal Orfeumhoz szerződött, ahol általa előadott ének- és táncszámaival egy új és eredeti egyéni zsánert teremtett és tett népszerűvé. Később az Apolló Kabaréhoz szerződött, majd külföldre ment és Bécs, Berlin, Drezda, Nürnberg, Hamburg, Brünn stb. nagy színpadain szerepelt állandóan sikerrel. 1929-ben visszatérve, a Bethlen-téri Színház tagja lett és 1930-ban, régi sikerei színhelyén, a budapesti Royal Orfeumban lép fel újra, ahol a közönség megkülönböztetett szeretettel fogadja fellépteit.

Sándor Zoltán dr., ügyvéd. (Jog- és államtudor.) Hatéves katonai szolgálata alatt, mint szibériai hadifogoly, magyar színházat vezetett és lapot szerkesztett.

1922 óta a Budapesti Színészek Szövetségének titkára. A »Színészujság« szerkesztője, a Budapesti Színészek Szövetsége Nyugdíjintézetének megalapításától (1923.) titkára, mint ilyen, sok agilitással fáradozik a budapesti színésztársadalom érdekeiért. Az utóbbi esztendőik vívmányait részben az ő buzgalmának köszönhetik a színészek.

Sándorfy József dr., orvos, a nagyváradi színészet híres mecénása, sz. 1767. ápr. 20-án, Hegyközujlakon (Bihar m.), megh. 1824. nov. 27-én; Nagyváradon. Iskoláit Nagyváradon és Debrecenben járta. Bécsben nagy agitációt fejtett ki az ott élő magyar írókkal, irodalmunk fölvirágoztatására. Pályája kezdetén korát meghaladó előrelátással, tömérdek anyagi áldozattal törekedett meghonosítani Nagyváradon a magyar színészetet; színházat építtetett, a működő tagokat sajátjából is rendesen fizette s ha valahol feltűnt egy kiválóbb színész, azt rögtön megkínálta jó szerződéssel és igyekezett társulatához megnyerni. Évek hosszú során át buzgó pártfogója volt nemzeti színészetünknek, a tagoknak valóságos atyja, akiket mindenkor bőven támogatott. 1814-ben Gulácsi Antaltól átvette a színésztársaságot, összes felszereléssel, 300 színdarabbal. 1818. okt. 23-án megvette gróf Rhédey Lajostól a nagyváradi nagypiaci házat és ettől kezdve ott tartották meg a színelőadásokat. »Siratják minden jók«, ezt vészték a sírkövére.

Sándori Kálmán, színész, sz. 1864. szept. 28-án, Sátoraljujhelyen. Színpadra lépett 1882. máj. 1-én, Kolozsvárott. Működésének nagy részét mint ügyelő töltötte ki.

Sántha Antal, színész, sz. 1836. szept. 6-án, Zomborban, megh. 1908. szeptember 28-án, Budapesten. Atyja gazdatiszt volt. Első fellépte 1856. máj. 14-én volt, Sümegyen, Szuper Károly társulatánál, a »Vak Bélák«-ban, a takács szerepében. A vidéken csakhamar feltűnt a kómikus szakmá-körben. A vén »Csikós«-ban volt a legjobb alakítása, melyben a Debrecenben vendégszereplő Felek Miklósnak nagyon megtetszett és az ő közbenjárása mellett

sikerült a Nemzeti Színházhoz szerződnie, ahol 1859. szept. 11-én mutatkozott be, ugyancsak a »Csikós« szerepében. 1881. máj. 14-én ülte meg 25 éves jubileumát. Midőn a színpadról lelépett, a színház pénztárosa lett. Mátray Béla búcsúztatta. Felesége: Gaal Irma, színésznő, 1875. nov. 13-án tette első színpadi kísérletét, mint végzett színitanodai növendék, a Várszínházban, a »Gyöngéd rokonok«-ban, Thusnelda szerepében. 1876. jan. havában a Nemzeti Színház tagja lett, azonban két év után megvált a színházról. Második felesége: Baróti Fáni, kivel 1893. jan. 16-án lépett házasságra; megh. 1897. dec. 26-án, Budapesten.

Saphir Imre, tánctanár, sz. 1871-ben, Budapesten. Már gyermekkorában kezdett táncolni. 1885-ben a Népszínházban az »Ördög pipulái«-ban részt vett a balletkarban, majd külföldön képezte táncotéhségét, később hazajött és az Operaház balletkarában vett részt. 1889-ben önállósította magát. Azóta számos magyar művészeknek ő volt a táncoktatója. Tanári tevékenységet fejt ki a m. kir. Ludovika Akadémián és a kir. hadapród iskolán. Érdemei elismerésül megválasztották a Tánctanári Országos Egyesülete elnökévé. Fia, Gyula, sz. 1901-ben, Budapesten, apja 40 éves jubileuma alkalmával átvette az intézet vezetését. Mint zeneszerző is szép sikerrel működik.

Sardou (szárdú) Victorien, fr. színműri, sz. 1831. szept. 7-én, Párizsban, megh. 1908. nov. 9-én, u. o. Kezdetben orvosi pályára készült, majd történelemmel és irodalommal kezdett foglalkozni. Ám a színpad kezdettől fogva vonzotta hajlamait és fantáziáját s csakhamar ki is lépett első színműri próbálkozásával a közönség elé. Huszonhárom éves korában, 1854-ben adták elő »La taverne des étudiants« c. darabját az »Odeon«-ban, amely megbukott. Nemsokára ezután feleségül vette Brécourt színésznőt s házassága révén közeli ismeretségbe került Déjazet-val, a híres színésznővel, aki fölismerete talentumát és »Monsieur Garat« s »Les prés Saint-Gervais« címmel két parádés szerepet íratott vele magának. Ezek a darabok 1860-ban kerültek bemutatásra

és tartósan műsoron maradtak. Egy évvel később mar a »Gymnase« disztíngvált közönsége előtt aratott nagy tetszést »Les pattes de mouche« c. vígjátékával, amely nálunk »Az utolsó levél« c. alatt ismeretes. Ekkor aratta első komoly sikerét és ez időtől fogva csaknem minden évben írt új darabot, néha kettőt is. Sorra következtek »Piccolino«, »Nos intimes« (»Jó barátok« c. alatt lásd: II. kötet, 334. old.), »Les Ganaches« (1861), »Les diables noirs« (1863), a »Don Quichotte« c. darabjai s a »Les pommes du voisin« c. bohózat (1864). 1882. aug. 31-én a Budai Színkörben adták, majd 1865-ben a »Les vieux garçons« (Lásd: »Agglegények« címszót, I. kötet, 32. old.) és a »La famille Benoiton« (1866. máj. 16-án), amely élesen gúnyolja ki a második császárság erkölceit. A »Nos bons villageois« (Nemzeti Színházunkban »A jó falusiak« c.) a falusi élet állörömeit gúnyolja, a »Séraphine« (1868) az álszenteskedő nőt viszi színpadra. Ugyanebből az időből való a »Maison neuve« (»Az új óce«, nálunk 1876. szept. 15-én), c. darabja is. 1870-ben került színre a »Fernande«, felújítása: 1902. máj. 23. s két évre rá a »Rabagas«, amely afféle drámai pamflet volt. Nálunk 1873. febr. 7-én mutatták be. Ennek hőseiül különböző politikai párthoz tartozó parvenüket választott modellül s előadása a Vaudeville-ban formális tüntetésre adott alkalmat. A »Sazu bácsi« egy délamerikai család jellemrajzát adta. Ford. Teleky József, 1876-ban. Ezután következtek a »Férréol«, (1875), a »Dóra« (1877), a »Les bourgeois de Pont-Arcis« (1878) s végül a »Daniel Rochat«, amelyben a szabad szellemet és a hitbuzgóságot állította egymással szembe. Legnagyobb sikerű darabjai csak ezután kerültek sorra: »Idegesek« (L. o.), »Divorçons« (»Váljunk el«, l. o.), amely 1884-ben került bemutatásra, az »Odette« (L. o.), (1882), a »Fedóra« (1883), (L. o.), majd a »Theodora« (1884). 1886-ban került színre a »Le Crocodile« c. látványos darabja s rá egy évre a »Tosca«, (L. o.), amelynek címszerepét Sarah Bernhardt számára írta. »A haza« (1870. jan. 24-én), az »Agglegények«, a »Georgette«, »Ghismonda«, »Mabelle«, 1898. febr. 4-én (ford. Alexander Bernát), »Szókimondó asszony-

ság» (L. o.) stb. mind egy-egy nevezetes állomása Sardou színműírói pályájának. Egyéb színművei, melyek nálunk is színre kerültek: »Csapodár«, »Napamasszony«, vj. 3 felv.-ban. Irta: Deslandes Raymond-dal. Bem. Fáy I. Béla fordításában, 1889. nov. 8-án. »A boszorkány«, dráma 5 felv. Ford. Fáy J. Béla. Bem. 1905. febr. 24-én. »A mult«, vj. 1907. febr. 1-én, ford.: Martos Ferenc. »Robespierre«, dráma 5 felv. Ford. Ábrányi Emil. Bem. 1908. febr. 29-én. »Zaza« (L. o.). (Valamennyi a Nemzeti Színházban került színre.) Írt azonfelül operettek is, amelyekhez Offenbach és mások írtak zenét és írt számos novellát is. A francia akadémiának 1877. óta volt tagja.

Sárga csikó (A), eredeti népszínmű 3 felv. dalokkal, írta: Csepregy Ferenc. Bem. 1877. dec. 14-én, a Népszínházban, ezzel a szereposztással: Bakaj András: Tihanyi Miklós; Erzsike: Soldosné Blaha Lujza; Csorba Márton: Eöry Gusztáv; Ágnes: Pártényiné; Laci: Egri Kálmán; Gelecséri: Együd István; Peti: Karikás József; Harasztos: Kovács József; Boltos Icig: Solymossy Elek; Sánta, koldus: Pártényi János; Vak koldus: Bakonyi István. 50-edszer 1879. aug. 31-én adták; 100-ik előadását 1886. febr. 14-én érte meg. — A Nemzeti Színház 1916. apr. 12-én adta elő, majd új betanulással 1926. jún. 5-én, négy év után újra: 1930. febr. 7-én, ezzel a szereposztással adta elő: Bakaj András paraszt gazda: Kürti József; Erzsike, a leánya: Nagy Izabella; Csorba Márton: Bartos Gyula; Ágnes, a felesége: S. Fáy Szeréna; Laci, a fiúk: Cselényi József; Gelecséri, pusztabíró: Rózsahegy Kálmán; Peti, a fia: Gyenis Ede; Harasztos, kántor: Hosszu Zoltán; Boltos Icig: Turányi Alajos; Csárdás gazda a »Hólyagos«-ban: Pataki József; Bogár Imre, betyár: Szathmáry Lajos; Gazi koldus: Losonczy Zoltán; Bagó koldus: Pethes Sándor. (Szegeden: 1878. jan. 20-án volt a bemutatója. — 1925. év farsangján Saskatschawan kanadai magyar községben szintén színre került. — Lásd: »Irodalomtörténet«, 1926. 1. szám, 56. old.)

Sarkadi Aladár, színész, sz. 1874. márc. 26-án, Budapesten. Négy hónapig

jött a színészakadémiára, majd 1892. virágvasárnapján Győri József daltársulatánál lépett a színpályára. Ezután Irsay Zsigmond, Fekete Miksa, Fekete Béla, Kövessy Albert társulataival bejárja újszólván az egész országot, de elkerül Kolozsvárra is, majd Pozsonyba, azután újra vándorútra kel és B. Polgár Béla lesz az igazgatója, ezután Óbudára szerződik, a Kisfaludy Színházhoz, ahol már a kedveltebb színészek közé emelkedett. Most már a nagyobb vidéki társulatok is tagjai sorába szerződtek, jár Pozsonyban, Relle Ivánnál, Kecskeméten, Kövessy Albertnél, Debrecenben, Komjáthy Jánosnál és Aradon, Zilahy Gyulánál. Ez időben a legelismertebb komikusaink közé tartozott. 1903. júl. 15-én a Vígszínházban is vendégszerepelt, a »Loute« Francolin-jában. A fellépés szerződéskötéssel járt és ez év őszén már a Vígszínház művésze lett, ahol sok elismerés mellett működött. 1927-től a Fővárosi Operett Színház tagja. Mint melegsívű emberbarát is ismeretes a színészvilágban. A szűkölködő nyugdíjas kollégái megsegítése érdekében fáradhatatlan buzgóságot és önzetlen tevékenységet fejt ki. Mint az Országos Színészegyesület tanácsosa is sok értékes, szociális tevékenységgel alapozta meg a vidéki színészet működését. Főbb szerepei: Fridolin (Zenebona), Wallakeövy Ármín (Verel' y-liny), Ödön (Alvó férj), Mermelstein (Halló, Amerika!), Wallerstein (Tatárjárás), dr. Omayi (Taifun), Járásorvos (Tanítónő), Nagyapa (Timár Liza), Gara (A lovag úr) stb.

Sarlai Imre, színész, sz. 1904. nov. 14-én, Budapesten. 1919-ben lépett a színpályára; vidéken működött Miklóssy Gábornál, Andor Zsigmondnál, Heltai Hugónál, Kiss Árpádnál, Mariházy Miklósnál, majd Fodor Oszkár szerződtette. 1930-ban az Új Színház tagja.

Sarlós Viola, színésznő, sz. 1904. júl. 5-én, Budapesten. A Váci uccai leánygimnáziumban érettségizett, ahol az önképzőkörben szavalásával és énekelésével feltűnést keltett. Ez időben a Színészegyesület színészképző iskolájának növendéke is volt. Vizsgaelőadásul a Vígszínházban a »Tatárjárás«-ban Mogyoróssy ön-

kéntest játszott, szép sikerrel. Szerződött a Budapesti Színháznál, majd a Kőbányai Színháznál, vendégszerepelt az óbudai Kisfaludy Színházban, az Újpesti Színházban stb.

Sárosy Andor, operaénekes, sz. 1885. dec. 16-án, Budapesten, a Rákosi-iskola növendéke volt. 1905-ben lett színész, Pozsonyban, Andorffy Péternél. Sokáig volt a Király Színház tagja, ahol szép hangjával és férfias alakjával tűnt ki. Résztvett a világháborúban, hosszú ideig volt orosz hadifogságban, ahol a hadifogolyszínházak erőssége volt. Hazatérése után sűrűn szerepelt a főváros operaelőadásaiban, nagy sikere volt a Városi Színházban (a »Bajazzó« Toniójával) és a M. Kir. Operában főleg Escamilló, Lescout és Valentin (Faust) szerepében. Jeles alakítóképeségével a kabaré-színpadoknak is erőssége tudott lenni és az utóbbi években koncert-fellépéseinek kívül állandóan szerepel a Teréz-körúti színpad előadásain, ahol sok jóízű humoros szereppel is kedvence lett a közönségnek.

Sárosi Ferenc, (családi neve Schauer), zeneszerző, sz. 1855-ben, Pesten, megh. 1913. nov. 28-án, u. o. Atyja a Nemzeti Színház zenekari tagja volt, a fiú több hangszert játszott, mint gimnazista, a kegyesrendiek istentiszteletén ő orgonált. Rendkívül nagy ambícióval indult pályájának. Előbb gimnáziumi érettségit tett, majd az egyetemre iratkozott és elvégezte a teológiai fakultást. De a szíve visszavonzotta muzsájához, a zenéhez, amelynek titkát kora ifjúságában elleste. Atyja révén, már 1872. aug. 10. óta a Nemzeti Színház zenekari tagja (ott tartották az operaelőadásokat) és a kisdobot és a vele rokon ütőhangszereket kezelte. Közben megtanult egy csomó hangszert, s a zongorán, orgonán kívül remekül játszott fuvolán, hegedűn, gordonkán, violán, vadászkürtön és hárfán. Majd korrepetitora lett az Operaház magánénekesinek és Bianchi Biankát, Maleczkyékát, Perottit, Ódryt stb. nagy sikereikben izléses és gondos tanítással támogatta. Első nagyszabású műve az »Atala« c. drámai opera volt (dr. Váradi Antal szövegével), melyet (a színlapon még családi nevével) 1881. nov. 5-én adtak elő a

Nemzeti Színházban. Később pedig színrehozták a M. Kir. Operaházban is. Második nagy operája: »Az Abencerage«, szövegkönyvét szintén Chateaubriand egy ismert drámai novellája nyomán Bartók Lajos írta meg. Bemutatta az Operaház, 1887. jan. 4-én, Sárosi névvel. Ő azonban ott maradt a régi Nemzeti Színháznál karmesternek. A Nemzeti Színháznál azonban kevés alkalma nyílt ahhoz, hogy talentumát érvényesítse s így beérte azzal, hogy színpadi használatra írjon kisebb-nagyobb zeneszámokat. A Nemzeti Színház könyvtárában légiónyi szerzeménye van Sárosinak: nyitányok, karénekek, melodramatikus zeneszámok, különféle szölamok.

Sárosi Paula, színésznő, sz. 1878. okt. 5-én, Budapesten. Az Orsz. Zeneakadémiát sikerrel végezte el, majd 1899. márc. 16-án a »Madarász« c. operett Pósta Milka szerepében lépett színpadra, Kolozsvárott. Ezután Makó Lajos temesvár-budai társulatánál működött. Főbb szerepei: Irisz (Görög rabszolga), Molly (Gésák), Verus (Liliom Klári), Dudley (San-Toy) stb.

Sárospataki színészet. Sárospatakon 1817. aug. elején a pesti társaság játszott. 1845. szept. havában ismét pesti színészek játszottak, 1877. szept. havában Krecsányi Ignác társulata, 1882. máj.—jún. havában Lászy Vilmos társulata járt itt. 1885. jún. elején újra Krecsányi Ignác társulata kezdett játszani. 1911. május 30-án dr. Farkas társulata, 1901—1902. Deák Péter, 1908. őszén pedig Rácz Dezső társulata működött itt.

Sárossi Rezső, tenorénekes, az Operaház tagja. Katonai éveiben gyönyörű hangja általános feltűnést keltett s csakhamar akadt egy buzgó pártfogója: Capp Gusztáv dandárparancsnok személyében, aki taníttatni kezdte és bejuttatta a Magyar Kir. Operaházhoz ösztöndíjas növendéknek, ahol 1914-ben a »Godunow Boris« c. operában kellemesen tűnt fel. A háború kezdetén bevonult ezredéhez és Capp ezredes mellett teljesített szolgálatot. Megh. 1916. máj. 19-én, Budapesten.

Sárossy Gyula, (pókai), költő, a Kisfaludy Társaság tagja, sz. 1816. febr.

12-én, Borossebesen, Arad megye, megh. 1861. nov. 16-án, Pesten. Iskoláit Füzegyarmaton, Mezőberényben és Szarvason járta. Felsőbb tanulmányait az eperjesi kollégiumban végezte, ahol nagy szeretettel karolta fel a színészetet; ugyanis író társaival az eperjesi német színészet ellensúlyozásául működvelői magyar színielőadásokat rendezett és azokban ő maga is szerepelt. 1834-ben megírta »Eperjes megszállatása« c. drámáját és átdolgozta »Az ábrázolat« c. fordított drámáját is. 1837-ben befejezte »A királyné titka« c. 5 felvonásos drámáját. 1846-ban Aradon színre került »Az idegenek Aradon« c. 3 felvonásos társalgási kedélyes vígjátéka, melynek verseit Nagy Sándor, zen. Góts Ede írta. — Fordított színművei: »Mirra« (Myrha), szomorújáték 5 felv.-ban. Írta: Alfieri. Pest, 1856. »Aristodem«, szomj. 5 felv. Monti Vince után olaszból 1856. »Monfredi, Faenza hercege«, szomj. 5 felv.-ban. Ford. Monti Vince után, olaszból. Előadták 1857. szept. 16-án, a Nemzeti Színházban. 1848-ban kormánybiztos volt és ekkor írta híres versét, az »Arany trombita« címűt. Id. Lendvay Márton sírírátát ő írta.

Sárossy Mihály, színész, sz. 1893. okt. 6-án, Budapesten. Színész lett 1911-ben. Előbb vidéken működött, azután a Királyi Színház tagja lett. A világháború alatt harctérre került, orosz fogságba jutott, majd a szibériai magyar színháznak négy évig vezetője volt.

Sárossy (Szüle) Mihály, színész, sz. 1902. júl. 2-án, Ujpesten. Színipályára lépett 1919-ben, miután az Országos Színesegyesület iskoláját elvégezte. Igazgatói voltak: Bátorfi Illés, Radó Béla, Csáky Antal, Faragó Sándor, Polgár Károly, Fodor Oszkár. Bátyja: Szüle Péter, festőművész.

Sárvay Rózi, színésznő, sz. 1902. máj. 16-án, Kiskunfélegyházán. Színésznő lett 1919-ben.

Sas Náci, (családi nevén: Adler), zeneszerző, sz. 1875-ben, megh. 1926. júl. 1-én, Budapesten. Könyvkereskedőnek készült, európai műveltséget szerzett s betutazta az egész kontinenst, utóbb a Zenei

Közlönyt alapította valamint a Tolnai Világlapját szerkesztette, a Szerzői Jog-Értékesítő Központot vezette. A világháborúban megvakult és szívbajt szerzett, melynek aztán áldozatául esett. 1900 után tűnt fel népies, dallamos nótáival. Zenét írt Hervay Frigyesnek »Szölke Pepi« c. operettjéhez. Bem. a Városligeti Nyári Színkör, 1914. máj. 14. — S. fivére szintén népszerű nótaszerző; hogy kettejüket össze ne tévesszék, Ányos Laci művészi nevet választott.

Sáska János, (gyulai), úttörő színész, 1789-ben tógátus diák volt Nagyenyeden és mint ilyen, 1792-ben felcsapott színésznek, az erdélyi magyar színtársulatnál, Kolozsvárott, Wesselényi Miklós pártfogása alatt, ahol 20 frt volt a fizetése. 1798. aug. 11-én ő is közreműködik a kolozsvári társulat debreceni kirándulása alkalmával. 1807. okt. havában Pesten is játszott, majd ugyanitt 1808. ápr. havában is működött; ekkor a »Magyar Kurir« ezt a kritikát írta róla: »Egy vérengző oláfiúnak karakterét oly nyomosan el tudta találni, hogy 15 esztendő Színjátszóhoz merték hasonlítani«, (1808. ápr. 22., 514. old. a »Heraclitustis« c. darabban.) — Neje: Koronka Borbála, színésznő, sz. Kolozsvárott. Igen szép asszony, de gyenge színésznő volt, írja róla Déryné, naplója I. kötete, 110. oldalán. Fáy András azt is megjegyzi róla, hogy sok pátosszal játszott; szép karjai és lábfejei lévén, azokra sokat tartott s játékaiban szerette észrevétni ezen előnyeit. Később Hajós János volt a férje. — Gyermek: Sáska Biri, színésznő. (Lásd: Ujfalussy Sándorné.)

Sátoraljaujhelyi színészet. Sátoraljaujhelyen már Déryné is játszott, az 1830-as évek elején. 1839. aug. 19-én Balla Károly és Telepy György egyesített színtársulata játszott a kaszinóban. Tagjai közt voltak: Almássy István, Boldizsár Ferenc és neje, Keresztessy Ambrus, Balláné, Telepyné, Balla Mária, Anasztázia leányasszony stb. 1844. dec. havában Lángh Boldizsár volt a színigazgató, akit 1858. okt. havában Fejér Károly vált fel. Nála működött Ujfalussy Sándor és neje, Kovács és neje, Szegfyné, Palatkai Gá-

Sándor Jenő dr.

Sándor Stefi

Sándor József (sz. 1879)

Sándor Zoltán dr.

Saphir Imre

Sárosy Andor

Sárosy Andor

Saphir Gyula

(Szövegét lásd Saphir Imre
címszó alatt)

Sarlós Viola

Schöpflin Aladár

Sarkadi Aladár

Schodelné (Klein) Rozália

bor és Szabó. 1859. márc. végén Hetényi József társulata kapott játsszási engedélyt. Társulatának ismertebb tagjai: Hetényi Amália, Balogh és neje, Kissné, Lovassy Jozefa, Dombi, Török, Raisz, stb. 1865. szept. havában Kocsisovszky Jusztin az igazgató, majd 11 év múlva, 1876. márc. 2-án Krecsányi Ignác érkezik ide, nagyszámú társulatával. (Közben kisebb társulatok keresték föl a várost, így 1871. márc. havában Pálné, azután Hubay Gusztáv stb.) Az ezután itt működő igazgatók: 1881—1882. Lászy Vilmos, akinek nevéhez fűződik az 1882. márc. 6-iki színházi megnyitás dicsősége. Ekkor a dalárda elénekelt a himnuszt, Farkas Bertalan elszavalta Fejes István prológusát, majd a »Tündérlak Magyarhonban« c. népszöveg került színre, Blahánéval és műkedvelőkkel. Egy év után újra Krecsányi Ignácot látják viszont, 1884. ápr. havában Geröffy Andor, majd 1885. máj. havában ismét Krecsányi Ignác társulata játsszik a városban. Szept. havában a Dancz testvéreké a színház, 1886. júl. 19-től pedig Miklóssy Gyula játsszik itt. Az újonnan átalakított színház megnyílt 1901. jan. 4-én, Halasi Béla igazgatása alatt; építési költsége 100.000 korona volt. A színház Vojtha Adolf tervei szerint, diszes barokk-stílusban épült. 138 földszinti ülőhelye van, 37 néző fért el a páholyokban, volt 100 karzati ülő és állóhelye, a két emeleten 44 páholy volt. Bartók Lajos prológusát Gyenes László adta elő, utána a »Szigetvári vértanúk« első felvonása és az »Alfonz úr« c. szöveg került színre. 1907. nov. 30-án Micsey F. György, 1909-től Palásthy Sándor, 1910-től Mezei Kálmán volt az igazgató. 1910-ben a színügyi bizottság megalakította az új felvidéki színikerületet. Eperjes, Ungvár, Sátoraljaujhely és Beregszász állomásokkal. 1917. ápr. 7-től Fodor Oszkár társulata kezdett játszani. 1929. jan. 12-én új színházi épület épült, Törty Emil és Pogány Móric műépítészek tervei alapján. A színházteremben 654 férőhely van. A megnyitó műsor keretében kiváló zeneszámok között, a Nemzeti Színház tagjai közül Váradi Aranka Jókai egy prológusát mondotta el, Ódry Árpád pedig Gyulai Pál »Vén színész« c. drámalettjét szavalta el. A műsor további folyamán Váradi Aranka és Uray Tivadar Her-

czegh Ferenc: »G-dur szonáta« c. páros jelenetét adták elő. A város a szintársulatot újabban 20.000 arany korona pénzbeli és 60 szekér fa természetbeni ajándékkal támogatja. A színügyi bizottság elnöke 1928-ban Dókus Gyula ny. alispán volt, alelnöke Ehlert Gyula gyógyszerész. Ujabb időkben Gulyás Menyhért az igazgató. (Erdősi Jenő.)

Saxlehner Emma Cerri Gyuláné, operanékesnő, sz. 1849. szept. 28-án. Tanítóuői pályára készült és 1867-ben tiszta kitűnő oklevelet nyert az Angol Kisasszonyok budapesti zárdájában. Közben azonban a Nemzeti Zenedébe is járt éneket tanulni. Mestere Stoll Péter, korának leg híresebb énektanára volt. Első nyilvános fellépte Seiler, akkori híres német színész jutalomjátéka alkalmával volt, amikor is a felvonások közti hangversenyen lépett fel és Helvey Ilkával (későbbi Szentkirályi Albertné) énekelte egy duettet a »Mártha« c. operából. A zsufoolt nagy színházban óriási sikere volt, úgy hogy Radnótfáy, a Nemzeti Színház akkori intendánsa, rögtön szerződötési ajánlatot tett neki. El is szerződött 1868-ban a Nemzeti Színházhoz és ennek, majd később a M. Kir. Operának 21 évig működő tagja volt. Ez idő alatt 65 szerepet énekel, többnyire drámai operákban. De népszínművekben is fellépett Blahánéval együtt. Egyik nevezetesebb fellépése volt, mikor a hangverseny-pódiumon Liszt-dalokat énekelte, a szerző sajátkezü kísérete mellett. A Budapesti Zenekedvelők Egyesülete tiszteletbeli tagjává választotta. 1870-ben ment először férjhez: Kvassay Ede min. titkár, íróhoz, akitől 1877-ben elvált; újra férjhez ment (1885-ben) Cerri Gyula Máv. felügyelő, szolg. kívüli tüzérszázadoshoz (Fia: Cerri Károly, korvettkapitány, a világháború alatt a súlyedő Zenta nevű hadihajóról való csodálatos menekülése által vált híressé.). Főbb szerepei: Troubadourban Azucena; Hamletben, Bánk-Bánban: Királyné; Ilkában: Cigánynő; Álarcosbálban: Jónő; Lohengrinben: Ortrud; Mignonban: Fridrik; Faustban: Schwertlein Márta. Továbbá: Fekete domino, Dózsa György, Isván király, Bolygó hollandi, Nürnbergi baba, Gioconda, Mefisztophelesz, Säckingeni trombitás, Figaró lakodalma,

Windsori víg nők, Ezred leánya, Szevillai borbély, Varázsfuvola, Tell Vilmos, Otello, Kőműves és lakatos stb. alt főszerepei. — S. jeles énektanár is; 1900-ig Horváth Zoltán színésziskolájában működött.

Scala-Színház, megnyílt Budapesten, a városligeti Hermina-úton, 1918 nyarán; 1919. aug. 2-ika óta a M. Kir. Opera tagjai énekeltek ott; 1920-ban az Unio Rt. bérelte ki operett-műsor számára, 1921-ben szintén operett járta. 1929-ben az épület »Nyári operettszínház« nevet vett fel, mert a nagymező-uccai Fővárosi Operett Színház személyzete játszott itt.

Scena (latin: szcéna) a. m. színpad, színhely, a lejátszandó színdarab játék-helye. Jelenti a színdarab jeleneteit is. (V. ö. Jelenet. II. kötet, 329. old.)

Scenarium. (latin: scenarium). Színesnyelven a. m.: a rendező színdarab-kivonata, melybe pontosan bevezeti az előadandó darab rajzát, a szereplők »állását«, jövését, menését, az ügyelő által teljesítendő instrukciók végszavait stb. A fővárosi rendezők scénáriumát vajmi gyakran lemásolják a vidéki színházak számára, különösen az ú. n. sláger-darabokból, miután a vidéki színházak nem engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy sok próbát tartsanak, — ehelyett lekópizálják a fővárosi előadásokat. (V. ö. Mise en scène.)

Schauer Ferenc, zeneszerző. (Lásd: Sárosi Ferenc.)

Schedius Lajos János, egyetemi tanár, író, sz. 1768. dec. 20-án, Győrött, megh. 1847. nov. 12-én, Pesten. Az első magyar szintársulat játékigazgatója volt (1792.). »Kötelessége volt a játszó tagokat minden szükséges személyi-viseletre megtanítani, megmutatni a Játék-darabokban előforduló Karaktereket, a decorationkat megszerezni, a Játékdarabokhoz szükséges Requisitumokról gondoskodni, egyezőval a játékra tanítani.« Endrődy János: »A Magyar Játékszín«. Pest, 1793., XVII. old.

Schenk Eduard, bajor államférfi, sz. 1788-ban, megh. 1841-ben. »Belizár« c. színművével nyitották meg Pesten a Nemzeti Színházat, 1837. aug. 22-én.

Schey Fülöp, lovag, 1871. jún. havában 10.000 forintot ajándékozott a Nemzeti Színház vízvezeték-berendezésére. (»Ország-Világ«, 1871. jún. 18. 299. old.)

Schiff Etelka, operaénekesnő, szoprán, az Orsz. Zeneakadémia operaiskolájában Passy-Cornet asszony jeles tanítványa volt 1888-ig. Würzburgban októberben a »Troubadour« Elenoráját énekelte, u. a. hónapban a M. Kir. Operaházban a »Faust« Margitját, mire itt Mahler Gusztáv igazgató szerződtette. A tisztán drámai »Zsidó nő« címszerepében is szép sikere volt, de mellőzve érezte magát s 1890. júl. havában Danzigba szerződtött. 1892-ben visszatért operánkhoz s nem lépett le a színpadról, mikor 1893. febr. 19-én férjhez ment (Rózsa Vilmos szállítóhoz). 1894-ben Milanóban vendégszerepelt, Massenet »Manon«-jában, őszel azonban Prágába szerződtött. Egy ismerőse (Zigány Árpád) ekkoriban több tárcaelbeszélést írt, amelyeknek hősnői néha énekesnők voltak; ezeket utóbb Zerdahelyi Gyula írói néven »Turriseburnea« (Elefántcsonttorony, a finomság, törekenység jelképe) című regénnyé egészítette ki, amelyben S. E. magára vélt ismerni s magát kipellengérezve képzelte; pert is indított, ezt meg is nyerte, de ideglete megbomlott s a szerencsétlen művésznő — mint annyian! — elmeórházban végezte dicsőségesen induló pályáját.

Schikaneder (János) Emanuel, híres német színingazgató és rendező, kedvelt vígjátékíró, sz. 1748. jan. 3-án, Regensburgban, megh. 1812. szept. 21-én, Pesten. Vándorszínészből lett élelmes, ünnepelel színingazgatóvá; megalapította a ma is virágzó Theater an der Wient; jóval előbb, 1783-ban Pozsonyban, majd Budán és Pesten működött, itt ő hozta létre az első németnyelvű operaelőadást (Die Schule der Eifersüchtigen). Darabjai közül már az első pesti, illetve budai szintársulat bemutatta ezeket: »A postakocsisok vagy a menyasszony nélkül való lakodalom«, vígj. 5 felv., ford. Sággy Ferenc, 1793. máj. 27., Pesten; »A tüzilárma« vj., ford. Varsányi Ferenc, jún. 7., Budán; »A magokhitt filozófusok«, vígopera, ford. Szerelmehegyi András, Paesiello zenéjével, szept.

27., Pesten; »Csörgősapka vagy a jóltevő zarándok«, vj., ford. Szerelemhegyi, zenéjét írta Henneberg, hangszerelte Csermák Antal; 1795. jún. 9., Pesten. Később színre kerültek: »Elevenholt házaspár«, ford. Telepy György; »Erdei lakosok«, ford. Szilágyi Pál; »Házassági scénák«, ford. Szentkirályi A.; »Leégett ház«, ford. Murányiné. Sch. írta Mozart számára »A varázsfuvola« szövegét is. (Lásd Mozart címszónál.)

Schildkraut Rudolf, német színész, sz. 1862. ápr. 27-én, Konstantinápolyban, megh. 1930. júl. 15-én, Hollywoodban. Bécsben tanult, Mitterwurznél és azután először Sopronban lépett a színpadra, amely nevét világhíressé tette. Hosszú éveken keresztül kis osztrák városok színházai-ban játszott és csak 1893-ban tűnt fel, amikor Bécsbe szerződötték a Raimund Theaterhez. Később a Karltheaterhez került, majd Hamburgba jutott, ahol igazi nagyságát elérte. A német klasszikusokban voltak nagy sikerei, amelyet művészi maszkiáival, határozott átérzésű játékaival és mindenekfelett győzedelmeskedő humorával ért el. 1911-ben Amerikába ment át, majd Reinhardt-nál játszott. A háború után újra visszament Amerikába, ahol a »Peer Gynt«-ben való szereplésével világrekordot ért el. Száznegyvennyolcszor játszotta el a szerepet. Amerikai időzése alatt több nagy filmnek játszotta a főszerepét. Budapesten többször vendégszerepelt, így 1916. dec. havában, a Kristálypalotában, majd 1918. ápr. 1-én újra vendégünk volt; ápr. 8-án nagy sikert ért el »Der Gott der Rache« c. drámában.

Schiller Fridrik, Goethe mellett a legkitünőbb német költő, sz. 1759. nov. 10-én, Marbachban. A württembergi Karlsschule-ban orvosi tudományt tanult; de ezzel »Haramiák«-jának sikere után felhagyott s különböző helyeken csak a költészetnek és történeti bűvárokodásnak élt. Egy ideig Mannheimban színházi költő volt. Nélkülözésekkel is küzdött, mígnem 1789-ben a történelem tanára néveztetett ki a jeni egyetemhez. Utóbb benső baráti viszonyba lépett Goethével s 1792-ben Weimarba költözött, hol 1805. máj. 9-én halt meg. Schiller egészen ideális költő volt,

a lelkesedés elragadó szárnyalásával; mindig forró és ékesenszóló. Munkásságát három korszakra szokták osztani: 1. a szenvedélyes ifjú korra (főművei: a »Haramiák«, »Fiesco«, »Ármány és szerelem« drámák); 2. a tudományos tanulmányok (»Don Carlos« dráma, a harminc éves háború története, értekezések) és végre 3. a klasszikai tökély korára (»Wallenstein«, »Stuart Mária«, »Orleansi szűz«, »Tell Vilmos« drámák s a balladák.

A Schiller-kultusz Magyarországon 1790-ben kezdődött. A kultusznak két központja volt: Kazinczy írói köre és az erdélyi színészet. 1790-ben lefordították kétszer is a »Haramiák«-at, még pedig báró Wesselényi István és Darvas Ferenc, utána pedig Barcsay László. Érdekes, hogy ez a dráma előbb került magyar színpadra, mint Bécsben a német színpadra. Kolozsvárott 1794-ben adták először, Bécsben pedig 1816-ban, a Josefstädter Theaterben. A »Kabale und Liebe«-t is előbb adja a magyar színpad, mint Bécs. Pesten 1795-ben került színre a »Szövevény és szerelem« címen, a bécsi Burgtheater pedig 1808-ban mutatta be. A magyar Schiller-kultusznak egész sereg híve volt Kazinczy barátai között. Két nevezetes momentum van a magyar Schiller-kultusznak. Az egyik az, hogy báró Wesselényi Miklós 1806-ban Kolozsvárott Schiller-ciklust rendezett, amelynek jövedelmét Schiller özvegyének küldte el. A másik momentum az, hogy egy református lelkész, Agyagossy Molnár Sámuel (L. o.) 1826-ban megírta a »Haramiák« magyar folytatását »A megtért Moor« címmel. A Schiller- és Shakespeare-kultusz párhuzamosan halad Magyarországon és a magyar színészeknek két nagy szerepük van: Moor Károly és Hamlet. A nagy költőnek nálunk is bemutatott színművei ezek: »Ármány és szerelem«, »Don Carlos«, »Fiesco«, »Frigyesi Elek«, »Gyémántszem«, »Haramiák«, »Messinai hölgy«, »Orleansi szűz«, »Semele«, »Stuart Mária«, »Tell Vilmos«, »Turandot«, »Unokaöcs mint nagybátya«, »Wallenstein trilogia«.

Schmedes Erik, a bécsi udv. opera kamaraénekese, tenor, sz. 1868. aug. 27-én, Gjen Tofleben (Kopenhága mellett). Tanult Berlinben és Bécsben; színpadra lépett

1891-ben, Wiesbadenben. Nürnbergi és hamburgi szerződése után a bécsi udvari opera kötötte le, 1898-ban; 1901-ben kapta a kamaranékes-kitüntetést. Mindenesetre nagyobb kitüntetés volt számára, hogy Bayreuthban énekelte Siegfriedet és Parsifalt (1899). Budapesten a Népszínház-Víg-opera »Denevér« előadásán a 2. felv. keretében mint hangversenyénekes lépett fel, 1907. nov. 14.; Kurz Selma bécsi udv. opera primadonnával pedig dalestét adott 1909. nov. 29-én. 1908. ápr. 7-én Budapesten nőül vette P. Márkus Emilia leányát, Pulszky Tesszát. 1924 nyarán visszavonult dicsőséges művészi pályáról; meghalt 1931. márc. 22-én, Bécsben.

Schmidek Gizella, a M. Kir. Opera magántáncosnője, 1886-ban lépett az intézet kötelékébe. 1895-ben Milánóban Berretta k. a.-nál tökéletesítette művészetét. 18 éves korában szólótáncosnő lett. 1908. aug. havában férjhez ment dr. Vidor Jenő budapesti ügyvédhez és lelépett a színpadról.

Schmidt Ferenc, magyar zeneszerző, sz. 1874. dec. 22-én, Pozsonyban. Bécsben képezte ki magát zongora- és gordonkaművésszé; az udv. opera zenekarának tagja, majd a bécsi zeneakadémia tanára s 1910 óta igazgatója. Szimfóniáit a Filharmónikusok adták elő; a Hugo Victor regényéből Wilk Lipóttal (németül, 1903-ban) írt »Notre-Dame« c. operája Bécs mutatta be, 1914. máj. 12-én; Berlinben 1918. ápr. 11-én került színre, a M. Kir. Opera pedig 1916. dec. 14-én (a címszerepben Szende Ferenc és Venczell Béla váltakoztak; Esmeralda: Székelyhidyné Marschalkó Rózsi.) »Fredegundi« c. operáját a berlini áll. operaház hozta színre 1922-ben.

Schnitzler Artur, német író, sz. 1862-ben, Bécsben. Eredetileg orvosnak készült, de abbahagyva ebbeli tanulmányait, a színműirodalomnak szentelte tehetségét. Nálunk is bemutatott színdarabjai ezek: »Zöld kakadu«, groteszk játék 1 felv. Bem. 1900. ápr. 1-én, Magyar Színház. Ebből ifj. dr. Toldy László operát írt (kézirat). »Eleven órák«, szmü. Bem. 1902. jún. 7-én a berlini Deutsches Theater, a Vígszínházban.

»Irodalom«, vj. 1 felv. Ford. Kovácsné Balogh Vilma. Bem. 1907. márc. 10-én, Thália Társulatánál, bemutatták még Kosztolányi Dezsőné Harnos Ilona fordításában is, 1912. ápr. 6-án, az Uj Színpadon és 1928. máj. 23-án, a bécsi Burgtheater vendégjátéka alkalmával, a Vígszínházban. »Liebelei«, szmü. Bem. először a berlini Deutsches Theater vendégjátékában, 1908. máj. 29-én, a Vígszínházban; azután a bécsi Hofburgtheater együttese 1917. ápr. 7-én és júl. 12-én a Vígszínházban; a bécsi Burgtheater játszotta 1928. máj. 23-án, u. o. »Körbe körbe« c. darabját előadták a Dembinszky uccai Kövessy-színpadon, 1912. okt. 12-én, de okt. 15-én a rendőrség betiltotta, erkölcsellennek nyilvánítva. »Komtesse Mizzi«, vj. Bem. 1909. máj. 2-án, a bécsi Deutsches Volkstheater együttese, a Magyar Színházban. »Pierrette fátyola«, némajáték 3 képben. Zen. szerz. Dohnányi Ernő. Bem. 1910. máj. 7-én, M. Kir. Operaház. Felújítása: 1916. ápr. 15.; 1922. okt. 16. »Anatol«, vj. 5 felv. Ford. Biró Lajos, szmü 5 képben. Bem. 1911. febr. 25-én, Magyar Színház. »Az élet szava«, szmü 3 felv. Ford. Salgó Ernő. Bem. 1911. okt. 7-én, Magyar Színház. »Bátor Cassian«, vj. 1 felv. Ford. Szini Gyula. Bem. 1913. márc. 13-án, Uj Színpadon, felújították 1920. okt. 1-én, a Belvárosi Színházban. »Professor Bernhard« c. darabját bem. 1913. ápr. 16-án, a berlini Kleines Theater vendégjátékában, a Magyar Színházban, ahol Schnitzler is jelen volt. »A préda«, dr. 3 felv. Ford. Salgó Ernő. Bem. 1913. okt. 11-én, Magyar Színházban. »Komödie der Worte«, 3 egyfelvonásos szmü. Bem. a bécsi Hofburgtheater társulata 1916. ápr. 17-én, a Vígszínházban. »Casanova«, vj. Ford. Kosztolányi Dezső. Bem. 1922. aug. 26-án, Belvárosi Színházban.

Schodel Nepomuk János. A Nemzeti Színház híres énekesnőjének férje, 1796. május elején Pozsonyban született, megh. 1863. júl. 15-én, Pesten. Édesatyja keresett zongoratanár volt Pozsonyban, anyja sz. Wirtel Erzsébet. Pozsonyban végezte iskoláit, majd atyja nyomdokaiba lépve, zongoratanító lett. Már 20 éves korában Wesselényi Farkas báróékhoz került, Kolozsvárra. Zenei képzettségéről a vélemények

megoszlanak, a legtöbben gyenge zenészek tartották, azonban még sem lehetett közpszerű tehetség. Bizonyítja ezt az a körülmény is, hogy több szerzeménye nyomtatásban is megjelent. Két zongoradarabja, az »Andalgó cimbalmos«, Ábránd (Pest, Wagner) és az »Omer Pascha Marsch« (Pest, 1854.) még van a Nemzeti Múzeum könyvtárában, egy harmadik szerzeménye »Variationen über ein Originalthema für eine Singstimme mit Begleitung des Piano-forte«. A »Zenészeti Lapok« 1863. júl. 30. száma röviden megemlékszik haláláról. A közleményben »a Nemzeti Színház egykori karmesterének és a híres énekesnő férjének« mondja. A »Pesti Nemzeti Játékszíni Zsebkönyv 1839-ik évre« (kiadták Gillyén Sándor és Nagy Ferenc, a pesti magy. színész társaság sűgói) című kis almanachban mint az opera főrendezője és a színház énektanítója van felvéve. (Benyovszky Károly.)

Schodel Rozália, operaénekesnő. 1811-ben Kolozsvárott született, nevelő atyja Klein János »hangművész«, nevelő anyja Kleinné bábaasszony volt, akik a kis Rózsikát még csecsemőkorában magukhoz fogadták. A reá vonatkozó irodalom Klein Rózsának mondja. Ezzel szemben az az igazság, hogy Schodelné 1811. szept. 29-én mint Geizler Zsuzsanna törvénytelen gyermeke született, Kolozsvárott. Édesapja »ismeretlen« volt. A keresztszülői tisztséget Klein János és neje, Erzsébet látták el. Valószínű, hogy Schodelné szegénysorsú munkás- vagy cselédleány gyermeke s hogy Kleinék könyörületből örökre fogadták a szerencsétlen csecsemőt, kinek születésénél Kleinné segítkezést nyújtott.

A szerény anyagi viszonyok között élő házaspár tehetségéhez képest taníttatta a kislányt. Nevelőatyja a kolozsvári zeneakadémiára járatta, ahol két hónapig a hangjegyek ismeretét tanulta, majd később Schodel Nepomuk János zenetanító vállalta kiképzését. Schodel hírneves, régi pozsonyi zenészesaládból származott. A képzett zenész, aki Wesselényi Farkas báróék zongoramestere volt, ott a házban lakván, észrevette a gyermekben, hogy kitűnő hanganyaga van és oly egyezségre lépett a bábaasszonnyal, hogy öt éves korától tanítani fogja minden fizetés nélkül, míg fel-

nevelkedik és akkor feleségül veszi. A kis tanítvány Schodel vezetése mellett fáradhatatlan szorgalmával csakhamar annyira fejlődött, hogy tehetsége és tudása nyilvános hangversenyen is sikert aratott. Utána több hangversenyben lépett fel s minden alkalommal újra és újra elárulta azt a nagy tehetségét, amely később oly mélyen belevészte nevét a Nemzeti Színház történetébe.

Tízennégyéves korában feleségül ment Schodelhez, aki tovább is fáradhatatlan odaadással és művészi lelkesedéssel tanította, habár Déryné szerint ő maga sem volt nagy »muzsikai« tehetség. Már egy évre rá Pozsonyba mentek Schodel szüleihez. Az öreg Schodel az egész városban közkedveltségnek örvendett, a fiatalokat is megszerették. Schodelné estélyeken énekelt, hangversenyeket adott, a templomban is énekelt. Színpadra Pozsonyban lépett először. 1829. jún. 9-én a »Bűvös vadász« c. operában Agathe szerepét adta mint vendég a városi színházban. Ezzel az első fellépésével oly nagy sikert aratott, hogy mindjárt másnap »az igazgató iránti szíveségből« újra énekelt a szerepet. Abban az időben Stöger (Althaller) Ágoston volt a pozsonyi német színház igazgatója, aki azonnal szerződést ajánlott fel neki, de ő az ajánlatot visszautasította. Schodelné érezte, hogy neki még továbbképzésre van szüksége s miután Pozsonyban még több hangversenyt adott, Bécsbe ment, ahol egy esztendőig a szavalást és a drámai éneket tanulta.

A Kärnthnertheater igazgatója 1831. máj. 1-én szerződést küldött neki, amelyvel a művésznőt három évre kötötte le a színházához. Első szerepe Boieldieu »Felfordult útikocsi« c. operájában Eliza volt, 1831. jún. 9-én s bár a bécsiek által annyira istenített Heinfetter Sabina volt a vetélytársa, mégis »riadó« tapsokat aratott. Ebben az időben végezte el az olasz iskolát is. Egy évvel később művészkörutat tett Németországban. Mindenütt, ahol fel lépett, óriási sikereket aratott. Külföldön kezezte ki magát tökéletesen. Művészkörútján ismerkedett meg Forti nevű zongoraművésszel, aki beleszeretett a fiatal asszonykába s elszöktette Schodeltől. Több évig élt vele, együtt járták a külföldet s magasabb kiképzését tőle nyerte. Vissza-

érkezése után, 1836 végén Kolozsvárra ment, ahol gyermekei nevelődtek, de már néhány hét múlva újra külföldre utazott, ahol imét páratlan sikereket ért el.

Schodelnéban nagy mértékben egyesültek mindazon előnyök, melyek az énekművésznők diadalokat szoktak biztosítani a színpadon. Külseje valóban királynői volt: deli, erőteljes termet, jelentős arc, lángoló szemek, szabályos, szép metszetű vonások. Ízléssel és pompával tudott öltözni s megjelenése a színpadon, mielőtt hangja megcsendült volna, már megnyerte és lekötötte a nézőt. Művészetének legjellegzetesebb vonása az volt, hogy a magyar faj tüzét egybe tudta olvasztani a német művészettel. Kellemes hangja, mely a szenvedély különböző árnyalatát is hatáson tudta kifejteni, valamint hatalmas fantáziája, különösen hősi jellemek alakítására tették hivatottá.

1837 tavaszán visszatért Magyarországra és a pesti német színházban lépett fel »Romeo« és »Fidelio« szerepeiben. E vendégszereplése alkalmával ismerkedett meg vele Szerdahelyi József, a kitűnő Szerdahelyi Kálmán édesapja, aki felszólította: »szerencsétlense fölléptével a nemzeti színpadot is«. Ebben az időben még Bajza volt az igazgató, aki »az egész comitő előtt történt egyezkedés után« vendégszerepekre szerződtette le a nagy művésznőt. A pesti »Magyar Színház«-ban (később Nemzeti Színház) 1837. okt. 30-án lépett fel először »Norma«-ban s óriási teteszt aratott. Déryné tehát tévedett, amikor azt írta naplójában, hogy Schodelnénak Romeo volt az első szerepe a pesti »Magyar Színház«-ban.

A művésznő mint vendég most már rendszeresen lépett fel s dec. végéig többek között énekelt »Montecchi és Capuletti«, »Norma« és »Zampa«-ban.

Szegény intézet volt még abban az időben a pesti »Magyar Színház«, Pestvármegye tartotta fenn; nem volt pénze, nem volt alapítójára. Az első időben legalább a gyenge napibevételeket szerették volna megnövelni s ezért mind követelőbben lépett fel az az óhajítás, hogy ha az új színházat a bukástól meg akarják menteni, operát is kell előadni. A válaszmány engedett a közkivánságnak, s 1837. nov. 7-én megbízta Fáy Andrást és Bajzát,

hogy Schodelné oly áron iparkodjanak hazaszerződtetni, aminőt külföldön kap. A művésznő végre engedett a sok kérésnek, 1838 elején elfogadta az ajánlatot és tíz hónapra egyezséget kötött; így 1838. jan. 15-től rendes tagja lett a színháznak. A bécsi »Musikalischer Anzeiger« 1838. márc. 29-iki számában ezt a fontos eseményt a következőkben közli olvasóival: »Die Sangerin, Mad. Schodel, ist nun zuverlässig bey dem ungarischen Theater in Pesth mit enormen Bedingungen engagirt worden. Sie erhielt mit ihrem Gatten, der als Chordirector angestellt ist, 6000 Fl. C. M. Gage, zwey Monathe Urlaub, und endlich die freye Wahl zur Übernahme von Parthien, die ihrer Stimme am meisten zusagen.« Később meghosszabbították ezt a szerződést, de ezzel a színház olyan áldozatot hozott, mely eddig példa nélkül állt a színészet történetében. A szerződés Schodelné a színházi törvények fölé helyezte, a színházi rendtartás ő reá nem volt kötelező és ez a hihetetlennek látszó kedvezmény nemcsak hogy hamarosan megbosszulta magát, de lángra lobbantotta azt a harcot is, mely azután éveken keresztül elkeseredetten folyt a dráma és az opera között. Schodelné alapjában véve jólelkű, de uralkodni vágyó természet volt, aki bizony nem egyszer élt vissza kiváltságos helyzetével. Schodelné önhittségét vakbuzgó hívei még növelték is, mert mindenütt és minden alkalommal azt hangoztatták, hogy ő a színház egyetlen oszlopa, ha ő elmegy, be kell zárni a színházat. Ezt az állítást ő maga is elhítte s ezért önmagánál nagyobb urat nem ismert el; azt tette, ami jólesett neki. Feltétlen hódolatot követelt a színházban s az elkényeztetés még növelte szeszélyeit s ezért állandó viszályban volt a színház többi tagjaival. A közönséget, amely bálványozta, semmibe sem vette, lenézte.

Amellett fizetése hihetetlen magas volt. Míg a Nemzeti Színház halhatatlan nagyjai, pl. Déryné 125, Lendvayné 85, Laborfalvi Róza 70, Megyeri 85, Lendvay 80, Fánysy 80, Bartha 70, Egressy 70 forint fizetést húztak a színházról, addig Schodelné havonta 500 forint fizetést kapott, kéthavi szabadsággal, de ha ezt Pesten töltötte, még havi 1200 forint járt neki. Érthető ez, ha tekintetbe vesszük,

hogy a színháznak szüksége volt az európai híró művésznőre. A Nemzeti Színház abban az időben nem igen zárhatta volna ki az operát szinpadáról, már azért sem, mert a pesti német színház szintén sűrűn adott elő operát. Schodelné pedig magasan felette állt a német művésznőknek, ezért is dédelgették ennyire az érzékeny primadonnát. Miatta még egy csomó drámai színésznek is távoznia kellett a színháztól, kiket Nyáry Pál — Bajza egyik utóda — egyszerűen elcsapott csak azért, mert a kedvelt Schodelné előtt nem voltak hajlandók meghajolni. Bajza lemondása is szorosan összefügg Schodelnéval. A kötelességtudó, pontos Bajza nem tudta szó nélkül nézni az énekesnő önkénykedéseit s ezért összeütközésbe került a színház választmányával, mely minden alkalommal a primadonnának fogta pártját.

Az örökös tömjénezés következményeként Schodelné szembetűnően hanyag lett. Az egész évben csak egyetlen új operát tanult be s ő, ki szerződés szerint minden héten kétszer tartozott föllépni, alig kétharmadát játszotta le tartozásának. Végre olyan botrányt rögtönzött a szinpadon, hogy ezáltal sok barátját elveszítette, majd 1840 végén a színház kötelékéből ki is lépett. Külföldre utazott, 1841 elején már Hannoverben aratja diadalait, majd Londonba ment, ahol szintén istenítették,

Ezalatt a Nemzeti Színháznál sehogy sem tudtak boldogulni Schodelné nélkül. Felber Mária, Scott és Mochonaky Amália a Schodelné művészetétől elkényeztetett közönség igényeit nem tudták kielégíteni s ezért drága pénzen vendég-énekesnőkkel kísérleteztek, de a nagy művésznőt ezek sem tudták pótolni. Csak Bartaynak sikerült, amikor 1843-ban igazgató lett, Schodelné ismét megnyerni a Nemzeti Színház számára s a híres énekesnő újra fel tudta kelteni az érdeklődést az opera iránt.

1848 nyarán »Normá«-ban lépett fel utoljára a Nemzeti Színházban, azután fapura ment gazdálkodni. A szabadságharc lezajlása után haszonbérbe vette Nyáry Pál birtokát az elkobzó kormánytól: a birtok gazdáját hat évi várfogságra s vagyonesztésre ítélték a bevonuló osztrákok. Ebben az időben szótében beszéltek Pesten,

hogy Schodelné még 6000 pengő forintot érő ékszereit is eladta és barátjának, Nyáry Pálnak rendelkezésére bocsátotta.

A nagy művésznő 43 éves korában, 1854. szept. 19-én halt meg, hirtelenül, a pestmegyei Nyáregyházán.

Schodelné az első magyar drámai énekesnő volt s neve a magyar opera fellendítésével szoros kapcsolatban áll. Erkel Ferenc »Hunyady László«-ját, az első nagyobb szabású magyar operát, az ő művészete segítette diadalra. A »Honművésze« szerint képes volt a hangjával »a lelket kiemelni.« »Halld Schodelnéét Romeóban és halj meg!« — írja. Egy másik kritikus szerint »tökéletes képzettség a zene-tanban, bájos mellhang a mély szoprán D-től fel a háromszor alávonalt az D-ig és deli termete« voltak kitűnő tulajdonságai. (Kimerítő életrajzát lásd: Benyovszky: »A pozsonyi magyar színészet története 1867-ig«. Pozsony, 1928).

(Benyovszky Károly.)

Schorr Frigyes, világhíró operaénekes, bariton, Nagyváradon született, hol atyja híres zsidó kántor volt. Németországban nyerte képzettségét; a berlini áll. operaház tagja, a newyorki Metropolitan Opera ünnepelt vendége. A M. Kir. Operaházban 1927. nov. 23-án mint Hans Sachs (»A nürnbergi mesterdalnokok«) és 25-én mint Wotan (»A walkür«) lépett fel. Dicsőséges Wotanja volt az 1930-iki bayreuthi ünnepi játékoknak is.

Schöpflin Aladár, kritikus és drámaíró, sz. 1872-ben, Manigán (Nyitra m.). Írói pályáját a »Vasárnapi Ujság«-ban kezdte, melynek 1898-ban belső munkatársa, később főmunkatársa lett s az maradt a lap megszűntéig. Az irodalmi rovatot vezette, majd rendszeres színházi kritikákat is írt, nyugodt, tárgyilagos hangon, elegáns írói formában, emelkedett kritikai szempontokkal. A »Nyugat«-nak mindjárt megalakulása után szintén főmunkatársa lett s nyomatékos részt vett az e folyóirat s különösen Ady Endre körüli vitákban. Nagyobb részt itt megjelent tanulmányaiból állította össze »Magyar írók«. Irodalmi arcképek és tollrajzok« és »Írók, könyvek, emlékek« című

könyveit. 1918-ban írta »A pirosruhás nő« c. regényét, mely 1920-ban jelent meg könyvalakban. Ezt követték: »Monvály Pál szép nyara«, »Kibli János szerencséje«, »Balatoni tragédia« c. regényei. 1923 óta a »Nyugat«-ba írja színházi kritikáit. 1923-ban megválasztották a színházi kritikusok szindikátusának elnökévé. Színművei: »Vége a szép nyárnak« vigj. Bem. 1925. márc. 24-én a Nemzeti Színház Kamaraszínháza. »A pirosruhás hölgy«, vigj. Bem. 1926. nov. 19-én, Nemzeti Színház. A Magyar Színművészeti Lexikon szerkesztője.

Schubert Ferenc, a világhírű zene-költő (1797. jan. 31. — 1828. nov. 19.), bölcsőjétől sirjáig Bécsben élt; szegény elemi iskolai tanító volt, mint sokgyermekes atyja; mint kisfiú, a császári udvar kápolnájának énekkarában működve, nyerte zenei tudásának alapjait. Későbbi tanára már a serdülő fiúról azt mondta: »akármit tanítok neki, ő azt már tudta« — istenáldotta tehetségénél fogva. Rendkívül sokat komponált, tíz nagy szimfóniától lefelé minden műfajban, dalt mintegy 600-at írt; a színpad számára egy tucat daljátékot, egy nagy operát (Alfonso és Estrella) s egy kisebbet »Die Verschworenen, oder Der häusliche Krieg« (Összeesküvők, vagy: Hadviselés otthon) címűt (1823-ban); emezt csak 1861-ben mutatták be Bécsben. A kissé naiv, de azért életrevaló művet »Cselre cselte« c. alatt (Castelli szövegét Kuliffay Ede ford.) a Nemzeti Színház előadta 1884. ápr. 15-én, új operaházunk is hamarosan műsorra tűzte: 1885. dec. 12-én, de csak egy évig játszotta. Sch. halálának 100. évfordulóját a M. Kir. Opera fényesen ülte meg: a »Cselre cselte« szövegét dr. Hirschfeld Róbert bécsi zenekritikus átdolgozta, Harsányi Zsolt lefordította; így láttuk az ünneplő előadásban, mely egyébiránt Sch. »Moments musicaux« c. zongoradarabjának ciklusát Dohnányi Ernő hangszerelésében mint ballet-pantomimet is bemutatta: meséjét D. neje, Galafrés Elza (német író, volt színésznő) komponálta.

Schubert óriási zenekincséből három operettet is szerkesztettek: Berté Henrik »Das Dreimäderlhaus« c. alatt, magyar címe: »Három a kislány« (l. ezt); Lafite Károly (u. a. szövegírókkal), ford. Harsányi

Zsolt, bem. a Vígszínház, 1918. jún. 21-én; ismét Berté: »Tavaszi és szerelem« c. alatt, bem. a Városi Színház, 1917. Szöv. Hardt Brunó és Welleminsky J. M., ford. Heltai Jenő; »Hannerl«, magyar címen: »Médi«, szöv. írták Willner és Reichert, fordította Harsányi Zsolt, zenéjét összeállította Lafite Károly. Bem. Király Színház, 1918. jún. 21.

Schuller Imre, adminisztratív színházi titkár, sz. 1884-ben, Vácon. 1912 óta Budapesten működik és az Andrássy-uti Színház adminisztrációjában élénk részt vett.

Schüller Vally, ballet-mozdulatművészeti és szalontáncanárnő, sz. 1906. máj. 28-án, Budapesten, katonatiszti családból. Brada Ede balletmesternél és Turmai Alice mozdulatművészeti tanfolyamán tanult. Különös eredménnyel foglalkozik gyermekek tanításával. Sikeresen szerepelt a »Levendula« c. darabban a Várszínházban és a viléki nagyobb városokban rendezett önálló matinéin és estélyein. 1929. óta saját táncintézetben tanítja a mozgásművészetet, balletet és szalontáncot.

Schwarz Vera, operaénekesnő, ifjú Zábrábrban, magyar szülőktől; atyja a közös hadseregben százados volt. Bécs-drámai szoprán, sz. az 1900-as években, ben a Fostein-énekkiskolát végezve, a zág-rábi nemzeti színház szerződött; csakhamar külföldi vendégtájkai hirnevet szereztek neki: 1916-ban a new-yorki Metropolitan Operához szerződött, de a háború miatt nem tudott kijutni. 1930-ig a bécsi udv. áll. opera tagja; innen Berlinbe szerződött, Lehár-operetthősnők (Friederike sat.) kreálására. A M. Kir. Operaház vendége (Aida) 1922 jan. 24. „Lohengrin“ Elzája máj. 11. (Troubadour: Leonora) 1925 jan. 27. (Carmen) máj. 12. (Álarcos bál: Amelia) sat. A Városi Színház vendége volt (Tosca: Baklanoff György; Scarpia mellett) 1925. okt. 5. (Carmen: Jadlowker Hermann: Don José mellett) 1926 jan. 11.

Schwarczer Géza, az állami színházak főfestője, sz. 1879-ben, Budapesten. Korán megnyilatkozó művészi hajlamai a faszobrászathoz vontatták, de a vésőt csak

hamar felcserélte az ecsettel s 1902-ben Spanraft Ágoston tanítványa, az állami színházak díszletfestője lett. Mestere halála után Ujváry Ignác és Kéméndy Jenő, majd ifj. Oláh Gusztáv scenikai főfelügyelők mellett fejtette ki művészi tevékenységét, melyet külföldi kiküldetesei alapján tovább fejlesztett. Bécsben a vadászati kiállítás magyar pavillonján dolgozott, 1910-ben, ezt megelőzően, a Leszkay András vezetése alatt álló aradi színháznál, később a szegedi Városi Színháznál érvényesítette művészi tevékenységét. Zerkovitz Béla darabjaihoz, a Royal Orfeumban, számos éven keresztül tervezte és valósította meg eredeti tehetségre valló díszletterveit.

Schwarzkopf Artur, zeneszerző karnagy, sz. 1883-ban, Budapesten. Atyja, pénzügymin. főtitkár, korán elhunyt; az árván maradt fiú már zongora- és hegedűjátékával feltűnést keltve, még kurtót is tanult a Zenedében. Ennek jó hasznát vette katonáskodása alatt, az I. honvéd gy. e. zenekarban a híres dezséri Bachó István karnagy alatt. Külföldi szerződései után, 1905-ben, Budapesten lett színházi zenész. A világháborút végigküzdötte Szerbiában; 1918 elején a 29. gy. e. zenekarával a Vörös Kereszt Egylet által rendezett külföldi hangversenyeken vett részt: München, Regensburg, Nürnberg, Sofia, Konstantinápoly városában. Majd a Nemzeti Színház zenekarának tagja s 1919-ben a Nemzeti Zenedében karnagyi vizsgálatot tesz. 1920 óta a székesfehérvári honvéd gyalogezred karnagya. A zenekart maga szervezte a semmiből s gondos tanításával országos hírre emelte. 1924-ben az Orsz. Zeneakadémián karnagyi oklevelet nyervén, honvéd főkarmesterré avaszták. Újra élesztette a filharmóniai társaságot és úgy Székesfehérvárott, mint párhuzamosan Győrött, magas színvonalú hangversenyeket és operett-(műkedvelő-) előadásokat rendezett: 1931-ben, májusban, a székesfehérvári Városi Dalegyesülettel azt a szép »Cigánybáró«-előadást is, melyet a rádió helyszíni közvetítéssel, országszerte ismertté tett. Dicsérő okleveleket nyert, valamint több magyar, bolgár és török kitüntetést. Számos kisebb-nagyobb zeneműve is van.

Scribe (szkrib) Eugéne, fr. színműíró, sz. 1791. dec. 24-én, Párizsban, megh. 1861. dec. 20-án, u. o. 354 színdarabot írt, ezek közül számos operaszöveget. Ilyenek: »Afrikai nő« (L. o.), »Báléj«, »Észak csillaga« (L. o.), »Fehérnő« (L. o.), »Fekete dominó« (L. o.), »Hugenották« (L. o.), »Ördög Róbert« (L. o.), »Porticci néma«, »Proféta«, »Zsidónő«. Nálunk is bemutatott színművei ezek: »Apát keres«, »Cromwell fia«, »Diesvágy a konyhában«, »Egy napig úrnő«, »Egy nő, ki az ablakon kugrik«, »Egy pohár víz« (L. o.), »Elégtétel«, »Elvek«, »En csillagzatom«, »Eszter és Dávid«, »Fiatal keresztanya«, »Három Mopén«, »Házasság pénzért«, »Hogy lehet hírt szerezni«, »Hogy teheti ember szerencsés-jét?«, »Johanna és Jeannette«, Lecouvreur Adrienne« (L. o. Társszerzője Leguvé), »Meggyőzhetetlen szerelem«, »Meregkeverő«, »Míg a férj távol van«, »Művész neje«, »Nagyravagyók«, »Navarrai királyné regéi«, »Női harc«, »Nő nem lehet király«, »Olasz bosszú«, »Oszkár«, »Örökké«, »Pajtáskodás«, »Pártfogolás«, »Pszta«, »Quaker és táncosnő«, »Rágalom«, »Rickeburgi ház-nép«, »Rózika, az alvajáró«, »Selyemárus«, »Szalmáskunyhó«, »Titkos pártfogó«, »Tündérújjak«, »Yelva«. (Mindegyik a Nemzeti Színházban került színre.)

Sebecők Sári, (lasztóci), operaénekesnő, drámai szoprán, sz. 1886. ápr. 11-én, Sátoraljujhelyen. Atyja ezredorvos, majd Nyitra vm. főorvosa, a legmondosabban nevelte; az Orsz. Zeneakadémia (Maleczkyné) után leányát Bécsben taníttatta Paumgartnerné Papier Rózánál, az udvari opera nagyhírű művésznőjénél, valamint a nem kevésbé híres Günsbacher József tanárnál. Mahler Gusztáv a bécsi opera igazgatója szerződtette a fiatal énekesnőt, aki-ről tanárnője kijelentette: »még nem Lehmann Lilly-nagyság, de azza lesz!« (A bécsi színlap állandóan elnémetesítve írta nevét, így: Seeböck.) 1907-ben a frankfurti opera tagja; 1908. ápr. 4. (Norma) és 14. (Leonora: »Troubadour«) olyan sikerrel vendégszerepelt a M. Kir. Operaházban, hogy szeptemberre szerződtették s 1923. ápr. havában örökös taggá nevezték ki. Nagy hangterjedelme és művészi kvalitásai tág szerepkör ragyogó betöltésére képesítik: Melinda (Bánk bán-ban: mint

szerződött tag első szerepe), Szilágyi Erzsébet (Hunyadi László), Sulamith (Sába királynője), Némze és asszony (Farsangi lakodalom), Donna Anna (Don Juan), Fidelio, Valois Margit és Valentine (Hugonották), Venus (Tannhäuser), Ortrud (Lohengrin), Brünnhilde (Nibelung-trilógia), Izolda (Trisztán...), Santuzza (Parasztbecsület), Tosca, marschallné (Rózsalovag), Marina (Borisz Godunov) stb. — Testvérhuga S. Márta is operaénekesnőnek készült; 1917. aug. 25-én nőül ment Lukács Simon dr. min. fogalmazóhoz.

Sebestyén Dezső, színigazgató, sz. 1895. aug. 15-én, Budapesten. 1923-ban kezdte a pályát. Éveken keresztül a Városi Színház gazdasági igazgatója volt. 1930. jún. havában megkapta a Fővárosi Művész-Színház bérletét.

Sebestyén Géza, színigazgató, sz. 1878. febr. 11-én, Kurdon (Tolna m.). Atyja Sebestyén Zsigmond, a Közuti Vasut volt hivatalnok, anyja Wirth Gizella. A színiakadémia elvégzése után, 1899. ápr. 1-én lépett a színpadra, Pécsen, Tiszay Dezsőnél, ahol a »Velencei kalmár«-ban debütált. 1902-ben Makó Lajoshoz kapott szerződést, Buda-Temesvárra, onnan 1905-ben Kolozsvárra, azután a Magyar Színház tagja lett, ahol 1909. máj. 15-én mutatkozott be a »Hivatalnok urak« főszerepében. Az intézetnek 5 évig volt tagja. 1908. jún. 5-én vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, a »Bíboros« címszerepében és a Velencei kalmár Shylock szerepében. 1911. nov. 11-én feleségül vette Dénes Jolánt. 1915. szept. havától 1920-ig buda-temesvári színigazgató volt, majd amikor a temesvári színház leégett, a társulat nem ment többé a régi állomáshelyére, hanem a budai Várszínházban tartotta télen előadásait. 1921-ben Temesvár helyett megkapta Miskolcot és 1924. nov. 14-én a buda-miskolci színházon kívül a Városi Színház is az ő igazgatása alá kerül. (1924. okt. 10.—1930. dec.) Sebestyén tízesztendősi budai igazgatása alatt nem egy olyan előadást produkált a Horváthkerti színházban, amelynek nivója semmivel sem marad a pesti színházak színvonalá alatt. Több eredeti premiert is tartott, amelyek közül többnek száz táblás ház közönsége is tapsolt. Így Budán mu-

tatták be Farkas Imre »Tul a nagy Krivánon« c. operettjét, innen indult sikeres útjára Jókai »Fekete gyémántok« és »Szegény gazdagok« c. dramatizált regénye, Ráskai Ferenc »Hivatalnoklány« és »Budai ház« c. vígjátéka, Bus Fekete László és Zerkovitz Béla »Árvácska« és a »A nóta vége« c. operettje és a »Hazudik a muzsikászó« stb. Itt tanulta meg a rendezés mesterségét Czákó Gyula, a Király Színház fiatalon elhunyt főrendezője és a Király Színház mai főrendezője: Tihanyi Vilmos. Sebestyén Géza színpadán lépett fel először a »Romeo és Juliá«-ban Darvas Lili, akit innen szerződtetett Beöthy László a Magyar Színházhoz. Elnöke az Orsz. Színészegyesületnek és 25 éven keresztül tanácsosa volt. 1923. január elején ő volt az első adakozó az új Nemzeti Színház felépítésére, midőn a hazafias és kulturális célra 10.000 K-t ajánlott fel. Sebestyén Géza mint színész is kiváló. Főbb szerepei: Shylock (Velencei kalmár), Harpagon (Fösvény), Svengali (Trilby), Lucifer (Ember tragédiája), Csorba Márton (Sárga csikó), Giovanni Medici (A bíboros), Karenin gróf (Karenin Anna), Barna Gábor (Hivatalnok urak), Le Bret (Cyrano), Metternich (Sasfiók), Do:icourt (Kis lord), Jäger (Csákó és kalap), Litovszky (A vörös szegfű) stb.

Sebestyén Géza, színész, sz. 1904. aug. 14-én, Budapesten. Szülei: Sebestyén Jenő, színész, Vermes Frida, színésznő. Kecskeméten lépett a pályára, 1919-ben. Igazgatói voltak: Mariházy Miklós, Bárdossy Pál, Somogyi Kálmán, Kmety Lajos, Csáky Antal, Lászlóffy V. Bódog, Fodor Oszkár. Játszott: Kecskeméten, Szolnokon, Békésgyulán, Győrött, Szarvason, Pápán, Pécsen stb.

Sebestyén György, a berlini Städtische Oper karmestere, sz. 1902-ben, Budapesten. Atyja dr. S. Károly, a kiváló esztétikus. 19 éves korában Münchenben Bruno Walter mellé korrepetitornak szerződtették, innen a newyorki Metropolitan Operához került. A legkitünőbb és legnevesebb művészek tanulták be vele szerepeiket és vitték szét tehetségének és tudásának hírét. Huszonegyéves korában dirigált először, a hamburgi operaházban. Hamburgból Lip-

csébe hívták meg. 1927. márc.—1930. végéig a berlini Städtische Oper karmestere volt. — Neje: Delia Reinhardt, német operaénekesnő, kivel 1928. jún. 20-án lépett házasságra, Berlinben.

Sebestyén Gyula, dr., a M. Nemzeti Múzeum ny. könyvtári igazgatója, a Magy. Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság tagja, sz. 1864. márc. 7-én, Szentantalfán (Zala m.). Tanulmányait Budapesten végezte, majd a Nemzeti Múzeum könyvtári tisztviselője, később igazgatója lett. Munkája: »Adalékok a középkori énekmondók történetéhez«. 1891. »A regösök«. 1902.

Sebestyén Jenő, színész, sz. 1881. nov. 26-án, Hőgyészen (Tolna m.). Színész lett 1902. szept. havában. 1911. őszén Patek Béla tagja volt, Győrött, mint táncos kórikus. 1913. febr. havában Szegedre szerződött, azután ugyanazon év őszén Kolozevára ment. 1917. szept. havában a Budai Színkör tagja volt.

Sebestyén Károly, dr., tanár, író, a Színművészeti Akadémia igazgatója, sz. 1872. júl. 10-én, Gödrén (Baranya m.). Egyetemi tanulmányait Budapesten, Lipcsében és Berlinben végezte, majd Budapesten gimnáziumi tanárrá nevezték ki. 1911. okt. havában a színészakadémia tanára, majd h. igazgatója lett. 1929. febr. havában a Kisfaludy Társaság tagjává választották. Lefordította Ibsen: »Peer Gynt«-jét. (L. o.) Egyéb fordításai: »Tűz a gyárban«, dr. 3 felv. Irta: Sweelinck. Bem. 1908. szept. 5. Magyar Színház. »A fáklák«, szmü 3 felv. Irta: Henry Bataille. Bem. 1913. máj. 28. Nemzeti Színház. »Violanta«, dalmű. Irta: Müller Hans, zen. szerz.: Korngold Erich Wolfgang. Bem. 1918. febr. 27. M. Kir. Operaház. »Párizs — 1794«, színjáték 3 felv. Irta: Romain Rolland. Bem. 1929. máj. 25. Városi Színház. Szakmunkája: »Dramaturgia«. 1919. »Shakespeare és az angol renaissance«. 1921.

Sebestyén Mária, színésznő, sz. 1883-ban, Sopronban. 1901-ben az Orsz. Színakadémia növendéke lett. Utóbb mint Horváth Zoltán és Ivanescu Gabriella ének-

mesternő magánövendéke, az operett-színpadra is előkészült. Első fellépte Krémer Sándor szintársulatánál, Nagykárolyban volt, 1907. év szeptemberében. Két évig működött mint kedvelt operett-színésznő, miközben sok szerepben szép sikert aratott (különösen mint Mogoróssy önkéntes a »Tatárjárás«-ban), de ezen idő után betegsége miatt kénytelen volt megválni a színpadtól és jelenleg mint az Országos Gyermekvédő Liga rákosszentmihályi Gabriella-otthon igazgatója fejt ki szeretetteljes és áldásos működést a gyermekvédelem terén.

Sebestyén Mihály, színgazgató, sz. 1893. márc. 2-án, Budapesten. 1916-ban lépett a színpályára. 1918. máj. havában mint a temesvár-budai szintársulat bonvivantja a marosvásárhelyi színház igazgatója lett; ezután a miskolci színház igazgatását vállalta.

Sebő Miklós, színész, sz. 1899. okt. 16-án, Budapesten. Színész lett 1921. jún. 15-én. (Az Orsz. Színészegyesület iskoláját végezte.) Mint dalénekes tette ismertté nevét. Tagja volt az Intim- és Faun Kabarénak. Mint gramofon és rádió énekes (bariton) lett népszerű, és dalszerzeményei is sikert arattak.

Sebők Zsigmond, író, sz. 1861. szept. 22-én, Párkányban (Esztergom m.), megh. 1916. jún. havában, Budapesten. Közéiskoláit szülővárosában és Budapesten végezte, azután a hírlapírói pályára lépett. Tagja volt a Petőfi, Kisfaludy és a szegedi Dugonics Társaságnak. A magyar újságírás egyik ékessége, a gyermekek háttalanul kedvelt mesemondója volt. A magyar föld barna rögének illata áradt elbeszéléseiből, ezekből az egyszerű, nemes történetekből, sajátos, meleg színekkel ragadnak meg cikkei és emberszerető, nagy szívének derüje rezgi be a meséit. Korán kezdett irogatni és egyetemi tanulmányait félbeszakítva, bekerült a Pesti Hírlap szerkesztőségébe. Utóbb a Budapesti Hírlapnak lett a munkatársa és ott dolgozott élete végéig. Színműfordításai: »Verőfényben«, vj. 3 felv. Irta: Blumenthal és Kadelburg, 1900. »Winterschlaf«, szmü 3 felv. Irta: M. Dreyer, ford. 1901. a Nemzeti Színház számára. »Bunda«, szatirikus

dr. 5 felv. Irta: Gerhardt Hauptmann. Bem. 1909. máj. 14-én, Nemzeti Színház.

Secco, (szekko), olaszul: szárazon, vagyis orchester nélkül. A nem keretdallam (»zárt ária«), hanem a folyamatos beszédhez közelebb álló énekszólómot jelenti, az olasz szóval ú. n. recitativó-t.

Sefcsik Magda, operaénekesnő, koloratura-szoprán, sz. 1903-ban, Győrött, hol atya megyei levéltáros. Noha eleinte zongoraművésznőnek készült, énekelni is tanult Neumann Adrienne-nél; gimnáziumi érettségi vizsgálata után Budapesten V. Krammer Teréz, majd a Zeneművészeti Főiskola operai tanszakán Hilgermann Laura tanítványa volt. 1928–29-ben Reichenbergben működött, azután két évre a zürichi opera szerződtette első koloratura-énekesnőjéül. A M. Kir. Operában mint vendég nagy sikerrel énekelt Rosinát (Szevillai borbély) 1929. jún. havában.

Segédrendező. A rendező mellett funkcionáló színész, aki a próbákon szintén jelen van, tanulmányozás címen. Ha később arra való, önálló rendezéssel is felhatalmazzák. (V. ö. Rendező.)

Segédszemélyzet. Így hívják vidéken a kórus összességét. Rövid elnevezése: Személyzet.

Segédszínész, azon színész neve, akit kisebb szerepek eljátszásával bíznak meg. Legtöbbnyire a kórus tagjai a segédszínészek. A segédszínész talentumától függ, hogy idővel elsőrendű szereplővé fejlődnek. 1790-ben az első segédszínészt »kisebítő tag«-nak hívták. (L. o.)

Segédügyelő. A fővárosban különösen nagyobb személyzettel bíró darabokhoz segédügyelőt is alkalmaznak, aki a főügyelő oldalán funkcionál. Leginkább a külső instrukciók elintézését szokták rábízni, valamint a statiszták felügyeletét is ő gyakorolja. (V. ö. Ügyelő.)

Sehy Kemény Ferenc, úttörő színész, a magyar színészet bölcsőkorában. Aradmegyében született és viharos ifjúsága után Tokajkeresztúron tanító volt, de nemsokára esküdt lett Arad megyében,

miután ott birtoka volt. Visszaélései miatt ekkor hivatalát el kellett hagynia és míg vizsgálat indult meg ellene, börtönbe jutott, ahonnan azonban megszökött. Ez időben (1792.) Kelemen Lászlónál, az első magyar színigazgatónál színésznek jelentkezett, multját természetesen mélyen elhallgatva... Kelemen legyőzte a jövevény iránt táplált indokolatlan ellenszenvét s csak azt tekintvén, hogy tehetségesnek látszik, szerződtette. Később megtudta Sehy bűnét, de mivel nagy színpadi sikerei voltak, nem árulta el a titkát. Sehy úgy hálálta meg, hogy felbujtotta ellene a társulatot, hogy az igazgatást ő vehesse át. Ez nem sikerült neki s végre — mivel Kelemennek nagyon rosszul esett a hercehurca — gr. Ráday Pált kérték fel az igazgatásra. Történt, hogy egy darabban Sehy játszotta az intrikust s le kellett lőni azt a hőst, akit Kelemen személyesített. Kelemen egy jó előérzetnek engedve, a lövés pillanatában félrehajlott és — két golyó fúródott a színpaluba. (Sehy el akarta tenni láb alól!) Kelemen ezt a tapasztalatát sem árulta el, hanem megsokalván a küzdelmet, nemcsak az igazgatásról, hanem a színészetről is lemondott és elment Ráczkevide, ahol jegyző lett. Onnan később családjával Csanádpalotára költözött, ahol meg is halt. Sehy ezután magához ragadta az igazgatást, de már a harmadik előadás közben olyan botrányt provokált, hogy a társulat feloszlott. Midőn a pesti színielőadás szünetelt, Sehy is távozott és a Wesselényi Miklós által pártfogolt kolozsvári társasághoz csatlakozott. 1798-ban a bárónak megbízottja is volt. Ezután felváltva játszik: Kolozsvárott, Zsibón, Debrecenben, Nagyváradon. 1799-ben Nagyváradon halt meg, mint régi feljegyzésekben olvassuk: »erőszakos természete miatt«. Ugyanis Nagyváradon egy korcsmában huszártoborzók mulattak, akikkel szíveskedésesen vitatkozni kezdett, a vita hevében sértegette őket, mire a huszárok kardjukat beledöfték a garázda S.-be. (S.-nek egyébként része volt a Martinovics-féle összeesküvésben. Martinovics tervét a hatóságoknak tudomására hozta és ezért szabadon bocsátották. Alakját színpadra vitte Fényes Samu a »Bacsányi« c. színműben. Bem. 1903. febr. 5-én, a Vígyszínházban.)

Színműfordításai: »A spanyolok Peruban«. »Erőszak és jutalom, vagy így szokott lenni néha a vidéken«, érz. játék 3 felv. Bem. 1794. jan. 3-án, Pesten. »Muszka katona és a virtuosa leány«, vj. 3 felv. Bem. 1794. (Erődi Jenő.)

Seidl Antal, világhírű karnagy, sz. 1850. máj. 7-én, Pesten, megh. 1898. márc. 28-án, New-Yorkban. 17 éves kora óta külföldön tanult és működött. Már Wagner Richárd igen nagyra becsülte képességeit. Neumann Angelo, a híres színigazgató, őt szerződtette ahhoz a nagy európai körútjához, mely 100 előadásával mindenfelé megismertette Wagner óriási művét, a Nibelung-trilógiát; a körútjában S. 1883. máj. 23-ától kezdve 6 előadást (t. i. a »Walkür«-t kétszer s a »Fidelió«-t) és egy hangversenyt dirigált a gyapjú (ma: Báthory) uccai német színházban. 1885-ben New-York operájában dirigált, 1886 nyarán Bayreuthban, 1887-ben a berlini udv. operához szerződött, de Londonban is vezette a német operaelőadásokat. 1893-ban Zichy Géza gr. intendáns őt akarta megnyerni a M. Kir. Opera igazgatójává, de S. nem fogadta el az ajánlatot. (Ezért hívta meg Zichy aztán Niskisch Arturt.) 1897-ben ismét dirigált Londonban. — Öccse: S. Károly, a M. Kir. Operaház gazdája volt, megh. 1896. máj. 9-én, Budapesten.

Sellei Gyula, karnagy, sz. 1850. júl. 2-án, Pesten, megh. 1895. máj. 27-én, U. o. 1884. okt. óta Felek Miklós budai társulatának karnagya volt a Várszínházban. Utóbb operettiskolát nyitott, ahonnan számos elsőrendű erő került az ország jobb színpadaira.

Sellők. A Wagner-ciklus egyik legnehezebb feladata a Rajnában úszó sellők megoldása volt. Sokféle megoldással kísérleteztek már. Legelőször úgy csinálták, hogy a sellők egy emelvényen sétáltak ide-s-tova. Később egy igen komplikált, mázsás-súlyú kocsit eresztettek le a zsinórpadról, amin ott lógtak a szegény rajnai sellők, drótköteleken, egy stanieliszzerű öltözékben, övvel ellátva. Ezt a kocsit húzták aztán föl és le a zsinórpadlason. Miután azonban több énekesnő nem engedte

magát így felakasztani, részben pedig azért, mivel egy egész délelőttöt igényelt a kocsi felszerelése, más megoldásokat kerestek. Mozgó babakkal próbálták ezeket az úszó mozdulatokat megcsinálni. Ebből az ötletből szerkesztették, (az előbbi Kémény Jenő és Tamássy Miklós, az utóbbit egyedül Kémény mester), a ma is használatos ú. n. repülőruhát. Ami két pontban forgatható, tengellyel bíró lábabroncs, derékra erősítve, míg a szereplőt kettős szerkezetű csigák emelik és süllyesztik, illetve előre és hátra mozgatják az utasítások szerint. E szerkezettel a szereplők bukfcenet is hányhatnak a levegőben. Ugyanezt a szerkezetet használják a »Mályvácska kisasszony« repülő-madaránál is. (Tamássy Miklós.)

Selmebányai színészet. Selmebányán (Hont m.) a legrégebb adatokból megtudjuk, hogy már 1803-ban lehettek színészek, t. i. ez időben ott előadást tartottak a siketnéma intézet javára és az adakozók közt a »Teatrom Directiója« is szerepel. (Lásd: »Magyar Hírmondó«, 1803. XXIII. szakasz, 25. szám, 383. old.) 1826. jún. havában itt járt Balogh István kised csapata, majd újra eljöttek 1834. máj. havában, amikor a »Bakonyi tolvajok«-ra 44 frt (maximális) bevételük volt. Közben németül is játszottak a magyarok. 1858 máj. elején itt működik Kétszery József. Tagjai közt szerepelt: Kétszeryné, Kovácsné, Réti Eliz, Balogh Lujza, Ajtai, Durai, Vörös és Lengyel, továbbá: Kétszery gyermekei: Emilia, Gyula és Nina. 1875. okt. havában itt találjuk Balogh György, 1876. nov. havában pedig Biró Sándor társulatát. 1883. jan. 17-én Szigeti Géza és Gál egyesített társulata vonul be, egy év múlva (máj.) Bogyó Alajos, okt. 20-tól pedig Bánfalvy Béla nyitja meg a szezon. 1887. jan. havában itt működik Miklóssy Gyula. A színház az 1900-as években épült. 1901–1902-ben Halmay Imre, 1904-ben dr. Farkas Ferenc, 1910. április havában Szabadhegyi Aladár az itt járt igazgató, őt követte Szabó Ferenc, 1911-ben Márffy Károly, 1913. okt. 4-én pedig Kövessy Albert. A következő évben újra Kövessy kapta meg a játszási engedélyt. A színházépület 65.000 K-ba került. Van benne: 155 ülő- és 170 állóhely. (E. J.)

Sembery (zsemeri) Fanny, (felsőszuzi), operaénekesnő (alt), sz. 1883., Budapesten, megh. 1922. okt. 1-én. Az Orsz. Zeneakadémián Sík József tanítványa, 1901—4-ben a M. Kir. Opera ösztöndíjas tagja. A Várszínházban lépett fel először, 1902. márc. 24. mint Azucena (Troubadour). 1910. óta külföldön működött, 1911. Olmützben (Carmen), 1914. Bécsben. Utóbb itthon a Városi Színház tagja volt.

»Semmi sem új a nap alatt.« Ezt Ben Akiba bölcs rabbi mondja szerepében: Gutzkow Károly (1911—78; I. o.) jeles német író »Uriel Acosta« c. drámájában. A történelemben Akiba alakja homályos, körülötte egész legendakör képződött; hogy a fönt idézett mondás valóban tőle származott-e: nem tudhatni.

Semsey Mariska, nagynevű, régi nemesi család sarja, operaénekesnő, altista. 1893. szept. 15.—1903. jún. 30. a M. Kir. Operaház tagja; 1896. okt. 12-én Azucenát énekelte a »Troubadour«-ban. Később a Népszínházban tűnt fel, a »Katalin« operett cárnő szerepében. Utóbb külföldön énekelt.

»Se pénz, se posztó, búcsuzik a színlaposztó.« — A vidéki színlaposztó búcsúzója alkalmával használt mottójának első sora, melynek eredete a 17. századig nyúlik vissza; azon időben ugyanis a fogadott katonák zsoldjukat pénzben és posztóban kapták. Ha megtörtént, hogy valamely katonára a háborúzás alatt pénz és posztó nélkül maradt, akkor a hopponmaradtak azt mondták: »se pénz, se posztó!« Így vitték aztán át a századok folyamán ezt a szólásmódot más esetekre és kárvallásokra is. Erre céloz a vidéki színlaposztó is, mikor búcsúzás alkalmával egy kis borral való reményében bebetekint az úricsaládokhoz.

Sepsiszentgyörgyi színészet. Sepsiszentgyörgyön (Háromszék vm.) 1844. jún. havában Kilényi Dávid tarsulatát találjuk. (»Erdélyi Hiradó«, 1844. jún. 14.) 1870. márc. 2-án Győrffy Antal vezérlete alatt jön be egy kis színészcsapat a városba. Egy év múltán ismét meghívták, majd Nagy Mihály kapja meg a várost.

(1871. szept.) A mai színház felavatása 1899. jan. 14-én volt, műkedvelők közreműködésével, mely alkalommal előadták Gödri Ferenc polgármester prologusát és utána Herczeg Ferenc »3 testőr« c. bohózatát. — A színházba elfér: 450 néző. 1907. szept. 24-én Fehér Károly kap játékszási engedélyt és ugyancsak őt hívták meg 1908. őszén és 1909. és 1910. nyarán. 1911. nov. havában Tompa Kálmán az igazgató. Őt követi Szabados László, 1912-ben újra Tompa Kálmánt hívták meg, 1915. dec. havától pedig Mezei Kálmán hirdette itt a nemzeti kultúrát.

Sepsy Károly, színész, színingazgató, sz. 1822-ben, Szatmárt, megh. öngyilkosság folytán, 1853. dec. végén, u. o. — 16 éves korában hagyta el a szülői házat és Máramaroszigeten színésznek állott be; azon időtől fogva folytonos vándoréletet élt; megfordult Magyarország minden nevezetesebb színpadán, előbb mint színész, majd mint igazgató. 1841. júl. 10-ike táján Petőfi nála lépett színpadra, Ozorán, Tolna megyében, ahol a társulata 6 tagból állott. 1845-ben Olaszországban is járt; ezután rendezettebb társulata volt. Mint irodalmi műveltségű ember ritka becsületességéről volt híres. 1847-ben több értékes cikke jelent meg a pesti lapokban. A »Pesti Divatlap« 1847., 37-ik számában »Levelek a vidéki színészet köréből« c. alatt cikkezik; 1848. jún. 3-án (a 25. számban) »Fegyverre, vidéki színészek!« címen lelkes hangon szól a színészekhez, hogy álljanak be honvédeknek és megemlíti, hogy ő is hozott áldozatot, feloszlatta társulatát és ezzel 700 frtnyi előlege is elúszott. Társulatának 12 férfi tagja fel is csapott honvédeknek. 1848. jún. 13-án mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, Szigligeti: »Rózsa« c. vj-ában, Babel szerepében, midőn ezt a kritikát kapta: »Csinos külseje, tiszta organuma, színpadi otthonossága, előadási ügyessége kellemesen hatott reánk.« (»Nemzetőr«, 1848. jún. 18. A »Pesti Divatlap« melléklete, 767. oldal.) Életéről jegyzetet készített és azt »Egy színész emléklapjai« c. alatt adta ki, 1848-ban, Debrecenben. Két színdarab-fordítása van: »Ördög és angyal«, szmű 2 szakaszban, Poa Eugenia novellája után. Előadták Székelyudvarhelyen, 1846. szept.

26-án. »Nász és sír«, dráma 3 szakaszban. Előadták Debrecenben, 1850-ben. — Neje segédszínész volt. Gyergyószentmiklóson szereplés közben meggyúladt a krinolinruhája a szűk színpadon égő gyertyalángtól, ekkor súlyosan megsebesült és rövidesen rá elhunyt, 1859. dec. havában. (E. J.)

Serák Márta, énekesnő (szoprán). Kezdetben (1913) a Népopera tagja volt, 1913. szept. havától 1920. jún. haváig a M. Kir. Operaháznál működött. Ezután Berlinben voltak sikerei, ott férjhez ment, azóta saját alkalmi operett-együttessel tesz körutakat mint primadonna. A Városi Színház vendége volt (Lehár: »Frasquita«-jában) 1925-ben.

Serédi Jenő dr. orvos, író, sz. 1863. dec. 13-án, Miskolcon. Iskoláit Miskolcon az evang. és a ref. főgimnáziumban, egyetemi tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte. Orvostudori oklevelet nyert 1890-ben, Budapesten. Első dolgozata »A sorsjegy« c. pályadíjnyertes elbeszélése a »Borsodmegyei Lapok«-ban 1881-ben jelent meg. Több éven át helyettes szerkesztője volt a »Borsod-Miskolci Közlöny«-nek. Dolgozott az összes miskolci lapokba s több fővárosi lapba. (»Fővárosi Lapok«, »Magyarország És A Nagy Világ«, »Ország-Világ«, »Pesti Napló« stb.) 1886-ban Miskolcon jelent meg az »Új Könyv« c. elbeszélés-kötete. Előbb Beckón majd Boldván működött mint körorvos. 1902 óta orvosa a felső-olcai egész égügyi körnek. Orvosi működése mellett állandó munkása az irodalomnak. 1900—1905-ig szerkesztette a »Borsod-Miskolci Hírlap« c. hetilapot, majd felelős szerkesztője volt a »Miskolci Hírlap«, »Miskolc«, »Borsodmegyei Lapok« című politikai napilapoknak. Szépirodalmi és publicisztikai dolgozatokon és színházi kritikákon kívül színdarabot írt. Első darabja »A tizedik este« című egyfelvonásos vígjátéka 1900-ban került színre Miskolcon. A »Tűzpróba« c. egyfelvonásos vígjátéka a Vigszínház 1901. évi pályázatán első helyen nyert — 101 pályamű közül — dícséretet. A pesti lapok akkor sokat foglalkoztak a darabbal, mert Bokor József »Almafa« c. darabjáról, mely a pályadíjat megkapta, utólag kiderült, hogy plágium s így a lapok szerint a

»Tűzpróba«-nak kellett volna adni a pályadíjat. Többi darabjai: »Csipkés Zsófi« népszínmű. Bem. Miskolcon, 1901-ben. »A hír«, vj. A szabadkai színműpályázaton »Milliomos« címmel első helyen nyert dícséretet. Előadták Miskolcon, 1903-ban. »Megtorlás«, színmű. Bem. Temesvárott, 1906-ban. »Rombadölt oltár«, szmű. Bem. Budapesten, a Fővárosi Nyári Színházban, 1908-ban. »Romlás«, népdrama, a szegedi Dugonics Társaság drámapályázatán első helyen nyert dícséretet. Bem. Kolozsvárott, a Nemzeti Színházban, 1912-ben. »A nászajándék« c. alkalmi színjátékot bem. Miskolcon, 1911-ben, Lévay József ötvenéves írói jubileuma alkalmából rendezett díszelőadáson. »Többet ésszel« c. irredenta színjáték, a hazai műkedvelők kedvelt alkalmi darabja. »Lidércfény« c. színművet 1925-ben, »A gróf« c. vígjátékot 1928-ban mutatták be Miskolcon. 1926-ban jelent meg »A gazember« c. regénye. Hosszabb ideig elnöke volt a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetsége miskolci választmányának. A Lévay József Közművelődési Egyesület irodalmi osztályának rendes tagja s az egyesület ellenőre. Ez idő szerint a budapesti »Ujság« c. napilapban jelennek meg tárcái.

Serédi (Schneller) Sarolta, énekesnő, sz. 1869-ben, Hatvanban. Az orsz. zínitanodát végezte, énektanára Passy-Cornet Adél volt. Már 1885. júl. 2. óta Feleky Miklós várszínházi társulatával a gyapjuccai német színházban s a Budai Színházban játszott, szept. 12-én Kolozsvárott kezdte szerződését mint Bakaj Erzsike (Sárga csikó); 1886—7 telén Győrött Csóka Sándornál vendég szerepelt és 1887. márc. 20. (mint Vicomte Letorières, az »Eleven ördög« c. operett címszerepe) a budapesti Népszínházban. 1889. máj. 2. nőül ment Szabó Gyula kolozsvári városi főjegyzőhöz és egy időre visszavonult a színpadtól. 1889. dec. 27-én mint Ábrai Irén (Csókon szerzett nőlegény) fellépett a Népszínházban, 1890. ápr. Aradon, 1891. máj. 30-án elbúcsúzott Budapestről, a Városligeti Arénában s Berlinbe ment a Friedrich-Wilhelmstädter Theaterhez. De 1893-ban Pozsonyban találjuk, Krecsányi Ignácánál. Itt 1895. ápr. 7-én elbúcsúzott fényes primadonna-pályájától s 27-én dr.

Hoor-Tempis Mór műegyetemi magántanár neje lett. — Leánya: Hoor-Tempis Erzsébet, hangversenyénekesnő és zenetanár, sz. 1889-ben, Budapesten. A zene-művészeti főiskolán két diplomát szerzett. Mint énekesnő a fővárosban, a vidéki nagyobb városokban és a Rádióban aratott sikert. Énektanárnője a debreceni városi zenedének, ahol — mint első a vidéken — operai szakot tanít. Több szerzeménye van, melynek szövegét is maga írta.

Sereghy Andor, színész, sz. 1896. okt. 2-án, Uglyán (Mármaros m.). Atyja S. Sándor, görög katolikus főesperes. Színpadra lépett 1918-ban. Igazgatói voltak: Neményi László, Gáspár Jenő, Fekete Mihály, Róna Dezső, Bárdos Artur (Renaissance Színház), 1925-ben a Magyar Színház tagja volt, innen Polgár Károly szerződtette, ő tőle Miskolcra szerződött. 1915-1918-ig katona volt (tart. hadnagy), a II. honvéd tüzéreknel.

Serfőzy Etel, (Halasi Béláné), színésznő, sz. 1866-ban, Szegeden, meghalt 1929-ben, Debrecenben. Színpadra lépett 1881-ben, Beödy Gábor színigazgatónál. Kiváló énekesnő volt, gazdag repertoárral rendelkezett. A vidéken igen kedvelt művésznő hírében állt, s férjével mindenütt megosztotta elért sikereit. Később mint kómika működött és e téren is az elsők között örökíti meg nevét a színészet története.

Serfőzy György, színész, sz. 1869. jún. 13-án, Szegeden. Atyja: S. György, tisztviselő, 1848-as főhadnagy, anyja: Unger Mária. Színipályára lépett 1888-ban. Igazgatói voltak: Jakab Lajos, Geröffy Andor, Feld Zsigmond, Pesti Ihász Lajos, Somogyi Károly, Polgár Károly, Halmay Imre, Komjáthy János, Sebestyén Géza és Mihály. — Négy nőtestvére is a színészet szolgálatában állt: Serfőzy Mariska, férjezett Németh Elekné, Etelka (Halasi Béláné), Ida (Várady Aladárné), Zseni (Rubos Árpádné).

Serfőzy Zseni, színésznő, elismert énekesnő, sz. 1877-ben, Szegeden, megh. öngyilkosság folytán, 1899. jún. 8-án, Nyiregyházán. Szegeden járt zeneiskolába, majd 1895-ben elszerezte Polgár Károly zom-

bori szintársulatához; később Halmay Imre tagja volt Szabadkán, azután Komjáthy Jánosnál működött, Debrecenben. Mint szubrettprimadonna előkelő nevet vívott ki. 1900. jún. 9-én volt a sírköteleplezése, melynek ez a felirata:

»Játszott... ha keble vérzett, szive fájt,
Játszott... és játszótársul hívta a halált.«

Férje: Rubos Árpád, színész. (L. o.)

Serly Lajos, zeneszerző, karnagy, sz. 1855. márc. 13-án, Pozsonyban. 1868-ban timárinas volt, de aztán tovább tanult, Besztercebánya után Rimaszombatban, Pozsonyban: itt gimnáziumi zenekart szervezett és érettségi vizsgálatot tett 1875-ben. (Közben kétszer szökött meg hazulról [1869., 1872.], csak hogy színipályára léphessen.) Otthon Mayrberger Károly híres székesegyházi karnagnak, azután az Orsz. Zeneakadémiának növendéke, majd Brassóban Sztupa Andor társulatának karmestere, 1880-ban Berlinben Liebig zenekarának dirigense lett. Hazatért Erdélyi Marietta társulatához Szabadkára, innen 1881. márc. havában a kolozsvári Nemzeti Színházhoz szerződött másodkarmesternek; már ekkor a »Csabai csárdás« és egyéb szerzeményei kedvelt, ismert darabok voltak. A kolozsvári zenekonzervatóriumot is igazgatta, de már 1882. jún. havában Evva Lajos a Népszínházhoz szerződtette. Epizód életében, hogy 1885-ben Németországba, a dortmundi színházhoz szerződött. Majd a pesti Vigadóban próbálkozott szimfónikus hangversenyek rendezésével, sikertelenül. 1896-ban, az ezredéves kiállítás Óbudavára nevű nagy mulató-telepén dirigált s megülte 25 éves jubileumát szept. 21-én. 1897-ben megalapította a főváros III. kerületében az óbudai Kisfaludy-Színházat, de hiába ölte be 61.000 korona vagyonát: hatósági huzavona sikertelenné tette működését, mellyel pedig missziót teljesített. 1898. máj. 1-én a londoni néprajzi kiállítás területén kezdte meg dirigensi működését 69 tagú zenekarával. 50 éves korában kivándorolt New-Yorkba; itt sokáig nem tudott magyar szintársulatot alakítani, de 1914. okt. havában a Palm Garden Theatre-ban szép társulattal működött: R. Gyenge Annus, Adorján Matild, Serlyné és leányai: Etelka és Irén, Fonó Gi-

Saxlehner Emma

Schmidek Gizella

Schuller Vally
(szövegnél tévesen van
„Schüllernek” feltüntetve)

Schwarczer Géza

Schwarczopf Artur

Sebő Miklós

1. Sebestyén Géza (sz. 1878), 2. Sebestyén Mihály,
3. Sebestyén Dezső, 4. Sebestyén Jenő

Sefcsik Magda

Serédi Jenő dr.

Sepsy Károly színházi engedélye 1846-ból

Serédi Sarolta

Simon Gizi

Serly Lajos

Sidó Géza
(Szövegét lásd: Színjátszó
társaságok)

Siliga Ferenc

Sik Rezső

Simon Gabriella

Siménfalvy Gyula

zella, Szalai, Vajda, Nagy voltak tagjai. 1921. szept. havában a newyorki magyarság fényesen megülte 50 éves jubileumát, a Washington Irving Highschool termében.

S. zeneművei mind a Népszínházban lettek népszerűekké; operettek: »Marsa és Mariska (szöv. Szigeti József), 1882.; »Marica, világszép asszony« (Rákosi Jenő), 1887. febr. 25., Kolozsvárott; »Alhambra rózsája« (Gyulai Farkas); számtalan dal népszínművekhez: »A vén kupec« (Berczik Árpád), 1884.; »Cigány Panna« (Almási Tihamér); »A tót leány« (u. a.), 1889.; »Ingyenélők« (Vidor Pál), 1889.; a városligeti arénában: »Ördögök«, 1892. aug. 16.; bohózat: »Nőemancipáció« (Szigeti József), 1884.; »Csókon szerzett vőlegény« (u. a.), 1883.

Sevillai borbély és folytatása: „Figaro házassága” (l. ezt), a halhatatlan vígjátékok közé tartoznak. Szerzőjük Caron de Beaumarchais (bómársé) Pierre Augustin; a B. nevet, amelyen rendszeresen említik (mint ahogyan Vitéz Mihályt mi csak nemesi előnévén Csonkainak mondjuk), feleségének birtokáról vette; szül. 1732 jan. 24-én, megh. 1799 aug. 18-án, Párizsban; XV. Lajos francia király leányának zenemestere s utóbb nagy pénzügyi tekintély; a „S.”-ban csak a polgári osztályhoz tartozó ezermester (borbély, seborvos stb.) Figaro juttatja Almaviva grófot feleséghez, de a „F. ház”-ban a darab hőse már erősen ostorozza a főurak hatalmaskodását s e nagyhatású színpadi művek hatalmasan elősegítették „a harmadik rend” (az alsóbb polgári réteg) feltámadását, a nagy francia forradalom kitörését. A „S.”-t B. eredetileg vígopera szövegéül írta meg, de a párizsi Théâtre Italien szerencsére nem fogadta el; ezután átdolgozta 1781-ben vígjátékká, de 3 évig kellett várnia bemutatására, — az első előadás közönségének nem nagyon tetszett, erre B. 24 óra alatt átdolgozta művét, olyan szerencsésen, hogy gyújtó hatását máig megtartotta s a darabot klasszikusnak tartjuk. Ma is műsoron van minden nemzetnél; csodálatos, hogy a magyar színpadra csak 100 éves korában került: Paulay Ede fordította le „S., vagy haszontalan elővigyá-

zat” eredeti címével, s a Nemzeti Színház mutatta be 1881 jan. 30-án. Főszereplői voltak: Figaro: Halmy Ferenc, Almaviva: Náday Ferenc, Bartoló öreg orvos: Ujházi Ede, don Basilio énektanár: Vízváry Gyula, Rosina: Helvey Laura (mint képzett énekesnő is bemutatta művészetét.) Felújították többek között 1912 május 25; 1924 október 30; (ekkor a Kamaraszínházban adták) majd 1929 febr. 15-én ezzel a szereposztással játszották: gróf Almaviva — Lehotay Árpád; Bartoló — Sugár Károly; Rosina — Radó Mária; Figaro — Uray Tivadar; Don Basilio — Hajdu Tivadar; Fickó — Matány Antal; Furge — Gyergyai István; Jegyző — Gyenis Ede; Alcade — Tábori Imre. A címszerepet később Dezső József alakította, újabban Uray Tivadar.

A nagyhírűvé lett vígjátékból mindjárt operaszöveget írtak több kiváló zeneszerző számára. Az olasz Paisiello operája be is járta a művelt világot, de nem tudunk róla, hogy Magyarországra is eljutott volna. Nagy merészségnek, kegyeletsértésnek tartották, mikor 1816-ban egy névtelen, fiatal zenész, Rossini Gioacchimo, szintén megzenésítette az „Il barbiere di Siviglia”-t: ezért első előadásán kifütyülték... De csakhamar diadalmaskodott az eleven, víg mű dalambősége, pompás énekelhetősége, jellemző ereje; Beaumarchais műve, átköltve operának, ebben a műfajban is halhatatlannak bizonyult. Szerepei mind hálásak, Rosina koloratura-áriái ma is próbakövei az énektudásnak s biztos zálogai a primadonnák diadalának. Magyarul Déryné énekelte először: Kolozsvárott, 1827 febr. 3-án, majd Pesten, okt. 10-én és 14-én, közben Budán, nov. 5-én, utóbb 1835 ápr. 11-én. A Nemzeti Színház mindjárt megnyíltá után (Bántó [álnév-e?] magyar fordításában) első operaelőadásul produkálta: 1837 aug. 29-én; szereposztása: Almaviva gróf: id. Lendvay Márton (tenor), dr. Bartoló: Szilágyi Pál (bass-buffó), gyámleánya Rosina: Déryné, Basilio muzsikamester: Udvarhelyi Miklós (bariton), Figaro: Szerdahelyi József (bariton), Bertha, Rosina nevelője (sic! nem „nevelője”): Egressyné (alt), Örtiszt: Erkel József (bariton), Fiorillo, Alma-

viva zsoldosa: Egressy Béni (tenor). — Későbbi nevezetesebb szereplők: címszerep: Füredi Mihály, Láng Fülöp; tenor: Jekelfalusi Albert, Pauli Richárd, Ellinger József Fektér Ferenc (20 év múlva baritonénekes lett), Dalnoki Béni; bariton: Benza Károly; bass-buffo: Szerdahelyi József, Ormai Ferenc (operaszövegek fordítója), Kőszeghy Károly; szoprán: Eder Lujza, Felbér Mária, Hollós Kornélia (1847 ápr. óta), La Grange Anna (akinek Erkel a „Hunyadi László” híres áriáját írta; 1850 máj., aug., okt.), Lesniewska Luiza, Ellingerné, Viardot Garcia Paulina (1858 nov.), Huber Ida, Artôt Désirée (1862 máj. és 1865 jun.), Murska Ilma (1864 febr.), Mányik Ernesztina, Balászné Bognár Vilma, Hauck Minnie (1873 jun.—1875 máj.) Donadio Bianca (1876-79 febr.), Trebelli Felícia, Nádayné Widmár Katalin, Risley Lelia (a Nemz. Szh. utolsó operaelőadásán is: 1884 jun. 30.). — A M. Kir. Operaház is sietett, megnyilta után négy héttel, műsorára tüzni a mindig vonzó, magas értékű művet: 1884 okt. 25.-én. Szereplői ekkor: Almaviva: Pauli Richárd, Bartolo: Kőszeghy, Rosina: Risley Lelia, Basilio: Ödny Lehel, Figaro: Láng Fülöp, Bertha: Saviehner Emma, Örtiszt: Szendrői Lajos; Fiorillo, Almaviva inasa: Kiss Dezső; jegyző: Vincze János, Ambrosio és Giovinetto inasok: Szekeres Lajos (bariton) és Dalnoki Béni. — Későbbi nevezetesebb szereplők: Rosina: Bianchi Bianca (1885 óta), Sembrich Marcella (1887 febr.), Ábrányi Emilné Wein Margit, Arnoldson Sigrid (1885 máj., 1899 máj., 1904 máj., 1907 és 8. máj.), Payer Margit, Prevosti Franceschina, Yvonne de Tréville (1905 máj., 1909 nov.), Szoyer Ilonka, Sándor Erzsi, Adler [Aquila] Adelina, Alpár Gitta, Ivo-gün Mária (1927 nov.), Sefcsik Magda, Szabó Lujza, Bandrowska-Turska Éva; — Almaviva: Arányi Dezső, Gábor József, Bonci Alessandro (1903 ápr., 1904 ápr.), Székelyhidy Ferenc dr., Pataky Kálmán, Rösler Endre; — Bartolo: Hegedüs Ferenc, Várady Sándor, Dalnoki Viktor dr.; — Figaro: Takáts Mihály, Titta Ruffo (1912 jan. és ápr., 1925 ápr.), Szemere Árpád, Palló Imre; — Basilio: Venczell Béla, Székely Mihály.

Századik előadását 1923 június 9-én érte meg, midőn Rosinát Aquila Adler Adelina énekelte, új volt Almaviva szerepében Pataky Kálmán, Figaro szerepében pedig Palló Imre. Bársony Dóra, Hegedüs Ferenc és Venczell Béla voltak még a főszereplők. — Az operaházi száz előadáson kívül „A sevillai borbély” a Várszínházban is színre került tizenháromszor, az Operaház együttesével. Az állami színházakban tehát Rossini operája a 100-ik operaházi esttel együtt összesen 278-szor került színre. Olasz operatársulat vendégszerepelt a S.-lyal a Nemzeti Színházban 1871 ápr. 15., 17. és 27.-én, fővonzóereje a címszereplő Pandolfini volt; a Népszínházban pedig 1876 ápr. 12.-én, csillaga Patti Adelina (1 est) volt. Játsozták ezenkívül „A sevillai borbély”-t sokszor a Városi Színházban is, (először 1912. febr. 17. Figaro — Pajor Ödön; Basilio — Bihari Sándor; Bartolo — Mátrai Ernő; Almaviva — Kertész Vilmos; Rosina — Adler Adelina) ahol a multban szintén több híres külföldi énekes vendégszerepelt a kedvelt vígopera főszerepében. (Kereszty István.)

Shakespeare (sekszpir) Vilmos, az emlekre még legnagyobb szelencek egyike, sz. 1564. ápr. 23-án, Stratfordban, Avon mellett, polgári családból; korán nőül vette Hathaway Annát s utóbb (talán egy vad-orzási csiny miatt, 1586.) Londonba ment, hol előbb a Blackfriars-, majd a Globe-színháznál mint költő és színész működött s híre s jelentékeny vagyonra tett szert; 1613-ban visszavonult Stratfordba, hol New-Place nevű jószágán, 1616. április 23-án, születése napján, meghalt. Emlékének az angol nemzet a westminsteri apát-ságban, Londonban emlékoszlopot állított. Shakespeare az új kor legnagyobb drámai költője, kit a jellemrajzolás művészetében s a szenvedélyek igaz, erős és költői festésében senki utól nem ért. Számos szomorújátékot, történeti színművet, víg- és tündéres játékokat írt. Őt kitünő tragédiája: »Romeo és Julia«, »Hamlet«, »Macbeth«, »Lear király« és »Othello«. Történeti drámái közül nevezetesek: »Coriolan«, »Julius Caesar«, »III. Richard« és »VI. Henrik«. A víg költészetnek bájra, szellemre, szer-

kezetre nézve mesterműve: a »Szentivánéji álom«. Írt elbeszélő és lírai költeményeket is. Összes műveinek első magyar kiadását a Kisfaludy-Társaság adta ki, melyben a fordítók közt vannak Arany János, Vörösmarty, Petőfi és Szász Károly is. Lásd: Greguss Ágost: »Shakespeare pályája« (1881.), Bodenstedt: »Shakespeare élete és művei« (ford. W. L. Olcsó Könyvtár, 79.), Rónai Jácint: »Shakespeare« (Reform, 1870.) és Salamon Ferenc: »Shakespeare«. (Irod. Tanulmányok, II. 1889.) Shakespeare művei, melyek magyar színpadon is színre kerültek: »Ahogy tetszik«, »Antoniuss és Cleopatra«, »Atheni Timon«, »Coriolanus«, »Felsült szerelmesek« (Ez az egy nem került színre.), »III. Richard«, »Hamlet«, »VI. Henrik király«, »János király«, »Julius Caesar«, »Két veronai nemes«, »Lear király«, »Macbeth«, »Makrancos hölgy«, »IV. Henrik«, »VIII. Henrik«, »Othello«, »V. Henrik«, »Romeo és Julia«, »Sok hűhó semmiért«, »Szeget szeggel«, »Szentivánéji álom«, »Téli rege«, »Tévedések vígjátéka«, »Titus Andronicus«, »Troilus és Cressida«, »Velencei kalmár«, »Veronai két nemes«, »Vihar«, »Vízkereszt« és »Windsori vígnők«. (Lásd az ismertebbeket címszavuk alatt is.) A halhatatlan költő születésének 300-ados évfordulóján (1864. ápr. 23.) hazánkban is országsszerte ünnepségeket rendeztek a színházakban.

*

Shakespeare-Bizottság. Megalakult a Kisfaludy-Társaság kebelében, 1860. szept. 27-iki ülésén, azzal a céllal, hogy Shakespeare összes színműveinek irodalmi színvonalon álló lefordítását előkészítse s alapos bírálatok után történő kiadásával irodalmunkat gazdagítsa. A második Shakespeare-Bizottság eszméje 1907. febr. 6-án merült fel először határozott alakban. A jegyzőkönyv 4. pontja így szól: »Alexander Bernát érkezettnek vélné az időt, hogy az a rég tervezett különleges Shakespeare-Bizottság is megválasztassék, mely az újabb magyar Shakespeare-kiadásnak többé alig halasztható ügyével foglalkoznék.« Ezen ideiglenes Shakespeare-Bizottságba beválasztották: Radó Antalt és Alexander Bernátot. 1907. április 24-én a létesítendő Shakespeare-könyvtár egyik szerkesztőjéül Alexandert jelölték ki. 1907.

április 17-én előadónak Radó Antalt, igazgatónak Alexander Bernátot választották meg. Első matinéját 1908. jan. 19-én tartotta a Nemzeti Múzeum dísztermében, olyan nagyszámú közönség érdeklődése mellett, hogy a kintrekedtek számára Rákosi Jenő a kupolacsarnokban külön előadást tartott. A Shakespeare-matinék a háború alatt sem szüneteltek.

*

Shakespeare-fordítóink. Legelső magyar nyelvű shakespearei darab »Hamlet«, Kazinczy Ferenc fordításában. Ezt követte »Macbeth« (Döbrentey Gábor), 1830-ban; »Romeo és Julia« (Náray); »Julius Caesar« (Vörösmarty), 1839-ben; »Lear király«; »Othello« (Vajda); »Coriolan« (Egressy és Dobrossy); »Velencei kalmár« (Lukács); 1845-ben a francia származású Lemouton Emilia egyszerre öt Shakespeare-fordítást adta ki: »Szélvész«, »Két veronai nemes«, »Windsori víg nők«, »Viola«, »Szeget szeggel«. — 1847-ben Petőfi, Vörösmarty, Arany egyesültek Shakespeare összes műveinek fordítására. 1848-ban jelent meg az I. kötet: »Coriolan«, mely méltó társa Vörösmarty »Julius Caesar« fordításának. A szabadságharc, mint minden irodalmi törekvésünket, úgy ezt a vállalkozást is megakasztotta. 1852-ben, Kecskeméten, a Horváth Döme-féle »Színműtár«-ban, megjelent ugyan a »Velencei kalmár« fordítása, de nagyobb feltűnést nem okozott. Négy évvel később Vörösmarty »Lear király« fordításával keltett feltűnést. 1863-ban történt csak az első újabb lépés e téren: Tomory Anasztáz nagylelkű alapítványa segítségével a Kisfaludy Társaság szólította fel a magyar írókat, hogy fordítsák le Shakespeare összes műveit. E mozgalomnak volt is eredménye: 1864-ben jelent meg a K. T.-ban az első Shakespeare-kötet »Othello« és »Szentivánéji álom«, éppen Shakespeare születésének 300-ik évfordulóján (ápr. 23.). A sorozat »Shakespeare minden munkái« c. a. 19 kötetre terjedt, az utolsóban S. vegyes költeményei vannak. Ujabbán a Franklin-Társulatnál jelentek meg S. drámai művei.

*

A Shakespeare-kultusz ápolására a Nemzeti Színház dr. Hevesi Sándor igazgatása alatt ciklust rendszeresített. Az első ilyen

előadás 1916. ápr. 30-án volt, amidőn »Hamlet« került színre. A többi előadások ezek voltak: máj. 2-án »Macbeth«, 3-án »Szentivánéji álom«, 4-én »Sok hűhó semmiért«, 6-án »Othello«, 7-én »Vízkereszt«, 9-én »III. Richard«, 10-én »Romeo és Julia«, utána »Macbeth«, »Romeo«, »Szentivánéji álom«, »III. Richard« előadását ismételték meg. Magyar nyelvű S.-irodalom: Greguss Ágost: »S. pályája«, 1880. Gróf Szécheny Antal: Tanulmányok, 1880. Alexander Bernát: »Hamlet«, 1900. és 1920. Dr. Bayer József: »S. drámái hazánkban« (két kötet). Rakodczay Pál: »S.-tanulmányok« (Színészek Lapja, 1898.) Sebestyén Károly: »S. és az angol renaissance«, 1921. Hevesi Sándor: »Az igazi S. és egyéb kérdések«, Budapest, 1914. Cikkék: »Honművész«, 1835. 48. szám. »Koszoru«, 1864. 17. szám. (Salamon Ferenc.) »Hölgyfutár«, 1864. ápr. 23. Ugyanakkor a legtöbb fővárosi lap is. »Pesti Napló«, 1916. ápr. 23. (Dr. Hevesi Sándor.) »Az Ujság«, 1916. ápr. 26. (Ivánfi Jenő) és május 13. 9. old. stb. stb.

Shakespeare-színészek Magyarországon. A halhatatlan brit költő remekműveit hazánkban színészetünk megszületésével csaknem egyidőben kezdték játszani. 1794-ben a kolozsvári Nemzeti Jászó Társaság mutatta be »Hamlet«-et, Kócsi Patkó Jánossal a címszerepben, még pedig olyan sikerrel, hogy az akkori erdélyi tudósító így ír róla: »Érdekeny jázásáról hallgatóinak könnyhullajtásai a bizonyágok. Hamlet után »Othello« került ugyancsak Kolozsvárról először színre Sáska Jánossal a címszerepben. Játszta ezt a szerepet a XIX. század elején Pergő Celesztin is, később Bartha János. Ez a két legrégebben játszott Shakespeare-darab, amely után a »Makrancos hölgy« (különféle magyar címekkel is: »Egy magyar huszárkapitány«, »Megzabolázott feleselő« stb.), »Lear király«, »Coriolanus«, »Julius Caesar«, »Macbeth«, »III. Richard«, »A velencei kalmár«, »Antonius és Cleopatra«, »IV. Henrik« stb. került színre. Hazánk a nyugati államok között első helyen áll a Shakespeare-kultusz elmélyítése terén. Ugy az alakító-színészeink fényes gárdája (Eg. essy Gábor, Lendvayak, Szentpétery Zsigmond, Molnár György, Tóth József, Szacsavay,

E. Kovács Gyula, Nagy Imre, Ivánfi, Rakodczay, Jászai Mari, Laborfalvi Róza, Márkus Emma, Fáy Szeréna, Beregi Oszkár stb.), mint esztétikusaink és rendezőink serege (Paulay Ede, Szigligeti, Somló, Rakodczay, Molnár György, Hevesi Sándor, Ivánfi Jenő stb.) Shakespeare darabjait, előadásait nemzetünk kultúrtényezőjévé tették és irodalmunk, nagyjaink érvényesülése, a színészi lelkesedés nemzetépítő munkája elválaszthatatlanul összeforrott a brit óriás géniuszával.

Shakespeare-t vagy jól kell adni, vagy sehogy, de adni kell, — tréfás szállóige, eredetileg Podmaniczky Frigyes egykori operai és Nemzeti Színházi inténdáns mondása volt.

Shaw (sao) Bernard, ír származású angol író, sz. 1856. jún. 26-án, Dublinban. 1885-ben hírlapíró lett, majd tíz év múlva színikritikus, 1892-től színműíró. Számos színdarabját magyar színpadokon is bemutatták. Ezek közül ismertebbek: »Hősök«, vj. 3 felv. Ford. Moly Tamás. Bem. 1904. febr. 17. Király Színház. »Az ördög cimborája«, melodráma. Ford. Mikes Lajos. Bem. 1906. márc. 28. Víg-színház. »Warrenné mestersége«, szmü 4 felv. Ford. Cholnoky Viktor. Bem. 1909. dec. 22. Magyar Színház. (Előzőleg u. o. a berlini Hebbel-Theater együttese is előadta, 1908. ápr. 10.) Felújítása: 1919. ápr. 8. »Brassbound kapitány megtérése«, ford. dr. Hevesi Sándor. 1909. Nemzeti Színház. »Barbara őrnagy«, ford. dr. Hevesi Sándor. 1909. U. o. (A bécsi Deutsches Volkstheater együttese »Major Barbara« c. alatt bem. a Magyar Színházban, 1909. máj. 3-án.) »Nem lehessen tudni«, vj. Ford. dr. Hevesi Sándor. Bem. 1911. U. o. »A sors embere«. Ford. dr. Hevesi Sándor. Bem. 1912. U. o. »Blanco Posnet árultatása«. Ford. Mikes Lajos. Bem. 1912. Magyar Színház. »Caesar és Cleopatra«, egy darab történelem 5 felv. Ford. Mikes Lajos. Bem. 1913. febr. 21. Nemzeti Színház. »Androcles és az oroszán«, vj. Ford. dr. Hevesi Sándor. 1913. Magyar Színház. »Pygmalion«, vj. Ford. dr. Hevesi Sándor. 1913. Víg-színház. Felújítása 1928. máj. 12. »Fannys first play«

c. vj-át a Magyar Színházban bem. a berlini Kleines Theater együttese, 1913. ápr. 19-én. »Candida«, színjáték 3 felv. Bem. 1916. jan. 8. Nemzeti Színház. »Az imádója meg a férje«, vj. 1 felv. Bem. 1920. okt. 1. Belvárosi Színház. »Ember és felsőbbrendű ember«, 1921-ben a Nemzeti Színházban került színre, dr. Hevesi Sándor fordításában. »Tanner John házassága«. Bem. 1921. ápr. 1-én, U. o. Felújították 1923. okt. 2. »Az orvos dilemmája«, bem. 1923. okt. 28. Vígszínház. »Nagy Katalin«, vj. 4 képben. Ford. dr. Hevesi Sándor. Bem. 1924. márc. 14. U. o. »Johanna«, krónikás szmü 7 képben. Ford. dr. Hevesi Sándor. Bem. 1924. okt. 9. Magyar Színház. »A hős és a katona«, vj. 3 felv. Ford. dr. Hevesi Sándor. Bem. 1926. okt. 14. Kamara Színház.

Shylock (sájlok), a »Velencei kalmár« c. Shakespeare-dráma főszemélye, a szívtelen uzorás típusa. »Elsőrangú jellem szerep. Valószínű, hogy Shakespeare színpadán inkább kómikus szerep volt. A nagy német jellemszínészek csináltak belőle tragikus alakot. Novelli és az angol színészek közül is a jobbak ismét az eredeti kómikai fölfogás irányában enyhítették az alak tragikumát.« (Alfa. »Budapesti Hirlap« 1907., 107. szám.) (Irodalom: »Hölgyfutár«, 1861. máj. 7. (»Shylock történetének eredete.«) »Egyenlőség«, 1885., 30. sz. (»A velencei zsidó.«) »Színészek Lapja«, 1889. márc. 23. (Gál Gyula jellemrajza.) »Pesti Napló«, 1900. szept. 6. 13. oldal.)

Sidó Etelka, (Szánthó Gáspárné), operaezenesnő. 1925. jan. havában mint new-yorki énektanárnőt a Metropolitan Opera House Studio-tanárnak szerződött. (A művésznő pályáját Kolozsvárott kezdte.)

Sidó Géza, (L. Debreceni színjátszó társaságok.)

Siegfried, a Nibelung-trilógiának második napja, írta Wagner Richard. Ford. dr. Radó Antal. Személyek: Siegfried: Perrotti Gyula; Mime: Dalnoki Béni; Vándor (Wotan): Ney Dávid; Alberich: Szendrőy Lajos; Erda: Hilgermann Laura; Brünhilda: Szilágyi Bella; madár hangja: Bianchi Bianka. Első előadása a

M. Kir. Operaházban 1892. ápr. 9-én volt. Dirigálta: Rebicsek József, rendezte: Alszeghy Kálmán. 50-ik előadása itt 1918. jan. 5-én volt. (A mű eredeti bemutatója Bayreuthban, 1876. aug. 16-án volt.)

Siegfried kardja. Siegmund összetört kardját S. kovácsolja össze. Összeolvastja, azután formába önti. Először egy agyaggal bevont kardról veri le az agyagfalat, majd a szabaddá vált pengét ráteszi a tűzre, de onnan már egy vörösrre festett ugyanolyan pengét kap le és azt kovácsolja. Amikor azután bedobja a vályuba, hirtelen gőzt bocsátanak rá, aminek sisetergése nagyszerűen illusztrálja az izzó vas vízbeesését. A vályuból azután a már előre odakészített kész kardot veszi ki. — »A Nibelung gyűrűje« zenés dráma-trilógia II. darabjának, a »Siegfried«-nek, ez a jelenete (az I. felv.) az egyik leghíresebb zenei részlet is: a »kovácsének« (3. strofa) mint hangversenyszám is hatásos; maga a nagy szerző, Wagner Richard dirigálta budapesti hangversenyén.

Siegfried üllője. Óriási fa'önkön nyugvó üllő. Úgy a fatönk, mint az üllő kasírozott favazból van. Az üllő felső részén levő vaslemezbe villamosáram van vezetve, amin a szikrákat a világosítómaster, rövidzárlattal csinálja. (Kovácsolás közben.) Az egész alkotmány ketté van osztva, amikor azután Siegfried kardjával ketté vágja, csak egy szeget kell kiemelni, hogy ketté essen. (»A Nibelung gyűrűje« zenésdráma második darabjának, a »Siegfried«-nek I. felvonásában.)

Siffmann János, a tolcsvai uradalom főiskálisa, 1814. márc. havában Tolcsván Ember Szerető Társaság címen színtársulatot toborozott: »Mellynek is Jászó személyei a' nevezett és körülötte lévő szomszéd Mező Városnak némelly nemes Férjfiából és szép neméből állanak, kiknek is a' Magyar Nemzet disze, és a' nyelv pallérozása előmozdítására törekvő igyekezetek, és ezen célra már tett szíves fáradozások eddig is méltó dicséretet érdemlettek. Nézői a' nevezett Nemes Társaságnak mindenkoron számosan vannak, kik a' Megyének sok részeiről össze jönni szoktak.« (»Magyar Kurir«, 1815., 35. sz.)

Sigray Fülöp, (felső- és alsósurányi), cs. kir. kamarás, sz. 1823. febr. 16-án, megh. 1883. szept. 10-én, Iváncon (Vas m.). 1871. dec. 30-án Kőrmenden kelt végrendeletében 500 drb aranyat hagyott a Magy. Tud. Akadémiának, azzal a rendelkezéssel, hogy minden négy évben egy társadalmi színművet jutalmazzanak beőle. (»Vasárnapi Ujság«, 1883., 37. szám és 1884., 5. szám.)

Siheder-színész. A naturbursch-színész (L. o.) neve magyaros alakban.

Sik Rezső, színész, rendező, sz. 1880. ápr. 17-én, Budapesten. Színész lett: 1902. ápr. havában. Elismeréssel működött Miskolcon, Zomborban, Győrött, Nagyváradon. 1916 óta a Városi Színház művésze, ahol mint rendező is működik. A régi, ihletett lelkű lelkiismeretes, vérbeli színészek közül való; azok közül, akik még nem »röffel« mérik a szerepüket. Neki mindegy volt mindig: vezető, vagy epizód szerepet játszik-e, s innen van, hogy mindig és minden alakításában kitűnő. Kitűnő mint jellemszínész és kitűnő, mint kómikus; mint címszereplő a »Gül Babá«-ban, vagy mint vezető szereplő a »Lili bárónő«-ben és »A diadalmas asszony«-ban és mint epizódista »Az ezüst sirály«-ban, »A hamburgi menyasszony«-ban, az »Akácfavirág«-ban vagy »A cigánykirály«-ban, — hogy csak néhány szerepét említsük. Fellépett drámai művekben is és sok darabot rendezett: nemcsak ízléssel és tudással, de nagy sílusérzékkel is. 1928. jan. 22-én megülte 25 éves jubileumát a Városi Színházban, a »Gül Baba« c. operett címszerepében. Mint a Színészegyesület tanácsosa sok buzgóságot fejtett ki a színészegyesület szociális érdekében. — Neje: Kürti Margit, színésznő. (L. o.)

Sik Sándor, költő, sz. 1889. jan. 20-án, Budapesten. Piarista-tanár, rendjének budapesti főgimnáziumában működött, 1929 óta a szegedi egyetem tanára. A katolikus szellemű költészet legkiválóbb művelője a modern magyar irodalomban. Színművei: »Ébredés«, 1915., »Salamon király gyűrűje«, 1916., »Alexius«, 1918., »Zrinyi«, 1923., »Advent«, 1931.

Sikamlós darabok színterhozatala ellen Arad városi színügyi bizottsága 1882. dec.

havában intézkedéseket tett. E szerint minden új darab — mielőtt színre kerül — a kapitányi hivatalnál bemutatandó, azután a bizottság vizsgálja meg. (Lásd: »Magyar Polgár«, 1882. dec. 17.)

Siker: az a lelki gyönyörűség, amely akkor jelentkezik, ha a színész művészi fáradozását a közönség megérti és első-sorban tapsal honorálja. Ennek kiküzdéséért él a színész, a színigazgató; az egész színház ezért van, erre van alapozva; ez az a tengely, mely körül a színész, színház egész jövője felépül. Többféle sikert ismerünk: színész-siker: a színész eredményes játékának külső megnyilatkozása; sajtó-siker: mikor a darab bemutatóján a közönségnek kevésé, a sajtónak nagyon tetszett (az ilyen sajtó-sikeres darabok néhány előadás után le szoktak tűnni a színház műsoráról); előadás-siker: mikor az aránylag gyenge drámai művet a kitűnő előadás menti meg; döntő-siker az, ha úgy a közönség, mint a sajtó osztatlan elismerésével találkozik az előadott mű. Az ilyen darab rendszerint nagyon sok előadást szokott megélni.

(A siker szót állítólag Csúzy Zsigmond hozta forgalomba a 18. század első negyedében, Réthey Prikkel Marián szerint. Lásd: »Magyar Nyelv«, 1908. 3. szám. 131. old. Széll Farkas szerint már 1664-ben Komáromi Csipkés György használta e szót. U. o. 1909. 7. sz. A szó magyarizata: »A' ragadós erejű tézta sikeres téztának neveztetik. Ha valaki szavának van foganatja, mondják: vala sikere, foganatja a szónak, nem beszélék haszontalanul.« [Kassai József: Magyar Diák Szó-könyv. Pest, 1835. 309. oldal.] Réthey Prikkel Marián magyarizata szerint a siker a »sikér« szóból származik, mely ragadós sár; sikeres az, ami ragadós, tartós, foganatos, hasznos, tehát siker = foganat, haszon. »Magyar Nyelv«, 1908. 3. szám.)

Siklós Albert, zeneszerző, sz. 1878. jún. 26-án, Budapesten. Gordonkaművész, zeneelméleti, paedagógiai művek szerzője; 1905-ben Fodor Ernő zeneiskolájának, 1910-ben a Zeneművészeti Főiskolának lett tanára. Színpadi művei: »A tükör«, pantomim, a cselekmény menetét írta Mohácsi Jenő; főszerepét játszotta Bajor Gizi, a

Nemzeti Színház tagja; bemutatta a Városi Színház, 1923. márc. 28. »A hónapok háza«, dalmű 1 felv. Szövegét írta Törzs Jenő. (A festő: Farkas Sándor; az aszszony: Székelyhidyné Marschalkó Rózsi.) Bemutatta a M. Kir. Operaház, 1927. dec. 21.

Siklósi Lajos, színész, a színművészeti akadémia elvégzése után Palágyi Lajos miskolci társulatához került szerelmes színésznek; csakhamar kiderült, hogy egészséges humora kómikus szerepkörre predesztinálja. Az »Ármány és szerelem« Kalb udvarmesterében nagy jövőre hivatott kvalitásokat árult el. Sajnos, még ebben az esztendőben, pályája elején, fiatalon elragadta a tüdővész. Meghalt 1911-ben.

Siklósi színészet. Siklóson (Baranya m.) 1830. júl. 13-án Balogh István az elsől itt járt színigazgató, azonban sikertelen volt a működése. 1837. máj. 20-án Hevesy az igazgató. 1840. máj.—jún. havában itt találjuk Bakó Gábor, 1844. ápr. havában Bács Károly, 1869—70. telén Nagy Ferenc társulatát, utána (1871. jan.) Budai és Feketéné egyesült társulata kap meghívást. 1882. márc. havától újra működnek itt színészek: Jakabffy Gábor csapata kereste fel a siklósiakat, őt felváltja 1885. júl. havában Simándy Zsigmond, 1886. június havában pedig Kárpáthy György lesz a kultúra vezére. Ujabb időkben itt járt Fehér Károly társulata (1901—1902), Halász Alfréd (1911. dec.); 1917-ben Rác Dezső volt itt kisebb társulatával.

Siklóssy Pál, dr. (perneszi), színházi rendező, sz. 1899. júl. 16-án, Budapesten. 1921 őszén filozófiai doktorátust tett és állami ösztöndíjjal egy évet Párizsban töltött. Előbb a Magyar Színház, majd a Nemzeti Színház szerződtette rendezőnek.

Silberstein Ötvös Adolf dr., esztétikus, műfordító, kritikus, dramaturg, a Petőfi Társaság tagja, sz. 1845. júl. 1-én, Pesten, megh. 1899. jan. 12-én, u. o. Középiskolai tanulmányait a piaristák pesti főgimnáziumában végezte el. 1861-ben orvosi pályára készült és a lipcsei egyetemen három félévig orvostant, majd filozófiát

hallgatott. Berlinben szanszkrit nyelvet és összehasonlító filológiát tanult, ezután Heidelbergben történetet, nemzetgazdaságtant, jog- és államtudományt hallgatott. 21 éves korában elnyerte a bölcsészettudori oklevelet. 1866-ban visszatért Magyarországra. 1872. jan. 1-én Temesvárott megindította az »Ungarische Illustrirte Zeitung«-ot, ugyanezen évben a »Pester Lloyd« munkatársa lett, haláláig nagytekintélyű színikritikusa. 1873. máj. havában megjelent a »Bölcsészeti levelek« c. munkája, 1875. jún. havában »Arisztotelesz költészete« c. munkáját bocsátotta közre. 1887. április 17-én székfoglalóját tartotta a Petőfi Társaságban »A magyar dráma elméletéhez« c. jeles értekezésével. Legkiválóbb munkája: »Dramaturgiai dolgozatok«. Megjelent Budapesten, 1894-ben.

Siliga Ferenc, színpadi író, sz. 1881. jan. 4-én, Nagyváradon. Tanulmányait Kassán végezte s Nagyváradon tisztviselő lett. Ekkor kezdett írni. Előbb a »Tiszántul«-nak, majd Sass Ede lapjának, a »Nagyvárad«-nak volt szépirodalmi munkatársa. 1907 őszén Budapestre költözött. Itt az Országos Pénztár számviteli tisztviselőjének választotta, Sziklai Kornél pedig Kis Színköréhez titkárnak szerződtette. Ketten írták a »Hullám Ádám utazása a föld körül« c. látványos revüt, mely az akkori Budapest szenzációja volt. Sziklai Kornél színházában harminc egyfelvonásos és öt nagy operettje került színre. Amikor Sziklai Kornéltól megvált, egyidőre felhagyott az írással és csak hivatalának élt, ahol nyolc év alatt számtanácsosi rangot ért el. Alkotó lelkje azonban nem fért meg a hivatal négy szürke fala között. Nyugdíjaztatta magát és azóta a színpadnak él. 1922 júl. 20-án mutatta be a Budai Színkör első nagyszínházi operettjét, a »Déli báb«-ot, melynek zenéjét Szekeres Ferenc orgonaművész szerlette. »Katicabogár« című nagyoperettjének (1924. március 21.) az újpesti Blaha Lujza Színházban volt a premierje. A Budai Színkör bem. 1926. szept. 17. »A bolygó zsidó« c. 4 felvonásos keleti daljátéka 1928. ápr. 7-én a Budapesti Színházban került színre. Legújában Barna Izso társaságában írt egy »Dankó Pista« c. darabot és megírta a »Tízparancsolat« c. bibliai

daljátékok. Rendkívül termékeny író. Ope-rettjei a vidéki színházak állandó műsor-darabjai. (»Szeressük egymást«, »Tilos a szerelem«, »Rigó Jancsi hegedűje«, »Pa-panek Dani Pesten« stb.)

Simai Kristóf, kegyesrendi tanár, nyelvész, színműíró, sz. 1742. nov. 8-án, Komáromban, megh. 1833. aug. 12-én, Selmezbányán. Iskoláit szülővárosában elvégezve, a piaristák közé állt és 65 évig tanított. Színészettörténeti szempontból fontossággal bír az »Igaz-Házi« (L. o.) c. mulatságos játék (Brühl F. után fordította), mellyel 1790. okt. 25-én megindult az első magyar színtársulat kulturmunkája. Egyéb színművei: »A mesterséges ravasz-ság«, vígságos játék, 3 felv., 1775. »Váratlan vendég«, vígságos játék, 3 felv.-ban. Kassa, 1788. »Zsugori, a telhetetlen fös-vény ember«, vj. 5 felv. Molière után. Bem. 1793. jan. 11. Pest. »Gyapai Márton, vagy a feleségét féltő gyáva lélek«, mulatságos játék 3 felv. Buda, 1793. ápr. 5. Pest. »Háziorvosság, vagy így kell a nyakas asszonyokat megzaboláznii«, vj. 3 felv. Weisse után, 1793. aug. 9. Pest. »Bo-riczki Dániel«, vj. Weisse után, 1795.

Simándi József, színházi karmester, sz. 1869-ben, Rohoncon (Vas m.). Előbb mint énekes működött, 1887-ben, majd midőn a színház karnagya beteg lett, ő helyettesítette és ezidőtől kezdve mint kar-mester működött a nagy vidéki színigazga-tóknál: Krecsányi Ignácnál, Pesti Ihsz Lajosnál, Makó Lajosnál, Csóka Sándornál, Tiszay Dezsőnél, azután Komjáthy János szerződtette, Kassára, végül Sebestyén Géza Temesvárra, Sebestyén Mihály pedig Mis-kolera hívta meg; itt ülte meg 30 éves művészi jubileumát, 1927. máj. 19-én, a »Bajazzók« c. opera előadásával. — Neje: Szilágyi Rózsi, színésznő.

Simándy (Rumpler) Zsigmond, szí-nész, színigazgató, sz. 1852. febr. 26-án, Turdosinban (Árva m.). Színpadra lépett 1876. okt. 1-én, Hubay Gusztáv színigaz-gatónál. 1909. dec. 27-én nyugdíjba vo-nult. Mint igazgató úgyszólván egész Ma-gyarországot bejárta, sok küzdés és fára-dozás mellett hirdette a magyar kultú-rát a nemzetiség-lakta vidéken. — Első

neje: Török Berta, színésznő, sz. 1861. jún. 16-án, Kolozsvárott, megh. 1925. aug. 27-én, Budapesten. 1878. júl. 16-án lé-pett a színpályára, Hubay Gusztáv tár-sulatánál. (50 éves színigazgatói jubileu-mát 1930. jún. 15-én ülte meg.) Második neje: Bácskai Julcsa. (L. o.)

Simay István, színész, sz. 1885-ben, Fiumében. Színész lett 1903-ban. Az Orsz. Színészegyesület iskoláját végezte. Hosz-szabb ideig volt a Király Színház tagja.

Siménfalvy Gyula, színész, sz. 1856-ban, Felsőrákoson (Udvarhely m.), megh. 1920. ápr. 30-án, Székesfehérvárott. Szín-padra lépett 1876-ban, Kolozsvárott. 1909. dec. 27-én nyugdíjba vonult. — Neje: Ligeti (Dernői) Vilma, színésznő, sz. 1868-ban, Királyhelmeccen. Színpadra lépett 1882-ben, Balassa Károlynál. 1919. jún. 29-én nyugdíjazták.

Siménfalvy Sándor, (felsőrákosi és ho-moródalmási), színész, sz. 1892. jún. 9-én, Szenicen (Nyitra m.). Atyja S. Gyula, anyja Dernői Vilma, színészek. Székely-keresztúron járta gimnázialis osztályait, majd 1911-ben lépett a színpályára. Igaz-gatói: Bányai Lajos, Radó Béla, Heves Béla, Lászlóffy V. Bódog, Farkas Béla, Hermann Tamás, Halmi Jenő, Tompos Péter, Miesey F. György. 1913—1918-ig katona volt. Mint táncoskómikus és buffo-színésznek jó neve van a vidéki szín-padokon.

Simény Borbála, úttörő színésznő, sz. Kolozsvárott, ahol atyja ügyvéd volt. 1803-ban kezdte a pályát, Kolozsvárott. 1821-ben 60 frt gázsija volt. Déryné szerint: »Igen jó színésznő, ki mind a társalgási, mind az intrigáns szerepeket játszotta, de kiállhatatlan rikácsoló orgánuma volt«. — (Naplója, I. kötet, 110. old.)

Simó Ferenc, (kis-solymosi), ujságíró, sz. 1875-ben, előkelő és régi szilágymegyei családból, megh. 1919. nov. 19-én, Buda-pestben. Már pesti jogászkorában foglalko-zott ujságírással. A Magyarságnál kezdte pályáját, amely azután egyre viszontagsá-gosabb alakulatokat vett. Elkerült Kolozs-várra, Fiuméba, Olaszországba, írt elbe-széléseket, verseket, kis színdarabokat, ame-lyeket idegen színpadokon is adtak. A koa-

lició idején vetődött vissza Budapestre és 1908-tól tizenegy éven át a Pesti Hirlapnál dolgozott, ahonnan átment a Nemzeti Ujsághoz. Színművei: »A korona vértanuja«. Regényes színmű. Bem. 1909. máj. 22-én, Vigzínkörben. Ugyanott bemutatják még a következő darabjait: »Guillotina«, színész-dráma 1 felv. Első előadása 1911. jún. 1. »A bűn virága«, népdráma. Bem. 1911. jún. 16. »Lulu hercegnő«. Bem. 1911. jún. 17. »A millió rabja«, dr. 1 felv. Bem. 1911. aug. 7. »A sötétség forradalma«, dráma (1911.). »Holmes ténár találmánya« (1911.). »Nyolovan év múltán« (1911.). »Enyveshát«, bohózat (1911.). »A löportorony«, »Sötét a város«, »Vitriol« stb.

Simon Gabriella, színésznő, sz. 1911-ben, Debrecenben. Már 15 éves korában színpadon volt. 1928-ban a kispesti-színtársulattól a Fővárosi Operett Színházhoz került, ahonnan 1929-ben a Vigzínház gárdájához szerződtek.

Simon Gizi, színésznő, szül. 1905-ben, Lembergben, (ahol atyja katonai szolgálatot teljesített.) Énektanulmányokat Egerben folytatott, Komáromi ödönél. Színiiskolát nem végzett. Színesi pályáját Kecskeméten Csáki Antal társulatánál kezdte, ahová kisebb szerepekre szerződött, még pedig drámai és operai szerepekre egyaránt: Vasgyáros (Claire), Uj rokon (Blanka), Taifun (Hempel Teri), János vitéz (Iluska), Parasztbecsület (Lola), Carmen (Mercedes), Faust (Siebel). 1924-ben Lászlóffy V. Bódog szerződte társulatához és végigjárta az ország északkeleti területi nagyobb városait. A harmadik évben Mariházy Miklós társulatának koloratur-primadonnája volt, de emellett a heroina-szerepkörben is működött. Itt fedezte fel a Vigzínház, a „Darázs-fészek” Sally Boid szerepében. 1926-ban a Vigzínházhoz szerződött. Az Antónia-ban (Piri) mutatkozott be és tehetséget sugárzó játékával, úde megjelenésével egyszerre méltónak bizonyult a Vigzínház együtteséhez. Fontosabb szerepeket játszott még: Ezüst kazetta, Világbajnok, Önagysága örangyala, Kisközpont című darabokban.

Tehetséges, ösztönös színésznő, megvan benne az igazi színész legfontosabb tulajdonsága, hogy minden szerep hangjába és karakterébe hiánytalanul bele tudja magát élni.

Simon Marcsa, színésznő, sz. 1882. nov. 21-én, Tápiószelén (Pest m.). A polgári iskolát Budapesten végezte, ahol kitünt mint kiváló szavaló. Ismerősei biztatására beiratkozott Rákosi Szidi színésziskolájába, majd 1899-ben Szabadkán lépett először színpadra, ahol Pesti Ihász Lajos volt az igazgatója. Itt négy évig működött. A következő állomáshelye Nagyvárad, Somogyi Károly társulatánál, itt is négy évet töltött. Harmadik szerződése Kolozsvárra kötötte, ahol tíz esztendeig működött. Innen a Magyar Színházhoz jutott. 1928-ban az Uj Színház tagja. Főbb szerepei: Nagymama, Nagyasszony (Obsitos), Pólika (Búzavirág), Muskátné (Lilium), Gyurkovicsné, Anya (Buborékok), Színházi mama (Testőr), Anya (Dulszkiné mestersége), Nefelejts (Csókonszerzett vőlegény) stb.

Simonechich Emil, színműíró. Színműve: »A szirmaiak, vagy Pintye Gregor, a havasok királya«. Eredeti népszínmű énekkel 5 szakaszban. Bem. 1863. febr. 7-én, Kolozsváron.

Simontsits János, (alsó- és felső-korompai), a Nemzeti Színház gazdasági igazgatója, sz. 1783-ban, megh. 1856. júl. 25-én, Pesten. A magyar nemzet fiainak áldozatkészségéből megteremtett »Nemzeti Színház« életének válságos korszakát, az úgynevezett »német világ« idején élte át. Ez idő tájt a nemzeti felbuzdulás minden mozzanatát az osztrák kamarilla éles szeme figyelte s ahol tehette, gátat emelt a hazafias kívánságok teljesítése elé. Pest vármegye nemes és nemzetes urai az anyagi válsággal is küzdő Nemzeti Színház élére ekkortájt alsó- és felső-korompai Simontsits Jánost, Pest vármegye m. alispánját állították. Mint gazdasági igazgató haláláig vezette a színház ügyeit.

Szigeti József, a Nemzeti Színház nagy emlékü művésze cikksorozatban örökölte meg a táblabíró vicispánnak alakját, ki amint lehetett, hol atyai szigorral, hol

humorral, de mindig nagy szeretettel igyekezett dédelgetett színházuaknak sorsát irányítani. A Nemzeti Színház művészei, zenészei, alkalmazottai mint atyjukat szerették és tisztelték az öreg urat. Ennek a szeretetnek ma is kegyelettel őrzött tanubizonyosága az a chippendale-stílusban készült ezüst tintatartó, melyet a Nemzeti Színház Simontsits Jánosnak emlékül ajándékozott. Felírása: »Kir. tanácsos és nemzeti színházi gazdasági igazgató, nagyságos Simontsits János úrnak, Ujévi emlékül a Nemzeti Színház összes Személyzetétől, 1856.« Hamvai a Ferencesek templomában vannak elhelyezve. Ott nyugosza örök álmát a nagy színészbarát. Nemes Paloczky Annával kötött házasságából gyermek nem születvén, Antal fivérének Alajos fiától és büki Pákozdi Octáviától született egyetlen fiát, Bélát, a volt országgyűlési képviselőt s később tokaji alispánt és szatmári főispánt, vette magához és nevelte gyermekeként, kinek leszármazottai Simontsits Elemér v. b. t. t., felsőházi tag, a képviselőház volt alelnöke, Simontsits Andor földbirtokos, Simontsits Béla és ifj. dr. Simontsits Elemér.

Simonyi Dezső, színész, sz. 1892. aug. 9-én, Budapesten. Atyja ügyvéd volt. Rákosi Szidi színészkoláját látogatta, majd 1912-ben Kecskeméten kapja első szerepét: Brissardt, a »Luxemburg grófja« c. operettben. Itt Mariházy Miklós az igazgatója. Innen a Blaha Lujza Színház szerződtette, játszott a Margitszigeti Színházban, a Scala-ban stb. A világháború idején katona volt. (Lásd: Világháború címszót.) 1922 óta külföldön működik. — Neje: Molnár Kató, színésznő, sz. 1896. jún. 13-án, Temesvárott. 1914-ben kezdte a pályát, Makón, a »Svihákok« c. operettben. Igazgatói voltak: Nádassy József, Kiss Árpád, Szabados László. Nagyobb szerepe volt a »Csárdáskirálynő«-ben, »Stambul rózsájá«-ban, »Kis király«-ban, »Antónia«-ban, »János vitéz«-ben, a »Névtelen asszony«-ban stb. Mint operettprimadonna, később hősnő, ismert nevet szerzett vidéki pályafutása alatt.

Simonyi Károly, színész, 48-as honvéd, 25 évnél tovább állt a vidéki színészet szolgálatában. Jeles intrikus hírében állt,

de a pedáns komikumban és a magyar típusok ábrázolásában is kitűnt. 1844—45 telén Győrött, 1854-ben Aradon működött. 1855—56 telén újra Győrött találjuk, Lángh Boldizsárnál. 1863-ban a Budai Népszínház tagja, ahol mint a »Dunanan apó« címszereplője a közönség kedvence. 1865—69-ben Miskolcon volt szerződésben; itt hunyt el, 1869. júl. 6-án. Főbb szerepei: Zajthay István (Peleskei nótárius), Junius Brutus (Tarquinusok és Brutusok), gr. Ceofeld (Kean), Macskaházy (Viola), Rikóti (Egy szekrény rejtelmek), Rapigniere lovag (Ördög naplója), Gellért püspök (István király), Biberach, Szilvai (Liliomfi), Pál atya (Bibor és gyász) stb.

Simonyi Mária. Modern drámai hősnő. A magyar színpad egyik legkomolyabb jelensége.

Született Szenicen, ebben a kis nyitra megyei városban, hol édesapja, varsányi Simonyi József, kir. telekkönyvvezető volt. Három éves volt, mikor apja meghalt s édesanyja akkor hat gyermekével, kik közül kettő fiú, négy gyönyörű leány volt, legkisebb ő, visszaköltözött szüleikhez, Érsekújvárra. Itt nőtt fel Simonyi Mária, a Nyitra partján, a komáromi-uccai kétházás nagy udvaron. Itt járt iskolába, a zárdába, polgáriba, hova a város előkelői küldték gyermekeiket a kedves apácák keze alá. Tízennégy éves korában került Pestre, hova édesanyja a gyermekek neveltetése miatt jött — azóta Budapesten él.

Az Országos Színiakadémiára véletlenül került, mert vágya az volt, hogy tanítónó legyen. Nénjének egyik barátnőjét kísérte el a felvételi vizsgára, ahol mert ép jelen volt, ő is szavalt. Harmincöt jelentkező közül három vettek fel: ő volt az egyik. Ez eldöntötte sorsát. Az akadémiát mint tandíjmentes, ösztöndíjas növendék végezte. Már a vizsgaelőadásokon nagy sikere volt. A »Figaró házasságá«-ban Fanchettet, a »Szép Galathéá«-ban a címszerepet adta. Első nyilvános fellépése Szederkényi »Kőfalon túl« c. darabjában volt, a Zeneakadémián. Beöthy László jelen volt ezen az előadáson s azonnal három éves szerződéssel, emelkedő gázsival vitte a Magyar Színházhoz, ahol első fellépése Schnitzler: »Az élet szavá«-ban volt.

Innen azonban még ebben a szezonban az akkor alakult Uj Színpadhoz ment, ahol Strindberg »Hattyuvér«-jében döntő sikert aratott. A szinte álomszerű karcsú jelenés egyszerre a modern drámai hősnő hangjait hozta. Tüneményes új stílus jelent meg vele. Az idegéletet élő, érzéki modern nő legnemesebb interpretálójának üdvözölte a kritika.

Akkor, gyakorlat szerzése végett, mégis Kassára szerződött, ahol az akkor nagy stílusú színészet nemes munkájában vett részt. De kitört a háború s menekült Kassáról s még egyszer Brassóból, a társulattal, Budapestre. Nagy betegségen is ment át, tifuszon, mely után egy ideig tüdőcsúcs-hurutot is kurálnia kellett. Amint felgyógyult s Kassán újra felléphetett, Beöthy László utána utazott s újra három éves szerződéssel hozta vissza a Magyar Színházhoz. Itt egy év alatt két nagy sikere volt: a Jókai-Hevesi: »Kárpáthy Zoltán«-jában s a Zapolska Gabriella: »Varsói citadella«-jában. Egy év múlva már ismét színházat cserélt, az akkor nagy reményekkel s nagyszerű modern programmal megalkult Belvárosi Színházhoz ment, ahol sikerekben gazdag éveket töltött. Hajó Sándor darabjában, az »Ötvenéves férfi«-ban mint kész nagy drámai művész lepte meg a közönséget, mely legforróbb szeretetébe fogadta s Szenes Béla »Gazdag lány«-ában kétszázszor nézte meg. Biró Lajos: »Politikusok«, Szép Ernő: »Patika«, Szigligeti: »Rózsa«, Molière: »Georges Dandin«-jében s Hans Müller: »Tüzek«-reprezében voltak nagy sikerei itt, valamint a Modern Színpadon az Egyed Zoltán: »Rouge et noir« c. darabjában.

Ebben az időben azonban már végleg kiderült, hogy legjobban az európai nő alakjaiban válik ki. Különösen francia szerzőknél. Mikor a Belvárosi Színház után a Renaissance Színházhoz ment, legnagyobb sikereit már ezekben érte el: Savoir: »Dupla vagy semmi«-je, a »Csókoljon meg« s főleg Géraldy: »Szeretni« és »Ha akarnám« c. darabjaiban, melyekért Géraldytól meleg gratulációt s köszönetet kapott. Urvancov: »Vera Mircevák« s a Víg-színházban Shaw »Katalin«-jában vendégszerepelt. A magyar szerzőknek is hasonló jellegű darabjaiban hozott sikert: Vajda Ernő: »Trónörökös«-e, Orbók Atila: »Tü-

nemény«-e, Lengyel Menyhért: »Máriá«-ja, Csörgő Hugó: »Első hajnal«-a s legfőképpen Móricz Zsigmond: »Buzakalás«-a voltak legnagyobb sikerei.

A Renaissance után ismét a Belvárosiban van, ahol életének fősikerét éri el: Romain Roland: »Szerelm és Halál játék«-ban, melyet ő játszott el először európai színpadon s Reinhardt is csak ennek a sikernek a hatása alatt adta elő a darabot.

Ekkor ment férjhez másodsor: Móríc Zsigmondhoz, 1926. jún. 29-én, mivel azóta boldog házasságban él s része van abban, hogy az író azóta főleg színpadi munkásságra tért át a regényírásról.

Azóta állandó szerződést nem vállal, csak egyes darabokra vállalkozik. Játsszotta a Nagy Endre: »Vasáros«-át és Paul Claudel: »Ismeretlen katoná«-ját a Belvárosi Színházban s Neumann: »Oroszország«-ának egyetlen női szerepét a Magyar Színházban. 1928-ban Móríc Zsigmond »Uri muri«-jának fő női szerepét a Víg-színházban, »Fehér páva«-ját az Andrássy-úti Színházban, »Szép asszony kocsisát« a Magyar Színházban.

Játékát végtelen természetesség, egyszerűség s ameltt szinte átszemléltűg karakterizálja. A nemes ideál-típusok hősnője ő, gyönyörű beszédmodor, rendkívüli kulturáltság, külső és belső izlés, intelligencia s a mindennapi élet fölé emelkedettség jellemzik.

Simonyi Lajos báró. Az aradi színészet lelkes pártfogója volt, 1849-ben nagy áldozatot hozott a helyi magyar színészet megeremtéséért.

Simplicissimus Kabaré. Budapesten a Nyár uccában megnyílt 1922. febr. 24-én. Igazgató: Lovászy Károly. Tagok: Felhő Rózsi, Szentiványi Kálmán, Molnár Dezső, Tamás Lajos, Kun Sándor, Kiss József, Berkó Ferike, Fáy Valéria, Kende Mária. (Nemsokára megszűnt.)

Sina Simon, (hodosi és kizdiai báró), főrend, a Lipót-rend nagykeresztese, mecénás, sz. 1810. aug. 15-én, Bécsben, megh. 1876. ápr. 16-án, u. o. 1857. máj. havában Szentpétery Zsigmond gyógykezelésére 300 frtot adományozott. (»Napkelet«, 1857.,

21. szám.) Ez évben a Nemzeti Színház részére is adakozott nagyobb összeggel. (»Vasárnapi Ujság«, 1857., 48. szám.) 1858. júl. havában ugyancsak a Nemzeti Színháznak 25 ezer forintot adományozott. (U. a. 1858., 30. szám.) 1875. aug. havában újra adakozott az ország első színházának, ekkor a tőke-alaphoz 26.250 frttal járult, míg a nyugdíjvagyont 3150 frttal gyarapította. (Lásd: »Ellenőr«, 1875. aug. 16.)

Sió Petőfi Sándornak egyik színészi neve.

Siófoki színészet. Az első adat a város színészetéről 1875-ből szól, amikor Balogh Alajos színigazgató társulata vendégszerepelt Siófokon néhány évig. Tíz év után, 1885-ben Gerőffy Andor váltotta fel. Kezdetben a főtéren levő szálloda udvarán játszottak a színészek, majd a szálló tulajdonosa ideiglenes színházhelyiséget emelt 240 ülőhellyel és 20 páhollyal. A kilencvenes években egymásután következtek a vidéki színtársulatok: Bokody Antal, Besenyey Miklós, Halmay Imre, Lángh Ödön, Mezei Béla, Kunhegyi Miklós, Dobó Sándor, Somogyi Károly, Nádassy József, Marházy Miklós stb.

A nyári hónapokban gyakran jött el siófoki vendégszereplésre Blaha Lujza, Ujházi Ede, Pethes Imre, Hegedüs Ferenc és még számosan. 1905. júl. 16-án, hosszas előkészület után, felépült a siófoki színpad. Kövessy Albert, az első igazgató, Kacsóh Pongrác »János vitéz« c. daljátékát mutatta be. Színtársulatának tagjai között voltak: Sziklai Kornél, Fehér Gyula, Latabár Árpád, Papp János és mások.

Az egyemeletes színház építési költsége harminckétezer koronát tett ki. Volt benne 12 páholy, 440 számozott ülőhely, hosszú padokon, azután a »kakasülő« és az állóhely. Ha harminc színelőadás megtartását igazolta a hatóság, úgy az igazgató állami szubvenciót kapott. Kövessy Albert és utána Micsey György színtársulatával hét évig szerepelt. Szalkai Lajos igazgató 1913-ban kezdte meg működését színészeivel. Két év múlva, 1915-ben, a háború kitörése után beszüntette az előadásokat. Újabb időkben itt vendégszerepelt: Pálmay Ilka, Fedák Sári, Varsányi Irén, Sándor Erzsébet, Medek Anna, Bársony Dóra,

Kosáry Emma, Biller Irén, Forrai Rózi és férje: Törzs Jenő, Pallay Anna és férje: Kurucz János, Türk Berta és férje: Rott Sándor, Felhő Rózi, Palay Matild, Budanovics Mária, Kőszeghy Teréz, Hajdu Ella, Zahler Magda, Szemere Árpád, Venczell Béla, Székelyhidy Ferenc, Csontos Gyula, Somlay Artur, Balla Kálmán, Dalnok Viktor stb. 1925 óta nem játszottak a színpadon. 1930-ban lebontották az épületet.

Sipos Etel, énekesnő, sz. 1875-ben. Soly-mossy Elek színiiskolájának növendéke volt. Első fellépte a Népszínházban, mint Postás Milka (A madarász) 1892. máj. 30-án volt; ősszel már Kolozsvárra szerződött, Ditrói Mórhoz. 1896-ban 3 évre a bécsi Carl Theater kötötte le, itt a »Kis alamuszi« (Bokor-féle operett) címszerepében mutatkozott be.

Sipos Károly, színész, sz. Kalocsán. Mint szerelmes színész kezdte a pályát. 1853—56 telén Latabár Endre tagja Győrött, 1860—68 között Miskolcon igazgató, volt Szabadkán is, ahol Blaha Lujza is tagjaként működött. 1862. júl. 18-án ne-jével fellépett a Nemzeti Színházban, mint vendég a »Tücsök«-ben mint Landry, neje mint Fanchon. 1863. húsvétján Nagykőrösön működik mint igazgató, aug. havában Kalocsán hirdette a kultúrát, 1865-ben Abrudbányán járt stb. Azonban a küzdelem belefáradt, mire 1871. nov. há-ában telekkönyvezető lett. — Neje: Dobozy Lina, drámai színésznő, sz. 1843. máj. 18-án, Miskolcon, megh. 1925. júl. 4-én, Dabason, Pest m. Atyja Dobozy Bertalan (L. o.) színész volt. Már négy éves korában szerepelt a színpadon, ahol — régi szokás szerint — verseket szavalt, 8 éves korában már önállóan szerepelt Kolozsvárott és főleg akkor divatban lévő két darabban: a »Tizenkét óra« és »Egy óra« c. szmüben elragadta a közönséget. Ke-véssel utána Miskolcon már a »Londoni koldusok«-ban Smaik szerepében szép eredményt ért el. — Győrött és Pécsen kedvelt naíva volt. 1861-ben férjhez ment Sipos Károlyhoz és a nagyobb társulatokkal bejárja az ország valamennyi számottevőbb városait és sok-sok diadal kísérté útjában. Játszta a »Cigány« Rózsáját, a

»Tücsök« Fanchonját, Gauthier Margitot, »IV. László«-ban Aidát és több kiváló szerepet. 1890. márc. 29-én Szegeden megüli a »Vasgyáros« márkínéjában 30 éves jubileumát. 1892-ben komika lett, később pedig anyaszerepeket játszott. 1901-ben a Népszínház szerződtette, ahol 1906. okt. 3-áig működött. Itt az »Ipamuram« előadásán elbúcsúzott.

Sipos Zoltán, színész, sz. 1852. dec. 4-én, Battonyán, Csanád megye. A Vig-színház színésziskoláját jeles eredménnyel végezte. 1902-ben lépett a színpályára a Pécsen, hol huzamosabb ideig volt szerződésben, számottevő sikerei voltak. A világháborúban mint a budapesti honvédegyalozereg 9-ik századának tizedese 37 ütközetben vett részt. Hősi halált halt 1914. nov. 6-án, a szerbiai harctéren, a kulistyei magaslatok ostrománál. (Egyike volt az első színész-hősihalottaknak.) Írt egy könyvet: »Kilátások a robogó vonatból.« Pécs, 1912.

Síposok. Az énekmondóknak egy osztálya, akik mint mímusok is működtek. (V. ö. Hegedősök. Igricek. Regősök.)

Sírás. A szomorúság, fájdalom, szenvedés, külső, fiziológiai megnyilvánulása, amely rendszerint könnyelválasztással jár. Jellegzetességei a szájszögletek széthúzóda és lökészerű belélekezése. Fokozata a zokogás. Az előidéző érzéssel szemben a sírás legtöbbször megkönnyebbülést, enyhülést szerez. Reflexszerű megnyilvánulás, amely tudatosan nehezen idézhető elő és a színész is legtöbbször csak külsőségekkel: szomorú szemjáték, szájlebiggyesztés stb. mímeli. Előfordul egyes embereknél, hogy még a legnagyobb sírásnál sem erednek meg a könnyei és van színész, aki megfelelő hangulat teremtése után mesteresen is elő tudja idézni a könnyezést (színpadi könnyek). A színpadi játéknál ez nem annyira fontos, mert hiszen a nézőtől alig láthatók a színész könnyei, de annál inkább a filmnél, főleg premier pláknál, ezért a filmszínészek a könnyezés előidézésére különféle mesterséges eszközökhöz folyamodnak, pl. fájdalmat okoznak önmaguknak, vagy erős, csipős szereket szagolnak stb. Egyébként a sírás a tragikus hatás egyik eszköze és a tragikum egyik

hatása. Utóbbi alakjában mint öncél kerülendő, mert értékében csökkent a művészi (irodalmi v. színészi) produkciót és a hatáskeltésből könnyen hatásvadászat lesz. (Dr. Farkas Ferenc.)

Síró Anna, színésznő, sz. 1902. jan. 8-án, Budapesten, ahol polgári és kereskedelmi iskoláit is végezte. Nem járt színiiskolába. 1921-ben a Blaha Lujza Színház tagja volt, onnan a Király Színház kötelékébe lépett. Itt a »Három a tánc«, »Kék mazur« és a »János vitéz«-ben voltak nagyobb szerepei, azután a Magyar Színházban működött, onnan a Városi Színházhoz kapott meghívást.

Síró- és éneklő-iskola. Bajza József kifejezése az egykorú színészi előadási módorra. (»Dramaturgiai és logikai leckék« c. műve. V. kötet.)

Sittkey Irén, (ifj. Simai Gyuláné), színésznő, sz. 1902-ben, Temesvárott. Színpadra lépett: 1920-ban. Az Orsz. M. Kir. Színművészeti Akadémiát végezte.

Skalnitzky Antal, építész, sz. 1836-ban, Lakon, Baranya m., megh. 1878. jún. 9-én, Budapesten. Ő építette a Nemzeti Színház magas homlokzatát és bérházát (1876.), továbbá a székesfehérvári, aradi és debreceni színházat is.

Sketch (szkeccs), angol szó, magyarul vázlatot jelent. Színpadi értelemben a rövid, hatást kereső drámát nevezik így. Kínéma-sketch olyan kisebb színdarab, amelyben a színészek játéka és a mozgófényképek vannak kombinálva. Nálunk az Apolló-mozi (L. Apolló-kabaré) kultiválta először. (1912.)

Skultéty (Vékes) Ferenc, színész, sz. 1891. máj. 8-án, Szegeden. Pályáját u. o. kezdte, Almássy Endre igazgatása alatt; közben 1917-ig gazdászati pályára tér, de újra visszavágyott a színészek közé és Szabó Ferencnél folytatja a megkezdett utat, Besztercebányán. 1918. dec. 1-én Gáspár Jenő az igazgatója, 3 év múlva pedig Lászlóffy V. Bódog. 1922. szept. 1-én Szegedre került, Palágyi Lajoshoz. Következő igazgatói: Andor Zsigmond,

majd Faragó Sándor és Deák Ferenc. Mint sokoldalú színész, széleskörű műsorral rendelkezik.

Sláger-darabnak azt a színdarabot hívják, amely a közönség körében általános tetszéssel találkozik és amely eszerint a pénztári jelentésben is jelentékeny emelkedést mutat. Tehát a közkedvelt darab a sláger-darab s leginkább a divatos operettekre értendők. A sláger-darab magában hordja a sláger-számot is, — ez az az ének- vagy táncrész, amely fénypontját képezi a színre kerülő darabnak. (Schlager [német] ütő; az ütőkártyáról vett képletes kifejezés. Olyan műre [kupléra is] értik, amely a maga nagyobb hatásával elüti a többieket a sikertől.)

Sloboda (szloboda) Carl, magyar származású bécsi vígjátékiró, sz. Pozsonyban, megh. 1929. febr. 26-án, Bécsben. A pozsonyi Első Takarékpénztár főtisztviselője volt előbb. 1910-ben a bécsi Volkstheater előadta egy darabját. Ettől kezdve minden darabját németül írta, volt idő, hogy egyszerre hetven nagy német színpadon játszották a darabjait a híre olyan nagy volt, hogy Amerikában is színre került egy-két darabja. A világháborút hősiiesen végigharcolta, mint a pozsonyi 72. gyalogezred századosa, még pedig állandóan a fronton volt. Igen halk szavú ember volt, egyébiránt pedig igazi férfiszépség. Darabjaiban, témáiban erősen hajlott a radikalizmus felé, egyáltalában nem a jámbor polgári élet és erények írója volt. Színpadi hatásokban talán legerősebb munkája éppen az a darab, melyet — az egyetlen — Budapesten is előadtak, a »Három csésze tea«-t. (1920. jan. 9-én, Belvárosi Színház, Villányi Andor fordításában.)

Sminkelni kifejezést a színész arcfestésére szokás használni, mely kifejezés a német »schminken« szóból származik. A magyar színészek csak a régi világban mondták, hogy az arcuk jól vagy rosszul van »sminkelve«, ma már kevéssé használják e szót, ennél jobban hangzik, ha úgy mondják, hogy ki van »festve« az arc.

Smizett, színésznyelven a. m. ingmell.

Soffita, (szoffita), olasz szó, jelentése: padlásszoba, padláslakás. Színházi műnyelven: boltív, festett mennyezet, a zsinórpadlásról leelőgő vékony vászonszeletek, melyek egyik kulisszától a másikig terjednek és eget, mennyezetet, levegőt, felhőt, falombot, tetőzetet, boltozatot stb. ábrázolnak. Ha a világítási soffitáról beszélünk, akkor a színpad felső terrénján elhelyezett vilánsort kell alatta érteni. (Mondják úgy is, hogy »szuffita«.)

»Sok az eszkimó, kevés a foka.«
Ismert szállóige az »Ember tragédiája« XIV. színéből.

Sok hűhó semmiért, színmű 5 felv. Írta: Shakespeare. Ford. Arany László. A Nemzeti Színházban 1876. aug. 18-án először adták. Szereplők: Don Pedro: Ferenczi; János: Ujházi Ede; Claudio: Kőrösmezey Gusztáv; Benedek: Nádai Ferenc; Leonato: Szigeti József; Antonio: Szigeti Imre; Boldizsár: Benedek Lajos; Borachio: Bercsényi Béla; Konrad: Pintér Sándor; Galagonya: Vizváry Gyula; Bunkó: Sánta Antal; Szerzetes: Komáromi; Hero: Helvey Laura; Beatriz: Lendvayné. A darab egyéb előadásai (sorrendben): Székesfehérvárott: 1821. máj. 5-én; Balatonfüreden: 1825. aug. havában, Kolozsvárott: 1828. nov. 13-án, Miskolcon: 1832. dec. 22-én, Budán: 1834. jan. 22-én, Baján: 1836. márc. 1-én, Debrecenben: 1836. aug. 12-én, Komáromban: 1837. aug. 3-án, Pécsen: 1840. jan. 12-én. A Nemzeti Színház újabban felelevenítette: 1912. máj. 7-én, 1923. jún. 24-én stb. Értékes cikket írt róla Rakodczay Pál a »Színészek Lapja« 1898. aug. 15-iki számába.

»Sok iskolát kell még addig kijárod, sokat csalódnod, míg mindent megértesz!«
(Az »Ember tragédiá«-jában Lucifer mondja Ádámnak. III. szín.)

Sokoldalú színész. Arra a színészre alkalmazott kifejezés, aki a legkülönbözőbb szerep eljátszásában is kitűnő. A vidéki színészetben gyakori jelenség, aminek a kellő gyakorlat és lelkiismeretes önképzés

alapul szolgál. Ilyen volt: id. Lendvay, László József, Szigeti József, Tóth József, Szerdahelyi Kálmán, Feleky Miklós, Halmy Ferenc, a vidéken: Rónay Gyula, Bokody Antal, Szathmáry Árpád, stb. A sokoldalúság nem merült ki minden színésznél a szerepek alakításában, hanem a művészetek más ágaira is kiterjed. Sajnos, egyéni életet él minden színész a színpadon kívül, minek okát abban kell keresnünk, hogy a színpadon mások életét éli le, mások szenvedéseit, lelkivilágát ábrázolja saját kifejezésbeli eszközeivel. A tömörked szenvedélyt, képzeletet, ami a színészen így összesűrűsödik, vezetik le a magánéletben különféle módon. Ismert dolog, hogy ritka kivétellel minden művészen van az életben szenvedélye: az ital, a játék, a szerelem. Ezeken kívül azután sok színész a művészet más berkeiben keres és talál szenvedélye részére kielégülést. Színészeink közt így számtalan tehetséget fedezhetünk fel a művészetek más ágaiban is. Nagyon sok tehetséges író, zeneszerzőt, festőt stb. köszönhetünk a színpadnak, mely mégis csak először ébresztette fel a bennünk szunnyadó tehetséget. Kiváló zeneszerzők voltak a múltban: Egressy Béni, Kovács Endre, id. Lendvay Márton, Szerdahelyi József, újabban Deésy Alfréd, dr. Farkas Ferenc, néhai Sziklai Cornél stb. Mint festők régebben: Telepy György, Ódry Lehel, Hegedüs Gyula, később Doby Ferenc, Gabányi Árpád, Giréth Károly, Géczy István, Hatvani Ede (fia Hatvani János, ismert fiatal festőművész), Kassai Vidor és a Nemzeti Színház tragikus véget ért hősszerelmese Nagy Imre, az opera híres basszistája: Ney Dávid stb. tűntek ki. Kiváló karrikaturisták Gellért Lajos, Kürthy György. A népdalszerzők sorában ott találjuk Fűredy Mihályt, Blaha Lujzát, Bogó Alajost, dr. Farkas Ferencet, Körmives Imrét, Kürty Klárát stb. Költőszínészek voltak elsősorban: Petőfi Sándor, E. Kovács Gyula, Somló Sándor, a Nemzeti Színház egykori igazgatója, Pálmay Ika (»Fájó szívből« c. verskötetével), Tompa Kálmán, Ungvári Miklós stb. A szobrászat terén működtek Doby Ferenc, Kassai Vidor. Nagyon sok író, fordítót is köszönhetünk a színpad világának. Így a régiek közül: Kelemen László, Balogh István, Benedek József, Egressy Gábor,

Bulyovszky Gyuláné, Czákó Zsigmond, Dobsa Lajos, Fánscy Lajos, Feleky Miklós, Paulay Ede, Szerdahelyi József, Szigligeti Ede. Az újabbak: Bercsényi Béla, Ditrói Mór, Feld Mátyás, Fedák Sári, Balassa Jenő, Bárdi Ödön, Fenyéri Mór, Géczy István, Deréki Antal, Gyöngyi Izsó, Császár Imre, Gabányi Árpád, Gellért Lajos, Kővári Gyula, Kővessy Albert, Erdélyi Mihály, Hegedüs Gyula, Kardos Andor, Vágó Géza, Kazaliczky Antal, Hetényi Béla, Makó Lajos, Somlay Artur, Mátray B. Béla, Pataki József, Rónaszéky Gusztáv, Gere Zsigmond, Tolnai Andor (gr. Festetich), Törzs Jenő, Vizváry Mariska, Andai Ernő, Békeffi László és még számosan. Zeneművészettel pedig: Balassa János, Solymossy Sándor stb. Speciálisan gitáron játszanak: Martinek István, Náday Béla, Ódry Zuárd, Sajó Géza (†), Sárosi Mihály stb., az úttörők közül Déry István és Déryné Széppataki Róza. Kiváló füttyművészek: Szilágyi Pál, ki Déryné szerint »fölségesen tudott füttyülni« (Déryné Naplója, II. kötet, 162. old.), Delly Lajos, Gózon Gyula, Herendi Mancsi és Rózahegyi Kálmán. Híres hasbeszélő volt Hány János. Majomutánzó színészek közül a világot járt Klischnigg Ede tett nagy hírre szert, később Dunay Árpád is kiválót produkált e téren. (Pesti Kálmán.)

Soldosné, színésznő. (L. Blaha Lujza).

Soldos Sári, színésznő. (Lásd: Blaha Sári).

Solo, (szóló) [olasz], valemely zenedarrabnak az a része, melyet egy hang vagy egy hangszer ad elő. Ezért nevezik solo-énekesnek (magyarul magánénekes) azt, aki ilyen darabokat (dalokat, áriákat, kuplékat stb.) egyedül ad elő. A solo-táncnak és solo-táncosnak hasonló értelme van. (A solo-ének: magándal, solo-énekes: magándalnok. Kunoss Endre: »Gyalulát«. Pest, 1835. 99. old.)

Soltész Anny, színésznő, sz. 1902. júl. 30-án, Budapesten. Rózahegyi Kálmán növendéke volt, majd 1921-ben Ujpesten tette első kísérletét a »Magdolna« c. népies drámában. Itt két évig volt tag; ezután

Szatmárt játszik, egy évig Aradon működik; utána Győr és Ungvár városában fordul meg, meghívást kapott Kassára is, vendégszerepre. 1930-ban az Uj Színház tagja. Főbb szerepei: Antónia, »Altoná«-ban, »Szerelem vásárá«-ban a fő női szerep stb.

Solthy György, (soltenai Sterbenz Rudolf), színész, sz. 1904-ben, Sopronban. Előbb bankhivatalnok volt, majd vidéken lépett a színpályára. 1927. szept. 17-én bemutatkozott a Király Színházban, az »Alexandra« c. operett reprizén, midőn a Bécsbe költözött Nádor Jenő szerepkörét végleg átvette. Főbb szerepei: Laczfó Sándor (Éva grófnő), Charley (Mersze, Mária?), Edward (Rose Marie), XXII. Keresztély (Alexandra), Olivér (Szeretlek!) stb. Felesége Szigethi Anna. (L. o.)

Solti Ernő, színigazgató, sz. 1886. jún. 8-án, Nagylétán, Bihar m. Debrecenben és Budapesten végezte tanulmányait, reáliskolai érettségét tett. Rákosi Szidi növendéke volt, majd onnan Nádassy Józsefhez kapott szerződést, Szombathelyre, ahol Symon-t énekelte első ízben, a »Koldusdiák« c. operettben. Következő igazgatója: Mezey Kálmán, majd Zilahy Gyula, végül Palágyi Lajos. A világháborúban katoná volt. (Lásd: Világháború címszót.) 1928. szept. 1-én színigazgatói koncessziót nyert.

Solti Hermin, dísz, sz. Kolozsvárott, hol atyja, Solti Imre, orfeumigazgató volt. Már 8 éves korában működött színpadon. Midőn édesatyja felhagyott a direktorsággal, felköltöztek Budapestre, ahol a különböző orfeumokban működött. Hosszú időn át a Royal Orfeum egyik erőssége volt. 1911 végén Király Ernő felesége lett, majd tőle elvált és 1922. márc. 7-én Elkán Zoltán ismert szücsnagyiparoshoz ment nőül. 1918. májusában énekével és temperamentumos, művészi előadásával a bécsi Kaisergarten közönségét is meghódította. 1931-ben a Komédia-Orfeum tagja.

Solti Károly, színész, sz. 1883. jan. 20-án, Budapesten. Tanulmányait Solymossy Eleknél végezte. 1904-ben lépett a

színpályára. Mint drámai hős működött a vidéki színpadokon. Hosszú időn át Győrött is volt. Később a pályáról lemondott. és a budafoki ifjúság szellemi és testnevelési körének egyik vezetője lett. — Neje: Kohler Anna, színésznő, sz. 1890-ben, Schönbachban. 1918-ban kezdte a pályát.

Solymossy Elek, (családi nevén: Sipos), színész, a Népszínház oszlopos művésze, sz. 1847. jan. 25-én, Tövisen (Erdély, Alsó-Fehér m.), megh. 1914. jan. 3-án, Budapesten. A gimnázium 7. osztályából kilépve, a Budai Népszínház tagja lett; Molnár Györgynél: 1868. ápr. 1-én az »Ördög pilulái«-ban lépett fel először. Kalocsán 1870 szeptember havában írták róla az első elismerő kritikát, a »Fővárosi Lapok«-ban. S. aztán Miklóssy Gyula pesti István-téri színházának tagja lett, innen szerződtette Rákosi Jenő az új Népszínházhoz. A Népszínházban (megnyitásakor: 1875. okt. 15-én), ő mondta az első szót; 1886—90 közti vidéki vendégszereplését leszámítva, kezdettől fogva 1898. dec. 22-éig, mikor 30 éves jubileumát ünnepelte a Népszínház, 81 színdarabjában, 3601 előadásban játszott. Népszerűségét jellemzi, hogy Murai Károly hosszúéletű, elterjedt élelapjának, a »Mátyás Diák«-nak, állandó figurája volt (meg is rajzolva) »a hosszú Solymossy«. Kómikus szerepeken kívül az operettek számos baritonhősét is (Locoq »Nap és hold«-jában stb.) énekelte. Ő volt az első, aki a magyar fővárosban kizárólag német orfeumokat magyar műsorral akarta kiszorítani, s 1886-ban megalapította a »Magyar dalszarnok«-ot, a dohány-uccai nagy zsidótemplom tözsomszédságában; (helyén azóta uccát nyitottak: a Wesselényi ucca elejét); de egy évig sem tudta fenntartani. Ekkor vidéki körútra indult (lásd »Az én trémám« c. cikkét a »Debreceni Ellenőr« dec. 27-iki számában), 133 városban játszott; 1890. szept. 12-én ismét a Népszínház kötelékébe lépett; itt 1904. dec. 16-án lépett fel utoljára. (Lásd Rákosi Jenő szép cikkét: »Budapesti Hirlap«, 347. sz.) 1891-ben Fülöp Sándortól, aki politikai napilap szerkesztőtulajdonosa lett, átvette a Bártfai (Pacsona) Antal alapította Gyakorló Színésziskolát, — melynek egyik kiváló növendéke volt már akkor Gazi Mariska — sőt mikor nyugalmába

Simontsits János

M. Simonyi Mária

Simon Marcsa

Siró Anna

Soltész Anny

Solthy György

Solti Károly

Solti Hermin

Sólyom Janka

Sólyom Lajos

Somlay Artur

Somlay Artur

Solymossy Elek

vonult Debrecenbe, itt is színésziskolát nyitott, 1908-ban.

De ő nemcsak színész volt; magas szellemi életet élő férfiú, akit komoly irodalmi tanulmányok, társadalmi problémák és politikai kérdések egyaránt foglalkoztattak. Mint ünnepeelt sokoldalú művész, nem átalotta 1882 táján több éven át beülni az egyetemi diákok padjaiba, Gyulai Pál irodalomtörténeti előadását hallgatni; a társadalom rákfenéjéről, a prostitúcióról írta: »Egy címnélküli könyv«-ét (1878.); magvas röpirata: »A vidéki magyar színészet reformja« (1875.); komoly elméleti mű: »A színészet tanítása« (1896.); érdemes füzete: »A román nemzetiségi kérdésről« (1904.); erről a tárgyról egyébiránt hírlapi cikkeket írt, s ide vág az a népszerűségét jellemző tette, hogy képviselőnek lépett fel Vízaknán (de az ősi jeles családból származó Zeyk Miklós javára lemondott); a horvát-magyar barátság is szívén fektült; erről is cikkezett s ezért fordította le Voinovic Ivo báró »Őszi vihar« c. drámáját, mely csak nagy huzavona után került színre a Nemzeti Színházban. Iktassuk ide még egy művét: »Az egyházi szónoklat gesztus-elmélete« (1912.). »Színésznapló«-jának részletei az »Országvilág« 1912—13-iki évfolyamaiban jelentek meg; az egészek kiadásában a művész halálos cukorbetegsége gátolta meg.

Szerepei közül nevezetesebbek: Nyakig-láb (A becsület szegénye), Lőrinc (Tolonc), Boltos Icig (Sárga csikó), Árendás zsidó címszerepe, Smüle Gelb (Három Kázmér), Don Januario (Kapitány kisaszony), Hírlapíró (Strogoff Mihály utazása), Ollendorf (Koldusdiák), Misó (Tót leány), Plinchar (Lili), Szarkaláb (Veteránok), Siskó (Magdolna), Kukurillo (Citerás), Jupiter (Orfeusz), Trast gróf (Becsület), Le perd (Rika) stb. Temeletét az Orsz. Színészegyesület és a Népszínház nyugdíjintézete együttesen rendezte; koporsójánál a Népszínház nevében Szirmai Imre búcsúztatta, a Színészegyesület nevében Géczy István. — S. három ízben nősült: 1874. aug. 4-én Kopócsy Kornélia lett neje, tehetséges kezdő társalgási színésznő, aki vele együtt működött a Budai Színkörben és Miklóssynál; 1875-ben lépett a színpadról s már 19 éves korában, 1876. jan. 18-án meghalt; 1876. ápr. 25-én

Romssich Máriát vette nőül, aki 31 éves korában meghalt, 1891. júl. 3-án, Nagyenyeden; (fiúk: Sándor, l. ezt) végre Harmath Ilona lett nejévé, 1894. febr. 21-én. (Kereszty István.)

Solymossy Sándor, tanár és író, sz. 1864. aug. 29-én, Budapesten. Egyetemi tanulmányait Budapesten, 1894-ben a pozsonyi kereskedelmi akadémiát végezte. 1901-ben a budapesti felsőépítőiskola tanára lett. 1922-ben főiskolai igazgatóvá, 1929-ben egyetemi tanárrá nevezték ki. Munkái: »A Bethlehem a népmysteriumokban és a dráma történetében«, 1894. »Az énekesrendek keletkezése«. »Hazai német színjátékok«. »Legújabb Shakespeare-leletek«.

Solymossy Sándor, színész, sz. 1833. nov. 23-án, Budapesten. A reform. főgimnázium hat osztályát végezte, majd atyja (S. Elek) színésziskoláját látogatta. 1903-ban Ipolyságon lépett a színpályára, hol Monori Sándor volt az igazgatója. 1906 nyarán a Városligeti Színkör tagja. Nyolc évén át Szegeden volt szerződésben. 1922-ben a Városi Színház tagja lett.

Sólyom Janka, színésznő, az Országos Színészegyesület iskolájának elvégzése után, 1923-ban lépett fel először az Andrássy-úti Színházban, mint szonon-énekesnő, ahol Rákosi Jenő fedezte fel, mint Medgyaszay Vilma tanítványát. Az Andrássy-úti Színházon kívül az Apolló Kabaréban és Renaissance Színházban is nagy sikerrel szerepelt és ugyancsak sikerrel játszott Bécsben és Berlinben is.

Sólyom Jenő, (nagybajomi), pénzügyminiszteri tanácsos, író, sz. 1858. dec. 18-án, Pesten. Mint pénzügyi tisztviselő 1876-ban a »Szabolcsmegyei Közlöny« segédszerkesztője volt, majd a fővárosban több napilap munkatársa lett. Egy időben ő volt az Országos Színészegyesület nyugdíjintézete szakértő számvizsgálója.

Sólyom Lajos, színész, tenor énekes, sz. 1860. dec. 24-én, Taktaszadán (Zemplén m.), ahol atyja vasúti tisztviselő volt. 1878. febr. 27-én kezdte a színpályát, Temesváry Lajos társulatánál, ahol első

fellépése a »Bem apó« Petőfi szerepe volt. Mint jeles tenorista mindenütt közkedvelt volt. Nagy repertoár fölött rendelkezett, mindenkor pontos, kötelességtudó művész hírében állt és így igazgatói szívesen szerződtették. Játszott Kassán, Szatmárt, Aradon, Temesvárt, Pozsonyban, Sopronban, Budán, Győrött. Főbb szerepei: Koldusdiák címszerepe, Sylvaine (Remete csengetyűje), Barinkay (Cigánybáró), Páris (Szép Heléna), Pygmalion (Szép Galathea), Józsi (Boszorkányvár), Caracarello (Egy éj Velencében), Grènicheux és Henry marquis (Cornevillei harangok), Madarász (címszerep), Hoffmann (Hoffmann meséi). 1914. okt. 23-án nyugalomba ment. A »Színészek Lapja«-ban és a »Színészujság«-ban sűrűn jelennek meg cikkei, melyeket egykri pályatársairól jegyzett fel. Ezekben színes vonásokkal festi meg ismert művészek portréit. — Neje: Erdélyi Emma, színésznő, sz. 1874. nov. 2-án, Budapesten. 1898. ápr. havában kezdte a pályát, Fekete Bélánál. Mint ügyes táncosnő, szépségével is előnyösen tűnt fel. Hosszú időn át a Király Színház kórusában működött. Házasságuk, 1892. jún. 21-én volt, Budapesten. 1926. ápr. 1-én nyugalomba ment.

Somlár Zsigmond, színész, sz. 1875. jan. 1-én, Budapesten. Gimnáziumi tanulmányai befejeztével a bécsi Conservaviumban volt Lewinsky József növendéke, majd a színművészeti akadémián és Rákosi Szidi színiskolájában tanult. Első szerződése Leszkay Andrásnál volt Nagyváradon. Innen Pozsony (Relle Iván), Pécs, Szatmár, Miskolc városok színházaiban működött. Jelentősebb alakításai: Lucifer, Mefisto, Shylock, Jágó, Molière Fősvénye és Képzelt betege. Tagja volt az úttörő Tháliatársaságnak, ahol Rellig orvost (Vadkacsa) Lukát (Éjjeli menedékhely) kreálta. Tagja volt az Unió színházainak (Belvárosi Színház) és a »Buta ember«-ben és »Gazdag leány«-ban voltak sikertelt alakításai. Imre Sándorral együtt 1920-ban Uj Színház címen színházi vállalatot alapított, melynél Gerhard Hauptmann »Téli balladá«-ja aratott irodalmi sikert. Mint rendező és színházi szakíró is eredményesen működött. Színpadi művei: »A quartett« (társszerző: Gellért Lajos), szatirikus vígjáték, »Sze-

gény angyalok«, szmü (társszerzők: Gellért Lajos és Tarkeövy István), színrekerült az Uj Színházban, több mint 25 előadásban.

Somlay Artur, színész, sz. 1883. febr. 28-án, Budapesten. Atyja angol-szász eredetű, anyja genuai olasz nő. 1898-ban a Vígszínház színészkolájának növendéke volt. 1900. szeptember havában Zarnó-cán lépett színpadra mint gyakorlatos, 1902 szeptemberében a színészegyesületi felvételi vizsgán végleg felvették az Egyesület kötelékébe. Ezután Pozsonyban volt szerződésben, 1903-ban Aradon, majd Kolozsvárott. 1905 február havában Kassáról a Vígszínház szerződtette, azután ismét vidékre ment. 1906 nyarán a Városligeti Színkör vendége volt. 1907 október havában a Magyar Színház kötelékébe lépett, egy év múlva a Nemzeti Színház tagja lett, ahol a »Sári bíró«-ban, majd az »Arlesi leány«-ban jelentékeny sikert ért el. 1917. febr. 12-én ő játszotta a »Pártütők«-ben Ujházi Ede híres szerepét, melyben a mester méltó utódjának bizonyult; ápr. 28-án szintén átvette Ujházi egy régi szerepét: »Crampton mester«-t. 1921—22-ben külföldön mint filmszínész működött és e téren is kiváló produkált. 1924. szept. havától az Unió Színházak tagja, első fellépte (szept. 16.) a Renaissance Színházban volt, a »Haláltánc«-ban, az erőd kapitány szerepében. 1925. júl. 7-én alkalmi társulatával a bécsi Kammerspiele-ben Pierre Wolff és Henry Duvernois: »Après l'amour« (Őszi szerelem) című darabjával mutatkozott be. Az előadásának rendkívül nagy sikere volt, úgy a közönség, mint a kritikusok előtt. A bécsi lapok a legnagyobb elragadtatás hangján írtak a magyar társulat vendégszerepléséről, különös erővel emelve ki azt, hogy Somlay Artur egyike a legnagyobb művészeknek. Jellemzésül ideírjuk az »Extrablatt« néhány sorát:

»A magyar vendégszereplés kapcsán csak azt mondhatjuk, hogy az váratlan szenzáció erejével hatott. Milyen jólesően nézhetünk ennek a művésztársaságnak pompás és céltudatos munkájára a Tairoff társaság bosszantó és bősztítően zagyva blöffje után!«

1926. aug. 19. óta a Magyar Színházban

működött, ahol Molnár Ferenc »Vörös malom« c. játékában öregbítette eddigi sikerreit. Ezután (1927.) a Vígszínház tagja lett (újra ott vendégszerepelt: 1931.), majd 1929. szept.-től 1930. ápr. 1-ig a Belvárosi Színháznál működött. Főbb szerepei: Hamlet, A színész (Testőr), Szakmáry Zoltán (Uri muri), Gergő (Kis muszkák), Mésaule (Őszi szerelem), Edgar (Haláltánc), Henri (Szeretni), Bátor Ulrich (A templom egere), Noszty Pál, Brown (Kékszakkal nyolcadik felesége), Sári bíró, Forgách (II. József császár), János (Vörös malom), Orbán (Marika), Boleszlavszky (Waterlooi csata), Flagg (Vetélytársak), Földnélküly János stb. Eredeti színműve: »Veszedelem«, falusi dr. 3 felv. Bem. 1908. máj. 16. Népszínház-Vígopera. Fordítása: »Névtelenek«, tragédia 14 képből. Írta: H. R. Lenormand. Bem. 1923. jún. 9. Belvárosi Színház. — Leánya: S. Julia, színésznő, férjezett: Hajmássy Mihályné. Öccse:

Somlay Attila, operatén, sz. 1895-ben, Ujpesten. Az Operaháznál énekelt először próbát, gr. Bánffy Miklós előtt, azután Zádor Dezső növendéke lett. 1920-ban lépett színpadra, Sopronban, az »Offenbach« c. operettben. 1922-ben az Irodalmi Színházhoz szerződik, Budapestre. 1923-ban Hágába hívták meg, ahol mint tenor-énekes működött. Onnan Rotterdamba ment, 1925-ben Spanyolországban koncert-túrnén volt. 1926-ban visszatért Magyarországra és a pécsi Nemzeti Színházhoz szerződött, ahol első tenorista volt. Nagy sikert aratott »Bánk bán«-ban, »Hunyadi László«-ban stb. 1927-ben német nagy varieté-színpadokon működik mint szolista. 1931-ben mint Wagner-énekes külföldön arat sikereket. Főbb szerepei: Rodolf (Bohémélet), Cavaradossi (Tosca), Bohóc (Bajazzo), Don José (Carmen), Hunyadi László, Bánk bán, Radames (Aida), Lohengrin, Turiddu (Parasztbecsület) stb.

Somló Emma, színésznő, sz. 1877. nov. 23-án, Debrecenben. Református lelkész leánya volt. Rákosi Szidi színiiskoláját végezte el és még mint növendék aratta első nagy sikerét a debreceni színházban, a »Fanchon asszony lánya« cím-szerepében. A közönség úgy ünnepelte a

tizennyolc éves kislányt, hogy nyomban leszerződötték, de alig fél évig maradt csak Somló Emma szülővárosában: Tiszay Dezső igazgató már is átszerződöttette Miskolcra. A »Nebántsvirág« volt első miskolci szereplése és ezzel a fellépésével is egy csapásra meghódított mindenkit, Miskolcon is. Sudermann »Pillangócsatá«-jában már Miskolcon bebizonyította, hogy éppen olyan kiváló a drámában is, mint az operettben és vígjátékban, azonban amikor az újonnan épült Magyar Színház társulatát megszervezték, operett-színésznőnek szerződötték. Ő szolgált meg elsőnek a főváros legújabb színházának a megnyitásán és S. mondta a prólógót a Magyar Színház első előadásán. Ugyanabban az évben (1896-ban) kezdte játszani a »Gésák«-ban Rolly Polly szerepét, mely felejthetetlen emléke maradt mindenkinek, aki csak egyszer is látta Sidney Jones bájos operettjét. S. volt a »Gyurkovics lányok« Micijének az első kreálóját is és ezzel a szereplésével is sikert aratott. Érthető, hogy ilyen körülmények között valóságos szenzáció volt, amikor a vígjáték és az operett jókedvű, örökké nevető Somló Emmája egyszerre csak Gerhardt Hauptmann »Hanneljé«-nek a címszerepében lépett a közönség elé és ennek a komor tragédiának példátlanul nehéz színészi feladatot jelentő vezetős szerepében egészen új utakon haladva túltett még a Gésákban és a Gyurkovics lányokban aratott sikerein is. Max Halbe »Ifjúság«-ban Anna szerepét is S. vitte a közönség lelkes tapsai közepette Budapestre először színpadra és mindenki a legnagyobb jövőt jósolt neki. Nemsokára azonban eltűnt a színpadról: férjhez ment Lovik Károly íróhoz és egyetlen kivételtől eltekintve, tizenkét évig nem lépett színpadra. Az egyetlen kivétel 1902-ben volt, amikor S. a Nemzeti Színház kérésére eljátszotta még egyszer »Hannele« szerepét, amikor az ország első színháza átvette a Magyar Színháztól Hauptmann gyönyörű drámájának a reprizét. 1910-ben elvált Lovik Károlytól és visszatért a színpadra. Első fellépése a Vígszínházban volt, Molnár Ferenc »Liliom«-jában, majd ezután a kolozsvári Nemzeti Színházhoz szerződött és ott is egész sereg nagy feladatban — Ibsen »Nórák«-jában, Bródy Sándor »Tanítónő«-jében és a »Ka-

méliás hölgy» címszerepében — országos híré sikereket aratott. 1912-ben a Nemzeti Színház tagjai sorába szerződött és ettől kezdve haláláig az ország első színházának a tagja maradt. A »Zalameai bíró«, »A bor«, »Süt a nap«, »Az új rokon«, »Sárga csikó«, »A Clémenceau-ügy«, »Cyrano« stb. voltak újabb sikereinek állomásai. Ezekben a szerepeiben a szövegen messze túlmenő érdekességet, színt és súlyt tudott adni a maga munkájának. Somló Emma a lelkes művészeknek abba a fajtájába tartozott, akik szívesen vállalnak minden munkát azzal a hittel és azzal az erővel, hogy az igazi művész a legkisebb feladataiban is értéket tud kitermelni: nem a szerepből, hanem saját magából. Az a megelégedettség, amely művészi pályáján jellemezte, harmóniát teremtett magánéletében is és különösen, amióta másodszer férjhezment, szinte közmondásossá vált a művészvilágban az a harmónikus boldogság, amelyben Somló Emma második férjével, Király Elemérrrel, a volt katonatiszttal élt, aki az ő kedvéért hagyta ott pályáját és választott magának polgári hivatalt. Somló Emma tevékeny részt vett a jótékony célú és társadalmi mozgalmakban is és a háború egész ideje alatt vezetője volt egy hadikórháznak, amellyel pedig számos nőegyesület és társaság vezető tagja volt. Mindezekért az értékeiért, emberi kedvességéért és jótulajdonosságaiért kiváltságosan nagy szeretetnek örvendett kollégái körében és dődelgetett kedvence volt a legjobb pesti társaságoknak. Halála tragikus hirtelenséggel következett be: 1927. okt. 2-án, a »Te csak pipáld, Ladányi« előadásán hirtelen rosszul lett és hiába volt minden orvosi segítség, okt. 8-án meghalt.

Somló István, színész, sz. 1902. máj. 8-án, Szolnokon. Atyja: S. Jenő, az Orsz. Munkásbiztosító-pénztár néhai igazgatója, anyja: Balázs Sarolta. Budapesten végezte gimnáziumi tanulmányait és 1920-ban érettségét tett, mely után a színészakadémiát látogatja. 1923-ban dr. Bárdos Artur a Renaissance Színházhoz szerződött. 1924-ben a Belvárosi Színházban játszik, innen a Vígszínház meghívását fogadta el. A »Színészujtság« jelestollú munkatársa. Főbb szerepei: Iván (Az első hajnal),

Henry (Szeretni), Oswald (Kísértetek), René (Árnyhalász), Fournier (Őszi szerelem), Malinka (Noszty fiú), Ludier hadnagy (Vitéz Miklós: »Békesség«.) Denys Bayot (A Szerlem és Halál játéka), Gróf Valéry (Postáskisasszony), dr. Geróffy (Alvó férj), Seregély (Világbajnok), Evans Freddy (A zöld lift) stb.

Somló József, operaénekes, sz. 1893. okt. 1-én, Szilágysomlyón. Tanult Manheim Jakab énekiskolájában, 1914-ig. Első szerepe Kassán 1914. októberében a »Cigánybáró« címszerepe volt. Azóta fellépett Pozsonyban, Eperjesen, Lőcsén, Temesvárott, Aradon, Brassóban, Szegeden, Debrecenben és általában Nagymagyarország összes nagyobb városában. Eddigi igazgatói voltak: Faragó Ödön, 1921 óta a Városi Színházban, Abrányi Emil, báró Wlassich Gyula, Mader Raoul és 1927 óta a M. Kir. Operaházban Radnai Miklós. A világháborúban Prágában teljesített katonai szolgálatot. Főbb szerepei: »Hoffmann meséi: címszerep, »Faust«: címszerep, »Bánk bán«: Ottó; »Bohémek«: Rodolf; »Carmen«: Don José; »Parasztbecsület«: Turiddu, továbbá »Holtak szigete«: Timaeus; »Turandot«: Pong; »Rigoletto«: herceg; »Cremonai hegedűs«: Sandro; »Szevillai borbély«: Almagor; »Álarcosbál«: Riccardo; »Falstaff«: Fenton; »Bolygó hollandi«: Kormányos; »Bajazzók«: Beppo; »Don Pasquale«: Ernesto stb. 1923-ban Bécsben is vendégszerepelt.

Somló Sándor, (mogyorósi és bánóczi Hlavathy Ödön), színész, színiigazgató, színműíró, sz. 1858-ban, Kaposon, Ung m., megh. 1916. szept. 2-án, Budapesten. Atyja Hlavathy János, a jászói premontrai-rend jószágainak számtartója volt. (sz. 1814-ben, megh. 1887. febr. havában, Ungvárt.) Iskoláit Ungvárott, Sárospatakon és Budán végezte. Ekkor kedvet kapott a színészhöz és hogy célját elérje: megszökött hazulról, Székesfehérvár felé vette útját, azonban a szigorú apa visszahozatta. 1875-ben mégis elindul a művészpályán és Somló Sándor néven beiratkozik a színészakadémiára, ahol 3 évet töltött és már itt feltűnt ideális szép alakjával, csengő hangjával, kiváló szorgalmával és egy — verskötetével. 1878-ban Beödy Gábor Győrbe szerződött, ahol 3 évet

töltött, onnan Szegedre, 1887-ben Aradra szerződött, játszott még Sopronban, Komáromban, Esztergomban, Pozsonyban, Szombathelyen. 1881. máj. 27-én vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, az »Egy szegény ifjú története« Odiot Maxime szerepében, majd 1892. máj. 21-én ismételt vendégszerepelt az ország első színpadán, »Hamlet«-ben, ahova 1893. febr. 1-én leszerződtek. Innen kezdve emelkedőben volt karrierje. 1897-ben a Kisfaludy Társaság, 1899-ben a Petőfi Társaság választotta tagjává. 1900. jan. 1-én rendezővé, 1902. ápr. 1-én igazgatóvá nevezték ki; majd 1907. jún. 11-én elfoglalta a színészakadémia igazgatói székét. A kezei-temetőbe temették el. Sok nevezetes bemutatást fűződik a nevéhez. Nem tekintete ültnek az ország első színpadát, olyan intenciók vezették a színgazgatásban, mint valamikor Laubét, vagy nálunk Paulay Edét; főleg törhetetlen idealizmusa irányította, őszinte lelkesedéssel karolta föl a magyar szerzőket, szóhoz juttatta a legmodernebb írókat is. — Munkái: »Költemények«. Budapest. 1878. »Éjszakák«, Győr, 1880. »Bolyongás«. Arad, 1893., »Az apród«, »Falusi történet«, »Az arany fésű«, »Jorick«, Budapest, 1893. Színművei ezek: »Apa és fia«, népszű 3 felv. Előadták Győrben, 1881. jan. 12-én, Oláhné Takács Henriette jutalomjátékára. Sirius, Róma dalnoka, trag. 3 felv. Bem. 1884. jan. 26-án, Szegeden. (Akadémiai dicséretet nyert mű.) »A szerzetes«, trag. 1 felv. 1884. okt. 8. U. o. »Első szerelem«, vj. 3 felv. Az Akadémián 1884. márc. 19-én a Teleki-díjat (100 arany) nyerte el. Először játszották a Nemzeti Színházban, 1885. márc. 29-én. »Ovidius«, vj. 3 felv. 1885-ben az Akadémia Teleki-díját nyerte el. »Gorgó«, trag. 1887-ben Pozsonyban nagy hatással adták. »Nagyra-vágyó«, trag. 5 felv. Az 1888-ik évi Teleki-díj nyertese. Bem. 1889-ben. »Gladiator« c. tragédiája 1891-ben került színre. »Thököly Imre«, történeti dráma 3 felv. 1890-ben a Nemzeti Színház Mészáros-díját nyerte. Színre került a Nemzeti Színházban, 1906. okt. 27. »Fra Girolamo«, trag. 5 felv. (L. o.) »Királyi házasetet«, vj. 3 felv. A Vigszínház 1000 forintos díjával jutalmazva. Először a Nemzeti Színházban, 1899. jan. 20. »Zsolt vezér ifjú-

sága«, történeti vj. 3 felv. Budapest, 1897. Az Akadémiától a br. Bánffy Dezső, a Nemzeti Színházról a Röck Szilárd-pályadíjjal koszorúzva. Először a Nemzeti Színházban, 1896. máj. 8. »IV. István«, tört. trag. 5 felv. Az Akadémia 1896. évi Kóczándíjának nyertese. »A szombatosok«, tört. szmü 3 felv. (1899). Szerelem«, trag. 5 felv. Az Akadémia 1897. évi Teleki-díjának nyertese. »Rege«, tündérvjáték 5 felv. Az Akadémia 1906. évi Teleki-díjának nyertese. »A király leánya«, trag. 5 felv. Az Akadémia 1912. évi Teleki-pályázatának nyertese. »Fortuna szekere«, vj. 4 felv. Az Akadémia 1913. évi Teleki-díjának nyertese. »Lélekvásár«, szmü 4 felv. Az Akadémia 1915. évi Teleki-díjának nyertese. »Dayka Gábor«, szmü, bef. e. e. len kézirat. — Fordítása: »Sataniek«, operaszöveg. I. t. Ferron. Bem. 1890. jan. havában, Debrecenben. — Neje: Vadnay (Stépan) Vilma, színésznő, előkelő nevű énekesnő, sz. 1862-ben, Sátoraljai helyen, megh. 1918. jún. 6-án, Budapesten. Családja Brankovics György szerb fejedelemtől származik. Atyja nagyváradi Stépan József, anyja vadnavári Vadnay Klára (megh. 1904. jan. 27-én, Budapesten.) Kora gyermekségtől nagy vágyat érzett a színészi pályára iránt s midőn tanulmányait Budapesten végezte, többször látta játszani a Népszínházban Blahánét, ki e perctől ideálja lett. Nővendéktársainak sokszor dalolgotott, hangja általánosan feltűnt és egy intézeti vizsga alkalmával Káldy Gyula kiképzetésére vállalkozott és egy év múlva: 1880. nov. 27-én, már Rákosi Jenő felléptette a Népszínházban, az »Utszéli grófkisasszony« c. operett Albina szerepében. Pestről vidékre szerződött, előbb Krecsányi Ignáchoz, Arad és Szeged városába, ahol Somló Sándor neje lett. (1884. márc. 15.) Mindenkor feltűnt csengő organumával, énekhangja pedig a legszebb zenéhez volt hasonló. Népdalait magyar lelkeséggel adta elő és magyar menyecskéi, lányai, a magyar lélek tisztja, hamisítatlan kisugárzásai voltak. Operettekben, különösen a játékos, hatalmas énekszerepekben, mint »Koldusdiák«, »Boccaccio« címszerepei, »Rip van Winkle« Lisbethje pompás előadásokat nyújtott és a »Cigánybáró« Szaffijában is remekelt. »Lili« is kedvenc szerepei közé tartozott. Hatalmas, ragyogó drámai szopránjával, fé-

nyes drámai tehetségével bármely operának csillaga lehetett volna; de a vidékhez kötötte őt a »legszebb« magyar színész szíve, mely az övével volt egybeforva s együtt vándoroltak a hazában mindaddig, amíg férjét, a Nemzeti Színház élére nem állították; ekkor a művésznő lemondott a világot jelentő deszkákról. — Leánya: S. Sári, szobrászművésznő, sz. 1886. márc. 7-én, Aradon. Tanulmányait Holló Barnabásnál és Maróti Gézánál végezte. A Nemzeti Színházi Madách-szobor az ő alkotása. 1926. nov. 28-án a Magyar Képzőművésznők Egyesülete őt (mint elnököt) delegálta a Magyar Képzőművészeti Tanácsba. Atyjának költői tehetségét is örökölte. (Erődi Jenő.)

Somlyó Zoltán, költő és hírlapíró, sz. 1882. jún. 22-én, Alsódomborún, Zala m. Fiumében kezdte az újságírást, később Budapestre jött, itt a »Magyar Nemzet« munkatársa lett. Egy ideig vidéken is működik: Szegeden, Pécsen, Szabadkán. Versei a »Pesti Hírlap«-ban jelennek meg leginkább. Színműfordításai: »A szűz asszony«, Zapolcska Gabriella erotikus színjátéka. Bemutató 1916. okt. 14. Budapesti Színház. »A balga és a halál«, drámai költemény. Írta Hugo von Hofmannsthal. Bem. 1920. ápr. 4. Kamara Színház. (A volt Medgyaszay-színház helyisége.) Finoman cizellált verseit Nyárai Antal énekelte a mai Andrássy-úti Színházban. (Azon időben: Modern Színpad Kabaré.)

Somody Pál, színész, sz. 1900. máj. 16-án, Budapesten, régi magyar nemesi családból. A budai Toldy-főreálban tett érettségét. A Színművészeti Akadémia végzetével (1921) Ambrus Zoltán igazgató a Nemzeti Színházhoz szerződtette. Ott három év alatt szerepei voltak: Wendlowszky Miksa (Otthon), Theodor (Császár és komédiás), Tybalt (Romeo), Radványi Gida (Gyurkovics lányok), Frank király (Lear király), Perényi Péter (Mohács) stb. Kürthy György, innen a Pécsi Nemzeti Színházhoz vitte, ahol Bánk bán, Ocskay, Ferdinánd (Ármány és szerelem) szerepekben volt jelentősebb sikere. Majd a kecskeméti színház rendezője és vezető színésze lett. [Jágó, Flambeau, Peer Gynt,

Ipanov Loris, Podznisen (Kreutzer szonáta), Edgár (Haláltánc) stb.] 1926-ban Beöthy László a Belvárosi Színházhoz kötötte le, ahol Karinthy Frigyes »Lepketánc« Genius szerepében volt nagyobb sikere. Jelenleg mint filmszínész Berlinben él. Fivére:

Somody Kálmán, színész, a Nemzeti Színház tagja. 1923-ban végezte a színészakadémiát, ahonnan egyenesen vidékre került és három esztendőn keresztül a vidék egyik legkedveltebb színésze volt, csupa elsőrangú vezetőszerepet játszott. Hosszú időt töltött Egerben, Miskolcon, Sopronban, 1926. januárjában a Nemzeti Színház szerződtette mint ösztöndíjas tagot, egymillió korona havi fizetéssel. A színházban rögtön nagyobb szerepeket is játszott. Első fellépte a »Tücsök« c. vj.-ban volt, amelyben Misu nevezetű festőművészt játszotta. Igen hasznavehető, szorgalmas tagnak bizonyult. Egyízben igen kellemetlen helyzetből mentette ki a színházat. »A vén gazember« előadására Petheő Attila megbetegedett, szerepét ő vette át röviddel az előadás kezdete előtt, minden próba nélkül, emlékezetből játszotta el a szerepet, amelyet már vidéken is játszott.

Somogy-vármegye nemessége 1815-ben a közgyűlések alkalmával színelőadásokat tartott, jövedelmét a Nemzeti Színház céljaira szentelte. (Lásd: »Magyar Kurir«, 1815., 35. szám). A vármegye 1928-ban 200 pengőt adományozott a Színészegyesület nyugdíjára.

Somogyi Erzsi, színésznő, sz. 1906. szept. 10-én, Kolozsvárott, hol édes atyja a színház gazdája volt. Színészakadémiát látogatott, bár eredetileg nem a művészpályára készült, mert orvosnő szeretett volna lenni. Első sikerét a Renaissance Színházban a »Buzakalász«-ban érte el. 1924-ben a Nemzeti Színház tagja lett, ahol a »Szökött katona« Julcsa szerepében volt a bemutatkozása, teljes sikerrel. (1924. szeptember 6.) 1925. április 11-én elneyrte a Farkas-Ratkó-díjat. Ez év augusztus 1-én házasságra lépett Bálint Imre hírlapíróval. Főbb szerepei: Bella (Cifra nyomorúság), Rozika (Uri muri), Zsuzsi (Nagyapó), Liza (A három

testőr), Annuska (Gárdonyi Géza vígjátéka), Sárika (Süt a nap), Noémi (Aranyember), Lencsi (Kék róka), Julcsa (A szökött katona), Eliza (Egyenlőség) stb.

Somogyi Erzsí, énekesnő. Gimnáziumi érettségét tett, majd beiratkozott az egyetemre, ahol hat szemesztert végzett. Közben férjhez ment (Szedő Imréhez, 1929. jún. 28.) és énektanulmányokat folytatott. 1926. febr. 9-én fellépett a Fővárosi Operett Színházban, a »Gésák« Mimóza szerepében.

Somogyi Ferenc, mecénás, 1794. júl. havában »a magyar Jádó Színek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kiszolgáltatására« 1000 Rh. forintot ajánlott fel.

Somogyi Gyula, hírlapíró. Budapesti lapok munkatársa volt, majd Berlinbe költözött, ahonnan sok érdekes cikket küldött haza, színházi kérdésekről is. Színműve: »Sibylle... Ausgeschlossen!«, vígj. Bem. 1928. júl. 25. Berlinben, a Tribüne színházban. Dramatizálása: »Karamazov-testvérek«, szmü 4 felv. Dostojewsky regénye után. Bem. 1924. szept. 26. Nemzeti Színház.

Somogyi Kálmán, színigazgató, sz. 1891. szept. 3-án, Tabon (Somogy m.). Rákosi Szidi színésziskoláját látogatta, azután 1910-ben felvették a Színészegyesület kötelékébe. Nemsokára vidéki színigazgató lett. Sokáig volt Győrben, Pápán, Sopronban. 1929-ben megnyitotta Budapestben a Komédia Orfeumot.

Somogyi Károly, színigazgató, sz. 1845. okt. 11-én, Pusztakovácsin (Somogy m.), megh. 1908. márc. 6-án, Nagyváradon. 1864-ben lépett a színpályára, Ipolyháson, Hetényi Józsefnél, mint hősszerelmes és azontúl mindig elsőrendű társulatoknál volt szerződötve, így többek között Győrött Kocsisovszky Jusztinnál és Lászy Vilmosnál. (1870—74.) 1874. jan. 29-én Székesfehérvárott házasságra lépett Nagy Juliával. (L. alább.) 1875. húsvétjától Sopronban működik, Némethyné társulatánál. 1876. szept. 11-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, Csiky Gergely »Jóslat« c. vj.-a Helics szerepében; szept. 13-án pedig »Egy szegény ifjú története«-ben. 1877-ben Kassán játszott, Lászy Vilmosnál, 1882-ben pedig Aradon.

1886. okt. havában színigazgató lett, Sopronban, majd Győrött játszott, azután bevonult Pécsre, innen Balatonfüredre ment, majd Kaposvárra. 1889. jún. 13-án megüli 25 éves, 1904. febr. 12-én pedig 40 éves jubileumát, Nagyváradon, a »Váljunk el« c. vj. Desprunelles szerepében. 1892. szept. havában Szegeden, azután Nagyváradon volt színigazgató. Pontos, rendszerető, kiváló igazgató volt, mindenkor a művészit tartotta szem előtt és bő alkalmat nyújtott tagjainak is a művészi szép eléréséhez. Hosszú időközön át tanácsosa volt az Orsz. Színészegyesületnek. 1908. jún. 1-én nyugalomba vonult. Arcképfestménye a Színészegyesület tanácstermét díszíti. Sírelékét 1912. nov. 1-én avatták fel. — Neje: Nagy Julia, jeles drámai színésznő, sz. 1850-ben, Pesten, megh. 1919. máj. 10-én, Bodmérön. 19 éves korában kezdte a pályát, Miklóssy Gyulánál, mint elsőrangú hősnő, később mint anyaszínésznő működött Lászy Vilmosnál, Bényei Istvánnál, Aradi Gerónél. 1908. jan. 1-én nyugdíjazták, majd ez év márc. 26-án Nagyváradon a »Vasgyáros« Beaulieu márkiné szerepében elbúcsúzott a színpadtól.

Somogyi Károly, színész, sz. 1880. márc. 16-án, Budapestben. A Vigszínház színésziskoláját látogatta, majd Szabadhegyi Aladárnál kezdte a pályát. 1910. őszén Heves Béla szerződötteti, tőle Polgár Károlyhoz megy, akinél hosszú éveken át működött. A világháború Pozsonyban érte s mint zászlós olasz fogságba került. Hazajövetele után ismét Pozsonyba szerződik, de a csehek megvonták a magyar színészek játszási engedélyét, mire vándortársulattal másutt működött. Közben színházi lapot is szerkesztett, később több lap munkatársaként szerepelt.

Somogyi Nusi, (hollósi), színésznő, sz. 1894. márc. 3-án, Budapestben. Atyja S. István, szücsmester (megh. 1917. okt. 8.). A Deák-téri ev. ref. polgári iskolát végezte, azután a Színészegyesületi iskola növendéke lett. Kecskeméten lépett színpadra, Mariházy Miklós társulatánál, majd Rott Sándor a Folies Capricehez hívta és nyaranta a Jardin de Parisnak is tagja volt. 1910 nyarán a szegedi Vigszínpad tagja. (Igazgató: Krémer Jenő.) Ezután Beóthy

László meghívására leszerződött a Király Színházhoz, ahol a »Sibyll« c. operettnél a 35-ik előadás után Lábass Juci helyett a 100-ik előadásiig ő játszotta a szubrettszerepet. 1916. nov. havában a Népopera tagja lett (igazgató: Beöthy László); majd a Télikerthez szerződött. 1919. okt. havában visszament a Király Színházhoz. 1923-ban a Blaha Lujza Színház tagja volt. 1928-ban Bécsben működik. 1931-ben a Fővárosi Operett Színház vendége.

Főbb szerepei: Málka (Postás Katica), Gretl (Kék mazúr), Mici (Árvácska), Petruska (Hajtóvadászat), Sally (Aranyhattyu), Horváth Sári (A legkisebbik Horváth-lány), Máli (Szépasszony kocsisa), Léni (Anna-bál), Pepi (Régi jó Budapest) stb.

Somogyi Szilveszter dr., szegedi polgármester, sz. 1872. jan. 1-én, Szegeden. Egyszerű szülei jó hírű szegedi iparosok voltak. Középiskoláit Szegeden és Kecskeméten, a kegyesrendiekénél, főiskolai tanulmányait Budapesten, a Tudomány Egyetemen végezte, ahol jogtudományi tudorrá avatták. Ezután szerezte meg a bírói oklevelét is. Mindig jeles tanuló és az ifjúság vezére volt. A szegedi királyi törvényszéknél, táblánál, majd az ügyészségnél működött, az ország legjobb ügyészei közé emelkedett; szorgalma, olvasottsága folytán több híressé vált bűnügyben oly kiválóan teljesítette ügyészi kötelességét, hogy 1907. év december 12-én kinevezték Szegedre városi rendőrkapitánynak. Ez állásban átszervezte a városi rendőrséget a modern követelményeknek megfelelően. Munkásságáért és modoráért a város egész közönségét megnyerte, úgy, hogy 1915. év február hó 17-én megválasztották polgármesternek. Igazi kiválósága itt domborodik ki a polgármesteri állásban. A legsúlyosabb időkben viselte e tiszteletet, az összeomlás után, amikor Szeged volt az egyetlen pont, ahol a nemzeti zászlót ki lehetett tűzni. Megóvta Szegedet a zavaroktól, felfordulástól, és lehetővé tette, hogy Szeged legyen a nemzeti újjáébredés kiinduló pontja. Az összeomlás után rendkívüli energiával fogott hozzá a romok eltakarításához és azoknak az alkotásoknak a megvalósításához, melyek Szegednek régi programjában szerepeltek. Négy palota

és számos kisebb ház építésével több mint 400 lakás létesítésével majdnem teljesen megszüntette Szegeden a lakáshiányt. Szeged régi árvizi fogadalmának megvalósításával tető alá hozta Magyarország legnagyobb templomát, amely büszkén mutatja a trianoni határon túlra is impozáns tornyait és kupoláját, igazolásul a magyar energiának és alkotni tudásnak. Otthonba segítette a kolozsvári menekült egyetemet és kivívta, hogy az egyetem végleges otthona Szegeden felépíttessék. 30 éves tervet és vágyat valósított meg a szegedi eddig majdnem hozzáférhetetlen tanyavilág 80 kilométeres vasúthálózatának megépítésével, amely óriási területeket hódít meg a kultúrának, gazdaságnak és többtermelésnek. Ezeken kívül számtalan más olyan alkotással és intézménnyel fejlesztette és fejleszti városát, ami által Szegedet úgy a társadalmi harmónia és a nemzeti érzés tekintetében, mind a városfejlesztés és közgazdasági fejlődés és a magyar kultúra szempontjából mindinkább mintavárossá teszi. Az ő kormányzása alatt fizette ki a város összes régebbi adósságát s a nagy alkotások mellett is csak 50%-os maradt a községi pótdadó. E működése eredményezte azt, hogy úgy a város tisztviselői kara, mint a közönség rajongó szeretettel veszi őt körül, de tisztelt és nagyrabecsült személye országosan is. A legutóbb kapott II. osztályú érdemrend magas kitüntetését osztatlan örömet és meglepedést keltett nemcsak Szegeden, de az ország többi részében is, ahol Somogyi Szilveszter dr. nevét és nemes egyéniségét ismerik. Somogyi Szilveszter nevéhez fűződik a szegedi városi színháznak 1927. évi házikézelésbe vétele. Somogyi ugyanis városgazdasági, közérdek és nemzeti kultúra szempontjából véglegesen rendezendőnek tartotta a szegedi színház ügyét, s a város közgyűlése az ő indítványára határozta el a nagy horderejű változást. (L. D.)

Somolki Ferenc, írói álnév, mely alatt Komlóssy Ferenc (L. o.) színiigazgató színdarabokat írt, illetve fordított.

Sonnenthal Adolf, lovag, magyar származású német színész, sz. 1834. dec. 21-én, Pesten, megh. 1909. ápr. 4-én, Bécsben. Ere-

detileg szabómesterséget tanult, majd 1851. okt. 30-án Temesvárott először lép színpadra, »Don Carlos«-ban és a művészethez a szabómesteri tudományát is felhasználta, amennyiben saját maga varrta a szerepéhez szükséges ruhákat. Temesvárról 1852-ben Nagyszébenbe, majd Grácba ment, 1855—56-ban Königsbergben működik, ahol nagy sikert ért el, úgy, hogy Laube Henrik a bécsi Burgtheaterhez szerződtette; itt 1856-ban lépett fel először az »Agglegények« Mortimerjében. Az intézetnek félszázadon át első támasza, művészi hitelének főtényezője volt. 1881-ben a király a vaskoronarenddel tüntette ki, 1882. márc. 15-én lovagi rangot nyert. 1884-ben a Burgtheater főrendezője, 1887-ben művezető-igazgatója lett. 1899. márc. havában a badeni nagyherceg az I. oszt. lovagkeresztet adományozta neki. 1896. júl. havában a bolgár fejedelem a »Pro litteris et artibus«-rend nagykeresztjével tüntette ki. 1901. okt. 30-án ülte meg 50 éves jubileumát. Hazájáról mindig a legnagyobb szeretettel beszélt és írt és büszkén hirdette, hogy művészi fejlődésére a budapesti Nemzeti Színház művészei voltak a legnagyobb hatással. 1906. jún. 1-én a Ferenc József-rend középkeresztjét kapta. 1911. nov. 5-én a bécsi Burgszínház foyerjében leleplezték a szobrát. — Leánya: S. Hermina, 1911 őszén a meiningi udv. színház drámai színésznője lett.

Soós Márton, (széki), színész, marosvásárhelyi származású orvosdoktor; orvosnövendék korában Pesten, 1791-ben érdeklődni kezdett az ébredő magyar színészet iránt és egy önként alakuló színésztársaságnál működött és színműveket írt. De nemsokára megvált a színésztől és Deésre költözött, hol gyakorlóorvos lett és továbbra is megmaradt a honi színművészet fáradhatatlan pártfogójának. Színművei: »Magyar Penelopé, vagy az állhatatos szeretet példái«, vj. 5 felv. Pest, 1791. »A megszorított ártatlanság avagy az ártatlan Etelka méltatlan szenvedése.« Szomj. 5 felv. 1792. U. o. (Darabjai sokáig műsoron maradtak.)

Sophokles (szofoklész), (495—405), Periklész kortársa, a görög tragédia legnagyobb mestere. A dráma nála is nagy

haladást tett. Ő már harmadik színészt is alkalmazott (háromnál több szereplőt a görög dráma nem is vitt egyszerre színpadra). A drámák cselekvényét nem terjesztette ki trilogiákra, hanem minden darabban befejezte. Aischlos titáni személyeihez képest az övéi emberibb alakok és valóságosabbak. A mellett megőrizte a felfogás nagyszerűségét. A cselekvényt személyeinek jelleméből fejleszti. Kardalai is rövidebbek és kevésbé számosak. Különösen szereti ábrázolni a nagy lelkek nagy szenvedéseit. Összeütközésbe nála is gyakran a szenvedély kerül a sorssal vagy a gondviseléssel; kedveli a tragikumnak azt a formáját, mikor az elvakult hős maga idézi fejére makacsságával a sors haragját. Mindazáltal az istenség eszméje nem oly zord erő nála, mint Aischlosnál; az ő felfogása szelidebb. 123 drámája közül, melyek nagyrészevel győzött az ünnepi versenyeken, (20-szor első díjat nyert, sokszor másodikat, míg harmadikat egyszer sem) korunkra hét maradt fenn, ú. m. Aias, Antigone, (L. o.) Oidipus király, (L. o.) Oidipus Kolonosban, (L. o.) Elektra, (L. o.) A trachisi nők, egyfelvonásos tragédia, első magyar előadása 1911 ápr. 1-én, a színészakadémia vizsgálója alkalmával, Philoktetes. (Magyarra az egész Sophoklest Csiky Gergely fordította le, újabban pedig Csenyery János.)

Soprano (szopránó) (olasz) — a latin supremus — „legfelső” szóból, a legmagasabb gyermek vagy női hang.

Soproni színészet. A soproni német színészet adatai 1768-ból datálódnak. Ez év márc. 24-én Pellicán Ferenc polgármester ajánlja a községi gyülekezetnek, hogy a város hasznavehetetlen és üresen álló szárazmalma adassék át a pozsonyi német színészeknek játékhelyül; az engedélyt megkapták és 4 hétig játszottak. 1768 aug. 6-tól szept. 5-ig Berner Félix az igazgató. Az épülő színház első bérlője Celestei Estupignan Jeromos gróf; 3 évre bérlti a színházat, összesen 700 frtért. Az új színház megnyitása 1769 okt. 15-én volt. 1774 ápr. 1-től máj. 30-ig ismét Berner az igazgató, majd

1774 nov. 26-tól 1775 jan. 19-éig Heben-
tinger János György játszik ott. 1776—
1778-ig Starhemberg Lajos gr. tábor-
szernagy a színház bérlelője. Ez időben itt
járt igazgatók: Hilwerding József, (1776
jun.); Arndras József (1777 jul.—aug.)
1778 márc. 27-én a színház harmadik
bérlelője Eichelberger Lénárd kávé, majd
1782 márc. 12-én ugyanő és Gallus Pál
nyeri el a bérletet, évi 400 frtéért. 1785-
88-ban Schertzer Ferenc és Berner Félix
a színházbérlelő szinigazgató, majd 1788
jun. 4-től gr. Pejachevich Károly kapja
a bérletet, aki 5000 frtnyi költséggel át-
alakította a színházat. A „Magyar Hir-
mondó” 1792-ben (I. kötet, 701. 2. old.)
jelenti, hogy Sopronban már 1781-ben
voltak operai előadások; 1792 ápr. 30-án
ifjusági színelőadás keretében a „Hu-
nyadi László” c. szomorujáték került
színpadra, melyről ezekben számol be: „A'
mióta fenn áll a' Sopronyi Teátrum, soha
talán nem vólt úgy dugva teli, mint
ezen Magyar Zsenge-Játék' alkalmatos-
ságával, Összve gyűltek ennek látására
minden Uraságok, kiknek száma közzül
való vólt az itten lakozó Eszterházyné
Ő Hertzegsége is. Minden Fel-vonáskor
új tapsolással fogadtattak a' jádzó-Sze-
méllyek, kik átallyátan szép remekjét
adták hazafiui igyekezetjeknek; kivált
képpenvaló módon ki-mutatták pedig
magokat Ajkay Pál és Lakos János
Urak”. — 1808 jan. 8-án a Soproni Ma-
gyar Társaság előadta „Zrini Miklós és
az ő barátai” c. négy felvonásos vitézi
drámát. A maiglan is meglévő színlap
így ajánlja a darabot a közönség figyel-
mébe: „Fő-Méltóságú, Nagyságos, Tek-
éntetes és Nemzetes Urak és Asszony-
ságok, kedvellői és pártfogói a' Magyar
Nyelvnek! Midőn kiseded Társaságunk,
mellynek célja a' magyar nyelv tsino-
sittása', a' játék színen is próbát akarna
Anyai nyelvünkön tenni; semmit sem
óhajt forróbban annál, hogy Drága Uri
Személyitekben érdemes nézőit és ked-
vező ítélőit szemlélhesse.” — 1815 máj.
31-én Kübler János Ferdinand győri
sinigazgató, 1816-18-ban Hoch Lipót
a színházbérlelő. 1819-ben Szárnyai Zo-
roard, a soproni gimnázium igazgatója
iskolai színtermet építtetett. Elsőül
Plautus: „Captivei”-je került színpadra.

(Szept. hóban.) (Lásd „Magyar Kurir”,
1819. II. kötet, 224. old.) 1819-ben Fricse
Dávid Frigyes lesz a bérlelő, — 1820-ban
pedig Bubenhofen József, horvátországi
sinigazgató. Ez évben itt járnak az első
magyar színészek: Kilényi Dávid veze-
tése mellett, kik között Déryné is ott
találjuk. Magyar színészetet újra talá-
lunk 1832 jun. havában. Ekkor Balogh
István volt itt a sinigazgató. Egy hétig
játszott a kis vándorcsapat. 1834-ben
Komlóssy Ferenc, 1838 jun. 24.-én Baky
Gábor a sinigazgató; tagjai: Szikra,
Munkácsyné, Papp, Vári Pepi stb. 1840
márc. 16-án új színház építési munkája
kezdődött. 1841-ben Abday Sándor,
1846—47-ben Gócs Ede a magyar sin-
igazgató. 1860 ápr. elején Hidassy Kál-
mán társulata jött Sopronba; 1861 szept.
1-től okt. 1-ig ott találjuk Hubay Gusztá-
vát; egy év múlva Szigeti Imre,
1863-ban Reszler István, 1864 és 65-ben
újra Szigeti Imre, majd 1866 ápr. havá-
ban Bényei István lesz a sinigazgató.
(Társaság: Laczkó Gergely.) 1867 nyarán
Szerdahelyi Kálmán a szünetidőző Nem-
zeti Színházi tagokkal hat előadást tar-
tott. — 1868—69-ben a kitünő Latabár
Endre-féle társulat vonul be a városba.
1870 ápr. havában pedig Kocsisovszky
Jusztin kap játszási engedélyt. A köve-
kező évben ugyancsak ő játszik itt, Ba-
logh Alajos pedig ápr. 9-től; majd 1872
nov. havában Lászy Vilmos győri társu-
lata hirdeti Sopronban a kultúrát. Ez-
után igazgatók: 1873 márc. havában
Aradi Gerő, 1874 ápr. 6-tól Némethy
György, 1875 husvétján Némethy
Györgyné, 1876 husvét utánjától Vezéry
Ödön, 1877 ápr. havában Mannsberger
Jakab, kinek tagjai közt voltak: Hunya-
dy Margit, Márkus Anna, Liptai Laura,
Láng Etel, Abonyiné, Berkyné, Berky
Ida, Érczi Ferenc, Parragh Kálmán,
Beődy Gábor, Berényi Gyula, Mikey La-
jos, Abonyi stb. — 1878-ban Gerőffy
Andor az igazgató, 1879 tavaszától 1881-
ig Beődy Gábor művezetésével működ-
nek a színészek. 1882-ben Bogoy Alajos,
1883-1886-ban Jakab Lajos, valamint egy
év múlva is őt hívták ide. Somogyi Ká-
roly 1886 okt. elején tartott előadásokat
1892-ig. Közben 1885 márc. 14-én báró
Augustinecz Antal elnöklése alatt meg-

alakul a színügyi bizottság. Jegyző: Ujvári Béla. 1885 szept. 26-án megnyitották az első magyar színiszteget. Színre került Ujvári Béla prólogusa, az „Aranylakodalom” c. dramolett, Prielle Cornélia, Szigeti József és Ujházi Ede felléptével, utána a „Chatoui kastély” c. operett. Igazgató: Jakab Lajos. 1887-1892-ig Somogyi Károly, 1893-ban Makó Lajos, 1894-1896-ig Komjáthy János, 1897-98-ban Dobó Sándor, 1899-ben Szalkai Lajos, 1900-ban, Somogyi Károly, 1901-1902-ig Deák Péter, 1903-1904-ig Szendrey Mihály, 1905-től 1913 jun. haváig Nádassy József volt a színigazgató. 1908 ápr. 12-én Nádassy igazgató befejezte az első hetedfélhónapos teljesen magyar színházi évadot. 1909 márc. 31-én a városi köztörvényhatóság elhatározta, hogy a régi — 1841-ben épült — színházat lebontatja és helyébe újat épít. Előirányzott költsége 200.000 K. 1909 jun. 14-én kezdtek a bontáshoz. Az új színház építője Medgyaszay István műépítész, ki a színházat magyar stílusban építtette, a Széchenyi-téren. Középső része, amelyben az előcsarnokok vannak, előre épült. Fönn a homlokzatot egy négy csoportból álló sgrafitó-festmény díszíti. Jobbról az első csoport a képzőművészeteket, a második a vígjátékot, a harmadik a tragédiát, a negyedik a magyar kultúrát szimbolizálja. A földszinti tágas előcsarnokba öt ajtón át lehet jutni. Itt vannak a ruhatárak és innen tovább a nézőtér. Minden emeleten oldalt páholyok, középen ülőhelyek vannak. A színház befogadó-képessége körülbelül 900 ember. Pelül feltűnő, hogy a megszokott barokkos gipszdiszítések és az aranyozott angyalok teljesen elmaradtak. A szerkezet anyaga mindenütt egyszerű és őszinte. A villamos lámpák tiszta, csillogó üvegekből vannak. A páholyok plüss-függönyvel vannak elválasztva, amelyek a magyaros vonalú vasbeton gyámokról lógnak le. Ujszerű, hogy a nézőtér napjaink világosságú és színezése fönt majdnem fehér és lefelé sötétebb, ami könnyed és üde hatása. A színpad felhúzó szerkezetei igen egyszerűek és minden igényt kielégítő új szerkezetűek. A szufita és rivalda lámpái angol csörlámpák, melyek Európának

alig egy-két színházában találhatók. A tágas színpad mellett vagy tizenhat kisebb-nagyobb helyiség: öltözők, próbaterem, iroda és egyéb célokat szolgáló helyiség. Az átépítés által az összes fatetők, kölépcsők, fapáholszerkezetek és famenyezetek abszolút tűzbiztos vasbetonból készültek. Nagy előnye a színháznak, hogy nincsen olyan helye, ahonnan jól ne lehetne látni és hallani. 1909 dec. 25-én nyílt meg az új színház, Tompa Kálmán színész prólogusával és a „Tatárjárás” c. operettel. 1910 szept. havában kiderült, hogy az új színház karzata életveszélyes, mire a hatóság a színházat bezáratta; Nádassy társulata erre a budai Várszínházban töltötte az őszi hónapokat, de már dec. havában újra Sopronban teljesítette misszióját. 1912 jan. 1-től husvétvasárnapig Thury Elemér volt a színigazgató. Utána németek jöttek. 1913 szept. 6-án Polgár Károly pozsonyi színigazgató játszott Sopronban, 1914 jan. havában dr. Márffy Károly kezdte el a téli szezon, őt követte 1915-ben Szabó Ferenc, majd nov. és 1918. 1919. a kommun idején 6 hónapos magyar színiszteget töltött itt Balla Kálmán, utabban Bodonyi Béla és Kiss Árpád voltak soproni színigazgatók.

(Erődi Jenő)

Sorozatos előadás. Egy közkedvelt darabnak hosszabb időn át megszakítás nélkül való előadása. Francia elnevezése: en suite — aanszvit. A sorozatos előadások divatja nem nagyon régi a magyar színpadon. Azelőtt az „Ördög pilulái”, a „Hüvelyk Matyi”, a „Sztrogoff Mihály” értek meg egyfolytában száznál több előadást. Azután átvette a szólamot az operett és körülbelül a bécsi operett divatbajövésével egyidős az en suite-eladások voltaképeni divatja. Lehár, Straus Oszkár és Fa! Leó csinálták meg nálunk ezt a divatot, bárha az angol „Gésák” és a „San Toy” is százaz rekordot értek el. Az első magyar darab, amely a századik előadásig meg sem állott, a Béli Izor „Katalin”-ja volt. Utána a „Casanova” és a „Bob herceg”, majd a „János vitéz”, a „Gül Baba”, a „Tatárjárás”, a „Leányvásár” és a „Szi-byl” útjelzői mellett vezetett el az út a

diadalmas „Csárdáskirályné”-ig. Ahol megszakítás nélkül kerülnek bemutatóra a darabok, azon színházaknak „sorozatos színház” a neve.

Sorsdráma, (vagy végzetdráma) a színműnek az a faja, amelyben a szereplők sorsát a vak végzet vezeti, tehát amelyben a hőstől független körülmények döntenek el annak boldogulását, illetőleg bukását. Ilyenek voltak a görög tragédiák.

Sorsfordulat (Peripetia). A dráma cselekményének egyik főrésze. Ha a drámában a cselekmény ellenkező irányba csap át, ez a S., vagyis a jól indult cselekmény rosszra fordul, a rosszul indult pedig jóra.

Sorstragédia, azon rémdráma, amelyben az ember egy-egy átok sulya alatt szenved és elpusztul bele. Riedl Frigyes meghatározása szerint kétféle S-ről lehet szó: van egy antik S. (Oedipus), hol előre meg van jósolva, hogy mi fog Oedipusszal történni, míg a német S. főmotívuma abban rejlik, hogy — így lehetne talán legkönnyebben kifejezni — a S.-ban mi nézők a sors valami iszonyatos határozatát eleve tudjuk és a sorsnak ez a végzése bekövetkezik a szemünk előtt. — (Grillparzer: „Ős-anya”) [Riedl Frigyes: A magyar dráma története. Budapest. 1906. — 201. old.]

Soubrette (szubrett), (fr.) — komorna, a régi vj. szobalány-szerepeit, vagy általában: víg énekes szerepet játszó színésznő. Megkülönböztetünk: operett és vígjátéki szubrettet. A szót Molnár György „nyelvpritty”-re magyarosította.

Souffleur (fr. szuflór), a sugó (L. o.) neve a magyar színeszet kezdő éveiben, a hivatalos érintkezésben, de csak rövid ideig használták a szót, mert nemsokára találtak rá magyaros kifejezést. (A németektől került a mi színészeink nyelvére.)

Sötét háttér. A tág területre bedíszített színpad háttér, ahol a cselekménynek kevés része bonyolódik le és épen

ezért gunyos értelemben használják a szót a színészek arra, aki quasi felesleges alak az előtérben, — azilyent — persze csak a próbákon — a sötét háttérbe szokás küldeni.

Spádé (vagy: fleuret — flöré), egyes kard, gyikleső. (Színpadi kellék.)

Spanraft Agoston, díszletfestő, sz. 1855-ben, Cegléden, — megh. 1910 ápr. 14-én, Rákosszentmihályon. Gyerekkorában került Budapestre és Koohr Istvánnál, a cukor-uccai reáliskola rajztanáránál kezdte meg tanulmányait, majd Lehmann Mórhoz, a Nemzeti Színház jeles díszletfestőjéhez került, 1872-ben és az ő vezetése alatt annyira előre haladt, hogy 1873-ban már Lehmann tervei szerint a „Bolygó hollandi” díszleteit festette meg. Ez időtől 1877-ig, a mester haláláig maradt Pesten. Később már inkább tervezőtárs volt, mint tanítvány. Bárány Podmaniczky Frigyes külföldi tanulmányútra küldte és nemsokára Bécsbe kapott meghívást, Briosch műtermébe. 1880-ban hazajött és elfoglalta a Nemzeti Színháznál a díszletfestői állást. 1884-ben került az Operához, ahol 1905 nov. 24-én ülte meg 25 éves működése jubileumát. A művészvilágban elismert nevet szerzett precíz és gondos munkájával. Ő volt úgyszólván az első, aki nálunk díszletfestéssel művészi irányban dolgozott és nem egy munkájával valóssággal bámulatba ejtette a közönséget.

Spányi Irma és Lenke, énekművésznőtestvérek, Pozsonyban születtek; atyjuk: Károly ügyvéd, 48-as honvéd őrnagy, meghalt 1886 ápr. 16-án u. o. — 1.) Irma első kiképeztetését Kray-Wenckheim bárónő pártfogásának köszönhette, majd a Nemzeti Színház taníttatta Bécsben, Passy-Cornet Adél asszonynál. Altista volt, de a mezzoszoprán magasságot is győzte; mint Pamina („Varázsfuvola”), debütált a Nemzeti Színházban, 1880 aug. 17-én. Néhány évi szerződés után már csak mint vendéget láttuk a M. Kir. Operaházban: 1887 szept. 18-ától dec. 1-ig. Szerepei: Maffio Orsini („Borgia Lucrezia”), Amneris („Aida”), Sába királynője, Azucena („Troubadour”), Fides („Próféta”); és 1888 szept. 20.—

okt. 7.: Recha („Zsidónő”), Fides, Ortrud („Lohengrin”). Ezután Német-, Angol-, Olasz- és Franciaországban énekelt; már 1886 dec. havában Triestben, 1887 ápr. havában a milánói Scalában, júl. havában a londoni Covent Gardenben, 1888 jan. havában Genuában, ápr. havában Bolognában, dec. havában Parmában, 1889 tavaszán Rómában, 1890-91-ben Moszkvában és Szentpétervárott énekelt a Panaje-színházban; nov. havában a londoni Covent-Gardenben, 1892-ben Olaszországban; 1894 okt. havában Torinóban; 1898 márc. 8-án és 12-én a M. Kir. Opera vendége, (Amneris és Carmen) ekkor is Olaszországból jött meg. 1899-ben a párizsi Nouveau Théâtre-ben Brangaenét énekelte (Tristan et Iseult.) — Testvérhuga: 2.) Lenke, sz. 1864-ben. Szintén a szinitanodát végezte. 1883 szept. 27-én és 29-én a Népszínházban vendég [Elza (Furcsa háború) és Broniszlava (Koldusdiák)], de a vidék első énekesnője lett: 1883-ban Szegeden, Nagy Vincénél, nyári évadban Nagyváradon, 1884-ben Debrecenben, Aradi Gerónél, aztán Krecsányinál, 1886-ban Aradon, hol 1887 okt. 4-én szerelmi csatlódásban önkezével vetett véget életének. Somló Sándor búcsúztatta.

Spanyoljárvány miatt 1918 okt. 21-től nov. 1-ig a fővárosi színházak nem tartottak előadást.

Sprejc. Az a színpadhoz fúrott lécdarab, amely a díszletet, illetve a kulisszát a deszkához rögzíti. (A szó német eredetű s mint a legtöbb színészi műszó, úgy ezt is magyaros alakban használják a színházi világban.)

Sprechrolle, (német) szóról-szóra a. m. — „beszélő szerep”, — azon szerepre mondták régebben, amelyben sok a szöveg, kiadós volt a tartalma, ellentétben a néma, illetve a kevésre szabott szereppel.

Spuller Ilona, táncosnő, sz. 1903-ban, Budapesten. A Magyar Kir. Operaházhoz került 1914-ben, ahol Zöbisch és Brada mesterek tanítványa volt. Táncos szerepei voltak: Denevér keringője,

Lakmé (Istennő), Babatündér (Sylvia). Időközben férjhez ment ifj. Beregszászy Bélához és lelépett a pályáról. (Férje: egy időben az Orsz. Színészegyesület színészképzőiskolájának növendéke volt, ahol mint hőstenornak nagy jövőt jósoltak. A világháboruban főhadnagy volt, de nem lépett a színipályára.)

Staccato (sztákátó) (olasz) a. m. — megszakítva, pattogtatva, szaggatottan. (Énekre, zenére.)

Staffage (sztafázs) fr. a. m. — a látványos darab élénkítése, háttér, környezet.

Staggione (sztádzsóné) olasz, a. m. — időszak, színházi évad. Olyan szintársulatra is alkalmazott kifejezés, amely az Orsz. Színészegyesület engedélye alapján oly helyeken működik, ahol azon időben rendes, egyesületi fenhatóság alatti szintársulat, nem játszik. A S. társulat rendszerint sűrűn változtatja állomáshelyeit. Az első ilyen S. társulat Hidvéghy Ernő volt, 1910 őszén, — járt Szilágysomlyón, Zilahon, Nagyenyedén, Székelyudvarhelyen, Gyulafehérvárott stb. — A második Könyves Jenő, járt Szigetvárt, Nagyatádon, Székesfehérvárott stb; — őt követte Szabadon László, aki operetteket is játszott. — Ujabban Alapi Nándor (L. o.) és Szentiványi Béla (L. o.) kapott S. társulat vezetésére engedélyt.

Star (sztár), angol — csillag, elsőrangú színész, aki állandóan nagy közönséget tud vonzani. A mi magánszínházainknál tulajdonképen az újabb időkben született meg e kifejezés, amikor az igazgatók — sokszor indokolatlanul — tulfizettek meg egy-egy színészt, színésznőt, a többiek rovására. — A starrendszer háborús szülemény, mely sok veszélyt rejt magában, mert (kevés kivétellel) a starok magukhoz ragadják a hatalmat, ők irányítják a saját izlésük és szeszélyük szerint a színházakat.

Statiszta. Azon néma személy (színész, vagy polgári foglalkozású egyén), aki valamely színdarab keretében részt vesz. Különösen fontos szerep jut a S-

nak operettek felvonulásánál, tragédiák tömegjeleneteinél, lépszínművek mozgalmas részeinél stb. A szót már 1822-ben is ismerték, erre vall a „Magyar Kurir”, egy tudósítása: „...felettebb kitetsző volt a vendégségkor, főképp a Statiszták' fogatkozása”. — (Jun. 4. 365. old.) Hajdanában a statisztálás a kezdő színésznek a haladás első lépcsője volt, ahol alkalma nyílt hozzászokni a lámpához, figyelni az elsőrendű színészek játékmódját; megtanult kellően maszkirozni, öltözködni, járnikelni. Déryné is statisztálással kezdte a pályáját, a „Hamlet”-ben dámának kellett öltözködnie. Bartha János és Szentpétery Zsigmond szintén statisztált, 1835 aug. 1-én, Budán a „Tancrede”-operában. Petőfi is előbb statisztá volt a Nemzeti Színházban. Statisztálásra egy időben a diákság is szívesen vállalkozott a vidéken, különösen a hazafias, harcias darabokhoz készséggel öltözött be, — ma már kenyérkereseti forrássá alakult át az egykori szórakozást jelentő szereplés. (V. ö. Állnok. — Figuralista. — Némaszemély.)

Stefanides József, színházi karnagy, sz. 1876 márc. 16-án, Budapesten. 1912-ben kezdte működését. Irt egy operettet „Szultána” c. alatt, szövegét írta: Győri Illés István és Vadas László. Bem. 1924 ápr. havában, Kolozsvárt.

Stéger Xavér Ferenc, énekművész, a legkiválóbb magyar tenoristák egyike, sz. 1824 dec. 2-án, Szentendrén, régi patricius családból, — megh. 1916 dec. havában, u. o. Atyja gyógyszerész volt Szentendrén. Az ifju Stéger gimnázialis tanulmányait Budán és Jászberényben végezte, a filozófiai kurzust pedig Pesten hallgatta. Előbb Esztergomban és Belováron gyakornokskodott, mint patikus és ott egy Meszárics (Fleischl) nevű énekes jutalmjátékára fel is lépett mint műkedvelő és a zágrábi operához szerződött Stazics név alatt. Nemsokára a Theater an der Wien tagja lesz, azután ismét visszahívják Zágrábba. 1848 őszén Nemzeti Színházunknál találjuk és itt éneklí „Hunyady László”-ban a királyt, „Báthory Mária”-ban Miklóst,

a „Kunok”-ban a nen. es ifjut stb. 1849 tavaszán már az „Ernani”-t is ő énekelte, 1850-ben „Luciá”-ban Edgardót. Ez évben nőül vette Symanska Leona lengyel énekesnőt, ki Bassadonánál tanult énekelni. (Első színpadi kísérlete 1850 ápr. 4-én volt a Nemzeti Színházban, a „Mártha” c. opera lady Harriet Durham szerepében.) 1852 tavaszán Prágába kap meghívást; június havában pedig itthon vendégszerepel és Bécsben is, ahol 1854 tavaszán előnyös szerződéssel kínálták meg. 1857 őszén Darmstadtban szerepelt, 1858-ban „Tannhäuser”-t énekelte, majd 1859 dec. közepén Nemzeti Színházunk 2000 frttal szerződtette 30 előadásra, de már 20 fellépte után (1860 febr. 28.) búcsúzott, előbb Brunnbe, majd Olaszországba távozott; — fellépett Bukarestben is, azután ápr. 23-án már újra a bécsi operában énekel. Ezután ismét Prágába hívják, a nyár folyamán Pesten is felép, — ősszel visszatérül újra Bukarestbe, ahol egész március végéig marad, onnét Kolozsvárra hívják meg, Follinusz János szintársulatához, ahol két hónapig marad és nagy tetszés mellett működött. Közben Lumley londoni igazgató 3 évre szerződteti, évi 4000 font sterlinggel. — 1863 nyarán Pesten működik, itt „Bánk bán” partiját is éneklí, frenetikus hatással; dec. havában a pesti német színház vendége volt. Ezután újra vándorútra megy, elkerül Mainzba, majd Darmstadtba megy, ahol Lajos hesseni nagyherceg maga tüzte fel mellére az aranyérmét „pro litteris et artibus”. 1864-ben Olaszországot járta, majd Barcelonában arat diadalt, ahonnan Madridba is meghívták. Az 1867-es évet Torinoban töltötte, közben fellépett a milanoi Scalaban is. 1868-ban Aradon találjuk. 1871 ápr.-jun. hónapokban olasz operatársággal énekel a Nemzeti Színházban, okt. 26-án és nov. 28-án önállóan vendégszerepelt. 1872-től egy olasz szintársulattal ismét Bukarestben vendégszerepel; ez év július havában III. Károly spanyol király lovagkeresztjének tulajdonosa lett és a Németalföldi Akadémia tb. tagjává választotta. 1873 márc. havában Barcelonában énekel, közben 3 évi szerződést köt a Nemzeti Színházzal, évi

14.000 frt fizetéssel és ápr. 8-án fellépett a „Portici-i néma” Masaniello szerepében, szept. 20-án pedig Mignonban Meister Vilmost kreálta. De itt sok irigye volt és Orczy báró intendáns se tudta eléggé megbecsülni a kiváló művészt, — erre Stéger májusban megváltik az intézettől, 4000 frt. kárpótlással. Hívták ugyan külföldre, hiszen hírneve messze földekre eljutott, de hazáját elhagyni nem volt kedve, — inkább visszavonult és 1874 május 17-én Szentendrére költözött, ahol visszavonultan élt. 1910 szept. havában megülte házassága 60 éves fordulóját. 3 kötet naplója a Nemzeti Múzeum tulajdonába jutott. (Lásd: dr. Fabó Bertalan: „Erkel Ferenc Emlékkönyv”-ében: „Erkel éneke” c. cikket.) A kiváló művész főbb szerepei ezek voltak még: Ernani, Zampa, Lionel (Mártha), Arnold (Tell Vilmos), Masaniello (Portici-i néma), Manrico (Troubadour), Edgardo (Lamermoori Lucia), Raoul (Hugonották), Leydeni János (Próféta), Elvino (Alvajáró), Mantuai herceg (Rigoletto), Severo (Norma), Tannhäuser, Bánk bán, Hunyadi László, stb. (Erődi Jenő.)

Steinhardt (Szekeres) Géza színész, sz. 1873-ban, Léván. 1890-ben lépett fel először a Folies Caprice-ban, nagy sikerrel egy német darabban. Itt 18 évig működött és úgy színészi kvalitásaival, mint egyéni magánszámaival egy különleges zsánert tett népszerűvé. 1908. októberében nyitotta meg a Rákóczi-úton a Steinhardt-mulatot, amelyet 10 évig sikerrel vezetett, 1917-ben bevonult katonának és a háború után régi riválisával, Rott Sándorral társulva, 10 évig vezette a Révai-uccában a »Kis Komédiá«-t, a volt Folies Capricet. Idővel a német előadásról áttért a magyar előadásra és az általa kultivált és német nyelven bevezetett műfajt magyar nyelven is népszerűsítette, de az egyenlenség megszüntette a kedvelt kis színpadot. Steinhardt ekkor egy időre visszavonult a színpadtól és a film felé fordult és egy magyar filmet is gyártott. A nehéz viszonyok az ő anyagi helyzetét is megtámadták, de csüggedés nélkül, 1930. októberében az Akácfa-uccában újból egy kis színházat nyitott, amely nívós

előadásaival újra megszerezte neki régi népszerűségét és amely szép reményekkel küzd meg a nehéz gazdasági viszonyokkal.

Stella Adorján, hírlapíró, sz. 1897 jan. 30-án, Középlakon, Kolozs m. Tanulmányait Nagyváradon és Kolozsvárott végezte. Részt vett a világháborúban és mint rokkant szerelt le. Kiténtetési: arany vitézségi érem, kétszer a kis ezüst és a bronz vitézségi érem, a háromsávós sebesülési érem, a Károly-csapatkereszt és a német emlékérem. A lucki áttörésnél kapta első kiténtetését. 1917 aug. havában a Brestovica-völgyben tizedszer sebesült meg. Baján és Kolozsvárt működött előbb, majd Szabadkára ment. 1921 jan. havában Budapesten Nagy Endre lapjánál dolgozott, onnan Az Estlapok szerkesztősége hívta meg. Színműfordításai: „Az ötórás vendég”, vj. 3 felv. Irta: Hennequin és Veber. Bem. 1925 máj. 8-án, a Magyar Színházban. „Uraim, csak egymás után”, bohózat 3 felv. Irta: Yves Mirande és Mouezy Eon. Bem. 1926 dec. 1-én. Fővárosi Operett Színház. „Finom kis lakás”, bohózat 3 felv. Irta: Auguste Achaume. Bem. 1927 márc. 18-án, a Fővárosi Operett Színházban. Betiltották 1927 márc. 30-án. „Az ügyvéd és a férje”, vj. 3 felv. Irta: Berr és Verneuil. Bem. 1927 ápr. 9-én, Belvárosi Színházban. Századoszor 1927 dec. 10-én ment. „A zebra”, bohózat 3 felv. Irta: Armont és Nancy. Társfordító Lakatos László, Bem. 1927 ápr. 29-én, a Fővárosi Operett Színházban. „A szombatesti hölgy”, vj. 4 felv. Irta: Berr és Verneuil. Bem. 1927 okt. 3-án, Belvárosi Színházban. Ötvenedszer 1927 nov. 23-án ment. „Mersz-e, Mary?” angol operett 3 felv. 9 képben. Irta: Yves Mirande. Társfordító: Harmath Imre. Zenéjét szerezte Vincent Yaumans és Irving Caesar. Bem. 1927 nov. 5-én, Király Színházban. Századoszor: 1928 ápr. 8. „Finom kis család”, bohózat 3 felv. Irta: Auguste Achaume és Marcel Du-

bois. Bem. 1927 dec. 25-én, Fővárosi Operett Színházban. „Őnagysága őrangyala”, vj. 3 felv. Irta: Jacques Deval. Bem. 1928 jan. 27.-én, Vígszínház. „Az utolsó bölény”, bohózat 3 felv. Irta: Yves Mirande és Gustave Quinson. Bem. 1928 jan. 28.-án, Fővárosi Operett Színház. „Rose Marie”, operett 2 felv. 9 képben. Irták: Otto Harbach és Oscar Hammerstein. Társfordító: Harmath Imre. Zenéjét szerzették: Rudolf Friml és Herbert Stothart. Bem. 1928 márc. 31.-én, Király Színház. „Yes”, vidám operett 3 felv. Irta: Pierre Sou'aine és René Pujol. Társfordító: Harmath Imre. Zenéjét szerezte: Maurice Yvain. Bem. 1928 máj. 18.-án, Magyar Színházban. „Lulu”, operett 3 felv. Irta: Serge Veber, zenéjét szereztek: Philippe Parés és Georges van Parys. Társfordító: Harmath Imre. Bem. 1928 szept. 15.-én, Fővárosi Operett Színház. „Haragszom rád”, vj. 3 felv. Irta: Verneuil Louis. Bem. 1929 márc. 30.-án, Belvárosi Színház. „Szeretem a feleségem”, zenés vj. 3 felv. Birabeau és Dolley francia írók „Fille et la Garçon” c. vj.-ből átdolgozva. Bem. 1929 jun. 15.-én, Magyar. Szin. Eredeti színművei: „A pesti lány”, látványos zenés életkép 5 képben. Irta: Lakatos Lászlóval és Harmath Imrével. Bem. 1926 jun. 5. Király Színház. „Pesti család”, operett 3 felv. 7 képben, Szenes Béla „A gazdag lány” c. vj.-ából. Társ-szerző: Szilágyi László. Zenéjét szerezte: Radó József. Bem. 1929 szept. 5.-én, Király Színház. „Jobb, mint otthon”, kacagás 3 felv. Irta: Harmath Imrével. Zen. szerz.: Vincze Zsigmond. Bem. 1930 jul. 5. Nyári Operett Színház.

Stella Gedeon, színész, sz. 1890 nov. 11.-én, Budapesten. 1916-ban lépett a pályára.

Stella Gyula, színész, az Országos Színészegyesület elnöke, a Színészegyesületi színészképző iskola tanára, a „Szi-

nészek Lapja” főszerkesztője, sz. 1884 jan. 13.-án, Budapesten, megh. 1931 április 9.-én, u. o. Középiskoláit elvégezve, állami szolgálatba lépett a földművelésügyi minisztérium kötelékében. Közben elvégezte a színészegyesületi színészképző iskolát és 1906 szept. 1-én Pozsonyban Andorffy Péternél lépett a színipályára, ahol két évet töltött, azután 3 éven át Palágyi Lajos miskolci társulatának volt a tagja. 1911 szept. havában a Vígszínház kötelékébe lépett. Itt jelentősebb szerepei: János (Ördög), Ifj. sejk (Sumurun), Moncair (Kém), Ruffo (Piktorok), Tormai (Bella), St. Amour (Szerkesztő úr), Pickering (Pygmalion), Tivadar (Timár Liza) stb. 1914 jul. 26.-án hadbavonult. (Lásd Világháboru címszót). 1918 okt. havában a Téli kert színészgárdájának tagja, majd rendezője lett. 1920 szept. 1-én a Magyar Színházhoz szerződött, hol jelentősebb szerepei: Cár (Cárevics), San Friano (Marshall), Tomori (II. Lajos), Talbot (Orleansi szűz), Fairbanks (Kék Haway), Fleuriot (Névtelen asszony), Albert (Olympia), Borond Iván (Fekete gyémántok), stb. 1930 jan. 1-én a Nemzeti Színház szerződött, ahol jan. 10-én mutatkozott be a „Mohács” c. tragédia Szobry szerepében, majd a „Pártütők”-ben, mint Hajnalfi és az „Ocskay brigádéros”-ban, mint Pyber vikárius. Az Országos Színészegyesület 1913. évi márciusi közgyűlése nagy többséggel választotta meg tanácsossá. Ez idő óta működése egybeforrt a Színészegyesület életével. 1918-ban az Egyesület számvizsgálója, 1924 ápr. 17-én elnökhelyettese lett. Szilágyi Vilmos halála után, 1926-ban őt választották meg az Egyesület elnökévé. A legválságosabb időben, mikor leginkább súlyosította az ország a háború következményeit, mikor legteljesebb volt az összeomlás, akkor került a közügyek élére, de nagy akaraterevével és szívós munkássággal megállította a vidéki színészet és Nyugdíjintézet összeomlását. Erélyes kézzel rendet, konszolidációt teremtett a vidéken és a Nyugdíjintézetet új alapokra fektetve, megkezdte annak újraépítését. Feltámasztotta a régi, elapadt forrásokat, újakat nyitott és fáradhatatlan buzgalom-

Somlár Zsigmond

Somló István

Somló Emma

Somló József

Somló Sándor
(mint akadémiai növendék
1875-ben)

Somló Sándor (1907-ben)

Somogyi Erzsi

Somody Pál

Somogyi Károly (sz. 1845.)

Spuller Iona

Stéger Xavér Ferenc

Sugár Aranka

Sümegi Ödön

Somogyi Nusi

Stoll Béla
(I. Stoll-család címszó alatt)

Steinhardt (Szekeres) Géza

Somogyi Szilveszter dr

Suppé (Szuppé) Franz

Szabados Béla

Stella Gyula

mal azon volt, hogy a nyugdíjasok helyzetén fokozott erővel javítson. Irodalommal is foglalkozott. „Első levél” címen 1905-ben verses kötete jelent meg. Szakcikkei állandóan megjelentek az ország különböző lapjaiban. Miskolcon színházi lapot szerkesztett és elnöksége óta az Országos Színészegyesület hivatalos lapját, mint annak főszerkesztője, nívós, tartalmas, irodalmi lappá fejlesztette. 1921 óta tanára volt a Színészegyesület színészképző iskolájának, hol a drámai gyakorlatok tanítója is volt és jelentékeny gárdát nevelt a színészetnek. Állandóan sikerrel szerepelt filmekben és a Rádió előadásain. Tagja volt a magánszínésziskolák felügyelőbizottságának. 1930-ban az Artistaegyesület dísztaggá, a Műkedvelő Egyesületek szövetsége tiszteletbeli elnökké választotta. Neje: Aradi Aranka, színésznő (L. o.). 1931 március 31-én résztvett az Országos Színészegyesület 60 éves fennállásának emlékére rendezett ünnepségeken és azt követő közgyűlésen. Az ünnepségek annyira megviselték a sok munkától erősnek látszó szervezetét, hogy rövidesen ágynak dőlt és ápr. 9-én, rövid szenvedés után, meghalt. Az egész magyar színészet részvétele mellett a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra, a főváros által adományozott díszsírhelyen. Temetésén Kardoss Géza alelnök és Hevesi Sándor igazgató után a színházak, irodalmi testületek mondtak búcsúztatót és a gyászolók véget nem érő sora kísérte utolsó nyugvóhelyéhez.

(Dr. Farkas Ferenc.)

Stephanides Károly, zeneszerző, karmester, sz. 1871 ápr. 7-én, Budapesten. Zeneszerzéstanára Nikolics Sándor volt. 1896-ban Pesti János Lajosnál, 1898 ápr. havában Kolczsvárott karnagy, innen Vidor Pál 1905 ápr. havában a Népszínházhoz szerződtette. 1908-ban a Vígszínházhoz jött, a Faludi-rezsim átvitte a Városi Színházba is, ahol 1924 ősszel b. Wlassics Gyula kormánybiztos meghívására újra megkezdte működését. Volt a Fővárosi Operett Színház karnagya is. Tanár az Orsz. Színészegyesület iskolájában. Zenét írt 12 gyer-

mekdarabhoz („A gyerekváros, vagy a megtréfált Mátyás király”, ifjúsági komédia énekkel és tánccal 3 felv. Bem. a Vígszínházban, 1914 ápr. 4., stb.); egyéb színpadi művei: „Flórika szerelme”, Moldován Gergely színműve. Kolozsvár, 1898. 1899-ben a Népszínházban is színre került „A szerelem óvodája”. Életkép énekkel 3 felv. Szövegét írták: Faragó Jenő és Hevesi József. Bem. a Magyar Színház, 1900 jun. 7. „A bakter”, 1 felv. operett, Kolozsvár, 1904 máj. 12. — „Sztrájkol a gólya”, énekes vigj. 3 fv. Irta: Kottow, átdolg. Heltai Jenő; S. zenéjével, Bem. Vígszínházban, 1913 máj. 3. „A kislány”, irta: Harsányi Zsolt és Szomory Emil, operett 3 f. Bem. Revüszínház, 1920 márc. 26.-án. „Mátyás szerelme”. Történelmi dalosjáték. Szöv. irta: Géczy István. Bem. Várszínház, 1921. okt. 31, továbbá színrekerült a szegedi színházban, 1931 jan. 28-án, igen nagy siker mellett. Ez volt az első vidéki színelőadás, amelyet a budapesti Studio közvetített.

Stesser József, (rajnai és kőrösladányi), belügyminiszteri tanácsos, a Lipót-rend lovagja, az Orsz. Színészegyesület sorrend szerint harmadik elnöke, sz. 1845-ben, Balassagyarmaton, megh. 1909 jun. 3.-án, Budapesten. Iskolái végeztével Nógrád vm. tisztviselője lett, majd tíz éven keresztül az állami színházak és a vidéki színészet ügyeinek előadója volt, később intendánssá nevezték ki. (1894 ápr. 11.—1894 nov. 24.) 3 éven át az Orsz. Színészegyesület elnöke volt és mint ilyen, sokat fáradozott a közügy érdekében. Erdemeiért a király 1894 febr. 18-án a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntette ki. (Arcképe az Egyesület tanácstermét díszíti.)

Stilus, görög szó, eredetileg „íróvessző”-t értettek alatta, művészi értelemben kifejezést, előadási módot jelent, írás és művészetben való ábrázolást. Ha ebben az értelemben akarjuk meghatározni a színművészet stílusát, rögtön belátjuk, hogy a multban bizonyos tekintetben helytelen felfogás uralkodott; ez irányítja, sajnos, még ma is gyakran a rendezőket és színészeket. Az alpát-

hosz modorosságában tévelygő régi iskola ugyanis azt hirdette, hogy klasszikus, elmúlt korban írt darabokban emelkedettebb hang, szerintük „lendület” kell. Szokványos szavalásba estek, mihelyt jelmezt öltöttek. Pedig — ezt egy kiváló úttörő és ma is kritikán felül álló, zseniális színészünk mondta: — „Antonius ép úgy fujta ki az orrát, akár csak a mai ember.” — Ha pózolunk és torokhangon szavalunk, azzal még nem emelkedtünk a stilus magaslatáig. Az ember mindig ember volt; sőt mennél régebbi korba megyünk vissza, annál egyszerűbb, naivabb embereket találunk. Az ősember aligha értett a ravaszsághoz; a természet gyermekeként: természetes is volt. A mai élet szörnyű harcai teszik az embert inkább raffinálttá s kényszerítik talán arra, hogy másnak mutassa magát, mint amilyen. Hihetőbb, hogy a mai ember affektált, kiszámított cselekedetű, kevésbé természetes, mint a régi korok egyszerű, hiszékeny lénye, tehát minél inkább az ősidőkhöz közelebb élő alakot viselünk a művész, annál mesterkéletlenebb, annál kendőzetlenebb legyen ábrázolása. Nemes értelemben vett színpadi stilus egy lehet, (ami a szó eredetének is hű értelmezője) s ez: kifejezésre juttatni az író minden gondolatát, a költő szellemében átélni szerepünket. Mert míg elavult szavalásba fullasztottak régen mindent s egy kaptafára huzták az összes klasszikusokat, addig a szerző szellemében való játék minden darabnak önként más-más stilust, veret ad. Nem helyes az az álmodernitás sem, mely a legnagyobb drámai kitörések jeleneteit unalmas, köznapi hangon darálja le; természetes akkor lesz, ha az emberi élet minden kedélyhullámzását úgy és olyan hangon szólaltatja meg a művész, melyet hasonló helyzetben az élet diktál. Gárdonyi: „Annuska” című idilljét Gárdonyi szellemében kell átélni, Bródy „Tanítónő”-je Bródy stilusát követeli. Shakespeare örök emberi alakjait a shakespearei gondolat irányítja s Goethe „Egmont”-ja nem dudolható el ugyanazon az álpáthoszon, ahogy Schiller darabjainál megszokták a régi hisztriók. A darab szellemében kell élni, ab-

rázolni, játszani s akkor stilusos lesz a színész. Minden egyéb ripacskodás. (L. ott.) (Doktor János.)

Stimm — a kotta; az ének vagy hangszerészólam; német idioma, amelyet azonban a magyar színészek ajkáról is gyakran lehet hallani. (V. ö. Hangjegy.)

Stób Zoltán, hirlapíró, sz. 1900 máj. 12-én, Ujpesten. Érettségi után műegyetemre iratkozott. 1922 márc. 29-én az Ujpesti Blaha Lujza Színházban bemutatták „Tánc” c. groteszk játékát. — 1920—1922-ig szerkesztette a „Művészvilág” c. budapesti képes hetilapot. — A „Hétfői Napló” munkatársa.

Stojanovits Péter Lázár, hegedűművész és zeneszerző, sz. 1877 szept. 6-án, Budapesten. A Nemzeti Zenedében Hubay Jenő tanítványa, majd a bécsi híres konzervatórium zeneszerzés-növendéke s 1909-ben már a Neues Konservatorium hegedűtanára, majd Budapesten 1911-13. a Székesfővár. Zeneiskolák hegedűszakfelügyelője volt; ismét Bécsben élt, míg 1925-ben Belgrádban konzervatórium-igazgató és operai karnagy lett. Operái: „Floribella” (kézirat); „A tigris”, 1 felv., szöve. Brisbarre és Marc Michelle után írta Pergor Richard, ford. Várady Sándor. Bem. a M. Kir. Operaház, 1905 nov. 14. Operettjei: „Liebchen am Dach”, a bécsi Carl-színházban 200-nál több előadást ért meg, magyarul „Padlásszoba” c. alatt bem. a Városi Színház, 1917 nov. 30; u. o. színre került „A reichstadti herceg”, szöve. Leon Viktor és Reichert Henrik, ford. Liptai Imre, verseit Kulinyi Ernő, 1921 okt. 14-én.

Stoll-család elsőrendű tagokat adott a színpadnak. A 18. század második felében Stoll Antal a Bécs melletti Badenben volt egyházi karnagy; Mozart neki dedikálta híres „Ave verum corpus”-át (1791); fia: **József**, Schönauban született, katonakarnagy volt, ezredével Magyarországra került, végre a pesti német színháznál kötött ki, mint zenekari tag. Fia volt: **Péter**, hőstenor, utóbb bariton, majd neves énektanár, sz. 1815-ben,

Schönauban, megh. 1888 okt. 8-án, Budapest. Pesten nevelkedett, atyja képezte ki; 1836-ban a német színházban kardalos lett, de már egy év múlva próbául fellépett Rossini: „Tancred”-jének és „Otello”-jának, Auber: „Menyasszony”-ának, Hérolde: „Zampá”-jának főszerepében, olyan sikerrel, hogy magánénekesül szerződttették. 1839-ben Bécsbe ment, majd Hamburgba; egy tiszteletére rendezett vízi ünnepély alkalmával úgy meghült, hogy hangja fényes magasságát (mellyel a „Zsidónő” Eleazárját, a „Hugonották” Raoulját stb. kreálta) elvesztette s mint bariton működött a pesti német színházban, leégéseig, 1847-ig. Ezóta Temesvárr, Szegeden, Olmütz, Troppau, Krakó színpadain énekelt; innen szerződttette Festetich Leó gr. igazgató a Nemzeti Színház operájához, énekmesternek. Mint ilyen, 1888 újévig működött, kitünő eredménnyel; tanítványai voltak, többek közt az európai hírűvé lett Voggenreiter Vilma és Ernst Henrik, Rabatinszky Mária, Saxlehner Emma, Human Alexa és Eliz (Szigeti Imréné), Ödry Lehel, Hajós Zsigmond, stb. — S. P. a Nemzeti Színház vendége volt, mint tenor: Nemorino (Donizetti: „Bájital”-ában), 1841 febr. 12., mint bariton: I una gr. (Verdi: „Troubadour”-jában) 1855 márc. 10. — 1888 jan. 3-án szélhűdés érte, 73 é. korában. — Gyermekai: 1. Ágost, tenorénekes, utóbb rendező, sz. Nagyszegeden, 1853 jan. 3-án, megh. 1918 jul. 12-én, Bécsben. Pesten iskolázott; 16 é. korában Laibachban, majd Brünmben kardalos; 1870 óta Grác, a bécsi Carl-színház, Botzen, Pozsony, Olmütz voltak állomásai. Mint Nemzeti Színházunk tagja 1872 máj. 16-án mutatkozott be a „Borgia Lucreziá”-ban; Gennaro-járól a Pesti Napló így írt: „Megnyerő, rokonszenves alak, kitünő iskolája van és oly tehetség, mely csakhamar elsajátítja a színpadi routint.” — (1875 tavaszán amerikai párbajban öngyilkosságot kísérelt meg, de megmentették.) 1875 jun. 26. és 29. mint mantuai herceg („Rigoletto”-ban) és Faust lépett fel nálunk, ősszel Grácba szerződött. Sokáig volt a prágai opera ünnepelt Assadja; onnan jött vendégül a Nemzeti Színházhoz, 1881 máj. 5-én

Arnoldot („Tell Vilmos”) énekelni, 1882-ben szerződttették is, 18.000 frt évi fizetéssel. 1884-ben a bécsi An der Wien operettszínházhoz szerződött, de innen még u. a. évben a bécsi Hofoper elhódította (okt. 20. Erik, „Bolygó hollandi”). Itt már 1885-ben rendező is lett, 1904-ben főrendező. 1900-ban a Szent István-rend lovagkeresztjét nyerte el, 1906 aug. havában a spanyol király az Izabella-rend I. osztályu keresztjével tüntette ki, majd I. Ferenc József 1918 márc. havában a III. oszt. vaskoronarendet adományozta az érdemes művésznek. Egy operettjét: Das Marktind (Max Blau szöv.) nagy sikerrel adták Bécsben; „A rikkancs” címen (szöv. ford. Ruttkay György, verseit Mérei Adolf) a Magyar Színház mutatta be, 1904 ápr. 23-án. 2. Sándor, tenorista, sz. 1855-ben, Pesten, megh. 1898 jul. 26-án, Bécsben, hol 1885 óta az udv. opera tagja volt. Pályáját a Nemzeti Színháznál kezdte, epizód szerepekben; szép hangyaga volt, de gyógyíthatatlan lámpaláza miatt csakhamar az énekkarba utalták, itt is maradt mindhaláláig. 3. József, fivérük, nem volt művész; egy budapesti gyár cégvezetője volt. De fiából kiütözött a művészi vér: színész lett. (L. az 5. sz. a., Béla.) 4. Gizella, énekesnő, szoprán, sz. 1867 okt. 12-én, Pesten. Atyjának méltó tanítványa. A színészakadémiából szerződttette a M. Kir. Opera, 4 évig (1888 jun.). Mint szubrett kezdte pályáját, de Paminát („Varázsfuvola”, már 1884 jun. 17. a Nemzeti Színházban), Elzát is („Lohengrin”) énekelte, végre Izoldát. Még egészen fiatalon a bécsi Pruckner Karolinánál tökéletesítette tudását. Tőlünk német színpadokhoz fordult; Regensburgban annyira tetszett, hogy Thurn-Taxis hg. Kölnben poenálét fizetett, csak hogy az oda szerződött művésznőt a maga színházánál tarthassa (1892—95). Ez után Zürichben volt akkora sikere, hogy Damrosch Walter amerikai turnéra szerződttette, hol két évig ünnepelték. Visszatérve Aachen, Strassburg, Mainz stb. színházainak volt vendége. A M. Kir. Operában, mint Santuzza („Parasztbecsület”) és Hedda („Bajazók”) lépett fel, 1903 márc. 31-én. Diadalainak mint bátyjánál, Ágostonnál is,

korán fellépett torokbaja vetett végett: fagyalttól úgy áthűlt 42 éves korában, hogy a rekedtségre állandóan hajlamos lett. Azóta, pár évi bécsi tartózkodás után, Budapesten letelepedve, énekesnők továbbképzésével: művészi, drámai előadásra nevelésével, foglalkozik. Tanítványai közt szép, sőt fényes neveket találunk, így betűrendben: Fodor Aranka, Hajnal Elma, Haselbeck Olga, Sz. Marschalkó Rózsi, Medek Anna, Németh Mária, Némethy Ella, Relle Gabriella, Sebeők Sári, Tihanyi Vilma. 5. Károly, zeneszerző, énekes (tenor) és rendező, sz. 1862-ben, Pesten, megh. 1922 jan. 27-én, u. o. A Nemzeti Színház énekkarába lépett 1882-ben. A M. Kir. Operaház lírai tenorja volt 1888-9-ben; ezután még Bécsben tanult s a vidéken elsőrangú énekes volt. 1894-ben Makó Lajoshoz szerződött; 1899 nyarán a Budai Szinkör tagja; 1900 szept. havában Kolozsvárott már rendező is volt; 1901—1906. a Népszínház rendezője, 1908—11. a Király Színház rendezője, 1916 óta a Népopera (Városi Színház) főrendezője, 1919 szept. havában visszatért a Király Színházhoz. Sirjánál Farkas Ferenc dr. és Szirmai Imre mondtak búcsúztatót. — Zeneművei (kisebb fiataalkori balettenedarábjain kívül): „A babagyáros”, vígopera 1 felv. (Leuwen és Beauplan régi „Nürnbergi baba” operaszövegére), bemutatója Szegeden, 1898 dec. 21., a Budai (Fővárosi Nyári) Szinkörben 1899 jul. 7. — „Niobe”, operett 3 felv. Szöv. Paulton angol vígjátéka után írta Pásztor Árpád. Bem. 1902 nov. 7. Népszínház. „A kis császár”, operett 3 fv. Szöv. Pásztor Árpád; bem. 1904 márc. 2. Népszínház. S. lefordította az „Elnök-kisasszony” c. operett szövegét (írták Landesberg A. és Fischl L.), de verseit Makai Emil ford., Müller-Nordau zenéjére. (Bem. Föv. Nyári Szinkör, 1900 jul. 20.) — Első neje volt Némethy Gizella, sz. 1865-ben, megh. 1900 aug. 3.-án, Ujpesten. A M. Kir. Opera énekkarának tagja volt. — Második nejétől, Szende Annától, (L. o.) elvált. 6. Fivérüknek József-nek fia: Béla, színész lett, sz. 1882 március 31.-én, Budapesten. Elvégezte a színiakadémiát és 1900-ban a Magyar Színház tagja lett; 1901—02-

ben a Nemzeti Színház ösztöndíjas tagja. Majd vidékre szerződött, Győr, Pószony, Nagyvárad, 1909 óta Szabó Ferenc nyitra-besztercebányai társulata volt otthona; a világháború kitörtkor harctérre ment. — Neje is színésznő: Sándor Margit, sz. 1882 okt. 21.-én, Kecskeméten, színpadra lépett 1908-ban. (Kereszty István.)

Stöckel Lénárt, a bártfai iskola rectora, sz. 1510-ben, Bártfán, ahol iskoláit járta, azután Kassán, majd a boroszlói egyetemen tanult. 1539 junius havában visszatért hazájába, hogy elfoglalja iskola igazgatói tisztét. Itt ő honosította meg az iskolai színjátékot. Egy ilyen iskolai drámának címe: „Historia von Susanna in Tragedien weise gestellet zu Voung der Jugent zu Bartfeld in Ungern. (Az eredeti példány megvan a Nemzeti Múzeum Könyvtárában.)

Strakosch Sándor, magyar származásu világhírű recitátor, sz. 1845 dec. 3-án, Sebesen, Eperjes mellett, megh. 1909 szept. 16-án, Berlinben. Szülei szegénysorsu kereskedők voltak. Nagy tehetsége volt a színészethez és első mestere, Sonnenthal Adolf, nagy jövőt jósolt neki. A 60-as évek elején kezdte meg nyilvánosan működését, mint a budapesti német színház tagja, de itt nem talált tág teret és ezért 1866-ban Párizsba ment, onnan Lipcsébe került. 1872-ben Bécsbe is működött. Ekkor megbénult a jobb karja és recitátor lett. Szavaló-körútján Budapestet is érintette. 1887 jan. 14-én tartotta itt első estélyét. 1888 aug. 8-án Ischlben Erzsébet királyné meghívására tartott előadást. Fedák Sárít ő készítette elő német színpadra. Első neje: Fürst Anna, színésznő, megh. 1873-ban, második neje: Fuchs Anna, akitől elvált. Harmadik neje egy sziléziai bárónő volt. Leánya: S. Febea, mint vendég 1895 jan. 15-én vendég szerepelt nálunk, a Magy. Kir. Operában, Verdi „Othello”-ja Desdemona szerepében.

Strauss operettszerző („Keringőkirály”): kiterjedt művészcsalád tagja. A keringő (németül: Valzer) azelőtt rövid

német tánc-zenemű volt; Lanner József (bécsi mulatóhelyek karmestere, élt 1801 ápr. 12. — 1843 ápr. 14.) fejlesztette gazdagabb dallamú, több „szám”-ból álló ciklussá, a melyet kartársá, az idősb Strauss János (szintén Bécsben élt, 1804 márc. 24. — 1849 szept. 25.) olyan dús alkotóképzelettel termékenyítette meg, hogy messze földre eljutott, sőt ő maga is zenekarával Párizsban s Londonban vendégszerepelt, a mi akkor sokkal nagyobb vívmány volt, mint egy mai hangversenykörút. Első külföldi vendégszereplése Pesten folyt le, 1833 nov. 7. — 11.; újra eljött 1841-ben. Fiai: 1) János, a kit a közvélemény a „Keringőkirály” névvel illetett, sz. 1825. okt. 25. Bécsben, megh. 1899 jún. 3. u. o. Korán kivált atyja zenekarából s negyedmagával kezdett játsszani vendéglőkben; teremőereje meghozta a hirnevet, zenekara mind nagyobb és tekintélyesebb lett, kisebb zeneműveinek (jórészt keringők) száma végre megközelítette az 500-at. Páratlan gazdag dallamtermő invenció, kedélyes hangulat, pikáns ritmika teszük bájoszá és üdévé zenéjét. Hosszú rábeszélésre volt szükség, míg rászánta magát nagyobb mű, színpadi mű írására: meg kellett mutatnia, hogy nemcsak Franciaország tudja az akkoriban új divaticket, a hódító operettet, produkálni. Megírta első operettjét: „Indigo” (1871); a zene nagyon tetszett, de a nem színes szöveg gyengesége miatt hamar letűnt a műsorról. (1906-ban, hogy szépségeit megmentse a mai közönség számára, új szöveget írt alája Reiterer E. „1001 éj” c. alatt). S megízelve a sikert, átadta zenekarát öccseinek (l. lentebb) s alkotóerejét az operettre összpontosította, a hol a táncritmusokra is bőséges alkalom kínálkozott. Művei: „Der Karneval in Rom” (1873), „Die Fledermaus” (1874, magyarul először: „A bőregér” c. adták, csak az operaház színlapja változtatta „Denevér”-ré. Óriási sikere csakhamar elvitte a művet Franciaországba is: Párizsban „La tzigane” c. ment, 1877-ben); „Cagliostro” (1875), „Prinz Methusalem” (1877); „Blindekuh” (Szembekötösdí, 1878; „Das Spitzentuch der Königin” (1880); „Der lustige Krieg” (1881); „Eine Nacht in

Venedig” (1883); „Der Zigeunerbaron” (1885); „Simplicissimus” (1887), — mindezeket Budapest közönsége először a gyapju-uccai német színházban ismerte meg, mely 1889 decemberben légett. Ezután magasabb műfajjal próbálkozott S.: vígoperaszöveget írt számára Dóczi Lajos, Arany János balladájából: „Ritter Pasman”-t, elő is adta a bécsi udvari opera (1892), de a darab az idegen légkörben nem tudott megélni. Az operett azonban még egypár szép sikert hozott a nagy zeneköltőnek: „Fürstin Ninetta” (1893); „Jabuka” (1894); „Waldmeister” (Májusi bor, 1895); „Die Göttin der Vernunft” (1897). Hagyatékában „Aschenbrödel” (Hamupipóke) c. balettet is találtak. — Mindezek legnagyobb részét magyar színpadokon is hosszúéletűek voltak, diadalutjuk a Népszínházról indult ki. Bemutató előadásokról, sajnos, nem mindig találtunk pontos feljegyzéseket: „Szembekötösdí” első előadása volt 1879 őszén; „A furcsa háború” e. e. 1882 jan. 31.; „Methusalem herceg”, 1884 szept. 5.; „A királyné csipkekendője”, e. e. 1885 dec. 29.; „A cigánybáró”, e. e. 1886 márc. 26. Később jöttek: „Simplicissimus”, „Egy éj Velencében”, „Jabuka”, „Májusi bor”. 2. S. Josef, osztrák zeneszerző. Nálunk is bemutatott operettjei: „Tavas”, szövegét írta: Duvall és James után: Lindau Karl és Wilhelm, ford.: Mérei Adolf. Bem. 1903 okt. 16. Magyar Színház. „A milliárdos kisasszony”, szövegét írta: Lindau Karl. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1906 szept. 22. U. o. (Kereszty István.)

Straus Oscar, osztrák zeneszerző, sz. 1870. ápr. 6-án, Bécsben. Színházi karmester volt 1895-1900-ig Brűnben és Berlinben. Leghíresebb operettje a „Varázskeringő” (L. o.). Egyéb munkái, melyek nálunk is színre kerültek: „A csokoládékatona”. „A víg Nibelungok”, operett 3 felv. Írta: Rideamus (álnév). Ford. Mérei Adolf. Bem. 1907. aug. 30. Király Színház. „Tapferer Soldat”. Bem. Préger társulata a Vígszínházban, 1912 máj. 24. „A kis barátnő”, op. 3 felv. Sz. írta: Stein és Willner. Bem. 1912 jun. 2. Nagyváradon. „Legénybucsu”, operett

3 felv. Bem. 1915 szept. 22. Király Sz. (A premieren a szerző dirigált.) „Csodacsók”, operett 3 felv. Leon Viktor szövegével, Szenes Béla fordításában, Király Sz. 1916. jun. 16-án. „Niobe”, operett 3 felv. Szövegét írta: Blumenthal Oscar. Ford: Heltai Jenő. Bem. 1917 ápr. 19. Vígsház. „Terezina”, op. 3 felv. Irta: Schanzer R. és Welisch E. Ford. Harsányi Zsolt. Bem. 1925 dec. 30. Fővárosi Operett Színház.

Strauss Richard, a ma élő zeneszerzők legnagyobbjának van elismerve. Sz. 1864. jan. 11-én, Münchenben, a hol atyja az udv. opera zenekarában játszott; ott tanult is, karmester lett 1886-ban. A bécsi opera elszerződöttette 1889-ben, de ő 1894-ben visszatért Münchenbe. 1898-ban Berlinben lett karnagy és 1908-ban fő-zeneigazgató. 1912 óta Drezda legelsőrangú operájában működött, a hova később is szívesen vitte műveit legelső előadásukra. 1918-23. a bécsi udvari (illetőleg állami) opera igazgatója volt (Schalk Ferenc mellett); jelenleg ismét Bécsben él. Több ízben járt Budapesten, hogy a Filharmóniai Társulat élén vagy az operaházban műveit dirigálja. Nagyszabású zenekari művein kívül világhírét színpadi műveinek köszönheti: „Salome”, Wilde Oszkár 1 felv. tragédiájából írt operája, Budapesten először a Király Színház épületében 1907 máj. 16-án jelent meg, a boroszlói városi színház jeles együttese egy hétig vendégszerepelt e művel (Prüwer dirigálta); a M. Kir. Opera csak 1912 dec. 18. mutatta be (Pásztor Árpád ford.) címszerep: Dömötör Ilona, Heródes: Gábor József, Keresztelő János (Jochánán): Szemere Árpád, Heródiás: Fodor Aranka, Narraboth: Székelyhidy Ferenc dr. — Dirigálta Kerner István. „Elektra”, Hofmannsthal Húgó zenés tragédiája 3 felv. (Drezda, 1909), Várady Sándor fordította; bem. a M. Kir. Operaház, 1910 márc. 11. Címszerep: Krammer Teréz, Klytemnaistra: Fodor Aranka; Chrysothemis: Sebeők Sári; Klyt. bizalmasa: Ney Hermin, Aigisthos: Arányi Dezső, Orestes: Szemere Árpád, Orestes nevelője: Kornai Richárd. „A rózsalovag”, zenés játék 3 felv. Hofmann-

sthal szöv. (Drezda, 1911.) Várady Sándor ford. a M. Kir. Operaház bem. 1911 máj. 21. Címszerep (Oktávián): Dömötör Ilona, Sophie: Sándor Erzsé, atyja Faninal: Várady Sándor, tábornagné: Sebeők Sári, Ochs von Lerchenau gróf: Kornai Richárd. Karnagy: ifj. Ábrányi Emil. „Ariadne Naxos szigetén”, 2 felv. Szövegét Hofmannsthal írta. (1917-i átdolgozott formájában.) Eredetileg u. i. a Molière-vígjátékból írt „Úrhatnám polgár” utójátéka volt; most, előjátéku szolgál ama polgár furcsa készülődése: itt adatja elő a mitológiai tárgyú operát. Fordította Harsányi Zsolt. Személyek: hoptester: Dalnoki Viktor, komponista: Székelyhidiné Marschalkó Rózi, táncmester: Gábor József, Driád: Basildes Mária, Najád: Maleczky Bianca, Echo: Hajdú Ilona, Harlekin: Farkas Sándor, Scaramuccio: Szügyi Pál, Brighella: Déri Jenő, Truffaldin: Szende Ferenc, Zerbinetta: Sándor Erzsé, Bacchus: Környei Béla, Ariadne: Sebeők Sári. Rendezte (mint új operaigazgató) Zádor Dezső, dirigálta Kerner István. „Intermezzo”, c. polgári komédia, szimfonikus köz-zenékkel, 2 felv. 13 képben, szövegében is S. műve, a ki saját családi életének egy epizódját írta meg itt. A M. Kir. Operaházban a Nürnberg városi operatársulat (a mi operánk májusi vendégjátékának viszonzásául) mutatta be, 1929 nov. 12-én, természetesen németül. (Kereszty István.)

Strindberg Ágost, svéd író, sz. 1849. jan. 21-én, Stockholmban, — megh. 1912 máj. 14-én, u. o. Az északi népeknek Ibsen óta legkiválóbb drámaírója. Nyugtalan, semmiben megállapodni nem tudó forradalmi szelleme, mely életét is folytonos zaklatottsággá tette, egyszerre sóvárgó és gyűlölködő viszonya a nő nemhez, darabjainak és regényeinek vakmerő szabadossága izgatta az egész világ irodalmi közvéleményét s nagy vitákat keltett körüle. Számos színdarabja magyar színpadon is bemutatásra került. Ezek közül megemlítenők: „Die Gläubiger” és „Die Stärkere” c. drámáit a Magyar Színházban vendégszereplő berlini Hebbel Theater együttese bemutatta 1908 ápr. 11. „Abu Kászem papucs”,

dráma, bem. 1910 máj. 18-án, Kolozsvárott, minden más színpadot megelőzve, fordította: Harsányi Zsolt. (A főszerepet: Hettyey Aranka, F. Berlányi Vanda és Dezséri Emma játszották.) „A halál küszöbén”, szomorujáték 1 felv. „Hattyuvér”, mesejáték 1 felv. Ford. Mikes Lajos. Bem. mindkettőt 1912 máj. 4. Uj Színpadon. „Der Totentanz”, szmü. Reinhardt Miksa Berliini társulata bem. a Vígszínházban, 1913 máj. 29. („Haláltánc” c. alatt a Renaissance Színház is bemutatta, 1924 szept. 16-án.) „A máglya”, dr. Bem. Reinhardt társulata a Vígszínházban, 1914 máj. 23. „Wetterleuchten”, ein Kammerspiel in 3 Akten. Bem. u. a. 1914 máj. 28. u. o. „A kapocs”. Egyfelvonásos szmü. 1916. jan. 8-án került színre a Nemzeti Színházban. „Az atya”, szomoruj. Reinhardt társulata bem. 1916 máj. 20. U. o. „Osstern”, szmü, bem. 1917 máj. 23. a Budapesti Színházban vendégszereplő Neue Wiener Bühne együttese. (Orska Mária vendégszereplő társulata a Fővárosi Operett Színházban bem. 1915 máj. 22.) „Mámor”, („Brott och”) színjáték 3 felv. ford. Mikes Lajos. Bem. 1921 ápr. 2. Belvárosi Színház. („Rausch” c. alatt a Fővárosi Operett Színházban Orska Mária felléptével bem. 1925 máj. 19.) „A csendes ház”, szmü. Ford. Szabó Lőrinc. Bem. 1925 nov. 23. Kamara Színház.

Stuart (sztjuárt) Leslie, angol zeneszerző. Nálunk nagy sikert aratott műve: „Florodora”, én. játék 4 képben. Szöv. Rubens Paul és Boyd-Jonnes Ernest. Fordította Bálint Dezső, verseit Mérei Adolf Bem. 1901 dec. 5. Magyar Színház.

Stuart (sztjuárt) Mária, Schiller Frigyesnek az angol történelemből vett szomorujátéka. Fordították: Cserei, Déry István, Kovacsóczy Mihály, Fánscy Lajos, Kelmenffy László, E. Kovács Gyula stb. „Urauführung”-ja német színpadon volt, 1800 jun. 14-én; a címszerepet Porth Friderika Margaretha játszotta. Magyar színpadon már 1820 febr. 22-én játszották (Kolozsvárt). 1822 jan. 29-én Pécsen, 1833 március 23-án Miskolcon is színre került. 1834 február 3-án Kassán, 1835 jun. 20-án Budán adták. A Nemzeti Színház bemutatta 1846

jul. 1-én, a hol a címszerepet: Laborfalvi Róza játszotta, Erzsébet: Szathmáryné volt, Leicester: Egressy Gábor, Burleigh Fánscy, Mortimer: Lendvay Márton volt. Kilenc évvel később új színpadon adták a darabot: a címszerepet Komlóssy Ida, Erzsébet pedig Bartháné volt. Uj Stuart Mária volt 1870-ben Fekelné Munkácsy Flóra, később pedig Jászai Mari játszotta először Erzsébet szerepét. Nevezetes előadása volt a „Stuart Mária”-nak az is, amelyct 1888 szept. 14-én tartottak, amikor Schiller tragédiája új betanulásban került színre. Ezen az előadáson mutatkozott be a címszerepben Jászai Mari, akitől Erzsébet szerepét Helvey Laura (az azelőtti Eboli hercegnő) vette át. Leicestert Nagy Imre játszotta. Talbot Szacsvey volt. Burleigh pedig Gyenes László, aki sokáig megtartotta azt a szerepet. Uj betanulásban került a darab ismét nagyobb szünet után előadásra 1908-ban, amikor Erzsébet szerepét S. Fáy Szeréna vette át. Felújították: 1916 jan. 7-én, 1917 okt. 22-én, 1921 febr. 4-én, 1925 jan. 25-én, (d. u.), midőn 15-ödször került színre; 1927 ápr. 4-én, stb.

Sturm Albert, újságíró, a Kisfaludy Társaság tagja, a Ferenc József-rend lovagja, sz. 1851 febr. 12-én, Liptószentmiklóson, megh. 1909 febr. 14-én, Budapesten. Késmárkon és Lőcsén tanult, majd Pesten járt egyetemre, onnan az újságírói pályára lépett. 1879 nov. 25-én az ő fordítása nyomán játszották a bécsi Ringtheaterben a „Falu rossza”-t „Der Dorflump” c. alatt.

Subalternus (latin) — alantás, alszemély, altiszt. Subalternusok az első színtársulat számafeletti tagjai, ilyenek a ruhatár gondviselője, a játékszín-mester segédjével, a „tzedula-hordó”, a hajfordító és a többi szolgálóemélyzet.

Sudermann Hermann, német színműíró, sz. 1857 szept. 20-án, Matzickenben, Keletporoszország, — megh. 1928 nov. 21-én, Berlinben. — Miután elvégezte gimnáziumi tanulmányait, a köningsbergi és berlini egyetemeken történelmet, irodalmat és modern filológiát tanult. Irodami hajlandósága már korán

ébredt és mint fiatalember bekerült egy kis néplapnak a szerkesztőségébe. Rövid ideig újságíróskodott, majd házitanítói állást vállalt egy német költőnek, Hans Hopfennek a családjánál. Már ezidőtájt eljegyezte magát az irodalommal. Számos kisebb novellát írt, amelyekkel azonban nem tudta magára vonni az irodalmi körök és a közönség érdeklődését. Később drámairással próbálkozott, de az első színpadi kísérletei sehol nem kerültek színre. Első sorsdöntő sikerét 1888-ban aratta, amikor színre került az „Ehre” (Becsület) című naturalista drámája, amely ügyesen bonyolított cselekményével, jól kiélezett színpadi jele-
neteivel hangos sikert aratott. Nálunk Fái J. Béla átültetésében 1890 dec. 16-án került színre a Népszínházban, majd 1901 nov. 23-án a Nemzeti Színház is műsorába iktatta. A többi színművei, melyeket nálunk is játszották, ezek voltak: „Ninive pusztulása”, szmü 5 felv. Bem. 1892 ápr. 2. Népszínház. „Otthon”. (L. o.) „Pillangócsata”, vj 4 felv. Ford. Márkus Miksa. Bem. 1895 szept. 20. Nemzeti Színház. „Die Schmetterlings-schlacht” eredeti c. alatt a bécsi Hofburgtheater bem. a Népoperában, 1915 jan. 19-én. „Rejtett boldogság”, szmü 3 felv. Bem. 1896 jul. 10. Nemzeti Színház. „Morituri”, egyfelvonásos. Bem. 1901 márc. 20. u. o. „Éljen az élet”, dr. Bem. a berlini Deutsches Theater a Vig-színházban, 1903 ápr. 25. „A virágos csónak”, szmü 5 felv. Ford. Prém József. Bem. 1908 jan. 4. Magyar Színház. „Kő kövek között”, dr. bem. Grasso Giovanni szicíliai társulata u. o. 1908 okt. 6. „Lichtbänder”, egyfelvonásos szmü. Bem. a Deutsches Theater együttese a Magyar Színházban, 1909 máj. 2. „Johannisfeuer”, szmü. Bem. a bécsi Hofburgtheater együttese a Budapesti Színházban, 1918 márc. 25. S. többször járt Budapesten. A háború alatt résztvett a német bajtársi szövetség margitszigeti találkozásán és több alkalommal tartott a fővárosban előadást.

Sugár Aranka, énekesnő, sz. 1870 szept. 6-án, Vácott. Atyja Schubert Sámuel, gyáros. Iskoláit Budapesten végezte, majd Sellei Gyulánál, később Quiri-

no tanárnál tanult énekelni. 1891 szept. 1-én lépett a színipályára, Kassán, Tiszay Dezsónél, mint koloratur-énekesnő. 1894-ben Aradra hívták, Leszkay Andrásához, innen Szabadkára ment, Pesti Iház Lajoshoz. Mindenütt dicsőség, bensőséges elismerés kísérte, a sajtó is a leghizelgőbb kritikával adózott művészi készségének; így többek között a „Bácskai Hírlap” 1899 nov. 20-iki száma ének-tudását Hegyi Arankához hasonlította. Ez évben (jul. havában) Moszkvában vendégszerepelt, majd Berlinben is dicsőséget szerzett a magyar művészetnek. Ezután Makó Lajos elismert tagja, Szegeden, innen Makó társulatával 1900 szept. havában elkerül Temesvárra, ahol a műértő közönség szintén kegyeibe fogadta. Itt mint operaénekesnő is kitűnt, s a „Traviata” bemutatója alkalmával elért nagy sikerével feledtetni tudta az előzőleg ott járt német operatársulatot. Makó Lajossal felkerült Budára is, majd 1902-ben Megyeri Dezső Kolozsvárra szerződtette. 1903 nyarán részt vett a kultuszminisztérium által Fiumében rendezett missziós előadásokban, melyeknek sikerét a helyi sajtó hízelgő dicséretein kívül a „Pesti Hírlap” 1903 jun. 3-iki számában „diadalmas ünneplésnek” deklarálta. 1904-től különböző színházaknál vendégszerepelt. 1908 ápr. 8-án férjhez ment Dávidházy Katsur Lászlóhoz. — Ezután Erdélyben működött Fehér Károlynál, később dr. Patek Bélánál, Győrött. — 1916-ban nyugalomba vonult.

Sugár Gyula, színész, sz. 1890 nov. 22-én, Budapesten. 1908-ban végezte Rákosi Szidi színésziskoláját. Jétszott a Jardin de Paris-ban, azután a Budapesti Színház szerződtette. Működött a Tivoli-ban, ahol a „János vitéz” filmszkeccs címszerepét 7 hónap alatt 470-szer játszotta. Szerződésben volt a Felvidéken, Szabó Ferencnél, Kövessy Albertnél, majd Erdélyben járt, azután Almássy Endre, Faragó Ödön, Somogyi Kálmán stb. volt az igazgatója. 1930-ban a pécsi Nemzeti Színház főrendezője. Két öccse is színész: S. László és S. Mihály.

Sugár Károly, színész, sz. 1882-ben, Budapesten. Középiszkoláit Temesvárott

Szabados Lászlóné Végh Gizi

Szabados László

Szabó Etel

Szabados Piroska

Szabó Gúy László

Szabó (Schneider) József

Szacsvainé Boér Emma

Szacsvay Imre (esztelneki)

Szakács Árpádné Katona
Emmi

Szakács Árpád

végezte. Námészton lépett a színipályára, Fekete Bélánál, azonban a művészi vágytól vezéreltetve, tehetségét tovább kívánta képezni és ezért beiratkozott a színészakadémiára, ahol már a kezdetben is magára vonta tanárai figyelmét. Közben kitört a világháború, be kellett vonulnia a 32-esekhez. Harcolt a hazáért orosz fronton és mint szibériai fogoly Taskend mellett ólombányában kellett szenvednie. Később Ambrus Zoltán a Nemzeti Színházhoz szerződtette, ahol első szerepe Lengyel Menhért: „Sancho Panza királysága”, c. vj.-ban Don Kihote volt. 1922 őszén a Renaissance Színház szerződtette, de onnan nemsokára ismét visszatért a Nemzeti Színházhoz, ahol mint jellemszínész általános megbecsülésnek örvend. Főbb szerepei: Caliban (A vihar), Cleante (Képzelt beteg), Spiegelberg (Haraniák), Gyalu (Szentivánéji álom), Princ (Vén gazember), Palóc (Ocskay brigadéros), Kovács Pál (Dr. Nikodémusz), Pennás Muki (Piros bugyelláris), Don José (Don Caesar), Csernay (Három testőr), Vadius (Tudós nők), Sganarelle (Szerelem mint orvos), Just (Barnhelm Minna), Krogstadt (Nóra), Havranek ezredes (A híd) stb.

Sugár Lajos, színész, sz. 1893 máj. 4-én, Budapesten. U. o. végezte iskoláit is. 1909 dec. havában lépett a színipályára, Ókéren. Rövid idő múlva Faragó Ödön szerződteti Kassára, majd Bethlen Lászlónál volt, Kaposvárott, Bárdossy Fálnál Kecskeméten és Bodonyi Bélánál. Szombathelyen és Sopronban. 1923-ban a Renaissance Színház szerződtette, onnan pedig a Belvárosi Színház igazgatósága. S. játéka disztिंगvált, izléses; sikereit megnyerő megjelenése és csengő organuma elősegítik. Főbb szerepei: Lucifer (Ember tragédiája), Todoresku (Elnémult harangok), Constantin császár (Bizánc), Prinzi Valle (Monna Vanna), Derblay Fülöp (Vasgyáros), Limonádé ezredes, Bolond és Ocskay brigadéros címszerepei stb. Neje: Singer Margit, színésznő, sz. 1897 szept. 27-én, Budapesten. Már mint 8 éves gyermek játszott a színpadon és férjével együtt működött a vidéken.

Sugár Leó, színész, sz. 1894 jan. 28-án, Budapesten. Négy középiskolát végzett és miután megszökött hazulról, Gyöngyösön kezdte a pályát. Később Fehér Vilmosnál, Kövessy Albertnél, végül Kiss Árpádnál működött. A világháború alatt katona volt, három ízben is megsebesült. (Lásd: Világháború címszónál.) Hazatérve Miklóssy Gábor szerződtette, majd elkerül Somogyi Kálmánhoz, Faragó Ödönhöz. 1930-ban újra Kiss Árpád tagja.

Sugica. A sugónök neve, — akkor mondják, ha a sugónök jóakarátát kéri, — hízgelg formában.

Sugó. A színházaknál alkalmazott sugónök foglalkozása abból áll, hogy a sugólyukban ülve a színészeknek és énekeseknek szerepük szavait a szövegtől előre mondja, illetőleg emlékezetbe hozza. A sugó már az olvasópróbán jelen van, azután a rendezőpróbán az esetleges javításokat beírja a könyvébe, az emlékpőbákön pedig megkezdi tulajdonképeni funkcióját. Ilyenkor persze még nem tudják a színészek a szerepüket, a legtöbbje még az első 4—5 próbán olvassa, azonban a testület tagjai között akad ambiciózus művész, aki kívülről mondja el a szerepét, annaki segít a sugó. A sugó mestesege nagy gyakorlottságot igényel. Ismernie kell az előadók temperamentumát, hangulatát, felfogási képességét. Tisztában kell lennie a színész szorgalmas vagy hanyag voltaival, hallóképességével és az egész vonalon a színésszel kell kitartania, t. i.: ha a színész jól tudja a szerepét, akkor csak figyelemmel kíséri a szöveget, ha pedig még nem érett meg a színész agyában a szerep, akkor bizony neki is kemény a munkája: mindig ébernek kell lennie, mindig figyelnie kell, hogy nem lesz-e fennakadás . . . Mert a fennakadás veszélye mindig ott settenkedik a kulisszák levegőjében. A legnagyobb gyakorlattal bíró művész is megakadhat és akkor valóságos áldás, ha a sugó nyomban föltalálja magát és a zavart helyre pótolja. A nemzet csalogánya, Blaha Lujza, valahányszor vidéken vendégszerepelt, első dolga volt a sugót megkérni, hogy csak „mindig motyogjon”, —

s bár az utólérhetetlen nagy művész nő a parádés szerepeiben lépett föl, melyeket Pesten több százszor játszott el, mégis jól esett az óvintézkedés, hogy a sugó az adott pillanatban résen legyen!... Különösen premierek alkalmával az ideges színészek és színésznők szokták ostromolni a sugót, hogy: „apám, aztán jól vigyázz!”... És ilyenkor a jólelkű sugónak mindenkit meg kell nyugtatnia, hogy csak bízva magát ő reá, szívvél-lélekkel fog vigyázni... Érdekes tényként említjük meg, hogy nálunk már próbálkoztak sugó nélkül előadást tartani. Természetes, hogy az intéző köröknek ez az újítás tetszett, de a színészek még sem örültek neki. Az eset 1898-ban történt meg a Népszínházban, de nem sokára visszatértek a régi metódushoz és a sugó ismét elfoglalta megszokott helyét. 1899 okt. 27-én a Magyar Színházban a „Szulamith” 5-ik előadása, majd u. o. 1900 jan. 12-én a „Névtelen levelek” c. vj. először sugó nélkül pergett le. (Lásd: „Pesti Napló”, 1899 okt. 28. „Vasárnapi Ujság”, 1900 3. sz. 44. old.) A magyar színészet története följegyzí, hogy hajdanában Pergő Celesztin, a híres tragikus színész mindig sugó nélkül mondta el a szerepét és ha az véletlenül segíteni akart neki, akkor nagyot dobbant a lábával és a sugó elhallgatott. Ugyancsak a régi világ történetéhez tartozik, hogy a kezdő színészt sugásra is felhasználták. Egressy Gábor Ungvárt 1828-ban Göde és Láng egyesített igazgatása alatt mint sugó kezdte pályáját. Petőfi Sándor is sugó volt egyideig. 1842-ben ugyanis Székesfehérvárra szerződött, hol Almássy István volt a társulat rendezője, aki Petőfit nem szerette és mivel a sugó hirtelen beteg lett, Petőfit kérte föl, hogy helyettesítse. A költő-színész erre éktelen dühbe jött, írt is azonnal egy tizstrófás költeményt, amelyben a sugó hatalmát dicsőíti, akire minden színész hallgat, ámde ő csak a deszkák fölött akar színész lenni, nem a deszkák alatt, — mondta mély keserőséggel... Mire igazgatója: Szabó József, megértette vele, hogy csak ideig-óráig való sugásról van szó. Ezután Petőfi megbékült és elvállalta a sugási tisztséget. — A sugónak nem szabad szó-

rakozott embernek lenni, még kevésbé vigyázatlannak. A lelkiismeretes sugó otthon is elolvassa a darabot, csakhogy a másnapi próbán gyorsan „feladhassa” a szavakat. Bejegyzí, hogy hol kell gyorsansugni, hol halkul el a tempó, mely idegen szó az, amelybe a kis primadonna következetesen belebotlik, hol kell jól „bevágni” és ha a színész (vagy legtöbb esetben színésznő) véletlenül elfeledi, hogy hol kell leülni, vagy felállnia, — azt is felsúgja. Nagy gyakorlottsága magával hozza annak az észrevételét is, hogy a színész mikor ingadozik hol van erősebb segítségre szüksége, és vajmi gyakran visszatérít ugynevezett „ugrásokat”, hogy a „fonál” megmaradjon. A sugónak a „beugrások” alkalmával különös éberséget kell kifejtenie, úgyszintén vendégszerepléseknél is. Munkája a prózai daraboknál a legnehezebb, — annál könnyebb azonban operettet elsúgni. A szokás az, hogy a sugó-pályára leginkább férfiak lépnek, ujabban a megkopott hangú, vagy szerződésből kiesett színésznők is szívesen kóstolnak bele ebbe a keserű kenyérbe. — Tökéletes művészi előadás keretében a sugó funkciója a minimumra redukálódik. Ha azonban mégis zökkenések vannak a darabban, akkor bizony rosszakaratulag minden hibát a sugóra fognak... .

(Erődi Jenő.)

Sugó után beszélni. Színész-szakkifejezés, jelenti, hogy a színész csak akkor tudja elmondani a szerepét, ha a sugó ebben hűségesen támogatja, azaz: minden szót előre „felad”, — felsúg, — a meghallott szavakat azután a színész könnyedén elmondja. Ez a mód azonban nem művészet, mert a színész művészetének alfája a szereptudás; (Lásd ott.) azonban vidéken, ahol lázas munka folyik, ha a színész sugó után kényszerül beszélni, ezt nem lehet, sőt nem is szabad súlyos kritika tárgyává tenni. — Az ilyen eset azonban a fővárosban is gyakran előforduló jelenség, elsősorban u. n. „beugrások” (L. o.) alkalmával, midőn a helyettesítő színész idő híjján kénytelen elvállalni valamely szerepet, amikor is szintén sugó után mondja azt el.

Sugói rögtönzés. Előfordul, hogy a színész az előadás keretében elfelejti a szerepe egy részét és hirtelen oly dolgot rögtönöz, amely önmagát rántja be a további kellemetlen szituációba; ilyenkor az ötletes sugó felsűg egy odaillő szót, vagy mondatrészt, amiáltal a zavaros helyzetéből kiségti a színészt. Erről az oldalról híres volt Gillyén Sándor (L. o.) Romváry Váradi Lajos, (L. o.), Bakonyi István (L. o.). Ez utóbbi egy ízben a Nemzeti Színház egyik előadásán, mikor „Thurán Anna”, Bartók Lajos színműve ment és az egyik jelenetben a főszereplő Ujházi Ede nem lépett be végszóra a színpadra, ekkor a szereplők zavartan néztek egymásra, mire Bakonyi rögtönzött szöveget sugott a színészeknek, még pedig a darab szellemének megfelelőleg jámbusban, mindaddig, míg a mestert előkerítették a színház társalgójából.

Sugókönyv. (I.) Ez volt a neve azon kis almanachoknak, amelyeknek szerzői sugók voltak. (V. Ö. Almanachok.) Ezeket a városból való távozás előtt árusították, némi gázi-pótlék reményében. Házról-házra jártak vele a sugók és 10-20 krajcárért adták el. Ez a szokás sokáig fenállt. „A Színpad”-ban végre (1872. 18. szám) Makay Zsigmond — aki maga is sugó volt — erélyes cikk kapcsán a házalás ellen írt, melynek hatása alatt a Színészegyesület végleg tiltotta a sugóknak e lealázó ténykedését. (II.) A szindarab szövegekönyvének színházi elnevezése. Ez a példány ugyanis a sugóé marad, mert abból kell neki sugnia a próbák és előadások alatt. Ugyis mondják, hogy „sugópéldány” (L. o.) és „szövegekönyv” (L. o.).

Sugólyuk. A sugónak azon ülőhelyét hívják így, ahonnan próbákon, illetőleg előadásokon az előadandó darabot sugja. Ez a kis helyiség a színpad közepén a rivalda során van elhelyezve, ahova a legtöbb esetben a zenekari folyosón keresztül juthat le. Előtte két oldalt lámpa ég, — a sugókönyv lapozásához pedig könyvtámla áll rendelkezésére. A színpadi résznél megtalálja a sugó a csenőket és a világítási kapcsolókat is. Az előbbi arra szolgál, hogy azzal ad jelt a

függönyhuzónak, ha t. i. az illetőnek a függönnyt le kell majd eresztenie, — az utóbbit pedig akkor használja, ha a színpadon oly szituáció fordul elő, a midőn a világítási instrukciókat az ügyelő, vagy a világosító nem ellenőrizheti, — ekkor a sugó ad jelt (a kellő pillanatban) a kapcsoló igénybevételével. — (1897 aug. havában egy moszkvai színész kagyló alakú sugólyukat konstruált, azt nemezzel és papírréteggel vont be, úgy, hogy a hang nem hatol ki a nézőtérre, a közönség közé, viszont az is az előnye, hogy a sugót a színészek jobban meghallják.).

Sugópéldány. A szindarab azon példánya, amelyből sugnak. Átvitt értelemben a darab teljes példánya, amelyben már a próba megjegyzései és pótlásai is benne vannak. Sugópéldánynak csak nagyon jó nyomtatást használnak, nagy, és főképpen, tiszta, világos szépírást, mert fődolog, hogy könnyen olvasható legyen. A sugópéldányt a sugó őrzi. Ha a műsorról lekerül valamely szindarab, akkor annak a példányát a színházi könyvtáros (L. o.) kezeli.

Suhajda Rózsi, színésznő, sz. 1886 jun. havában, Budapesten. Rákosi Szidi színésziskoláját látogatta, mely után Feld Zsigmondhoz szerződött; itt sok szerepet játszott úgy az operettekben, mint a népszínművekben; ez utóbbiban értékes névre tett szert. Ezután a Népszínházhoz szerződött, Vidor Pál igazgatása alatt. 1911 óta a Városi Színház tagja.

Suite (szvit), franciául eredetileg a királynak vagy más méltóságnak kíséretét jelenti; zenei műszó: folytatást jelent — az egymás követő önálló rövid tételek, többnyire táncok, sorára moadták. A régebbi időben gyakori volt, utjabben ritkán fordul elő. Lachner Franz írt ez alakban hatásos műveket.

Sujet, (fr.) — szüzsé. A szindarab tárgya, meséje.

Suppé (szuppé) Franz, osztrák zeneszerző, sz. 1820 ápr. 18-án, Spalatóban,

megh. 1895 máj. 21-én, Bécsben. Jogot végzett és államhivatalnoknak indult, de csakhamar komponálni kezdett és karmester lett előbb a Josephstädter Theaterben, majd a Theater an der Wienben, végül pedig a Karltheaterben. Kvartettek, uvertűröket, dalokat és szimfoniákat írt, de mindenekelőtt jelentős volt mint zeneszerző, amennyiben nem tisztán követte Strauss János nyomdokait, hanem inkább Offenbach bécsi utódjának tekintették. Első nagy sikere. „A szép Galathea” volt, amelyet 1865-ben mutattak be, példátlan diadallal, azután írta a „Fatinitz”-t, (L. o.) 1867-ben a „Boccaccio”-t (1869), „A párizsi nő” c. operettjét halála után mutatták be, ez Henri Beque híres vígjátékának átdolgozása. Egyéb operettje: „Pajkos diákok” (L. o.), „Könnyű lovasság” (1866), „Tíz leány és egy férj sem”, — „Nőnövelde”, „Apajune”, (1881 márc. 4. Népszínház), „Donna Juanita”, (u. o. 1880.) „Gascognei nemes”, (1883 jun. 9. Budai Színház.) „A modell”, szöv. írta: Leon Viktor és Held Lajos. Ford. Ruttkay György. Bem. 1901 febr. 1. Népszínház. Ugyanitt utolsó műve: „Az Afrikautazó”.

Surányi Andor, színész, sz. 1900 ápr. 19-én, Tótvárosban. (Komárom m.) Színész lett: 1920-ban.

Surányi Miklós, író, sz. 1882 febr. 16-án, Felsőmindszenten, Baranya m. Közpiskoláit és jogi tanulmányait Pécsen végezte, majd Budapesten hírlapíró lett. 1922-ben a Kisfaludy Társaság tagjává választotta. Színműve: „A halhatatlan ember”, szmű 3 felv. Bem. 1925. febr. 7. Nemzeti Színház. Színműfordítása: „Külváros”, („Peripherie”), dr. 3 felv. 12 képből. Írta: F. Langer. Bem. 1927 nov. 11. Magyar Színházban, Róbert Jenő berlini színigazgató rendezésével.

Suszter-basszus. A hamisul, helyesebben mondva, rosszul kontrázó hang neve. (V. ö. Csizmadia basszus.)

Sülyedő (Sülyesztő). A színházakban a színpad alatt azon gépezet, amelynek segítségével a színpadon személyeknek

vagy tárgyaknak a földből való megjelenését vagy hirtelen való eltüntetését lehet elérni. Valamikor csak egyes szereplők hirtelen eltüntetésére használták. A sülyesztő akkor nem volt más, mint egy ellensúlyokkal ellátott, kötél segítségével föl és lemozdítható, függőleges irányú kocsi. A huszadik század elején azután az európai színpadokon a sülyesztőket egyszersmind a színpad talapzatának sík formája megbontására használták, amikor is a színpad alapját egész hosszában lépcsőzetesen, vagy egy tömbben föl és le tudták emelni, illetve sülyeszteni. Így keletkeztek az ugynevezett „uccák” a színpadon. Az Operaház színpadát 3 méter magasságig, és 2.20 méter mélységig lehet megváltoztatni. (V. ö. Forgósülyedő.)

Sümei Ödön, színész, sz. 1882 jul. 7-én, Aradon. A szegedi piarista gimnáziumban érettségizett, majd próbaéneklés után Porzolt Kálmán a budapesti Népszínházhoz szerződött, közben elvégezte Rákosi Szidi színésziskoláját. Színpadra lépett a Népszínházban, Moldován Gergely dr.: „Flórika szerebne” c. népszínművében. Állomása: 1903-4. Komjáthy Jánosnál, Kassán. 1904-5. Somogyi Károlynál, Nagyváradon, 1905-10. Makó Lajosnál és Almássy Endréné, Szegeden, 1910-11. Palágyi Lajosnál, Miskolcon, 1911-12. Heves Bélánál, Szatmáron, 1913-6. Almássy Endréné, Szegeden, 1916-24. Janovics Jenőnél, Kolozsvárott; 1924-26 magyar színigazgató Erdélyben. 1928-tól mint színész a szegedi színház tagja. Szerepei: Rip van Winkle, Henri marquis (Corneillei harangok), Casanova, Beppo (Aranyvirág), Daniló (Víg özvegy), Luxemburg grófja, Nagyherceg (Szibill), Tom Migles (Leányvásár), Schober báró (Három a kislány) stb. Irodalmilag is működik. Színpadi művei: „Déliab”, operett 3 felv. zeneszerz. Kun Richárd, bem. Szegeden, 1911. „Mindnyájunknak el kell menni”, alkalmi szmű. Társsz.: Ferenczi Frigyes. Bem. Szegeden, 1914.

Sümei színész. Sümei (Somogy m.) már 1827 márc. 4-én találunk színészeket, Balogh István társulatát;

ugyanők 1831 ápr. 3-án is kapnak meghívást Sümegre, ebbe a másfélezer évre visszatekintő városba. 1834-ben itt járt Komlóssy Ferenc, 1853 febr. havában Lenkey, — 1859 jun. havában pedig Futó János társulata, akinél Könyvesné, Rigó Lina, Futóné, Baky Gáborné, Buky Emilia, Könyves Máté, Kőmives Irene, Demjén, Bernát stb. voltak a tagok. (Lásd: „Napkelet”, 1859. 27. szám.) Egy év múlva (1860 jul.) Balogh Alajos társulata vonult be Sümegre. Tagjai: Zeyk, Tarján Lízka, Borsos, Kócsi, Kovács, Loós stb. 1882 máj. havában újra Baloghék jönnek ide, egy év múlva felváltja Bánfalvy Béla, 1885-1886 nyarán Irsai B. Zsigmond az igazgató. Ujabb időkben: 1901-ben Kárpáthy György, 1904-ben Micsey F. György, 1910 máj.

havában Fehér Vilmos volt az igazgató, az ezen társulat kiválóbb tagjai: Peéry Lás, Erdei Flóra, Szalóki Szidi, Bakó Lajos, Fehér Vilmos, Kispálfy János, Kertész Lajos. 1912 jun. 3-tól Halász Alfréd színigazgató kezdte meg az előadásait. 1913 dec. havában Nagy Dezső staggione-társulata vonult be a városba. A színház helyisége a Korona-vendéglő és a Polgári Kör nagyterme. Ujabban 4-6 hétig tart a színiévad. A színpártoló egyesület elnöke szentmártoni Darnay Kálmán kormányfőtanácsos.

(Erődi Jenő.)

Swéd Sándor, operaénekes, sz. 1902 jul. 15-én, Debrecenben, 1929 szept. havában vették fel a Színészegyesület kötelékébe.

Sz

Szabad ég alatti előadás. Színészetünk multjában sok érdekes adatot találunk szabad ég alatti előadásokról. 1792 augusztus havában Pozsonyban a növendék-papság a Várban pásztorjátékot adott elő, szabad ég alatt. (Lásd: „Magyar Hirmondó”, 1792. II. kötet, 317. oldal.) A mohai savanyuviznél 1819 aug. 15-én Bajzáth György András (L. o.) fejérmegyei aljegyző birtokán a székesfehérvári színészek előadták Kónyi János „Gróf Waltron”-ját. 1837. május 7-én Egerben a Püspök-kertben a „Honművész” jelentése szerint előadták „Alessandro Massaroni”-t: „igen számos nézők jelenlétében”. — 1840. május havában Fekete Gábor társulata Varasdon (Horvátország) előadta „Sobri”-t, szintén szabad ég alatt. (Lásd: Szuper Károly naplója. Budapest, 1889. — 10. old.) 1856-57-ben Temesvárott a Józsefvárosban, Pozsonyban a Ligetben, Keszthelyen gr. Festetics-parkjában volt ilyen mű színielőadás. — Nagyváradon a Rhédey-kertben, Jászai Mari felleptével, 1897. augusztus 5-én Balla Kálmán rendezésében színre került Sophokles „Elektra”-ja a Vidéki Hirlapírók Nyugdíjintézete javára. (Orestes-Mihályfi Károly, Elektra-Jászai Mari, Aegistos-Balla Kálmán, Klytaemnestra-Lubrincz Julia stb.) 1904. augusztus 7-én a győri vagongyári „Egyetértés-dalkör” nagy sikerrel játszotta el szabad ég alatt Herczeg Ferenc „Ocskay brigadéros”-át. 1912-ben Nagybányán Neményi László társulata a „Gésák” című operettet adta elő szabad színpadon. — A budapesti állatkertben is volt hasonló előadás, 1924. július 5-én, „Oidipus király”-t, 20-án a margitszigeti Mac-pályán „Antigone”-t adták elő. 1926. augusztus 19-én a FTC. Üllői-uti

pályáján bemutatták a „Szent István” című játékot. 1928. július 30-án a La-fontaine Társaság előadta a Margitsziget szabad ég alatti színpadján Goethe: „Iphigenia Taurisban” című drámáját. — 1929. június 29-én gr. Karátsonyi Jenő palotája parkjában gr. Bethlen Margit mesejátékát adták elő, gr. Zichy Géza Lipót rendezésében. Szegeden Voinovich Géza: „Magyar Passio”-ját szabad ég alatt bem. 1931 jun. 13-án.

(Erődi Jenő.)

Szabadjegy alatt olyan jegyet kell érteni, amelyért a néző nem fizet. De a legkritikább szabadjegy az olyan, amely ennek a definíciónak pontosan megfelel. A színházak bizonyos percentet szoktak szedni a szabadjegyek után. A legtöbb színháznál szabadjegyet csak az erre a célra szolgáló blankettán lehet kérni. A portás árulja egy pár fillérért, a befolyó jövedelem az illető színház tagjainak nyugdíjgyűlését illeti.

Allandó szabadjegyük van a szerkesztőségeknek, a rendőrségnek, a tűzoltóságnak és a színházi orvosoknak. (A „szabadjegy”-szóra 1823-ban azt mondták: szabadjel = freibillet, t. i. a bémenetelre.) 1838-ban a Magyar Tudós Társaság szerint: szabad bejegy volt a neve és csak 1854-ben Ballagi Mór elkeresztelése szerint lett „szabadjegy”. — (Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára. — Budapest, 1908. — 566. oldal.)

Szabadkai színészet. A magyar színészet megszületése előtt Szabadkára is idegennyelvű színészek jártak, így tudjuk, hogy az 1780-as években németek játszottak itt. Mikor Kelemen László társulata feloszlott és a tagok szerte széledtek, a társulat egy kis töredéke

vagy talán a nagyon felszaporodott kolozsvári színészek egy része is az ezen időt követő években Szabadkára is elvándorolt. Jellemző, hogy Bácsbodrog megye 1792-ben a helytartótanáctól kérte az első magyar színésztársulat segélyezését, 1793-ban már maga is támogatja és 1815-ben nagyobb összeget ad a pesti magyar színház telkére és felépítésére. Ezután hosszabb ideig nincs feljegyzésünk, alkalmasint azért, mert csak ritkábban jártak ott magyar — inkább csak német — színészek. 1818-ban jön Szabadkára a Kilényi Dávid igazgatása alatt álló „Alföldi nemzeti színjátszó társaság.” Előadásait a régi gimnázium nagytermében kezdte meg a közönség élénk pártfogása mellett, de a helytartó tanács rendelkezésére a nagyvendéglő ivószobájába kellett költözniök, a hol „pipafüst és borgőz mellett” kellett játszaniok. A színészek csak az ablakon át létrákon juthattak a színpadra; a társulat sem nagy, sem valami kiváló nem lehetett, mert Ecsedi Jozefa betegsége miatt az előadásokat több napig nem tudták folytatni, felgyógyulása után pedig a város német színészeknek adott engedélyt.

1820-ban újból megjelenik Kilényi társulata Szabadkán. Tagjai: Lángh Ádám, Szentpétery Zsigmond, Abday Sándor, Bartha János, Mészáros János, Nagy Károly, Takács József, ifj. Lángh Lajos, Pály Elek, Sikoja Sándor, Mészáros Jánosné, Ecsedi Jozefa, Ludvig Borbála, özv. Nagyné, Csepreghy Anna, Déryné, Vásárhelyi Károly, Györfy, Szilágyi Pál. Még ugyanez évben megjelenik mint ig. Abday Sándor is Szabadkán, a ki örökséghez jutva, felcsapott igazgatónak és ezen minőségében is értékesíteni igyekezett színészi népszerűségét és összeköttetéseit. 1824-ben a Horváth József és Komlóssy Ferenc vezetése alatt álló székesfehérvári társulat működött Szabadkán. Tagjaik: Pergő Celesztin, Székely József, Balogh István, Vitéz György, Gaál Mihály, Telepi György, Székelyné, Simén Borbála, Székely Zsuzsánna. 1825-ben ugyanők jöttek. A város ezidőben már a színház részére egy állandó helyiség létesítését határozta el. A terv hamarosan valóra vált,

mert a nagykávéház báltermét átalakították színház céljaira. 1826. augusztus 24-én tartotta első előadását a Horváth József igazgatása alatt álló székesfehérvári „Magyar Színjátszó Társaság” az új színházhelyiségben. A megnyitó előadás első részét Komlóssy Ferenc „Az öröm oltára” című alkalmi darabja töltötte ki, melyben a színészek mondtak szép szavakkal és dallal köszönetet a közönségnek áldozatkészségéért. Második részében Kisfaludy Károly „Kemény Simon” című darabját játszották, melyhez Arnold György, a szabadkai városi zenekar igazgatója írt „ouverturát” és kísérelt zenét. Innen számíthatjuk a szabadkai állandó magyar színészet kezdő idejét. E társulat kitűnő előadásai, valamint a színészek társadalmi magatartása megbecsülést szereztek. Egykorú feljegyzés szerint „ezen Társaság a Város kebelében mind a maga feddhetetlen jó erköltsi viseletével, mint alkalmas és serény iparkodásával kedvezést nyert.” 1827. július és augusztus havában az „Erdélyi dal és színjátszó társaság” játszott Szabadkán, Kilényi Dávid igazgatása alatt. A társulat tagjai voltak többek között: Szerdahelyi József, Szilágyi Pál, Udvarhelyi Miklós és neje, Pály Elek, Heinisch karmester, Konti Károly, Simonffy György, Szentpétery Zsigmond, Körössy Ferenc, Nagy István, Parázsó János és neje, Pataki Benedek, Szakátsy István, Szaplóczay Mihály, Szökő Mihály, Sipos János, Bartha János, Körösné Stromb Katalin, Széppataky Johanna. Az előadásokat július 1-én a „Szevilai borbély” című operával kezdték, 2-án a „Tolvaj szarka” került színre, mely előadáson megjelent az ép ott tartózkodó Ferdinánd főherceg is, a mi akkor felbecsülhetetlen megtiszteltetést jelentett a magyar színtársulat részére. Majdnem csupa opera került színre ez időben. Ezután minden évben megfordulnak a magyar színészek Szabadkán. 1831. dec. 30-án Abday Sándor igazgató kezdi meg 4 hónapos színiévadját az „Árulás és szerelemföltés” című darabbal, a mikor a kitűnő előadásból Abday Sándor és neje: Böszörményi Johanna emelkedtek ki. 1832-ben újból Kilényi van Szabadkán; tagjai között vannak: Déryné,

Szentpétery, Pálné, Gál Mihály, Kántorné, Lendvayné, Parázsóné és más jelesek. 1833 januártól áprilisig megint Abdaj Sándor társulata játszik ott. 1835 március 21-én került ott színre először a „Lear király”, 1837-ben Abdaj a „Koldusleány” című darabbal kezdi az idényt. A társulat legünnepeltebb tagja Abdaj neje. Ez év december 9-én mutatják be Szabadkán először „Hamlet”-et. 1845-ben (október havában) Chiabay (Csabai-Kubai) Pál társulata játszik. — Ugy látszik, hogy már 1848-ban foglalkoztak egy új színház tervével, mert egyik forrásunk szerint ez évben már letették annak alapját. Valószínűleg a forradalmi és azt követő nehéz idők miatt maradt későbbre a terv megvalósítása. 1853. október közepétől Szabó J. és Hidassy K. társulata játszik Szabadkán. Tagok: Mátray, Lakatos, Váradi, Szabó, Balogh Jozefa, Váradiné, Clementis Berta és mások. Ez évben elhatározta a város, hogy egy nagy, vendégfogadóval egybekapcsolt új, modern színházat épít és igazgatójául Latabár Endrét szerződési társulatával. Egy év alatt az új színház el is készült. Oszlopos bejárójára a „Pest szálloda” felírás került. Csak fél évszázaddal később került ennek helyébe az új: „Városi színház” felírás, melyet csak 1918-ban távolítottak el. A színház az akkori viszonyokhoz mérten pazar fényességű volt, gépezeteit, belső felszerelését és díszítését Telepy György, pesti színész és díszítő készítette. Nagy zenekara, 450 ülőhelye és 48 páholya volt. 1854. december 16-án nyitotta meg a színházat Latabár Endre társulata Jósika Miklós „Két Barcsay” c. darabjával. A megnyitó előadásban részt vettek Szentpétery és Telepy, a Nemzeti Színházból, mint vendégek és a társulat tagjai közül Felekyné (Foltényiné Szabó Szákfy Amália), Kecskésné, Csercsér Natália, Benke Jozefa, Molnár György, Foltényi, Berzsenyi, Kecskés, Gönczi, stb. — A színház első vendégszereplői voltak: Egressy Gábor, Szigeti József, Jókainé, Komlóssy Ida. — Jellemző a szabadkaiak színházszeretetére, hogy 1856. február havában egy táncvigalom jövedelméből 248 frt. 1 kr és 2 drb. aranyat adtak a Nemzeti Színház nyugdíj-

alapja javára. 1858 november havában Pázmán Mihály szintársulata kezdi előadásait. 1859-ben Felekyné Munkácsy Flóra a „Tücsök” című darabban szerepelt a szabadkai színházban. Évről-évre a legjelesebb társulatok keresik fel a várost és időnkint helyet adnak a német és szerb színészeknek is. Utóbb a német szintársulatok teljesen elmaradtak és így a magyar színészek mellett csak szerb színészek keresték fel a várost. 1864 novembertől Sipos Károly igazgató játszott társulatával. Tagjai a feloszlott budai népszínház tagjaiból állottak. E társulatnak volt tagja Kölesi Lujza, itt ismerkedett meg Blaha János katonakarmesterrel és itt lett a nemzet csaló-gányából: Blaháné. 1866-ban Szuper Károly volt az igazgató, a ki 1867 január 14-én itt ünnepelte 25 éves színészi jubileumát. 1868-70-ig Hubay Gusztáv társulata járt Szabadkára. 1870 tavaszán 150 tagú „Színügyi egyesület” alakul, hogy a színházban jó erőklől álló társulat tartson előadásokat egy művezető igazgatása alatt, míg a pénzügyeket maga az egyesület kezelte. A könyvtár gyarapítására működvelő előadásokat rendeztek. A művezetést Vezéry Ödönre bízták és az így alakult társulat október 15-án kezdte meg működését. Jobb tagok voltak Vezéryn kívül: Kőmivesné, Siposné, Dékány Róza, Őrsiné, Harányiné, Vizváryné Krecsányi Sarolta, Nagy Julia, Horváth Ferenc, Őrsi, Solymossy Elek, Körösmezei, Zádor, Szép János, Tolnai és mint vendég: Mátrai Laura. A társulat drámákat, népszínműveket, operetteket és bohózatokat játszott. Kezd letűnni a műsorról az opera és a helyét a francia és német (bécsi) operett foglalja el. Az új idényre a színügyi egyesület Takács Ádám kolozsvári rendezőt választotta meg. 1873-ban Aradi Gerő az igazgató, 1875-ben özv. György Jánosné Nagy Lujza társulata játszik, 1877-ben Krecsányi Ignác kerül a szabadkai színház élére. 1879-ben Temesváry Lajos igazgatása alatt ünnepelték a színház 25 éves fennállási jubileumát. December 16-án az ünnepi előadás műsora a következő volt: 1. Hymnus, 2. Jámbor Pál (Hiador) prologusát felolvasta Temesváry Lajos igazgató, 3. Allegórikus kép,

Ifj. Szász Béla

Szász Károly dr. (sz. 1865.)

Szász Károly püspök

Szathmáry Árpád id.

Szathmáry Árpád ifj.

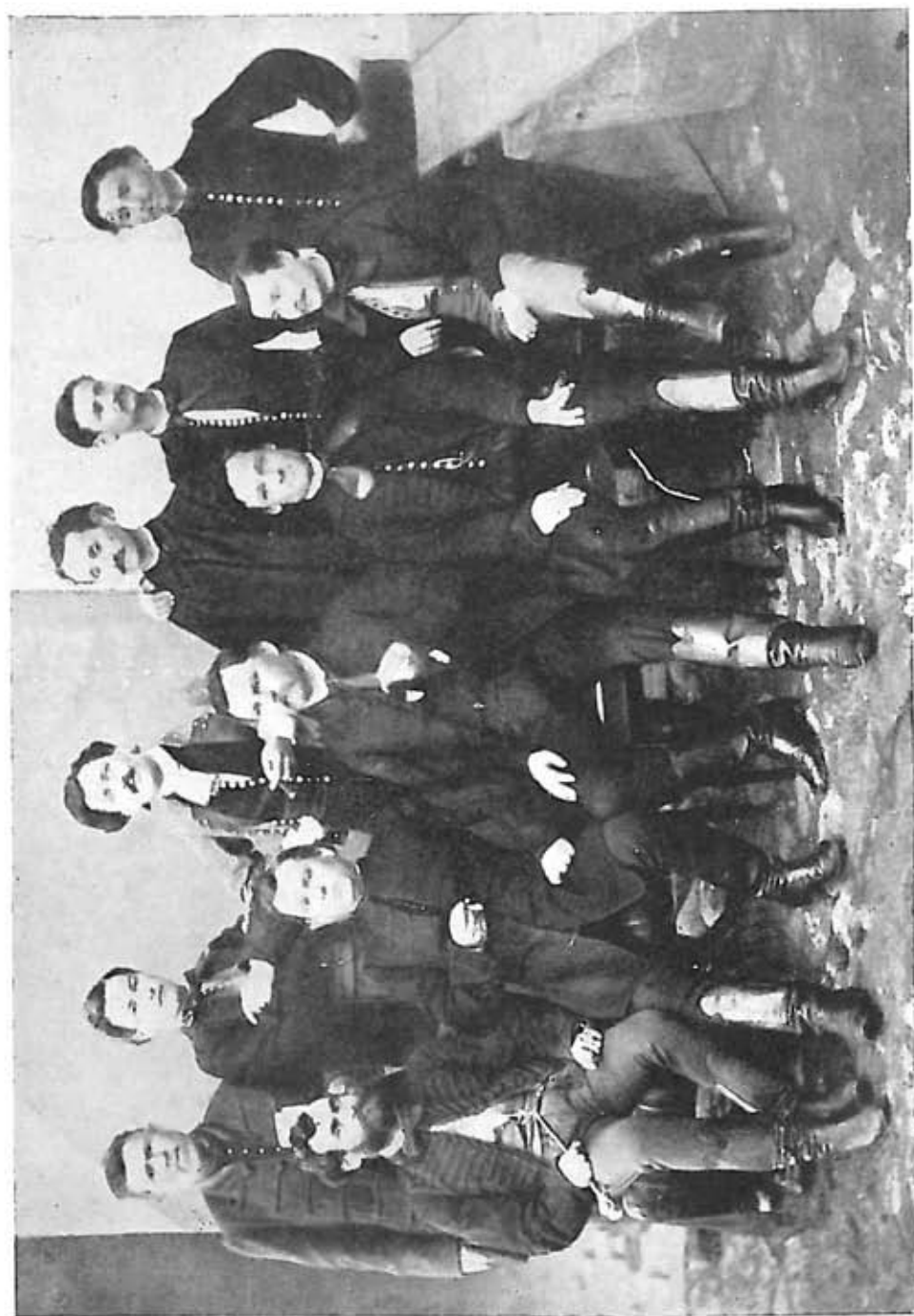
Szathmáry Dánielné Farkas Lujza

Szathmáry Lajos

Szathmáry Lajosné Szilágyi
Etel

Szatmári szintársulat (Igazgató : Kocsisovszky Jusztin 1865-ben)

özv. Szathmáry Zoltánné

Szathmáry Zoltán

Szécsi Erzsi

Szécsi Ferenc dr.

Szedő Miklós dr.

rendezte: Fehérvári Ottó, 4. Becsületszó vigjáték, 5. Hunyadi László opera I. felvonása. — 1880 október 20-án Erdélyi Marietta igazgatása alatt nyílik meg a szezon ifj. Ábrányi Kornél „Rövidlátók” című vigjátékával. Tagjai: Molnár Gy., művezető és tragikus, Bokody Antal, komikus, Traversz, énekes, Kendy Gusztáv, jellemszínész, Váraljai Olga és mások. 1881-ben ismét Temesváry az igazgató. 1882 október 15-én Geröffy Andor társulata a Bánk bánnal nyitja a szezon. 1883-ban Mansberger (Mosonyi) Károly az igazgató, 1884-ben Mosonyi és Tóth Béla tartanak néhány előadást, októberben Mándoky Béla kezd 6 hónapos szezon, 1885. május havában a Ditrói Mór igazgatási alatt álló „Thália színészszövetkezet” — hármas direkción (Breznay Géza és Hatvani Károly) — játszik, október 10-étől ismét Tóth Béla tart pár előadást, 1886. október 10-én Ditrói Mór, Breznay Géza és Sztupa konzorciuma nyitja meg az idényt Prológussal és a „Csókon szerzett völegény”-nyel. Ebben az évben Nagy Vince vette át a művezetést egy időre; távozása után a konzorcium összeomlott. 1887-ben is e konzorcium játszik. Sűrűn váltakoznak most az igazgatók. Halmay Imre, majd 1893-ig Csóka Sándor, 1894-ben Rakodczay Pál az igazgató, 1897-ben már Pesti Iház Lajost látjuk a társulat élén, a ki hosszú ideig, 1906-ig volt a szabadkai színház igazgatója. Ebben az időben a város már bőkezűen gondoskodott a színészetéről. Ingyen színház, fűtés, világitáson kívül évi 8000 koronával, később 10.000 koronával és különféle alapok kamataival segítette a színházat. A színházi-bizottság, melynek elnöke Szibenburger Károly tanár volt, jóindulattal karolta fel a szintársulat minden dolgát. A színészet arany napjai voltak ezek Szabadkán. 1900-ban Földesi Sándorral társult Pesti, de a társasviszonyt csakhamar felbontotta. 1904-ben a város nagy költséggel átépítette a színházat, egy részt, hogy a meggyöngült, elkorhadt alkatrészeket kicseréltesse, másrészt, hogy a színház tűzbiztonságát fokozza, végül, hogy a férőhelyek számát emelje. Az átalakítások december 1-ig elkészültek és két héttel később megkezdődtek a szín-

ház 50 éves fennállásának jubileumi ünnepei. December 16-tól 18-ig, három napig tartott az ünneplés, melyen vendégkép fellépett dr. Klein Mátyásné Szőgyi Gina, a színház volt tagja is a „Cigánybáró” II. felv. Saffi szerepében. Ifj. Ábrányi Emil prologusa szerepelt még a műsoron, ezenkívül Molnár Gyula „Névtelen hősök” című pályadíjnyertes darabja. Az 1905-6-iki szezon a „Cornellei harangok” előadásával kezdte meg Pesti, kinek ez volt itt utolsó szezonja, mert a város a színházra új pályázatot hirdetett. Ezután dr. Farkas Ferencnek adták a színházat, a ki 1906 október 24-én a „Hunyadi László” operával kezdte meg az évadot. Az előadásban részt vett Pichler Elemér, a m. kir. Opera tagja, többi szereplői Ruzsinszky Ilona, Aradi Aranka, Kalmár József, Székely Gyula. Az első előadások nagy sikere után a város dr. Farkas Ferenc szerződését 6 évre hosszabbította meg. Az igazgató fővárosi nivóra emelte az előadásokat. A társulat tagjai közt voltak fentiekén kívül: Tóth Antal, Virányi Sándor, Bogó Zsigmond, Herczeg Jenő, Turányi Alajos, Vándory Gusztáv és Géza, Nagy Gyula és Imre, Abonyi Tivadar, Bazsai Lajos, Feledi Boriska, Hadrik Anna, Gazdy Aranka, Halász Ilonka, Szalontai Ferike, Barna Mariska, Tóth Ilonka, Szelényi Emilia stb. A közönségnek életszükségletté vált a színház, magyarok, szerbek, bunyevácok egyaránt pártolták a színházat. De az önérzetes igazgató nem tűrte a színházi bizottság beavatkozását a színház belső ügyeibe, úgy, hogy kenyértörésre került a sor és dr. Farkas 1909-ben visszalépett a színházi szerződéstől és Munkács-Ungvárra vitte társulatát. Egy hétig búcsúztatta a közönség az igazgatót és társulatát. 1909-től Krémer Sándor lett az új igazgató, a ki novemberben a „Páduai hercegnő”-vel kezdte előadásait. Decemberben a színházi bizottság Krémer szerződését 1912-ig hosszabbította meg. 1910-ben a „Bilincsek” című darabbal indul a szezon. 1911. október 28-án az „Elnémult harangok” az évadnyitó darab. Új tagok: Halasiné, Kovács Lili, Vásárhelyi Tessza, Martinek Ilonka, Tóth Lenke, Harsányi Gizi, Károlyi Ibi, László Gyula, Szabó

művezető és tragikus, Bokody Antal, Tallián László. December elején elhatározta a színházi bizottság, hogy a város által adott ingyen telken 750.000 kor. költséggel új színházat épít. Már novemberben elégedetlen a színházi bizottság Krémerrel, új pályázatot hirdet a színházra és decemberben Nádassy Józsefet választja meg igazgatónak, a ki azonban csakhamar lemond, de a város nem fogadja el lemondását. Krémer utolsó évadjának vendégei: Komlóssy Emma, Kornai Berta, Lonczai Annie, a Góth-pár, Pethes Imre, Szamosi Elza, Vendrey Ferenc, Horváth Kálmán. 1912. április 30-án a „Leányvásár” című operettel búcsúzik a társulat. Ugyanez év okt. 22-én kezdi szezonzát szintén a „Leányvásár”-ral Nádassy, a kit két tragikus esemény sújtott: alatta égett le a szabadkai színház és ő lett hosszú időre Szabadka utolsó magyar igazgatója. Tagjai: Peterdi Etus, Molnár Janka, Falk Erzsi, Verő Janka, Simkó Gizi, Komlós Vilmos, Nagy Dezső, Remete Géza, Fenyő Aladár, Albert Erzsi, Nagy Pál, Inke Rezső, vendégfellépői: Virányi Sándor, Arányi Dezső. A szezonz megindulása után a mindenható színházi bizottság egy ellenzéki kuplé miatt levéteti a „Limonádé ezredes” című darabot a műsorról. Az 1913-as évadot az „Éva” nyitja meg, színre kerül a „Faust” opera is. 1914-ben Szoyér Ilonka, Zilahy Gyula, Almássy Endre vendégszerepelnek. Új tagok: Borbély Lili, Müller Kató, Ujj Kálmán. A háború vészes hullámai a személyzetet is megtizedelik, a társulat többiben adakozik hadijótékonyági célokra. 1915. március 10-én a „Tündérlaki lányok”-at játszotta a társulat. 11-én reggel 5 órakor kigyulladt az üresen álló színház nézőtere és reggel 9 órára az egész színház porrá égett, maga alá temetve 61 esztendő dicső színházi múlt felejthetetlen emlékét és megsemmisítve Nádassy egész felszerelését és ruhatárát. A város, színházi egyesület és társadalom sietve jöttek a társulat segítségére, mely egyelőre a Pest szálló nagytermében tartott kabaré előadásokat. Innen Ujvidékre, majd Makóra megy a bajbajutott társulat. Közben a város a Pest szálló nagytermét az állam és színházi egyesület

közbejöttével átalakíttatja páholyos színházteremmé, színpaddal felszerelve. Az új színházhelyiséget Nádassy társulata 1915 november 18-án nyitja meg. Tapolczai Dezső felavató beszéde után Almássy Endre Gyóni-verseket szavalt és a társulat a „Tiszavirág” című operettet játszotta. Új tagok: Radó Nelly, Révész Ilona, Sugár Gyula, Remete Géza, Rakovszky Margit, Völcssei Rózsi, Kisházi Sári, Torma Zsiga. A szezonz vendégei: Zilahyné Singhoffer Vilma és Kürty Klára. 1916. december 14-én újra megindul a szezonz a „Legénybúcsú” című operettel. Új tagok: a Zöldi-nővérek, Lengyel Irén, Hidvéghy Ernő. 1917-ben már erősen jelentkeznek a háborús mizériák. A társulat Nádassy vezetése alatt konzorcionális alapon játszik. A szénhiány miatt kormányrendeletre bocsukják a színházat, úgy hogy hetenként csak 2 napon, szombat és vasárnapon tarthat 3 előadást. 1918 november 14-én kellett volna Nádassy társulatának a szerb csapatok által megszállott Szabadkán az előadásokat megkezdeni, de a szerb parancsnok azon feltételhez kötötte az engedélyt, hogy a színészek minden előadás előtt énekeljék el a szerb himnuszt. Az igazgató ezt megtagadta, az előadások elmaradtak, állomás nélkül maradt a szétszóródott derék társulat. Véglegesen legördült tehát a függöny a magyar színészek előadása után. Szerb színészek vonultak be a szabadkai színházba, előbb a szerajevói, utóbb az ujvidéki szerb társulat. Több ízben történt kísérlet, hogy magyar színészek játszhassanak Szabadkán, de mindhiába. Így a színház átjut a szabadkai magyar műkedvelők kezébe. 1920-ban Magyar Népkör alakul, mely műkedvelő előadásokat rendez és állandóan működik egy régi műkedvelő gárda egy régi műkedvelő hölgy vezetése mellett, mely a magyar darabokat jó előadásokban hozza színre. Működésüket erkölcsi és anyagi siker kíséri. 1927. jan. 12-én új színház nyit meg Szabadkán, szerb színészekkel, a régi, leégett színház helyén; az új színház modernebb, díszesebb, mint a régi volt, abban a belgrádi, zágrábi és más szerb társulatok szerepelnek, de állandó szerb társulat,

a milyen azelőtt az állandó szabadkai magyar társulat volt, nem tud benne megélni. (Dr. Farkas Ferenc.)

Szabados Béla, zeneszerző, sz. 1867-ben, Pesten. Első zenei oktatását atyjától nyerte, ki maga is alapos zenész volt. 1881-ben az Orsz. M. Kir. Zeneakadémiába irakozott. Később az intézet tanára lett. Szinpadai munkái: „A négy király”, operett 3 felv. Szövegét írta: Rákosi Jenő. Bem. 1890. jan. 10. Népszínház. — „Az első és második”, operett 3 felv. Labiche után. Szövegét írta: Rákosi Jenő. Bem. 1891 ápr. 8. U. o. — „Rika”, operett 3 felv. Szöv. írta: Márkus József. Bem. 1895 nov. 23. Népszínház. „Alszik a nagynéni”, opera 1 felv. Szöv. írta: Ivánka István. Bem. 1895. nov. 6. M. Kir. Operaház. „A 3 Kázmér”, én. boh. Sz. írta: Beöthy László. Bem. 1896 január 25. Népszínház. (25-ödször 1896 húsvéthétfő.) — „A bolond”, énekes legenda 3 felvonásban. Szöv. írta: Rákosi Jenő. Bem. 1898 dec. 29. Magyar Színház. — Felújítása: 1902. jan. 8. — A Magy. Kir. Operaház 1911 márc. 14-én iktatta műsorába. — 1920 november 19-én is előadták, Rákosi Jenő 60 éves írói jubileuma alkalmából. „Felsőbb asszonyok”, operett 3 felvonásban. Szöveg: Lovik Károlytól. Bemutatta 1904 március 26. Népszínház. — „A numia”, operett 3 felvonásban. Szöv. írta: Kaczér Vilmos. Bem. 1904 április 9-én. Magyar Színház. — „Mária”, regényes dalmű 3 felv. Szöv. írta: Béri Moravcsik Géza. Zen. Szendy Árpáddal szerzette. Bem. 1905. febr. 28. Magy. Kir. Operaház. — „Szép Ilonka”, daljáték 3 felv. Társsz. Szávay Gyula és Vágó Géza. Bem. 1906. okt. 20. Király Színház. — „Bolond Istók”, népies daljáték előjátékkal, 3 felv. Petőfi „Bolond Istók” c. költeménye nyomán írták: Sass Ede és Bihari Ákos. Bem. 1922 dec. 22. Városi Színház. — „Menyasszonyháború”, eredeti operett 3 felv. Irta: Sass Ede. Bem. 1923. dec. 7. U. o. — „Fanni”, lírai dalmű 4 felv. Szöv. írta: Mohácsi Jenő. Bem. 1927. febr. 16. M. Kir. Operaház. — (1921-ben elnyerte a „Magyar Hiszekegy” megzenésítésre kitűzött pályázatot és e szerzeménye nemzeti énekké

vált.) Fivére: Sz. Károly, zeneszerző. (L. o.)

Szabados Károly, zeneszerző, sz. 1860 jan. 28-án, Pesten, megh. 1892 jan. 24-én, u. o. Előbb Erkel Ferencnek volt a tanítványa, később pedig, 1875-ig, az Orsz. Zeneakadémián tanult. Egy évig Kolozsvárott színházi karmester volt. Midőn 1880 máj. 1-én a kolozsvári színház társulat Bécsben vendégszerepelt, Sz. volt az énekes darabok karnagya. 1887 márc. havában az Operaház harmadik karmesterévé nevezték ki. Legjelentősebb műve: „Viora”, balett 3 felv. Bem. 1891 márc. 14-én, a Magy. Kir. Operaházban. (Cselekményét Jókainak: „A Szent Anna-tó regéje” alapján írta: Váradi Antal.) Ő írta át és hangszerelte az „Ember tragédiája” számára betétül szolgáló „Marseillaise”-t. Neje Ferenczy Paula, jeles táncosnő, a Magy. Kir. Operaház balett-tagja. (Lásd: Mazzantini Lajosné.) Fivére: Sz. Béla (L. o.).

(Kereszty István.)

Szabados László, színigazgató, sz. 1874 nov. 12-én, Adonyban (Fejér m.). Színész lett 1899 tavaszán, Micsey F. György színigazgatónál. — 1901—2-ben Halmay Imrénélnél működik, majd 1906 február 15-én igazgató lett. Járt Késmárkon (1908 őszén), Gyöngyösön (1910), Turócszentmártonban (1910), Érsekújváron (1911), Balassagyarmaton (1911).

1913 szept. 6-án Erzsébetvárosban működött, miután elnyerte a második erdélyi szinikerületet. 1916 márc. 8-án Baján, szept. 2-án Komáromban játszott. 1917-ben Nyitrán volt. 1918 nyarán Ujpestre vonult be. 1923-ban nyugalomba ment. Erdemei közé tartozik többek között, hogy sok ambícióval fedezett fel új tehetségeket. Agilis tanácsosa volt 7 éven át az Orsz. Színészegyesületnek, ahol ő indítványozta és vitte keresztül a színészek külföldi tanulmányi ösztöndíjának létesítését és rendszeresítését. A jegypótdíjat a színésznegyed javára ő szedte először, Liptószentmiklóson, 1910 március havában. Munkája: „Színházi Élet”. Visszaemlékezések, mozaik-képek a kecskeméti

városi színház négyéves multjából-Kecskemét, 1900. — Társszerző: Somlár Zsiga. — Neje: Végh Gizella, színésznő, sz. 1882 december 19-én, Budapesten. Színipályára lépett 1901 ápr. havában Férje társulatával járta a vidéket és mint kiváló operett-szubrett aratta sikereit. 1923-ban visszavonult.

Szabados Piroska, színésznő, sz. 1893 dec. 9-én, Bonyhádon. Színészakadémiát végzett, majd 1917. augusztus havában Kolozsvárott kezdte a pályát. 1918-ban férjhez ment Nagy Adorján (L. o.) színészhez. 1920 december havában az Andrásy-úti színházhoz szerződött. 1921 június 4-én „A nagy komédiásnő” c. egyfelvonásosban nagy sikere volt a Belvárosi Színházban. (Lakatos László darabja.) Ugyanitt több Strindberg- szerepet is játszott. 1923 január 1-én újra Kolozsvárra hívták. 1924 okt. 11-én bemutatkozott a Kamara Színházban, „Solness építőmester” Wangel Hilda szerepében. Azóta az Uj Színházban is játszott. Különösen a modern drámák komplikált lelki életű női szerepeiben vált ki. Főbb szerepei: Julia, Tanítónő címszerepe, Elisa Rachel (A nagy komédiásnő, Jeanne (Mámor), A leánytestvér (Gyermektragédia), stb.

Szabados Sándor, színész, sz. 1904. jun. 18-án. (Szabados László fia). Tanárnak készült, majd színésznek ment. Radó Béla, Miklóssy Gábor, Marossy Géza voltak az igazgatói, azután a Jókai Színháznál működött. Legnagyobb sikerét a „Vén gazember” Boczkó kántorjában aratta.

Szabad-vidék. A szinpad bediszítésnek az a fajtája, amidőn a szinpad pusztságot, azaz szabad területet ábrázol.

Szabó Antal, színész sz. 1845-ben, Szatmárt, — megh. 1913. szept. 6-án, Budapesten. 16 éves korában volt először szinpadon, mint a szatmári ref. kollegium növendéke, 1861 jan. 12-én, midőn előadták, „Aranykirály, madarász és uszkárnyíró” c. darabot, melyben a madarász (apa) szerepét játszotta. A szerepre Abday Sándor szinigazgató ok-

tatta. A debü sikerült és Vajai Károly orsz. képviselő pártfogása mellett a színipályára lépett, 1861 tavaszán, Molnár Györgynél, Budán. Alig pár évre rá legismertebb szerelmes színészeink közé tartozott.

A 70-es években 10 éven át szintársulatot igazgatott, melynek ő és neje: Molnár Zsuzsanna, a kitünő naiva, voltak erői.

1877-ben fellépett a Nemzeti Színházban, a „Fény árnyai”-ban. 1883-ban tag volt Szilágyi Bélánál, tőle elszerződött Jakab Lajoshoz (1886) és ugyanezen évben Makó Lajos tagja, majd 1887-ben Krecsányi Ignác szerződtette, de már egy év múlva (1888 szept.) a Népszínház kötelékébe lépett. (Ezt megelőzőleg — 1887 jan. 12-én — Szegeden megülte 25 éves jubileumát, a „Zalameai bíró”-ban mint Pedro Crespo. Ekkor Aradi Gerő tagja volt.) Koporsójánál Géczy István mondott búcsúbeszédet.

Szabó Aurél dr., ügyvéd, sz. 1851-ben, Máramaroszigeten, megh. 1910. szept. 9-én, u. o. Nagy pártolója volt a művészetnek és Prielle Kornélia szülőházának helyén épült palotájában Prielle emléket márványtáblán megörökítette és lakásában emléktárgyaiból Prielle-szobát rendezett be.

Szabó Bandi, színész, (cs. n. Ruttkai Antal), sz. 1849-ben, Szegeden, — megh. 1887 ápr. 22-én, Budapesten. Atyja Sz. Mózsi, úttörő színész, nővére a híres Sz. Jozefa, (Pepi) színésznő. — Papi pályára készült, azután 1864-ben Follinusz Jánosnál színész lett, Aradon; ez évben Győrött is működött. Mint jeles népszinműénekes 1875 nyarán Nagyváradon tünt fel a „Falu rosszá”-ban, Göndör Sándor szerepében, amely után sűrűn kezdték emlegetni nevét. 1876 telére Debrecenbe kapott szerződést, onnan a Népszínház meghívását fogadta el (1877 febr. 15.). 1888-ban a Nemzeti Színház tagja lett, ahol segédszerepeket bíztak rá. Haláláig itt működött.

Szabó Domokos, karénekes, sz. 1846-ban, Marosvásárhelyen. 1866 október 1-től Fehérvári Antal igazgatónál, a kolozsvári szinpadon egyfolytában 40 évig

működött, honnan 1907. november elején búcsúzott el. Tengersizek citátumot tudott a klasszikusokból. Azon nevezettség érte nyugalombavonulásakor, hogy a kolozsvári új színház új vasfüggönye elé őt hívták ki először.

Szabó Endre, író, a Petőfi Társaság tagja, sz. 1849. jun. 3.-án, Nagytoronján (Zemplén m). Iskoláit Késmárkon és Sárospatakon járta. 1881-82-ben a „Hon” irodalmi és színházi rovatát vezette. Fordítása: „A sötétség országa”, orosz népdrama 5 felv. 1901. Irta: Tolstoj Leó.

Szabó Etel, balett-táncosnő, sz. 1885-febr. 2-án, Budapesten. Iskoláit u. o. végezte. Az Operaházban 1898-ban táncolt először, a Babatündér-ben. Magántáncszámai a következő darabokban voltak: „Téli álom”, „Piros cipő”, „Zsidónő”, „Viora” stb. 1915-ben férjhez ment Tóth Kálmánhoz. 1919-ben nyugdíjba vonult.

Szabó Ferenc, szinigazgató, sz. 1875. január 19-én, Makón. Szinpadra lépett: 1895. április 2.-án. — 1908. húsvétjáig a győri színház tagja, ekkor társulatot szervezett és azzal 3 hónapos szezonnra Nyitrára ment, őszre Nagykőrösre vonult be. 1909. máj. hótól Szolnokon, utána Halason működött. 1910. jul. havában Trencsénteplicen játszott. Ez év aug. havában Pöstyén, szept. első felében Selmechányán, utána Besztercebányán játszott. 1912. jan. 19-én 3. évre elnyerte a nyitrai, 1914. március 5-én pedig a soproni színházat.

Neje: Hervai Erzs, színésznő, sz. 1880. máj. 21-én, Kassán. Szinipályára lépett: 1897. virágvasárnapján.

Szabó Ferenc László, színész, sz. 1900. év. április 2.-án, Hódmezővásárhelyen. Iskolai tanulmányait a szegedi állami felső kereskedelmi iskolában végezte. Érettségi után katonai szolgálatra vonult be, a 46-os cs. és kir. gyalogezredhez. A világháború befejezése után Budapesten mint banktisztviselő helyezkedett el. 1924-ben Rózsasági Kálmán színiiskolájának növendéke lett. Első

igazgatója, Faragó Sándor, Kaposvárra szerződtette. 1926-27. évben Deák Lőrinc szinigazgatónál működött, 1930-ban Radó Béla szinigazgató első bonvivantja. Főbb szerepei a „Cirkuszhercegnő” Mister X-je, „Luxemburg grófja”, „Gróf Rinaldó” Georg Ádámja, „Három a kislány” Schubertja, stb.

Szabó Gábor (Bágyoni), színész, született 1894-ben, Radnóthon, színész lett 1913-ban és az oroszországi Brustov mellett a nagyezüst éremmel kitüntetett hősi halált halt hazájáért.

Szabó Gúy László, zeneszerző, hegedűművész, sz. 1893. jul. 1.-én, Budapesten. Dr. Toldy Lászlónál tanulta a zeneszerzést, Baré hangversenymesternél a hegedűt. 16 éves korában az Országos Állami Szimfónikus zenekarban működött, onnan a Népoperahoz szerződtették. Egy szimfónikus művével Németországban még fiatalon 500 márkás díjat nyert el, a Blüthner-orchester mutatta be. A világháborút végigküzdötte, zászlós lett. Utóbb Párizsban kitűnő magyar muzikusokból szimfónikus zenekart alakított és 4 évig teljes sikerrel működött a francia fővárosban. 1917-ben a Vörös kereszt meghívására bejárta Bajorországot, Bulgáriát és Törökországot; Bulgáriában cári kitüntetést kapott: a Vörös kereszt érdemrendet, a szultántól pedig a „pro litteris et artibus” érdemrendet. Világsikerért ért el „Valse du rêve” és „Charmeuse” c. keringőivel. Megjelent Budapesten számtalan dala. Harmath Imre szövegére szerzett zenét és most fejezte be egy oporettjét: „Mariana” 3. felv. Jelenleg a Studióban is állandóan működik szimfónikus zenekarával. Működött: Párizsban, Svédországban, Stockholmban, Malmőben és sokfelé Németországban. Közismert szerzeményeit és slágereit gramofonlemezre is felvették.

Szabó Győző dr., író, Nagykanizsa tb. főorvosa, született 1866-ban. Több színmű szerzője. „Egy darab föld” című hazafias tárgyú színművét óriási sikerrel hozta színre a pécsi színtársulat. Műveit a tartalom mélysége, mozgá-

mas cselekmény és költői szárnyalású nyelv jellemzik.

Szabó Jozefa (Pepi), színésznő, született 1844-ben, — meghalt 1924. január 23-án, Cinkota—Annatelepen. Atyja Balogh István (L. o.), úttörő színész. 1863—66-ban Kolozsvárott működött, Follinusz Jánosnál, ahol különösen az operettekben és népszínművekben közkedveltségnek örvendett. 1863. október 4-én a Nemzeti Színházban vendégszerepelt, a „Csikós” Rózsi-jában. Október 8-án ugyancsak itt fellépett az „Iskolakerülő”-ben, Conti herceg szerepében. — 1864-ben Aradon volt szerződésben. 1865-ben mint kolozsvári művésznő férjhez ment Keresztesi Papp Miklós (L. o.) szerkesztőhöz. Kolozsvárott működött 1875-ig. 1880-tól mint vendég szerepelt itt, ahol másodsor is férjhez ment, 1884. november 27-én, Ajtai K. Albert nyomdaigazgatóhoz. — 1883-tól ismét szerződött. — Bátyja: Szabó Bandi, színész. (L. o.).

Szabó (Schneider) József, úttörő színgazgató, született 1816-ban, Debrecenben, meghalt 1875. március 1-én, u. o. Előbb borkereskedő volt. 1839. március 1-én lépett a színipályára, a Nemzeti Színháznál, kardalos minőségben. 1842. október havában igazgató lett és nagy lendületet adott a vidéki színészetnek azzal, hogy magas nivójú opera-előadásokat tartott. Havi Mihállyal (L. o.) szövetkezve, opera-társulattal járt Bécsben, 1847-ben, ahol az operaházban dicsőséget szerzett a magyar névnek; ezután Olaszországot járták be, majd Prágában hódítottak híveket. 1848-ban Párizsban jártak a magyar énekes-színészek, itt is meghódítottak a magyar génusz előtt, nemkülönben Brüsszelben is. — 1856. június 7-én újra felkeresik Bécs városát, ekkor is diadallal tértek haza a magyar aktorok. Drámai és operai társulatoknál dicsőséget szerzett Bukarestben is. Egy ízben a temesvári német színház élén is állt, de a legbiztosabb anyagi kilátások ellenére abbahagyta a német színgazgatást és visszatért a magyar műzsához. 8 évig volt a debreceni színház élén. Hogy Debrecen város szí-

nézete ma már életerős, viruló intézménnyé fejlődött, abban tagadhatatlanul Sz. Józsefnek hervadhatatlan érdemei vannak. Koporsója felett Takács Ádám mondott búcsúbeszédet. — Neje: Horeczky Zsófia baroness. — Nővére: Erkel Józsefné Szabó Amália, színésznő. (L. o.) Fia: B. Szabó József, színész, (L. o.).

Szabó József Elemér (Eőri), színész, sz. 1857. jun. 10-én, Miskolcon, — meghalt 1929. május 26-án, New Yorkban. (First Avenue 149. sz.) A kolozsvári Nemzeti Színháznál kezdte művészi pályáját, ahonnan jóval később a m. kir. Operaházhoz került. Csengő tenorhangja volt, amely előkelő pozíciót biztosított számára a magyar színházi világban. De nyugtalan természete nem bírta soká sehol és még 1896-ban kiment Moszkvába, ahol a Paradise Theatre-nek kényeztetett kedvence lett. 1904-ben feleségével és két fiával együtt kivándorolt Newyorkba, ahol a staggione-társulatok egyik legkeresettebb tenoristája lett. Felesége elhunytával azonban mint-ha szerencsecsillaga letűnt volna. Színháznál már nem igen kapott szerződést és kénytelen volt a Little Hungary nevű magyar vendéglőben énekelni, melynek közönségét bánatos magyar nótáival nem egyszer megríkatta. Hosszu időn át volt vonzóereje ennek a newyorki magyar kocsmának, míg egyszerre csak hangjának régi csengése elveszett. Megtakarított pénze nem volt, kiadta mindazt, amit keresett. Így hát, hogy valahogy megéljen mégis, szivarral, cigarettával ügynökösködött annak a közönségnek, amelyet éveken át énekével szóraztatott.

Szabó József (B.), színész, született 1870. június 13-án, Nagyváradon, — meghalt 1917. január 28-án, Budapesten. Atyja: Sz. József, (L. o.) a debreceni színház művezetője volt. — Felsőkereskedelmit és jogot tanult Budapesten, de a szülői házból magával hozott művésztelensége a színpadra szólította. 1895. október 3-án kezdte a pályát, előbb a Népszínháznál működött, majd elkerült Aradra, Fiuméba, Triestbe, Kre-

csányi Ignác társulatával és mindenütt elismerés járt nyomában. Játzott még Szabadkán, Szegeden, majd a Magyar Színházhoz került, mikor ez a színház Zoltán Jenő és Leszkay András igazgatása alatt még operett-színház volt. Ráthonyi Ákos mellett nem igen érvényesülhetett, mint baritonista, de mikor Ráthonyi a Király Színházhoz szerződött, néhány évre felragyogott a csillaga, ahol énekes bonvivánsi szerepkörben sok élvezetet szerzett kellemes, meleg hangjával, elegáns, biztos játékával. Az Orsz. Színészegyesületnek éveken át tanácsosa volt. 1911. június 1-én nyugdíjba ment. Főbb szerepei: A hajduk hadnagya (címszerep), Rajah (Lotty ezredesei), Plinchard (Lili), Valentin (Faust), Telramund (Lohengrin), Jankó (Drótosót), Fairfax (Gésák), Rosillon (Vig özvegy) stb. Később a székesfővárosnál vállalt állást s szorgalmas, pontos és megbízható munkásságával itt is élvezte felebbvalói elismerését. Első neje: Karácsonyi Mariska, színésznő, született 1875-ben, meghalt 1903. november 16-án, Aradon. Házasságuk Déván volt, 1898. szeptember 27-én. — Második neje: Jeszenszky Jolán, kivel 1904. július 30-án lépett frigyre, Ujvidéken.

Szabó Karola, színésznő, 1874-ben a Nemzeti Színház táncosnője volt, s rövid idő alatt az énekes is annyira kiképezte magát, hogy sikerrel énekelhetett és játszhatott. Ekkor próbát tett a Népszínházban, ahol mint vendég fellépett 1876. november 11-én, a „Betyár kendője” című népszínmű Zsófi szerepében, december 2-án pedig a „Két menyegző”-ben. Ezután az intézethez szerződötték.

Szabó Károly id., úttörő színész, született 1820-ban, Miskolcon, — meghalt 1890. március 5-én, Budapesten. 1835-ben lépett a színipályára, Balogh Istvánánál, ahol előbb szerelmes szerepeket játszott és mint ilyen, jócsengésű névre tett szert. A 60-as években mint kedélyes apa sógoránál, Pázmán Mihálynál működött. 1883-tól haláláig a Színészegyesület segítette. 1872. január 16-án Pécsen jubilált, a „Cigány” címszerep-

ben. A Színészegyesület költségén temették el. — Bámulatos volt az emlékezőtehetsége. Egy-egy nagyobb szerepet egy éven át megtanult; a pozsonyi országgyűlések alatt pedig a követek beszédét egyszeri hallás után híven elmondta a vendéglőben, az illetőnek még beszédmodorát is pontosan utánozva. Beszélt minden hazai nyelven s egyszer Ujvidéken szorultságból szerb színésznek mondva magát, föl is lépett oly sikerrel, hogy el akarták csalni Belgrádba. (Lásd: „Fővárosi Lapok”, 1890. március 11.) Neje: Bizik Julia, színésznő, színpadra lépett 1846. október 1-én. Meghalt 1873. április 11-én, Miskolcon. — Sz.-né nővére: Pázmán Mihályné. (L. o.). (Erődi Jenő.)

Szabó Károly, egyetemi tanár, történetirő, született 1824. december 14-én, Köröstarcsán, (Békés m.) meghalt 1890. augusztus 31-én, Kolozsvárott. Tanult Debrecenben, a jogot Késmárkon hallgatta, hol Hunfalvy Pál vezetése alatt a görög klasszikus írók felé fordult a figyelme. 1848-ban mint honvédfőhadnagy küzdött a hazáért. 1885-ben Nagykőrösön a görög nyelv tanára volt. 1873-tól a kolozsvári egyetemen a magyar történetet tanította. Szakmunkássága ó-görög tragédiák fordítása volt: „Iphigenia Auliszban”, „Iphigenia Tauriszban”. „Euripidesz szmüve”. Pest, 1849. „Oedipusz király”.

Szabó Károly, színész, született 1864-ben, Szalkszentmártonban, (Pest m.), meghalt 1925. március 26-án, Szegeden. 1882. október havában lépett a színipályára. Makó Lajos szegedi szintársulatának sokáig volt titkára. Nyugdíjba ment 1914. november havában. Neje: Pivonka Vilma Vincencia, színésznő, született 1876. december 24-én, Budapesten. Színpadra lépett 1894. március 21-én.

Szabó Krisztina, úttörő színésznő, született 1827. február 2-án, meghalt 1909. április 27-én, Debrecenben. Színipályára lépett 1837. szeptember 30-án, a Nemzeti Színházban, ahol gyermekszerepekben léptették fel. Első ízben egy apródot játszott. A második szerepe a „Földszint és emelet”-ben lett volna, de az 1838-iki

árvíz elmosta az előadást. 4 évig karnő volt a Nemzeti Színházban. 1841-ben Kilényi Dávidhoz szerződött, Kolozsvárra, majd Latabár Endréhez, Tordára. Itt játszotta első nagyobb szerepét az „Elmellőzés” című darabban. 1843-ban Fekete Gáborhoz szerződött, de csak rövid ideig maradt ott, azután Szabó Józsefhez megy, Nagyszombatba, innen ismét visszatér a Nemzeti Színház karába, de miután a várt előléptetés nem következett be, hösnői szerepkörrel elszereződött az akkor alakult Havi Mihály és Szabó József-féle egyesített igazgatáshoz. Ez a társulat azonban 1846-ban feloszlott, mire Erdélybe, körútra megy. A telet Gócs Edénél tölti. 1847-ben Döme Alajosnál találjuk, Nagyváradon, majd a megnyiló szatmári társulat kötelékébe lép. A szabadságharc kitörésekor Debrecenben működött és játszott az oroszok előtt. Innen újra Kilényihez megy. 1852-ben Hidassy Elekhez szerződött, azután megváltik tőle és a Keszy József és Fehér Károly egyesített igazgatók társulatához megy, de e társulat csak tengődött, mire Hetényi József meghívását fogadta el. Ezután Kőszeghy Alajos, később Lángh Boldizsár társulatánál van, majd innen Kolozsvárra megy. 1858-ban Hubay Gusztávnál volt. Két nyári hónapon és két évig Tóth Jánosnál van. 1860. júl. 3-án szép sikerrel lépett fel a Nemzeti Színházban, a „Könyves Kálmán” című dráma Ingoli szerepében. A következő évben Futó János, Lángh Boldizsár, Tóth János voltak az igazgatói. 1863-tól 10 éven át több igazgatónál működött. 1873-ban Lászy Vilmoshoz ment. Rövid ideig volt Szegedi Mihálynál, ahol szerződést szegett, mivel a társulat gyenge volt. Innen Geróffy Andorhoz kap meghívást, ahol 3 évig működött, azután 1880-ban újra Lászy Vilmos lesz az igazgatója, (Debrecenben.). 50 éves színészi jubileumát Somogyi Károly soproni társulatánál a „Mama” című vígjáték címszerepében 1887. december 22-én ülte meg. 1889-ben Debrecenben nyugalomba vonult.

Szabó Mózes, úttörő színész, született 1818-ban, Zsákán, Bihar m. meghalt 1870. augusztus 30-án, Zsolnán, mint

Gerő Jakab társulatának tagja. Szinpadra lépett 1846. április havában, Kilényi Dávid szinigazgatónál. A „Hölgyfutár” azt írta róla: „A jámbor apák és bárgyu jellemek személyesítője”. (Kecskeméti tudósítás, 1859. március 19.) Neje: Balácsi Viktória, úttörő színésznő, született 1818-ban, meghalt 1890. december 26-án, Kolozsvárott. Már 14 éves korában színésznő volt. 1837-ben bekerül a Nemzeti Színház énekkarába, majd komika lett belőle. 1855. október 3-án mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a „Divathölgyek” című vj. Santis asszony szerepében.

Szabó Ödön (Bágyoni), színész, sz. 1839-ben, Mádon. Iskolái elvégzésével rövid joggyakornokoskodás után, 1858-ban Munkácson Fehér Károlynál lépett a színipályára, azután Arad, Nagyvárad, Temesvár, Kassa, Szeged városok színházainál működött, Sztupa, majd Szuper igazgatása alatt. A magyar történelmi drámák és Shakespeare tragédiáinak hőseit alakította. 1870-ben egy gróf Béldy-leányt vett nőül és családi okokból egy időre visszavonult a szinpadtól. Első nejeének halála után újra visszatért a szinpadra. Ekkor a Nemzeti Színházban is sikerrel vendégszerepelt. Ujból működött Szegeden, Kolozsvárott, Temesvárott Krecsányinál, Pozsonyban és Székesfehérváron, Jakab Ljosnál. 1892-ben végleg visszavonult a szinpad működéstől és Kisküküllő vármegyében megyei szolgálatra lépett. 1907. február havában halt meg Dicsőszentmártonban. Kedvenc szerepei voltak: Marót bán, Bánk bán, Dózsa György, Ádám, Bercsényi (II. Rákóczi Ferenc fogsága), Dr. Tolosan (Jó barátok), ez utóbbi három szerepet a Nemzeti Színházban is játszotta, szép sikerrel. Fiai közül B. Dávid és Sz. Gábor (L. o.) szintén a színipályára léptek. Második felesége: Erdődy Ilona.

Szabó Ödönné (született Polezny Ilona) szinpad nevén: Erdődy Ilona, sz. 1857-ben, Budán. Szinipályáját a pesti német színháznál kezdte, onnan Pozsonyba szerződött, Krecsányi Ignáchoz, később Szatmáry Károly és Jakab Lajos

Szabolcs Ernő

Szakáll Antal

Szalay József dr. (sz. 1877)

Szalay Gyula

Szalkay Sándorné Csepreghy
Irma (A Magyar Műszinkör
társigazgatójának neje.
1896)

Szalkai Lajos

Szalóki Dezső

Szalontai Ferike

Szamosi Elza

szintársulatánál működött mint operett komika. Meghalt 1915. márciusában, Budapesten.

Szabó Pál, színész, majd színigazgató, született 1877. április 29-én, Kecskeméten. 1920. december 23-án Marosvásárhelyen megülte színigazgatása 25 éves jubileumát.

Szabó Samu (gyarmathi), színész, sz. 1870. február 28-án, Mezőtúron, (Szolnok m.), gazdag polgári családból. Atyja gazdálkodó volt. Gimnáziumi tanulmányai után katonának vonult be, majd 1894. telén a Népszínház tagja lett, Evva Lajos igazgatása alatt, közben társigazgató volt Homokay Lászlóval, majd mint népszínműénekes működött Kunhegyi Miklósnál, később az ország nagyobb színházainak volt a tagja. Mint színészegyesületi tanácsos is működött. 1920-ban visszavonult. — Neje: Magda Eszter, színésznő, született 1873. július 28-án, Mezőtúron, meghalt 1922. január havában, u. o. — 1891. november havában volt a házasságuk. 1895. szeptember 1-én lépett a színipályára, Leszky Andrásnál. 1918. január 9-én nyugdíjazták.

Szabó Sándor, író, bankhivatalnok, született 1866. március 28-án, Hajduböszörményen. 1909. óta foglalkozik irodalommal. Darabjai: „Meglepetések”, 3 felv. színmű. E. e. Hajduhadházán, Kmetty Lajos színigazgatónál. „Agyonbeszélő”, vj 1 felv. E. e. u. o. — Nejével, Olchváry Gizellával együtt sok megzenésített versszöveget is írt.

Szabolcs Ernő, színigazgató, született 1887-ben, Budapesten. Atyja: Singer Sándor, a Singer és Wolfner könyvkiadó cég beltagja volt. (Meghalt 1926. december 16-án.) A bécsi kereskedelmi akadémia elvégzése után az Országos Ipartestületben a kiállítási ügyeket végezte. 1911-ben lépett a színipályára, a Vigzinkörben, onnan előbb Feld Zsigmondhoz, majd vidékre került. 1912-ben a Ferenczy-Kabaréban játszott. 1913. szept. havában a Budapesti Színházról a Király Színházhoz szerződött és szeptem-

ber 20-án mutatkozott be a „Mozikirály” premierjén, majd a Projeotógráf R. t. szerződtette és az Apolló-Kabaré vezetője volt. 1920-ban a Vigszínház titkára lett, három év múlva meghívták főrendezőnek a Fővárosi Operett-Színházhoz, a hol 1924. november 24-én helyettes igazgatóvá léptették elő. Neje: Szöllösi Rózsi, színésznő (L. o.), kitől később elvált.

Szabolcs megye 1793. május havában az első magyar szintársulatnak 364 forintot adományozott.

Szabolcsi Emil, színész, cs. n. Antkovic), született 1856-ban, a szabolcsme gyei Tiszadobon, — meghalt 1925. dec. 2-án, Budapesten. — 1875-ben kezdte a pályát, Biró Sándornál. 35 évig működött és 1910. január 4-én nyugalomba vonult. — Neje: Schilling Róza, színésznő, született 1861-ben, — Szegszárdon, — meghalt 1908. február 13-án, Óbecsén, (Torontál m.) Színipályára lépett: 1881. április 1-én, Szuper Károlynál.

Szabolcsi Ignác, színházi ügyelő, sz. 1876. december 10-én, Budapesten. Színész lett: 1895. október 1-én, Veszprémi Jenőnél. 1927-ben nyugdíjba ment, majd reaktiváltatta magát és az Uj Színház ügyelője lett.

Szabolcsi Lajos dr. szerkesztő, született 1889-ben, Budapesten. Egyetemi tanulmányai után, 26 éves korában, atyja mellett az „Egyenlőség” című zsidó felekezeti lap munkatársa lett. Atyja halála után pedig átvette a lap szerkesztését. 1930. május 24-én a Magyar Színházban színre került „Középkor” című 3 felvonásos drámája.

Szabóműhely, (színházi). A budapesti és nagyobb vidéki színházaknál állandó szabóműhelyek működnek, amelyek házi kezelésben készítik el a szükséges jelmezeket. Ez a rendszer így olcsóbb és kényelmesebb, mert minden esetben rögtön rendelkezésre áll a színháznak. Ilyen szabóműhelyek vannak Budapesten az állami színházaknál és a Király Színházban. (Volt Unio r. t.) A szabóműhelye-

ket a főruhatáros és a főszabásznő vezetik. Feloszlik férfi ruhatárra, női ruhatárra és varrodára. A kisebb fővárosi és vidéki színházaknál a szabóműhelyben az öltöztető szabók és az öltöztető nők dolgoznak délelőttönként.

Szacsвай Imre (esztelneki), színművész, a Nemzeti Színház örökös tagja, 1854 október 10-én született, a pestmegyei Irsán, mint Szacsвай Ágostonnak, a keleti vaspálya felügyelőjének fia. A fővárosi színiiskolát végezte 1871-74. között. 1874. május 5-én már fellép Kolozsvárott, Feuillet: Juliájá-nak Maxim szerepében. A következő év augusztusában volt tanára, Szigligeti Ede, a Nemzeti Színházban is fellépteti a Bátor és bankár Mirmont Arthurjában és Romeo szerepében. Ez a kísérlet szerződésre még nem vezetett és Sz. ismét vidéken játszott, főleg Kolozsvárt, hol hovatovább a legelsők közé emelkedett s különösen a shakespearei műsorban jutott jelentős feladatokhoz, már ott rendre eljátszhatta Hamlet, Macbeth, Othello szerepét.

1884-ben Paulay Ede újra meghívja vendéggjátékra s febr. 18-án a Fourchambault-család Bernandjában mutatkozik be a pesti közönségnek. Március 16-ától szerződést nyer s e hó 21-én Sardou Fedorá-jának Ipanoff Loriszában már mint a színház tagja lép fel. A kritika eleinte tartózkodással fogadja, de már 1885 július 24-én első nagy shakespearei feladatában, az Othello címszerepében, jelentékeny méltánylásra talál. E szerepben huszonnégyszer lépett fel s közben sorra bemutatta hosszú shakespearei galériáját: a Macbeth Macduffjét, Antonius és Cleopatra Antoniusát, a Szentivánéji álom Theseusát, a Velencei kalmár Antonióját, Cymbelinet, a Téli rege Leontesét, a Vihar Prosperóját, Troilus és Cressida Achillesét, a Hamlet Claudiusát, a Julius Caesar Brutusát, Lear király címszerepét stb. Különösen az utolsó két alakítása vált emlékezetessé, ezekbe oly pompásan talált bele egyénisége, mint hüvelyébe a kard. Learje árnyalásban gazdag, de amellett tökéletes egységbe fogott alkotás volt, imponáló a lélek erejének s lenyűgöző a férfi méltóságának hiánytalan megéreztetésével.

Ilyennek ítélte a kritika már akkor is, midőn e szerepet 1888 augusztus 24-én először játszotta s ilyenek becsülte s magasztalta kerek negyedszázadon át, valameddig 1913. szeptember 29-én a színpadtól — ugyancsak ebben a legkiemelkedőbb szerepében — meg nem vált. Harmincnyolcszor lépett fel benne (ez a szám a tragédia nemzeti színházi előadásainak épen egy harmadát jelenti), ahányszor kivüle senki e színpadon. A korok és divatok fölött álló nagy stílust szolgálta vele a színpadi naturalizmus évtizedeiben, midőn az együttes férfi-tagjai közül rajta kívül senki sem bírt a Jászai Mari tragikai páthoszához felemelkedni. E magaslaton állt Brutusa is, ez a valódi plutarchosi alak, a férfi-becsületnek római értelemben vett jellemképe.

A színház modern játékkrendjén is a talpig férfias alakok megszemélyesítésével vált ki legjobban. Enlitést érdemlő alakításai: a Kaméliás hölgy öreg Duvalja, a Hun utódok Hagenje, az Aranyember címszerepe, az Ármány és szerelem Millere, John Gabriel Borkmann, a Fény árnyai Bánhalmija, a Szigetvári vértanuk Szelim szultánja, az Erősebb Aurifaber Lőrince, a Nóra Günthere, stb. Rövidebb időn át játszotta Ádámot is az Ember tragédiájában, Jászai Elektrájá-nak tündöklése idején pedig nagy tekintélyt szerzett a klasszikus tragédia pedagógus-figurájának.

Egyénisége alapvonásait, az egyeneseget, hajthatatlanságot és önérzetet kitűnően érvényesítette a jellegzetesen magyar, karakán alakok rajzában. A paraszti rangosságot, a vidéki magyar rártiságot hajszálig találóan mutatta be pl. a Rang és mód Bannaijában, az Elnémult harangok Mózesében s a Föld hires aranyparasztjában.

De a magyar genre-ban mégis két valódi oligarcha alakkal volt legnagyobb sikere, a „Bánk bán” Peturjával meg a „II. Rákóczi Ferenc fogságá”-nak Bercsenyi Miklóssával. Ezekben a rangosság úri méltósággá, a rártiság nyakas büszkeséggé emelkedett s a lelükben valóban egy nemes, végzetsujtotta fajtának minden keserve hánykolódott. Peturja 1892-ben a Nemzeti Színház

bécsi vendéjátéka alkalmával a császárvárosban is valóságos furórét kellett: eruptív erejének az idegen közönség sem birt ellenállni.

1908 október havában Sz.-t kinevezték a színház drámabíró bizottságának tagjává, a következő év március 31-én pedig a „Föld” Dobos-Kovács szerepében megülte huszonöt éves tagságának jubileumát. Ez alkalommal részesült az örökös tagsággal való kitüntetésben.

Működésének harmincéves fordulóját már nem várta be: félesztendővel korábban, 1913 őszén utolszor ékesítette fel magát a boldogtalan Lear hermelinpalástjával és eszelős füzéreivel, és java erejében, ötvenkilenc éves korában, pályájának végleg búcsút mondott. A színiakadémián még egy ideig ellátta tanári tisztét, de színpadra többé a megnyerésére irányuló ismételt kísérletek ellenére sem lépett. Azóta visszavonultságban él, hébe-korban író tollával elevenítve meg érdemes pályájának emlékeit.

Nemzeti színházi multja szinte a történelem messzeségébe távolodott: felnőtt egy nemzedék, mely őt színpadon már nem látta. De még életben vannak művészetének hálás élvezői is, ezek máig érzik azt a betöltetlen űrt, melyet távozása okozott. Odry Árpád írta róla nemrég: „Learját és Brutusát örökké magam előtt fogom látni, mint a sziklakeménység inkarnációját.”

A színház Paulay-gárdájában Szacsвай neve kétségtelenül a legelső közt számít s az ő lelke s a lelkének szárnyat adó páthosza emellett olyan érték, mely nem a Paulay-korszak stílusának megjelenítője, sőt inkább e stílus ellenére szerzett hitelt és dicsőséget az ősi, a korok ízlése által megingathatatlan tragikai művészetnek.

Portrészertő megemlékezések Sz-ról: Bálint Lajos: Színészportrék. 8. Szacsвай Imre. Magyar Hirlap, 1912. 309. sz. — Ivánfi Jenő: Szacsвай Imre. Vasárnapi Ujság, 1913. 40. sz. — Sebestyén Károly: Szacsвай Imre. Budapesti Hirlap, 1913. 144. sz. — Rédey Tivadar: A magyar beszéd színpadi művészei. III. Szacsвай Imre. Magyar Műzsa. 1920.

(Rédey Tivadar.)

Szacsvainé Boér Emma, színésznő, sz. 1860-ban, Keszthelyen. Iskoláit Kolozsvárott végezte. Első szerződése Follinusz János igazgatóhoz kötötte, Kolozsvárra. Pályáját mint naiva kezdte és ezen a szerepkörön működött 10 évig, Kolozsvárott. Ezután Paulay Ede a Nemzeti Színházhoz szerződtette a szende szerepkörre. Itt első fellépte a Kamélias hölgy címszerepében volt, a sajtó és közönség legteljesebb elismerése mellett. Ezután évtizedeken át kiváló oszlopa volt a Nemzeti Színház együttesének. Jelentősebb szerepei voltak: a Tücsök, Fedóra, Makrancos hölgy, Erdő szépe, Stuart Mária, Odette címszerepei, Claire (Vasgyáros), Liszka (Tolonc), Córa (47 cikk), Lady Anna (III. Richard), Desdemona (Othello), Cordélia (Lear király), Margit (Egy szegény ifju története), Julia (Romeo és Julia), stb. Jelenleg nyugalomba vonulva él.

Szadai Ferenc, színész, született 1880-ban, Aradon, meghalt 1904. augusztus 12-én, Karánsebesen. Színész lett 1898. szeptember 1-én, Jeszenszky Dezsónél. Kedvelt komikus volt, különösen Aradon szerették. 1905. augusztus 16-án volt a sirköleleplezése.

Szajhós vitéz, látványos tündérrege 6 képben. Szerzője Vécsey Leó, zenéjét sz. Sellei Gyula. Bemutatta a Budai Szinkör, 1890. július 19-én.

Szakács Andor színész, született 1864-ben, Érfalván, (Erdély), meghalt 1924. március 21-én, Kolozsvárott. Színpadra lépett 1887. szeptember 11-én, Kolozsvárott. Működött Szegeden, Szabadkán, Aradon, Temesvárott, (Makó Lajosnál). Mint előkelő nevű művész a tragikus szerepkörben feledhetetlen sikereket aratott. 1889. február 12-én volt a házassága Gárdonyi Terézszel. (L. alább.) 1903. június 18-án vendékként fellépett a Nemzeti Színházban, az „Othello” Jagójában. 1923. október 1-én nyugalomba ment. — Neje született 1869. február 14-én, — meghalt 1913. szeptember 21-én, Kolozsvárott. Atyja Gárdonyi Antal, színész. (L. o.) 1886. április 22-én lépett a színipályára. 1899. au-

gusztus 25-én mint vendég fellépett a Népszínházban, „A baba” című operett Bonifác asszony szerepében.

Szakács Árpád, színész, született 1888. május 22-én, Budapesten. Pályáját mint táncos-siheder kezdte. Évekig működött Budapesten, Debrecenben, Pozsonyban, Sopronban, 1919 óta pedig Erdélyben. 1930-ban a marosvásárhely-brassói szinikerület művészeti igazgatója. Az ő eszméje volt az erdélyi és bánáti színészegyesület megalapítása, melynek igazgató tanácsosa és alelnöke. 20 éves színészi jubileumát 1925. február havában ülte meg, Marosvásárhelyen, az erdélyi társadalmi-irodalmi testületek és szintársulatok képviselőinek részvételével. Sz. állandóan nagy agitációt fejt ki a színészek gazdasági helyzetének megjavítása körül. Kiváló szerepei vannak a régi operettekben (buffó) és a francia bohózatokban (komikus), de emellett jellem-szerepeket is játszik. Neje: Katona Emmi, színésznő, sz. 1895. augusztus 23-án, Pakson, Tolna megye. Évek óta kiváló neve van a vidéki énekesnők között; mint operett- és népszínmű primadonna általános becsülésnek örvend. Egész fiatalon tért át a komikai szerepkörre és ebben a genreban is elsőrangút produkál, de a parasztmenyecskék és nagyasszonyok szerepei alakításában is a megszokottságon felül tud vonzó, érdekes és művészi lenni. 1919 óta Erdélyben működik. Az utóbbi 6 évben a marosvásárhely-brassói szinikerületben a magyar művészi élet egyik főerőssége.

Szakácsy István, úttörő színész, 1833-ban Szegeden működik, Kilényi Dávidnál. Déryné is pályázott vele, híres Napló-jában ezeket írja róla: „Igen szép fiatal ember, gyönyörű testalkattal, magas, karcsú termettel, ajánlatos metszésű szép arccal, sötétszín hajzattal, de még ekkor gyenge színi tehetséggel az erősebb hős karakter-szerepekre”. — (III. köt., 165. old.) 1834-ben Győrött működött, majd 1836-ban Kassán és Ujvidéken játszott. 1838-ban Nagyváradon volt szerződésben, Pály Eleknél. E. év augusztus 14-én mint vendég alkalma

volt fellépni a Nemzeti Színházban, a „Hinkó”ban, mikor Vörösmarty az „Athenaeum” hasábjain a következőket írta róla: „Szakácsyban megvannak egy jeles színésznek minden elemei, még eddig nagyobb részt a természet ajándékai; de mivelés által már is annyira emelték, hogy a legszebb jövőre lehet kilátásunk. Termete színpadon a magasabak közé számítható, arca szabályos, férfias, szemei szinikifejezésre képesek, hangja, beszéde tiszta és érthető.” — Ugyanakkor a „Rajzolatok” is kedvező kritikát írt róla. — Egy év múlva (1839 december 12-én) újra fellép a Nemzeti Színházban, a „Pókaiak” című szomorujáték Pókai Péter szerepében, 30-án pedig mint ujonnan szerződött tag a „Sajdár és Rurik”-ban, mint Sajdár. Szerepei: Lázár (Lázár a pásztor), Sancho Perez (Királyleány mint koldusnő), Károly (Haramiák), Bassanio (Velencei kalmár), Richers gróf (János, Finnland hercege), Ethelwood (Korona és vérpad) stb. — Polemikus cikke Balla Károllyal a kassai „Szemlélő” 1837. 28. 29. számában. (Erődi Jenő.)

Szakáll Antal, színész, sz. 1840-ben, Debrecenben, megh. 1895. nov. 7-én, Budapesten. 1863. április 5-én lépett a színipályára, Reszler István társulatánál. 1866-ig Győrött találjuk. 1870-ben Arador működött. 1879-ben Völgyi György, 1880-ban Erdélyi Marietta, majd Miklóssy Gyula, Szegedy Mihály, Hegyi Gyula az igazgatói. 1885. július 1-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, „Tartuffe”-ben. Később mint recitátor működött a pályán. Előadta Antonius beszédét, Richard koporsó-kérő jelenetét, Tartuffe jeleneteit és lírai részleteket. — Nővére: Török Miklósné, színésznő. (L. o.) Neje: Eichner Anna, színésznő, első kísérlete 1867. dec. 21-én volt a budai Népszínházban, Rákosi Jenő: „V. László király” című történeti drámája Gara Mária szerepében. 1868. április havában mint végzett színikadémiai növendék elszerződött Aradra, itt május 2-án mutatkozott be a „Tűz a zárdában” című vj-ban. 1870-72-ben Kolozsvárott volt szerződésben. 1875. jun. 11-én mint vendég fellépett a Nemzeti

Színházban, a „Jó falusiak” című vj. Margit szerepében, majd 14-én mint Ágnes a „Nők iskolájá”-ban. 1876. július havában férjhez ment. Mindketten ez időben Vezéry Ödön tagjai voltak. 1881-ben betegsége miatt kénytelen volt megválni a színpadtól. Megh. 1883. február 7-én, Budapesten.

Szakáll Klára, színésznő, (Lásd: Csabay Pálné).

Szakáll Róza, színésznő, (Lásd: Török Miklósné).

Szakáts Zoltán, színész, sz. 1901. március 10-én, Nagyszebenben. Édesatyja iskolaigazgató, aki fiát polgári életpályára nevelte. Gimnáziumi érettségi után színpadra lépett, Bauer Leo erdélyi német színigazgatónál, Nagyszebenben, 1920-ban, a Rastelbinder (Drótostót) egyik hagymás-tót szerepében. Első szereplése után csakhamar elszakad a színpadtól s a budapesti Közgazdasági Egyetem hallgatója lesz, négy évre. Közben elvégzi Rákosi Szini színésziskoláját is, ahonnan a Király Színházhoz szerződik, mint másodbonvivant. Ott sűrűn fel is lépett a Három a kislány, Árvácska, Marica grófnő, Anna-bál, Régi jó Budapest, Királyné rózsája, Aranyhattyu, Repülj, Fecském, Rose Marie című operettek bonvivant-szerepeiben. A Király Színháztól 1928-ban Szegedre szerződött.

Szakmány. A szerep egyik elnevezése a régi magyar színészek ajkán. („Erános az a Ledérfi személyében nagy szakmányt (Rolle) vállalt”. — „Honművész”, 1833. 18. szám. 145. oldal.) Előbb még a német „Roll” járta, majd új szót faragtak rá és azóta úgy mondják: szerep. (Lásd ezt.)

Szalai Antal, színész, sz. 1890. május 25-én Szegeden. Színész lett 1911-ben. (Lásd Világháború címszót is.)

Szalay Béni, úttörő színész, sz. 1824-ben, Monoron (Pest m.) megh. 1890 dec. havában, Szatmárt. Színpadra lépett: 1847. november 10-én, Kőrössy Ferenc színigazgatónál. Mint veszprémmegyeyi

falusi ref. rektor ment a színészethez. A természet szép külsővel, hatalmas organummal áldotta meg. Intelligens ember volt, kitűnő arcjátékaról volt nevezetes. Előbb szerelmes- és hőöket, később apaszerepeket játszott. — Sirfelirata: „Itt nyugszik, aki életében sokszor meghalt, de most igazán”. — Irt két szindarabot, címei: „A hét magyar kapitány vagy a Szittya magyarok áldomása s áldozatja Erdély meghódítása után”. Bem. 1834 február 4. Máramaros-sziget. „Gyula, erdélyi fejedelem, vagy Szent István király diadala a Scythia — pogányságon.” Eredeti hősi j. 4 felvonásban. Bem. 1837. október 22. Székesfehérvár. Első neje: Lovassy Szerafin, színésznő, színpadra lépett: 1865. máj. 1-én. — Második neje: Simon Teréz, színésznő, sz. 1852-ben, Körmenten. Színpadra lépett: 1872-ben, Boross Lajos színigazgatónál.

Szákffy József, színész, sz. 1798-ban, megh. 1886. jun. 3-án, Debrecenben. Kora ifjúságában lépett a színipályára. 1817-ben Gyöngyösön működött és ettől kezdve bejárta úgyszólván egész Magyarországot. 1829-30-ban Kassán jár; 1834-ben Fánccsal, Lászlóval és Csabival ő nyitotta meg a debreceni Nánássy-színházat. 1836-ban Miskolcon tag volt; azután újra igazgató. Ő nála működött Petőfi és Arany János is egy kis ideig. 1846-tól 1848-ig a Nemzeti Színház tagja volt. Ez évben vejével, Feleky Miklóssal kolozsvári igazgató. A szabadságharc után panorámával járta be az országot. Naplójának egy érdekes része megjelent a „Hortobágy” c. debreceni lap 1866. ápr. 8., 16. és 19. számában. Ő volt az, aki 1835-ben gondoskodni szeretett volna egy színésznyugdíjról, megpendítette azon eszmét, mely szerint a vidéki igazgatók évenként a nyugdíjra 3—3 előadást tartottak volna, de mivel az eszme új és szokatlan volt, nem arathatott vele sikert. 1870. szeptember 29-én Debrecenben megünnepelte 50 éves jubileumát, midőn 329 frt 50 krajcár volt a jövedelme. Öreg korában a debreceni kasszinó gazdája volt. Mándoky Béla búcsúztatta. Hagyatékában a magyar színészet történetére vonatkozó érdekes

feljegyzéseket találtak, 1869-től kezdve. Arcképe a Színészegyesület muzeális gyűjteményei közt van. — Leánya: Sz. Amália, színésznő. (Lásd: Feleky Miklósné és Foltényi Vilmosné.)

(Erődi Jenő.)

Szalay Emil dr., fővárosi ügyvéd, sz. 1874. nov. 5-én, Makón. Középiskoláit és az egyetemet Budapesten végezte, majd ügyvéd lett. A szerzői jog és a szinpadal összefüggő jogi kérdések egyik legalaposabb ismerője. A Magyar Szinpad Szervezők Egyesületének tb. ügyésze, a Magyar Szinigazgatók Szövetségének jogtanácsosa. Számos szinműfordítással szerepel szinpadjainkon. Ismertebb fordításai ezek: „Mariana”, dr. 4 felv. Irta: Eche garay. Bem. 1896. december 18. Nemzeti Színház. — „Órült vagy szent?” dr 3 felv. Irta: Eche garay. Bem. 1898. okt. 11. Vigszínház. — (Lefordította még Fenyéri Mór is) „Az unatkozó király”, spanyol operett 3 felv. Irta: Miguel Ramos Carrion és Vital Aza. Zeneszerz. Chapi. Társford.: dr. Hevesi Sándor. Bem. 1898. dec. 10. Népsz. „Az ucai énekesleány”, lírai ötlet. Irta: Eche garay. Bem. 1899. máj. 3. Kisfaludy Színház. „Roberto de Pedrosa”, szmü, Irta: Eche garay. „Csodaszínház”, vj 1 felv. Irta: Cervantes, Bem. 1904. ápr. 16. Nemzeti Színház. „Lebonnard apó”, szmü 4 felv. Irta: Aicard Jean. Bem. 1905. dec. 30. u. o. — „Az utolsó csók”, dr. 3 felv. Irta: Eche garay. Bem. 1920. december 4. u. o.

Szalay Gyula, színész, szül. Győrben, 1885. február 28-án. Szinipályára lépett 1906-ban. Győrben Mezei Bélánál működött, onnan a Budapesti Színházhoz, majd Debrecenbe, Kassára szerződött, 4 évi színészkedés után az Uj Színház tagja lett. Egyike az elsőeknek, akik a Rádióban szerepeltek. 1930-óta a Komédia Orfeum tagja. Neje: Pálffy Ilona, színésznő, sz. Debrecenben, szinipályára lépett 1920-ban.

Szalay József, dr., író, sz. 1877 jun. 2., Besztercén. Középiskolai tanulmányai befejezése után, 1896-ban, a jogra iratkozott be, de közben állandóan ujságírói

és irodalmi működést fejtett ki. Munkatársa volt a Nemzet-nek, Egyetértés-nek és 11 éven át szerkesztette az Üstökös című élelclapot. Foglalkozott szindarabírással is. Első darabját a „Jogász-szerelm” című vigjátékát a Budai Szinkör adta elő. Ezenkívül számtalan egyfelvonásos bohózatot írt a magyar varieték, orfeumok és kabarék részére. 1907-ben átvette a „Bonbonnière” igazgatását, ahol nemcsak mint író és rendező, hanem mint conferencier és színész is nagy sikerrel működött két éven át. 1909 óta ügyvéd és mint ilyen igen sok színházi és szerzői jogi perben dolgozik. 1928-ban Amerikában járt és ott a New Yorkban székelő „Red Seal Pictures” c. filmgyár megvette és azóta szinre is hozta „A varázsszemű ember” című fantasztikus filmregényét.

Szalay József dr., kerületi rendőrfőkapitány Szegeden. Kiváló irodalom-pártoló és neves könyvgyűjtő, a szegedi Dugonics társaság elnöke. Szinműve: „Ugarimádás”, népsz. 3 felv. Előadták 1916. február 12-én, Szegeden. (Társ szerző: Cserzy Mihály (Homok).)

Szalay Károly, költő, tanár, sz. 1859. december 17-én, Sárospatakon. Iskoláit Beregszászon és Sárospatakon végezte. 1886 óta a budapesti ref. főgimnázium tanára volt. Szinműve: „Csanád”, tört. szmü. 5 felv. 1896.

Szalay (Szekeres) Károly, színházi ügyelő, sz. 1874. április 15-én, Pécsen, megh. 1926. május 26-án, Budapesten. A szinipályára Somló Sándor, a sziniakadémia igazgatója nevelte. 1897-ben Szegeden játszott, előzőleg Mezei Kálmánnal működött. Előbb ifju szerelmeseket játszott, később a jellem és társalgási szerpkörbe lépett, aztán ügyelő lett s mint ilyen került föl a Népopera-hoz, 1911-ben. Mint pontos, lelkiismeretes ügyelőt 1921-ben a Renaissance Színház is meghívta, onnan egy év után a Vigszínház szerződtette. Szinművei: „Erdős Julcsa”, népsz. 3 felv. 1908. december 15-én adták elő Szegeden. „Uj élet”, társad. szmü. 3 felv. A Nemzeti Színház Mészáros-pályázatán dicséretet nyert.

Szalay Ödön, földbirtokos, 1893-ban a Nemzeti Színház nyugdíjintézetének 1000 frtot adományozott.

Szalay Pál, színész, rendező, született 1894-ben, Székesfehérvárott. Középiskolai tanulmányait a budai Ferenc József gimnáziumban végezte. Első fellépte Sopronban volt, Szabó Ferenc társulatánál, ahol mint 3 napos színész minden előtanulmány nélkül eljátszotta Timár Lizában a házirosvot. További állomásai: Győr (Patek társ.), Debrecen (Heltai J.), Nyiregyháza (Heltai H.), Budapest-Fasor Kabaré. Jobb szerepei, melyekben kiváló jellemzéssel tűnik ki: Tajfun-Tokerámó, Elnémult harangok-Pópa, Mandarin-cimszerep stb. 1926. óta az Orsz. Színészegyesület buzgó tanácsosa. Neje: Ray Margit, elismert énekesnő.

Szalbek György, fővárosi lakos. 1854-ben a Nemzeti Színház nyugdíjintézete részére 200 frtot adományozott.

Szalbek Jakab, az aradi színészet lelkes pártfogója volt, 1849-ben nagy áldozatot hozott a helyi magyar színészet megteremtéséért.

Szalkai Antal (tiszaszalkai), a nádor komornyikja, sz. 1753-ban, Budán, megh. 1804. aug. 19-én, u. o. Szüleit korán elvesztette. 1775. augusztus 26-án mint hadnagy Radnóton tartózkodott. Később elhagyta Erdélyt, Heves megyében főhadnagy lett. 1781. március havában viceregisztrátorra nevezték ki. Színműfordításai: „Pikkó herceg és Jutka Perzsi”, szomorú-víg opera 2 felv., tableauval. Fordította Haffner után (aki Sándor főherceg nádor udvari szakácsa volt, versben írta és Szalkai néhány magyar dallal bővítette.). Első előad. 1793. máj. 6-án volt, Budán. Ugyanezen évben ki is nyomatták. Adták a fővárosban és a vidéken számtalanszor, mígnem a 30-as években letűnt a repertoárról.

Szalkai Lajos, színigazgató, sz. 1863. március 18-án, Mátészalkán, megh. 1930. június 21-én, Budapesten. 1883. június 16-án Kolozsvárott lépett a színipályára. 1884. március havában Tóth Béla, 1886-

ban Nagy Vince, majd Zoltán Gyula, 1889-ben Somogyi Károly, 1890-ben Völgyi György és Somogyi, 1891-ben Völgyi Ödön és ifj. Károlyi Lajos az igazgatói. 1893-ban ő is igazgató lesz. 1901-1903-ban Miskolcon működik. Ez év ápr. 12-én a fővárosban megnyitotta az Új Színházat. 1905. október 29-án Szerajevóban hirdette a magyar művészetet, majd egy év mulva (1906 június 12.) bevonult Eszékre is. 1907-ben Pápán, Szombathelyen, Székesfehérvárott játszott, ahol 1908. december 10-én ülte meg működése negyedszázados évfordulóját, az „Ideges nők”-ben. — 1914-ben Újpesten, 1915-ben Losoncon tartott előadást. 1919. január 9-én nyugalomba ment. — Neje: Kövesi Róza, színésznő (Kövessy Albert nővére) sz. 1863-ban, Nyiregyházán. Szinpadra lépett: 1878-ban, Szalontán, Szegedi Mihálynál. Nyugdíjba vonult 1910. december 27-én. — Leányuk: Sz. Sári, színésznő, ki 1913. február végén lépett a szinpadra, Székesfehérvárott, Murai Károly: „Huszárszerelem” című egyfelvonásos vigjátékában, Hüppig Sárka szerepében.

Szalóczy Irén, színésznő, (Családi nevén érsekújvári Ujváry Irén.), sz. 1874. május 1-én. Szinpadra lépett Aradon, Leszkay Andrásnál, 1895-ben, amikor is a „Bányamester” és az „Éjjel az erdőn” főszerepeiben olyan sikert aratott, hogy a Népszínház azonnal tagjai sorába szerződtette. 1896. májusában játszotta a Népszínházban Verő György nagysikerű „Ezer év”-ének női főszerepét. A következő évben gyakorlatyszerzés végett vidékre ment. Bokody Antal, Szalkai Lajos és Halmay Imre szubrettprimadonnája volt pár éven keresztül. Tehetségével pályatársai közül messze kimagaslott. Több fővárosi színház kínálta meg szerződéssel, de ő a Magyar Színház ajánlatát fogadta el. Minden fellépése a siker jegyében folyt le. Különösen ünnepték a „Gésák” Mollijában, melyet nagyon sokszor játszott. Mikor férjhez ment, a szinpadtól való búcsúja ünnepélyes formák közt Székesfehérváron történt, a Szulamit, Gésák, Lotti ezredesei egy-egy felvonásában, amikor is a város előkelősége nyílt színen diszoklevéllel

tüntette ki. Veszprémben az ő és Óváry Ferenc lankadatlan energiája hozta létre a városi új színházat.

Szalóki Dezső, színész, sz. 1872. okt. 30-án, Abádszalókon (Szolnok m.), színész lett 1892-ben. Előbb a Népszínháznál működik, majd a vidék nagyobb városaihoz szerződik. (Arad, Debrecen, Pécs, Szatmár stb.) 35 évig állt a vidéki színészet szolgálatában és mint énekes, komikus és rendező elismert művészekkel egy nivóra emelkedett. 1927. nov. 17-én ülte meg működése 35 éves jubileumát, a kaposvári színházban. 1928. febr. 1-én nyugalomba ment. — Neje: Pozsonyi Lenke, énekesnő, sz. 1878. nov. 16-án, Pozsonyban. Színpadra lépett 1896. április 9-én, Ágh Aladár társulatánál. Ő is a vidék nagyobb színpadjain működött. Házasságuk 1899. február havában volt. 1927. november 1-én nyugdíjazták. — Fia: Sz. Dezső, színész, sz. 1897. nov. 24-én, Zilahon. Színész lett: 1921. július havában.

Szalóki (Krivácsi) Elek (alsószalóki), író, színműíró, sz. 1862. december 26-án, Újverbáson, Bács m., megh. 1921. jan. 24-én, Győrött. Iskoláit Újvidéken végezte. Egyetemi tanulmányai után a színészi pályára lépett és a Nemzeti Színház ösztöndíjas tagja lett, hol Paulay Ede vezetése alatt a rendezői szakra készült. Itt mint ügyelő funkcionált. Mint rendező Szegeden és a Népszínháznál működött, 10 évig, azután a tanügy szolgálatába állott. 1891. április 6-án házasságra lépett Cserny Berta (L. o.) színésznővel, Szegeden. Színművei ezek: „Selyem Ágnes”, népies színmű, 3 felv. Bem. 1896. jun. 30-án, Nagyváradon és 1898. jun. 29-én, Budán, a Fővárosi Nyári Színházban. „Tél apó”, dramolett. Bem. 1895-ben, Nagyváradon és 1896. nov. 14-én, a Vígszínházban. „Rab madár”, dramolett, 1903-ban Pozsonyban adták. „Paraszt szívek”. színmű 3 felv. dr. Ballassa Ármin hasonló című egyfelvonásos színműve után. Bem. 1905. május 13-án, a Nemzeti Színházban.

Szalóki Zoltán, színész, sz. 1891. jan. 12-én, Pusztaréten. Színész lett: 1911-ben. Hősi halált halt.

Szalón-piros. A szalón-szerepeket játszó színészek szoktak élénk piros arcszínűt használni. A pirosítót világos testszín fölé kenik s az valamilyen enyhe, finom kifejezést ad az arcnak. Ezzel ellentétben paraszt szerepeknél sötét testszínt használnak, a melyre sötét, u. n. parasztpirosítót raknak. A mai, modern színész már mentől kevesebb festéket használ. Az arc karakterét inkább megfelelő paróka és szőrzettel (szakáll-bajusz stb.) adják meg.

Szalón-színész. Ma már nem használjuk ezt a szerep-megjelölést, de még a múlt század végén igen kedvelt volt a jó szalón-színész. Annak volt ez a neve, aki már pusztán megjelenésével igazi arisztokrata levegőt teremtett és hozott magával a színpadra. A magyar színészet csecsemőkorában ifj. Lendvay Márton, később Szerdahelyi Kálmán, azután Halmy Ferenc, utána pedig Náday Ferenc s végül Dezső József és Császár Imre voltak leghivatottabb képviselői ennek a szerepkörnek.

Szalontai Ferike, színésznő, sz. 1884. június 20-án, Budapesten. Hegyi Aranka színészköznekedőjét végezte. Első nagy szerepe a Magyar Színházban a „Postás fiú” című angol operettben a szobaleány táncos szubrett szerepe volt. 1901 óta tagja a Magyar Színház operettegyüttesének. 1905-től vidéki színpadokon működik, mint szubrett. Szabadka, Szentegyháza, Igló, Lócse, Ungvár, Munkács színpadjain aratja sikereit. Főbb szerepei: Gábor diák (Gül Baba), Mátyás (Szép Ilonka), Mindi (Rab Mátyás). 1910-ben a Royal Orfeum társulatának primadonnája lesz. Itt operettszerepekben (Sára, „Kék róka” operett) és főleg parasztszerepekben (Mari „Dufla pofon”, Móric Zsigmond parasztvígjátéka) ér el sikereket. Itt tért át az előadói szerepkörre is és ebben aratja legnagyobb sikereit, melyek nevét országos hírűvé teszik. A Medgyaszai-kabaré, majd a Jardin díszes és megteremti, népszerűvé teszi kedves előadásával a nézőtéri mókát, mint színpadi műfajt. Nevével minden jobb kabaré műsorán találkozunk. 1920 óta nem működik állandó szerződésben, csak

Szegedy Mihály

Szeghő Endre

Székely Irén

Szegő Nándor

Szelényi Anna

Szelényi Emilie

Székelyhidy Ferenc dr.

Szemere Árpád

Szende Ferenc

Szeless Eta

Székely Mihály

Széll József

Széll Kálmán dr.

Szentes János

Szenes Béla

Szentgyörgyi István

hosszabb-rövidebb vendégfellépésekkel szerepel a fővárosban és vidéken. Férjhez ment dr. Farkas Ferenc színigazgatóhoz. (L. o.).

Számadás. Inkább a kisebb, sokat utazó társulatoknál ismerik. Mozdulás előtt (mielőtt másik községbe megy a társulat) kiírják a fekete táblára: „Számadás”. Tulajdonképp gâge-kifizetés volna ez, de bizony legtöbb esetben csak a színész járandóságát állapítja meg az igazgató s erre a járandóságra kap azután az illető nagy kinos-keservesen annyi utólagos „előleg”-et, amennyivel a lakás, koszt és mosás tartozását kiegyenlítheti, szóval „mozdulhat”. Ez a jobbik eset, mert van azután olyan megoldás is, hogy az igazgató írással fizeti ki a színészt.

Szamosi Elza, operaénekesnő, sz. 1881-ben, Budapesten, megh. 1924. júl. 15-én, u. o. (Családi neve: Szamek, atyja orvos volt.) Egészen fiatalon az operetszínpadon tűnt fel a ritka tehetségű énekesnő, aki előbb a Király Színházban, majd a régi Népszínházban jutott vezető primadonnaszerephez és részesült sok zajos ünneplésben. Itt 1904. jan. 29-én mutatkozott be a „Katinka grófnő” című operettben. A sikerek, a neki írott szerepek nem kábították el. Az operetszínpadot csak ugródeszkának tekintette, nagyobbra vágyott, folyton tanult, fejlesztette hajlékony, magassában is csillogó mezzoszopránját és az alig tizenhétéves operettprimadonna külföldre ment, hogy az operaszínpadon próbáljon szerencsét. Előbb a lipcei városi színházban, majd Berlinben, a Komische Opernél működött nagy sikerrel és különösen mint Carmen aratott nagy sikert. Mint kész, nagy repertoárral rendelkező operaénekesnő tért vissza Budapestre, ahol 1904-ben az Operaház szerződtette tagjai sorába. Bemutatkozott: szept. 20-án, a „Navarrai leány”-ban, mint Anita. A tíz év alatt, amelyet az Operaház kötelékében töltött Szamosi Elza, művészi produkciója egyenletes, értékes emelkedést mutatott. Különösen mint a Puccini-operák hősnője aratott sok nagy sikert. A „Manon Lescaut” után a „Pillangókisasszony” amelynek címszerepét a Buda-

pesten időző illusztris szerző vezetése mellett tanulta be, valóságos diadal volt, és a művész Puccini kérésére vállalkozott arra, hogy ezt a szerepet Amerikában is kreálja. Abban az időben, amikor még nem divatból mentek magyar művészek Amerikába és amikor az ilyen tengerentúli kirándulás nem annyira üzleti, mint inkább művészi vállalkozás volt, a magyar Szamosi Elza, akit férje, dr. Somló Nándor orvos (megh. 1912. dec. 2.) is elkísért útjára, nagy feltűnést keltett a kis Cso-csoszán törekeny alakjának, fájdalmas tragédiájának eljátszásával az amerikai operaszínpadokon. Több havi távollét után visszatérve, folytatta működését az Operaházban, ahol különösen Sába királynője, Mignon, Márta (Hegyek alján), Mimi a „Bohémélet”-ben, Tosca és a „Nyugat lánya” voltak még híres szerepei. Időközben elvált férjétől és kiváló partnerének, Környei Bélának lett a felesége, akivel együtt ment a háború kitörése után Bécsbe. Ezzel véget is ért Szamosi Elza művészi pályafutása. Bécsben csak énektanítással foglalkozott és onnan visszatérve sem lépett többé színpadra. A háború alatt Környeitől is elvált és Reiss József fővárosi nagykereskedő felesége lett. Csendes, visszavonult életet folytatott, későbbi években énektanítással is foglalkozott, de színházban már csak a nézőtéren volt látható, ahol gyakran megjelent. Ott volt minden nevezetesebb operaelőadáson és sűrűn látogatta a hangversenyeket is.

Szamosujvári színészet. Szamosujvárott (Szolnok-Doboka m.) 1824. febr. 12-én, I. Ferenc király születésnapján, a tanuló ifjuság „egy szép theatrialis darabot” adott elő „Jósef elárultatása testvéreitől” cím alatt. Nyolcadnapra — közkívánatra — megismételték e színművet. — („Magyar Kurir”, 1824. 32. szám.) 1842-ben Göde István itt az igazgató, aki midőn innen elbúcsúzott, nyilvánosan megköszöni a meleg támogatást, a következő levélben: „Hálás köszönetünket nyilvánítjuk Szamos Ujvár sz. kir. Városa ns tanácsa 's választott esküdt közönsége azon ritka honfi érzelmet nyilvánító kegyességökért, minélfogva

színész-társulatommal tisztelt körökben mulatnom nemcsak megengedték, de e fölött létezésünket három hónapra az aloldiális pénztárból nyugtatvány mellett biztosan járandó havi pótlék pénzösszeggel s hetenkint küldetett tüzifával is fölsegélmi kegyeskedtek. Ez által társulatunkra azon jótékony hatást is eszközlek, hogy a' színészet hasznát a 'nép alsóbb osztályába tartozó azon kevesek előtt is kétségtelenné tevék, kik eddig attól — csupán üres időtöltésnek vélvén — idegenkedének; most a lelkes előljárók példájára, különösen a' jutalmi játékokra tömött s igen népes gyűléseknek örvendhetünk, de legfőbb örömünket okozza az iránti tetteges meggyőződésünk, hogy a' két testvér-hazának a' nemzeti nyelv ügyében tett üdvös szavai e nemes közönség előtt is visszhangra lelének, mit már magában színész-társulatunk pártolása is bizonyít, de bizonyítja az is, hogy minden előkelőbb társaságokban kedves nemzeti nyelvünké az elsőség s koszorus honi íróink műveit láthatjuk a' szép-nem dísz-asztalain". — („Erdélyi Híradó", 1842. — 21. szám. — 125. old.) 1859. máj. havában Pozsonyi Alajos társulata vonult be Szamosujvárra. Jobb tagjai: Molnár József, Beke, Sztupa Andor, Krasznay Mihály, Barna és neje, Kövér, Deésy Zsigmond, Szabó, Nagy Sándor, Kövesiné, Kövesi Etelka, Pozsonyiné stb. 1871. jun. havában Barna Bálint és Homokai László egyesített társulata játszik itt. 1882. március havában Nyéki János, 1884. tavaszán Sztupa Andor, 1885. márc. havában Hegyi Gyula, 1886. máj. 2-től Dancz Lajos, október 23-tól Zoltán Gyula és Tóth Béla az igazgatók. Ujabb időkben játszási engedélyt kapott: Benedek Nándor (1901), Gáspár Jenő (1902), Krémer Sándor (1908), Hidvéghy Ernő (1910), Krasznai Ernő (1911. április 16), Neményi László (1911. szept.) 1917. jul. havában Sajó Vilmos az igazgató.

(Erődi Jenő.)

Szandál (görögül: sandalion-facipőcske, talpacska) a régi görögök lábbelije; bőr vagy fatalpu, majd bokáigérő félcipő, mely szíjjal volt összekötve és a lábhoz erősítve. A szandál mint a régi

klasszikus világ univerzális lábbelije, ma is nélkülözhetetlen kelléke a színházak, valamint a vidéki színész egyéni ruházatának.

Szánkó közeledését úgy imitálják a kulisszák mögött, hogy előbb távolról, majd fokozatosan mind közelebről apró szánccsengőket egyenletesen megráznak olyan tempóban, a hogyan azt az uccán is szokták hallani tél idején. Ha ehhez még ostorpattogás is jár, azzal még inkább elérik a természetes utánczást.

Szanszkülottok, (Sans-culotte-szanszkülot: nem urinadrágos) a francia forradalom alatt a szegénysorsu francia polgár neve, aki az uri osztállyal ellentétben nem térdnadrágot, (culotte), hanem hosszú nadrágot viselt. Így hívták a régi magyar színészet első gárdáját. (Lásd Könyves Máté: „Játékszini Koszorú". — Pest, 1836. — 23. oldal.)

Szántó Gáspár, operaénekes, sz. 1874. április 8-án, Mezőturon (Szolnok m.). Színész lett 1901-ben, Balla Kálmánnál. 1903-1904-ben Miskolcon működött. 1907. október 1-én bemutatkozott a nagyváradi közönségnek a „Hajduk hadnagya" című operettben. 1908-ban Kolozsvárra hívják, majd 1909. dec. 29-én mint vendég fellépett a M. Kir. Operaházban, a „Tévedt nő" Germont szerepében. Nemes játékát, csengő, magas baritonját a sajtó melegen dicsérte. 1910. január 3-án újra vendég volt itt, ekkor az „Álarcosbál" René-jében ünnepték; ez év június 4-én, mint a Budai Szinkör új tagja bemutatkozott a „Tévedt nő"-ben. (Germont.) 1911 szept. havától a Népopera tagja volt. Kitünő hirneve ekkor már közismert volt, mire ismét fellép az Operában, 1916. jan. 4-én, a „Troubadour" Luna gróf-jában. — Ezután a Vigszínházban aratta megérdemelt sikereit a „Három a kislány" c. operettben, Schubert szerepében. 1919. nov. 28-án a „Tosca" című operában lépett fel mint Cavaradossi, az Operaházban. — Neje: Sidó Etelka, operaénekesnő. (L. o.)

Szántó Lili, operaénekesnő, alt, sz. 1876-ban, Győrött, hol atyja a régi hi-

res, szép zsinagóga elismert kántora volt; az Orsz. Zeneakadémiát elvégezve, német színpadokon működött; 1903. őszétől 1908. nyaráig a Magy. Kir. Operaház tagja volt. Visszavonulva Sas Zsigmond énektanár neje lett. (Testvér-öccse a zeneszerző Sz. Tivadar. L. o.).

Szántó Mihály, zeneszerző, karmester, sz. 1896-ban, Világoson. Középiskolai tanulmányai után Aradon és Bécsben végzett zeneiskolát, majd 1919-ben megkezdte karmesteri működését. Igen termékeny szerző. Műveit eredetiség, dallambőség jelzik. — Operettjei ezek: „A kölcsönkért feleség”, (Társsz.: Vágó Géza és Zsoldos Andor.) Bem. 1921. július 27. Budai Szinkör. — „Ördögh báró”, (Társszerzők: Barics Gyula és Kázmér Géza.) Bem. 1922. február 17-én, Várszínház. — „A feleség csókja”. Sz. írta: Balassa Emil. Bem. 1923. márc. 31. Várszínház. — „Mit susog a fehér akác?” Társsz.: Erdélyi Mihály. Bem. 1929. máj. 18. Budai Szinkör. — „Lehullott a rezgő nyárfa”. Társsz.: U. a. — Bem. 1930. május 17. U. o.

Szántó Tivadar, zeneszerző, sz. 1877-ben, Bécsben, hol zenei alapismereteit szerezte. 1897-ben az Orsz. Zeneakadémián végezte be tanulmányait, Koessler Jánosnál; zongoraművésszé Chován Kálmán képezte, de ő még Busoni Ferruccio-nál Berlinben tökéletesítette magát 1901-ig. Mint virtuóz járja be a világot, de — a háborús évet, svájci tartózkodását leszámítva — állandóan Prizsban él, 1905 óta. Operaszöveggé írta át számára Lengyel Menyhért a „Taifun”-t; bemutatta a M. Kir. Operaház, 1926. február 16., de már Mohácsi Jenő szövegfordításával német színpadon is előadták, Mannheim, 1924. nov. 29.-én. — Operettje: „Gróf Romeo”, szövegét írta Szilágyi László, bem. a Fővárosi Operett Színház, 1931. január 29; ebben fellépett Sz. neje is, a Madika néven európai híru táncművésznő.

Szapáry Janka, színésznő, sz. 1864-ben, Győrött. Már gyermekkorában szerepelt a színpadon. Ekkor megkedveli a világot jelentő deszkákat és 16 éves korában mint karénekesnő Beödy Gábor

győri igazgatóval szerződést köt. Később Miklóssy Gyula az igazgatója, (Makó, Kecskemét.) majd Sággy Zsigmond és Bogyó Alajos következik sorrendben. Mint fiatal hősnő jócsengésű nevet vívott ki a vidéken, idővel áttért az anyaszerepekre. 1913. szept. 1-én Marosvásárhelyen nyugalomba ment. — Férje: Havasi Ferenc, színész. (L. o.).

Szaplonczay Mihály, elismert vidéki színész, 1831-2-ben, Szabadkán, Abday Sándornál, 1833-ban Szegeden működött, ahol ezt a kritikát kapta: „Dicséretére e' színészünknek, elég legyen mondani, hogy ő minden szerepekre alkalmazható. („Honművész”, 1833. aug. 2.) 1835-ben Temesvárott, 1839-ben Kolozsvárott működött Pály Eleknél és megfordult Nagyszébenben is. Főbb szerepei: Starckenburgi Konrad (A kronsteini harcjáték), A szerecsen (Vanda), Ferkó, (Béla futása), Polgármester (Al-Cataláni), Hippolit (Hippolit és Rozvida), Ferenc (Haramiák), Zsigmond király (Zsigmond király álma), Hoszti Theobald (Kisértet), Dumas: III. Henrik címszerepe. Szabó Nándorral írta a „Játékszini emlék”-t, Szombathely, 1851. — Neje: Bartha Mária, színésznő. Főbb szerepei: Amália (Benjaim Lengyelországban), Máli, (Ujmódi leánykérők), Rozvida (Hippolit és Rozvida), Emelka (Tatárok Csongrádnál), Zsófia (Atya és vőlegény egy személyben), Richesa (András és Béla, vagy a korona és kard), Leontine (Jelva, az orosz árva), stb. — Leánya: Borsos Józsefné Szaplonczay Ida, színésznő. (L. Borsos József címszót, I. kötet, 229. oldal.)

Szárak komikum-mal az oly színész egyéniségét szokás megjelölni, a ki a maga egyszerűségével tud hatást elérni; nem tuloz, nem is szinez, mert nem természete; hanem a maga szükre szabta korlátok között keres érvényesülést. Nem nevet, de a maga halálos komolyságával neveltet. Általában az ismert angol flegma a legtipikusabb jelzője a száraz-komikumnak. Magyar színpadon ebben a zsánerben kiváló volt többek között Sándor Emil, Szilágyi Dezső, Krémer Jenő, Bogyó Zsigmond stb.

Szarvas Gábor, kir. tanácsos, tanár, híres nyelvész, a „Magyar Nyelvőr” szerkesztője, a M. Tudományos Akadémia tagja, sz. 1832. márc. 22. Adán (Bács m.), megh. 1895. október 12. Budapest. 1857-ben tanár volt Baján, 1870 óta a budapesti áll. gimnáziumban. 1881-ben nyugalmába vonult. Színművei: „Egy veszélyes eset”, melodráma. Bem. 1862. október 29. Debrecenben. (50 arany jutalomban részesült.) — „Galambposta, vagy a csalhatatlan emberismerő”, vj. 4 felv. Bem. 1868. nov. 21. Budán.

Szarvasi Soma, színész, sz. 1861-ben, Esztergomban, hol iskoláit is végezte. Ezután reáliskolába járt, onnan színésziskolába iratkozott. 1884. december 1-én kezdte a pályát, Tóth Bélánál. 1885-ben Dancz Lajos, 1886-ban Polgár Károly, 1889-ben Aradi Gerő, 1890-ben Egri Kálmán, 1891-ben Deréki Antal az igazgatója. 16 évig működött, mint drámai színész Nagyváradon. Főbb szerepei voltak: Szörényi (Ocskay brigadéros), Kveisz (Takarodó), Uriel Acosta címszerepe, Thury Zoltán: „Katonák” c. drámájában a főszerep stb. — 1915. jan. 1-én nyugalmába vonult.

Szarvasi színészet. Szarvas közönsége a múlt évszázadban is nagy pártfogója volt a színészetnek. Igaz, hogy abban az időben még hivatásos színészekre csak Pesten és Kolozsvárott találunk, azonkívül az ekhós szekéren országot kóborló színésztársulatokra. Szarvas a múlt század közepén maga oldotta meg a színjátszás kérdését, amennyiben az ötvenes és hatvanas években már rendszeresen működő műkedvelő gárdája volt, melynek tagjai a hosszas gyakorlatban művészi színjátszó készségre tettek szert és értékes kulturumkát végeztek. Az előadásokat a „Bárány vendéglő” külön e célra épített fából készült termében tartották meg és a jövedelmet jótékony célra adták, mivel a szereplők a város tisztviselő-társadalmából és a jobbmodu iparosokból és kereskedőkből állottak. Az előadások rendezője Pokomándy Sándor volt és állandó szereplők többek között Réthy Vilma, Dobosfy Mari, Marcsék István, Zilinszky István, Komjáthy

György, Ponyiczky János, Gaál Soma stb. voltak. A társulat 1866-ban szűnt meg és szerepét az évről-évre Szarvason vendégszereplő vidéki szintársulatok vették át, előadásukat kezdetben a „Bárány vendéglő”-ben, később az 1898-ban felépült célszerű nyári színházban. 1860-ban Tóth János, 1871-ben Csóka Sándor, 1877-ben Várady Ferenc az itt járt igazgató. 1878-82-ben Krecsányi Ignác 1883-ban Tóth Béla, 1884-ben Sággy Zsigmond, 1886-ban Komlóssy József kap játszási engedélyt. Az ujabbi színigazgatók közül jelesebbek: dr. Farkas Ferenc, Mariházy Miklós, Kövessy Albert, Krémer Sándor, Heltai Hugó, Deák Lőrinc, Somogyi Kálmán, Gulyás Menyhért. 1931-ben Szarvas Kiss Árpád kerületébe tartozik. A színiidény rendszerint két nyári hónapban, július és augusztusban van, de télen is rendeztek már hosszabb időn át előadásokat, ekkor az „Árpád szálló” hatalmas disztermében. Említésre méltó, hogy a szarvasi közönség inkább a színműveket és drámákat pártfogolja, természetesen nem számítva a vasárnapi publikumot, amikor népszínműveket és operetteket kell játszania a társulatoknak. A közönség előjárósága a színészet felett ellenőrző szerepet tölt be, külön színügyi bizottsága révén, amely a közönség érdeklődésének felkeltésében is vezető szerepet játszik. A bizottság elnöke, dr. Schauer Gábor járási főszolgabíró. A művészi értékű szintársulat majdnem minden alkalommal részesül a hatóság részéről is támogatásban, ha nem többel, egy a világitás és a tüzoltó- és rendőri kiküldöttek költségeit vállalja magára a város. A színészet Szarvason mindig megértő talajra talált, bizonyítja ezt az is, hogy az ott szereplő társulatok rendszeresen meg szokták hosszabbítani színi-idényüket. A közönség érdeklődésének felkeltésében mindenkor nagy szerepe van az immár 30-ik évfolyamában levő helyi lapnak, a „Szarvasi Hírlap”-nak, amely az abban az időben megszünt „Szarvasi Lapok”-tól vette át munkatársait. Szerkesztőségi tagjai közül időrendben Mihályffy József, Benczur Sándor, dr. Salacz Elemér, Nemes Béla, Liska János, Pataki János stb. foglalkoztak a lapban a színé-

szek működésével. A legutóbbi időkben a színházi kritikákat dr. Robitsek Jenő felelős szerkesztő és Orosz Iván főszerkesztő írják. A szarvasi színházi életre jellemző még, hogy 1910-ben „Színházi Ujság” címmel egy lap is jelent meg Szarvason, azonban csak egy idény alatt.

Szász Béla id., (1840-1898), kolozsvári egyetemi tanár, a M. Tud. Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja, néhai Szász Károly püspök legfiatalabb testvéröccse. Sok színházi cikket írt a lapokba, 1882-től 1884-ig egyik tagja volt a kolozsvári színház hármasszervezetének. Az 1878-9-iki színházi idényben a királyi pár ezüstitakodalma alkalmából tartott diszeloádáson az ő ünnepi költeményét szavalták.

Szász Béla ifj., m. kir. közigazgatási bíró, néhai Szász Károly püspök kisebbik fia, a Kisfaludy-Társaság rendes tagja. sz. 1868. március 21-én, Pesten, megh. 1898. július 8-án. Több darabot fordított franciából: Scribe-nek „Az én csillagom” c. egyfelvonásosát (1892), mit a Nemzeti Színház tagjai az Operaházban tartott diszeloádáson mutattak be, — továbbá Coppée-nek „Két fájdalom”, (1892), — Theuriet-nek „Jean-Marie” (1892), — Hugo Victor-nak „Ruy Blas” (1893) és „A király mulat” (1895), — s Augier-nak „Gabrielle” (1896) c. verses darabjait. Valamennyi megjelent a Gyulai-féle Olcsó Könyvtár-ban. — Édesapjával együtt írta az ezredévi ünnepek alkalmából az „Ezer év” c. történelmi drámai költeményt. (1896. Franklin Társulat.)

Szász Gerő, református lelkész, esperes, majd az erdélyi egyh. ker. főjegyzője, a Petőfi-Társaság tagja, az Erdélyi Irodalmi Társaság alelnöke, sz. 1831-ben, megh. 1904-ben. Írt egy szomorújátékot „Rolandné” címmel (1880). — 1865-ben a kolozsvári színházi idényt az ő Prologjával nyitották meg, mit Follinusz-né szavalt. A kolozsvári színház-épület megnyitásának ötvenéves fordulóján — 1871. április 1-én — szintén az ő prologja szerepelt a műsoron, amit E. Kovács Gyula szavalt.

Szász Ila, színésznő, sz. 1900-ban, Budapesten. Színpadra lépett: 1921-ben. Mint kabaré-színésznőnek ismert neve van a színészetnél.

Szász Károly, (1829—1905), a költő-püspök, a szabadságharc utáni irodalmi élet egyik legkiválóbb alakja, a magyar műfordítás mestere, a ki a drámairodalom terén is jelentékeny munkásságot fejtett ki. „Heródes” (1866) és „Fráter György” (1869) című szomorújátékai a Nemzeti Színházban kerültek színre, s „Heródes”-t a színház évek mulva fel is újította. „Lelenc” (1865) c. színműve a kolozsvári színház pályázatán nyert jutalmat, s „Flóra” c. alatt 1866-ban a budapesti Nemzeti Színházban is előadásra került. „Bölcs Salamon” c. bibliai drámáját, mely az Akadémia Karácsonyi-pályázatán dicséretet aratott — 1899-ben mutatta be a Nemzeti Színház. „Attila halála” c. történelmi tragédiáját és „István vezér” c. történelmi drámáját az Akadémia a Kóczán-jutalommal tüntette ki, s mindkettő megjelent a Magyar Történelmi Színműtár-ban (1893). — Béla fiával együtt írta „Ezer év” c. történelmi drámai költeményét, 3 felvonásban, előjátékkal és utóhanggal, mely megjelent a Franklin Társulat kiadásában (1896), — Kéziratban maradt drámai művei: „Zsigmond király vagy Szenvedély és szenvedés” (1847), „Lothário Speráta”, — „Királyok iskolája”, — „Kálmán király”, — „József császár” (1863-4-ben pályázott az Akadémián a Karácsonyi-jutalomért), — „Apám felesége”, (egyfelvonásos vígjáték, előadott a Nemzeti Színházban, 1863-ban), — „Fattyú Borics” (1865), — „Erős szer hat”, (történelmi vígjáték, mit „Mátyás király” cím alatt 1879 őszén a kolozsvári színház mutatott be), — „Zrinyi”, (szomorújáték, 1868.). — Töredékek: „Háromszáz forint jövedelem”, (vígjáték, 1850), — „A politikus asszonyok”, (vigj.), „Amerikai párbaj”, (színmű), — „Rokonság”, (vigj.). — Mint műfordító sok darabban gazdagította Szász Károly a magyar nyelvű irodalmat. Shakespeare-nak nyolc darabját ültette át, s ezek — „Othello”, „Téli regge”, „Macbeth”, „Antonius és Cleopat-

ra", „Romeo és Julia”, „A vihar”, „II. Richard király”, „VIII. Henrik” — megjelentek a Kisfaludy Társaságnak Tomori Anasztáz által támogatott Shakespeare-kiadásban és sok esztendőn át hangzottak a szinpadról. Molière vígjátékai közül „A misanthrop”-ot, „A férjek iskolájá”-t, „A nők iskolájának bírálatá”-t, „A póruljárt negédesek”-et, „Sganarellet”-t, a „Kénytelen házasság”-ot és a „Pourceaugnac úr” címűt fordította le, s ezek is a Kisfaludy Társaság kiadásában jelentek meg és szintén sokáig használta őket a szinpad is. Hugo Victor-nak két hatásos darabja került színre Szász Károly kitűnő fordításában, a Nemzeti Színházban: „Hernani” (1873) és „Borgia Lucretia” (1882) mely mindkettő megjelent az Olcsó Könyvtárban. — Szász Károly igen értékes tanulmányt írt „A tragikái felfogásról” (1870) és „Az ember tragédiájáról” (1889.).

Szász Károly, a hasonnevű költő-püspök fia, sz. 1865. november 11-én, Szabadszálláson, Pest megye. Jogtudományi doktori oklevelet szerzett, s hosszabb külföldi utat tévén, a közoktatásügyi minisztériumban szolgált, de onnét mint miniszteri tanácsos 1910-ben kilépett, miután országgyűlési képviselővé választották. A képviselőháznak előbb jegyzője, 1913-ban alelnöke, 1917-ben elnöke lett. Valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot kapott s a Ferenc József-rend nagykeresztjét. 1916 óta tagja — 1920-tól 1925-ig titkára volt — a Kisfaludy Társaságnak. A M. Tud. Akadémia 1922-ben választotta tagjai sorába. A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak egyik alelnöke. A Budapesti Közlöny szerkesztője. Az irodalomnak buzgó munkása, több könyve és rengeteg cikke, tanulmánya jelent meg. A drámairodalom és a színészet történetével behatóan foglalkozik. Az „Uránia” c. folyóiratba — melynek sokáig egyik szerkesztője volt, éveken át írt „Színházi levelek”-et, leginkább a Nemzeti Színház előadásai-val és kérdéseivel foglalkozva. 1919. óta a „8 Órai Ujság”-ba írja színházi bírálatait. Az Orsz. Színművészeti Tanács-nak egész fennállása alatt (1920-2.) tagja

volt. „A magyar dráma története” c. munkán dolgozik, mely befejezéshez közel áll. A Nemzeti Színházban három darabja került színre: „A műzsa”, vigj. 1 felv. (1892 okt. 28.) — mely megjelent az Olcsó Könyvtár-ban, — „Katonai ur házasodik”, vigj. 3 felv. (1894 nov. 9.) és „Kántorné”, színmű 2 felv. (1907. febr. 1.), mely megjelent a Műkedvelők Színháza című vállalatban. „A botrány” című 4 felvonásos verses vígjátékát a M.T. Akadémia 1897-ben gróf Teleki-díjjal tüntette ki. „Fanni” c. kéziratban levő 5 felvonásos színművének egy részletét felolvasta a Kisfaludy-Társaságban s közölte az „Uránia” folyóiratban. „Feleséges vőlegény” c. 1 felvonásos vígjátéka megjelent az 1912. évi Protestáns Naptárban. „Diána kisaszszony” c. 1 felv.-os vígjátékát is adták műkedvelők. Megjelent művei közt van a „Várszínházi emlékek” és a „Színésznők” című füzet. Mindkettő a Magyar Könyvtárban. Munkatársa a Magyar Színművészeti Lexikonnak.

Szász Zoltán, (szemerjai), hirlapíró, kritikus. sz. 1887. január 28-án, Budapest. Éveken keresztül egyik kiváló színbírója volt a Pesti Hirlapnak. Magasröptü dolgozatai a Pesti Naplóban is megjelentek. Eredeti színműve: „Kedves mester!”, színmű 3 felv. Bem. 1927. márc. 24-én, a Magyar Színházban. Színműfordításai: „A nőna,” boh. 3 felv. Irta: Alexandre Bisson. Bem. a Vigszínházban, 1904. május 14-én. „Sire”, dr. 5 felv. Irta: Henri Lavedan. Bem. 1911. márc. 10-én, a Nemzeti Színházban.

Szászrégeni színészet. Szászrégenben (Marostorda m.) 1871-ben Nagy Mihály társulata működött. 1882 június-július havában Nyéki társulata játszott, őt hívták meg a következő év április havában is, majd 1886 április havában Komlós József az itt járt igazgató. — Ujabb időkben itt találjuk Gáspár Jenő társulatát, 1901-1902-ben, 1914 május havában Szabados László társulata működött Szászrégenben.

Szászsebesi színészet. Szászsebesen (Szeben m.) 1913. június 24-én Krasznai

Ernö operett-társulatával szép pártolásnak örvendett. A társulat tagjai voltak: Anday Ella, K. Lendvay Karolin, Nagy Mariska, Scmoss Piri, G. Pálóczi Kató, Krasznai Ernő, Báthosy Endre, Toldi Zoltán, Fehér Ö. László, Beregi Gyula, Gáspár Jenő, Szintai Nándor.

Szászvárosi színészet. Szászvárosban (Hunyad n.) 1869-1870. telén Barna Bálint társulatát találjuk. 1885 szept. 12-én Homokai László vonul be, 1886. aug. havában Komlósy József az igazgató. — Ujabban (1912. nov.) Szabados László drámai staggione társulata játszott itt.

Szathmáry Aranka, énekesnő, sz. 1900-ban, Budapesten. Régi színészcsalád sarja. Dédanyja a Nemzeti Színház nagy Szathmárynéja, nagyatyja Szathmáry Károly, a Nemzeti Színház művésze, nagyanyja Pajor Emilia, a magyar színészet hőskorának egyik legnagyobb énekesnője. — Szathmáry Aranka operákban és operettekben aratott nagy sikereket, de hangversenyeken is szép sikerekkel szerepelt. Három évi művészi szereplés után a színpadot és a hangversenydobogót felcserélte a családi tűzhelyre és Vándor Kálmánnak, a Nemzeti Színház nagyszerű szerzőjének felesége lett. Azóta nyilvánosan nem szerepel. Főbb szerepei voltak: Hoffmann meséi, Sibill, Cigánybáró, János vitéz, Cornevillei harangok, Vig özvegy stb. című operettekben és számos operában is.

Szathmáry Árpád id., (jobbatelki), színész, sz. 1847-ben, Pesten, — megh. 1901. október 7-én, u. o. — Atyja Sz. Dániel, (L. o.) színész, anyja Farkas Lujza. — Atyja hősi halált halt a 48-as szabadságharcban s így anyja oldalán korán megismerte a nélkülözést. 15 éves koráig vasáros-segéd volt Kassán, majd 1862 szept. 20-án felcsapott színésznek — kóristának — Latabár Endréné. Évekig énekelt a kórusban, amíg felfedezték a tehetségét. Vidéki színésztársulatokkal kóborolt igen sokáig, majd 1880-tól már előkelőbb színpadokon szerepel; ez évben az aradi színház tagja, Mándoky Bélánál. Ez év április 30-án

meghívásra mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, az „Ármány és szerelem” Miller szerepében. 1882. nov. 19-én Aradon megülte művészi pályája 20 éves jubileumát. 1883-84-ben Nagy Vincénél működik. Ez időben már a legjobbnevű művészek között említik, mi-nek bizonyossága, hogy 1885. április havában felszerződötték a Népszínházhoz, ahol máj. 10-én mutatkozott be a „Tót leány” című népsz. Gyarmati szerepében. Három éven át volt a Népszínház egyik erőssége. Ez idő alatt (1888 aug. végéig) 22 régi és 22 új szerepben lépett fel. A főváros közönségétől 1888. szept. 29-én elbúcsúzott, ugyancsak a „Tót leány”-ban; ekkor Kolozsvárra ment; itt okt. 1-én mutatkozott be a „Nagyzás hóbortja” című vj. Ringheim bankár szerepében. Itt méltán kedvelték a kiváló művészt, majd midőn 1892. dec. 15-én megülte 30 éves jubileumát az „Udvari bolond” c. Szigligeti-féle vj-ban (mint Hancsik kassai polgármester) meleg ovációban részesítették a kolozsváriak. 1894-ben Krecsányi Ignác szerződ-tette, onnan 1896-ban azután a Vigszínház hódította el és azontúl ennek az intézetnek egyik büszkesége maradt. Kivételes tehetségű művész volt: valóságos östehetség; mély kedély, nagy szív, aranyos humor és természetes kómikum jellemezték alakításait. Nem volt büszke az elért sikerekért, nem volt zárkózott és elfogult természetű, hanem őszinte, meghitt és közvetlen kollega, akit mindenki szeretett a színház körül, ezért is volt ő mindenkinek „Szatyi bácsi”-ja. — A kerepesi temetőben nyugosznak halmvai, dízsírhelyen, ahol 1902. október 31-én emlékkövet állítottak a kegyeletes szívek. Koporsója felett búcsúztatót mondott: Kazaliczky Antal, Szirmai Imre és Mészáros Kálmán, — a siremlék leleplezésénél beszédet mondott: Szilágyi Vilmos és Hegedűs Gyula. — Sirköfeliratát Jakab Ödön írta, így szól:

„Amíg lejárt itt napjai sora,
Egész élete deszkákon folya,
S most is, hogy sírba vitte a halál,
Egész világa . . . egy pár deszkaszál.”

— Főbb szerepei: Rettegi Fridolin (Szabin nők elrablása), Nagy, tanító (Ig-

máncsi kispap), Bannai (Rang és mód), Daxelmayer (Aranykakas), Rantzau János (A két Rantzau), Székely (Bukow), Csoma (Cifra nyomorúság), Zsiga cigány, Gonosz Pista, Gelecséri pusztabíró, Nyomárkai (Becsület szegénye), Falstaff, Tricoche (Tricoche és Cacolet), Lambertuccio (Boccaccio), Poplavecz (3 pár cipő), Dreissiger (Takácsok), Ladányi Alajos (Mozgófényképek), Driander (Szegény Jonathán) stb. — Első neje: Patika Hermin, színésznő. (L. o.) második neje: Hunyady Margit, színésznő, (L. o.), kivel 1873. jun. 15-én lépett házasságra, Beregszászon.

Szathmáry Árpád ifj., (jobbatali), színész, sz. 1869. dec. 26-án, Miskolcon, — meghalt 1914. márc. 24-én, Szegeden. — Atyja id. Sz. Árpád színész volt. (L. o.) 1883-ban lépett fel először a színpadon, Szegeden, a „Sárga csikó” Pista szerepében, azonban mint hivatásos színész 1889-ben játszott először szerelmes szerepekben, később pedig komikus szerepkört töltött be. A vidék elsőrendű színházainál működött állandóan: Debrecenben, Kolozsvárott, Aradon, Szegeden, ahol meleg szeretettel ünnepelték, midőn 1914. február havában elérte pályafutása 25-éves jubileumát. — Mint rendező is élénk tevékenységet fejtett ki. — Neje: Schuster Mariska, színésznő, sz. 1874-ben, Loskovecen, megh. 1910. nov. 4-én, Szabadkán. — 1891. szept. 2-án lépett a színipályára, Somogyi Károlynál. 1898-99-ben Miskolcon működött.

Szathmáry Dániel (jobbatali), úttörő színész, sz. 1808-ban. 1831-ben Budán, 1836-1842-43-ban Győrött működött. — 1848. év kezdetében Makón játszott, Mátray István igazgatása alatt, a szabadságharc kitörésekor már 40 éves volt és Károly fiával együtt sietett a honvédelmére. Szegedre került a makói zászlóaljjal és ott mint káplár a színpadon eljátszotta a „Szökött katoná”-ban a nótárius szerepét. Ez volt a hatyudala, — mit ő nem is sejtett. Tiszaföldvárnál, (Bács m.) az első ágyulövés után a földre rogyott, bajtársai kórházba szállították egy kas nélküli parasztszekéren, vé-

re csaknem egészen elfolyt és másnap délután kiadta lelkét. (1848 július 28.) Utolsó szavai ezek voltak: „Szegény nóm s gyermekeim! írjátok meg nekik halálmomat!” (Lásd: Szuper Károly naplója. Budapest, 1889. 64. old. — „Ungar”, 1848. — 176. szám. — „Pesti Hírlap”, 1848. 103. szám.)

Szathmáry Dánielné Farkas Lujza, (jobbatali), színésznő, a legkiválóbb komika, a Nemzeti Színház tb. tagja. sz. 1818. jun. 21-én, Rimaszombatban, — megh. 1893 október 28-án, Budapesten. — Atyja: Farkas János, (nemes-abrudbányai) színész, (L. I. köt. 476. old.) anyja Fodor Klára, színésznő. — Atyja korán elhunyt, mire Horváth József színgazgató (L. o.) lett a gyámja, de ez nemsokára önkre ment, s ekkor Fejér Károly (L. o.), ismert vidéki igazgató vette gyámsága alá, a kicsi színészleányt, akit egyébként már pályáskorában is felhasználták színpadi szerepléshez, ha t. i. valamely darabban gögicsélő kis gyermeket követelt a szerző; majd nagyobbacska korában játszott szerepet is, a „Salamon ítélete” és „Heródes gyermekmészárlásai” című darabban. — Felnőtt korában fokozatosan játszott naivákat, szendéket, hősnőket, végül komika és anyaszínésznő lett. 1825-ben Pozsonyban játszott. 16 éves korában férjhez ment Sz. D.-hez, e házasságból 9 gyermeke született, kik közül ketten: Sz. Károly és Árpád (L. o.) színészek lettek. 1837-ben Kolozsvárott működött, azután vándorutra tér és leginkább Erdélyben hódít a művészetével; 1842-43-ban Győrben és Pozsonyban találjuk. 1844 márc. 17-én Szigeti Józseffel együtt a Nemzeti Színházhoz szerződtek. 1848 március nagy napjaiban ő is szavalta a „Talpra magyar”-t és lelkesen vitte a nemzeti zászlót Pest uccáin és örült, hogy ő is segített a diadalt kivívni; egy olasz csapat az ő arcképét tüzte lobogójára. Ezért meg is akarták büntetni, de elbujdosott. 1851-ben másodszor is férjhez ment, Latkóczy Lajos festőművészhez (megh. 1855. augusztus havában, Gömör m. — Lásd: „Hölgyfutár”. 1855 máj. 24. 765. old.). 1857-ben tért vissza a Nemzeti Színházhoz, melynek aztán büszkesége

Szentesy Vilma

Szentiványi Kálmán

Szentiványi Béla

Szentiványi Béláné Salgó Ilona

Szentgyörgyi Lenke

Szentpál Olga

Szentpétery Zsigmond

Szerdahelyi József

Szép Ernő

maradt 1891 január 31-ig, amikor Szigligeti „Mama” c. darabjában vett búcsút a közönségtől. A közönségnek az előadás előtt megnyilvánult ünneplését megelőzte a szinpadai ünnepség. Érdekes azoknak névsora, akik őt akkor hódoló szavakkal üdvözölték: Beniczky Ferenc színházi kormánybiztos, Paulay Ede, az akkori szinigazgató, Mihályfi Károly, Felekyné, Bényei István, Zilahy Gyula (akkor még a kolozsvári Nemzeti Színház tagja), Ráthonyi Ákos (akkor még sziniiskolába járt), Follinusz Aurél, gróf Zichy Géza (akkor nevezték ki épp először intendássá), végül Fenyvessy Ferenc.

Ekkor kinevezték a Nemzeti Színház tb. tagjává és életfogytig 1500 frt évi tiszteletdíjat ajánlottak számára. — Koporsója fölött Császár Imre mondott búcsúztatót. Erkel Elek mellett nyugosznak hamvai (Kerepesi uti temető), a főváros által adományozott dízsírhegyen. — 1895. okt. 28-án leplezték le a síremlékét, mely homokkőből készült, sziklatetőn keresztet ábrázol, a kereszt lábánál egy angyal ráborul a márványtáblára vésett névre, melyen ez a felírás áll: „Itt nyugosza örök álmát a haza legnagyobb „Mamá”-ja.” — A sirköavató beszédet gr. Festetich Andor mondta. — Sz. a vigjátéki mamák szerepkörében volt legkitűnőbb; jól sikerült alakításai voltak a jóindulatú, de katonás asszonyok, a szúrós nyelvű és epés vén leányok, a finomabb és durvább komikum találkozásán álló alakok. Alakjaiknak öltözetében is kereste a jellegzeteset. Sokoldalú képessége, kifogyhatatlan humora és természetes, művészi heve minden szerepét jelessé alkotta, tapokra ragadva a közönséget; és a mily nagy volt a komikumban, ugyanolyan kitűnőnek bizonyult a drámában is. Szigligeti ekkép jellemzi klasszikus tökélyű, kristálytisza művészetét: „Szathmáryné nemcsak hogy nem rítt ki a díszes keretből, hanem csakhamar új szerepkört teremtett magának, melyben ő volt kitűnő, melyet senki sem vitathatott el tőle: eredeti a legkisebb árnyalatokig, minden ízében magyar, távol minden utánzástól: élethű művészi kép, nemcsak a megszólamlásig, mint mondani szok-

tuk, hanem a megszólamláshoz is hű. Ez az új szerepkör a tekintetes asszonyoké volt”. — Főbb szerepei: Fadette anyó (Tücsök), Dajka (Romeo), Pernellné (Tartuffe), Tuffier asszony (Idegesek), Millerné (Ármány és szerelem, Brazovicsné (Aranyember), Mama c. szerepe, Tóti Dorka (Peleskei nótárius), Fruzina (Fösvény), Színésznő (Mátrai vadászok) Mogoriné (Fenn az ernyő, nincsen kas), stb. (Erődi Jenő.)

Szathmáry Endre, színházi karnagy, sz. 1892. nov. 18-án, Budapesten. Katonai és orvosi család gyermeke. Középiskolai tanulmányait a budapesti kegyesrendi gimnáziumban végezte. Jogot hallgatott a budapesti központi egyetemen. Zenei tanulmányait Koessler Jánosnál végezte, a budapesti Zeneakadémián, majd két évig Németországban működik, Georg Bauer operastaggionejánál, kezdetben mint korrepetitor, majd mint karmester. Innen a fővárosba kerül, hol 1914-ig működik. 1916-1924-ig Nagyváradon, 1924-25-ben Pécsen, 1925-től pedig Debrecenben, mint I-ső operai karmester. 1929-ben megválasztják a debreceni filharmónikusok Ábrányi Emil utódjául. Zeneszerzéssel is foglalkozik. „Jancsi és Juliska” című daljátéka színre került 1920-ban, Nagyváradon, majd azután minden nagyobb vidéki városban; „Aranykalász” című operettje Pécsen, 1925-ben, „Dr. Lopkovicz”, „Gárdista királykisasszony”, „Negyedik csók”, „Osztrigás hercegnő” c. négy utóbbi operett Csermely Gyula librettóival Erdély minden nagyobb városában, 1921-22-23-ban. Operái: „Anna”, 1 felv. és „Johannes mester” Hilf László szövegével. Ezenkívül egy „B” dur szimfonia 4 tételben, „Daphnis és Cloe” szimfonia 2 suite kizenekarra; egy As dur vonósnégyes 4 tételben, egy Es dur fuvósquintett, 3 tételben. Dalok: Heine, Goethe, Nadányi, Zsolt Béla, Bochkor Jenő, dr. Fényes Jenő szövegeire. Irodalmi munkássága: „Miniatűrök.” (1927), „Bihari János és Rákóczi-induló” (1928), „Paleografiai megjegyzések” (1928.), „Bethoventől-Schönbergig” (1929.), Zenei kritikák: (Debrecen, Függetlenségi Ujság, 1927-1928. évf.)

1927-től az Orsz. Színészegyesület tanácsának tagja.

Szathmáry József. Ez volt Szigligeti Ede családi neve. (L. o.)

Szathmáry Károly, (Péterfalvi), író, sz. 1831. júl. 24-én, Szilágysomlyón, — megh. 1891. jan. 14-én, Budapesten. Művelt köznemes szülőktől származott. Iskoláit Zilahon, Somlyón és Kolozsvárott járta. 1848-49-ben több csatában vett részt. Irodalmi munkássága rendkívül nagy. Színművei: „Lukánusz”, dr. 5 felv. „A Kenediek”, dr., 1860, — „Csák Máté”, dr, amelyeket a Nemz. Színházban adtak elő. „Mátyás király Erdélyben” c. darabját 1864 nyarán Nagyenyeden műkedvelők mutatták be. „Az asszony komédiája” könyvdramája, „Az ember tragédiájá”-nak mondhatni: paródiája.

Szathmáry Károly (jobbateki), színész, igazgató, író, sz. 1835 dec. 2-án Sátoraljaújhelyen, megh. 1916. jan. 21-én, Szentendrén. Szülei: Sz. Dániel és Farkas Lujza, színészek voltak (L. o.). 1842-48-ig Pesten járt gimnáziumba, közben mint gyermekszereplő is működött, majd lement Szegedre atyját is meglátogatni, midőn épp a szabadságharc kezdődött: erre ő is bevonult a III. honvédszázalaj VI. századához és az első expedícióval a szerbek ellen indult. Itt érte az első ágyulövés édesatyját. — Gyermekkor miatt áthelyezték a tüzérekhez, így került a felső táborba, Görgey, később Klapka hadtestéhez, hol 17 csatát közdött végig. A világosi fegyverletétel után Hellmann József guerilla-őrnaggyal visszament az ellenséges táboron keresztül Komáromba, azután mint komáromi kapituláns Pestre jött édesanyjához, hogy tanulmányait folytathassa, de mert honvéd volt, nehézségeket gördítettek elé. 1849 okt. 10-én felcsap színésznek Kecskeméten, ahol Latabár Endre, — Tóth József és Döme Lajos egyesített színtársulata működött. A városház termében állt a színpad, itt tette első kísérletét a „Szökött katoná”-ban, a szabó-inas szerepében. Tehetségét csakhamar felismerték és teret nyitottak szárnybontására, úgy, hogy már

1855-ben mint elsőrendű színésszel, találkoztunk vele, Pápán, azután Nagyváradon, Kolozsvárt, Aradon, Győrött, Kassán, Szegeden működik. 1859-ben színtársulatot szervezett. 1860-ban Kassáról a Nemzeti Színházhoz szerződtek. 1865. nov. havában Kolozsvárra megy, ahol művezető lett. 1869. okt. 29-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a „Rosszul őrzött leányok” c. vjban, mint Vermandois, 31-én a „Kisérlet” Fodrák Miska szerepében. Ez időben újra igazgató volt. 1870. április havában megfordul Nyiregyházán, 1871-ben Miskolcon, Nagykállón, Beregszászon stb. 1872 szeptember 16-án újra vendégszerepel a Nemzeti Színházban, a „Csapodár” című vj-ban. 1873-73-nyarán Szolnokon jár, 1875 márc. havában Sepsziszentgyörgyön, november havában pedig Szegeden volt, ahol 1876. jan. 25-én Lukácsy Sándor: „Honvédcsalád”-jában jubilált. Ez év nyarán Temesváry Lajos budai társulatának tagja. 1877. máj. 15-én ő lesz a budai színikör igazgatója és az „Egy huszárkapitány Bécében” című bohózzal kezdte meg a szezonját. — Ez év dec. havában Marosvásárhelyt működött. Szegeden 1880 febr. 11-én megüli 30 éves jubileumát „A pupos” c. fr. vj Mequilt szerepében. 1881-82 telén Székesfehérvárott működik társulatával, 1884 okt. 1-én Hubay Gusztávval egyesülve Pancsován működik. 1886 máj. havában Miklóssy Gyulával és Arányi Dezsővel konzorcionális színtársulatot alakítva Beregszászon játszik. — 1889 nov. 26-án Ujpesten megüli 40 éves jubileumát a „Fenn az ernyő, nincsen kas” c. vj-ban. 1892. nov. havában Zomborban, 1898 telén Székesfehérvárott működik, ahol ismét jubilált (dec. 27. a „Robin orvos” és a „Kölcsönkért feleség” c. vj-ban. —) 1909 okt. 9-én Szentendrén műkedvelőkkel megüli 60 éves művészi jubileumát. — Sz. a tollat is kitünően forgatta. Írt egy könyvet: „Régi szép idők” cím alatt. (Ismerteti: „Színészek Lapja”, 1898. jan. 30. Rakoczay Pál.) Színművei: „A kápolnai csata és Kossuth Lajos bucsuja Orsovánál”. Tört. korrajz 4 f. — „A falu bolondja”. „Bem apó”. Tört. színmű 1896. „Goldstein Száli”. — „Szent Péter

esernyője". — Főbb szerepei: Szabó (Lumpácius), Ugri M. (Mama), Odiod Maxime (Egy szegény ifju története), Bannay (Rang és mód), Sheridan címszerepe, Zsidó honvéd címszerepe, Garrick (Robin orvos), Krumm Eliás (Legjobb az egyenes út), Sir Patrick címszerepe, Fodrák Miska (Csizmadia mint kísértet) stb. — Többször nősült. Első neje: Mázoly Emília. (sz. 1848-ban, megh. 1875. jun. — Gyermekkorában rajongott a színészetért s így lett Sz. nejevé. — Lásd: „Reform”, 1875. jun. 13.) Második neje Paskovszky Antonia, színésznő, sz. 1859-jul. 13-án, Kolozsvárott, ahol 1877-ben lépett a színipályára. — Harmadik neje: Halmai Antónia, mivel 1879 febr. havában tartotta esküvőjét, Debrecenben.

Szathmáry József, 1794 jun. havában „a magyar Jádó színnek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kipótolására” 1000 frtot ajánlott fel.

Szathmáry Lajos, hős és jellemszínész, sz. 1867. április 2-án, Marosvásárhelyen. Színész lett 1884 máj. 1-én, Kolozsvárott. 1886-ban Balogh Árpád, 1889-ben Geróffy Andor, 1890-ben Kömley Gyula, 1891-ben Károlyi Lajos, 1894-ben Füredi Károly az igazgatója. A többi igazgatói: Halmay Imre, Csóka Sándor, Tiszay Dezső, Megyeri Dezső, Bokody Antal, Pesti Ihász Lajos, Balla Kálmán, B. Polgár Béla, Polgár Károly, Fehér Károly, Mezei Béla, Szalkai Lajos, Szabó Ferenc. — Több mint 20 éven át volt rendező és titkár. 1912-ben a Feld-színház, 1914. március 1-én a Nemzeti Színház szerződtette, ahol mint epizód-színész egyik kiválósága az intézetnek. 1921. ápr. havában elnyerte a Farkas-Ratkó-díjat. — Főbb szerepei: Bánk bán, II. Rákóczi Ferenc, Ipanoff Lorisz (Fedóra) Vasgyáros, Sándor (Náni), Tarján Gida (Dolovai nábob leánya), Aranyember, Todorescu (Elnémult harangok), Baracs Imre (A bor), Tokeramó (Tájfün), stb. — Neje: Szilágyi Etel, színésznő, sz. 1865-ben, Zilahon. Színipályára lépett 1885-ben, Homokay Lászlónál, mint énekesnő. A vidék kisebb-nagyobb színpadjain működik ez-

után mint operett- és népszínműénekesnő, majd később áttért a komikai szakmakörre és itt is ép oly kiválót produkált, mint az előző években, az ének és tánc terén. 30 évig volt a vidék elismert művésznője és mint ilyen ment nyugdíjba. Nagy repertoárja volt. Kiválóbb szerepei: Finum Rózsi, Felhő Klári, Erzi, (Sárga csikó), Nebántsvirág, Suhanc, Kis alamuszi, Eleven ördög címszerepei, továbbá mint komika játszott többek között a Gonosz mostohát (János vitéz), Nemzetes asszonyt (Obsitos) Brazovicznét (Aranyember), Ördög Sárát (Tolonc), Szerafinát (Nagymama) stb. — Házasságuk 1892. márc. 22-én volt, Trencsénben.

Szatirikus vigjáték. Az, a melyben az író torzalakokat vonultat fel gunyolódó céllal.

Szatmári színészet. A városban az első magyar színelőadást Móricz János kis csapata tartotta, 1790 jun. 8. 10. és 13-ik napján. 1814-ben, karácsonykor, dr. Sándorffy József debrecen-nagyvárad társulata kereste fel Szatmárt és ugyanők kapnak engedélyt két év múlva is. 1818-ban Berndt Fülöp német truppja jött ide, majd 1819 október havában az erdélyi színtársaságot látják vendégül; 3 hétig játszottak itt, élénk pártolás mellett, amiért a következő évben újra ellátogattak Szatmárra, amikor Jeney György főbíró csürében volt a színpad felállítva, miután a „Fehér-ház” fogadósa a szálát nem adta ki. A társaság igazgatója Pergő Celesztin volt, tagjai között szerepelt: Balla, Kőszeghy, Fán-csy Lajos, Erdei, Ajtai, Hetényi, Láng, Kovács, Hubay, Deésy, Farkas, Kálmán, Török, Székely, Zsuzsanna, Izabella leányasszony, Balláné és Székely Julcsa. — 1821-ben ismét ez a társaság működött itt. 1823-ban Nagy Károly, 1825-ben Bányai József az igazgató. 1833 okt. 9-én Keszy József kapott játsszási engedélyt. Tagok voltak: Nádudvari, Szathmáry, Rákosi, Lendvayné, Kátz, Szalay, Párthényi, Harmath. („Honművész”). 1843-ban Körössy Ferenc társulata játszik itt. 1847-ben felépült az első színház, amelyben elsőül Tóth István és Döme

Lajos társulata játszott, — 1848 márc. 20-án. Idők multával különböző német és magyar társulatok nyernek itt engedélyt, így 1857—58 telén Hetényi József és Molnár György társigazgatókat, 1861 január havában Futó János igazgatót hívják meg. 1867 nov. 9-től Lángh Boldizsár, 1873 jun. havában Némethy György, 1875 telén Krecsányi Ignác, 1876 dec. havában Geröffy Andor, 1877 jan. havában újra Geröffy Andor, okt. 6-tól Gerő Jakab az igazgató. 1882 okt. 14-én Károlyi Lajos társulata kezdte meg a működést; őt felváltja 1883 pünkösd után Lászy Vilmos és ugyancsak ő játszik a következő év tavaszán is, jun. 7-én pedig a szegedi Nagy Vince-féle társulat vendégszerepelt itt, míg okt. 20-án újra Geröffy Andor vonult be a városba. 1885 május hava arról nevezetes, hogy megalakult a műkedvelők egyesülete; jun 3-tól Dancz Nina és Lajos tagjai játszanak 6 napon át, majd okt. 31-én Miklóssy Gyula színészei kezdtek játszani Szatmáron. — 1889-ben lebontják a színházat, majd máj. 18-án megtörtént az új színház alapkövetétele, amelynek tervezője Vojtha Antal pápai építész. A színház a telekkel együtt közel 100 ezer frtba került, melyben elfér 800 néző. A felavatási ünnep 1892 jan. 14-én volt, műkedvelőkkel. A prologust Mát-ray Lajos szatmári ref. főgimn. tanár írta és Maróthy Margit, a Nemzeti Színház művésznője szavalta el. A „Szigetvári vártanuk” I. felvonása után Komócsy József alkalmi beköszöntője következett, melyet Sárközy Árpád mondott el, utána a „Felolvasónő” c. 2 felvonásos színmű következett, Feleky Miklós vendégfeliéptével. — Az újabb időkben itt járt igazgatók: 1909 nov. Heves Béla, 1916 szept. Kiss Árpád, 1918 szept. 12-én Kovács Imre. Ez utóbbi társulatának tagjai: Halmos Mici, Mezei Jolán, Pogány Silvia, Mészáros Aranka, Szentmisklósi Piroska, Szántó Margit, Kónya Gizella, Mezei Teri, Uray Lili, P. Tordai Etel, Lázár Hilda, K. Szücs Irén, G. Horváth Nusi, R. Tóth József, Jakabffy Dezső, Rákossy Ferenc, Sziklai Miklós, Torday György, Kállay Sándor, Pethes Dezső, Baróthy Antal, László Ferenc, Kiss Lajos, Donáth Lajos karnagy,

Kresch Miklós, Gáliczky Kálmán és Ferenczi Lajos.

(Erődi Jenő)

Szathmáry Zoltán, író és hírlapíró, sz. 1872-ben, Debrecenben, megh. 1928. jul. 7.-én, u. o. Tanulmányai után újságíró lett, majd vereseket és novellákat írt. Szendrey Mihálynál Kassán, Zilahy Gyulánál, Heltai Jenőnél és Márffy Károlynál mint irodalmi titkár működött a színházaknál. A debreceni színészetéről értékes monográfiákat írt. Szindarabjai: „Megtorlás”, dráma, e. e. Nagyváradon, 1899-ben (Kolozsvári szintársulat), „Szent hazugságok”, dramolett, e. e. 1900. Debrecen, „Enyingi Török Bálint”, tört. dráma (a debreceni Csokonai-Kör Telegdy-Kovács jutalmát nyerte), e. e. 1904. Debrecenben, Makó Lajosnál, „Csokonai szerelme”, szmü dalokkal 1 felv. e. e. 1910. nov. 16. Debrecenben. A debreceni Csokonai-színház előcsarnokából temették el.

Szatmár vármegye a Nemzeti Színházért. Szatmár vármegye 1811. márc. 11-ikén Nagykárolyban közgyűlést tartott, amelyen a magyar Nemzeti Színház megteremtésére gyűjtést eszközölt. Erről a következő jegyzőkönyvet állították ki: „Nem mulasztottuk el azon Hazafiui intézetnek elő mozdítását a' Megyénk Rendeinél is hathatósan ajánlani. A' mint-hogy ajánlásunknak nem kevés sikere lévén, már eddig is Nemzeti Theatrumnak fel-segállítására meg lehetős Summát szedtünk össze. Ezen Summának fel-szállítását, mellynek szaporodását naponként reményljük, Nemzetes Kovács Sándor Első Al Jegyzőnkre bíztuk oly móddal, hogy a' mi össze gyül Pesthre leendő fel-meneteléig, azon Summát magához vévén, vigye fel és Mérey Sándor Urnak a' többi Tőke Summához minél jobb móddal leendő kaptcsolás végett adja által. Ohajtanánk, hogy ezen Hazafiui Intézetek már valahára teremhetnének ért Gyümölsöt és ezen már több ízben visszahanyatlott törekedés érhetne egyszer tökéletes állandóságot.”

Szavalaról. A „ma” színészetének és kritikájának nincsen lebecsültebb szava

a „szaválás”-nál; pedig a kultura fejlődésével együtt haladó népek ez elismert és gyakorlott művészete nem érdemli meg ezt a lebecsülést, mert a jó szaválás ép úgy kimeríti a szépnak fogalmát és ugyanolyan lélekemelő, derüs vagy megrázó hatásokra képes, mint az előadó művészetek bármelyike. Itt tehát valami sajnálatos és lényegbe vágó félreértésnek kell lennie; különben nem üldöznének és gunyolnának minden előadást, mely a szavalsra emlékeztet. Mikor e félreértés okát kutatom, meg kell állapítanom, hogy a „jó szaválás” nem vesztette el és nem is fogja soha elveszíteni jogosultságát. A félreértés tehát csakis abban keresendő, hogy a közönség nagy része nincs tisztában a „jó szaválás” kritériumaival. Szavalsnak fogad el holmi bömböléseket és vakon hisz azokban, akikről „a hír” beszél. Emberek, akikben sem érző szív, sem megérett lélek nincs; akik a szaválás legelemibb követelményeit nem bírják; akik egy mondatot helyesen hangsúlyozni vagy kellően tagolni sem tudnak; akiknek sejtelmük sincs arról, hogy a nyelv mily mesterének kell lenni annak, aki nagy költői érzések és gondolatok tolmácsává szegődik; akiknek az soha még csak eszükbe sem jutott, hogy a hang drámai célra ép oly lelkiismeretes képzésre szorul, mint az énekes-szakmára! Ezek a többnyire rosszhiszemű műkedvelők „szaváló művészek”-nek adják ki magukat és izléstelen gargalizálásuk és grimaszaikkal a művelt hallgatót csak megbotránkoztatják. A művészeteknek egy közös alapjuk van, és ez: az érzés! E nélkül nemcsak művészet nincsen, hanem igazi művész sem lehet senki. És ezt a nélkülözhetetlen alapot a tehetségtelenek azzal hamisítják meg, hogy ott is színészkednek, ahol színészkedni bűn. Tagadhatatlan, hogy a színész művészete az érzés, a beszéd és arcjáték révén rokon a szaválóéval; csak hogy míg a színész az ember helyzetének és lelki-világának jellemzésére a lélek és test minden kifejező képességét igénybe veheti — addig a szaválónak tudnia kell, hogy az ő művészete bizonyos zárt formát követel, mely a mozgás és gesztus segítségéről már eleve lemond, nehogy

oda nem illő ágálással az érzés ellen vétsen, mert minél bensőbbben és minél egyszerűbben tolmácsolja a költő gondolatait és minél nemesebb a magatartása — sikere annál nagyobb lesz. Az érzésnél biztosabb kalauza a művészetnek nincsen; ennek hatása alól nem vonhatja ki magát senkisé — és mégis — maga az érzés nem elegendő arra, hogy valaki jól szaváljon. A jó szaválónak sok minden egyébre is szüksége van. Első sorban: minden hibától és modorosságtól ment tiszta kiejtésre; aztán a nyelvnek tökéletes ismeretére, amelyen szaval; a fantázia végtelenségére: nagy lelki és kedélygazdagságra; rendkívül kifejtett finom izlésre és óriási érzékre a kellő hangulatok megteremtése iránt. E belső tulajdonságokon kívül: az előnyös vagy legalább is rokonszenves külső csak fokozhatja a hatást, míg a kellemetlen vagy éppen ellenszenves megjelenés problématicussá teheti a belső értékek által netán várható eredményt is. Mind e követelések természetesen nem vonatkozhatnak a zseniális művészre, ki maga alkot magának szabályokat; de nélkülözhetetlenek a kevésbé megáldott tehetségekre, hogy kellő tájékozottsággal indulhassanak el a kezdet nehéz útján. Tudni kell, hogy a szaválás abban is hasonlít a színészethez, hogy merőben egyéni értékeken alapul; mert valamint a színész jólélekkel csakis olyan szerep eljátszására vállalkozhatik, melynek külső és belső követelményeit egyéniségének határai között fedezni képes: úgy a hivatásos szaváló is az előadandó költemények közül nem válogathat büntetlenül anélkül, hogy egyéniségének speciális tulajdonságaival s kifejező eszközeivel komolyan számot ne vetne. Igaz, hogy a zsenialitás a szaválás terén is elfogadhatóvá tudja tenni, amit éppen akar, csak hogy az igazi művésztől nem „elfogadható”-t kívánunk, hanem a maga nemében a legtökéletesebbet. E téren — különösen nálunk — igen nagy fogalomzavar van. Akinek pl. más becsület mesterisége vagy készsége nincsen, az egyszerűen a „művész” címet és jelleget adományozza önmagának, mert ehhez állítólag semmiféle kvalifikáció nem kell. Csak hogy a gondviselés

olykor a művészetek fölött is örökodik s így a kontár igen elárulja magát, még pedig: a stiluszérzék teljes hiánya által. Hallottak ugyan valamit harangozni a stilusról és minél tehetségtelebbről valaki — annál gyakrabban hangoztatja azt, de tisztában nincs vele. Pedig ez a legegyszerűbb dolgok egyike; hisz épen azért, mert valóságos Columbus tojása, az érzésnélküliek nem jönnek rá. Nem ismerik a költészet válfajait; vagy ha ismerik — nem veszik észre, milyen más hangot és előadási formát kíván pl. a ballada és az epikai költemény, a legenda és a románc, a himnus és az óda, az egyszerű népdalnak közvetlen elmondása stb., de ha észre is veszik — nincs hozzá kiviteli erejük, hogy a különbségeket meg tudják érzékelteni, mert ezek a különbségek néhol bizony csak hajszálnyiak, másutt azonban már tátongó szakadékok. A szavalónak első kötelessége az író elgondolását magáévá tenni. Persze nagy baj, ha az előadó nem eléggé művelt vagy legalább is nem elég ösztönös arra, hogy a reprodukálható költőt megértse, mert akkor ebből csak valami torz születhetik, melyet aztán sem az író, sem a közönség meg nem köszön. Az eddig elmondottak a „felolvasók”-ra nem vonatkoznak, mert más dolog „felolvasni” és más dolog „szavalni”. Felolvasni minden intelligens, folyékonyan olvasni és helyesen hangsúlyozni tudó ember vállalkozhatik, akinek ehhez elég kitartó hangja és kedve van; de a szavalás: művészet, mely ép úgy nem nélkülözheti az értékes és eredeti egyéniséget, mint bármely más művészet és melyet csak akkor fognak igazán értékelni, ha az itt felsorolt követelmények igazságát belátják és különbséget tudnak tenni a „szavalás” s „szavallás” között. Ujabban egy pár világjáró művész azzal tetszeleg magának, hogy a legdrámaibb költeményt ülve és olvasva mondja el, amivel azt akarják a laikussal elhitetni, hogy szerénységük az író javára az érvényesülés minden jogáról lemond; holott az egyszerű igazság az, hogy az illető nem hajlandó magának annyi fáradságot venni, hogy a költeményt művészi előadás céljából kívülről betanulja. Nem igaz, hogy bármely költemény olvasva

ugyanolyan hatást érne el, mint elszavalva; ha t. i. az illető előadó tud szavalni és a maga kényelmes álláspontját nem tolja fel művészi dogmának. Ezek azok a t. művészek, akik nem merik ajkukra venni a szót: „szavalók”, — ők mindent csak „elmondanak”; csakhogy ez az „elmondás” olyan színtelenné és fanyarrá teszi a leggyönyörűbb szöveget is, hogy a legnagyobb snobizmus vagy elbizakodottság kell hozzá azt hinni, hogy az ilyen „elmondás” művészi élvezetet nyújt. Legyünk végre tisztában azzal, hogy a vers — vers és nem próza! Hogy a versnek zenéje, ritmusa van, hogy ihlet nélkül nincs vers; mert még a bölcselmi ének és a tanköltemény is azért rimel, hogy a benne foglalt gondolatok egy sikerült csattanóval könnyebben ragadják meg elménket és lelkünkiig férközhessenek. Erővel elfojtani a vers ütemét, dallamosságát — annyi, mint a rózsát illatától megfosztani. Persze megint más az, egy verset minden értelem nélkül végig dalolni! De ezt csak tehetségtelen rajongók teszik, kiknek tudásuk, ösztönük a feladat nagyságáig fel nem ér.

A költői művek ismertetésének még egy igen jelentékeny és népszerű előadási formájáról akarok megemlékezni, még pedig az u. n. recitátorságról; vagyis egy egész műnek vagy csupán becsesebb részeinek egy személy által történő drámai megérzékeltetéséről. Ez a nagy, művészi produkció már kevesebbet csábít a versenyre, mint a szavalás, mert itt aztán már mindenféle „műkedvelősdit” csődöt mond. Ide ugyanis rendkívüli intelligencia, óriási fantázia kell, mely a drámai művek legbonyolultabb szálait összefogni képes; minden irányban hajlítható, széles skálájú organum és a beszédtechnikának olyan fejlettsége, mely a legváltozatosabb követelményeknek is meg tud felelni. Ez már határos a színművészetrel, anélkül, hogy a határt át volna szabad lépni; sőt ha ezt a tilalmat nem tartja szem előtt, az előadás ép olyan éretlen handabandázássá fajul, mint a rossz szavalás. A jó recitátorkodást asztal mögött ülve, könyvvel a kézben lehet csak elfogadni, ugyanugy mint a felolvasást, de mégis

avval a különbséggel, hogy az előadó az egész szövegnek ura legyen és csaknem kívülről mondja, nem pedig olvassa azt. A könyv csak épen azért legyen kézben, hogy a véletlen eshetőségét elkerülhessük és az előadásnak valamelyes plasztikus formát adjunk, amellyel azt minden fölösleges izléstelen gesztikulálástól és mimikázástól megóvjuk. Művelt közönségnek tökéletesen elegendő a mű alakjainak hanggal való jellemzése, mely az illető karakter gondolatait és érzései cselekedeteit jobban és biztosabban festi, mint a mozgás, mely nyugtalan-ságot idéz elő; és az ide-oda ugrálasmégsem választaná el oly élesen egymástól a különböző szerepeket, mint a hangnak egy csekély változata, akár színben, akár tempóban, vagy a szavak kifejezésében. Aki a hangnak e varázserejével nem bír, az ne vállalkozzék recitátorkodásra, mert belebukik. Látnivaló, hogy a recitátorkodás semmiféle gyengésséget nem bír el, s azért csakis kivételes nagy művészek előadásában fogadható el.

(Gál Gyula)

Szavalókórus. Nem újabb kiszínezési módja a deklamációnak, hanem szerves művészet, amelynek megvan a maga szabálya és belső szerkezete. Az új kollektív művészet első igazi jelensége a színpadművészetben. Nem művészi kísérletezés, nem leszámazottja az ókori görög és római kórusoknak és karoknak, hanem a hang kifejezésének és a legszélesebb skálájú eszköze. Születését a világháború utáni években az öntudatos tömeg hozta létre. Mivel tömegművészet, így nem minden költemény adható elő vele. A szavalókórus meghatározott számú tagból áll, melyek föl vannak osztva női és férfi szólamokra, ezek a szólamok pedig magas, közép és mély hangokra. A betanítást a kórusvezető eszközli. Az előforduló szólamokat, egyes kiválasztott kórus-tagok mondják, hangjuk megfelelő színezetével. A szavalókórusban csak szólószereplők sohasem működhetnek közre. Az egyes szólamokat a szólamvezetők intik be. Egyes kórus terjedelme 12 embertől háromezer emberig is terjedhet. Egy rendes szavalókórus 60—80 tagból áll. Dinamikus

ereje új, eddig nem érzett hatásokat vált ki a hallgatóságból. A szavalókórusok teljesítményét tömegmozgással, ritmikus karlendítésekkel, zenével és énekkel fokozhatjuk. A kórusok előadási helye színházakban, hangversenytermekben és szabad térségeken van. Elementáris ereje az utóbbi helyen nagyszerűen fokozódik. Németországból indult ki 1921-ben, a munkásszervezetek köréből. Pár év alatt népszerű lett és nagyon kifejlődött. Ma már egyenesen szavalókórusokra írunk műveket. Budapesten 1926 óta foglalkoznak vele a munkás-körökben. Jelenleg több mint harminc kisebb kórus működik Magyarországon. Legismertebb vezetői: Kassák Lajosné, Palasovsky Ödön és Ascher Oszkár. Több színházi, avantgardista alakulatban is (Cikk-cakk, Dokumentum, Rendkívüli Színpad, Prizma, stb.) működtek közre. Kolozsvárott Becski Andor vezetésével működik hasonló kórus. (Tiszay Andor.)

Szavaló szerep, az a szerep, mely alkalmas a szavalásra. Régen, amikor a szavalási stílus uralkodó jelenség volt a verses darabokat hazafias szempontból is sűrűn szerepeltették a műsoron, kedvelt genrije volt a magyar színésznek. Megtörtént, hogy a sima szalon darabban is szavaltak a színészek, az ilyent „szavaló színésznek” nevezték. (V. ö. Kothurnusos színész.)

Szávay Gyula, író, kormányfőtanácsos, a Petőfi Társaság főtíkára, a Ferenc József-rend lovagja, a Kisfaludy Társaság tagja, sz. 1861 aug. 29-én, Zentán. Középiskoláit Szegeden járta, a főgimn. ból Győrött tett magánuton érettségét. Ezután Szegedre meghívják ujságírónak, ahol a „Szegedi Napló”-nál kezdi el pályáját. Az ujságírás mellett intenzíven foglalkozott a kereskedelmi kérdésekkel is és a győri Kereskedelmi és Iparkamara titkára lett. Ez időben megalapította a „Győri Hírlap”-ot, az ország egyik legtekintélyesebb sajtóorganumát. Közben pedig hatalmas fejlődésnek indult a magyar vidéki hírlapírás és Nagyváradról indult hódító útra a vidéki hírlapírók szervezetbe tömörítésének esz-

méje. Leglelkesebb támogatója Szávay Gyula volt, akit a megalakító és ma már 25 éves multtal rendelkező szövetség elnökévé, majd később elnökévé választott. Szávay Gyula Győrből Debrecenbe ment a Kereskedelmi és Iparkamara élére. A debreceni kamara monumentális palotájának felépítése az ő nevéhez fűződik. Debrecenből hívták meg az országos központ vezetésére és visszavonulása alkalmával, 1917 márc. 27-én, a Ferenc József-rend lovagja lett. Közgazdasági tevékenysége mellett több verskötetet is bocsátott a könyvpiacra, állandó munkatársa szépirodalmi lapjainknak. 1923 szept. 24-én az irodalmi élet terén és különösen a Petőfi-ünnepségek rendezésénél kifejtett érdemes tevékenységéért kormányfőtanácsosi méltóságot nyert. — Színművei: „A hirlapíró”, prólóg, 1897. — „Eleven Ujság”, prólóg, 1897. — „Az első lépés”, verses vj. a Magyar Színház megnyitására, 1897 okt. 16. — „A munka”, dramolett, 1897 nov. 7. Magyar Színház. — „Parnasszus pusztulása”, komédia 1 felv. — „A Boszporus”, szmü 1 felv. 1906. — „A regéci kis harang”, ünnepi játék 1 felv., 1906. — „Szép Ilonka”, daljáték 3 felv. Vörösmarty költeménye után írta: Vágó Gézával. Zen. szerz.: Szabados Béla. Bem. 1906 okt. 20. Király Színház. — „Világosság”, mesejáték 3 felv. Géczy Istvánnal. 1908. — „Dózsa György”, trag. Társsz.: Verő György. 1910-ben ezzel elnyerte a Kóczán-díjat. — „Petőfi”, szmü 8 képben. Társsz.: Géczy István. Bem. 1922 dec. 9. Várszínház. — „Lavotta”, dr. 4 felv. Bem. 1923 szept. 16. Budai Szinkör.

Szávits Jóca, magyar származású (szerb ajku) színházi rendező, sz. 1847-ben, Törökbecsén, megh. 1915 máj. 7-én, Münchenben. — Tanulmányait a bécsi Conradi nevű színész oktatása mellett végezte és 1865-ben lépett fel először nyilvánosan a bécsi akadémiai olvasóteremben, a „Haramiák” Moor Károly szerepében. Édesatyja, aki előkelő törökbecsei földbirtokos volt — fiát tudományos pályára szánta ugyan, ám a fiatal Szávitsot a színpad felé vezérelték hajlamai. Az első fellépése után, Sonnenthal

Adolf (L. o.) pártfogásába vette és svájci színpadokon szerzett megfelelő gyakorlatot, mire Dingelstedt Ferenc báró a weimari udvari színházhoz szerződtette. 1869-től 1871-ig a bécsi Burgtheater tagja volt, azután visszatért ismét Weimarba, ahol 13 éven át szerelmes és hősi szerepeket játszott. 1885-ben a müncheni udvari színház főrendezőjévé nevezték ki. Kiváló munkája: „Die Shakespeare — Bühne in München”. Sok kitüntetésben részesült és tiszteletbeli doktorátust és tanári címet is szerzett. — 1915 aug. havában több ezer kötetes könyvtára a müncheni udvari színházi muzeum birtokába jutott.

Századik előadás. Régente nem ismerték a századik előadás fogalmát, miután a színházi konjunktura nem volt oly kifejlődött, mint manapság. Nem lehet érdektelen tehát egy kis statisztikát összeállítani azokról a darabokról, amelyek a százas szériát elérték. A sok közül felémeltjük a következőket: Aranylakodalmom, Az ember tragédiája, Bánk bán, Bob herceg, Casanova, Csárdáskirályné, Cigányszerlem, Cyrano, Dolovai nábob leánya, Egi és földi szerelem, Ezer év, Falu rossza, Gésák, Hamlet, János vitéz, Leányvásár, Lear király, Marica grófnő, Nótás kapitány, Ocskay brigadéros, Ördög, Ördög pilulái, Peer Gynt, Piros bugyeláris, Romeo és Julia, Sárga csikó, Sasfiók, Szókimondó asszonyság, Víg özvegy, Vörös malom, stb.

Szebenyi Antal, színész, sz. 1869-ben, Turterebes-en (Ugocea m.), megh. 1902 nov. 22-én, Marosludason (Aranyos-Torda m.), 1887-ben kezdte a pályát, Bokody Antalnál. — A vidék egyik előkelőnevű művésze volt. — Neje: Barcsi Vilma, színésznő, sz. 1870 dec. 24-én, Versecen, — megh. 1908 febr. 21-én, Besztercebányán. 1895 ápr. 1-én kezdte a pályát, Monori Sándornál. Kitinő kardalosló volt és ezért mindenütt készséggel szerződtették.

Széchenyi Ferenc gr. (sárvári és felsővidéki) kir. főkamarmester, sz. 1754 ápr. 29-én, Széplakon, Sopron m., megh. 1820 dec. 13-án, Bécsben. — Az első magyar színjátszó társaságot küzdelmes,

rögös pályáján hazafias önfeláldozással támogatta.

Széchenyi István gr. (sárvári és felsővidéki), a „legnagyobb magyar”, a Magy. Tud. Akadémia megalapítója, közmunka- és közlekedésügyi miniszter, sz. 1791 szept. 21-én, Bécsben, megh. 1860 ápr. 8-án, Döblingben. Már 1825-ben védelmébe veszi a nemzeti nyelv ügyét, majd 1832-től élénken agitált egy állandó fővárosi magyar színház alapítása érdekében, mert jól tudta, hogy a színház elsősorban terjeszti az erkölcsöt és izlést, a nyelv tisztaságát és a nemzeti érzés fontosságát; de ezenkívül a magyarosodást is előmozdítja; erre pedig nagy szükség volt a 18. század elején, mert a főváros német jellegű volt; két német színház hirdette itt a germán szellemet. 1831 aug. havában Pestmegye rendi állandó színbizottságot alkottak, melynek egyik buzgó tagja Sz. is volt, aki ezentúl élénk tevékenységet fejtett ki a nemzeti színjátszás érdekében. A fővároshoz méltó színházat akart építeni még pedig oly helyen, hol az a főváros szépségét emelné. 1832-ben egy röpiratban, („Magyar Játékszínről”) azt írja, hogy nemcsak egy színházat kell emelnünk a fővárosban, hanem minden nagyobb városban egyet, de addig is egész erőnkkel a pestit kell megteremtünk, még pedig közérőből, s mivel jól ismerte nemzetét, nem közadakozás útján, hanem részvénytársasági alapon s a német színház 628.000 forintjával szemben csak 200.000 forintot akar jegyeztetni részvénytökéül s ebből is csak a fele fordíthatná az építésre és berendezésre. A színházat a mai József-térre tervezte (ugyanide szánta az Akadémia palotáját és a városházát). Ime, Sz. még nem mert nemzeti színházra gondolni! Viszont röpirata a legapróbb részletekig kidolgozza a színházalapítás — és építés tervét. Tudvalevő, hogy Széchenyi e javaslatát nem fogadták el s a színház nem részvénytársasági alapon keletkezett, hanem Pest vármegye vette kezébe a dolgot, de fölkérte Széchenyit, hogy készítsen számára javaslatot arra nézve, mint lehetne megindítani a munkálato- kat. Széchenyi, noha nem értett egyet a

megyei színház tervével, sem a hely nem tetszett neki, ahova a színházat szánták, szívesen rendelkezésére bocsátotta a megyének erejét. A közel jövő igazolta Széchenyit: a pesti szintársulat az 1837-ik évben megnyitott színházban csakhamar pénzügyi zavarokba jutott s a vármegye nem tudott rajta segíteni s az 1839—40. országgyűlés, Széchenyi intenciói szerint, országos pénzsegélyt szavazott meg a színháznak — ezóta vicseli színházunk a Nemzeti Színház nevet. 1833-ban pályakérdést ír ki: „Miképpen lehetne a magyar játékszín Budapestén állandóan megalapítani?” (A nyertes Fáy András lett.) A nagy reformátor emlékezetére a M. Tud. Akadémia alapításának 100 éves évfordulója alkalmából, 1925 nov. 8-án, a Városi Színház díszelőadást tartott Szász Károly prólogusával, utána a „Sárga csikó” került színre. (Erődi Jenő.)

Szécsi Erzsébet, énekesnő, sz. 1899 jul. 3-án, Budapesten. Színészakadémiát végzett, azután dr. László Gézánál tanult énekelni. 1918-ban lépett a színpályára. 1923-ban Miskolcon operett-primadonna, utána Kaposvárra hívták. 1924 jun. 18-án bemutatkozott a Magyar Színházban, a „Frou-Frou” c. vj-ban, nagy siker mellett. Ez időben a Király Színház is szerződtette. 1930-ban Debrecenben működik. Főbb szerepei: Frasquita, Cirkuszhercegnő, Legkisebbik Horváth-lány, Repülj, Fecském-ben a főnői szerep, Náni, Alexandra, Sibyll, Marica grófnő, Glavari Hanna (Víg özvegy), Eurydike (Orfeusz), Rosalinda (Denevér) stb.

Szécsi Ferenc dr. író, kir. közjegyző, kormányfőtanácsos, sz. 1861. május 16-án, Pesten. Középiskoláit Budapesten, a jogot részben itt, részben a lipcsei egyetemen végezte. 1886-ban ügyvédi oklevelet nyert. Beutazta majdnem egész Európát és a Kelet egy részét. Irodalmi tevékenységét 1878-ban kezdte meg és részben „Franciscus” álnév alatt tárcákat, színíráásokat, stb. írt a Pesti Hírlap, Pesti Napló, Egyetértés, Budapesti Hírlap, Fővárosi Lapok, Pester Lloyd és a Magyar Hírlap című lapokba.

A „Borsszem Jankó”-ban „Bukovay Absentius” alakját sok éven át ő írta. Első színművét, a „Bál után” c. egyfelvonásost 1887-ben játszották először, a Nemzeti Színházban. 1888-ban Rákosi Viktorral együtt „Sára és Bernát” címen paródiát írt, amelyet a Népszínház adott elő először, 1888 dec 18-án. 1891-ben a Nemzeti Színházban került színre először „Legénybucsu” c. egyfelvonásosa, 1894 febr. 16-án pedig u. o. a „Baba” c. boházata. 1897-ben Makai Emillel együtt írta „Kaland” c. dramolettjét 2 szakaszban, amelyet a Vigszínház adott elő, 1897 jan. 17.-én. 1904 márc. 20-án mutatta be a Nemzeti Színház „Utazás az özvegyiség felé” c. vígjátékát. Ezt a darabot dr. Diósy Béla fordításában a berlini Neues Deutsches Theater is előadta 1905. szeptember 19-én, franciára lefordította Iréne de Neville „La course au veuvage” címmel. 1905 március 3-án a Vízszínházban került színre először „A színház ördöge” című három felvonásos vígjátéka. Fordításai: „Éljen a kisiparos” című életkép 4 felv. írta Carlweis, első előadása 1896. jul. 1-én, a Vigszínházban; ugyanitt „A hajnali vendég” vj. 1 felv. írta: Siraudin. Bem. 1899. febr. 28. Válogatott művei könyv alakban (3 kötet) „Derü” c. alatt jelentek meg. Sz. F. Keglevich István gróf fal egyik megalapítója és 1894-től 1901-ig első dramaturg-igazgatója volt a Vigszínháznak. 1904-ben kir. közjegyzővé nevezték ki. 1907-ben a Petőfi Társaság rendes tagjává választotta. A jogi szakirodalom terén is számos, a könyvpiacra is megjelent munkájával tünt ki. A Magyarországi Királyi Közjegyzők Országos Egyesületének alelnöke.

Szécsi Magda, operett-primadonna, sz. 1886 szept. 30-án, Budapesten. 1909-10 telén a Royal Orfeum tagja, majd 1911 szept. havában a kaposvár-pozsonyi színház primadonnája lett. 1912 okt. 12-étől a bécsi Carltheater tagja, amidőn Fall Leó „Lieber Augustin” c. operettjében, Anna szerepében mutatkozott be. A művésznő nagyon megtetszett a bécsieknek, éneke és tánca teljes hatást keltett. 1913 jan. havában a Vigszínház vendége volt, ekkor a „Tatárjárás”-ban Riza

bárónő szerepét játszotta, ez év jun. havában meghívták a hamburgi Schultze-Theater-hez vendégszereplésre, itt a „Der lachende Ehemann”-ban mint Etelka jelentős sikert ért el; ez év nov. elején a hannoveri városi színház hívta meg vendégszereplésre. („Leutnant-liebchen”). Ezután a frankfurti operaház tagja lett. 1914 jul. havától a berlini Monti-Theater primadonnája volt.

Szécsi Sándor, színész, sz. 1876-ban, Pozsonyban. A Rákosi-iskolából 1895-ben a Népszínházhoz, majd a Kisfaludy színházhoz szerződött. Innen a Magyar Színházhoz szerződött, de már nem léphetett fel, mert 1898-ban ifjon ragadta el a halál, mielőtt még tanulmányainak és jeles tehetségének eredményeit élvezhette volna.

Szederkényi Anna, író, sz. 1883 nov. 26-án, Keresztes-Nyárádon, Borsod m. Polgári iskolát végzett Miskolcon, azután pedig tanítónőképzőt Nagyváradon. Nagybolyokon tanítónő lett. 1904-ben házasságot kötött Haraszthy Lajossal. Munkái: „Laterna Magica”, mimodráma 1 felv. Bem. 1911. Magyar Színház. 1924. febr. 23-án bem. a Városi Színház. „A kőfalon túl”, színmű 3 felv. Bem. 1911 jan. 28. Kamarajáték előadása a Zeneakadémián. „A spájzkulcs”, boh. 1 felv. (1915.) „A legtisztább víz”, játék 4 felv. Bem. 1927. máj. 8. Belvárosi Színház. (A Színész-szövetség előadásában.)

Szedő Miklós, operaénekes, sz. 1898 jun. 8-án, Budapesten. Orvosnak készült és mint a budapesti önkéntes mentőegyesület orvosa 4 évet töltött e pályán. Közben mint dalénekes is feltűnt és tovább képezte hangját. Ezalatt nagy buzgósággal létrehozta az európai hírű mentőmuzeumot. Énektanulmányait Krammer Teréznel, dr. Kovács Ferencnél, ifj. Abrányi Emilnél, Márkus Dezsőnél és más jeles tanároknál végezte. A kiváló tenorénekes már a tanulása második évében önálló hangversenyt adott a Zeneakadémia nagytermében, ahol Kodály Zoltán „Énekszó” c. művével frenetikus sikert ért el. 1924 jun. havában már az Operaház sietett tagjává megnyerni; itt

első fellépte a „Cigánybáró” Barinkay-jában volt. A rádió állandó énekese, úgyszintén a His Master's Voice gramofon társaságnak is legnépszerűbb művésze. 1926. júl. havában a Városi Színház szerződtette. 1928-ban 108 estén lépett fel. Főbb szerepei: Barinkay (Cigánybáró), Pinkerton (Pillangókisaszszony), Florestan (Fidelio), Alfréd, (Denévér), Rigoletto, Edgar (Lammermoori Lucia), Alfréd (Traviata), Tamino (Varázsfuvola), továbbá a Don Juan, Tosca, Szevillai borbély stb. főszerepei.

Szeged-csongrádi takarékpénztár 1859 február havától 5 éven keresztül évi 200 forint segélyt juttatott a Nemzeti Színház javára.

Szegedi színészet. 1. A piaristák drámajátékai. Szeged város színészeti multja mint megannyi magyar városé az iskolai színjátékokkal, a piaristák működésével kezdődik. E bölcsőkorban Szeged lakossága a kialakulás állapotában van. A törökök elűzése után új népek lépik el a város területét, s a visszaköltözőkön kívül igen sok az idegen leteleplő német és szlávajkú. A XVIII. század elején a város még háromnyelvű lakosságát a latin nyelv kapcsolta össze. Ez volt a hivatalos és általában társalgási nyelv. A város az 1720-ban Szegedre telepített piaristáktól elsősorban azt követelte, hogy a vezetésük alá adott gimnázium tanulói a latin nyelvet úgy sajátítsák el, hogy azt anyanyelvük gyanánt használhassák. A kegyesrendi atyák egyik fontos nevelési célja volt, hogy az ifjúságot a nyilvános szereplésekre előkészítsék, aminek leghatásosabb eszköze a nyilvánosan rendezett drámajáték. Az első ilyen előadást 1722-ben rendezték az atyák, amikor az itt tanárkodó Pécsi Domokos atya „Mutius Scaevola” című drámáját adták elő. A piarista drámajátékok helye a gimnáziumban, vagy az ugyanottani kolostor refektóriumában felállított színpadon volt. 1723-ban a város tanácsa már pénzt áldoz a drámajátékokra, s 1735 augusztus 1-én megnyílik az első piarista színház, majd ennek pusztulása után, 1755-ben, a második. Míg az első

színpadon magyar nyelvű előadás nem volt, a második színpadon Perczel Imre atya, a későbbi rendfőnök 1758-ban tanulóival előadta az „Adakozó öregről és fősvény ifjuról” című vigjátékát magyarul. Ez tehát az első magyarul szegedi előadás emléke. 1762-ben Dugonics András is előadta növendékeivel ismeretlen magyar vigjátékát, majd példája nyomán szinte évenként ismétlődnek a magyar drámajátékok. Az előadások legnagyobb részét a városi tanács, a hadsereg magasrangú tisztjei, vagy a kegyesrend itt időző provinciálisának tiszteletére rendezték, s ez által a drámajátékok előadásának társadalmi jelentőséget adtak. A piaristák mintegy 90 drámajátékot mutattak be a XVIII. században. A polgárság a feljegyzések szerint tapsorkánnal jutalmazta a szereplőket és az előadást rendező szerző-tanárt. A színészet töretlen talaja lassankint termőképesse vált, a közönség fokozatosan megérett a hivatásos színészet befogadására.

2. A német színészet kora. A város művelődési állapotára igen jellemző, hogy bár magyaros jellege el nem enyészett, polgárai legnagyobbbrészt írtak, olvastak és beszéltek németül. Ez tette lehetővé, hogy már 1765-ben megjelent az első német színtársulat, melynek igazgatója Schwertberger József volt. Ő indította meg a német igazgatók több mint száz évig tartó vándorútját Szegedre, de ahogy neki nem sikerült a német színészetet állandósítani, úgy a többi igazgató is csak átmeneti állomásnak tekinthette a várost. A német színtársulatok szegedi előadásai csak arra voltak jók, hogy a közönség színházkedvelő hajlandóságát ápolják és a hazafiakban a magyar színészet megteremtésének vágyát ébrentartsák.

3. Kelemen László és a kolozsváriak kora. A magyar színészetet Kelemen László teremtette meg semmiből, küzdve a rosszakarat, a nemptörődömség és a végzet ellen. Az 1790-ben alakult színtársulat 1796-ban feloszlott s Kelemen László három évi munka után Nagyváradon újra megkezdte az előadásokat s innen Debrecenbe akarta vezetni csapatát. Figyelme azonban Szeged felé

irányult, mert értesülése szerint a város színház építését határozta el. A hír igaz is volt. A régi curiális házat lebontták, diszes, új tanácsházat építettek, melynek emeletére bál és játékszin céljait szolgáló termet terveztek. Amikor Kelemen László érdeklődött, még javában építkeztek, s ha Szegedre akarta hozni a társulatot, más alkalmas helyiséget kellett e célra keresni. Szegeden tett látogatásakor meg is találta az alkalmas helyet, Felsővároson, a volt Szent György templomot, melyet akkor már profanizáltak és termények elraktározására használtak. Így lett a templomból színház és így szokott lassankint ahhoz a közönség, hogy a szinpad ne (a Fekete sas és Egyszarvú) kocsmában legyen, hanem más arra alkalmas helyen. Az igaz, hogy a templom ily felhasználása miatt a püspök és a tanács között háborúság ütött ki, de csakhamar megbékültek egymással. Kelemen László társulata 1800 május 6-án tartotta első előadását, melyen a „Tutorság alól felszabadult ifju” című ismeretlen 3 felvonásos vígjátékot mutatták be. Az első magyar évad mindössze egy rövid hónapig tartott s a társulat innen Kecskemétre ment. A városházi színtermet még az év november 25-én avatták fel ünnepélyesen, — de színészek nélkül. A tanács vállalkozónak adta bérbe a városházán lévő nyilvános szórakozóhelyet, de a jelenlévő Kelemen László indítványára a bérleti szerződésbe foglalták a magyar színészet védelmét, elsőséget biztosítva a német színészekkel szemben. Kelemen azonban nem került vissza szintársulatával. A következő magyar színésztársaság 1803-ban került Szegedre, amikor a jeles tollú Vedres István városi mérnök meghívása folytán Wesselényi Miklós báró a kolozsvári szintársulatot küldte ide, Ernyi Mihály vezetése alatt. E társulat három év múlva ismét felkereste a várost, amikor a tanács megelégedését azzal fejezte ki, hogy a szintársulatnak ajándékozta az időközben készített színházi felszereléseket. Ernyiék kebeléből Pesten új társulat alakult, mely 1808-ban Szegeden is tartott néhány előadást.

4. Vándortársulatok kora. Hosszú ideig ismét nem volt Szegednek magyar színésze, végre 1816-ban Lángh Ádám János, aki már Kelemen László társulatának is tagja volt, mint igazgató idevezette színészeit s játszottak közmegelegedésre, a városi színteremben. 1817-ben Abday Sándor igazgató keresi fel a várost, majd ismét öt évi szünet következik. 1823-ban Wandza Mihály színigazgató és festőművész csapata játszik Szegeden. Működésével bezárul egy kor, hogy helyet adjon a magyar színészet térhódítását szolgáló eszmének.

5. A német színészet megbuktatása. A szegedi színészet új fejezete Déryné és a kolozsvári szintársulat 1827. évi játékaival kezdődik. A közönség rendkívül módon megszerette a nagy művésznőt, s tőle telhetőleg pártolta a színészetet. Déryné sógora, Kilényi Dávid, mint igazgató 1828-ban működik először Szegeden s a szép fejlődésnek indult színészpártolást ki is használhatta volna, ha a ragályos járványok és az árvízveszedelem, melyek folytán ismét kényszerű szünet következett, nem keresztezik terveit. Az idők jobbsorsra fordulása után azonban nem ő az első igazgató, hanem 1832-ben a már ismert Abday Sándor. Abday igazgatásától kezdve minden évben volt Szegeden színészet s bár még elolvasni is fáradságos az igazgatók hosszú névsorát, mégis áldozunk emléüknek és szenteljünk néhány percet a kultúra apostolainak.

1833-34. Kilényi Dávid jól szervezett társulata keresi fel két ízben is a várost, a jövőre vonatkozó tervei azonban messze vezérlik azzal a jeles csapattal, mely már 1837-ben mint a Nemzeti Színház gárdája ad irányító lökést a magyar színészetnek.

1835-ben Balla Károly és Pály Elek,

1836-37-ben pedig ismét Abday Sándor igazgató látogatja a várost. A tanácsot teljesen áthatja a magyar színészet szent ügye s tetemes összegeket ajánl fel a Pesten építendő Nemzeti Színház céljaira. A város közönsége hasonlóképen lelkesen fáradozik a szegedi színészet fenntartásán és a kaszinó bérletek gyűjtésével teszi lehetővé a na-

gyobb társulatok hosszabb idejű szegei szereplését.

1838-ban Farkas József gyenge társulata keresi fel a várost, de az igazgató hirtől ismeri a jó állomást s két szintársulatot olvaszt a magáéba. Mindkét társulat jó tagokkal működött, az egyiknek Keszy József, a másiknak Körössy Ferenc az igazgatója. A társulat vezetésében 1839-ben változás áll be s most Körössy Ferenc vezeti meglegezővel az előadásokat.

1840-43-ban Komlóssy Ferenc veszi fel a küzdelmet a szegei német színészet ellen, a német szini évad alatt kezdi játékaikat, s hogy előadásait még vonzóbbakká tegye, hosszabb vendégszereplésre szerződött Egressy Gábort, a Nemzeti Színház örökhírű tagját. A kitűzött cél sikerül is, a német szintársulatok ezentul mind ritkábban jelennek meg Szegeden, míg végre teljesen elmaradnak és csak mint előkelő idegenek zörgetnek bebocsátásért. A lelkes hangulat alatt Kovácsi Károly színigazgató a Promenádon, a Tiszaparton, az állatseregletes vendéglő mellett nyári szinkört épít, melyben 1842 május 1-én tartják az ünnepélyes megnyitást.

1844-45-ben Szerdahelyi József, Havi Mihály és Szabó József társigazgatók szórakoztatják két izben sikerrel a szegei közönséget,

1846-ban pedig Gócs Ede opera-társulata után Kilényi Dávid és Veszter Sándor következnek, a Dérynével megerősített társulattal. A két igazgató bár szétválak, de Kilényi marad a következő évre is. A városházi szinterem közben pusztult, rongálódott, alkalmasabb helyre volt szükség, amit meg is találtak a felsővárosi u. n. „Kis Kaszinó”, jelenleg Maros uccai oldalán lévő hatalmas teremben. 1846 óta talált ott hajlékot a magyar Thália, egész a bódészínház felavatásáig.

A szabadságharc idején Latabár Endre működött Szegeden. Az 1848-ik év azonban még azt a színészeti érdekességet örökíti meg Szegeden, hogy Egressy Gábor, mint az ujonc sorozás kormánybiztosa, fejtett ki széleskörű tevékenységet.

6. A politikai színészet kora. A Bach-

korszak ismét érdekes képet ad. A német hivatalnokok hivatali erőszakkal nyomják el a magyar színészetet, de hiába. Két évig hallgat mindössze a magyar Thália, azután ujult erővel hódítja vissza híveit, végül politikai szolgálatba szegődik, s részt vesz a kiegyezés kikényszerítésében. 1849-ben Havi Mihály és Szabó József igazgatók társulata játszik a vár melletti nyári szinkörben, 1850-1851-ben kétizben Latabár Endre és Döme Károly társulata a Kis Kaszinóban,

1851 nyarán a szinkörben, Hetényi József,

1854-55-ben két izben, Latabár Endre,

1856-ban Ujfalussy Sándor az igazgató.

A városi élet közben másfelé fejlődött. Felsőváros elveszíti ideiglenes vezetőszerepét, a súlypont ismét Palánkra kerül. A közönség már kényelmetlennek találja a sár miatt sokszor megközelíthetetlen Kis Kaszinót s mindinkább sürgetik az új színházépületet. Végre két magánszemély, saját költségükön disztelen bódét építenek a Palánkban (a mai Hági-kert), s azt a szükséges szinpadai eszközökkel felszerelik. 1856 május 30-án nyitja meg az új színházat a Szabó-Havi-társulat Hegedűs Lajos színész és drámaíró a „Bibor és gyász” c. ötfelvonásos drámájával.

1859-60-ban Szabó József igazgátja a színházat, majd

1860-61-ben a minden idők egyik legnagyobb igazgató-színésze, Molnár György következik. Molnár szegei működése külön felemlítésre érdemes. Molnár György a szélsőségek csodálatos vegyülete volt. Műsorán egyaránt szerepeltek hazafias tragédiák és látványos francia bohózatok. Szegei igazgatása mindenestre a hazafiasság jegyében folyt le. Társulatának tagjai szinte naponta hazafias tüntetéseket rendeztek, élükön vasvári Kovács Józseffel. A szegei történelem e korszakot „kis forradalom” megjelöléssel ismeri. Molnár szegei igazgatása egyébként nyomot hagyott a fővárosi színészet történetében is. Ugyanis itt fogamzott meg Molnárban az a gondolat, hogy Budán Népszínházat alapít, mely arra volt hi-

vatva, hogy a könnyű műfajú német műzsát a fővárosból kiszorítsa. A szegedi színi évad anyagi sikere erre minden alapot megadott, amit fokozott még az utószezón is. A szegedi jövedelmen alapított budai népszínház tagjai alkották később és 1875-ben, a budapesti Népszínház törzsgárdáját.

1861 nyarán Szabó József tért vissza Philippovics Istvánnal,

1862 nyarán Szigeti Imre igazgató, télen pedig Lángh Boldizsár társulata játszott.

1863-ban előbb Latabár Endre, majd Szabó-Philippovics társulata szórakoztatta a közönséget.

1864-65-ben ismét Latabár kereste fel a várost,

1865-ben Aradi Gerő,

1865-66-ban Kocsisovszky Jusztin, 1866 nyarán Follinusz János operatársulata tartott maradandó értékű operaelőadásokat.

1867-68-ban ismét Kocsisovszky Jusztin látogatta meg a várost.

7. A színészet állandósítása. 1868-70-ben Aradi Gerő az igazgató. Közben a Promenádszinkör elpusztult, ennek pótlásául Újszegeden építettek nyári arénát. Az sem hagyott maradandó emléket maga után, már 1870 január 1-én leégett. A következő igazgató, aki

1870-73-ban működött, a szegedi származású Mannsberger Jakob, a szegedi közönség kedvelt Mosonyi bácsija, aki értékes műsorával és jól válogatott társulatával hódította meg a közönséget. A város a színészet ügyének megoldását a bevált igazgató ismételt szerződésével iparkodott megoldani.

1874-76-ban Sztupa Andor és Hubay Gusztáv igazgatók következtek,

1876-83-ban ismét Aradi Gerő. Az ő igazgatása alatt alakult 1878-ban a rövidéletű Színügy-Egylet, amely később irányító hatást gyakorolt a színügyi bizottság kialakítására. Az 1879-iki árvíz elmosta a szegedi színszínház is és az újjáépülő városnak gondoskodnia kellett arról, hogy a hullámsírból ujjaszülető nagyobbigényű városnak a kor színvonalán álló színháza épüljön: a budapesti Népszínház kisebb mása.

8. Az új színház kora. 1883-85-ben az

új színház igazgatója Nagy Vince, akit a balvégzet az 1885 április 22-iki tűzvesszel válságos helyzetbe sodort. Bár a város is anyagi nehézségekkel küzdött, mégis sürgősen hozzáláttak a színház újbóli felépítéséhez. A szegediek most ismét több mint egy évig nélkülözték a színházat, egész az újbóli megnyitásig, 1886 október 2-ig. Az újból felpített színház igazgatója:

1886-89-ig Aradi Gerő lett.

Az új színház a szegedi színészetben ez ideig nem hozott változást. Csupán külső tünetek mutatták, hogy már a régi korszak haldoklott. Az új színház új akusztikát, új világitást, új diszlejtezési problémákat vetett fel, de a lényeg, az előadási modor még a régi maradt. Csak a keret változott meg, melybe nem is illett a régi avult kép, az új színház a kor szelleme szerint gondolkozó és dolgozó művészt igényelt. A város tanácsa szerencsés kézzel választotta az új igazgatót, akinek művészi működésével a stílusfejlődés kora következett be a szegedi színházba.

1889-92-ben első ízben Makó Lajos művészi irányítása mellett a fővárosi előadásokat is sokszor tulszárnyaló előadásokban mutatta be műsorának irodalmi izléssel kiválasztott darabjait. Amellett társadalmilag is működött, s kivéve a politikát, résztvett minden szegedi mozgalomban. 1892-95-ben Somogyi Károly nagy hírű igazgató következett, de a közönség szíve az előbbi igazgatóhoz visszahúzott, s 1895-99-ben Makó Lajos másodszor is a szegedi színház igazgatója lett. A második igazgatói korszak csak fokozta Makó érdemeit és csupán csak egy szerencsétlen társadalmi összeütközés következményének lehet tekinteni, hogy újra elkerült Szegedről. Utódja nem kisebb ember, mint (1899-1902) Krecsányi Ignác, a vidéki színészet egyik legkiemelkedőbb alakja. Krecsányi emellett, hogy a művészi színvonalat megtartotta, működésével az egész ország színészetének helyzetén kívánt javítani. Szeged erre igen alkalmas talaj volt, a város tanácsa mindig megértő, jóságos barátja volt színügyünknek. Krecsányi azonban céljaihoz még alkal-

masabb terepet keresett. Szeged elvcszette a Budai Színkört, azt Temesvárhoz csatolták, s Krecsányi terveihez szükség volt arra, hogy egyben budapesti igazgató is legyen, a Budai Színkör miatt megvált a várostól, hogy a magyar vidéki színészetre oly áldásos tevékenységét más helyről eredményesebben folytassa. Krecsányi távozása után a színügyi biz. javaslatára a városi tanács a legszerencsésebb választással Janovics Jenő úr-t választotta meg igazgatónak. 1902—5-ben volt igazgató Janovics Jenő, aki bár tapasztalatok nélkül jött ide, mégis oly hatalmas művészi tevékenységekkel örököltette meg nevét a szegedi színészet történetében, melyek irányt szabtak a későbbi évtizedek munkájának. A fiatal sas itt bontotta ki szárnyait, s már első repülése elért végleges otthonába, Kolozsvárra, ahol jól értékesítve a Szegeden szerzett tapasztalatokat, a legnehezebb körülmények között is irányítja a magyar színház kultúrát. 1905—8 november 12-ig, elhalálózásáig, ismét Makó Lajos a szegedi színház igazgatója. A szegedi színészet békés, szép napjait jelentik a Makó-igazgatás utolsó napjai. A fővárosi színházok hatása alá került a szegedi színház, s az ott színre kerülő ujdonságokat csakhamar itt is bemutatta, méltó előadásokban. Legnagyobb színigazgatói érdeme a tagok egyöntetű és szakszerű kiválasztása. Arra törekedett, hogy egységes stílusban gördülő előadások lelkesítsék a közönséget a színház látogatására. Színpadi felszerelése példásan tökéletes volt, azt állandóan jókarban tartotta, szükség szerint pótolta is. A szegedi közönség hálás szívvel emlékezett meg Makó Lajosról halála után is és nagyrabecsülésének jeléül szobrot állíttatott fel tiszteletére, a színház előcsarnokában. Utóda, veje, Almássy Endre társulatának tagja lett, aki előbb mint művezető működött az özvegy színigazgató mellett. 1909-20-ig tartott Almássy Endre igazgatása. Működése nagyobb változást nem jelentett. Az előadásokat Makó Lajos felszerelésével folytatta, melyet később kiegészített a várostól megvásárolt fel-

szerelési tárgyakkal. Almássy helyes érzékkel a szegedi közönség igényeinek kielégítését tűzte ki célul, műfajra való tekintet nélkül. A maga részéről mégis a drámai előadásokra fektette a fősúlyt, s legkevesebb gondot a csekély hasznot hozó operaelőadásokra fordította. A tanács azonban a közönség igényei alapján arra kötelezte, hogy évenként 30 operaelőadást tartson, s ezek kivételére operaénekesekből külön együttest szerződtesse. E követelését a város azzal tette lehetővé, hogy az igazgató segélyét felemelte. A színnáz művészi színvonala a nyugodt idők alatt hatalmas fejlődésnek indult s a színnáz előadásai már a fővárosi színházak előadásaihoz is méltók lehettek, azonban a bekövetkezett háborús esztendő és a forradalmi események tönkretették az eredményeket. Almássy Endre példás rendben és fegyelemben tartotta a társulatot, s legelőször a fegyelem lazult meg, majd a rend bomlott fel, végül is a konzorcionális állapot következett be, mely a napi kenyér utáni harcban elfelejtette, hogy a színészet nemcsak foglalkozás, hanem művészet is! A társulat legértékesebb tagjai a harctéren teljesítettek szolgálatot s e néhány közül is akadt, aki életét a hazáért áldozta.

9. A gazdasági válság színésze. A forradalom alatt színésztanács alakult Szegeden, mely az igazgatókól függetlenítette magát s konzorcionális alapon vezettette a színházakat. Ez az állapot csak lassan rendeződött. Amikor a francia csapatok megszállták Szegedet, a francia városparancsnok ráparancsolt a színtársulat két tagjára, Baróthi József-re és Ocskay Kornél-ra, valamint Juhász Gyula íróra, hogy további intézkedésig vezessék a színház ügyeit. Közben a Magyar Nemzeti Kormány is megalakult Szegeden s a franciák által kirendelt három vezető önként felajánlotta a színház további vezetését Almássy Endrének, aki azt át is vette. Az átvételt azonban egynapos színházi sztrájk előzte meg, mely miatt az igazgató egész társulatát kizárta. A kizárás után kiselejtezte a rendbontó és meg nem felelő tagokat, s még egy

évig tovább vezette a társulatot. A politikai események hatása alatt a közönség elhidegült régi igazgatójától s Almássy helyett a tanács váratlanul Palágyi Lajosnak adta át a színházat, aki előzőleg a miskolci színtársulatnak volt igazgatója. 1920—23-ig Palágyi Lajos igazgatta a színházat, váltakozó szerencsével. Régi városának elvesztésével ahhoz tartozó nyári állomását is elvesztette Palágyi, s a tízhónapos szegedi szezonnem nyújtott elegendő bevételt a nyári tagfizetésekre. Előrelátható volt, hogy a nyári állomás hiánya csakhamar bajt idéz elő, amit az is fokozott, hogy az Országos Színeszgyesület megsemmisítette Palágyi szerződéseit és arra kötelezte, hogy tagjaival tizenkét hónapos szerződéseket kössön. E belső bajok mellett a város tanácsa egyre sürgette az igazgatót a szerződés pontos betartására, amely szerint operaelőadásokat is kell rendezni. Palágyi, bár igazgatói működése ellen más kifogás nem merült fel, sőt színeszi képességei miatt a közönség a szeretet látható jelével tüntette ki, nem volt hajlandó operaelőadásokat tartani, s inkább megvált a szegedi színházról. 1923—26-ig Andor Zsigmond igazgatása következett. Andor előzőleg az újpest-hódmézővásárhelyi társulat igazgatója, átvette Palágyi egész társulatát s meglehetősen súlyos feltételekkel bérbevette Palágyi teljes felszerelését. A terheket súlyosbította, hogy megtartotta teljes régi társulatát. A társulat leépítésére irányuló minden kísérlete meddő maradt s előrelátható volt, hogy a két-tós társulat kibírhatatlan terhet jelent a szegedi színház igazgatójára. Andor Zsigmond a zenei előadásokra fektette a fősúlyt, s gazdag áldozatkészséggel iparkodott a színház zenei színvonalát emelni. Saját költségén kibővítette a színház zenekar-helyét, nézőtéri reflektorlámpát szereltetett fel és tetemes költséggel hangjegytárat rendezett be. Az ő igazgatása alatt szólalt meg először a hárfa a színházi zenekarban, mint rendszeresített hangszer. Több eredeti bemutatót is tartott, s bár a közönség élénken pártolta a színházat, az általános gazdasági helyzet elsöpörte

Andor igazgatását is, dacára a nagy pénzértékű városi segélynek. Az Andor-igazgatásnak az a pör vetett véget, melyet a város közönsége indított ellene, amelynek következtében a város a színház felett ismét szabad kézzel rendelkezhetett. Andor társulata egyébként már Szentesen, nyári állomáshelyén, konzorciummá alakult, de a város a szociális szempontok figyelembevételével hozzájárult ahhoz, hogy a konzorcium Baróthy József vezetésével Szegedre jöhessen s itt a téli évad előadásait megkezdhesse. A tényleges évadot azonban már Faragó Ödön, a volt kassai igazgató nyitotta meg, aki 1926—27 január 31-ig a szegedi színház igazgatója. Faragó Ödön izig-vérig művész, az élet számító realizmusa és elegendő anyagi támasz nélkül. A kassai terhek nyomasztó hatása alatt, túlszervezett társulattal indította meg előadásait. Az Andor Zsigmondtól vásárolt felszerelést kiegészítette a Palágyi Lajos felszerelésének maradványával és a Kassáról magával hozott ruhatári és könyvtári anyaggal. Bármily terheket is jelentett számára az Andor-féle felszerelés megvétele, mégsem ez idézte elő bukását, mert a felszerelés vételére a város által 400 millió kölcsönből fizettetett ki. Anyagi romlását az idézte elő, hogy a társulat havi fizetése nem állt arányban a színház bevételeivel és Faragó Ödön egyéb fizetési kötelezettségeivel. A gazdasági helyzet szülte gondok folytán az igazgató nem szentelhetett minden idejét a színház művészi vezetésére, aminek látható jelei mutatkoztak a kedv nélküli előadásokon. A közönség és az igazgató kölcsönösen csálódtak egymásban, Faragó helyzete tarthatatlanná vált s kénytelen volt a szegedi színház igazgatásától visszalépni.

10. A házikézelés kora. Faragó már 1927 január elején kénytelen volt oly lépések megtételére, melyek a színház ügyének újabb rendezését célozták. Javasolta, hogy a szegedi színügyi rendezése érdekében felszólítja társulatának tagjait arra, hogy a szerződésben biztosított fizetésüket önként csökkentsék, vagy kéthónapi fizetés folyósítása mel-

Szerdahelyi Kálmán

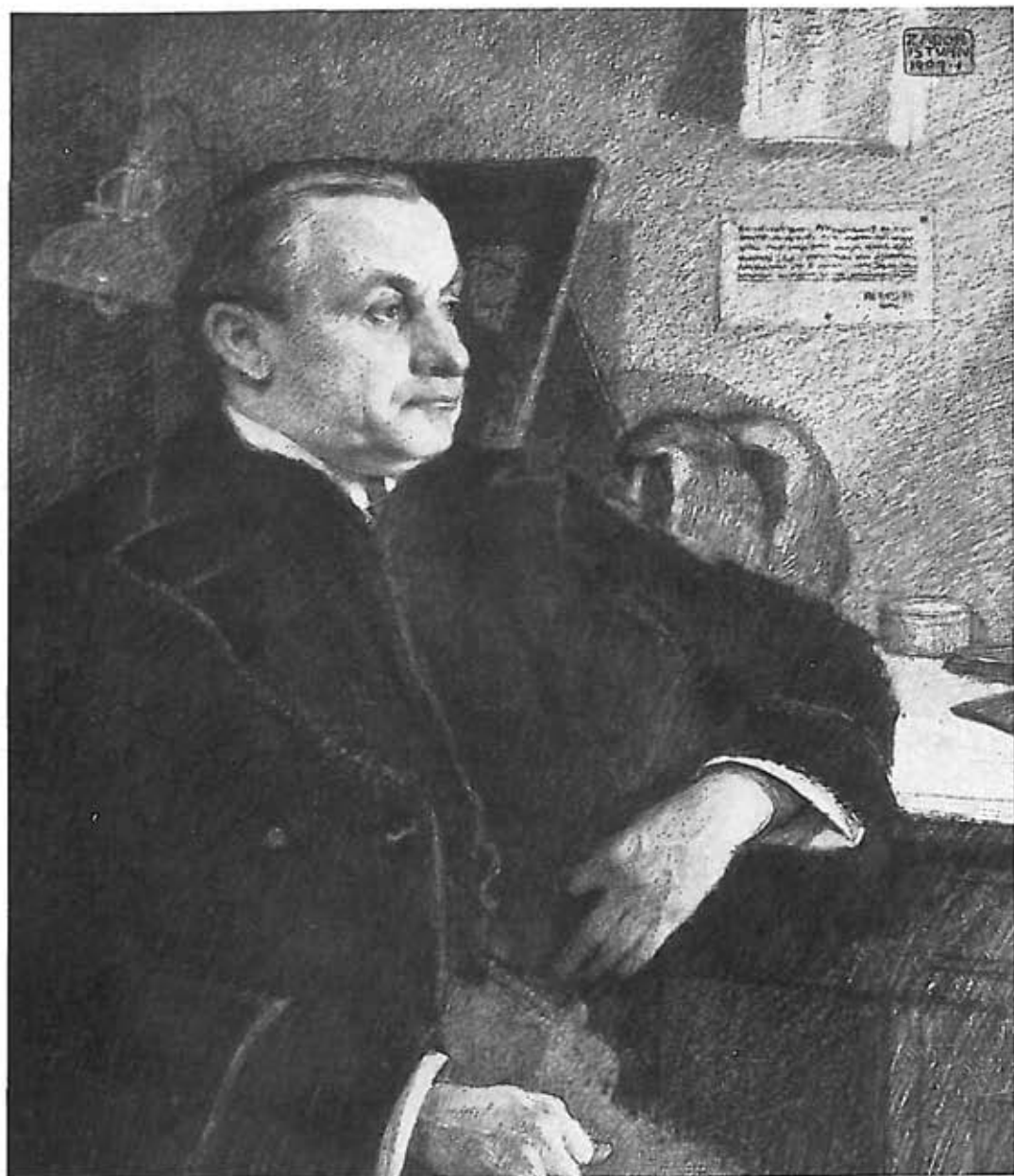
Szerémy Gizella (középgéczi)

Szigethy Jenőné Farkas Teréz
(I. Szigethy család)

Szigethy Jenő
(I. Szigethy család)

Szerémy Zoltán (középgénczi)

Szigethy Ibolya
(Lásd: Szigethy család)

Szigethy Annus
(Lásd: Szigethy család)

Szigethy Irén
(Lásd: Szigethy család)

Szigethy Tercsi
(Lásd: Szigethy család)

Szigethy Gyula
(I. Színjászó társaságok)

Szigeti Jenő

lett szerződéseiket bontsák fel, mert ha ezt nem tennék, úgy kénytelen lenne az igazgatásról lemondani és a társulat tagjaiból bizonytalan sorsú konzorciumot alakítani. E súlyos anyagi és erkölcsi érdekű tárgyalásokat a város tanácsa közérdekből, nehogy visszaélések történjenek, megfigyeltette és az ellenőrzésre Fodor Jenő dr. városi tanácsnokot rendelte ki. A tárgyalások — bár eredménnyel végződtek —, Faragó Ödön mégsem volt képes a színházat tovább vezetni s ezért felajánlotta visszavásárlási jogának fenntartása mellett a színházi felszerelés átadását. A város tanácsa a visszavásárlási joggal terhelt adásvételi szerződést megkötötte ugyan, de a házi kezelésbe vételt csak arra az esetre határozta el, ha Faragó Ödön az igazgatásról lemond s azzal a város Faragóval szemben minden kötelezettség alól felszabadul. A tanács e kívánsága folytán Faragó Ödön 1927 február 1-én az igazgatásról lemondott. A város tanácsa ugyanekkor a színházat átvette házi kezelésbe, intendánsnak Fodor Jenő dr.-t kérte fel, művezető igazgatónak pedig Faragó Ödönt szerződtette. A házi kezelés életbeléptetése a színház vezetésének zavartalan folytatását jelentette s bár a február tetemes veszteséggel járt, mert a távozó tagok részére végkielégítést kellett folyósítani, március már kiváló anyagi eredménnyel zárult. Faragó Ödön működésével az intendatura és a városi tanács nem egyeztek, amiért is elhatározták, hogy a jövő színi évadtól kezdve kívánságuk szerinti igazgatót szerződtetnek és Faragó Ödönt végleg elbocsátják. Faragó az intendatura szándékairól értesülve, kártalanítási igényét a tanácsnak bejelentette arra az esetre, ha a következő évre művezetői szerződését meg nem hosszabbítanák, minek következtében helyzete még inkább súlyosbodott. Amikor 1927 április 12-én a város tanácsa Tarnai Ernőt, a Magyar Színház főrendezőjét a következő évadtól kezdve művezető-igazgatónak szerződtette, Faragó még aznap kártalanítási igényére a várossal megegyezett, nyomban elhagyta a várost, a tanács pedig a színi évad hátralévő idejére Mátray Ernőt, a

színház kiváló opera-rendező karmesterét bízta meg a színház további kezelésével. Mátray igazgatása alatt vendégszereplések tarkították az előadásokat s különösen Varsányi Irén, Gaál Franciska és Dezséri Gyula vendégszereplése keltett fokozottabb érdeklődést. Május 27-én díszelőadás volt, amely alkalommal színrekerült Mészöly Gedeon egyetemi tanár „Tótagus” című komédiája. Az eredeti bemutató után támadt politikai izgalmak rövid időre az ország figyelmét felhívták a szegedi színházra, melynek vezetősége szükségesnek tartotta a nyári állomás kérdésének tisztázását. A meleg időjárás alatt a színház üzletmenete rosszra fordult s néhány előadás elmaradt. Az intendatura úgy határozott, hogy július 15-től a társulat saját hasznára konzorcionális alapon rendezzen előadásokat. A házi kezelés első szezonzját a Nemzeti Színház, majd a M. Kir. Operaház együtteseinek előadásai fejezték be. A nyári szezonban Alapi Nándor, az Országos Kamara Színház igazgatója július 26-tól augusztus 7-ig előadásokat tartott. Közben a konzorcium is bemutattott néhány könnyű műfajú darabot s ezzel a házi kezelés első, csonka évadja véget ért. A város színiügyi bizottsága a színház évi segélyét 124.000 pengőre emelte fel a nyár folyamán. Szeptember 19-én kezdődött az új szezon, külsőleg is díszes keretek között. A legszebb reményekkel kezdődött évad október 22-én jelentős művészi teljesítménnyel gazdagodott, az „Oroszország” bemutatása alkalmával, amikor a szegedi színpadon nem létesíthető forgószínpad helyett Tarnai Ernő igazgató-rendező tervai szerint betolható színpad alkalmazásával oldották meg a gyors díszletezés kérdését. A közönség között csakhamar híre ment a pompás rendezésű, pazarfényű előadásoknak. A szezon második felében országos ünnepség színhelye volt a színház, amikor Herczeg Vilmost, a színház jeles tagját ünnepelte a város közönsége és az egész magyar művészvilág, színészkedésének 25-ik évfordulója alkalmából. Ez alkalommal a jubiláns művészt a város közönsége azzal tisztelte meg, hogy a szegedi színház

örökös tiszteletbeli tagjának választotta meg. A színügyi bizottság átvizsgálva a házikezelés rendszerét, annak hosszabb időre való állandósítását javasolta, mire a közgyűlés március 29-én két évre meghosszabbította a házikezelést. 1928 április 14-én a színház vezetésében változás történt, Fodor Jenő dr. lemondott intendánsi tisztségéről és a tanács Pálffy József dr.-t kérte fel az intendánsi tisztségre. A nagyműveltségű Pálffy dr. programját kétfelé csoportosította: 1. a művészi színvonalat magasabbra emelni, 2. a város anyagi érdekeit a színház jövedelmezővé tétele által megóvni. A program második pontjának megvalósítása eredményezte azt, hogy a város 1929. évi nyári szezonra Makó várossal megegyezett. Somogyi Szilveszter dr. polgármester és az intendáns a tanyavilágot érdeklő jelentős színházi eseményt készítettek elő a nyár folyamán, amikor a színtársulat tagjai Alsóközponton a Gazdakör nagytermében felállított ideiglenes színpadon július 22-én bemutatták a „Piros bugyelláris”-t. — 1929 jan. 1-én ért el a házikezelés legnagyobb művészi sikeréhez, Kacsóh Pongrác 3 felvonásos operájának, a „Dorottya”-nak bemutatójával. A színház zavartalan menetét biztosították a fegyelmezett művészi előadások. Május 29-én ritkaság ünnepség keretében ülte meg a színház Szilágyi Aladár színészkedésének 40 éves jubileumát. Nyáron a társulat a makói Hollósy Kornélia Színházban játszott állandó sikerrel. Az 1929—30. évi szezon igen rosszul indult és már a nyáron kiderült, hogy a színház nagy veszteséggel zárta a mérlegét. Az anyagi veszteségek előidézésével Tarnai Ernő igazgatót okolták, aki nemcsak az előadásokra költött igen sokat, hanem a társulat tagjainak a fizetését nem tudta az előírányzattal arányba hozni. Végnélküli hírlapi harc kezdődött, melynek és a közhangulatnak engedve, a város újabb egy évre meghosszabbította a házikezelést, de azzal a feltétellel, hogy a művezető-igazgatói állásra országos pályázatot hirdetnek. Ennek következtében 1930 tavszán a város kisgyűlése Kürthy Györgyöt, a Nem-

zeti Színház tagját választotta meg 1930—31. évre a színház igazgatójának. Tarnai Ernő igazgatásának utolsó évében jelentős művészi eredményeket ért el, melyek közül fel kell említeni a Móra-Vincze operett „Az aranyszörű bárány” 1929 november 15-iki őselőadását. A szezon folyamán Sziklai Jenő 1930 március 13-án ünnepelte színészkedésének 25 éves jubileumát, majd Bihari Sándor június 24-én szintén 25 éves színpadi működését ünnepelték meg, amely alkalommal a kiváló énekcs elbúcsúzott a színpadtól. A színház gazdasági hivatala és a sajtó között 1930-ban rendkívül feszült helyzet következett be, melynek folytán április 24-től június 1-ig a hírlapok még a színház heti műsorát sem közölték. A nyári szezonban a színtársulat ismét állomás nélkül maradt, s szeptemberben már az új igazgató, Kürthy György nyitotta meg a színház kapuit. 1931 ősztől Görög Sándor eddigi titkár a szegedi színház igazgatója. (Lugosi Döme.)

Szegedy Mihály, színigazgató, sz. 1833-ban, Máramarosszigeten, megh. a lipótmezei tébolydában, 1887 ápr. 7-én. 1869-ben igazgató lett vidéken. Igazgatásába beleölt minden vagyonát, s midőn látta sziszifuszi munkáját, elborult az elméje. Utóbb a színészegyesület segítette. Neje: Péterfi Eliz, színésznő, sz. 1841-ben, Nagyenyeden, megh. 1905 nov. 19-én, Budapesten, a Rókusban. A színpályán 15 évig működött. (Pályáját Nagy Mihálnál kezdte.)

Szeget szeggel, tragikomédia 3 felv. Irtá: Shakespeare. Magyar színpadra alkalmazta: Hevesi Sándor. Bem. 1927 márc. 11. Nemzeti Színház. Szereplők: Vincentio, Vienna fejedelme — Abonyi Géza; Angelo, Escalus, tanácsosok — Palágyi Lajos, Fehér Gyula; Claudio — Lehotay Árpád; Lucio, ifjú korhely — Mihályfi Béla; Tamás, szerzetes — Almássy Endre; Pompeius, csaposlegény — Gyergyai István; Könyök, rendőr — Eartos Gyula; Hab úrfi — Cselényi József; Profósz — Bodnár Jenő; Bakó — Losonczy Zoltán; 1-ső nemes — Turányi Alajos; 2-ik nemes — Nagy Gy.

a. n.; Bíró — Szőke Lajos; Szolga — Szőke Sándor; Izabella — N. Tasnády Ilona; Marianna — Környey Paula; Rükskösné — Vaszary Piroska; Franciska, apáca — Cs. Rosos Giza.

Szegheő Vilma, operaénekesnő. Mint serdülő kislány lépett be az Orsz. Zeneakadémiára, hol Pauli Richárd vezetésével mellett 3 évig tanult. Nikisch Arthur az Operához szerződtette. Nikisch távozása után Berlinben folytatta tanulmányait és a weimari udv. színházhoz szerződött, onnan a drezdai színházhoz kapott meghívást. Főbb szerepei: Cigánybáróban: Saffi, Bányamesterben: Comtesse, Madarászbán: Grófné, Lohengrinben: Elsa, Tannhäuserben: Erzsébet, Bolygó hollandiban: Senta, Fidélióban: Leonóra, Sába királynőjében: Sába, Házi tücsökben: May, Don Juanban: Donna Anna, Varázsfuvóiában: Pamina, Aidában: Aida, Afrikai nőben: Selica, Denevérben: Rosalinda, Koldúsdíákban: Laura stb.

Szegheő Endre, színész, sz. 1877 márc. 18-án, Hevesen. Színész lett: 1899. virágvasárnapján. Sokáig működött Kozsvárott, majd Krecsányi Ignácnál, Budán. 1912 május 16-án a Vígszínházban eljátszotta a hirtelen beteg lett Hegedűs Gyula helyett a „Csitri” c. vj. ban Delanoy festőművész szerepét, mely után a sajtó is elismerte kiváló kvalitásait. Ezután Szegedre szerződött. 1919 március havában a Belvárosi Színház szerződtette. 1928-ban elnyerte az Incze Sándor-féle epizódalapítvány díját, majd u. e. év máj. havában a Vígszínház tagjai sorába szerződtették. A kiváló művész a legszebben beszélő színészek egyike, markáns epizódalakításaival nem egyszer vonta magára a figyelmet. Az „Uri muri”-ban egy parasztfigurájával feltűnést keltett. — Neje: Hauser Róza, színésznő, sz. 1882 jún. 4-én, Veszprémben. 1905-ben kezdte a pályát.

Szegheő Lilly, színésznő, sz. Zágrábban, 1902 máj. 10-én. A színészakadémiát 1920-ban végezte. Első állomáshelye Arad volt, majd Temesvár és Debrecen

következett. Jobb szerepei voltak: Leányvásár, (Beszty) Lotti ezredesei (Ist. ti), Offenbach (Hortense) stb.

Szegheő Sándor, zeneszerző, sz. 1874 febr. 8-án, Budapesten. A Nemzeti Zenedében tanult, azután az Orsz. Zeneakadémián. 1904-ben a 23. sz. gyalogezred karnagya lett. Színpadi munkája: „Báthory Erzsébet”, zenei dr. 1 felv. Szöv. írta: Anonymus. Bem. 1913 máj. 3. — M. Kir. Operaház.

Szegő Nándor, zeneszerző, sz. 1894-ben, Szerencsen. Zenei kiképzést nyerve, 1910 óta foglalkozik a zeneszerzéssel. Operettje: „Szerencsekerék”, (társzerző: Komlós Elemér, szövegíró: Kardos Andor) 1927-ben került bemutatásra, Aradon. Jelenleg Aradon él és tánczeneszerzéssel foglalkozik és több új irányú szerzeménye vált népszerűvé.

Székely Bálint, színész, sz. 1905 jan. 9-én. Rákosi Szidi színésziskoláját 1924-ben végezte. Mint bonvivánt-színész Sopronban, Pécsen, Cegléden működött, jelenleg az aradi színház tagja.

Székely Gizella, színésznő sz. 1903 jan. 13-án, Budapesten. Atyja Sz. Wladimir, nyug. főkapitány-helyettes. Rákosi Szidi színésziskoláját jeles eredménnyel fejezte be, egy év alatt, mely után vidékre szerződött, staggione-társulathoz. Előbb a Vígszínházban bontogatja szárnyait, onnan meghívást kapott a Fővárosi Operett Színházhoz. Játszott a Magyar Színházban, majd 1927-ben a Belvárosi Színház elismert tagja volt, ahol különösen mint bravuros „beugró” számos esetben tüntette ki magát. Több ízben játszott a Viszínházban a „Noszty-fiu esete Tóth Marival” c. vj. Vilma szerepében.

Székely [Jakab] Gyula, színész, sz. 1872 okt. 23-án, Homoródszentmártonban (Udvarhely m.). 1930 ápr. havában lépett a színipályára. Mint kiváló baritonénekes a Népszínház — Vigopera tagja is volt, majd a háború kitörésekor bevonult katonának.

Székely Ilona, operaénekesnő, sz. 1884 máj. 2-án, Szilágysomlyón (Szilágy m.). A temesvári színháznak előnyösen ismert tagja volt. 1917 nyarán vendégszerepelt Berlinben, Hamburgban, Hannoverben és más német városokban, azután Rigában lépett fel „A bűvös vadász” és a „Cigánybáró” fő női szerepeiben, olyan nagy sikerrel, hogy az odaváló operaház azonnal szerződtette.

Székely Irén, operaénekesnő, sz. 1874 okt. 21-én, Budapesten. Színpadra lépett 1897 ápr. 15-én, Leszkay Andrásnál. 1901-től Kolozsvárott működött, majd ez év nov. 18-án fellépett a Népszínházban, a „Cigánybáró” Szaffijában. 1902 ápr. 3-án a Várszínházban a „Boszorkányvár” c. operett Coralie szerepében lépett fel. 1904 okt. 1-től a Népszínház tagja volt, de már egy év múlva visszatért Kolozsvárra. Működött még dr. Janovics Jenő igazgatása alatt Fiumében, ahol Ossoinac András gyárosnak neje lett és lelépett a pályáról. (Ujházi Ede sógora volt.)

Székely József, úttörő erdélyi színész, 1802-ben lépett a színészek közé, Kolozsvárott, Kócsi Patkó János igazgatása alatt, ahol rövid idő alatt nagy tekintélyre tett szert, úgy, hogy báró Wesselényi Miklós halála után Wandza Mihályt és Sz.-t bízták meg a színtársulat vezetésével. 1810-ben 45 frt. fizetést kapott. Értelmes egyéniség, a társulat lelke volt. 1831 aug. 28-án hunyt el, Nagyváradon. — Nővére: Sz. Zsuzsanna, (L. o.) úttörő színésznő.

Székely Józsefné Ungár Anikó, úttörő erdélyi színésznő, sz. 1790 ápr. 10-én, Kapnikbányán (Szatmár m.), megh. 1862 dec. 25-én, Kolozsvárott. Atyja pozsonyi Ungár Ferenc bányanagy, anyja kolozsvári Kolozsváry Mária. Atyja 1796-ban elhalálozván, édesanyjával Kolozsvárra költözött, ahol 1806 szept. 18-án Kócsi Patkó János lelkés rábeszélésére fellépett a színpadon „A parola” c. vj.-ban, Lizi szobalány szerepében. A kezdő lépés siker jegyében folyt le, mire Ungár Anikó továbbra is megmaradt a színház kötelékében és Anikó

néven szerepelt a színlapon. 1808-ban a kolozsvári színészet pártfogója, Wesselényi Miklós a színészeket Marosvásárhelyre költöztette, s miután a kis Anikó felügyelet nélkül nem mehetett el, megkérte pályatársát, Székely Józsefet, hogy vegye el feleségül, hogy most már ő is elmehessen a többi színészekkel. Székely ráállt a kérésnek és 1808 máj. 7-én megtartották az esküvőjüket. Sz.-né ezentúl mindenféle szerepet játszott és a drámai, víg, mulattató, naiv szerepekben egyformán kiváló volt és már ez időben azon kisszámú színésznők közé tartozott, aki jutalomjátékokra is igényt tarthatott. 1814-ben a kolozsvári színészek Magyarországra költöztek, Sz.-né ekkor nem akart velük menni, e helyett férjével Szucság faluban jószágot vett ki haszonbérbe. Később Kolozsvárott is volt házuk a Páris ucca 222. sz. alatt. A haszonbérlet azonban balul ütött ki, mire a művész-pár újra visszatért a színpadra. (1816) 1821-ben Sz. fennjárt Bécsben, a kolozsvári színház megnyitó előadására díszleteket vásárolt, Sz.-né pedig ezalatt folyton gyarapodott hírnévben, dicsőségben. A közönség kedvence lett, mert játékaival, élénk előadásával sikerült neki a német színészeket kiszorítani a kolozsvári színpadról. 1825-ben Miskolcon működött, majd szept. 16-án Pozsonyban lépett fel; itt hire ment, hogy Karolina Augusztia császárnét magyar királynévá koronázzák és az ünnepélyre Fehérmegye rendei is eljöttek. Itt volt ez alkalommal Schröder-Bürger Sophia is, a bécsi Burgtheater világhírű tagja, akinek annyira megtetszett Sz.-né játéka (Houwald: „Kép” c. szomorújátékában a vak leányt játszotta), hogy lejött hozzá a színpadra, megcsókolta és meleg szavakban fejezte ki elismerését. 1827-ben Budán játszott, elismeréssel, 1831-ben Pesten. Közben (1827 dec. 17) elhunyt Amália nevű leánya, és férje a kolera áldozata lett. (1831 aug. 28.) Ekkor Sz.-né visszavonult a színészetől és csak nagy rábeszélésre játszott még hébe-hóba. Kolozsvárott a Külmonostor-uccai házában élt csendes magányában, a pályatársak és a nagyközönség tisztelő szeretetétől környezve. Később a nyomor napjai köszöntöttek rá, ekkor a

mágnás-világ segélyéből éldegélt. 21 kolozsvári főur és főuri hölgy évi 250 ezüst frtnyi segélyben részesítette. Kóporsója felett Paulay Ede mondott búcsúztatót. Kívánságára első mestere, Kócsi Patkó János mellé temették el. Sirkövét „emelte a közönség és pályatársai kegyelete, 1874-ben.” Főbb szerepei: Afánázia (Gr. Benyovszky), Volumnia (Coriolan), Ofélia (Hamlet), Marie Beaumarchais (Clavigo), Desdemona (Otello), Báthory Mária, Stuart Mária és Zrinyi Ilona címszerepe, Julia (Romeo és Julia), Eliza, (Szebeni erdő), Lujza (Ármány és szerelem, Amália (Moor Károly) stb. (Erődi Jenő)

Székely Károly, színész, mint a kolozsvári színház tagja elhunyt 1928 febr. 6-án. „Székely bácsi” valósággal példaképe volt a fiatal művészeknek és kardalosoknak. Bár feleségével és gyermekével nehezen éldegélt a szerény kórifestetéséből, mindig derűs, jókedvű munkása volt a színpadnak. Holtáiglan azzal tartotta, hogy „nem igazi magyar ember az, aki nem áldoz a színházért”.

Székely Kornélia, színésznő, sz. 1868 jan. hó 14-én, Lőcsén. Tanulmányait a színészkademián végezte, mely után, színpadra lépett, 1890 okt. havában, Makó Lajos színigazgatónál, Szegeden, ahol mint drámai művésznő jelentős sikerei voltak. Még ebben az évben a Nemzeti Színház szerződtette, ahol 1894 dec. 31-éig működött, s azután Bécsbe ment. 1891 jun. 17-én férjhez ment Ujházi Ede színművészhez, kitől 3 év múlva elvált.

Székely Lajos, színész, sz. 1884 aug. 11-én, Aradon. Színész lett: 1902-ben. Vidéken jó hírnévre tett szert, majd a fővárosba költözött és itt az Andrássy uti Színháznak volt az ügyelője. Később visszavonult.

Székely Lujza, színésznő, sz. 1904 szept. 25-én, Budapesten. Színésznő lett: 1919-ben. 1922-ben a Vigszínháznál működött. 1925-ben a Renaissance Színház tagja volt, onnan 1927-ben a Fővárosi Operett Színház hódította el, azután

1928-ban a Belvárosi Színház egyik népszerű tagja lett. Itt a finom vigjátékokban elsőrangú feladatokhoz jutott és azokat mindenkor pompásan oldotta meg; kellemes beszédével, decens játékkal, izléses megjelenésével az együttesnek mindenkori főerőssége. Főbb szerepei: Luci Moore (Brodway), Bessie (A pók), Grace (Fruska), Georgette (Tizennyolc évesek), Geneviève (Az utolsó bölény), Evelyne (Nem hagyom magam), Nicole (Vigyázat, női szakasz) Tassy Klári (A csirkefogó) Annus (Délibáb), Georgine (A nagyvilági lányok), Juliette (Ő is), Rózsa Krisztina (Ábris rózsája) stb. — Felesége Pethő Sándornak, a kitűnő publicistának.

Székely Mihály, operaénekes, (basszista) sz. 1901 máj. 8-án, Jászberényben. Középiskoláit és zenei tanulmányait Budapesten végezte. 1921-ben dr. László Géza volt a mestere. 1923-ban a M. Kir. Opera szerződtette. 1926 ápr. havában próbát énekelt a bécsi állami Operaházban, ahova 1927 szeptemberében leszerződött. Főbb szerepei: Angelotti Cezare (Tosca), Mefisztotelesz (Faust), Fernando (Fidelio), Hermann (Tannhäuser), Basilio (Szevillai borbély), Colline (Bohémélet), Schwartz (Nürnbergi mesterdalnokok), Ramphis (Aida), Sparafucile (Rigoletto), Sarastro (Varázsfuvola) stb.

Székely René, (Gulyás Menyhértné), színésznő, sz. 1875 jan. 5-én, Marosvásárhelyen. 1899-ben lépett a színipályára. Előbb mint énekesnő aratja sikereit, majd komika-szerepeket játszik. Férjével a legjobbnévű színházi városokban fordult meg, és a mindenkori igazgatói, közönség és sajtó teljes elismerését vívta ki.

Székely Zsuzsanna, úttörő színésznő, Székely József (L. o.) nővére. 1812-ben mint gyermekszereplő a kolozsvári színháznál működik, ahol 1821-ben eléri a 30 frt gázsit. 1835-ig találunk róla adatot, amely ideig Kolozsvárott volt szerződtetve.

Székelyhidi színészet. Székelyhídon (Bihar m.) 1883 jan. havában Homokay

László társulata játszott. 1901-1902-ben Benedek Nándor volt az igazgató.

Székelyhidý Ferenc dr. operaénekes, a M. Kir. Operaház örökös tagja, sz. 1885 ápr. 4-én, Tövisen (Alsófehér m.) Atyja Sz. Gerő, anyja Missug Ilona. Eredetileg közigazgatási pályán működött. Polgármesteri titkár volt Kolozsvárt, tiszteletbeli főjegyző s úgy beszéltek róla, hogy nagyképeségű tisztviselő, akiből nemsokára polgármester is lehet. Szerette és becsülte mindenki. Nem csoda tehát, ha azt a szép pozíciót, amelyet közigazgatási működésével szerzett magának, nehezen hagyta ott. De már akkor nagy híre volt mint énekesnek is. Farkas Ödönnél, a kolozsvári Konzervatórium nagytudományú igazgatójánál tanult énekelni épp úgy, mint Sándor Erzsi. Údén csengő szép tenorját csak a saját gyönyörűségére művelte ki, mint ahogy csupán a művészet iránti őszinte lelkesedésből alakította meg éneknégyesét is, amely rendkívül magas színvonalu előadásban tolmácsolta mindig a vokális zeneirodalom szép alkotásait a hallgatók igaz élvezetére. Ez az éneknégyes vontá reá a Kolozsvárra látogató budapesti zenei kapacitások figyelmét, akiknek nagynehezen sikerült is rávenniök a széphangu fiatal énekest, hogy az Operaházban is bemutassa képességeit. 1909 nov. 26-án lépett fel Székelyhidý Ferenc dr. először az Operaházban. A Hunyadi László címszerepét énekelte és nagy-szerű képességeivel egyszerre kiemelkedett az ismeretlenség homályából. Azóta minden egyes fellépése újabb diadalt jelentett számára. Szép hangja, fölényes muzikalitása, nagy zenei tudása és kiváló stílusérzéke minden alakításának jelentős értéket kölcsönzött. Rövid pár év alatt a legelső köze küzdötte fel magát s legalább másfél évtizede a színház egyik legerősebb pillére, akinek a vállain a műsor igen jelentékeny része nyugszik. Művészetét nemcsak idehaza, hanem külföldön is becsülik és szeretik. Többek között a bayreuthi ünnepi előadásokon is énekel már, mint oratórium-énekes pedig világviszonylatban is elsőrangú és Európaszerte ismert. 1929 jan. 17-én ezredszor énekel a Magy.

Kir. Operaházban, a „Nürnbergi mesterdalnokok” előadása keretében. 1923. ápr. 1-én érdemei elismeréséül kinevezték az intézet örökös tagjává. 1926 március 30-án megválasztották a „Fészek” művészklub igazgatójává. Neje: Marschalkó Rózsi, a M. Kir. Operaház tagja, (L. o.) akivel 1913 jun. 17-én lépett házasságra. Sz. főbb szerepei: Pinkerton (Pillangókisasszony), Herceg (Csavargó és királyleány), Hoffmann (Hoffmann meséi), Walter Stolzing (Nürnbergi mesterdalnokok), Hunyadi László, Walter (Tannhäuser), Parsifal, Lohengrin (első ízben: 1929 jan. 26-án énekelte), Belmonte (Szöktetés a szerályból), Canio (Bajazzók), Don Ottavio (Don Juan) Max (Büvös vadász), Meister Vilmos (Mignon), Vronszkij gróf (Karenin Anna), Florestan (Fidelio), Kálmán diák (Farsangi lakodalom), Faust, Baranyai (Fanni) stb.

Székelykeresztúri színészet. Székelykeresztúron (Erdély) 1871 febr. havában Nagy Mihály társulata játszott és ugyancsak az ő társulata járt itt ez év jun. havában is. 1882 máj. havában Várady Ferenc volt itt a színigazgató.

Székelyudvarhelyi színészet. Székelyudvarhelyen (Udvarhely m.) 1869 márc. havában Györffy Antal színigazgató működött a városháza nagytermében. 1871 jun. 22-én Nagy Mihály a színigazgató, mint vendég fellépett itt ifj. Lendvay Márton is. Jul. 20-án a Feleky-pár, Philippovicsné, Beczkóiné, Némethy Irma, Könczöl Irma, Krasznay Irma, Krasznay Mihály, Török Károly, Várady Miklós, Várady József, Baróti Gábor, Verböczi Károly, Bodosi József, Varga János, Boér János több estére terjedő vendégszínházot kezdett meg. 1884 aug. havában Homokay László, 1885 husvétkor Polgár Károly társulata kezdett játszani. — 1896-ban színpártoló-egylet alakult a városban. 1902 szept. havában épült a színház 60.000 K. költséggel, Embery Árpád tanár és Kassay Ákos gyáros áldozatkészségéből. A színházban van 11 páholy, 400 ülőhely és 300 állóhely. A színház díszleteit Spannrafft Ágost festette. 1910 szept. havában Szi-

lági Dezső, 1911 máj havában Hidvéghy Ernő, szept. okt. havában újra Szilágyi Dezső, majd Tompa Kálmán az igazgató. 1916 és 1917 nyarán Mezei Kálmán társulata tartózkodott itt.

Szekeres Ferenc, orgonaművész, zeneszerző. sz. 1896 ápr. 9-én, Budapesten. A Zeneművészeti Főiskolát látogatta, majd a fővárosban zeneiskolát nyitott. Szinpadai munkája: „Déliab”, operett 3 felv. Társsz.: Siliga Ferenc és Pánczél Lajos. Bem. 1922. jul. 20. Fővárosi Nyári Színház.

Székesfehérvári színészet. Az ősi koronázó városban 1813 október 21-én Kultsár István pesti szinigazgatása alatt volt az első előadás és nyolc napon át tartották a szезont. Bemutatóul előadták: „Mátyás király vagy a nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma” c. érzékeny játékot, melyet Szabó László irt. A színház ezidőben a Pelikán-házban volt. 1818 október 11-én Fejérmegye biztatására Balogh István szinigazgató nagy buzgalommal tartott itt előadást, színre került Tokody János szinműve, „A szövetségesek diadalma” címmel. Egykoru tudósítás szerint („Magyar Kurir”, 1818 okt. 27. — 272. old.) az előadás minden várankozást kielégített, a díszletek és öltözetek pompásak voltak. Hogy valóban nagy volt az érdeklődés, mutatja a pénztári kimutatás is, mely szerint az első bevétel tiszta jövedelme 417 frt 45 krajcár-ra rugott. Az ünnepély hatását emelte az ezen alkalomra irt zenei nyitány, melyet Marschner C. Henrik (L. o.) irt. Ez évben megalakult a szinpartoló egyesület is. („Magyar Kurir”, 1820. jun. 6.) Ezidőtájt Székesfehérvár dicsekedhetett a legjobban összetanult társulattal. Szerették is ezért a társulatot, amely 1824-ig együtt is maradt. Ezután Horváth József és Komlóssy Ferenc színészek egyesült társulattal keresték fel a várost, új tagokkal, új darabokkal. A társulat híre elterjedt Pestre is, ahova fel is rándultak, innen Veszprémbe mentek, azután Zomborba és Szabadkára kaptak meghívást. Ez a társaság a megye határozott kívánságára „Nemzeti Szinjátászó Társaság” címet

veszi fel és mint vándortársulat a Délvidéken is megfordul, de játszik Pozsonyban is, Győrött és Pécssett. 1827-ben Komlóssy Ferenc lemondott az igazgatásról és egyedül Horváth József vezeteti ezután, ki egész vagyontát feláldozta Thália oltárán, majd újra változás áll be a vezetőségben és Tóth István lesz az utód, őt ismét Komlóssy Ferenc követi, ki hosszú időn át több ízben nyeri el a színházat. Egyike volt a legképzettebb igazgatóknak és mint szinműíró is jóhangzású nevet hagyott hátra színésztünk történetében. Későbbi igazgatók: Szabó József, Török Benjámín, Komáromy, Szákfy József, Mátray István, Csabay Pál stb. Az 1842-ik év nov. 8-ika nevezetes nap a székesfehérvári színészet lapjain. Ekkor érkezett a városba Petőfi Sándor, hogy barátja, Szuper Károly színész segítségével mellett Szabó József szintársulatához szegődjön. A nagy költő a Magyar-féle házban lakott, itt tanulta első szerepét, a „Párisi napló” inasát. Szerepe abban állott, hogy mindig nevet és semmit sem beszél. Ekkor írta ezt a verset is: „Én a szerepben jóízűen S szívemből neveték, Pályámon, óh, ugyis tudom, Leend ok sírni még.” (Petőfi ekkor Borostyán néven működött). A szabadságharc idején Kilényi Dávid, majd Gócs Ede az igazgató. Az egyre épülő város közönsége már nem találta elég kellemes helynek a régi színház-termet, mely a Pelikán-fogadóban (a mai Kosuth-uccában) volt s 1870 január havában mozgalom indul meg, hogy a magyar színészet állandó otthon nyerjen díszes palotában, hogy méltó legyen a város áldozatkészségéhez és hű kifejezője legyen kulturális törekvéseinek. A mozgalom élén Szőgyény-Marich László főispán állott, ki egy évvel megelőzőleg a „Vörösmarty-kör”-ben pendítette meg a színház felépítése eszméjét. A nevezetes dátum: 1869 nov. 14-ike, mikor is a lelkes székesfehérváriak 188 ezer forintot jegyeztek részvényekre. A színház telkét ingyen ajánlotta fel a város. 1871-ben kezdték meg az építési munkálatokat, de — sajnos — mint már ez a színházépítéseknel szokás, pénzügyi nehézségek késleltették az építés gyors befejezését. A színházat Skalnitzky tervezte

és Schmidt Károly és Hübner Károly építőmesterek vezették a munkát. Végre 1874 augusztus 22-én megnyílt a diszes színház, a város előkelőségeinek jelenlétében. A színházban van 33 páholy, 140 ülőhely, 8 sor zártszék, 500 néző részére karzati ülő és állóhely. A nyitányt Káldy Gyula szerezte. A prologust Jókai írta és Jókainé szavalta, befejező része így hangzik:

S áldott legyen e szentelt csarnok itt,
Mentsvár és templom és királyi lak!
Áldott a város, melynek áldozat-
Filléreiből épült oltárilag!
Dicső nép: vedd át hálaszózatunk
A multért! — Üdv kísérje a jelen.
Művét! Amit jövődnek áhitunk,
Az, hogy hazánk örök s boldog
(legyen)!

Ezután Bokody Antal szintársulata a „Szózat”-ot énekelte, melyet a „Bánk bán” díszelőadása követett. Az est fényét a Nemzeti Színház művészeinek vendégszínháza emelte. A szereposztás ez volt: — II. Endre-Nagy Imre, Gertrud-Jókainé, Laborfalvi Róza, Ottó-Náday Ferenc, Bánk-Szigeti Imre, Melinda-Felekyéné, Mihál-Szilágyi, Simon bán-Pintér Sándor, Zászlós-Karifás József, Petur bán-Feleky Miklós, Myska-Leővey József, Sólyom-Eöry P. Gusztáv, Benedeleiben Izidora-Bersicsné, Udvaronc-Sántha Antal, Biberach-Benedek József, Tiborc-Komáromy Lajos. 1875 tavaszán Károlyi Lajos és Szilágyi Béla egyesített társulata járt a városban, — jelentős szerepe e társulatnak, hogy operákat is adott. Ez év okt. 16-án Károlyi Lajos egyedül vezette az igazgatást. A tagok között a következő nevek szerepelnek: Mindszenti Kornélia, Bényeiné, Pifkó Karolin, Kőmivesné, Őrsi, Őrsiné, Szabóné, Balázs Ilka, Glézer Hermin, Balogh, Szilágyi Béla, Kendy Gusztáv, Bényei, Kovács, Bérczi, Hevesi stb. 1876-ban a közönség köréből konzorcium alakult Havranek József elnöklétével, s nyáron át társulatot szervezett. Szilágyi Bélát a művezetéssel bízta meg, s az őszi szezonra gondosan összeállított társulattal élvezetes előadásokat produkált. Főbb tagok: Tokai Mari drámai, Török Róza szende, Zöldiné komika,

Ardainé hősanya, Kocsis Irma opera-énekesnő, Mándokiné és Nagy Julcsa énekesnő, Mándoky Béla hős, Tóth Soma és Kendy Gusztáv komikusok, Károlyi Lajos apa, Bács drámai, Fekete Ferenc ten., Török Miklós basszista, Traversz István baritonista, Bérczi Ödön népszínműénekes, Szilágyi Béla jellemszínész, stb. Az ezutáni igazgatók névsora: 1881-82-ben: Szathmáry Károly, 1884-ben Jakab Lajos és okt. 4-től: Tóth Béla, — 1885 husvétján: Miklóssy Gyula, dec. havától: Tóth Béla, 1886 okt. 16-án: Komlóssy József stb. — 1896-ban a színház a város tulajdonába ment át. A székesfehérvári színház 25 éves jubileuma 1899 okt. havában volt, amikor szintén a „Bánk bán” volt kitűzve, a főszereplők ezuttal is budapesti művészek voltak: Márkus Emilia, Gyenes László és Pálffy György. Ujabbán itt járt igazgatók: 1901-2-ben: Kunhegyi Miklós, közben Halmay Imre társulata is, 1905-től Szalkai Lajos, kinél 1909-ben a következő tagok működtek: Bihari Erzsike, Verő Janka, Pálfi Mariska, Paxy Margit, Ladányi Mariska, Kiss Cecília, Fekete Irén, Konkoly-Thege Emilia, Déri Béla, Kovács Lajos, Gyárfás Ödön, Bátor Béla, Ivánfi Jenő, Marosi Géza, Alapi Nándor, Karnagy Tombor Aladár. A „Székesfehérvári Színpártoló Egyesület” követésre méltó szép példát gyakorol a szintársulat tagjaival szemben. A színiszezon végeztével a szintársulat érdemes tagjait 5—5 drb. arany jutalomban részesíti és elismerő oklevéllel tünteti ki. 1910-ben Szalkay Lajos társulatának köv. tagjai kaptak kitüntetést: Verő Janka, Fekete Irén, Bihari Erzsike, Bátor Béla, Ivánfi Jenő és Alapi Nándor. Kivülük Tombor Aladár karnagy kapott nagyobb jutalmat. A társulat karnagjait szintén egyenként 20 korona jutalomban részesítették. Mintegy 900 K került elosztásra. 1913 dec. 20-án lelkes ünnepség keretében ülték meg a székesfehérvári színészet százéves fordulóját. A díszelőadást Hermann László zeneiskolai igazgató ünnepi nyitánya vezette be, majd Philipp István főgimnáziumi tanár költői lendületű Prologusa következett, melyet Zilahy János adott elő nagy hatással.

Azután Szalkai színtársulata előadta dr. Lauschmann Gyula „Száz év” c. alkalmi színművét, mely megkapóan szép nyelvezeténél és érdekesen felépített tartalmánál fogva mindvégig lekötötte a közönség figyelmét. Legnagyobb hatást tett a közönségre az a kép, mely Petőfi itteni színészkedését tárgyalja. Ebből a képből nem hiányzik Petőfi jólelkű házigazdája, Magyar György csizmadiamester sem, aki disznótort tartván, vendégül látta Petőfit is. Itt olvasta fel Petőfi a „Disznótorton” c. költeményét. Ez volt a lánglelkű költőnek ügyszólván egyetlen derűs napja színészkedése alatt. Az alkalmi szindarab megérdemelt nagy sikert aratott s úgy a szerzőt, mint a szereplőket számtalanszor szólították lámpák elé. Különös elismerés illette Szalkai Lajos direktort, aki áldozatkészséggel korhű diszleteket és jelmezeket készíttetett a darabhoz. 1915 szept. havában a színügyi bizottság a színházat egyhangulag Fodor Oszkárnak ítélte oda. 1918 márc. havában a színpártoló egyesület a társulat érdemes tagjait elismerő plakettel tüntette ki. A következők részesültek ilyen kitüntetésben: Vida Ilus, Mezey Margit, Kovács Lulu, Falussy István, Majthényi László, Gulyás Menyhért, Ligeti Lajos, továbbá Fodor Oszkár színigazgató és Andor Zsigmond karnagy. Ujabbban itt járt igazgatók: Alapi Nándor, Faragó Sándor, Deák Ferenc, Szentiványi Béla. Ujabbban a színház „Vörösmarty Színház” nevet viseli. 1923 dec. 29-én megünnepelték a színház fennállásának 50 éves jubileumát, melynek prologusát Philipp István tanár írta, Géczy István „Ünnepi játéka” következett utána, ezt követte a „Cigánybáró” c. operett. — (Erődi Jenő.)

Szekszárdi színészet. Szekszárdon (Tolna m.) 1830 jun. 5-én Balogh István hirdette az elsők között a magyar kultúra szépségét. Eléggé élénken pártolták aminek egyik bizonyítéka, hogy összesen 16 előadást tartott, ezek között „Hamlet” is műsoron volt. — 1844 szept. havában az „Életképek”-ből megtudjuk, hogy Hetényi József a nagyvendéglőben tartott előadást. (II. kötet, 357. old.) 1846 okt. havában Chiabay Pál, 1855

szept. havában Ujfalussy Sándor, 1858 márc. havában Kocsisovszky Jusztin az igazgató („Napkelet”, 1858. 14. sz. Borítékoldal.) 1865 ápr. 17-től Szuper Károly követi őt a direktorok sorában. Tagok voltak: Palotainé, Szuperné, Komárominé, Kendy Gusztáv és neje, Földesy, Gonda László, Kőműves Imre, Lakatos stb. Máj. havában Molnár György is itt vendégszerepelt. 1869—70 telén Budai József, 1871 febr. havában Novák Sándor, majd ápr. havában Károlyi Lajos az igazgató. 1874 márc. 7-től újra Szuper Károly, két év múlva pedig (1876 okt.) Miklóssy Gyula kap játékengedélyt. 1876 okt. 10-én itt vendégszerepel Gyöngyössy Jánosné Mátray Laura. 1882 nov. Bánfalvy Béla társulata működött Szekszárdon, majd két év múlva újra jönnek színészek: 1884 husvétől Balogh Alajos társulatát látták vendégül. 1886. márc. vége felé Zoltán Gyula társulata fejezte be előadásait. A szekszárdi színpártoló egyeslet Simontsits Béla alispán kezdeményezésére megalakult 1891 febr. 15-én, 75 taggal. 1903-ban itt jár Szabadhegyi Aladár, 1908 okt. végén Baróti Rezső; 1910 jan. elején Bihari Ákos vendégszerepelt a városban. (Igazgató: Fehér Vilmos.) Jul. 13-án dr. Farkas Ferenc az igazgató. — 1911 január 6-án a megye szülötte: Hegedüs Gyula fellépett a „Testőr”-ben. Jan. 29-én a szekszárdi kaszinó közgyűlése elhatározta, hogy az állandó városi színház felépítéséhez 30.000 K-val járul. 1912 febr. havában Halász Alfréd, majd ujabbban Halmi Jenő volt itt a színigazgató, 1927 óta pedig Radó Béla társulata keresi fel a várost. A színtársulatok a város tulajdonát képező Szekszárd-szálló nagytermében játszottak, elfér benne 600 ember, majd 1928 óta a Szekszárdi Általános Ipartestület székházának színházterme is szolgál előadási helyül, ahol 400 személy fér el. A városi hatóság a színtársulatot azzal támogatja, hogy az egész idényre ingyen adja a színházi termet, a színpad és nézőtér fűtéséről gondoskodik; a villanyvilágítást díjtalanul adja, a vigalmi adó fizetése alól mentesíti és 300 pengő utazási segélyt ad. A városnak színügyi bizottsága nincsen, színpártoló egyesülete alakulóban van (1931.) A színházi

orvosi funkciót díjtalanul dr. Kelemen József városi tisztii főorvos látja el, a színházi kritikus Schneider János és Blazsik Ferenc, a „Tolnamegyei Ujság” c. hetilap szerkesztője, illetve segédszerkesztője. A város színügyi referense dr. Cs. Papp Jenő, közigazgatási tanácsnok.

Szeleburdi, Molière 5 felvonásos bohózata, Paulay Ede fordításában 1877 jun. 20-án először adták a Nemzeti Színházban. (Lélie — Halmy Ferenc, Célie — Molnárné, Mascarille — Vízváry, Hippolyte — Szigeti József, Anselme — Benedek József, Trufaldin — Sántha Antal, Pandolfe — Pintér, Leandre — Benedek Lajos, András — Körösmezzei Gusztáv. Új betanulással — többek között — 1910 dec. 17-én került színre, Kosztolányi Dezső új fordítása szerint. Szereplők: Dezső József, Mészáros Alajos, Paulay Erzsi, Hajdu József, Gál Gyula, Horváth Jenő stb.

Szeleburdi színész (Lásd: Bonvivant).

Szelényi (Leborszky) Anna, (Széll Lajosné), énekesnő, sz. 1858-ban, Debrecenben. Pályáját a Népszínháznál kezdte, 1882-ben, ahol azonban csak 1883 máj. 11-én jutott előtérbe, amidőn a „Furcsa háboru” c. operettben feltűnt kellemes, üde hangjával és eleven játékával. (Elza szerepét kapta.) 1885 szept. 22-én búcsúzott a Népszínház közönségétől az „Ördög pirulái” bohóság istenrője szerepében. Budapestről Artót Désirée-hez ment Berlinbe, hangját kiképezni. 1887 szept. havában Szabadkára szerződött, majd 1890-ben Győrött működött.

Szelényi Emilia, színésznő, sz. 1858-ban, Sátoraljaujhelyen, megh. 1924. jan. 25-én, Kolozsvárott. Atyja Sz. Károly, Zemplén vm. főszámvevője volt, a 48-as szabadságharcban pedig honvédszázados. — Már kislány korában nagy hajlamot érzett a színipályához, majd 1877 aug. 26-án követte vágját és karénekesnő lett a Népszínháznál, de már két év múlva elszerződött a vidékre, Szabadkára, onnan meghívták Kassára, Zomborba, Debrecenbe, Nagyváraadra,

Szegedre, Kolozsvárra. Mint énekesnőt mindenütt ünnepelték, üde, kellemes hangjával köztetszést aratott. Később áttért a komikai szerepkörre és itt is hasonló kitüntetést kapott. 1904 jan. 20-án megülte első jubileumát, Lőcsén a „Kassai diák” c. operettben. 1913 okt. 1-én nyugalomba ment. — Leánya: Szelényi Ilona, színésznő, sz. 1881 okt. 28-án, Nagyszentmiklóson. Szinpadra lépett 1898 tavaszán, B. Polgár Bélánál. Férje Neményi László, volt színigazgató. (L. o.) Leánya: Neményi Lili, színésznő. (L. o.)

Szeles gavallér vagy Szeleburdi — megjelöléssel a bonvivant (L. o.) színészi szerepkört értették a régebbi színészek. Ma már divatosabb a bonvivant-kifejezés.

Szeless Elza, színésznő, énekes szubrett, született 1892 június 3-án, Budapesten. Rákosi Szidi színésziskolájában nyerte teljes kiképeztetését. Első szerződése Szatmárra szólította, Heves Bélahoz; innen Miskolcra ment, Palágyi Lajoshoz, végre 6 éven át a budapesti Intim Kakaré primadonnája volt (mezzoszoprán). Szerepei: Sára (Szibill operettben), Papa kedvence (címszerep), Lucy (Leányvásár), Pipsy (Éva), stb. Miután férjhez ment Leopold Gyula (L. o.) kabaréigazgatóhoz, lelépett a pályáról.

Szeless Eta, színésznő, sz. 1913-ban, Budapesten. A Rózsahegy-féle színiiskola elvégzése után a Belvárosi Színházban kezdte pályáját.

Szeless József, színész, sz. 1844 okt. 1-én, Rimaszombatban. 1862 okt. 8-án lépett a színipályára, szülővárosában, Breznay Gézánál, ahol — miután nem volt a társulatnál sűgő — előbb sűgnia kellett; de ez a körülmény csak jótékony hatással volt lelkére, mert alkalma nyílt a színészek játékát közvetlenül megfigyelni, így többek között a nagy Egressy Gábornak is sűgött és művészetében gyönyörködött. E társulattal járt Sátoraljaujhelyen, Munkácson és Beregszászon. Első szerepe Vörösmarty „Ma-

rót bán"-jában Barna várnagy volt. Többi igazgatói: Fehér Károly, Csaby Imre, Szilágyi Béla, Reszler István, Budai József. 1866-ban elkerül Kecskemétre, Miklóssy Gyulához. Nagyváradon pedig együtt pályázott Petőfi Zoltánnal, Kőmives Imrénél. 1868 okt. 8-án újra Kecskeméten van, Kovács Móric színtársulatánál, járt Szegeden is, Mannsbergernél; itt 4 évet töltött, azután elszerezdtették Temesváry Lajoshoz, Gerőffy Andorhoz és bebarangolja úgyszólván az egész országot, (Szentes, Orosháza, Hódmezővásárhely, Miskolc, Sátoraljaújhely, Máramarossziget, Ungvár, Szatmár, Pozsony stb.) mindenütt elsőrendű hős-szerepeket játszott. 1885 okt. 2-án a temesvári színház művezetője lett, Gerőffy Andornál, kinek halála után átvette az igazgatást, rövid időre. A következő igazgatója Völgyi György, Nagy Mihályné, végül Lászy Vilmos (Győr, ahol ismételtén együtt működött Tóth Edével.). Utoljára Homokay Lászlónál volt szerződésben. 42 évig volt összesen működő színész, melyből 28-at nagy társulatnál töltött el. 1903 jan. havában nyugdíjazták és a pestmegyei Ordas községben telepedett le. Szerepei: Shylock, Lear, III. Richard, Coriolanus, Brutus, Cassius, Bánk, Petur, Brankovics, Mizé (IV. László), László király, Gritti, Béli Pál, Zrinyi Miklós, Moor Ferenc, Harpagon, Claude Frollo (Notre-damei toronyőr), Fülöp (Don Carlos), Othello, Viola, id. Duval Armand (Gauthier Margit), Wurm (Ármány és szerelem), Don Saluste (Ruy Blas) stb. — Neje: Barla Lenke, színésznő, sz. 1852-ben, Jászberényben, ahol 1870 szept. 26-án tartották meg esküvőjüket. 1880 jan. 1-én lett színésznő.

Szeless László, szabadszállási birtokos és pestmegyei bizottsági tag megh. 1889 október havában. A Nemzeti Színház alapjának 2500 frtot hagyományozott.

Szell György, karmester, sz. 1897-ben, Budapesten. Zeneakadémiai tanulmányai után, 1917 febr. havában, mint a berlini királyi operaház korrepetitorát a strassburgi városi színház első karmesternek szerződtette. 1920 febr. 13-án

bemutakozott a Magy. Kir. Operaházban, a „Carmen” előadásán. 1924 jan. havában a berlini állami operaház zeneigazgatóul és első karmesterül szerződtette. 1930 óta írágában működik.

Szell József, színigazgató, színésziskolai titkár, sz. 1890 márc. 17-én, Felsőrajkon, Zalavármegyében. Piarista paptanárnak készült. Elvégezvén az egyetem bölcsészeti fakultását, az Orsz. Színészegyesület iskolájába iratkozott, hol 1914-ben színészi oklevelet kapott. A világháboruban mint t. hadnagy, majd főhadnagy harcolt. Kitüntetései: I. o. nagezüst, II. o. ezüst, bronz vitézségi érem, Károly csapat kereszt, 2-szeres sebesülés érem, hadseregpapancsnoksági dicséret. 1918—1924-ig a Nemzeti Színház tagja, 1925-ben megalapítja a Petőfi Színkört, 1926—1929-ig mint a Kisfaludy Színház igazgatója szolgálja névvel előadásokkal az óbudai kultúrát. Irodalmi tevékenysége: fővárosi lapokban s több vidéki irodalmi folyóiratban tárcákat s verseket írt. „Hurrá, Amerika” c. operettje a Kisfaludy Színházban s a Műszinkörben került színre. „A kuliszszák világának titkai” c. kéziratát sajtó alatt. 1918 szept. óta az Országos Színészegyesület Színészképző Iskolájának titkára, hol több éven át mint tanár is tevékenykedik. Legjobb szerepei: Ocskay brigadéros, Konstantin császár (Bizanc), Bannai Gerő (Rang és mód), Baracs Imre (Bor), Radványi ezredes (Gyurkovics lányok) stb.

Szell Kálmán dr. (makói) író, főorvos, sz. 1872 jul. 1-én, Debrecenben. Zeneszerzéssel foglalkozott és sok magyaros szerzeménye jelent meg, melyek népszerűsége emelkedtek. Színpadi művei: „Kurucvilág”, operett (szövegét írta: Dóczy József). E. e. 1901-ben, Debrecenben, Komjáthy Jánosnál. „Laczkfy” op. 3 felv. E. e. 1912-ben Debrecenben, „Fekete vezér” tört. színmű, színrekerült Debrecenben, „Csokonai halála” 3 felv. színmű, színre került Debrecenben, Kardoss Gézánál.

Szélfűgás. A régi időkben a színpadon a szelet vagy spárgára kötött vonalzó

suhogtatásával, vagy papirossal imitáltak, a falat dörzsölve. Ma már fapántokkal ellátott hajtható malomkerékszerű dobot használnak, amelyre vászon és selyem szallagokat erősítenek. A fapánt és a selyem szallagok surlódásával zaj keletkezik és a szerkezet gyorsabb, vagy lassabb hajtásával, erősödik, illetve halál a szél zúgása.

Szemere Árpád, operaénekes, sz. 1878 november 9-én, Brassóban. Atyja Strosz Ferenc államvasuti főellenőr, anyja Wermescher Regina. Elemi iskoláit Budapesten és Aradon járta, majd ugyanott reáliskolát látogatott. Mint műkedvelő egy ízben Pécsen sikert ért el a „Falu rossza” Göndör Sándor szerepében, ami elhatározó lépésre ösztönözte: tehetségét a színészetnek szentelte ezután. Elvégezte a Zeneakadémiát 1897-ben, 1898-ban Káldy Gyula lesz a mestere, ki az Operához szerződtette ösztöndíjasnak 3 évre. 1898 május 8-án fellépett az Operában „Romeo és Julia” Páris szerepében. Mint magánénekes 1904 január 1-je óta megszokás nélkül működik európai hírű műintézetünkénél, melynek egyik erős oszlopa 1923 február 28-án kinevezték az intézet örökös tagjává, midőn egyben megünnepelte művészi működése 25 éves fordulóját. Főbb szerepei: „Az álarcosbál” (René); „Bajazók” (Silvio); „Bohémelet” (Colline és Marcel); „A bolygó hollandi” (Címszerep); „Bánk bán” (Király és Tibor); „A bibliás ember” (János); „A büvös vadász” (Kuno); „A bolond” (Bimbó); „Carmen” (Escamillo); „A cremonai hegedűs” (Ferrari és Filippo); „Don Juan” (Címszerep); „Faust” (Valentin); „Godunov Boris” (Címszerep); „A hegyek alján” (Sebastiano); „Hunyadi László” (Gara); „Hoffmann meséi” (Hármas szerep); „A hugonották” (De Nevers); „Az istenek alkonya” (Gunter); „Lakmé” (Nilakantha); „Mignon” (Lothario); „Nemo” (II. Rákóczi F.); „A Rajna kincse” (Fasolt és Wotan); „Romeo és Julia” (Páris gróf); „Rigoletto” (Címszerep); „II. Rákóczi Ferenc” (Címszerep); „Sába királynője” (Salamon); „Siegfried” (Vándor); „Salome” (Johanán); „A sevillai borbély”

(Figaro); „Tanzhäuser” (Wolfram); „Toldi szerelme” (Bencze és Király); „Tell Vilmos” (Címszerep); „Téli regé” (Camillo). „Traviata” (id. Germond); „A vajda tornya” (Kund); „A varázsfuvola” (I. pap); „A walkür” (Wotan); „A windsori víg nők” (Fluth) stb.

Szemere Attila, (szemerei de genere Huba) orsz. képvis., író, a becsületrend lovagja, sz. 1859 jun. 1-én, Párizsban, megh. 1905 jul. 22-én, Budapesten. Tizennyolc éves kora óta a hírlapírói pályán működött. Egyik alapítója volt a Magyar Hírlap-nak. Külföldi utazásaiiban bejárta Európát, Afrika északi részét és belső Ázsiát, ahonnan értékes műipari gyűjteményekkel tért vissza. 1896-ban országgyűlési képviselő lett és mint Bánffy Dezso báró személyes híve, részt vett a párt megalakításában. A politika mellett értékes írói működést is fejtett ki. Eredeti színműve: „Hozomány nélkül”, vj. 3 felvonásban. Bem. 1890 márc. 28. Nemzeti Színház. — Fordításai: „Lea grófnő”, színmű, írta Lindau Pál. 5 felv. Először adták 1880. június 6. Nemzeti Színház. „A rágalom” vj. 5 felv. Írta: Sheridan.

Szemere Bertalan, államférfiu, jeles szónok, költő és író, a Magy. Tud. Akadémia tagja, sz. 1812 aug. 27-én, Vattán, Borsod m., megh. 1869 jan. 18-án, Miskolcon. Voltaképpen történeti szerepe az 1843—44-iki országgyűlés idején kezdődik, amidőn mint követ a reformokért és alkotmányos szabadságért folytatott küzdelmek egyik legtelesebb harcosa volt. Népszerűsége egyre nőtt s amikor 1848 tavaszán az első magyar felelős minisztérium vette át a kormányzást, Szemere Bertalanra bízták a belügyi vezetést. A Batthyány-minisztérium lemondása után az ország ügyeit vezető honvédelmi bizottságnak lett Kossuth oldalán legtevékenyebb tagja, majd a detronizálás után, midőn reá hárult a köztársaság kikiáltásának történelmi szerepe, Kossuth Lajos kormányzása alatt Szemere Bertalan lett a miniszterelnök. A szabadságharc leveretésével fordulatot vett az ő élete is Szemerének is a bujdosó magyarok hontalan sorsa jutott

osztályrészül. A gondjaira bízott szent koronát elásva, külföldre menekült s különösen az angol és francia kormányoknál sokat fáradozott a magyar ügy érdekében. A hontalanság végre is megörölte idegeit s 1865-ben kegyelmet kapván, már csak elborult elmével térhetett vissza hazájába. Töbolydában fejezte be életét, 1869 január 1°-án. Miskolcon, az avasi temetőben nyugszik s a város egyik főterén szobor hirdeti az utókor kegyeletét. 1846—47-ig a miskolci színházépítő társaság elnöke volt. 1847 márc. 27-ére alakuló közgyűlést hívott össze és bejelentette, hogy a színház építésére kibocsátott részvényeket 312 részvényes irta alá. (Ezek száma 1847 aug. 13-ig 349-re emelkedett.) A „Minervá”-ban a „Bérci lak” c. egyfedvönásos szomorujátéka és a „Kisfaludy Károly emléke” c. vígjátéka jelent meg. Az 1857-ben épült miskolci színház megépítése körül lelkes munkálkodást fejtett ki.

Szemere György (szemerei), regény- és színműíró, sz. 1863 okt. 30-án, Szabolcsban, megh. 1930 szept. 6-án, Budapesten. Erdemeiért megválasztották a Kisfaludy- és Petőfi Társaság tagjává. Színművei: „Egyéniség”, szmü 4 felv. Bem. 1903 ápr. 24. Nervzeti Színház. „Erősek és gyengék”, társadalmi szmü 4 felv. Bem. 1905 ápr. 8. U. o. „Siralomházban”, szmü 1 felv. Bem. 1906 márc. 31. Uj betanulással 1922 febr. 10. — Nemzeti Színház. „Bolond Istók”, népies daljáték 3 felv. zen. szerz.: Kun László. Bem. 1907 okt. 1. a Népszínház — Vígopera megnyitóján. — „Ó!” szmü 4 felv. Bem. 1910 febr. 12. Magyar Színház. — „Viszontlátás” szmü 2 felv. Bem. 1922 febr. 10. Nemzeti Színház. Fordítása: „Az ember élete”, színjáték 5 felv. Irta: Andrejev Leonid. Bem. 1919 jun. 16. U. o.

Szemere Gyula, színész, sz. Budapesten, 1889 június 9-én. 1911-ben lépett a színipályára. Működött az Apolló Kabarénál, majd a háború után New Yorkba ment. Azóta ott működik. (Családi neve: Sziránska.)

Szemethy Endre, színész, sz. 1903 december 1-én, Budapesten. 1926 szeptem-

ber havában lépett a pályára. (Atyja Sz. András, anyja Vajda Róza.) Működött Heltai Hugónál, Asszonyi Lászlónál, Fodor Oszkárnál stb. Főleg parasztfigurákban és jellem szerepekben voltak sikerei.

Szemjáték, mint az arcjáték (mimika) kiegészítő része, a szempillák (szemhéjak), szemgolyók és szemöldökök harmonikus mozgatásával tükrözi vissza az arcon a belső érzéseket és indulatokat. („A szem a lélek tükré”). A szemjáték a színészi ábrázolásnak fontos eszköze és kezdő színésznek — főleg a néha merev szemöldökök megmozdítása végett-ajánlatos a tükör előtt való gyakorlatozás. Rossz szemjáték a játékot hamissá, nehezen mozgatható szemek az arcot merevvé, kifejezéstelenné teszik. A szemek használatánál nemcsak nézni, de látni is kell, különben a nézés réveteg lesz. Lezárt szempillák a fájdalmat, keskeny szempillák a szenvedélyt, ábrándozást, álmatagságot, magasra ívelt szemöldök nyitott szempillákkal a csodálkozást, meglepetést, összehuzzott szemöldökök nyitott szempillákkal az erélyességet, haragot jelentik. Oldalt néző szempillák szűk pislogó pillák között a ravaszság, kacsintás kifejezői, stb. A szemjátéknak különösen a filmszínészetnél van fontos szerepe. (Dr. Farkas Ferenc)

Szende Anna, színésznő, sz. 1873 szept. 22-én, Abaujszepeken. Szinpadra lépett 1894 márc. 17-én. 1898-ban Makó Lajos temesvári színtársulatánál működött, mint operett-énekesnő. 1901-ben férjhez ment Stoll Károly rendezőhöz. (U. o.)

Szende Ernő (Nemes), író, sz. 1883-ban, Nemeskajalomban. Isk. Nagyszombatban, Pozsonyban és Sopronban végezte, itt nyert tanítói oklevelet s kezdettől fogva — mint elemi iskolai igazgató — Lajoskomáromban működik. Irodalommal tizenkilenc éves korában kezdett foglalkozni, ettől fogva elbeszélései meghaladják a négyszázat s ezek a vidéki lapokban s a fővárosi Ujságban, Magyarországon s a Tolnai Világlapjában is megjelentek. Írói neve: Homo. Szindarabjai: „Jézus az én mindenem”, „Ka-

rácsonyest", „A csonka honvéd", „Ha majd a Kárpátok megindulnak" (2 kiadást ért), „Megvirrad még valaha", „A szív szava", „Lesz még tavasz, lesz még nyár" c. darabjai. A Gárdonyi- és a Berzsenyi Társaság rendes tagjai sorába választotta.

Szende Ferenc, operaénekes, (bariton) sz. 1887 április 5-én, Hant községben, Tolna m., azonban Babarc községben nevelkedett. Atyja Sz. Mátyás, kántor volt, anyja: Walter Anna. Pécselt tanult, majd a bajai tanítóképzőben folytatta tanulmányait. Itt Pesti Ihász Lajos szintársulata működött s kedvet kapott a színészethez. Egy társával átment Szekszárdra Szabadhegyi Aladárhoz, egy vidéki vándorszintársulat igazgatójához és itt 1903-ban színész lett. Előmenetele könnyű volt, mert jól tudott zongorázni és nem egyszer ő kísérte itt a zenés előadásokat. Ezután elkerült Nagyváradra, Somogyi Károly társulatához, Szatmárt Heves Béla igazgatónál találjuk; közben (1909) kántornak választották meg Bártaszéken, de az egyforma nyárspolgári élet nem volt inyére, erre újra a festett világ légkörébe vágyócutt, tehát elszereződött Temesvárra, játszik Budán és Pozsonyban. 1913 április 1-je óta a M. Kir. Operaház tagja. 1908 szeptember havában nősült, felesége: Krassói Józsika. Sz. szerepei: Mefiszto (Fauszt); báró Ochs (Rózsalovag); a főpap (Sámson és Delila); a Wotan-ok, Péter cár (Észak csillaga); a király (Lohengrin); Don Pizzaro (Fidelio); Alfio (Parasztbecsület); Hans Sachs (Mesterdalnokok); a vajda, Kund és a szellem (A vajda tornya); Collin (Bohémélet); a király (Aida); Scarpia (Tosca); Escamillo (Carmen); Leporello (Don Juan); Cilley (Hunyadi László); Gianni Schicchi Figaro, Kurwenal (Tristan és Izolda), Zoltán (Farsangi lakodalom); Creon és Hirnök (Oedipus rex), stb.

Szende színésznő van drámai és vígjátéki. A szende szerepkör olyan átmenet-féle a naiva és a fiatal hösnő között. Alig van színésznő, aki ne játszott volna szende szerepeket. Általában a színésznők következő szerepkörökben szoktak

működni: kezdik a naiva szerepeken; azután vagy drámai vagy vígjátéki szende szerepkörre lépnek át, következik ezután a fiatal hösnő vagy fiatal, u. n. jellemkomika szerepkör, végül drámai és vígjátéki anya vagy komika (szalon vagy burleszk komika.)

Szendrey Julia. Színmű három felvonásban. Irta: Herczeg Ferenc. Bem 1930 febr. 28-án, a Nemzeti Színházban, a következő szereposztás mellett: Szendrey Julia — Bajor Gizi; Horvát Árpád — Lehotay Árpád; Kovács, professzor — Gál Gyula; Berta — Tőkés Anna; Trubeckoj herceg, orosz katonatiszt — Uray Tivadar; Lauka Gusztáv — Kürthy György; Ifj. Lendvay Márton — Forgács Antal; Balázs Sándor — Cserépy László; A nótárius — Gabányi László; Tálásné — M. Iványi Irén. Történik: az első felvonás Tordán, 1849 július 31-én, a második Kolozsvárott, 1849 telén, a harmadik Pesten, 1850 július 21-én.

Szendrey Mihály, színigazgató, sz. 1866-ban, Mátészalkán. A színészakadémiát kitünő eredménnyel fejezte be, ahol Csiky Gergely tanárnak kedvenc tanítványa volt. Színpadra lépett 1886 okt. havában, Székesfehérvárott, Komlóssy József színigazgatónál. 1899-ben igazgató lett Kassán, majd 1905-től Aradon működik, ahol 1911 nov. 30-án megülte 25 éves jubileumát, majd 1926 jan. 27-én 40 éves jubileumát tartotta. Éveken keresztül buzgó tanácsosa volt az Orsz. Színészegyesületnek. Mindig elsőrangú társulat felett rendelkezett, lelkes katonája volt a nemzeti kultúra terjesztésének. Arad, Fiume, Pozsony, Sopron színházaiban emlékezetes művészi törekvések bontakoztak ki az ő igazgatása alatt. Neje: Rontay Boriska, énekesnő, sz. 1874-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1894 okt. 1-én, Komjáthy Jánosnál. Házasságuk 1902 ápr. 10-én volt, Kassán. Fia: Sz. István, színész, sz. 1895 ápr. 21-én, Budapesten.

Szendrői Lajos, (Családi nevén: Szabó) énekművész, a m. kir. Opera tagja, sz. 1850 jan. 16-án, Pesten. Iskoláit Budapesten elvégezvén, 1881 okt. 1-én b. Pod-

maniczky Frigyes a Nemzeti Színházhoz szerződtette. 1883 ápr. 1-én az Opera tagja lett és mint Brogni biboros („Zsidónő”) lépett fel először. Valóságos basszopofondo. Hangja csupa érc, mely hatalmasan és biztosan száll le a mély C-ig. Jobb szerepei: Sparafucile, Kezal (Eladott menyasszony), Doktor Bartolo (Figaro házassága), Daland (Bolygó hollandi), Hunding (Walkúr), Cillei (Hunyadi László), Főpap (Sába királynője), Király (Aida), Rocco, Leporello, stb. Meghalt 1925-ben.

Szendy Árpád, zeneköltő, zongoraművész, az Orsz. Zeneművészeti Főiskola tanára, sz. 1863 aug. 11-én, Szarvason, Lékés m., megh. 1922 szept. 10-én, Budapesten. Szarvason kezdte zenetanulmányait, később Liszt Ferenc volt a mestere, ő ismerte fel benne először azokat a nagy zenei képességeket, melyek a magyar zenekultúra élére emelték. Szendy Árpád portréja nélkül az utolsó két évtized zenei története nem tökéletes. A gyermek, akit először ültettek a zongora mellé, szinte már az első leckeórán Szendy Árpád nevével találkozott. Az ő klasszikus kiadványaiból tanulta meg mindenki a zongorajáték alapelemeit, a kezdőt az ő nagy átfogó pedagógiai szelleme vezette át az első nehézségeken. Azok, akik az ő iskoladarabjainak gyakorlása mellett jutottak tovább, csak évekkal később találkozottak vele személyesen a Zeneakadémia művészképzőinek felvételi vizsgáján. Közvetlenül csak azok juthattak melléje, akiket itt méltónak ítéltek arra, hogy végigjárják a művésziskolát, de közvetve egész Magyarország ifjúsága az ő tanítványa volt. Fogalommá vált az ő alakja, az ifjúság csodálatos légkörét teremtette meg az akadémia tantermében és tanítványai, bármily nagy felfogásbeli különbség választotta is őket el a mestertől, benne tisztelték azt a irányító elmét, mely vezetőjük volt. Szilárd és becsületes magyarság jellemezte Szendy Árpád egész életét és zenei törekvéseit. Színpadi műve: „Mária”, regényes dalmű 3 felv. Szövegét írta: Béri (Moravcsik) Géza. Zen. Szabados Bélával. Előadták: 1905 febr. 28. M. Kir. Operaház.

Szenes Béla, író, színműíró, sz. 1894. jan. 18-án, Budapesten, megh. 1927 máj. 26-án, u. o. Középközpontját és az egyetemet Budapesten végezte és itt lett újságíróvá. Harminchárom éves volt mindössze Szenes Béla és tizenöttestendő nagyszerű írói múlt állott már mögötte. Irt tömérdek vidám karcolatot, néhány kedves regényt, sok ezer újságcikket, körülbelül negyven kabarédarabot és nyolc év alatt nyolc egész estét betöltő színpadi művet, nyolc Szenes-darabot, amely közül hat mint igazi nagy színpadi siker fog élni mindenkor Budapest színházi közönségének emlékezetében. Színművei: „A buta ember”, vj 3 felv. Bem. 1921 jan. 17. Belvárosi Színház. 75-ödször: 1921 jun. 1. — 100-adször: 1922 febr. 26. — „A gazdag lány”, vj 3 felv. Bem. 1921 okt. 29. u. o. 100-adször: 1922 febr. 23. — 150-edször: 1922 máj. 31. — 200 adször: 1922 okt. 20. — 250-edször: 1928 febr. 12. — Felújították: 1927 nov. 30-án. Belőle operettet írt „Pesti család” cím alatt Stella Adorján, verseit írta: Szilágyi László, zen. szerz. Radó József. Bem. 1929 szept. 5. Király Színház. „Végállomás”, vj 3 felv. Bem. 1923. ápr. 7. Renaissance Színház. „Endstation” c. alatt 1923 márc 24-én a bécsi Volkstheater, szept. 28-án a prágai Deutsches Landestheater is előadta. „Holdvilág”, vj. 3 felv. Bem. 1924 jan. 18. Magyar Színház. „Az olasz asszony”, vj 3 felv. Bem. 1924 okt. 31. Belvárosi Színház. 50-edször: 1925. febr. 18. „A csirkefogó” boh. 4 felv. Bem. 1925 máj. 16. Vigszínház. „Az alvó férj”, vj 3 felv. Bem. 1926 márc. 19. U. o. A bécsi Josephstädter Theater bem. 1927 aug. 10-én „Der schlafende Gatte” c. alatt. „Nem nősülök!” vj 3 felv. Bem. 1926 dec. 22. U. o. 50-edször: 1927 márc. 3. 100-adször: 1927 nov. 2. A hamburgi Thalia Theater bem. 1929 máj. közepén, „Ich heirate nicht!” c. alatt. „A házibarat”, hátrahagyott vígjátéka 3 felv. befejezte: Nóti Károly. Bem. 1928 jun. 6. Vigszínház, 50-edször: 1928 szept. 25. „Az ezüst páncél”. vj 3 felv. Irta: Huszár Péterrel. Bem. 1930 ápr. 20. Kamara Színház. Fordításai: „Csodacsók”, operett 3 felv. Szöv. írta: Leon Viktor. Zen. szerz. Strauss Oszkár. Bem. 1916 jun. 16. Ki-

rály Színház. „Csavargólány”, operett 3 felv. Irták: Krenn és Buchbinder. Bem. 1918 nov. 22-én, a Budapesti Színházban, a Margit-színház vendégtársulata. (Zen. szerz. Gilbert Jean.) „Baj van Zsófiával” boh. 3 felv. Irtá: Mouézy Eon. (Eredeti címe „Il faut réparer Sop”) Bem. 1924 máj. 28. Renaissance Színház.

Szenes Ernő, színész, sz. 1889-ben, Miskolcon. Színész lett 1915-ben. Mint a pesti kabarék komikusa hamarosan hírnévre tett szert. 1928 jul. havában Berlinbe szerződött, a Boulevard Theaterhez.

Szénhiány miatt a fővárosi és vidéki színházak 1917 febr. 19-től márc. 8-ig zárva voltak. (Miniszteri rendelet 689/1917. Megjelent a hivatalos lap 1917 márc. 7. számában.)

Széni Arabella, énekesnő, előbb a Népszínház tagja volt, majd elszerződött Kolozsvárra, azután a Budai Szinkörbe. Itt 1889 jul. 19-én mutatkozott be az „Uff király” c. op. Lazuli szerepében. 1890 április. 2-án öngyilkosságot kísérelt meg.

Szenici színészet. Szenicen, Nyitra m. 1831 jun. 27-én Balogh István társulata játszott. Műsorán volt „Hamlet” is. Mindössze 6 előadást tartott. Ujabb időkben a Magyar Társaskör-helyiségében játszottak a színészek. 1901-2-ben Báródi Károly társulata kereste fel a községet.

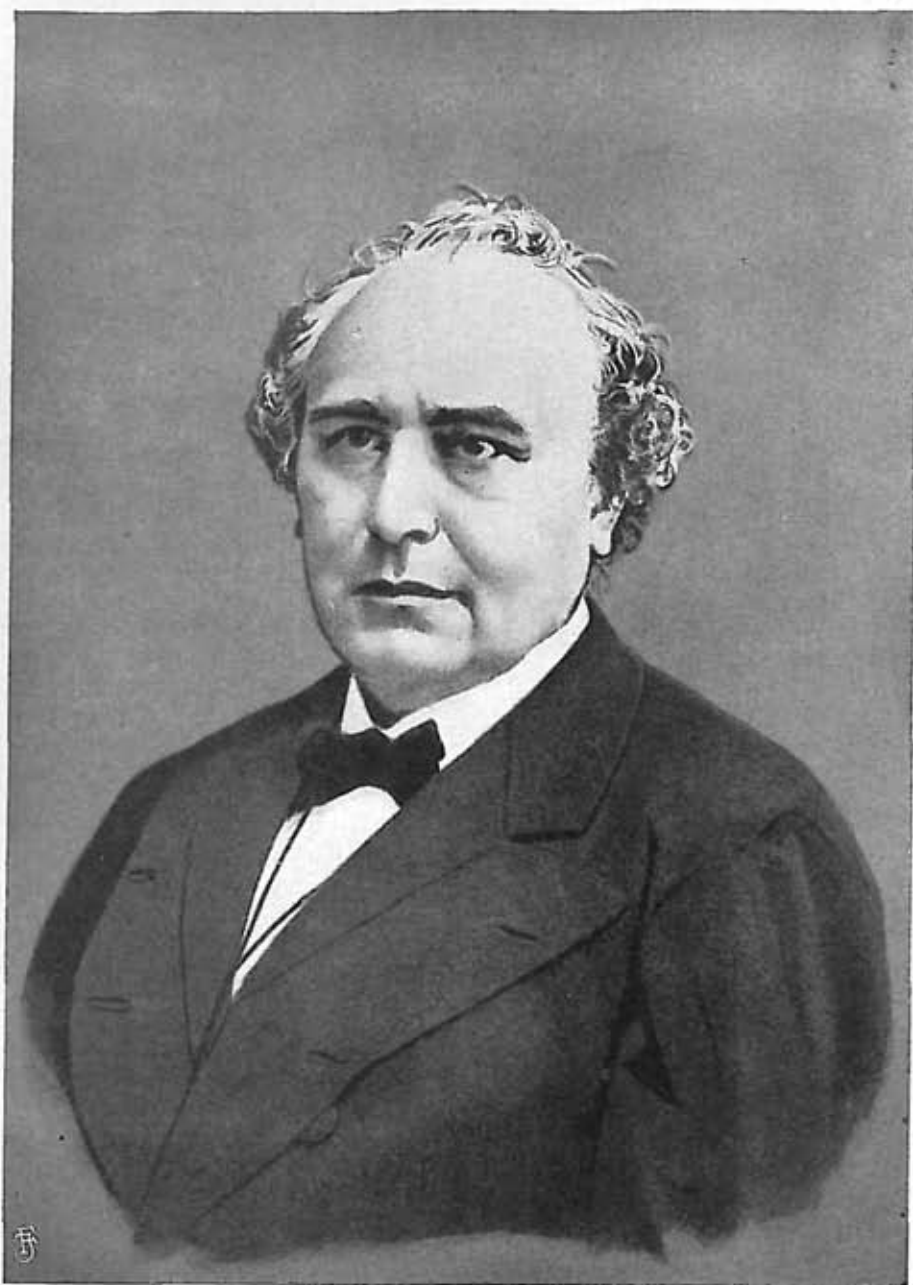
Szenkár Dezső, színházi karnagy, zeneszerző. Mint alább megnevezett fivére is, Singer Nándornak fia, született 1894 január 27-én, Budapesten. Középiskolái végzetével a Zeneművészeti Főiskola növendéke lett. 1923-ban az Unió-színházaknál kezdte meg a működését. 1926 dec. 1-én felvették az Orsz. Színészgyeület kötelékébe. 1927-ben az innsbrucki Stadttheater karmestere lett. Színpadi műve: „A biarritzi Vénusz”, operett 3 f. Szövegét írta: Kardos Andor, verseit Harmath Imre. Bem. 1930 jan. 30. Városi Színház.

Szenkár Jenő, zeneszerző, színházi karnagy, sz. 1891 ápr. 9-én, Budapesten.

Zenei tanulmányai után, 1911-ben, a Népoparánál kezdte meg működését. 1912 jul. havában bemutatkozott Prága német színházában, a „Ferradalmi szerelmet” és az aug. 18-iki ünnepi előadást dirigálta olyan sikerrel, hogy Heinrich Tewels, a színház igazgatója nyomban szerződéssel kínálta meg, sőt közbenjárt Márkus Dezsőnél, hogy a Népopera engedje ki szerződési kötelezettségéből a fiatal karmestert. Márkus eleget tett a kérésnek. Szenkár visszatért a Népopera kötelékébe, utóbb itt működött 1915 október haváig, amiód a salzburgi Stadttheater első karmestere lett és a Mozarteum tanárává is kinevezték. 1917 április havában „szászhercegi karmesteri” címmel az altenburgi Hoftheater szerződtette. 3 éven át Frankfurtban is működött. 1924-ben a berlini Grosse Volksoper zeneigazgatója lett. Ezután Kölnbe szerződött, mint Otto Klemperer utódja, főzeneigazgatónak. Nevét egész Németországban ismerik és képességeit rendkívül nagyra becsülik. Testvéröccse: Sz. Mihály, 1926 jul. havában a gerai udvari színházhoz szerződött első karmesternek.

Szenkár Nándor, zeneszerző, karmester, sz. 1857-ben, Pesten, megh. 1927 aug. 12-én, u. o. A zeneakadémia növendéke volt (Singer néven), ahol Koessler János tanítványa volt és mint növendék elnyerte a Liszt Ferenc-díjat, — majd 1887 okt. 1-től a M. Kir. Operaház karénekesé lett, később helyettes karigazgató volt. 35 évig volt a Rombach uccai templom karnagya, azután a Dohány uccai, majd a fasori zsidó templom kórusát dirigálta. Szerzeményeit többször adták a filharmónikusok, ünnepi indulóját az Operaház is. Értékes hagyatékában két opera, egy balett, több kamarakompozíció és nagyszámú egyházi szerzemény maradt. Gyermekai: Sz. Dezső, Jenő, Mihály (L. o.), tehetséges komponisták, — Sarolta, ismert zongoraművész.

Szentál György, ügyvéd, sz. 1822-ben, Pesten, megh. 1877 okt. 1-én, Nyitrán. Tanulmányait Pesten végezte és 1843-

Szigeti József

Szigligeti

Ede

Sziklai Kornél

Szikla Adolf

Szigligeti Anna

Sziklai József

Sziklai Szeréna

ban mint okleveles ügyvéd Nyitrán aljegyzőnek választották meg. Színműfordításai: „Antony”, szomj. 5 felv. Irta: Dumas Sándor. Bem. 1840 febr. 8. Pest. „Két korona”, vj 1 felv. Moreau után. Bem. 1840 jul. 25. Pest. „Lakváltozás”, vj 2 felv. Ancolet után.

Szentendrei színészet. Szentendre városa 1836 jan. 21-én tizezer kiégetett téglát adományozott a Nemzeti Színház részére. 1858 szept. havában Keszy József társulata játszott itt. 1873 dec. havában Balogh György társulata tartott előadásokat a szerb iskolában. Dumtsa polgármester neje buzgólkodott a béret gyűjtésében. — Körülbelül ez idő tájtól kezdve egész színészkolónia alakult Szentendrén, miután a nyugdíjas színészek így közel lakhattak a fővároshoz. Többek közt itt telepedett le: Balácsi Sándor, Baláczsiné Szőlősi Ilona, Berényi Miklósné, Boross Endre és neje, Özv. Fehérvári Ottóné, Juhász Sándor és neje (Pajor Ágnes), Kantay Teréz, Lénárdné Kétszery Emilia, Kendy Gusztáv, Özv. Nagyné Könyves Mari, Nyéki János és neje, Pajor Emilia, Prószné Szentesy Vilma, Törökné Vanzély Irma, Zandy Mihály, Zoltán Gyula, Özv. Lendvai Ödönné, Rakodczay Pál stb.

Szentes Dávidné Tátrosi Rozália, kolozsvári lakosnő, midőn 1868 máj. 19-én 75 éves korában elhunyt, a helyi színháznak 3000 frtot hagyott. („A Hon”, 1868 máj. 29. szám.).

Szentes János, színész, sz. 1862-ben, Pesten. Színipályára lépett: 1879 okt. 1-én, a Népszínháznál, Rákosi Jenőnél. A többi igazgatói ezek: 1880 okt. 1-én Balogh Alajos, 1883 okt. és 1886 máj-ban Krecsányi Ignác, 1887-ben Pesti Iliás Lajos, 1889 okt. és 1890 máj.-ban Valentin Lajos, 1891-ben újra: Krecsányi Ignác stb. 25 éves jubileumát 1904 szept. 14-én ülte meg a „Svihákok” Gilka herceg szerepében, a Városligeti Színkörben, ahol mint elismert kómikus működött. 1909-ben Szabó Ferenc nyitrai társulatánál volt szerződésben, 1911 szept. havában az újpesti Népszínház kötelékébe lépett, onnan Kecskemétre kapott

meghívást. 1913 okt. 1-én nyugalomba vonult.

Szentesi Ákos, elismert nevű színész volt a vidéken, sz. 1851-ben, Szentesen, megh. 1886 ápr. 20-án, Miskolcon. Színpadra lépett: 1869 okt. 15-én, Budai Józsefné színigazgatónőnél.

Szentesi színészet. 1855 aug. 10-én Pázmán Mihály társulata a szálloda kertjében tartott színelőadást. Tagjai közt volt: Raisz, Harmath Ida, Hevesyné, Várady, Nyiry stb. — Két év múlva, 1857 husvét hetében, Hubay Gusztáv és Hetényi József egyesített társulata járt itt. Tagok voltak: Hubayné, Nagyné, Tóth, Könyves, Futó, Kőszeghy és neje stb. 1858 szept. havában Havi Mihály az igazgató, majd 1864 jul. 14-én Csaby Imre társulatát találjuk itt, ki az „Ördög és a párisi vak leány” című színművel kezdi el az évadot. A darabban részt vett: Balogh Rózsa, Breznay Géza, Csaby Imre, Haray S., Kocsis P., Eöry G., Hegedüs Frici, Kulcsár János, Kulcsárné Gy. Kata, Botha, Csiky M., Vadász I. 1874-ben Rambovszky József a saját költségén nyári színtört építtet, s ebben június 13-án Nyiry György társulata, 1876 május 24-én Krecsányi Ignác társulata kezdett játszani Szentesen és július 5-én a „Kintornás család”-dal fejezte be előadásait. Tagok voltak: Szentesy Vilma, Krecsányiné, Tokayné, Dezső Ödön, Breznay Géza, a Dálnoky-pár, Halmay Imre stb. — 1882 aug. havában Szegedi Mihály, 1883 aug. havában Bogyó Alajos és 1884 nyarán szintén ő az itt járt színigazgató. 1885 jun. hóban Sággy Zsigmond, 1886-ban Breznay Géza, Ditrói Mór és Sztupa Andor konzorcionális társulata kapott játszási engedélyt. — 1884 jun. havában megalakult a színpártoló-egylet. Ujabb itt járt: Halasi Béla (1901-2), dr Farkas Ferenc (1908) stb. 1909 ápr. 19-én avatta fel dr. Farkas Ferenc színigazgató szabadkai színtársulata a már egy évtized óta álló szentesi színházat „Tóth József színházzá”. A díszes kis színház a város tulajdonát képező Petőfi-szállodával van összeépítve felszerelt színpaddal, öltözőkkel és páholyokkal. A szín-

házaatás ünnepélyes külsőségek között folyt le és két napig tartott. Első napon (ápr. 19-én) a „Makrancos hölgy” került színre. Váradi Antal prologusát Jászai Mari mondta el. Második napon (ápr. 20-án) Gárdonyi Géza „Falusi verebek” c. darabját játszották. Az ünnepi előadásokban részt vettek Ligeti Juliska és Dezső József, a Nemzeti Színház művészei. Az ünnepi bizottság élén Bugyi Antal h. polgármester állott, a ki a szentesi színezetnek mindig lelkes pártfogója volt. Dr. Farkas társulata 1910 szept. 1-én újra bevonult Szentesre; 1912 szept. 21-én Krémer Sándor nyitja meg a szezon. Ismertebb tagok voltak: Dezséri Emma, Bánhidya Ilona, Novák Mariska, Kallós József, Földes Mihály, Margittay Gyula, stb. — 1913 márc. havában a bizottság a színházat Nádassy Józsefnek adta bérbe, ki ez év szept. 20-án kezdte meg előadásait, őszre pedig Krémer Sándor keresi fel a várost. — 1916 aug.-szept. havában Szendrey Mihály aradi társulata, hódmezővásárhelyi nyári szezonja idején, kéthetenként átrándult játszani Szentesre. 1917 szept. havában Heltai Hugó volt itt az igazgató. Jobb tagok voltak: Dalnoki Tessza, Dóri Tusi, Szabó Mili, H. Zombori Ilonka, Bártfai Irma, Péterfi Iván, Érczkövi László, Szántó Imre, Halmai Sándor, Huzella Irén, B. Utasi Ida, Svéda Juliska, Pesti Kálmán, Teleky Cornél, B. Kovács Andor és Halmágyi Mihály karnagy. 1918 okt. 26-án Mariházy Miklós társulata befejezte a szezonját. Ujabbán itt jártak: Kiss Árpád és Alapi Nándor igazgatók. A hatóság ingyen adja a színház-termet, vigalmi-adót nem fizet a társulat. A színházba elfér közel 500 ember.

Szentesy Vilma, (Prószné), énekesnő, sz. 1854 aug. 20-án, Nagyváradon, megh. 1927 márc. 18-án, Budapesten, az Erzsébet-szegényházban. — Aradon, az új színháznál kezdte a pályát, 1874-ben, mint énekesnő és bár egy tifusz-betegségből kifolyólag megsiketült, mégis istenáldotta tehetségével, gyönyörű hangjával a vidéki színezet legünnepeltebb primadonnái közé emelkedett. Félév múlva Krecsányi Ignác szerződtette. Járt vele Miskolcon, Egerben, Szentesen, —

majd egyéb társulattal megfordult: Szegeden, Kassán, Szabadkán, Kolozsvárott, ahol 1887 aug. havában férjhez ment Tauffer Endre földbirtokoshoz, miután első férjétől, Rónaszéki Gusztávtól (L. o.) elvált. — 1888 szept. havában visszavonult, de már 1890 ápr. havában újra visszatér és Debrecenbe szerződik. 1892 aug. havában a Budai Szinkörben működik. 1913 jul. 1-én nyugalomba ment és Szentendrén telepedett le, majd 1924 máj. havában a budapesti szegényház ápoltsjai közé vétette fel magát.

Szentgyörgyi István, a mai magyar színezet veterán hőse, 1842 február 20-án született Diósjenőn (Nógrád megyében), hol apja községi jegyző volt. Családi hagyományuk szerint egyik őstük az utolsó árpádházi királynak, III. Endrének udvari bolondja volt. Szentgyörgyi István — nagyapja példájára — református papnak készült Debrecenben, de 19 éves korában — 1861-ben — színezetnek állt: Latabár Endre szintársulatába, Kassán. Első föllépése a „Szigetvári vértanuk”-ban volt, Nahnumanzáde imám szerepében, mikor is a később szintén kolozsvári híres színész, E. Kovács Gyula készítette el fiatal új pályatársa maszkját. 1867-ben a budai népszínházhoz került Szentgyörgyi, s innét szerződött el 1870-ben Kolozsvárra, hol Szigeti Józsefnek „Csizmadia mint kísértet” című népszínművében mutatkozott be, mint Sass István uram, mely egyik kedves szerepe volt. Azóta -hatvanegy éve — állandóan tagja a kolozsvári színháznak, honnét ismételve hívták Budapestre, de ő nem akarta hűtlenül elhagyni azt a közönséget, mely őt mindmáig annyira szereti és dédelgeti. Szentgyörgyit — akár csak Szigeti Józsefet, kivel méltán állítható párhuzamba — a legkiválóbb magyar színészek közé emelte kedélyének mélysége, humorának melegsége, játékának szinte csodálatos természetessége. Ő is játszott Shakespeare-szerepeket. — „Menenius Agrippá”-t, „Falstaffot, nem is csak IV. „Henrik”-ben, hanem a „Windsori vig nők”-ben is, és „Kent” gróft, — de adta „Jagot”-t, „Shylock”-ot, „Wolseley” bíbornokot, „Cymbeline”-t, „Apemautus”-t (Athéni

Timon-ban), Claudius királyt (Hamletben), és „Julius Caesar” címszerepét, mely alkalomra persze le is kellett borotválnia bajuszát, a mit pedig pályáján — a szokás ellenére — előszeretettel viselt. Molière-szerepei közül kiemelkedő „Harpagon”-ja és „Arnolphe”-ja. Voltak neki is szerepei francia darabokban is, és nemcsak kedélyesek, hanem szívesen adta a D'Ennery-féle „Egy katona története” c. színműben Renaud-t. Lucifer-t az „Ember tragédiájá”-ban 78-szor játszotta — művészi érvényesülésére igazi tér azonban a magyar alakok ábrázolásában nyílt. „Bánk bán”-ban Tiborc, a „Peleskei nótárius” és a „Cigány” címszerepe, a „Csikós”-ban az öreg Márton, Szigeti „Vén bakancsos”-a és „Toldi Miklós”-ában Bence, a „Falu rosszá”-ban előbb Gonosz Pista, majd az öreg Feledi, a „Piros bugyelláris”-ban Peták káplár, a „Sárga csikó”-ban Gelecséri pusztabíró, az „Aranyember”-ben Brazovics, „Ocskay brigadéros”-ban Szörényi kapitány, a „Süt a nap”-ban Pongé Juhász — művészi galériájának kimagasló alkotásai. Mikor a kolozsvári színház tagjaiból alakult népszínmű-társaság 1880 tavaszán Bécsben vendégszerepelt, a legnagyobb sikert Szentgyörgyi „Cigány”-a aratta. A Kisfaludy-Társaság 1921-ben a Greguss-jutalommal koszorúzta meg Szentgyörgyi István művészi pályáját, melynek hőisében a tipikus magyar alakok kitűnő ábrázolóját méltatta, kiemelve remekbe készült alakításainak gazdag sorozatából a „Peleskei nótárius”-t. — Szentgyörgyi nagy művészi erejéhez bámulatos testi erő, elpusztíthatatlan egészség is járul, úgy hogy 1926-beli vendégfellépte a budapesti Nemzeti Színházban valóságos diadalok voltak, a közönség lobogó lelkesedése mellett. De még élete 89-ik esztendejében is — 1930 tavaszán — a kolozsvári magyar színház ünnepi „Bánk bán” előadásán nagy hatással adta Tiborcot. (sz. k.)

Szentgyörgyi Lenke, színésznő. Előbb a Magyar Színház tagja volt, majd 1905 szept. havában a Király Színház szerződtette, ahol a „Gül Baba” Gábor diák-jában emlékezetes sikere volt. (1906 márc.

16-án századszor játszotta.) 1909 jun. 25-én mint vendég fellépett a Budai Színkörben, a „Kedélyes paraszt” c. operett Annamirle szerepében. 1910 nyarán dr. Farkas Ferenc társulatának tagja volt, egyben a pozsonyi aréna német színtársulatának a vendége, Basel Pál igazgatónál; ez év őszén Mezei Béla győri színházánál volt működésben; 1912 jan. havában Sopronba szerződtött. 1913 aug. 18-án házasságot kötött Palugyai Antallal és lelépett a pályáról: Huga: Sz. Márta, színésznő. (L. o.)

Szentgyörgyi Márta, színésznő, sz. 1888 okt. 29-én, Zalaegerszegen, megh. 1918 szept. 16-án, Budapesten, 1907-ben lépett a színipályára, a Népszínháznál. 1910 jan. havában Pozsonyból meghívták Nagyváradra, itt a „Remény”-ben, a „Gyurkovics leányok” Mici-jében, a „Györgyike, drága gyermek”-ben, a „Bellá”-ban, a „Csöppség”-ben és egyéb naiva-szerepben forró sikerei voltak. Nagyszerű tehetségének sokoldalúságát később az operettben csillogtatta. Egyideig a Magyar Sz. tagja is volt, aztán elkerült Kassára, Faragó Ödönhöz. 1915 jul. 27-én mint vendég fellépett a Vigszínházban, a „Zsuzsi kisasszony” c. operettben, sikerrel. 1916 jun. havában a Vigszínház tagja lett, onnan a Belvárosi Színház szerződtette. Itt is kedvelt művésznő volt, ép úgy, mint a vidéki színpadokon. Nővére: Sz. Lenke, színésznő. (L. o.)

Szentirmay Elemér, zeneszerző. (Lásd Németh János.)

Szent István-napi ünnepi játékok. Az első ilyen ünnepi játékokat 1926 augusztus 19-22-ig tartották Budapesten. Célja a Szent István-napi ünnepekre a fővárosba felrándult vidéki és külföldi közönségnek megmutatni a magyar nép történelmi és művészi múltját, látványos felvonulásokkal, ünnepi játékokkal és a budapesti színházak reprezentatív magyar műsorával. Ezekhez a játékokhoz a Székesfőváros Tanácsa jelentős összegekkel járult hozzá minden évben. Az első Szent István-napi ünnepi játékokon, 1926-ban, színre került a hatal-

mas FTC.-pályán báró Nyári Albert: „Szent István” című látványos játéka, amelynek zenéjét Szabados Béla írta. Rákosi Jenő prólogját Hegedüs Gyula mondotta el. Az ünnepi játék főszereplői: Petheő Attila, Báthory Gizella, Vértess Lajos, Földényi László, Toronyi Imre, Halmy Margit, Gárdos Kornélia, Matány Antal, Szőke Sándor, Bónis Lajos, Szeghő Endre, Szentiványi Kálmán és Holló Klári voltak. Főrendezője: Hegedüs Tibor, rendezői: Somodi Pál, Tiszay Andor, Kincses László. Zenei vezetője: Angyal László. Az előadáson közel 400 főnyi statisztéria, és 60 lovas szerepelt, a hatalmas várépítmények legmagasabb díszlete 16 méter volt. Az előadást háromszor ismételték meg. Az 1927. évi ünnepi játékokon látványos felvonulások voltak a városligetben és a Tattersalban. 1928-ban a magyarországi műkedvelő olimpiász volt a Gellérthegyen, továbbá nagy népiünnepélyek ugyanott, Ferenczy Károly és Harsányi Rezső vezetésével, míg a Stefánia-úton és az Ügető-pályán történelmi felvonulás, több száz szereplővel, Toronyi Imre és Márkus László rendezésében. 1929-ben Kürthy György, Toronyi Imre, Glock tábornok, Tiszay Andor és Heltai Jenő rendezésében megrendezték az Ügető-pályán az isaszegi csatát, korhű jelmezekkel és rekvizitumokkal, közel ezer szereplővel, és több száz lovassal, míg ugyanakkor a Margitszigeten Márkus László rendezésében Bethlen Margit grófnő három pantomim-jét Dienes Valéria, Madzsar Alice és Szentpál Olga mozgásművészeti növendékeivel, továbbá a „Csongor és Tünde” pantomim-játékát. Az előadások azonban mind a négy nyáron nagy deficittel végződtek.

Szentivánéji álom, színmű 5 felv. Irtá: Shakespeare. Ford. Arany János. A nagy angol költő születésének 300. adós évfordulója ünnepelésére a Nemzeti Színház bemutatta 1864 ápr. 21-én, ezzel a szereposztással: Theseus — Felleky Miklós, Egeus — Szilágyi Sándor, Lysander — ifj. Lendvay Márton, Demetrius — Paulay Ede, Philostrate — Kovács, Vackor — Tóth József, Gyalu — Benkő Kálmán, Zuboly — Szigeti

József, Dudás — Szathmáry Károly, Ösztövér — Sántha Antal, Orrondi — Komáromy, Hippolita — Jókainé, Hermia — Prielle Cornélia, Helena — ifj. Lendvayné, Oberon — Egressy Gábor, Titania — Szigligeti Anna, Puck — Szerdahelyi Kálmán. — Némelyek szerint Sh. e. művét 1594-ben írta, mert akkor volt olyan időjárás, minőre a második felvonás első színjében céloz: hideg, esős nyár, terméketlen év. Mások szerint 1598-ban, még pedig barátja és pártfogója, Southampton lord tiszteletére, ki ebben az évben kelt össze Miss Vernonnal. Sokan az 1597. évet vitatják, mert e művében tehetségének oly fejlődését találják, mely költői pályájának csak második korszaka végére vagy a harmadik elejére, 1596—97. évekre eshetik. Annyi bizonyos, hogy e mű már 1598-ban ismeretes volt, 1600-ban már nyomtatásban is megjelent. Az is kétségtelen, hogy alkalmi színmű volt, melyet a költő valamelyik nagyúri pártfogója vagy barátja lakodalmi ünnepére írt. Ez igen divatos volt akkor Angolországban és már csak azért is örvendünk kell, hogy Sh. nem vetette meg az alkalmi színmű nemét, mert oly költőivé alkotta, minővé sem előtte, sem utána senki. (Gyulai Pál: Arany János „Koszorú”-ja, II. évf. 1864.) — Arany János a darab fordításával 1848-ban készült el és Vörösmarty meg is emlékezik róla bővebben a „Dramaturgiai töredékek”-ben s címét „Nyárközépéj álma”-nak fordítja. Arany János Wieland német fordítása nyomán ültette át első ízben magyarra a vígjátékot, de ez a fordítás magának Aranynak sem tetszett. „A darab menetét — írta Arany erről a fordításról — velejét belőle föl lehet talán fogni, annyival inkább, mivel szolgál fordításom a Wielandétól — ha nem erős szükség esetében — távozni nem mert. S a jambusok? — ahogy lehetett. Miatta kitélt nyomorítani nem akartam.” Ez a fordítás később elkallódott; Arany egyszer még ráakadt. „A nyáréji álmat — írja 1847-ben Szalontáról, csakugyan megtaláltam a padláson, esővíztől átázva, összepenészesedve, s mivel összefűzve

sem volt, annyira széthányva, hogy mesterség volt összeszedni." Amikor a Kisfaludy Társaság 1858-ban hozzáfogott a teljes magyar Shakespeare megalkotásához, akkor vállalkozott Arany János újból „A szentivánéji álom” lefordítására „Igéretemet — írja 1858 november 15-én Tomory Anasztáznak —, hogy megkísérlek én is egy vagy két darabot fordítani, nem vonom vissza, de magamat bizonyos időhöz nem köthetem, mert sem időm, sem fizikai képességem nincs folyvást dolgozni. Azt sem bánom, ha a már elhíresztelt Midsummer-Nights Dream-mel kezdek hozzá, csak könyvem legyen...” Arany János ekkor már angolból fordít s 1858 december 22-ről ezt írja Gyulay Pálnak: „Most a „Nyáréji álom” nézegetem, de veszett nehéz munka. Majd fele rímelt jambus, nem is számítva a rövid dalokat, melyek még foglyosabbak.” Tompának 1859 február huszadikán ezeket írja: „A nyáréji álom”-ba kezdtem, egy pár felvonást idestova lenagyolok. De minő munka ez! Háromnegyedrészre rímelt jambus, melyet magyarul hasonlóval kellene sorról-sorra visszaadni; aki az angolnak szóróvidségét ismeri, az átlátja, mily nehéz munka ez, kivált, ha a nyelvet nem akarjuk kerébe törni. Eddigi dolgozataimban vannak sikerült helyek: bár néha csaknem áthághatlan zökkenőre akadok.” 1859 március tizenkilencedikén ezt írja Szász Károlynak: „Shakespeare most — nyugszik. Egy pár fölvonásra vittem és úgy belefáradtam az örök rímelésbe, hogy tökéletesen elakadtam. Nehéz igát vettem magamra, sort-sorral, jambust-jambussal, rímet-rímmel adni vissza: aligha ez így kivihető. A „Dream” felénél több rímel.” 1859 november tizenkilencedikén ezt írja Tomory Anasztáznak: „A Shakespeare-fordításban mult tél óta egy betűt sem hallottam — ott vagyok most is a kátyúban, ahol akkor a kerekem betörött és nincs hat ökröm — vagy egyéb tehetségem —, mely onnan kivontasson. Friss erővel dolgozhatnám: ez nincs, a friss erő.” 1861 január harmincegyedikén a Kisfaludy Társaságban olvasta föl Arany János a „Nyáréji álom” fordításának első mutatványát.

1863 november 26-án a Kisfaludy Társaság ülésének jegyzőkönyvében ezek a sorok olvashatók: „Arany János igazgató tudósítván a társaságot, hogy Shakespeare Midsummer-Nights Dream-je fordításával elkészült, mit a gyűlés öröndetes tudomásul vett, elolvasá belőle a harmadik felvonást.” 1863 november huszonhatodikán készült el tehát „A szentivánéji álom” magyar fordítása, minden időkre a magyar műfordítás legnagyobbszerű alkotása. „A szentivánéji álom” fordítása egyúttal nevezetes a magyar Shakespeare szempontjából is, ezt a fordítást játszották ünnepi előadásul 1864-ben, az első magyar Shakespeare-ünnepen, a nagy költő születésének háromszázadik napján, ezzel indult meg a Kisfaludy Társaság Shakespeare-kiadása. (Arany Jánostól való még a „Hamlet” és a „János király” fordítása.)

A Sz. első előadásának nagy sikere volt a közönség előtt, a darabot még abban az évben tizenkétszer játszották, de a kritika szigorúan emlékezett meg az előadásról és különösen Gyulai Pál az Arany János által szerkesztett „Koszorú” hasábjain bírálta meg erőteljesen „A szentivánéji álom” előadását. Egressy Gábor is megkritizálta az előadást, a következőket írván Szász Károlynak: „Nem ütött ki úgy, mint én óhajtottam volna. A ház telve volt nagyon mind a kétszer, ma is megtelek úgy félig-meddig, de sem a kiállítás, sem az előadás (az első) nem lehetett kielégítő. A túlbuzgóság nervózusokká tett bennünket, előadókat s egyik hiba a másikat érte. Szörnyű dűlást vittünk véghez a szövegen, ami barátunkat, a fordítót, aki jelen volt, desperátussá tette. Azóta még nem találkoztam vele, de bizonyos vagyok benne, hogy kedélye ettől a kellemetlen hatástól egy hónapig sem fog megszabadulni. Másfelől a kiállításban és elrendezésben nem volt semmi poézis. Itt, a tündérek jelenetében még a levegőnek is tele kell lenni bűbájjal és varázssal. Egy tündérhölgy bűvös világításban, hol manók cikáznak a légben, gnómok és silphek hintáznak a fák lombjain stb., stb. A mi földön lejtő balett-táncosaink mindezt

nem pótolhatják, ha ezüst fátyoljelmezbe vannak is öltözve, valamint a szám sokasága a csoportok szépségét. Egyébként ily kiállításokhoz nekünk sem gépezetünk, sem díszítőink nincsenek." A darab első felújítása 1873 febr. 26-án volt, amidőn Puck-ot Blaha Lujza játszotta. Az athéni fiatal pár Náday Ferenc és Gábor Irma. Nagy Imre és Helvey Laura volt; Theseust Szigeti Imre alakította, az amazon királyné Jászai Mari volt, Oberon király szerepét ezúttal nő, Bogdanovics Krisztina játszotta, Titánia Molnárné Kocsisovszky Borcsa volt. A következő felújítás dátuma: 1881 márc. 20. volt. Szereplők: Hetényi Béla, Benedek József, Mihályfi Károly, Ujházi Ede, Sántha Antal, Vizváry Gyula, Lendvayné, Csillag Teréz, Helvey Laura, Fáy Szeréna, Márkus Emilia, Palotai Piroska. — A darabot utóbb az Operában is játszották: 1886 aug. 21-én, Mendelssohn kísérelésével. Ezután pihentették a darabot 1909 okt. 29-éig, amidőn dr. Hevesi Sándor rendezésében a következő szereposztás mellett került színre: Theseus, Athéne fejedelme — Somlay Arthur; Hippolyta, amazon királyné — Aczél Ilona; Egeus, Hermia atyja — Mihályfi Károly; Hermia, szerelmes Lysanderbe — D. Ligeti Juliska; Lysander, Demetrius, szerelmesek Hermiába — Garamszeghy Sándor, Rajnai Gábor; Helena, szerelmes Demetriusba — Paulay Erzsébet; Oberon, tündérkirály — Mészáros Alajos; Titania, tündérkirályné — L. Lenkey Hedvig; Puck, vagy Robin pajtás — Váradi Aranka; Tündér — Horváth L. a. n.; Vaczkor, ács — Pethes Imre; Gyalu, asztalos — Horváth Jenő; Zuboly, takács — Rózsahegyi Kálmán; Dudás, fuvó-foltozó — Dezső József; Orrondi, üstfoltozó — Hajdu József; Ösztövér, szabó — Kovács. 1910 febr. 11-én megérte a darab a századik előadást. A jubiláris előadáson Theseust: Somlay, Hippolytot: György Ilona, Egeust: Mihályfi, Hermiát: D. Ligeti Juliska, Lysandert: Náday Béla, Demetriust: Rajnai, Helénát: Aczél Ilona, Oberont: Mészáros Alajos, Titániát: Vizváry Mariska, Puckot: Váradi Aranka, Vaczkort: Pethes és Zubolyt:

Rózsahegyi Kálmán játszotta. A többi felújítás dátumai: 1917 márc. 16; 1921 szept. 27; 1923 máj. 16 és jún. 26; 1924 febr. 25; 1926 márc. 18; végül: 1928 máj. 25-én, midőn ez volt a szereposztás: Theseus, Athén fejedelme — Lehotay Árpád; Hippolyta, amazon királyné — Lánchy Margit; Egeus, Hermia atyja — Bodnár Jenő; Hermia, szerelmes Lysanderbe — Vágó Erzsébet; Lysander, Demetrius, szerelmesek Hermiába — Forgács Antal, Abonyi Géza; Heléna, szerelmes Demetriusba — Pethes Margit, Philostrate, ünnepélyrendező Theseusnál — Fehér Gyula; Vaczkor, ács — Csontos Gyula; Gyalu, asztalos — Sugár Károly; Zuboly, takács — Rózsahegyi Kálmán; Dudás, fuvó-foltozó — Cselényi József; Orrondi, üstfoltozó — Hajdu József; Ösztövér, szabó — Pethes Sándor; Oberon, tündérkirály — Uray Tivadar; Titania, tündérkirályné — Váradi Aranka; Puck vagy Robin-pajtás — Vaszary Piroska.

Szentiványi Béla, színész, sz. 1895. jun. 29-én, Budapesten. Az iparművészeti iskola elvégzése után bevonult a katonasághoz. Leszerelése után, 1908. novemberében kezdett zsinisiskolába járni. 1919 március hónapban szerződött az Apolló kabaréhoz, majd az Andrássy-úti Színház, Várszínház, Belvárosi Színház tagja lett. A várszínházi működése alatt nagy sikert aratott Szilágyi László „Levendula” című darabjában, Steiger Florián szerepében. Ebben a szerepben látta meg Beöthy László, ki a Belvárosi Színházhoz szerződtette. Itt mint kitűnő „beugró”-színész működött 2 esztendőn keresztül, de ambícióját nem tudta kielégíteni és ezért a szegedi városi színházhoz szerződött operett rendezőnek és színésznek. Egy évi működése után Alapi Nándor Orsz. Kamara Színházához szerződött rendezőnek, majd 1928 év szeptemberében maga is színigazgató lett és Országos Művész-Színház név alatt staggione társulatot vezet, máris országos sikerrel. Neje: Salgó Ilona, született 1895 jun. 5-én, Budapesten. 1920 szept. óta működik a színi-pályán; szerződésai: Várszínház, szegedi színház, Orsz. Ka-

mara színház és jelenleg a férje, Szentiványi Béla orsz. művészszínházánál működik, mint drámai szende. Legjobb szerepei: „Váljunk el”: Cyprienne, „Krétakör”: Hai Tang, „Hamlet”: Ophélie, stb.

Szentiványi Kálmán, színész, sz. 1883. szeptember 28-án, Veszprémben. Színész lett: 1904-ben. Horváth Zoltán magániskoláját végezte. 1919-ben a Madách Színház tagja volt. Mint kitűnő konferanszié tette nevét ismertté. Neje: Venczel Aranka, színésznő, sz. 1887. szept. 21-én, Mezősámsond-on, Marostorda m. — 1910-ben vették fel az Orsz. Színészegyesület kötelékébe.

Szentjóni Szabó László, költő, sz. 1767 jun. 22-én, Ottomány-ban, Bihar m. megh. 1795 okt. 10-én, Kufstein-ben. (Tirol). Előbb a nagyváradi nemzeti iskolában tanárkodott, majd 1794-ben Bihar m. tb. aljegyzője lett. Színműve: „Mátyás király, vagy a nép szeretete a jámbor fejedelmek jutalma”, énekes játék 3 f. Bem. 1793 jul. 3. Pesten. Az első magyar színtársulat kedvelt műsordarabja volt, operaszöveget is írtak belőle, 1834-ben előadták Budán. Fordítása: „Pántlika”.

Szentkereszty Zsigmond báró, a kolozsvári kir. törvényszék elnöke, sz. 1850-ben, Kolozsvárott. Tanulmányait Marosvásárhelyen a ref. főtanodában kezdte, a jogot Kolozsvárott és Pozsonyban végezte. 1874-ben kinevezték a kolozsvári törvényszék joggyakornokává. Elnöke volt a szinpártoló-egyesületnek. 1888 máj. havában „Javaslat” c. röpiratában egy állandó marosvásárhelyi színház felépítése mellett agitált és a cél eléréséhez 33000 frtot gyűjtött. — (Lásd: „Kolozsvár”, 1891 szept. 2.)

Szentkeresztyné Nyegre Rózsi bárónő, írónő, énekesnő. Sz. 1895-ben, Huszton, előkelő megyei családból, Münchenben tanult énekelni Helge Lindbergnél, a színpadra Czóh Sándor készítette elő. Alkalmi fellépései mellett szocialmisszióknál közéleti és irodalmi tevékenységet fejt ki.

Szentkirályi László, kir. tanácsos, Pestvármegye aljegyzője és palatinális ítélőmestere. 1792 nov. 21-én Pestvármegye megbízta a Nemzeti Színjátszó Társaság részére befolyó adományok gondozásával. 1796 ápr. 10-én a megye megbízásából feloszlatta a társulatot. 1810-ben az állandó színházi bizottság felügyelőjévé nevezték ki. 1827-ben tagja volt egy „Játékszíni kiküldöttség”-nek, amelynek célja volt egy Nemzeti Színház felépítésének lehetőségét előkészíteni.

Szentkirályi Móric (érszentkirályi), orsz. képviselő, sz. 1809 márc. 7-én, Pesten, megh. 1882 jan. 7-én, u. o. Itt tanult és az egyetemen végezte jogi tanulmányait. 1829-ben ügyvédi vizsgát tett. Előbb főjegyző, majd alispán lett, azután képviselő. 1849-ben elfogták, bebörtönözték, de csakhamar kiszabadult. 1868-ban Pest város főpolgármesterévé választotta. 1838 jun. 6-tól a pesti Nemzeti Színház igazgatását elvállalta, de ideges természete e feladatot nem sokáig bírta, éles polémiákba keveredett és a különböző surlódások véget vetettek működésének.

Szentkuthy Mihály, úttörő színész, sz. 1813-ban, Szatmárt, megh. 1897 ápr. 16-án, u. o. Atyja nemes szentkúti Szentkutay János műépítész, élt 96 évig, anyja nemes késolczi Gánóczy Zsuzsa. — Iskoláit szülővárosában és Nagyváradon végezte, azután gyógyszerész lett, majd 1844-ben Rozsnyón felcsoport színésznek. Első szerepe a „Valomások” c. vjban volt. Működött Zelényi Lajos, Göde István, Végsei Sándor és Abday Sándor színigazgatóknál. 1848-ban honvédfőhadnagy volt, majd a szabadságharc után ismét visszatért a színészethez. Ekkor Hubay Gusztávnál kezdi meg a működését, Nyírbátorban, azután Szegeden játszik, Latabár Endrénél. 1854 aug. 15-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, „A rab” c. népsz. Andrási szerepében, midőn ezt a kritikát kapta: „Játéka igen kedvesen lepett meg bennünket. Mind masquirozása, mind egész magatartása, mozdulatai és hanghordozása tehetséges és eléggé

gyakorlott színészre mutatnak." — („Pesti Napló”.) Későbbi igazgatói: Szuper Károly, Reszler István, kinél hat esztendeig volt, azután Aradon működött, Szabó Józsefnél. — 1871-ben Kolozsvárott volt szerződésben. Molnár György így jellemzi: „A hős-apákat elég sikerrel játssza, s a kitörő jelenetekben belérengett az egész színház”. („Világostól-Világosig”, Arad, 1881. II. köt. 61. oldal.) Öreg napjait Szatmáron élte le, ahol a színielőadásoknak mindvégig lelkes látogatója volt. — 1862-ben Debrecenben egy „Színházi emlékny”-t adott ki, majd „Visszaemlékezések” c. könyvében megírta életrajzát. Megjelent Kolozsvárott, 1883-ban. (A Nemzeti Múzeumban Hung. h. 5777. jelzéssel van lajstromozva.) — Neje: Portik Eliz (Lila), színésznő, meghalt 1885. július 13-án, Budapesten. (Erődi Jenő.)

Szentmiklóssy Alajos, (primóci) epigramma-költő, ügyvéd, sz. 1793 okt. 12-én, Királyiban (Gömör m.), megh. 1849 ápr. 6-án, Erdőtarcsán (Nógrád m.). Színműve: „Hunyady László”. Szomj. 5 felv. Előadták: Budán, 1835 márc. 20. és dec. 17-én.

Szentmiklóssy (Mudrony) Béla, színész, sz. 1872-ben, megh. 1902 nov. 9-én, Budapesten. 1896—97-ben Miskolcon működött, majd a Magyar Színház művésze lett, azután a Tarka Színpadon folytatta karrierjét. A Városligeti Színkörnek is elimert bonvivantja volt. — A korán elhunyt művész koporsója felett Hidvéghy Ernő mondott búcsúbeszédet. Első neje: Tharraszovits Margit, színésznő. (L. o.) Második neje: Tomory Melissa, színésznő. (L. o.)

Szentmiklóssy Irén, színésznő, sz. 1884 ápr. 5-én, Makón, 1900-ban végezte az Orsz. Színiakadémiát, egy év után Makó Lajos buda-temesvári társulatához szerződöttette naiva és társalgási szerepkörre. Kedves színpadi jelensége, rátermettsége révén szép sikereket aratott a vidéken.

Szentpál Olga, a Mozgásművészeti Iskola igazgatója, sz. 1895-ben, Budapesten. Középkisiskolai és zenei tanulmá-

nyai (Kovács Sándor-növendék) elvégzésével a hellarai akadémiát végezte Dalcroze alatt. 1919 óta a Nemzeti Zenében a ritmikus torna és 1922 óta a Színművészeti Akadémián a tánc tanára. 1920-ban adták elő „Oberon és Titánia” c. pantomimját, Dohnányi Ernő vezetésével, a Nemzeti Színházban és az Operában, azóta a Nemzeti Színház és számos magánszínház ismételtlen bízta meg tánccsoportjával együtt koreografikus feladatok megoldásával. 1928-ban megjelent „Tánc, a mozgásművészet könyve” c. munkája, melyben elvi és gyakorlati színpadművészeti kérdéseken kívül rendszerét ismerteti kimerítően. Fontosabb teljesítmények: Nemzeti Színházban: táncok „Ember tragédiájá”-ban, „Faust”-ban, „Szentivánéji álom”-ban, „János vitéz”-ben, „Szerelem mint orvos”-ban stb. — Más színházakban: „Szulamit”, „Paganini”, „Dybuk” stb. Nagyobb kompozíciói: „Elemek”, „Évszakok” c. táncszüitek, „Holdleányok” c. pantomim Dallos Sándor szövegére stb.

Szent Péter esernyője. Mikszáth Kálmán hasonló c. regényéből írta Martos Ferenc s a Beöthy László-féle hármas színműpályázaton díjazásra ajánlott színmű 3 felv., egy előjátékkal. Bem. 1907 okt. 11-én, midőn Beöthy László rezsímje alatt megindult a Magyar Színház vezetése. Személyek: Bélyi János, plébános — Törzs Jenő; Veronka, a huga Petráss Sári; Ancsu — Forrai Rózsi; Vibra György, ügyvéd — Papp Mihály; Sztolarik, törvényszéki bíró — Vágó Béla; Münczné — Örley Flóra; Mravucsán Glogora, polgármester — Réthey Lajos; Mravucsánné — Bera Paula; Vladin — Bársony István; Lonka, a felesége — P. Tárnoky Giza; Mokry, jegyző — Csiszér Arthur; Szlávik, egyházi — Z. Molnár László; Mdme Kriszabay — Kacsoh Fatime; Adameczné — Erdei Berta; Borbála — Ványi A.; Egy leány — Sárdy V.; Billeghi Máté — Nagy; 1-ső paraszt — Szabó; 2-ik paraszt — Dezső; 3-ik paraszt — Turányi; Müncz Jónás — Garas. Száznál többször játszották a Magyar Színházban.

Sziklai Emilia

Szilágyi Béláné Harmath Ida
(l. Szilágyi Béla idősb.)

Szilágyi Arabella

Szilágyi Dezső

Szilágyi Marcsa

Szilágyi Rózsi (horogszeghi)

Szilágyi Dömsödy Berta
(l. Szilágyi Béla ifj.)

Szilágyi Mihály

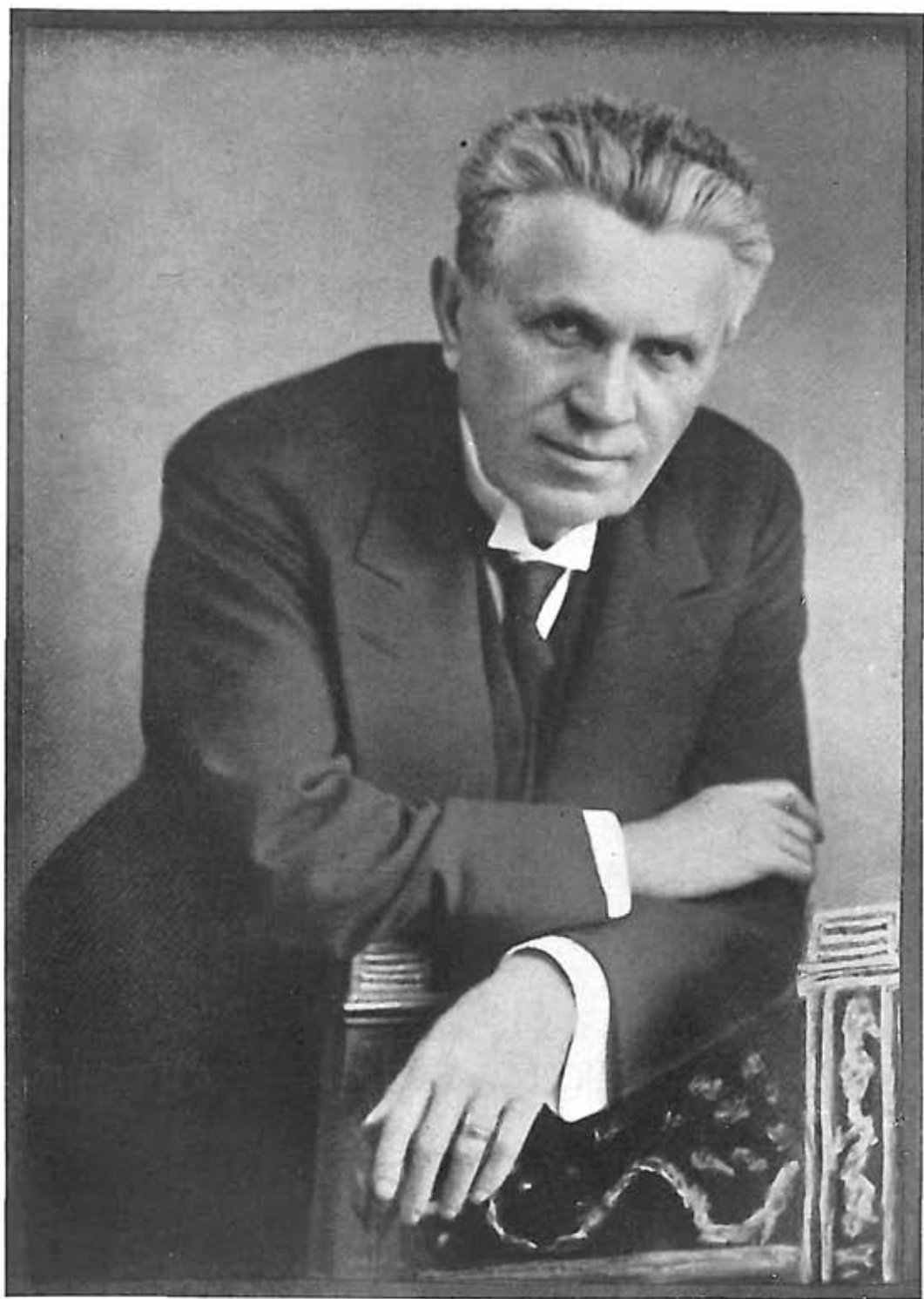
Szilágyi Erzsébet

Szili-Kováts László

Szilágyi Pál

Szilágyi Vilmos

Az Országos Színészegyesület kebelében megalakult propagandaosztály tagjai (1922-ben)

1. Turi Elemér
2. Iványi Antal
3. Ligeti Andor
4. Simándy Zsigmond
5. Szitai László
6. Virágh Ferenc
7. Neményi László
8. Erődi Jenő
9. Szappanos Dezső
10. Ditrői Mór

11. Bartha István
12. B. Kovács Andor osztály-
vezető
13. Szomory Miklós
14. Molnár Gyula
15. Nádor Zsigmond
16. Barthos Ernő
17. Érckövi Károly
18. Jávor Ervin
19. Aldori László